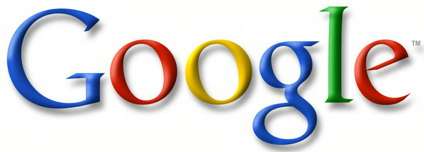

VE
RI
TAS

Hungary

A

MAGYAR ÖRÖKÖSÖDÉSI JOG

ÉS

AZ EUROPAI JOGFEJLŐDÉS.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLTAL SZTROKAY DIJJAL KOSZORÚZOTT PÁLYAMUNKA.

IRTA

ZLINSZKY IMRE,

KIR. ITÉLŐ TÁBLAI BIRÓ, M. TUD. AKADEMIAI LEVELEZŐ TAG, AZ ORSZÁGOS STATISTIKAI TANÁCS, A JOGTUDOMÁNYI ÁLLAMVIZSGÁLATI ÉS AZ ÜGYVÉD VIZSGÁLÓ BIZOTTSÁG TAGJA.

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.
1877.

Ára 3 frt 50 kr.

A

MAGYAR ÖRÖKÖSÖDÉSI JOG

ÉS

AZ EUROPAI JOGFEJLŐDÉS.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLTAL SZTROKAY DIJJAL KOSZORÚZOTT PÁLYAMUNKA.

IRTA

ZLINSZKY IMRE,

KIR. ITÉLŐ TÁBLAI BÍRÓ, M. TUD. AKADÉMIAI LEVELEZŐ TAG, AZ ORSZÁGOS STATISZTIKAI TANÁCS A JOGTUDOMÁNYI ÁLLAMVIZSGÁLATI ÉS AZ ÜGYVÉD VIZSGÁLÓ BIZOTTSÁG TAGJA.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1877.

Forty
2

Budapest, 1876. Nyomatott az Athenaeum r. társ. nyomdájában.

A
MAGYAR ÖRÖKÖSÖDÉSI JOG
ÉS
AZ EURÓPAI JOGFEJLŐDÉS.

Jelige:

Fénydics árad Árpád nemzetére
Ha jól megérti népe érdekét.

ELŐSZÓ.

E mü a magyar tudományos akadémia által kitűzött következő kérdésre készitett pályamü:

„A Fentartandó-e, tekintettel sajátlagos viszonyainkra, az ősi és szerzett javak közötti különbség az örökösödésnél, s ha igen, mily alakban?“

Az ősi és a szerzeményi javak közötti különbség nem egyes önálló kérdését képezi a magyar örökösödési jognak, melyet az egész jogrendszerre való tekintet nélkül lehetne megoldani. Átfüződik az az egész öröklési jogrendszeren, s ebből kiszakitva való tárgyalása alapos megoldásra nem vezethet.

Eddig is az volt nézetem szerint a főhiba, hogy midőn e kérdés felvettetett, egy pár külföldi régibb törvény idéztetvén, ezzel kimutatni czéloztatott, hogy másutt is hason jogintézmény állott fenn, s erre reáolvastattak az uj, európai törvények ide vágó intézményei, melyekben ily megkülönböztetés többé helyt nem foglal, s nyugodt lélekkel kimondatott, hogy miután a viszonyok a hűbériség eltörlése folytán nálunk is épen ugy átalakultak, mint másutt, az ősi és szerzett javak közötti különbség fentartása nálunk sem bir indokkal.

És az a következtetés oly természetesnek tünik fel, hogy nem csoda, hogy oly számosakat meghóditott, s már-már uralkodó nézetté vált, hogy a magyar öröklési jogrendszer, mint önmagát túlélt intézmény, becsülettel többé fenn nem tartható.

Ha e nézet helytelenségét tehát kimutatni kivánjuk, az erre vezető helyes utat kell felkeresnünk, és nézetem szerint ez az ut nem lehet más, mint az európai jogfejlődésnek szemben állitása a magyar öröklési jog fejlődésé-

vel. Ki kell mutatnunk: mily öröklési rendszerek állottak fenn hajdan, s mily helyet foglalt azokban el az ősi és szerzett vagyon közötti különbség, s illetve a javak visszaháramlásának rendszerre, s mi volt annak indoka, hogy a rendszer akként alakult át, mint az ma érvényben áll, s ezzel szemben vizsgálva a magyar jogfejlődést, önkénytelenül feltárulnak azok az indokok, melyek arra befolytak, hogy a külföldi jogfejlődés egészen más irányban történjék, mint a magyar, s meg kell győződnünk arról, hogy az öröklési jog mennyire össze van forrva a nemzetek életével, jellemével, társadalmi fejlődéseivel és szokásaival, melyek kapcsolatban a tények hatalmával, indokolják azokat a nagy eltéréseket és különbségeket, melyek a czél azonossága mellett is, az öröklési jogokban felmerülnek; s ha ezeket ekként figyelembe vesszük, lehetlen nem jutnunk arra a meggyőződésre, hogy e jogfejlődés a jövő törvényalkotásnál sem mellőzhető egyszerűen, ha csak a kodifikátor kötelességeit egészen szem elől téveszteni, s e mellett hazánk viszonyai s nemzetünk életérdekei előtt szemet hunyni nem akarunk.

E szempont lebegett előttem, midőn az akadémiai pályakérdés megoldását akként véltem legczélszerübben eszközölni, hogy azt a magyar öröklési jog s az egész európai jogfejlődéssel összekötve tárgyalom, s az által igyekszem a megoldásra vezető utat feltalálni, hogy összekötöm a multat a jelennel, s ekkor fogok a kérdés tulajdonképi megoldásának müvéhez.

A tudományos akadémia elismeréssel kisérte s jutalommal tüntette ki szerény kisérletemet. Vajha a hazai jogász-közönség körében is hasonló szives fogadtatásban részesülve, sikerülne ez által is ősi intézményeink iránti kegyelet megóvását előmozditanom.

Budapest, 1876. october 10.

Zlinszky Imre.

I. SZAKASZ.

Az örökösödési jog történeti fejlődésének vázlata, tekintettel a megoldandó kérdésre.

I. FEJEZET.

A római jogot megelőzött öröklési jogok fővonásai.

Dr. Eduard Gans. Das Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwickelung. I. kötet.

Dr. Aurel Mayer. Das indische Erbrecht.

Hirsch Fassel. Das mosaisch-rabbinische Civilrecht.

Tóth Lőrincz. A magyar örökösödési jog szelleme (akadémiai értesitő I. kötet, 280. s köv. l.)

Dr. Bozóky Alajos. A köteles részről. (116. s köv. l.)

Csengery Antal. Realismus és idealismus (történeti tanulmányok és jellemrajzok. I. kötet.)

1. A hindu örökösödési jog.

A keleti népek törvényei általában oly szoros összefüggésben állanak vallásukkal, hogy némely törvényes intézményeik, csak is a vallási intézmények ismerete mellett érthetők meg. Áll ez különösen az öröklési jogra, melynek több sajátlagos intézményei vallási szabályaikból veszik eredetüket. Jelesül:

1. A hindu öröklési jogban a férfiak igen nagy előjogokkal birnak a nők felett, minek oka, hogy hitük szerint Brahma jobb kezéből, csipőjéből és lábából teremtette a férfit, a különböző várnák szerint s a megfelelő bal részekből teremté a különböző várnák nejeit.[1])

2. Vallási kötelemnek tekintetik, hogy mindenki legalább is

[1]) Csengery. Realismus és idealismus (történeti tanulmányok és jellemzok. I. k. kötet 260. lap.)

egy fiúval birjon, mert ez által rovatik le az ősök iránti tartozás s ez által születik újra az atya. Ez annyira kötelesség, hogy a férj, ha maga nem képes fiút nemzeni, ezzel testvérét, vagy más rokonát bizza meg, kinek a nőt fiúval megajándékozni kötelessége.

A fiú szerzés másik módja, midőn az atya férjhez ment leányának ád felhatalmazást, hogy fiút szüljön számára, ki az atyáé lesz, s a fiúnak, vagy a fiútól származott unokának minden jogával bir. Végre a fiúszerzés harmadik módja az idegennek fiúvá fogadása, kit természetes szülői e végből átadnak.

E vallási szabálynak az öröklésre nézve az az igen fontos befolyása van, hogy a fiú szerzésre megbizott leány által nemzett fiú, a netán később született fiúkkal egyenlő öröklési joggal bir; sőt ha a fiú szerzés iránti megbizás sikertelen maradt, az ezzel megbizott leány s annak férje is egyenlő joggal birnak a fiúkkal.

3. Az öröklési rendre befolyással vannak a halotti áldozatok, melyek a legszentebb kötelességet képezik, mert ezek szabaditják meg az ősök lelkét a pokolból, s csak azok az utódok örökösödnek, kiknek kötelessége az ősökért ily áldozatokkal ünnepelni. A hol a halotti áldozatok kötelessége végződik, ott megszünik az örökösödés, s a vagyon vagy a felsőségre vagy arra száll, ki az elhunytért az áldozatot tartja.[1])

Az öröklés módját illetőleg az ind öröklési jog két részre osztható:

a) *a tulajdonképi törvényes öröklés*, vagy is midőn az atya meghal anélkül, hogy vagyonát övéi között életében felosztotta volna;

b) *az atya akaratja szerint való öröklés,* vagy is midőn az atya vagyonát életében felosztja gyermekei között.

Feltett kérdésünkre az öröklés második neme, vagyis midőn az atya már életében tesz osztályt, bir érdekkel annyiban, mert az ősi és szerzeményi vagyon közötti különbség az örökösödés e módjánál előtérbe lép.

Ősi vagyonnak pedig az tekintendő, mi egyenes leszármazó vonalban egy közös előd után örököltetett.[2]) Tehát itt a szó szoros értelmében ősi, s nem öröklött vagyonról van szó.

---

[1]) L. Bővebben *Gans* id. művében 87. lap és még részletesebben *Mayr* i. művében.

[2]) L. *Mayr* id. művében 22. lap.

Az ősi és szerzett vagyon közötti különbség abban nyilvánul, hogy a szerzett vagyont a családfő tetszése szerint bármikor is feloszthatja; az ősi vagyont azonban csak akkor, ha nincs reménye arra, hogy gyermekeket nemzhessen.

Az ősi vagyonnak, mint a család közös tulajdonának jellege elannyira határozott kifejezést talál a hindu jogban, hogy az ősi vagyont az atya, gyermekeinek beleegyezése nélkül, eladni sincs jogositva, sem a felett egyik gyermek előnyére, vagyis olyképen, hogy a vagyon felosztása alkalmával abból egyik gyermekének nagyobb osztály részt juttasson, mint a másiknak, rendelkeznie nem szabad. Ellenben a szerzeményi vagyont a szerző életében elidegenitheti s fiai között tetszése szerint feloszthatja.

Az ősi és szerzeményi vagyon közötti különbség azonban csak az újabb törvények műve. Az előtt általában elv volt, hogy a vagyon a családnak szereztetik, és a család egyes tagjai ennélfogva a maguk javára oly vagyont, melynek kizárólagos tulajdonjoga illette volna őket, nem szerezhettek. A család minden tagja egy közös czélra működött, azon a téren, melyet a közös családi érdek számára kijelölt. A mely családtag oly iparüzletet folytatott, melynek terményei más családhoz tartozó iparos műveivel felcseréltettek, ingyenes ellátást nyert saját családjától, de a cserébe kapott iparművek a család czéljaira forditattak.

Ámde a forgalom élénkülése e részben sem maradhatott hatás nélkül. Kezdetben csak az iparüzlet által szerzett vagyon $^2/_3$. része lett a szerző szabad rendelkezése alá bocsájtva, utóbb ez a jogositvány kiterjesztetett azokra az ingatlanokra is, melyek ősi vagyont képeztek, és a család egyik tagja által szereztettek vissza, de ezeknek csak $^1/_4$ része vált a szerző tulajdonává. A szerzésre eként nagyobb lévén az ösztön, a szerzés mindinkább nagyobb mérvben kezdett terjedni, s ezzel együtt szaporodtak azok az esetek is, melyekben a vagyon szerző egyének a családi kötelékből kiléptek, mig végre kimondatott, hogy szerzett vagyonának mindenki teljes mérvben való tulajdonosa.

Ez elv felállitása folytán az ingó és ingatlan javak közötti különbség egészen háttérbe szorult s a javak minőségére való tekintet nélkül érvényt nyert a szerzett javak feletti szabad intézkedés,

amennyiben azt joga volt a szerzőnek elidegeniteni, vagy gyermekei között felosztani.[1])

A mai indus jogban tehát az ősi és szerzeményi javak közötti különbség igen lényeges szerepet játszik.

2. A chinai örökösödési jog.

Chinában az erkölcsi élet központja a család; sehol sem oly erős a családi kapocs. A családi élet központja a házasság. Aki nőtlen marad: a családi lánczolat szakadatlanságát töri meg; vétkezik a fiúi kötelesség ellen, megfosztván szülőit az utódok tiszteletétől. A családi élet e magasabb jelentősége már a nőnek is magasabb jelentőséget kölcsönöz, mindazonáltal a nő feltétlen engedelmességgel tartozik férjének, mert a chinai család is keleti, kényúri, s China különben sem ismer szabadságot. A nőt venni szokták szüleitől s a több nejüség is meg van engedve, habár nem igen van szokásban s ha előfordul is, mindig van egy nő, ki a többi felett elsőbséggel bir, a ki mellett a többieket csak ágyasoknak tekintik.[2]) A nők közötti különbség azonban nem hat ki az azoktól származott gyermekekre. A család atya a mennyet képviseli gyermekei irányában, származtak légyen azok bármelyik nőtől s azért bármely nőtől született gyermek egyenlően örökösödik atyja után.

Chinában a törvényes örökösödésre van fektetve a fősúly, habár teljes végrendelkezési szabadság honos; de a Ta-Csing-Len-Li nevű törvény, midőn a szabad végrendelkezést megengedi, azt is kimondja, hogy ki a maga örökösét a törvény ellenére jelölné ki, 80 bambusz ütéssel fenyittessék. E szigorú szabály folytán a végrendelet rendszerint nem más, mint az örökhagyónak a törvényes örökösödést megerősitő rendelkezése, melyet az azért szokott külön megtenni, hogy a törvény rendelkezése iránti tiszteletét kifejezze.

Örökösödési joggal csak a fiúk birnak, kik leánytestvéreikről gondoskodni tartoznak mindaddig, mig őket férjhez nem adják vagy helyesebben el nem adják. Az öröklési rend először lefelé megy egész a negyedik fokig, vagy is a harmad unokáig s azután felfelé

---

[1]) L. *Mayr* id. m. 29 s köv. lap.

[2]) *Csengery* Realismus és idealismus. Id. gyüjt. I. kötet 221. lap.

kezd menni az ősapáig, vagy is a nagyatya-nagyatyjáig s ezeket, illetve a tőlük leszármazott utódokat illeti az öröklési jog. E foknál megszünik a családi öröklés, és az örökhagyó szabadon választhat magának örököst, de csak is a hason nevet viselő nemzetségi tagok közül.

A nők alárendelt helyzete egyrészről, másrészről a végrendelkezési jog tényleges kizárása megfejti, hogy Chinában az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség tért nem foglalhatott. Minden vagyon a családé. A család együtt maradása egy közös családfő alatt igen dicséretes dolog, melylyel kapcsolatban áll az a szabály, hogy a hagyaték egy osztatlan egészet képez s az örökösödés is az egész hagyatékra, és nem annak egyes tárgyaira vonatkozik. Ez egység még az örökös személyére is kiterjed, mely csak egy lehet, ki az örökhagyó személyiségét hivatva van folytatni a család kebelében, mindaddig, mig a közösség fenntartható s ha a családi közösség fenn nem tartható is, a tulajdonképi örökös a legidősebb gyermek lesz, kire szállanak az atya czimei és méltóságai, kiben él ezután is az örökhagyó személyisége s a többi gyermekek tőle nyerik osztály részüket.

A chinai jog e szabályai vizsgálatánál lehetetlen, hogy a római universalis successio és az örökös és hagyományos közötti különbség legprimitivebb alakjai ne észleljük bennük. Ugyan az az eszme, mely két egymással nem érintkező népnél, különböző társadalmi viszonyok és társadalmi rend mellett, tehát eltérő alakban nyert ugyan kifejezést, de lényegileg azonos; mi sok tekintetben igen figyelmet érdemlő jelenségként tünik fel.

3. A zsidó öröklési jog.

A zsidó öröklési jog főforrása: a mózesi jog, melyet azután a talmudisták fejlesztettek tovább, magyarázták a változott viszonyok szerint, sok helyütt tisztázták, másutt bonyolitották.

A zsidó öröklési jogban a férfiág elsőbbsége a nőág felett s ezzel kapcsolatban a családi vagyon jelentősége játszik kiváló szerepet.

A családfő korlátlan hatalmat gyakorolt családjában, élet s halál ura volt, mely jog csak utóbb korlátoltatott. A nő nem társa

férjének, hanem alárendeltje, kit vétel útján szerez, s a szülék szabadon adják el leányaikat anélkül, hogy ehez azok beleegyezése igényeltetnék. A többnejüség ugyan meg van engedve, de azt a törvényhozók lehetőleg korlátolni törekedtek; ide czéloz Mózesnek az a törvénye is, mely szerint a főpapoknak a több nejüséget megtiltotta: mintegy ezzel kivánván példát adni a népnek. A többnejüség korlátolása lebegett a talmúdisták szeme előtt is, midőn átvették a Korán azt az intézkedését, hogy négy nőnél többet tartani illetlen dolog.

A család szoros egységével kapcsolatban állott a családi vagyon megőrzésére való törekvés is, mely még akkor is érvényt nyert, mikor a vagyon elidegenitése, bizonyos feltételek között megengedtetett.

A családi vagyonnak a család részére való fenntartása vonta természetes következményként azt is maga után, hogy a mózesi zsidó jog szerint a végrendelkezés meg volt tiltva[1]), szabad volt azonban az atyának életében osztályt tenni gyermekei között, melyben az egyik gyermeket a nagyobb osztályrész kedvezményében részesithette, de sem valamelyik gyermekét kizárni, sem a családhoz nem tartozókat a vagyonban részesiteni joga nem volt.

A zsidó örökösödési jog nevezetes sajátságaiként emlithetők különösen:

a) *a férfi ág előnye a nö ág felett,* ez oly mérvben nyer kifejezést, hogy csak is az atyai ágról való rokonok birnak öröklési joggal s ehez képest: leszármazó nem létében örökösödik az örökhagyó atyja, s illetve kik attól származtak; tehát az örökhagyó testvérei s azok leszármazói. Ezután következik az elhunyt atyai ágról való nagyatyai ága, vagyis az apai nagyapa, az apa testvérei, az elhunyt apa unokatestvérei stb. Az anyai ágról való rokonság nem nyújt igényt az örökléshez elannyira, hogy még az anya sem örököl gyermekei után, viszont azonban ez nem áll; mert a gyermekek anyjuk után birnak öröklési joggal.

---

[1]) Vitatták ugyan többen, hogy a zsidó jog szerint a végrendelkezés meg lett volna engedve, de mint *Gans* meggyőzően kimutatta, a felhozott példák csak azt tanúsitják, hogy az atyának gyermekei között életében osztályt tenni jogában állott. Lásd i. m. 150. *Hirsch-Fassel* szerint azonban egyes hagyományozások meg voltak engedve. L. i. m. 277. l.

A fiúk előnye a leányok felett arra inditotta a talmudistákat, hogy kötelességévé tegyék a fiúknak, hogy a hajadon leányok eltartásáról gondoskodni tartozzanak, mire rendszerint a hagyaték tized része rendeltetett. Ha azonban a hagyaték oly csekély, hogy abból a leányoknak kellő tartáson felül mi sem marad, rendeli a Misna nevü szent könyv: »tápláltassanak abból a leányok, a fiúk pedig koldúlják kenyeröket mások ajtajánál«, vagyis hogy a leányok eltartási költsége a fiúk öröklési igényeit is megelőzi. A leányok az eltartást egész nagykoruságukig követelhetik s ebbeli igényük a köteles rész jellegével bir[1]), minélfogva ha az atya serdületlen leányainak rangszerű ellátásra kellő összegnél kevesebbet hagyott, azok e hiány pótlását követelhetik.[2])

b) *A képviseleti jog alkalmazása* a zsidó örökségi jogban különösen a talmudisták által oly mérvben van kiterjesztve, hogy ennek alkalmazása folytán a legsajátszerűbb helyzet áll elő. Igy p. o. az az elv, hogy a fiúk az öröklésből kizárják a leányokat, a fiúk elhalta esetén a képviselet jogán leszármazóikra is alkalmazást talál, és pedig abban az esetben is, ha e leszármazók leányok, kik elhunyt atyjuk helyébe lépvén, az elhalt férfi örököst képviselik, s ennélfogva az örökhagyó leányait az öröklésben megelőzik. Nehogy azonban a képviseleti jog alkalmazása által öröklő nőknek más családba való férjhez menetele esetén elvonassék a családi vagyon a nemzetségtől, az is szabályul állittatott fel, hogy azok a nők, kik vagyont örökölnek, csak ugyanabból a nemzetségből származott férfihoz mehetnek nőül.

A képviseleti jogot a talmudisták az első szülöttségi jogra is alkalmazták. Az első szülöttnek ugyanis Mózes törvénye szerint az az előjoga van, hogy őt két örökségi rész illeti; ha tehát az örökhagyónak 5 fia van, az első szülött a hagyaték $^2/_6$ részét, mig a többiek egyenkint annak csak $^1/_6$ részét öröklik. A talmudisták ez első szülöttségi jogot a képviseleti jog alkalmazása mellett az elhalt első szülött leszármazóira is kiterjesztették s még abban az esetben

---

[1]) Bozóky i. m. 122. lap.

[2]) Hirsch Fassel i. m. 385. lap. V. Ö. *Gans* i. m. 393. lap.

is, ha azok leányok lennének, a közvetlen fiú örökösök előtt a képviseleti jog alapján az első szülöttségi jogot igénybe vehetik.

Ugyancsak a képviseleti jog nyert alkalmazást a leviratusi házasság esetén is. Ez a zsidóknál a házasság egy különös neme, mely szerint: ha valamely zsidó férfi fiutódok nélkül hal el, özvegyét a fivérnek, vagy a legközelebbi firokonnak kellett elvenni; s a mózesi jog szerint az e házasságból született gyermek a meghalt férfi nevét viselte, és annak gyermeke s képviselőjeként tekintetett. A talmudisták azonban erre nézve azt a változást létesitették, hogy nem a leviratusi házasságból származott fiút, hanem annak atyját, vagyis a leviratusi házasságra lépő testvért jelölték ki az első szülött képviselőjének s erre ruházták annak jogait olyképen, hogy az a megholtnak atyját és többi testvéreit kizárja az öröklésből, mert úgy tekintendő, mintha testvérének első szülött gyermeke lenne.

A talmúd jogba lassanként utat kezdett törni a végrendelkezési jog is. Megtartatott ugyan az az elv, hogy senkit sem lehet örökössé tenni, kit már a természet, illetőleg a törvény nem tett azzá, csak hogy a kimondott szabály alól többféle kivételek engedtettek meg. Igy különbséget tettek a talmudisták az egészséges és a beteg ember végrendelete között s kimondották, hogy egészséges embernek nem szabad természetes örököseit végrendelet által jogaikban megröviditeni, sem az által, hogy idegent nevez ki örököséül, sem pedig az által, hogy a természet szerinti örökösöknek örökségi részeire nézve változást tesz. Természetszerű örökösnek pedig nemcsak az örökhagyó gyermekei tekintettek, hanem annak az öröklésre hivatott legtávolabbi rokonai is. Beteg embernek azonban megengedték, hogy a rokonság ugyanazon fokán álló örökösök között, de az első szülöttségi jog sérelme nélkül, a kedveltebbet kitüntethesse, illetőleg a többiek hátrányára bizonyos előnyökben is részesithesse; feltéve, hogy az illető abban a betegségében, melyben ilyszerű rendelkezést tett, el is halt, mert ha felgyógyult, betegségében tett intézkedései elvesztették hatályukat.

Habár ez intézkedések által a végrendelkezést teljesen tiltó korábbi törvényeken elvi módositás történt, melynélfogva a végrendelkezés kivételképen megengedtetett, ez által a törvényes öröklés rendjén nem töretett még oly rés, mint az ajándékozások korlátlan megengedése által, melyet Mózes törvényei nem tiltanak, a talmud-

isták pedig határozottan megengednek. Azt az elvet állitják fel ugyan is, hogy habár nem is szabad végrendelet útján halál esetére megröviditení a törvényes örökösök igényeit, de mindenkinek jogában áll vagyonával életében rendelkezni, ha tehát valaki életében ajándékozás által önmagát fosztja meg vagyonától, e felett az örökösöknek panászra nem lehet okuk, mert senkinek sem hagyván semmit, nem ád előnyt a törvényes örökösök felett senkinek sem.

Azonban e rendelkezést, valamint általában a vagyon elidegenitését, ellensúlyozta a jubileumi év intézménye, mely az elidegenitett ingatlan javaknak a család részére leendő visszaszerzését tűzte ki czéljául. Minden ötven évben ugyan is az elidegenitett ingatlan javak a család erre jogositott tagja által, tekintet nélkül a szerzés czimére, tehát ha az elidegenités viszteher mellett történt is, egyszerüen vissza voltak válthatók. Tehát minden elidegenités csak ideiglenes, csak egy nemzedékre terjedő volt, de a család tulajdonjoga meg volt védve.

A Mózes-talmudi jog, mint látjuk, szintén a családi vagyon elidegenithetlenségére fekteti a fősúlyt s azt az elvet, hogy a vagyon a családé, egész maga merevségében alkalmazza. Ez elv szoros alkalmazásának kifolyása: a nőknek az öröklésből való kizárása, kik ha örökösödnek is, csak mint a férfi képviselői élvezik e jogot; de ha ilyképen reájuk száll is a vagyon, gondoskodik a törvény, hogy az el ne vonassék a család köréből. A családi vagyon elidegenithetlenségének kifolyása a végrendelkezések korlátolása, és a jubileumi intézmény is. A vagyon e megkötöttsége feleslegessé tette az ősi és szerzett vagyon közötti megkülönböztetést, a szerzemény legfeljebb az ingatlan időleges használata, vagy ingó vagyon lehetett; mindkettő ebben a korban, midőn tulajdonképi jelentőséggel és értékkel csak az ingatlan vagyon birt, igen mellékes volt. Az ingatlan vagyonra, melynek jelentősége volt, biztosittatott a család joga, biztosittatott annak a szabálynak végrehajtása, hogy a vagyon az illető családé s arra igénynyel bir az illető nemzetség s ez minden további megkülönböztetést feleslegessé tett.

4. A moslem örökösödési jog.

A keleti örökösödési jogok között nevezetes szerepet játszik a moslem öröklési jog. Alapja: a *Korán,* mely azonban telve van za-

varos és ellentmondó határozatokkal, melyeket később főleg az arab jogtudósok, kiknek e jog kedvencz themájuk volt, igyekeztek tisztázni s magyarázni, de e helyett annyira összebonyolitották az egész jogot szőrszálhasogató megkülönböztetéseikkel, hogy most már nem kis feladat benne eligazodni.

Tanúságául szolgálnak a Korán zavaros voltának az örökösödési jogra vonatkozó határozatai is, melynek nevezetesebb helye következők: [1])

Az Alcorán sumna IV. 6. szerint a férfit egyrész illeti abból, mit szülei, vagy rokonai hagynak, de a nők is nyerjenek egy részt abból, mit szüleik vagy rokónaik hagynak; legyen bár sok, vagy kevés az örökség, abból őket még is illeti egy bizonyos rész.

IV. Tehát az isten néktek, tekintettel gyermekeitekre, rendelte: Egy férfi része legyen annyi, mint két nő része, ha azonban csak nő örökösök vannak, és pedig kettőnél több, akkor azok a hagyaték $^2/_3$ részét kapják, ha csak egy nő örökös van, azt a hagyaték fele illesse. Az elhunyt szülei, ha az örökhagyó után fiú maradt, nyerjék a hagyaték $^1/_6$ részét. Ha azonban fiú nem maradt és a szüléket illeti az örökség, az anyára $^1/_3$ része szálljon, de ha az örökhagyónak testvérei vannak, az anyát a hagyományok kielégitése, és az adósságok kifizetése után fennmaradó hagyaték $^1/_6$ része illetendi. Mert nem tudjátok, vajjon szüleitektől, vagy gyermekeitektől származik e nagyobb előny reátok. Ez az isten rendelete, az Isten pedig mindentudó és bölcs.

11. Titeket fele illet annak, a mit az asszonyok hagynak, ha gyermekeik nincsenek, ha azonban gyermekeik maradtak, a hagyományok kielégitése és az adósságok kifizetése után fennmaradt hagyaték $^1/_4$ része száll reátok. Az asszonyok épen úgy negyed részét nyerjék annak, a mit ti hagytok, ha gyermekeitek nem maradtak, ha azonban gyermekeket hagytatok, a hagyaték $^1/_8$ része illesse őket. Ha valamely nő vagy férfi távol rokona után örököl s az örökhagyónak fivére vagy nővére maradt, akkor ezek mindegyikét a hagyaték $^1/_6$ része illesse, ha pedig kettőnél többen vannak, mindnyájukat összesen $^1/_3$ rész illetendi.

---

[1]) Közöljük ezt Dr. Gans Eduard szószerinti német forditása után. Das Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwickelung I. kötet 198 s köv. lap.

Alcoran sumna IV. 175. Az isten arra, hogy távolabbi fokban miként történjék az örökösödés, következő határozatokat ád: Ha férfi hal meg, kinek nincsenek gyermekei, de van nővére, ez felét kapja annak, mit hátrahagyott; ha két nővére van $^{2}/_{3}$ részét kapják a hagyatéknak, ha férfi és nő testvérek maradtak, a férfiak két anynyit kapnak, mint a nő személyek.

Alcoran Sumna II. 181. Rendelve van néktek, hogy ha valaki, kinek vagyona van, meghal közületek, a méltányosság kivánja, hogy szüleinek és rokonainak hagyományt rendeljen. Ez minden Istenfélő ember kötelessége.

Ezek a korán főrendelkezései az öröklési jogra vonatkozólag, melyekből igyekeztek volna az arab jogtudósok bizonyos rendszert alkotni, mi azonban nem sikerült, s magyarázataik által a zavar és bizonytalanság elháritva korán sem lett.

A mozlem öröklési jog igen sajátságos jellemvonása, hogy az öröklési sorrend meghatározásánál, minden más öröklési jogtól eltérő alapelveket követ.

Minden öröklési jog elve, mely a többi keleti népek öröklési törvényeiben is érvényt nyer, hogy az öröklés a rokonsági fok közelsége szerint történik; a közelebbi fokú rokon kizárja a távolabbit, és a különböző fokon levő rokonok együtt nem örökösödhetnek. Nem igy van ez a mozlem jogban, mely szerint különböző fokú rokonok együtt és egyszerre örökösödnek. A fiú atyjával, az atya a testvérrel konkurrál, mert meg van irva a koránban: »nem tudjátok, valjon szüleitektől vagy gyermekeitektől származik-e nagyobb előny reátok.«

E sajátlagos rendelkezés egyrészről, másrészről ama szabályok, melyek szerint az egyes családtagokra esendő örökségi részek, a különböző fokú s az öröklésre mégis együtt hivatott rokonok között, és pedig a felmerülő viszonyokhoz képest különbözőleg s gyakran ellentmondólag meg van határozva — teszi főleg oly bonyolulttá az egész örökségi jogot, és szükségessé a hatóság rendszerinti beavatkozását.

Négy rendbeli kötelesség van a hatóság részére örökösödési eljárásra vonatkozólag előirva:

a) *a temetésről való gondoskodás,* melynek költségeit, ha a muzulman vagyontalanul halt el, azok a rokonok tartoznak fedezni, kiknek eltartása kötelessége volt;

b) *az adósságok kifizettetése,* mit a korán mint szoros kötelességet minden alkalommal hangsúlyoz;

c) *a hagyományok kifizettetése,* mi szintén igen szigorúan van meghagyva a koránban. Mennyiben szabad a törvényes örökösödésnek a moslem jogban általjában érvényre emeltetése mellett — e hagyományoknak kiterjednie, magában a koránban nincs meghatározva, a sumna azonban és az Imam magyarázata szerint, a hagyományozás a vagyon $^1/_3$ részéig terjedhet. Vagyonának $^1/_3$ részéről tehát a moslem szabadon rendelkezhetik.

d) *Végre a fennmaradó örökségnek felosztása,* az örökösök között.

Ez a négy rendbeli kötelezettsége van a hatóságoknak az öröklési eljárásnál. Négy rendbeliek azok a személyek is, kik az öröklésre nem képesek. Jelesül:

a) *a rabszolgák,* legyen azok rabszolgasága teljes vagy nem, tehát a rabszolga-nőtől született gyermek, mint nem teljes rabszolga, szintén nem örökösödik atyja után;

b) *a gyilkos* vagy emberölő;

c) *a hitetlen,* igazhitű müzülmennek soha sem lehet örököse;

d) szintúgy *az az igazhitű,* ki hitetlen államban lakik, a benszülött igazhivő után — a sumniták tana szerint — nem örökölhet.

Ennyit elegendőnek vélünk felhozni ismertetésül e jogból, melynek főleg sajátszerüségét kivántuk feltüntetni, s habár belőle feltett kérdésünkre nézve kevés tanulságost vonhatunk is le, már csak azért sem véltük azt egészen mellőzhetőnek, mert egy szomszéd nép ma is érvényes jogát képezi. A csodaszerüleg összetákolt épület alapját a századok változó viszonyai sem voltak képesek megingatni; fennáll az ma is abban a primitiv helyzetben, mint századokkal ezelőtt megalkották, s a változások, melyek az egyes államokban történtek is, magukat az alapelveket illetőleg — nem birnak nagyobb jelentőséggel.

5. Az attiki öröklési jog.

Tökéletlen volna az a kép, melyet az őskor népeinek örökösödési joga felől adni akarunk, ha megfeledkeznénk az őskor legmíveltebb nemzetéről, a görögökről, s mellőznők különösen Hellas

minden sajátságait magában egyesitő Athenét, mely e tekintetben is oly sok érdekest nyújt.

A görög nép már az istenség és vallás általa alkotott fogalmainál fogva, sokkal képesebb volt a fejlődésre és a haladásra, mint a kelet többi népei. Mig a többi keleti népeknél a törvény mint isteni kinyilatkoztatás jelentkezik, mely állandó s örökké való, mint az azt kinyilatkoztató legbölcsebb isten; a görögöknél a törvény nem tekintetik változhatlan isteni parancsnak, hanem emberi műnek, mely a tökéletesitést s a kor és változó viszonyok szerinti javitást nemcsak hogy eltűri, hanem azt határozottan meg is kivánja. Mig tehát amott a haladás a vallási békóknál fogva lehetetlen volt, emitt a felfogás egyenest a haladásra, az előre való törekvésre utalt. Mi azonban egyátalán nem zárta ki a vallási eszmék és alapelveknek befolyását a magánjog, s különösen az öröködési jog fejlődésére.

A helleneknél mint mindent, úgy család s öröklési jogukat is csak állameszméjük alapján lehet megérteni. Náluk nem volt magán élet, sem társadalmi szabadság; ott minden politikai tartalommal birt, — a mit ma magán viszonyoknak nevezünk, azok ott politikai jelentőséggel birnak.[1])

E szempontból birálandó meg a családjog alapja, a házasságkötés is. A házasság csak athenei polgár és polgárnő között köttethetik. E törvény megszegése esetén minden athenei polgárnak panaszjoga van, melynek eredménye az idegen vagyonának elkobzása, mely vagyon harmadrészét a feladó nyeri jutalmul. Ezer drachma büntetés alá esik az az athenei is, ki idegen nőt vesz feleségül, sőt még azok is, kik az athenei polgárt megtévesztve, idegen nőt adnak feleségül, azt atheneinek állitván.

Az attikai házassági jogot a többi keleti népek hason intézményeitől, főleg a nő helyzetének s a családra való jelentőségének magasztosabb felfogása különbözteti meg.

Ilyen nevezetes különbség mindjárt az egynejüségben jelentkezik, mely több törvény által határozottan rendeltetik.

---

[1]) A hellen házassági jogra lásd dr. *Kuncz Ignácz*-nak a hellén házasság mint politikai intézmény czímű értekezését, az 1875. évi Jogt. közlöny 34. s következő számaiban.

Ilyen nevezetes különbség a házasságkötés módjában is nyilvánul. Habár az eljegyzés nem is volt a nő joga, hanem ez azok által a rokonok által eszközöltetett, kik a nőt jegyajándékkal voltak ellátni kötelezve, vagyis az atya, fivér, atyai nagyatya vagy távolabbi rokona, tehát a nő beleegyezése nem képezte annak lényeges feltételét, nem volt a házasság adásvétel, mint a keleti népeknél általában. Csak szolgálók s ágyasok vásároltattak, s ez által is különbözött a házasság a konkubinatustól.

A házasságkötés e módja, a hellén felfogással kapcsolatban, fejti meg a nő helyzetét a családban. A nő a férjnek nem vásárlás útján szerzett s korlátlan uralma alá rendelt jószága, hanem egyenjogú sorstársa, de e joga csak a ház belsejére van szoritva. Athenben a férfi mint polgár, életének egész működése az állam czéljainak van szentelve, természetes tehát, hogy a nőnek, ki az állam dolgaiban részt nem vehet — háttérbe szorul a család körén kivül egyenjogúsága is, s az csak is a család körére marad utalva.

Az attikai házassági jognak igen nevezetes részét képezi a női hozomány is (dos), melyet nemcsak az atya és nagyatya, hanem a legközelebbi rokonok is kötelezve vannak az általuk férjhez adott nővel adni. E hozomány legcsekélyebb összege meg van határozva a törvényben, ezenfelül az illető vagyoni viszonyaihoz képest állapittatik meg a hozomány összege, melynek kiadására a kötelezettek súlyos birság terhe alatt szorittatnak. E hozomány nem vált a férj tulajdonává; elválás esetén a nő azt visszakövetelhette, halála után gyermekeire, — ilyenek nem létében pedig azokra a rokonaira szállott, kiktől a nő hozományát nyerte.

Végre igen fontos szerepet játszik még az attikai házassági jogban az örökös leánynak (epiklerosz) szükségszerü házassága a legközelebbi atyai rokonnal, tehát a testvérrel is, mi a családi egységre és összetartásra épitett családi jogviszony igen éles kifejezéseként tünik fel. Ez a családegység — mint igen találóan jegyzi meg Tóth Lőrincz — [1]) s az összetartás ereje Athenben oly nagy, hogy a természetes erkölcsiség és illem korlátait is összetépi s a vérfertőztetés fogalmának utálatosságát oldalrokonok között is megszünteti.

---

[1]) A magyar örökösödési jog szelleme czimű értekezésében id. hely 365. lap. V. Ö. *Gans* id. művével, I. kötet 308—309. lap.

A családjog másik igen nevezetes része: az atyai hatalom, vagy házasság, vagy örökbefogadás, vagy törvényesités útján származott.

Házasság útján atyai hatalom csak teljesen érvényes és törvényszerü, vagyis athenei polgárnak athenei nővel kötött házasságból született gyermekekre nézve származik. Az atyai hatalom származása másik módjának, vagyis az örökbefogadásnak czélja a család fenntartása volt. Örökbefogadható csak atyai és anyai részről athenei polgár által nemzett fiú volt, s örökbefogadásra csak az volt jogositva, ki teljesen önjogú volt s törvényes gyermekei nem voltak. Az örökbefogadás vagy élők közötti rendelkezés, vagy végrendelet által történt, mely utóbbi módja az örökbefogadásnak ugyan több oldalról kétségbe vonatott, de a forrásokra tekintettel e kétely aligha bir alappal. [1]) Az örökbefogadás folytán az örökbefogadott elvált saját családjától, az új családnak lett tagjává, s előbbi családja körébe csak akkor térhetett vissza, ha fogadó szüleinek törvényes házasságból származott gyermekei maradtak. Az atyai hatalom származásának harmadik módja, vagyis a törvényesités létezése többek által kétségbe vonatott, de hogy az valóban létezett, azt *Gans Ede* a forrásokból alaposan kimutatja. [2])

Az atyai hatalom régibb időben Görögországban is a korlátlanság jellegét viselte magán. Az atya gyermekei életének és halálának ura volt, és azokkal szabadon rendelkezhetett, tehát azokat tetszése szerint el is adhatta. E hatalom Solon alatt megszüntetett, s az atyai hatalom kellő korlátok közé szorittatott.

Solon törvényei szerint az atya hatalma gyermekei felett, nem a nemesebb érzelmet sértő tulajdonjog, hanem a természet rendelte uralma a családfőnek övéi felett, mely megengedi a gyermek megbüntetését, sőt eltaszitását is, de ez utóbbit nem teszi függővé az atya önkényétől, hanem azt csak indokolt panasz folytán, a biróság által eszközlött vizsgálat alapján engedi meg. *Pláton* pedig az ily eltaszitást az összes családtagok gyülésének, a fiú meghallgatása után hozott határozata által véli csak eszközölhetőnek. Az e részben való ovatosság annál indokoltabbnak látszik, minél nagyobb az az erkölcsi és anyagi hátrány, mely a gyermekre az által szárma-

[1]) Lásd erre vonatkozólag *Gans* id. művét, I. kötet 318. lap.

[2]) L. *Gans* id. művét, I. kötet 319. s köv. lap.

zik, hogy jogaitól megfosztva, pelengérre állittatik a nyilvánosság által, melylyel az ily kitaszitás történik. A herold nyilvánosan hirdeti ezt ország-világnak, feljogositván mindenkit újjal mutatni a hálátlan gyermekre, ki érdemlett büntetést szenvedett.

De midőn a soloni törvény az atyai hatalom gyakorlására útat és módot enged, nem fosztja meg a gyermeket sem jogai érvényesitésétől. Az atya kötelme eltartani gyermekét, s ha e kötelmének meg nem felel, a gyermek jogositva van panaszt emelni a hígvelejü apa ellen, ki szülei kötelességének felfogására sem birt kellő képességgel. *Pláton* ebben az esetben is a családi gyülés elé kivánná terjeszteni a dolgot, s ez eszmében már el van vetve egy modern intézmény magva, mely a franczia családtanácsban, — habár más esetekre nézve és körülmények között, — de azonos felfogás, és a család jelentőségének kellő méltatása folytán több újabb törvényhozásokban is kifejezést talált.

Ha még az atya jogai közül megemlitjük, hogy gyermekei nevét szabadon választhatta, s hogy ebbeli elhatározása rendszerint a szűlés után való tizedik napon tartott ünnepélynél nyert kifejezést, s azért az ilyen ünnepély megtartása által a törvényes ágyból való születés lett megállapitva; — befejezhetjük az athenei családjog feletti vázlatainkat s áttérhetünk az örökösödési jogra.

Az athenei örökösödési jog is a természet rendjét követvén szabályaiban, első sorban a gyermekek örökösödtek, és pedig különbség nélkül arra, hogy azok törvényes házasságból származottak, örökbefogadottak vagy törvényesitettek. De öröklési joggal csak is a fiúk birtak, a leányok nem örökösödtek, hanem a legközelebbi oldalrokonnak estek örökségül, kinek az állam iránti törvényes s egyszersmind vallási kötelme volt az örökös leányt nőül venni, és ha e házasság még az atya életében történvén — a leánynak addig, mig az atya él, fia születik, anyjának közvetitése által, e fiú örököl, ki midőn az ephebusi kort elérte, átveszi a vagyont és ezzel együtt anyjának eltartására való kötelezettséget; de ha a fiú az örökhagyó atya halála után születik, az anya már vele együtt az oldalrokonokra száll, és fiának örökösödésére többé nem szolgálhatközvetitőül. Ha több örökös leány van, kiket különböző fokon való oldalagos rokonok vesznek nőül, az örökség nem csupán annak a rokonnak jut, ama leány jogán, kit elvesz, hanem az örökösök egyenlően

osztják fel maguk között az örökséget, mert a rokonok ez esetben a nőkül vett egyenes leányok által örökölnek.

Az oldalrokonok örökösödési rendje több rendbeli tudományos vitának szolgált tárgyul. [1]) *Bunsen* egy határozott rendszert állitott fel, mely ismét *Gansnak* igen alapos kritikáját idézte elő Távol áll tőlünk e két mester között a biráló szerepét akarni, még csak játszani is; annál kevésbé vagyunk erre kényszerülve, mert az eltérés feltett kérdésünk szempontjából anélkül is csekélyebb jelentőséggel bir, minélfogva csak is azokra szoritkozunk, melyek a vita körén kivül esnek. [2])

Ennek folytán az öröklési rend következőkben öszpontositható. Ha fiú nem volt, de volt leány, az együtt örökösödött az oldalági rokonokkal. Ha leány nem volt, örökösödtek a testvérek gyermekei és azok unokái, a testvéreket képviselve, mindenkor elsőbbségük lévén a testvéreknek és azoknak, kik a férfiaktól származtak, ha távolabb állottak is. Ha az atyai oldalon a testvér gyermekek gyermekéig senki sem létezett, következtek az anyai ágról való rokonok hasonló módon, ha egyik ágról sem volt ily fokú rokon, visszament az örökösödés arra, ki az atyai ágról legközelebb volt. Az atyai ágról származott rokonoknak tehát elsőbbsége volt az anyai rokonok felett, de nem oly mérvben, mint a régibb római jogban, mert az atyai rokonok öröklési joga bizonyos fokon túl megszakadt, és az anyai rokonoknak engedett helyt, és csak ismét később tért vissza az atyai rokonokhoz.

A gyermekek képviseleti joga is ez elvhez képest korlátoltatik, — leszármazó örökösöket kivéve, kik végtelenig örökösödnek, és igy végtelenig képviseltetnek is, a többi rokonok az eredeti örököst csak bizonyos fokig képviselik. A képviseleti rendszer elvei alól szintén kivételt képez az a különös rendelkezés, mely szerint némely esetekben nincs helye a törzsenkinti (in stirpes) való örök-

---

[1]) Némelyek ugyanis abban a nézetben voltak, hogy az attikai örökségi jogban is ugrált az öröklés hol fel-, hol lefelé, mint p. o. a hinduknál, vagy a chinaiaknál. E nézetet azonban megczáfolja *Gans* (i. m. I. köt. 342. s köv. lap.), kinek véleménye szerint az attikai öröklési jogban az öröklés egész a végtelenig lefelé megy.

[2]) E részben Tóth Lőrincz idézett jeles értekezését követtük. L. 308 s következő lap.

lésnek, hanem a fejek (in capita) szerinti örökösödés foglal helyet, p. o. a nővérek és a többi nővérek gyermekei, sőt a nővérek és saját gyermekeik között is, kik ezekkel együtt egyenlő részekben örökösödnek.

A törvényes örökösödés mellett figyelmet érdemel a végrendeleti öröklés is.

A családiasság eszméje oly mély gyökeret vert az atheneieknél, hogy ennek még a végrendelkezésnél is kifejezést adtak. Az az elv, hogy csak is a család tagja örökösödhet a család vagyonában, az öröklés e neménél is érvényt nyert; mert a végrendelet érvényének feltétele volt, hogy az örökös a család tagjául fogadtassék fel; vagyis a végrendelet tulajdonképen a halál esetére történt örökbefogadás volt.

Végrendelkezni mindenki jogositva volt, kit a törvény ettől különösen el nem tiltott. — A végrendelkezési szabadságot korlátoló rendelkezések között legnevezetesebb az, mely az örökbefogadottaknak végrendelkezési képességére vonatkozik. Ezek ugyanis az örökbefogadás folytán nyert vagyon felől nem végrendelkezhettek, hanem e vagyon visszaszállt arra a családra, melytől származott. A görög törvényben kifejezést nyert családisági eszmével ellentétben állott volna, hogy a családba felvett idegen a családi vagyonban más idegent részesitsen. De ez csak is a családi vagyonra nézve állott, s mind az, mit a fogadott fiú hozott, vagy maga szerzett, szabad rendelkezésének tárgya volt.

Miután a végrendelkezés mulhatlan örökbefogadást feltételezett, ez elv további következménye volt, hogy oly esetben, midőn az örökbefogadás helyt nem foglalhatott, a végrendelkezésnek sem lehetett helye. Állott pedig e szabály úgy a végrendelkezőre, mint az örökösre. Ebből kifolyólag az, kinek törvényes fiai voltak, vagyonáról nem rendelkezhetett, és mást mint athenei polgárt — örököséül nem rendelhetett.

De azért nem volt a törvényes gyermekekkel biró atyának sem megtiltva, hogy az bizonyos hagyományokat ne rendelhessen. Demosthenes több rendbeli szónoklatai is tanúskodnak erről. — De e hagyományok korlátolva voltak az által, hogy tárgyuk csak pénz vagy ingó vagyon lehetett, tehát ingatlan, hagyomány tárgyát nem képezhette.

Az örökség birtokbavételét illetőleg végül némely főelvet azért kivánok felemliteni, hogy azoknak a római joggal való rokonságára, — illetve arra, hogy azok a római jogba a görög jogból vétettek át — reámutassak. Tanúságául annak, hogy a rómaiak is recipiáltak, de az átvett jogelveket mindig tudták hazai intézményeikhez idomitani. A leszármazó férfi-rokonoknak ugyanis, valamint az örökös leányoknak örökösödési joga, minden további cselekvény hozzájárulása nélkül, magán a törvényen alapszik; — tehát teljesen azonos a római »suus haeres« jogosultságaival. Más örökös ellenben a vagyon puszta elfoglalása által nem szerzi meg az örökséget, hanem ezt az erre illetékes archont által átadatni tartozik. Ez ismét oly szabály, mely tovább fejlődését találta a római jogban, s túlvitt alkalmazásának példányképét az osztrák törvény tárja elénk.

II. FEJEZET.

A római örökösödési jog fejlődésének vázlata.

Vering. Das römische Erbrecht in historischer und dogmatischer Entwickelung.
Koeppen. System des heutigen römischen Erbrechts im.
Gans. Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwickelung II. kötet, römiches Erb recht.
Puchta. Institutionen des römischen rechts III. kötet.
Puchta. Pandekten.
Puchta. Vermischte kleinere Schriften.
Windscheid. Lehrbuch des Pandektenrechts III. kötet.
Baron. Pandekten.
Scheuerl. A római jog alapelvei (forditotta Récsy).
Mackeldey. A római jog tankönyve, forditották Löw Tóbiás és többen.
Hoffman. A római jog mai érvényében.
Hoffmann. A római jog külszerü történelme.
Ihering. Geist des römischen Rechts in verschiedenen Stufen seiner Entwickelung, I. és II. kötet.
Vécsey Tamás. A római családi jog.
Rudorf. Römische Rechtsgeschichte.
Bozóky Alajos. A köteles részről.
Katona Mór. A köteles részről.
Tóth Lőrincz. A magyar örökösödési jog szelleme (akademiai értesitő I. kötetében).

I. Ha általjában áll az, — mint tagadhatlanul áll is, — hogy az örökösödési jog legszorosabb összeköttetésben áll a családjoggal, [1]) áll ez különösen a római örökösödési jog első alakulására nézve, midőn a család szervezete sajátságos alkotó elemei és helyzeténél fogva, nemcsak az öröklési jogra, hanem a köz- és magánjog egész szervezetére kihatólag befolyást gyakorolt.

---

[1] *Tóth Lőrincz* id. ért. 238. lap.

A római család polgári vagy magánjogi értelemben (familia civilis) lényegesen különbözött attól a fogalomtól, melyet ma a család alatt értünk. Ma a család születés és leszármazás folytán alakul, a római jogban azonban nemcsak ez volt a családnak egyedüli alkotó eleme, [1]) tagjai lehettek annak idegenek is.

A család a rómaiaknál ősidőktől fogva egy önálló egységet képezett, mely felett a családfő akaratja uralkodott. A család az ő teremtménye; az ő szelleme, belátása és tekintélye intézi a család ügyeit, és pedig oly teljhatalommal, hogy a törvényhozás a családi tagok jogai s kötelességének szabályozásától tartózkodott s a család ,benső életének fejlődését magára hagyta. [2])

A családfő (pater familias) rendelkezett a család tagjai ês a család vagyona felett. A család egy tagjának sem volt saját vagyona, mert a mit bármi úton nyertek vagy szereztek, az a család vagyonát képezte, s mint ilyen, a pater familias intézkedése alatt állott.

A családfőnek jogában állott — azokon a családtagokon kivül kik születés folytán lettek a család tagjaivá s igy valamint a természet rendje szerint, úgy magánjogi tekintetben is a családhoz tartoztak — oly tagokat is felvenni a családba, kik annak tagjaival semmi természet szerint való rokonságban nem állanak s ennélfogva csak magánjogi szempontból voltak a család tagjainak tekinthetők. Az ily viszony örökbefogadás (adoptio vagy arrogatio) által származott. Az örökbefogadáshoz azonban nem volt a családfő puszta akaratkijelentése elégséges, a kuriákban összegyült népnek kellett ehez szavazatával járulni, mely, miután a Pontifexek által a kellő vizsgálat teljesittetett — adta szavazatát a szándékolt adoptio vagy arrogatio iránt.

A római familia civilis tehát vagy természet szerinti leszármazás folytán vagy örökbefogadás által rokonságban álló tagokból állott, melyek a Pater familias hatalma alatt állottak. Tehát a Pater familias neje, törvényes vagy örökbefogadott gyermekei, gyermekeinek hitestársai s ezek gyermekei stb., kik mind egy házban laktak — képezték a familia civilist. [3]) E mellett a családfő ren-

---

[1]) *Vering* id. művében 25. lap.

[2]) *Ihering* i. m. II. köt. 185. lap.

[3]) *Vering* i. m. 40. l. V. Ö. *Ihering* i. m. II. kötet s köv. lap.

delkezése alatt álló egész vagyon is a *familia* elnevezés alá soroztatott. [1])

A római familiát némely, és pedig tekintélyes tudósok is, [2]) mint a családi tűzhely és szeretet példányát igyekeznek festeni, pedig ha azt elfogulatlanul a maga valóságában veszszük vizsgálat alá — aligha ily kép fog feltünni előttünk. Mig egyrészről az atyai hatalom oly erős és szigorú, hogy az élet-halál jogát is magában foglalja, [3]) hogy az atya gyermekeit rabszolgáknak — eladható dolgoknak — tekintheti, [4]) másrészről a családi kötelékből való elbocsátás, az emancipatio által minden családi viszony megszünik, és a fiú megszünik fiú lenni. Nem találunk itt arra a józan középútra, melyet a keresztyéni felfogásban látunk, s mely szerint a gyermek függésben van ugyan atyjától, de e függés a szeretet láncza. Teljesen osztjuk tehát Tóth Lőrincznek azt a nézetét, hogy: »a római család már sem nem a természetes ős állapotban levő keleti, sem a harmoniai szépségben diszlő görög család, hanem valami szaggatott és ellentétes. [5])

A római familia szervezetét tekintve, önkénytelenül felmerül az a kérdés, hogy mi történjék az ily családdal, ha a családfő elhal, mi történjék a család tagjaival és vagyonával?

A római familiát összefűző hatalmi kötelék oly erős, hogy még akkor sem szünik meg, ha a pater familias elhunyta folytán maga az eddig egyesitő hatalom elenyészett. Az eként önállóvá (patres

---

[1]) V. Ö. Gans Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwickelung II. kötet 34. lap.

[2]) Igy különösen *Ihering* is (i. m. II. k. 185. l.), ki azonban magával ellenmondásba jő, midőn más helyütt a végrendelkezési szabadság behozatalának indokait abban véli feltalálhatni, hogy a római familia civilis szervezete folytán igen gyakran a legközelebbi rokon sem örökölt, ha nem állott a pater familias patria potestása alatt, mi a családi érzelmet annyira sértette, hogy e bajt a szabad végrendelkezés behozatala által vélték orvosolni (i. m. I. k. 206. s köv. lap).

[3]) Mely jog tényleg gyakoroltatott is. L. az erre vonatkozó idézeteket *Puchta* Institutionen III. k. 129. l.

[4]) V. Ö. *Munzinger* Erbrechtliche Studien, 8. lap.

[5]) *Tóth Lőrincz* id. ért. 313. lap. Hasonló nézetben van a római familia felől *Munzinger* is, ki is erről a többi között igy nyilatkozik: »Das Band ist nicht die Pflicht, die Obsorge und Erziehung sondern die Gewalt« Erbrechliche Studien (Basel, 1874) 8. lap.

familiarummá) vált családtagok még azontúl is összetartozók (agnati), és a familia mindazon agnátusok összeségében tovább él és létezik, kiket az egykori családfőnek akár saját személyeiken, akár csak elődjeik személyein létezett hatalma összeköttetésben tartott[1]), mely összeköttetésben a nemzetség (gens) által tartatik fel. [2])

A familiának ez egysége folytán nem a vagyon, nem az örökség, hanem a familia szállott át az örökösre. [3]) Az örökhagyó személyiségének mintegy folytatását képezi az örökségi jog, s e személyiség mint jogalany nem szünetel, s még az örökség elfogadása előtt is kifejezést talál a nyugvó örökség (hereditas jacens) fogalmában. A hagyaték birtokba vétele s illetve átadása után pedig az egész familia a maga egységében száll az örökösre. Ez képviseli az örökhagyót, gyakorolja annak jogait és teljesiti kötelmeit. Csak a képviselő változott; a familia egy maradt a családfő elhunyta után is. [4])

De valamint az egységes vagyon fogalma nem zárja ki, hogy annak tulajdonában többen együtt lehessenek részesek, úgy az örökség ez osztatlan egysége sem zárja ki azt, hogy több örökös együtt legyen az öröklésre jogositva, s együtt örököljön. Midőn örökös képviseli az elhunyt familiáját, habár a végeredményben korlátolva van is az által, hogy azt ő kivüle más is képviseli.[5]) E helyzetnek csak további kifolyása, hogy az örökségi részek csak az

---

[1]) L. *Hoffman*, a római jog külszerű története, 22. lap. V. Ö. *Vering* i. m. 45. lap.

[2]) A római populus ugyanis három külön testületből — tribusból — áll, melynek mindegyike ismét 10—10 curiára s ezek 10—10 decuriára oszlanak. E decuriák — Niebuhr felfedezése szerint azonosak a »gentes« nevű politikai családokkal. L. *Niebuhr* römische Geschichte 173. s köv. lap. V. Ö. *Hoffman*, i. m. 21. lap.

[3]) Si intestatus moritur — mond a XII. táblás törvény — proximus agnatus familiam habeto«, és másutt »uti legasset super familia.«

[4]) *Vering*, i. m. 103. s köv. lap.

[5]) L. *Puchta*, Über das accrescensrecht bei einem abtsinirenden suus (kleinere Schriften 543. l.) »Denn — mond Puchta — was Ihnen (den Erben) deferirt worden ist, war nicht etwa ein drittel oder viertel der Erbschaft, sondern das Erbrecht, und überhaupt wie viel er denn vermöge seines Erbrechtes von der Erbschaft bekomt, das hängt dann unter andern von der Existenz der Miterben ab, ist aber etwas an sich so zufälliges, das es ganz unentschieden sein kann.«

egészre vonatkozó hányad részekből, s nem a vagyon bizonyos részeiből állhatnak. Mindegyik örökösnek van a hagyaték minden tárgyához bizonyos részjoga, melynél fogva vagyonközösség származik, mely csak akkor szünik meg, ha a »judicium familiae eriscundae« által az örökség tényleg megoszlik. De ekkor is csak a vagyonközösség szűnik meg, a familia egysége létezni még nem szünik meg ekkor sem, sőt az agnatusok örökségi jogában idők multával is kifejezést talál. Találóan mondja Vering: hasonlóan mint a feloszthatlan nap, szerteszét terjeszti sugarait, de azok csak is egy központból indulhatnak ki, úgy az örökségi jog is kiterjedhet több különböző személyekre, de mindig csak örökhagyónak egy és osz tatlan familiája az, melyből örökségi joguk származik.«[1])

A familia ez intézménye épen ugy öszhangban állott a rómaiak vallási fogalmaival, mint az ó-kor népeinek családi öröklési rendszere. A rómaiak hitték a lélek halhatatlanságát, de e hitük egészen más fogalomban jelentkezett, mint a keresztyén népeknél. A hüvelyétől elvált szellem, a rómaiak fogalma szerint, egy folyton működő hatalom volt, mely *Lar*-nak neveztetett. Jellemző, hogy a Larok a kiköltöző családdal nem vándoroltak el, hanem a házban — világi uralmok egykori tanyáján — maradtak. Róma őskorában a halott saját házában temettetett el. Ez a rómaiaknak az akarat halhatatlanságáról való felfogását jellemzi, mely az egyén halála után is, kapcsolatban egykori világi létével, az őt képviselő familiában nyer kifejezést.[2])

A familia ez egész szervezetének természetes következménye, hogy a törvényes öröklés képezte az örökösödés egyedüli módját, hiszen a családtagok örökösödése nem volt más, mint a tulajdon folytatása, mint kezelése annak, mi előbb már úgy is az övék volt. [3]) Idegen csak úgy válhatott örökössé, ha még az örökhagyó életében adoptáltatott, s az úgynevezett »testamenta calatorum comitiorum« nem volt egyéb, mint leendő örökösnek az örökhagyó

---

[1]) *Vering* i. m. 109. lap, kinek e kérdésre vonatkozólag meggyőző és szellemdús érvelései minden netán felmerülhető kétséget eloszlatnak.

[2]) V. Ö. *Katona*, a köteles részről, ki erre vonatkozólag L. 11 de lib. et. poss. 28. 2. és Gajus com. II. C. 157. szavait idézi.

[3]) Az e részbeni nézeteket s azok czáfolatát lásd *Wering* i. m. 133. s köv. lap. *Ihering* i. m. I. k. 145. s köv. lap. V. Ö. *Gans* i. m. II. k. 40. s köv. lap.

életében való adoptiója, illetve arrogatiója. Ez az intézkedés épen úgy nem függött az örökhagyó önkényétől, mint az adoptio, hanem annak is a kuriákban összegyült nép előtt kellett történnie, mely szavazatával döntött az örökhagyó akaratjának elfogadása felett

E nézet ugyan több oldalról meg lett támadva s az vitattatott, hogy a nép csak tanúképen szerepelt a végrendelkezési cselekvénynél, anélkül, hogy általa a végrendelkező szabadsága korlátolást szenvedett volna. Túlterjedne e mű szerény körén e nézetek czáfolatába bocsájtkozni, s csak annyit kivánok az általam osztott nézet támogatására felemliteni, hogy valóban megfoghatlan jelenség lenne, ha oly gyakorlati nép, mint a római, az egész nép gyülekezetét vette volna egy puszta tanúskodásnál igénybe, s miután a comitiák évenként csak kétszer tartattak, valakit azért, hogy tanúkat nyerjen, fél évi várakozásra kényszeritett volna [1]).

A nép hozzájárulása az örökhagyó akaratjához annál inkább indokkal birt, mert az ez által ez esetre külön törvényt (lex specialis) alkotott, melyel a fenforgó esetben a törvénytől eltérő intézkedéseket engedett meg. Hogy pedig a római nép a végrendeletet törvénynek »lex«-nek tekintette, annak a későbbi törvényekben is nyoma találtatik. [2])

Divott e korban még a végrendelkezésnek egy más neme is: a testamentum in procinctu, mely azonban csak is a háboruba menő katonák által levén alkotható s igy rendkivüli intézményt képezvén, annak bővebb ismertetése körünkön kivül esik. [3])

A római öröklési jog e most vázolt ős korszaka felett sok homály borong s az annál is inkább sok kétely tárgya lehet, mert e korból irott törvények nem maradtak reánk, sőt lehet, hogy nem is léteztek. Tanulságos azonban ez még is, mert úgy látszik, hogy a római öröklési jog egyes alapelvei, melyek a legkésőbbi időkig a változott viszonyok és az ezekhez idomult törvényhozásokban is fenntartattak, e korból veszik eredetüket. Az örökség oszthatlansága,

---

[1]) *Ihering* i. m. I. k. 146. lap.

[2]) Igy a végintézkedés »legare« kifejezéssel emlittetik, p. o. a XII. táblás törvény ismeretes helyén: »uti legasset de pecunia tutelavae suae rei«, hol a »legare« a »legem ferre«-vel egy jelentőségű. Lásd *Ihering* i. m. I. kötet, 146. lap. V. Ö. *Vering* i. m. 140. s köv. lap.

[3]) L. ennek részletes ismertetését *Vering* i. m. 145. s köv., és 175. s köv. lapokon.

melynek a familia szervezete adott életet s ebből kifolyólag az az intézkedés, hogy az örökségi részek csak is az egészre vonatkozó hányad-részekből állhatnak, s a végrendeleti örökösödés számos szabályai, melyekből nyiltan kitünik, hogy nem mosódott el nyom nélkül annak az időnek emléke, melyben a végrendelet a törvényhozói működéssel hozatott kapcsolatba, mind e korra vezethetők vissza. A római öröklési jog általában természetszerűen s a mult helyes figyelembe vétele mellett fejlődött. A mult a jelennel köttetett össze akként, mint azt a változott viszonyok és a nép érzülete követelte, s a felmerülő szükség igényelte, távol tartva minden erőszakolást s illetéktelen befolyást. Fejlődésének egyes szakaszai ezt kétségbevonhatlanul tanúsitják.

II. A rómaiak első irott törvénye, mely habár ez is elég töredékesen [1]) maradt reánk, a XII táblás törvény volt s ezért is az öröklési jognak ebben foglalt szabályozását szokták a római örökösödési jog első korszakának nevezni.

A XII táblás törvény, mely a római életet teljesen reformálta [2]), igen lényegesen átalakitotta az öröklési jogot is, mely átalakulás, ha az ezt előidézett viszonyok figyelme n kivül hagyatnak, teljesen érthetlenné válik, mig ha mindazok a tényezők, melyek e reformra befolyással voltak, kellő tekintetbe vétetnek, az eredmény a viszonyok természetszerű következményeként tünik fel.

A XII táblás törvény létrejöttének első és főinditó oka a plebejusoknak a patriciusok feletti győzelme volt. A római patriciusi állam és család rendszere teljes elzártságán az első rést Tarquinius Priscus alkotmány reformja törte, ki több plebejus családot vett fel a patriciusok sorába, kik is a régi patriciusoktól különböző családi jogokat gyakoroltak. Az eként meglazult kapocs még lazábbá vált az által, hogy számos kihalt vagy a Tarquiniusokkal kivándorolt patricius család helyett plebejus családok emeltet-

---

[1]) Leginkább egyes irók idézeteiből igyekeztek annak rendeleteit a jogtörténészek összeállitani. L. *Rudorf* römische Rechtsgeschichte, I. k. 200. lap.

[2]) Találóan jellemzi e törvényt *Rudorf* »Ein beispielloser Aufschwung des Staats in den folgenden zwei Jahrhunderten rechtfertigte diese Reformen, und sicherte den zwölf Tafeln eine Anerkennung, Kraft deren Sie, wenn auch noch so sehr überbaut, bis in die späteste Zeit des Reichs das unerschütterte Grundpfeiler des Rechtssystems seiner Einheit und Harmonie geblieben ist. Römische Rechtsgeschichte I. köt. 260. lap.

tek a patriciusok sorába, minek folytán az új patriciusok annyira megszaporodtak, hogy a plebejus eredetü családok száma, a régi patricius eredetü családok számát felülmulta. Ehez járult még az is, hogy Servius Tullius alkotmánya által a plebejusok bizonyos államjogi hatalmat nyertek, melyek ugyan csupán a hadsereg egységének szempontjából alkottattak s általuk a patriciusok különleges családi és gentilis jogai nem érintettek, de a plebejusok hatalma s befolyása által növekedve, ösztönt nyújtott a további küzdelemre, melynek czélja a patriciusok hatalma s kiváltságának megtörésére irányult s mely küzdelem eredménye a XII táblás törvény lett.[1])

Ha e törvény intézményeit ez előzmények nélkül vizsgáljuk, nem lehet megértenünk azt a merész ugrást, mely a vagyonnal való rendelkezés majdnem teljes megtiltásától egyszerre a végrendelkezési teljes szabadság sikamlós terére szökik át. Mert a XII táblás törvény kimondotta a vagyonnal való teljes szabadrendelkezés jogosultságát, úgy élők között, mint halál esetére, és pedig teljesen az örökhagyó önkényétől függőleg. A végrendelkezéshez nem kellett többé a Curiákban összegyült nép hozzájárulása, a nép törvényhozó hatalma ez esetre átruháztatott a pater familiasra, kimondatván: »uti legasset ita jus esto.«[2]) E rövid jogtétel által a XII táblás törvény teljes szabadságot adott az örökhagyónak örököst nevezni, hagyományokat s gondnokság feletti intézkedéseket tenni, szóval a vagyonnal teljesen szabadon rendelkezni.[3])

És mily könnyen érthető, sőt természetesnek tünik fel az intézkedés, ha indokai, ha létesülésének körülményei kellő figyelembe vétetnek. A plebejusok a patriciusok feletti győzelmüket semmivel sem vélték jobban biztosithatni, mint ha a rendelkezési szabadság által megtörik a patriciusok családi szervezetét s igy megingatják az intézmény alapját, mely azoknak oly roppant összetartást és igy hatalmat és szivósságot kölcsönzött[4]).

Hogy azonban a plebejusoknak ebbeli terve nagyobb ellenhatás nélkül sikerülhetett, ahoz valószinüleg egy másik tényező is já-

---

[1]) *L. Vering* i. m. 166 s köv. lap. V. Ö. *Puchta* Quellen des römischen Rechts l. kleinere Schriften 622 lap.

[2]) Ulpian frag. XI. 4. Gai. com. II. 224 L. 120. D. de verborum signific. (50. 16.)

[3]) *Vering* i. m. 168 s köv. lap.

[4]) V. Ö. Katona id. értekezésével.

rult, melyre először *Ihering* figyelmeztetett. A familia régi szervezete ugyanis — mint láttuk — nem kizárólag a vérrokonsági köteléken alapult, idegenek is tagjai lettek a familiának, mig a család tagjai, ha emancipáltattak, elhagyták a családi tűzhelyet s őket a legtávolabbi fokon lévő agnatusok vagy a gentilisek is kizárták az öröklésből. A család rendeltetése ezt igy hozta magával. A család kiválólag politikai czéloknak szolgálván eszközéül, annak valódi czélja és rendeltetése mellékessé vált, a politikai indokok előtt a családiság kötelmeinek háttérbe kellett szorulnia. E viszás helyzeten segitendő, a természetszerü ösztön, a családi szeretet ott igyekezett rést törni a törvényen, hol az ebben őt gátolta, vagyis a végrendelkezési jog korlátolásával; mert lerontatván e korlát, a szülőt mi sem gátolta többé, hogy emancipált fiát, vagy más nem a patria potestas alatt álló vérrokonát — cognatusát — rendelje örökösévé [1]).

Mig tehát egyrészről a plebejusoknak érdekében állott a politikai családot megingatni s tért engedni a rokoni szeretetnek, politikai indokokból, másrészről a patriciusoknak ebbeli működésüket nem ellenezni a családi érzelmek parancsolták. És igy nyilván való, hogy a végrendelkezési szabadság indokát nem a családi érzelem hanyatlása, hanem inkább a családi szeretet hatalma képezte, melynek nyilvánulása előtt a politikai indokoknak is háttérbe kellett szorulniok s tért engedni a szabad végrendelkezésnek, hogy ez a családi szeretet eszközeként, a családi érzet szolgájaként müködjék.[2]) E politikai indokok mellett tehát a felébredt nemes családi érzelem is közreműködött abban, hogy a végrendelkezési korlátlan szabadság a XII. táblában törvénnyé válhatott.[3])

---

[1]) *Ihering* Geist des römischen Rechts I kötet 206—207 lap.

[2]) »Die Testamente — mond Ihering — treten daher nicht als Widersacher, sondern als Dienerinen der Familie in der Geschichte des römischen Rechts auf.« i. h.

[3]) Vannak ugyan számos jogtudósok, kik a XII. táblás törvényben nem látják a korlátlan végrendelkezési jogot megállapitva, s ebbeli nézetük indokolásául a XII táblás törvény egy másik helyére hivatkoznak, mely szerint: »cui suus haeres nec escit proximus agnatus familiam habeto,« indokolják nézetüket továbbá azzal, hogy midőn a XII táblás törvény a törvényes örökösöket felsorolja, »a suus haerest« átugorja. (Ez a kérdés a III. magyar jogász gyülésen is igen élénk vitát idézett elő. L. évkönyv III. folyam 89 és 101. lap) — a nézetek további részletezése körünkön kivül esik s csak annyit jegyzünk meg, hogy a XII. tábla idézett másik helye csak oly esetre vonatkozik, ha végrendelet nem

A kard azonban, mely ily módon az örökhagyó kezeibe adatott, kétélű fegyver volt, s ha egyrészről alkalmat nyújtott is a családfőnek a hozzá közel állókat holta után vagyonában részesiteni, másrészről az a szabadság, mely az örökhagyónak a korlátlan végrendelkezési jog által engedtetett, a családi szeretetet és kötelmeket mélyen sértő, számos kegyeletlen intézkedéseknek szolgált alkalmul.

Midőn a comitiákban alkotott végrendeletek helyett, melyeknél a családi kötelem megőrzése felett a nép maga őrködött, a szóbeli *mancipationalis* végrendelet »per aes et libram« jött gyakorlatba,[1]) a családi érdekek már csak alakilag voltak megvédve. Mert jóllehet e végrendeleteknél a comitiákat képviselő öt együtt jelenlevő római polgárnak kötelességében állott az erkölcsi kötelesség nyilvános megszegésével alkotott végrendeletnél való tanúskodást megtagadni, hacsak a közvélemény előtt hirnevüket koczkáztatni nem akarták, könnyü volt ez ellenőrzést az örökhagyónak kijátszani, mert arra, hogy megitélhessék a tanúk, követett-e el és mennyiben kötelesség mulasztást a végrendelkező? a családi viszonyok ismerete igényeltetett. A comitiákban alkotott végrendelkezés alkalmával soha sem hiányzottak oly egyének, kik e viszonyok kellő ismeretével birtak, ellenben a mancipationalis végrendeleteknél alkalmazott tanúk a végrendelkezőtől egészen távol álló idegen személyek lehettek, kiket tán épen azért hitt meg az örökhagyó tanúkul, mivel érdekében állott a kegyeletet sértő intézkedéseit elpalástolni s eltagadva legközelebbi rokonait, azokat végrendeletében mellőzni, anélkül, hogy a tanúk részéről ez intézkedése ellenmondásra találhatott volna.[2]) E viszonyok folytán Rómában valódi kórállapot fejlődött ki. Az örök-

---

létezik s ily esetre értendő a suus haeres öröklési joga magától, s jelentetik ki, hogy ha suus haeres nem létezik, az öröklési jog a legközelebbi agnatust illeti. V. ö. *Vering* i. m. 172 s köv. lap.) *Koeppen* system des heutigen römischen Erbrechts 40. lap. *Windscheid* Lehrbuch des Pandektenrechts III. k. 128. lap 1) jegyzet alatt, ki e kérdésre vonatkozólag mondja: »Der Ausgangspunkt des römischen Rechts ist die Anerkennung der unbedingten Testirfreiheit gewesen.« Lásd e kérdésre vonatkozólag még *Bozóky* a köteles részről 28. lap és *Katona Mór* hason tárgyu értekezését az 1873. évi Jogtudományi közlönyben.

[1]) A végrendeletek ez időben kellékei s alakjaira nézve lásd különösen *Vering* i. m. 175 s köv. lap.

[2]) L. *Koeppen* i. m. 40—41. lap s utánna *Bozóky* i. m. 30. lap.

ség kihizelgéseinek egész művészete fejlődött [1]), mely a reménytel-jes végrendelkezőket a leggyöngédebb figyelemben, sőt nem ritkán évi járadékban is részesité,[2]) s ha máskép nem lehetett, a rágalom fegyverét használta fel, hogy széttéphesse az atya és gyermek közötti szeretet természetes kötelékeit.[3]) Meglazult ennélfogva a családi viszony s a szülék gyakran megfeledkezve gyermekeikről, a családi kegyeletlenség esetei [4]) aggasztó mérvben kezdettek szaporodni.

Ez irány Romában annál veszélyesebb volt, mert ott a végrendelettétel nem oly kivételesen gyakoroltatott, mint korunkban, hanem a végrendelkezés becsületbeli kötelességnek tekintetett, elannyira, hogy az átok egy neme volt, ha valakinek az jósoltatott hogy végrendelet nélkül fog meghalni.[5])

Hogy ily körülmények között a szabad végrendelkezés veszélyei is kétszeres mérvben nyilvánultak, a dolog természetéből folyik s hogy ennélfogva e kórállapot orvoslása égető szükségességképen jelentkezett, természetes következményként tünik fel. A birói gyakorlat — a praetori edictumok által — tette meg az erre irányzott első határozott lépést, kimondván, hogy miután a pater familias vagyona öt »suus«aival, vagy is azokkal, kik az örökhagyó halálakor annak családfői hatalma alatt állottak, vagy állottak volna, ha az örökhagyó tovább él vala,[6]) közösen illető vagyonnak tekintendő, melynek csak kezelése van a családfőre bizva, s igy annak halála után a suusok csak is az uralmat folytatják, azok, ha arra, hogy

---

[1]) »Arruntium et Theaterium et coeteres, qui captandorum testamentorum artem professi sunt.« Senec. beneff. VI. 38. 3.

[2]) »Nil. tibi legavit Fabius Bythinicae, cui tu annuna, si memini, millia sena dabis«. Mart. IX. 3.

[3]) Fulso parentes instimulati liberos suos vel exhaeredunt, vel praetereunt« fr. 3. D. (5. 2.) V. ö, *Farkas Lajos* véleményével a III. magyar jogászgyülésen (A magyar Themis 1872. évi 39. számában.)

[4]) »Multa opportet esse vitia, atque peccata filii, quibus parens potuerit animam indicere, ex naturam ipsam vinceret, ut amorem illum, penitus insitum ejiceres ex animo, ut denique patrem se esse obliviscetur.« Cicero pro Roscio Americo Cap. XIX. V. ö. *Farkas* id. véleményével.

[5]) *Munzinger* Erbrechtliche Studien 8 lap.

[6]) *Windscheid* i. m. III. köt 814. lap.

uralom folytatásából kizárassanak, elegendő okok forognak fenn, ez a végrendeletben határozottan kiteendő s illetve azok az öröklésből határozottan kizárandók [1]). Ha a végrendelkező e szabály ellenére fiát végrendeletében mellőzte, ez a végrendelet érvénytelenségét vonta maga után, s a törvényes öröklés foglal helyt, mig más »suus«-ok mellőzése folytán nem lett érvénytelen a végrendelet, hanem ennek csak az lőn következménye, hogy abban az esetben, ha a végrendeleti örökösök az örökhagyónak szintén suusai voltak, ezekkel egyenlő fejenkénti részt kaptak, ha pedig az örökösök idegenek voltak, ezek az örökségnek csak felét kapták, másik fele az örökhagyó »suus«-aira szállott.[2]) .

Ez az intézkedés mindaddig, mig a szóbeli végrendelkezés divott, megfelelt czéljának, mert a tanúk ellenőrizték a végrendelkezőt, midőn azonban az irásbeli végrendelkezés jött gyakorlatba, s a tanúk legtöbb esetben annak tartalmáról tudomást sem szerezhettek, mindinkább szaporodtak a kitagadások, anélkül, hogy azoknak helyes oka lett volna; vagy ha megemlékezett is az örökhagyó törvényszerinti örököseiről, azoknak semmit vagy csak igen keveset hagyott, mi által a törvény czélja kijátszatott.

E visszaélés ellen ismét a birósági gyakorlatnak kellett első sorban sorompóba lépnie, mely is megállapitotta, hogy oly esetben, midőn az örökös bebizonyitotta, hogy ő az örökhagyó ellen nem vétett, tehát az őt a szülei kegyelet és kötelesség megsértésével tagadták ki, és alázták le a közvélemény előtt, az feltételeztetik az apáról, hogy elméje mások által szitott szenvedély vagy bosszú folytán meg volt háborodva, mert különben ily szivtelenséget nem lehetett volna

---

[1]) *Paulus* III. D. de libex post her (28. 2.) »In suis haeredibus evidentius apparet continuationem dominii eo rem perducere, ut nulla videatur Haereditas fuisse, quasi olim hi dominii essent, qui etiam vivo patre quodammodo dominii exestimabuntur; unde etiam filiis familias apellatur, sicut pater familias, sola nota hac adjecta, per quam distinguitur genitor ab eo, qui genitus sit: itaque videntur, sed magis liberam bonorum administrationem consequatur, hac ex causa licet non sint haeredes instituti, domini sunt, nec obstat, quod licet eos exheredere, quos et occidere licebat.

A kizárás módjára nézve lásd Gai. comm. III. 123. 127. és Ulp. frag. XXII. 16. 20.

[2]) Gai. Com. II. 123. lap. Ulp. frag. XXII. 20—22.

elkövetnie.[1]) Minthogy pedig elmeháborodott volt, a végrendelkezésre nem birt képességgel.[2])

Ezzel az egyik nehézség el volt háritva, a másik emlitett esetre nézve pedig, midőn t. i. az örökhagyó »suus«-airól ugyan megemlékezett, de azoknak semmit, vagy aránylag igen keveset hagyott, a biróság a »lex falcidia« [3]) után indulva, a hagyaték 1/4 részét itélte meg.[4])

Ebből fejlődött a köteles rész jogintézménye, mely utóbb a törvény és gyakorlat által szabályoztatott, végelrendezését azonban csak Justinianus törvényeiben nyerte.[5])

III. A végrendeleti örökösödés mellett a XII táblás törvény a törvényes örökösödést is rendeztes az »mint lex generalis« a végrendeleti örökösödést »mint lex specialis«-t megelőzte s ezért e kettő a jus civile szerint egy familiára vonatkozólag fenn nem állhatott [6])

---

[1]) L. 5. D. de inoff. test: »Hujus autem verbi de inofficioso vis illa, ut dixi est, docere immerentem se et ideo indigne praeteritum vel etiam exhaereditatione summatum, resque illo colore defenditur apud judicem, ut videatur ille, quasi non sanae mentis fuisse, testamentum inique ordinaret.«

[2]) L. 17. §. 1. de eod. »Quum contra testamentum ut inofficiosum judicatur, testamentis factionem non habuisse creditur defunctus.« Helyesen jegyzi meg *Katona* (id. értek.) hogy a »color insaniae« vélelme a közvéleményben gyöerezett. Ily nézetben volt *Seneca* is, midőn felszóllalt: »Nunc quid aliquid sanus filium ad primam offensam exhaeredat». (De clementia I. 14.)

[3]) A »lex Falcidia« szerint ugyan is az örökösöknek a hagyaték 1/4 részét kellett megkapniok, s azért ha tulságosan volt hagyományokkal terhelve, a hagyományok leszállittattak.

[4]) V. ö. *Katona* id. értekezésével.

[5]) A kötelesrész intézményéről, mennyiben feltett tárgyunkra vonatkozik, alább szóllandunk. Annak fokozatos fejlődését azonban vázolni kérdésünkre tekintettel annál kevésbé tartjuk szükségesnek, mert e tárgyról épen a tudom. akadémia által kitüzött pályakérdésre három dicséretre méltatott pályamunkát birunk, u. m. *Bozóky Alajos* nagyváradi jogtanártól a köteles részről, *Katona Mór* györi jogtanár hason czimü értekezését, mely először a jogtudományi közlönyben s utóbb külön lenyomatban is megjelent s végre *Madarassy Lászlónak* az örökségi köteles részről szóló müvét. L. különben erre nézve még *Vering* i. m. 373 s köv. lap. *Koeppen* i. m. 40 s köv. l. *Windscheid* i. m. III. k. 129 s köv. lap. *Baron* i. m. 822 s köv. l. *Puchta* Istitutionem III. k. 215 s köv. l. *Mackeldey* i. m. III. k. 126 s köv. lap.

[6]) Azért mondják a római irók »Jus nostrum non patitur eundem in paganis testato et intestato dececisse. *Pompon.* 1. 7. d. R. J. És: nec unquam factum est ejusdem pecuniae alius lege haeres esset, *Cicero* pro *Innocent* II. 21. § 63.

mely szabály a római jognak mindvégig egyik sarkalatos s gyakorlati következményeiben is igen messzeható alapelvét képezte.

A XII táblás törvény szerint a törvényes örökösödés nem a rokonság és házasság természetes kötelékein, hanem a patria potestas, manus, agnatio, patronatus, és gentilitas általi összeköttetésen alapszik; az ehez képest megállapitott öröklési rend lényegileg következőkbe foglalható össze:

1) Végrendelet nem létében az öröklés első sorban az örökhagyó »suus«-ait illeti, kik már atyjuk életében birtak igénynyel a vagyonra s annak természetes örökösei, minélfogva is a XII táblás törvény, az örökösökről szólván, őket külön meg sem emliti, hanem az öröklés rendjét egyenesen az agnatusokon kezdi, mint kiket »suus«-ok nem létében illet az öröklés [1]).

A »suus«-ok alatt, mint alkalmilag már emlitettük, értettek a családnak az örökhagyó családfői hatalma alatt állott tagjai, kik halála által szabaddá lesznek. Tehát:

a) gyermekei, legyenek azok fiúk vagy leányok.

b) az utó-szülöttek (posthumi sui) t. i. azok, kik az örökhagyó halála perczében legalább is az anya méhében léteztek már s később oly helyzetbe jöttek, hogy a szoros értelemben vett suusokhoz tartoztak volna, ha az örökhagyó csak akkor halt volna meg.

Minden suus haeres egyszerre s együtt örököl a fiuk s leányok fejenként, a távolabbi leszármazók pedig törzsek szerint. A férj keze alatt (in manu mariti) levő nő úgy tekintetik, mintha a férj leánya volna.

2) Ha nem léteztek sui haeresek, akkor a legközelebbi agnatusok voltak öröklésre hivatva [2]), vagy is az atyai ágon levő legközelebbi oldalrokonok. Több egyenlő foku rokonok fejenként osztoz-

---

[1]) »Si intestato moritur, cui suus haeres nec escit proximus agnatus familiam habeto«. Ulpian XXVI. 1. collect. XVI. 4. A római jogászok ennek okát a természet törvényében találják, mely szerint a korábbi nemzedék a későbbinek helyet csinál. Ez az elv uralja, mint *Rudolf* megjegyzi, az egész törvényes örökösödési rendszert. L. *Puchta* Institutionem III. kötet 197 l. b) jegyzet.

[2]) *Gajus* III. 5. seq. *Ulpian* XXVI. §. 1. 4. 5. V. ö. *Vering* i. m. 431. l. *Mackeldey* i. m. III. k. 93. l. *Puchta* Institutionem III. k. 198. l.

tak.[1]) A nők közül csak az agnatus nővérek birtak öröklési joggal, távolabb foku agnatus nőket nem illette örökség.[2])

Ha az örökhagyó rabszolgaság alól felszabadult egyén volt, utána szintén »suus«-ai örökösödtek, kik közé azonban rabszolgaságban nemzett gyermekei nem tartoztak, mely korlátolás csak III. Valentinianus és Justinianus császárok törvényei által szüntetett meg.[3]) Ha pedig suusai nem voltak, a legközelebbi agnatus helyett patronusa volt az utána való öröklésre hivatva,[4]) s ha ez már nem élt, legközelebbi leszármazói.[5]) E szabályt a hasonszerüségnél fogva alkalmazták arra az esetre is, midőn az örökhagyó a mancipium alól kibocsátott egyén volt.[6])

3) Ha a fentebbi két osztályból senki sem volt életben, akkor a gentilisek örökösödtek [7]), t. i. azon gens tagjai, melyhez az örökhagyó tartozott, vagy melynek nevét viselte volt, magának vagy valamelyik elődjének, a gens valamelyik tagja által történt szabadon bocsátása következtében.[8])

Ezeken a most emlitett személyeken kivül mások e korban öröklési joggal nem birtak.[9])

---

[1]) Régebben valószinüleg azok is törzsek szerint osztoztak, de a fej szerinti osztály már jóval Gajus előtt gyakorlatban volt, ki is mondja »jam dudum tamen placuit in capita dividendam esse haereditatem«. *Gai* III. 16. V. ö. *Vering* i. m. 731. lap. *Puchta* i. m. III. k. 198. l.

[2]) E szabály nem foglaltatik a XII táblás törvényben, hanem tekintettel arra, hogy a nő azt a családot, melyből származott, nem folytathatja, mondatott ki. L. *Vering* i. m. 732. lap. *Puchta* i. m. III k. 198. lap.

[3]) L. 4. Cod. de bonis libertor. 6. 4. §. 10. Inst. de gradib. cognat. 3, 6. §. 3. Inst. de secces lib. 3. 7.

[4]) Arra nézve, ha vajjon a patronus öröklési jog arra az esetre is vonatkozott-e, ha a szabadon bocsájtottnak leszármazója volt az örökhagyó? eltérők a nézetek. L. *Mackeldey* i. m. III. k. 93. l. d. d. jegyz. alatt.

[5]) Többen fejenkint örököltek. Ulpian 1. C. §. 4 Paulus S. R. III. 2. §. 3.

[6]) Coll. XVI. §. 9. — 3. 4. I. 3. 9. (10). V. Ö. *Vering* i. m. 436. *Mackeldey* i. m. III. k. 93. lap.

[7]) *Gaj.* III. §. 17. — Coll. XVI. §. 4.

[8]) Ugy látszik, hogy a gentilisek később nem vétettek figyelembe, mert már *Gájus* mondja: »totum gentilium jus in desvetudinem abiisse.« Egyébként az egész *gens* felett, ellenére *Niebuhr* felfedezésének, még mindig meglehetős homály borong. V. Ö. *Vering* i. m. 431. l. *Mackeldey* i. m. III. k. 93. l. *Puchta* i. m. III. k. 199. l.

[9]) L *Puchta* die Institutionen nach Gajus (kleinere Schriften 638. lap).

Mint az e korbeli római jognak egyik sajátsága emlitendő, hogy az esetben, midőn az örökségre közvetlenül jogosultak azt el nem fogadták, nem az utánuk az öröklésre hivatoltakra, hanem a gensre szállott az örökség [1]), mert szabály volt, hogy: »in legitimis haereditatibus non est successio, mely szabály a XII. táblás törvénynek szószerinti magyarázatából származott. [2])

IV. A jus civilenek eme most vázolt örökösödési rendszere a familia és a gens ős alakulásával állott kapcsolatban. Midőn a római állam bensőleg mindinkább erősödni és kifelé terjeszkedni kezdett, a társadalmi viszonyok ez átalakulása az örökségi jog átidomitásának óhaját is előtérbe tolta. Mint Rómában minden oly esetben, midőn a közérzület vagy a változott viszonyok más irány követését tanácsolták, a birói hatalom vette kezébe a kezdeményezést, mely a praetorok edictumai által nyerte kifejezését. [3])

A mint a familia közjogi jelentősége megszünt, az erre alapitott örökségi rendszer gyarlóságának is nyilvánvalóvá kellett válnia. Az agnatusok öröklési joga a cognatusok teljes kizárásával, a mint ezt az intézményt létrehozó indok elenyészett, viszásságának teljes mivoltában jelentkezett. Hogy az emancipált fiú előtt egy az apai familiába adoptált rokon, vagy épen a gens örökösödjék, türhető állapotnak, sőt tán természetesnek látszott akkor, midőn a familia s illetve a gens szervezete képezte a társadalom alapját, de türhetlenné vált az, mihelyt az alap elenyészett.

E viszás állapotnak a praetori edictum a »bonorum possessio« rendszerének behozatala által vetett véget [4]), mely által önálló öröklési rendszer állapittatott meg.

A bonorum possessionál mindenek előtt megkülönböztetendő: ha vajjon az örökség birtoka (bonorum possessio) az örökösnek, a

---

[1]) *Vering* i. m. 431. l. *Mackeldey* i. m. III. kötet 93. lap.

[2]) *Gaj.* III. §. 9. 12. 17. *Ulpian* XVI. §. 5. V. Ö. *Mackeldey* i. m. III. k. 94. lap.

[3]) »Juris iniquitates edicta Praetoris emandatae suus.« *Gaj.* III. 25. 41. . . . . . »antiquissimis finibus constitutum per legem duodecim tabularum jus percipiendarum haereditatem Praetor bono et exequo dictavit. §. 2. i. f Inst. de B. 3. 9.

[4]) A bonorum possessio indokaira nézve: lásd *Baron* Pandecten 770. lap. *Windscheid* i. m. III. k. 15. lap. ki a különböző nézeteket részletesen felsorolja. [4]) jegyz. alatt. V. Ö. *Scheuerl*: A római jog elvei (forditotta Récsy Emil) 238. l.

végrendelet ellen (contra tabulas), a végrendelet szerint (secundum tabulas), avagy a végrendelet nélküli öröklés folytán (bonorum possessio intestati) itéltetett meg. Bennünket álláspontunknál fogva csak az első és harmadik, vagyis a törvényes örökösödés érdekel.

Erre nézve a praetori edictumban különös sorrend állapittatott meg. És pedig:

I. A szabadok utáni öröklésnél

A) Bonorum possessio contra tabulas.

(A végrendelet elleni örökösödés.)

Ily esetben a praetor először is meghivja az örökhagyó végrendeletében mellőzött gyermekeket, vagyis annak valóságos »suus«-ait, és azon vérszerinti leszármazóit, kik »suus«-ai volnának, ha emancipatio, vagy bármely más oknál fogva nem szüntek volna meg tagjai lenni annak a familiának, melynek feje az örökhagyó volt [1]), de más familiának tagjává nem váltak. [2]) Hogy mindezek az örökösök mellőzötteknek ne tekintessenek, vagy örökösökül a végrendeletben kijelölendők, vagy ha finemüek, névszerint kitagadandók. [3])

A most emlitett örökösök a végrendeleti örökösök helyébe lépnek, a törvényes öröklés rendje szerint. A netáni hitbizományi helyettesités (pupillaris substitutio) s bizonyos egyéb, p. o. a leszármazók részére tett intézkedések fenntartásával. [4])

B) A bonorum possessio intestati. [5])

Ha az örökhagyó nem hágy végrendeletet (si tabulae testamenti nulla existabunt) a bonorum possessionak következő módon van helye:

---

[1]) Contra tabulas bonorum possessio datur liberis emancipatis, testamento praeteritis, licet legitima non ad eos pertineat haraeditas. (§. 3.)

[2]) Bonorum possessio contra tabulas liberis tam naturalibus, quam adoptivis datur, sed naturalibus quidem emancipatis, non tamen et illis, qui in adoptiva familia sunt. *Ulpian* XXVII. §. 3. 2.

[3]) Emancipatos liberos, quamvis jure civili, neque haeredes instituere, neque exhaeredere necesse sit, tamen praetor jubet, si non instituantur haeredes exhaeredari masculos omnes nominatim foeminas vel inter caeteros: alioquin contra tabulas bonorum possessionem eis pollicetur. Id. XXII. §. 22.

[4]) L. *Vering* i. m. 594. s köv. l. *Scheuerl* i. m. 240. lap.

[5]) Gai. III. §§. 25—34. Ulpian XXVIII. §§. 7—9.

a) *Unde liberi*, azaz első sorban azok hivatvák az öröklésre, kik ha a végrendeletben mellőztetnek, ennek ellenére is kérhetik örökségi joguknak érvényesitését. Jelesül a »suusok« és azok, kik emancipatio által szüntek meg suusok lenni, sőt a »mancipatus«-ok is, ha az előbbi fennhatóságtól ismét megszabadultak. [1])

Azok a suusok, kik gyermekeikkel együtt állottak az örökhagyó hatalma alatt, az utóbbiakat kizárják az öröklésből; vagyis a gyermekek, ha szüleik élnek, habár a családfő hatalma alatt állanak is, nem örökölnek. Az emancipatus a családfő hatalma alatt suus minőségben álló gyermekeivel vétetik egy személynek (conjungendi cum emancipato liberi ejus), azaz kikapja, mi őt illette volna, de felét gyermekeinek tartozik átadni.

b) *Unde ligitimi* [2]), azaz a fentebbiek után hivatvák mindazok, kiket az öröklés a törvény szerint megillet.

c) *Unde cognati*, [3]) azaz a törvényes örökösök után következnek a vérrokonok, de csak hatodiziglen, velök örökölnek azok, kik pusztán jogilag rokonok, vagyis vérrokonsági jogokkal birnak, az izek közelsége szerint.

d) *Unde vir et uxor* [4]), a törvényes öröklés rendje szerint. [5])

II. A felszabadultak örökségénél.

A felszabadultak halála esetén a praetor a patronusnak bonorum possessiót adott, az általa felszabaditott végrendeletének ellenére is a hagyaték felére, ha a felszabadultnak gyermekei nincsenek A lex papia szerint a patrona két gyermekkel, és a patronus leánya vagy unokaleánya három gyermekkel ugyanazzal a joggal birt, mint apatronus. A patronus fi-gyermekei feltétlenül birnak e joggal, a patrona gyermekei azonban csak akkor, ha fi-gyermeke van. Ugyan a szerint a

---

[1]) Si tabulae testamenti nullae existabunt, unde liberi. Cod. VI. 14. unde liberi Dig. XXVIII. 6. Suis praetor solet emancipatos liberos itemque civitate donatos conjungere III. 20.

[2]) Dig. XXXVIII. 7. Cod. VI. 15. unde legitimi.

[3]) Inst. III. 5. de successione cognatorum. Dig. XXXVIII. unde cognati Cod. VI. 15. unde legitimi et unde cognati.

[4]) Dig XXXVIII. 11. Cod. VI. 18. unde vir et uxor.

[5]) Lásd részletesebben *Scheuerl* i. m. 242—243. l. *Mackeldey* i. m. III. k. 93-94. lap. *Puchta* Iustitionen III. kötet 249. s köv. lap.

törvény szerint ama felszabadultak után, kik 100,000 sest hagytak, (libertus centenarius), ha háromnál kevesebb gyermeket hagytak — akár tettek végrendeletet, akár sem — a patronust egy gyermekrész illeti.

A praetori öröklési rend tanúságul szolgált, hogy a régi rendszer tarthatlan, s még az oly törvénytisztelő nép is, mint a római, meghajlott a praetor edictuma előtt, habár az a törvénynyel ellenkezett is, mert a közvéleményt látta benne kifejezve. Az anyagi törvény megsértését az igazságszolgáltatás korrektsége által látta fedezve.

A császárok azonban, ugy látszik, nem találtak a formalis korrektségben megnyugvást, és a kor szelleme által túlhaladott anyagi törvény reformjára intézték törekvéseiket.

V. Az öröklési jog lényeges átalakulása a császárok alatt, a változott viszonyok természetszerü folyományaként tünik fel. A familia régi jelentősége már csak a multak emlékei közé tartozott, a patria potestas és a mancipium egészen átalakult, s ez által a gyermekek teljes koruk elértével egészen önjoguakká lévén, e viszony a végrendelkezési képességre nézve is kihatással volt, s a patria potestas folytán származott pupillaris substitutio helyét a quasi pupillaris substitutio intézménye foglalta el; végül a szükség örökösök joga a praetori edictumok által részletes szabályozást nyert. [1]) A változott viszonyok a törvényes öröklésre sem maradhattak kihatás nélkül, s az újabb irány a család természetszerü kötelékeinek helyreállitását, vagyis az agnatusok és cognatusok öröklési jogosultságának egyenlősitését tüzte ki egyik főczéljául.

Az agnatusok kiváltságos helyzetén, törvényhozás utján az első rés a tertulianumi és orphianumi senatus consulták által töretett.

A tertulianumi S. C. által — Hadrián császár idejében — az anyjának fiú-gyermekei utáni öröklési joga megállapittatott [2]), de oly esetben, midőn a fiúnak gyermekei maradtak, ezek Antonius Pius egy Rescriptuma szerint az anyát az öröklésben megelőzték [3]);

---

[1]) V. Ö. *Vering* i. m. 634. lap.
[2]) Paul IV. 9. Ulp. XXVI. 8. §. 3.
[3]) L. 2. §. 9. cod.

és miután a S. C. Ophicianum szerint a gyermekeknek a nem »in manu« alatt álló anyjuk után, minden agnatusokat megelőző öröklési jog biztosittatott, s igy a leányoknak a fiúkkal való egyenjoguságа e tekintetben elismertetett, a császári constitutiók azt is elfogadták, hogy az elhunyt leány-gyermekei is megelőzik, a S. C. Tertulianum szerint az örökhagyó anyát az öröklésben. [1]) Megelőzte anyát az öröklésben az elhunyt gyermek törvényes atyja s végre megelőzték azt az elhunyt fivérei is; mig ellenben nővéreivel olyképen osztozott, hogy azok a hagyaték felét, az ›edig másik felét örökölte. [3]) Az, hogy a rokonság vérbeli ıazáson, vagy örökbefogadáson alapult-e? közönbös volt. [4])

Ez alapelveket a keresztyén császárok tovább fejlesztették. ıg a S. C. Orphicianum csak a közvetlen leszármazóknak ·tt öröklési jogokat anyjuk után. Valentinus, Theodorius és ıus császárok constitutiója által (389. évben Kr. után) az ς is öröklési joggal ruháztattak fel, anyai nagyszüleik és agyatyjuk után. [5]) Az oldalági rokonok öröklési joga pedig ısius által lett lényegesen megváltoztatva, mennyiben az az gyó emancipált testvéreinek is öröklési jogot engedett, azon- ;al a korlátolással, hogy oly esetben, midőn az emancipált test- ı nem emancipáltakkal együtt voltak az öröklésre hivatva, ς örökrésze felét tette annak, a mi az emancipált testvérekre ny szerint esett. [6])

Mellőzvén az egyes császárok által kiadott constitutiók to- részleteit [7]), azok eredményeként előadjuk röviden a római i rendet akképen, mint az ez constitutiók folytán alakulva,

---

L. 1. 4. Cod. ad. S. C. Orphis 6—57. 1. 11. Cod. se suus et leg. lib. 3.

Ulp. l. c. §. 3. 1. 10. de suisset leg. her. 39. 16. 12. Cod. h. 1.

Ulp. 1 c. §. 3. Nr. 22. c. 47. §. 2. V. Ö. *Wering* i. m. 635—636. l. *Mackel-* III. k. 96. l.

L. 7. h. 1. 38. 17.

L. 4. Theod. Cod. de legit. haered. 5. 1.

Inst. de success. cogn. 8. 5. Theophil ad. h. t. 1. Cod. de leg. tut. 5. 30. ›. *Wering* i. m. 640.

L. ezeket *Wering* i. művében 641. s köv. l. és *Mackeldey* i. művében. III. k. ◌ . és köv. lap.

Justinianus császárnak, a mai római örökösödési jog alapját képező 118 novellája előtt fennállott. Ehez képest:

Első sorban örököltek a leszármazók (descendentes). Férfi örökhagyó után a suusok, a suusokkal egyenlő tekintet alá eső szabad polgárok (liberti) és a császári constitutiók folytán a leányok unokái [1]). Nő hagyatékában öröklési joggal annak fiai, leányai [2]) és azok unokái [3]). Ebben az osztályban az öröklés törzsek szerint (in stirpes) történt.

Másod sorban örököltek a »legitimusok«, és pedig következő rendben:

a) az örökhagyó édesanyja és testvérei, arra való tekintet nélkül, hogy azok agnatusi összeköttetésben állottak-e az elhunyttal, avagy ez összeköttetés emancipatio által felbomlott;

b) a félvér testvérek;

c) a harmadfoku rokonok férfi és nő agnatusai, s ezekkel együtt az elhunyt testvér fiai és leányai; tekintet nélkül arra, hogy az elhunyt édes vagy féltestvér, és hogy emancipált volt-e, vagy sem. Ez osztályban az öröklés fejenként történt.

Harmadsorban a cognatusok örökösödtek és pedig a »bonorum possessio unde cognati« elve szerint, tehát a hatodik, illetve a hetedik ágig. Az egy ágon levők minden fejenkint örökösödtek [4]).

VI. A római öröklési jog mai érvényében Justinianus Institutiói különösen annak 118 novelláján alapszik. Ez képezi zárkövét a római öröklési jog fejlődésének. Mi e novella által megállapitott öröklési rendet csak fővonalaiban és annyiban, mennyiben felvett tárgyunkra, t. i. a törvényes öröklésre vonatkozik, s ezt röviden következőkben foglalhatjuk össze:

1. *A rokonok öröklése;* a vérrokonok az emlitett 118 novellában felállitott szabály szerint minden korlátolás nélkül, tehát a hatodik fokon túl is örökösödtek [5]) és pedig következő rendben:

---

[1]) Ily esetben, ha az emancipalt fiúnak a nagyatyai hatalom alatt maradt unokával ütközött össze joga. L. Dig. XXXVII. V. ö. *Vering* i. m. 643. lap.

[2]) A S. C. Orphianum szerint.

[3]) A császári constitutiok szerint.

[4]) *Vering* i. m. 644 l.

[5]) Nov. 118. C. 3. §. 1.

a) első sorban örököltek az örökhagyó gyermekei és ezek minden fokú leszármazói [1]), mindennemű különbség nélkül [2]);

b) másod sorban örökösödtek az örökhagyó szülei és egyébb elődei [3]), továbbá telivér testvérei és leányai, úgy, hogy a közelebb fokon levő, a távolabbi fokon levőt kizárja;

c) harmadik sorban örökösödnek az örökhagyó fél testvérei és ezeknek gyermekei [4]);

d) a negyedik sorban örökösödnek a többi oldal-rokonok, ugy hogy a közelebbi ág a távolabbit kizárja. [5]) Ha azok, kiket az örökösödési jog illet, akár szándékosan, akár akaratjuk ellenére nem lettek örökösökké, akkor a delatio ismételtetik, és ez úgynevezett: successiva delatio »illetőleg successio graduum et ordinum« [6]).

Az öröklés vagy fejenként (in capita) vagy törzsenként (in stirpes) történik, ahoz képest egyenlő fokú rokonok vannak-e hivatva az öröklésre vagy sem. Ehez képest Fejenként (in capita) szerinti örökösödésnek van helye, ha az első osztályban csupa első fokú lemenők (testvérek) találkoznak, vagy ha távolabb fokú lemenők is, kik egymás között testvérek. Továbbá ha a második osztályban csupa első fokú felmenők vannak, vagy ha távolabbiak is, de egyenlő fokú távolságban állanak mindnyájan az örökhagyóhoz. Ha az atya és anyai testvérek csak maguk vannak, vagy csupán felmenőkkel találkoznak, úgy ezeknek gyermekei, ha mind ilyenek hivat-

---

[1]) Nov. 118. C. 1.

[2]) Nov. 118. C. 2: »sive ex masculino genere sive ex foeminino descendens, et sive suae potestatis, sive sub potestate sit.

[3]) Nov. 118. C. 2. 3. pr. Nov. 127. c. l.

[4]) Nov. 118. C. 3. Az anya törvénytelen gyermekei is a féltestvérek sorába számittatnak. L. *Windscheid* i. m. III. kötet 119. l. 22) jegyzet alatt.

[5]) Nov. 118. C. 3. §. 1. 2. »Si vere neque fratres, neque filios fratrum, sicut diximus defunctus reliquerit, omnes a latere cognatos ad haereditatem advocamus, secundum unius-quisque gradus praerogativam ut viciniores gradu reliquis praeponerantur.

[6]) Ez általánosan elfogadott nézettől eltérő nézetben van *Puchta* L. ennek czáfolatát *Hoffmanndl*: a római jog mai érvényében 374 lap. A régi juscivilében a fokozatos felhivás ismeretlen volt, s ha a felhivott nem lett örökös, további felhivásnak nem volt helye. A fokozatos felhivás először a praetor által a »bonorum possessio« szerint való örökösödésben állittatott fel. (Ulp. XXVIII. 111. 1. 1. §. 10. D. de succ. ed. 38. 9. 1. 2. pr. D. de bon. lib. 38. 2. §. 9. t. de B. P. 3. 9) s ez intézmény lett Justinianus által a törvénybe felvéve. V. ö. *Windscheid* i. m. 120. l. 1) jegyzet alatt.

vák az öröklésre, bár az örökhagyó különféle oldalrokonaitól származnak is [1]). Végre ha a negyedik osztályban, hol a közelebbi rokon a távolabbit egyszerűen kizárja az örökségből, egyenlő fokú rokonok találkoznak [2]).

Törzsenkénti (in stirpes) való örökösödésnek van helye: ha az első osztályban távolabb fokú lemenők közelebb fokú lemenőkkel találkoznak, p. o. az elhunyt fiú gyermekei, ha elhunyt atyjuk testvéreivel jönnek össze, mely esetben együtt örökölnek annyit, mint az atyai testvérek mindegyike, vagyis a mennyit atyjuk örökölne, ha élne [3]). Ha a második s harmadik osztályban testvérek találkoznak testvérek gyermekeivel, vagy a gyermekek a megholtnak testvérével és felmenőivel [4]).

Ha valamelyik örökös az örökhagyóval többszörös rokonságban áll, akkor, ha törzsenkénti öröklésnek van helye, többször is örököl, ellenben ha az öröklés fejenként történik, csak egyszer örökösödhet.[5])

Ha az örökhagyó teherben hagyja nejét, háromszoros gyermekrész tartatik fenn arra az eshetőségre, hogy három gyermek születik. Ha csak egy vagy két utószülött jő azután a világra, a fenntartott részletek az öröklésre hivatott örökös társak között osztatnak fel [6]). Ha a vér jogán nincs örökös, az öröklési jog a túlélő

---

[1]) Nov. 118. C. 2. »Si vero cum ascendentibus inveniantur fratres et sorores ex utriusque parentibus conjuncti defuncto, cum proximis gradu ascendentibus vocabuntur, si et pater aut mater fuerint, dividenda inter eos quippe haereditate secundum personarum numerum, uti et ascendentium ex fratrum singuli aequalem habeant portionem.

[2]) Nov. 11. 8. C. 3. §. 1. Si autem plurimi ejusdem gradus inveniantur, secundum personarum numerum inter eos haereditas dividatur quod »incapita« leges nostrae appellant.

[3]) Nov. 118 — »tantum de haereditate morientis accipientes partem, quanti cunque sint, quantum eorum parens si viveret habuisses ; quam successionem in stirpes vocavit antiquitas.

[4]) L. erre nézve : *Hoffman* i. h. V. ö. *Windscheid* i. m. III k. 118. l. *Vering* i. m. 644. s köv. l. *Baron* i. m. 818. l. *Mackeldey* i. m. III. k. 103. s köv. lap. *Puchta* Pandekten 680. lap.

[5]) *Koeppen* i. m. 28. l. — Ez ugyan Justinianus törvényeiben nincs határozottan kimondva, de a törvény szerint és fejenkénti öröklés természetéből folyik. V. ö. *Mackeldey* i. m. III. k. 104. l. b) jegyzet.

[6]) 1. 3. 4. D. si pars. haered (5. 4.) V. ö. *Koeppen* i. m. 24. l. *Hoffman* i. m. 340. lap.

házastársat illeti. Ez öröklésnek csak érvényes és a halálozáskor még tényleg fennálló házasság esetén van helye; azért az ágy és asztaltól történt elválás esetén sem foglalhat az többé helyt [1]).

2. A rendkivüli örökösödés.

A rendes örökösödésen kivül rendkivüli örökösödés is foglalhat helyt. Ilyen rendkivüli öröklési joga van:

a) *a vagyontalan özvegynőnek* férje hagyatékában, ha gyermek nincs, vagy 3 gyermeknél kevesebb van, a hagyaték $^1/_4$ részét, ha több van, egy gyermek részt kap osztályrészül. E részt, ha a nő gyermekeivel együtt örökösödik, az csak haszonélvezetül nyeri, a tulajdon ellenben a gyermekeké marad, ha azonban más örökösökkel találkozik az özvegy, a reá esendő rész azt tulajdonjogilag illeti [2]),

b) *a nemzőjük által elismert törvénytelen gyermekek*, kik ha ez sem törvényes gyermekeket, sem özvegyet nem hagy maga után, a hagyaték egy hatodrészét követelhetik, de ezt a hatodot anyjukkal olyképen tartoznak megosztani, hogy annak annyi jusson, mint közülök egynek. Hasonló öröklési joggal bir a nemző is törvénytelen gyermeke irányában.[3])

3. A köteles rész intézménye.

A római jognak Justinianus törvényhozásában kimondott egyik alapelve, hogy vagyonával mindenki szabadon rendelkezhetik, azonban tartozik a családi kötelék által közvetlenül hozzácsatolt rokonoknak — a lemenők, felmenők és testvéreknek — bizonyos meghatározott részt (Justinianus előtt a vagyon $^1/_4$, utóbb $^1/_3$, majd végre fele részét) hátrahagyni, ellenesetben végrendelete semmis volt s azt az örökösök a »quaerela inofficiosi testamenti« czimen inditott pernél megtámadhatták.

---

[1]) E szabály Justinianus törvényeibe a bonorum possesio ex edicto unde vir et uxor praetori intézményből vétetett át. V. ö. *Koeppen* i. m. 19. l. *Puchta* Pandekten 672. lap.

[2]) Nov. 53. C. 6. és Nov. 117. C. 5. V. ö. *Windscheid* i. m. 124. lap. *Hoffman* i. m. 371. lap. *Puchta* Pandekten. 673. lap.

[3]) Nov. 118. C. 5. és Nov. 89. C. 12. A római jog e szabályai eredetileg csak a konkubinatusban nemzett gyermekekre vonatkoztak, de a gyakorlat általában kiterjesztette azt minden törvénytelen gyermekre; habár erre nézve vannak ellennézetek is. L. *Windscheid* i. m. III. k. 127. lap. V. ö. *Baron* i. m. 829. és *Koeppen* i. m. 18. lap.

A »quaerela inofficiosi testamenti« alapja ugyanis az volt, hogy oly esetben, midőn az örökhagyó azokat a családtagokat, kik vele legközelebbi összeköttetésben állanak, törvényes ok nélkül megfosztja attól a tisztességtől, mely az öröklés által az örökösre háramlik s e tisztességben mást részesit; ez a családra oly gyalázatot hoz, mely az emberi szivbe beoltott kegyelettel a legmerevebben ellenkezvén, csak abban a feltevésben lelheti megfejtését, hogy az örökhagyó a végrendelkezés idején elmezavarban (color insaniae) szenvedett. A »color insaniae« volt alapja a »querela inofficiosi testamenti«-nak, melynek is az a következménye lőn, hogy a végrendelet, akár mellőztetett teljesen a szükség örökös, akár csak megrövidittetett köteles részében, érvénytelenné vált s az illető teljes örökrészét követelhette.

Ama számos nehézségek folytán, melyek ebből az intézkedésből azáltal származtak, hogy a köteles résznek legkissebb megcsonkitása esetén a végrendelet teljesen megsemmisült, Justinianus ez intézményt akként szabályozta, mint az a Pandekták szerint ott, hol azok érvényben állanak, ma is gyakoroltatik.

E törvény szerint ugyanis megkülönböztetendő, hogy a szükség örökös csak megröviditettett-e köteles részében a végrendelet által, vagy pedig teljesen mellőztetett. Az első esetben a köteles résznek csak kiegészitését követelheti actio suppletoria útján, ez az igénye egészen személyes jog és közönséges elévülés szabályai alá esik. Ha azonban a szükség örökös a végrendeletben teljesen mellőztetett, akkor a végrendeletet egészen megsemmisitheti, s nem csak köteles részét követelheti, hanem teljes örökségi részét is, azonban ha több szükség örökös van, s csak egyik lép fel a törvényes örökös ellen, az ő javára szólló itélet nem szolgál a perben nem állott többi szükség örökösök javára, vagy is csak a perben nyertes örökös örökségi részére nézve semmisül meg a végrendelet, többi részeiben azonban érvényben fennáll s igy a végrendeleti örökös továbbra is örökös marad, kinek a szükség örökös öröktársa lesz s a hagyaték ellen nem személyes igényt, hanem valóságos örökségi jogot nyer, mélyet a hagyatékban eszközlendő osztály útján is érvényesithet.[1])

[1]) L. *Windscheid* i. m. III. k. 144—145. l. *Baron* i. m. 833. *Puchta* Pandekten 720. lap.

A köteles rész a római jogban tehát két különböző s egymástól eltérő minőségben nyilvánul. Alapja mindkét esetben az, hogy az örökhagyó tartozik bizonyos meghatározott személyeknek bizonyos részt hagyni s ha e személyeket megröviditi, azoknak a kiegészitésre nézve az örökös ellen személyes kereseti joguk van; mig ha teljesen mellőzi, a végrendelet válik érvénytelenné; ez utóbbi esetben tehát nem csak materialis jogot ád a köteles rész a követelésre nézve, hanem formaszerinti öröklési jogot is; mennyiben a szükség örökös a végrendelet megsemmisitése folytán, örökségi részére nézve formaszerint örökössé válik.

A római öröklési jog fejlődésének vázlatos ismertetését ezzel befejeztük. E fejlődés vizsgálata sok tanulságost nyújt az utókornak. A római öröklési jog nem mesterséges úton és módon, nem természetellenes behatások által, hanem a társadalmi intézmények átalakultával párhuzamban fejlődött. A közvélemény szava, mely a praetori edictumok által tört utat magának, a birói gyakorlatban megelőzte a törvényt. Rómában nem a közszellemnek kellett a törvény után alakulnia, hanem a közvélemény kifejezése szolgált indokául a törvénynek. Ama külbehatások is, melyek a római jog fejlődésére tagadhatlan befolyással voltak, nem szolgáltak az idegen törvény vak átvételére alkalmul, hanem az idegen jogelvek és jogintézmények a hazai intézményekhez idomittattak s azokkal olyképen egyesittettek, hogy az idegen csemete sajátlagossága elenyészett a hazai növényzet között.

Igy tagadhatlan, hogy a görög társadalmi és jogviszonyok a római jog fejlődésére lényeges befolyást gyakoroltak. A görögök meghódoltatása folytán származott közel érintkezés megismertette a rómaiakkal azok fejlettebb társadalmi életét és fejlett jogintézményeiket. Ezek önkénytelenül is átszivárogtak a római államba, mert elfogadásuk a haladó műveltség által volt indokolva.[1]) De ez elfogadás nem volt puszta reczepcziója az idegen törvénynek, hanem

---

[1]) A görög jognak a rómaiak által történt reczeptiójára nézve igen érdekes fejtegetéseket tartalmaz: *Stein* Zur europeischen Rechtsgeschichte czimű értekezése. *Grünhut* folyóiratában: »Zeitschrift für das privat und öffentliche Recht der Gegenwart I. k. 730. s köv. lap.

fokozatos természetszerű fejlődés útján való beolvasztása az idegen intézményeknek a hazai jog keretébe. Nem a törvényhozás vette át először az idegen intézményeket, hogy igy azok elfogadását a népre erőszakolja, hanem a közvélemény nyilatkozott először mellettük s a törvényhozás már csak is ennek volt kifejezője, midőn rendszerbe foglalta, s összhangba hozta a hazai intézményekkel azokat az elveket és jogintézményeket, melyek törvényerőre emelése a nép érzületeinek a közvéleményben nyilvánult kijelentése folytán szükségessé vált. Az örökbefogadás intézménye, az ipso jure öröklés s a suusok helyzete szemben az idegen örökösökkel, nyilván láthatólag a görög eredetet viselik magukon, de oly önálló érvényt nyertek azok a római jog rendszerében, hogy csak is a szorgalmas kutató képes azok eredetének forrását kinyomozni. Az idegen intézmények nem a hazai jogintézmények kiküszöbölésére, hanem azoknak a kor viszonyai szerint igényelt reformálására használtattak fel. Számos alapelv foglalt helyt az ily intézmények között, melyek létjoga csak is a jogfejlődésnek kellő figyelembe vétele mellett található fel. Csak néhányat kivánok példaképen felemliteni. A római jognak az az alapelve, hogy az örökség egy osztatlan egészet képez s azért az örökrészek csak is az egész hagyatékra vonatkozó hányad részekből állhatnak, a római familia intézményében leli alapját, de fenntartatott akkor is, midőn a vérszerinti leszármazásra alapittatott az öröklési jog, mert ebbe az új keretbe is czélszerű alkalmazást nyerhetett. A végrendelet ama jellege, hogy az különleges törvénynek (lex specialis) tekintendő, felismerhető a későbbi alkotásokban is, midőn a végrendelet ily minősége már csak a multak emlékei közé tartozott. Legalább én ebben vélem feltalálhatni ama szabály leghelyesebb magyarázatát, mely szerint ha az öröklésre törvényszerint hivatottak a semmis végrendelet ellen tehető kifogásaiktól elállanak is, az öröklési jog nem az ennek a végrendeletnek folytán hivatottakat, hanem a sorban legközelebb következő törvényes örökösöket illeti; sőt még abban az esetben is, ha semmis végrendelet esetén a törvényes örökösök a semmis végrendeletben kijelölt örökösök javára mondanak le öröklési jogukról, azok ajándékozóknak tekintetnek, és a végrendeleti örökösök nem mint ilyenek, hanem mint ajándékozottak léptek a hagyatéki vagyon birtokába. Mint az érvénytelen törvény a felek akaratja folytán sem válhat érvényessé s hason esetben a szerzési alapot nem a törvény, de a felek akaratja képezi,

épen úgy a lex specialisnak tekintett végrendelet is e szempontból biráltatott meg akkor is, midőn annak létrejötténél mellőztettek mindazok az anyagi és alaki kellékek, melyek folytán a régi korban az törvénynek méltán volt tekinthető, mert nem az egyéni akarat, hanek a nép souverain hatalma volt az, mely a végintézkedésnek érvényt adott. Ugyancsak a végrendelet törvényhez hasonló jellegének kifolyása volt a XII. táblás törvénynek az a rendelkezése is, hogy a törvényes és végrendeleti örökösödés egymás mellett fenn nem állhatott. A lex specialis kizárta a lex generalist, tehát együtt nem létezhettek. Fennmaradt e szabály a legkésőbbi időkig, mert átment a közérzületbe, s igy nem volt annak megváltoztatására ok akkor sem, midőn a végrendelkezés egészen más jelleget nyert, egészen más alakban jelentkezett. — Hát az apai hatalom, mely a római jog legfejlettebb korában is nagyobb volt, mint bárhol másutt a világon, mely természetellenes függésben tartá az új nemzedéket mindaddig, mig meg nem szünt. [1]), nem a pater familias intézményének kifolyása-e? mely ugyan a változott viszonyok kivánalmai szerint idomittatott, de fennmaradt a jelleg, mely az atyának hatalmát oly alakban állitotta elő, hogy az csak az előzmények kellő ismerete folytán érthető meg.

Hosszasan folytathatnám hason példák felhozását; de szavaim igazolására a felhozottakat is elegendőnek tartom. Tanuljunk mi is a rómaiaktól, de e tanulmányunk eredménye ne intézményeink vak reczepcziója legyen. Midőn bámuljuk a római alkotás nagyszerüségét és azt hasznositani akarjuk, ne feledjük el soha az egyes intézmények létrejöttének indokait vizsgálni. Ha a római jogot tanulmányozva, abból feltett kérdésünkre vonatkozólag eredményként kikapjuk, hogy Rómában sem volt különbség az ági és szerzeményi vagyon között, — igazat mondottunk, — de ha ebből arra a következtetésre akarunk jutni, hogy tehát nálunk sincs erre semmi szükség, aligha hasznosan értékesitettük tanulmányainkat. Rómában a familia egysége, az örökség oszthatlansága már kezdetben kizárta az ilyszerü megkülönböztetés lehetőségét, s midőn azt a későbbi jog fel nem állitotta, midőn a görögöktől átvett több intézmények között nem honositotta meg a görög törvény ama szabályát, hogy az

---

[1]) L. *Förster* Theoriae und Praxis des gemeinen preusischen Privatrechts IV. kötet 13. lap. V. Ö. *Vécsey Tamás* a római családjog, 294. lap.

örökbefogadottnak adott vagyon annak gyermek nélküli halála esetén visszaszáll arra a családra, melytől származott, a történeti multra s jogfejlődésre való tekintettel épen oly következetességgel járt el, a mily következetlenséggel járnának el azok, kik a történeti fejlődés ellenkező irányának, és a nép óhajának és közvéleményének ellenére kiküszöbölnék azt — hol eddig fennállott, — azért, mert a fejlettség oly magas fokán álló római jogban ilynemű megkülönböztetés fel nem található.

Én a római jog, s különösen fejlődésének gondos tanulmányozását a hazai kodifikáczió szempontjából mellőzhetlenül szükségesnek tartom, s elismerem azt is, hogy az sok értékesíteni valót rejt magában, melyet mi is eredménynyel felhasználhatunk; — de e felhasználás módját is tanuljuk meg a rómaiaktól. Tanuljuk meg tőlök, hogy midőn a társadalmi intézmények változása a magánjog intézményeinek átalakitását is szükségessé tette, nem csinálták azok tabula rasat a multra nézve, nem igyekeztek azoknak az intézményeknek, melyek átmentek a nép vérébe, melyeknek a kor kivánalmai szerint változó alakban való fenntartása a közvélemény óhaja volt, nyomát is kiirtani, s eként szemben állani a közérzülettel, hanem a nép jogérzetét, a közvélemény kivánalmait vette első sorban figyelembe a törvényhozás; s ezért volt oly nagy a törvény tisztelete Rómában, mert a törvény a nép közérzületének kifolyása, azoknak az óhajoknak s elveknek rendszeres alakba foglalása volt, melyek a nép szivében éltek, melyek annak testévé s vérévé váltak. Azért akadunk intézményeik között számos olyanokra, melyek létezését csakis az ily irányban történt fokozatos fejlődés indokolja.

Ha ezt nem tévesztjük szem elől, ha a rómaiak ez eljárását állitjuk magunk elé követendő példa gyanánt, alighanem több hasznot hajtandunk a hazai kodifikacziónak, és hasznosabban értékesithetjük a római jog tanulmányát, — mint ha e tanulmányokat arra használjuk fel, hogy az ilyen intézményeket minden kritika nélkül, az ellenkező úton, módon és körülmények között fejlődött hazai jogba, a közérzület ellenére is, be akarjuk erőszakolni. *Ily eljárás mellett, daczára annak, hogy számos római intézménynyel lenne kódexünk elárasztva, mégis bátran elmondhatná bárki, hogy: nem tanultunk a rómaiaktól.*

III. FEJEZET.

Az öröklési jog fejlődése a római birodalom bukásától az újabb kodifikácziókig.

I. A german népek örökösödési joga.

Zimerle. Das deutsche Stammgutsystem nach seinem Ursprunge und seinem Verlaufe.

Siegl. Deutsches Erbrecht nach Quellen des Mittelalters.

Wasserschleben. Das Princip der Erbenfolge nach ältesten deutschen und verwandten Rechten.

Mittermeyer. System des deutschen Privatrechts II. kötet 505. s köv lap.

Bluntschli. Deutsches Privatrecht 688. s köv. l.

Beseler. System des gemeinen deutschen Privatrechts 632. s köv. l.

Walter. Deutsche Rechtgeschichte III. kötet 210. s köv. l.

Post. Das Stammgutsystem.

Held. Staat und Gesellschaft vom Standpunkte des Geschichte, der Menschheit und des Staats.

Vajkay. Tanulmányok a közönséges német jog és történelem köréből.

Wenzel. Egyetemes európai jogtörténet

Hajnik. Egyetemes európai jogtörténet.

---

1. §.

A középkori államélet fejlődésének kiindulási pontját Európa nyugotán, a nyugot római birodalom elenyészte képezte, hol a római birodalom fennállani megszünvén, a romjain keletkezett új birodalmak alapitói kizárólag german népek voltak. [1])

A german népek ősi szerkezete a törzs rendszeren alapszik. Az egyes családok által elfoglalt birtokok száz udvarhelyenkint (Hofe) százas kerületekre (Hundertschaft) oszlottak fel, mely kerületek mindegyike 100 földbirtokos családot foglalt magában; s több

[1]) L. *Wenzel.* Egyetemes európai jogtörténet I. k. 37. lap.

ily százas kerület képezett egy megyét (Gau), mely az egyesülés végpontját képezte. E szervezet szolgált a hadi szervezetnek is alapjául. [1])

Az elfoglalt vagyon a család tulajdona volt, s annak birtokosa csak haszonélvezője, csak a család megbizottja volt, melynek beleegyezése nélkül a vagyon felett nem rendelkezhetett. A családfő képviselte a családot annak ügyeiben s állott helyt érte a harczban, hol a harczosok a családok szerint sorakoztak. [2])

A család e benső összeköttetése azonban, legélesebben az örökségi jogban nyert kifejezést. Valamint a földbirtok fogalma nem tételezte fel a családfő korlátlan rendelkezési szabadságát, hanem az a családtagok igényei által van korlátolva, épen úgy az öröklési jog benső indokát sem az örökhagyó akaratja, hanem a családnak a birtokra való igényei képezték. Ennélfogva a germán öröklési jog nem volt végrendelet nélküli öröklés. A törvényes öröklés nem jelentkezik itt az örökhagyó akaratjának pótlójaként, mert az örökhagyónak nem volt a vagyonával való rendelkezés jogában; akaratnyilvánitását korlátolta a családnak a törzsvagyonra való igénye. [3]) A család benső összeköttetése a német jogban oly behatóan nyilvánult, hogy ott nem különböztettek meg a »sui haeredes«-ek, mert minden örökös, vele született jogánál fogva, »suus haeres« volt. Az egyik családtag elhunytának nem az volt következménye, hogy a család legközelebbi tagja utána örökölt, hanem csak az, hogy a családi birtok az örökhagyó halála folytán urat változtatott. [4]) Az öröklési jog e jellegének folyományai, a germán öröklési jog minden alaptételei. A római jogban az örökhagyó védelmezett akaratja volt az öröklés alapja; mig a german jog szerint az örökös, már az örökhagyó életében létezett jogának teljes élvezetébe lépett annak halála folytán. És azért nincs a german jog szerint végrendelet,

---

[1]) L. *Zimerle.* Das deutsche Sammgutsystem 10. lap.

[2]) *Zimerle* i. m. 21. l.

[3]) E helyzetet fogta fel *Tacitus*, midőn a germánok jogát következőleg jellemzi: »haeredes tamen successores que sui cuique liberi, et nullum testamentum. Germania.« Cap. XX.

[4]) E viszonyra is feltalálta *Tacitus* a találó kifejezést, midőn a birtokra vonatkozólag nem *dominumot*, hanem csak *possessiót* emlit: »Si liberi non sunt — mond — proxinus gradus *in possessione* fratres, patriu, avunculi. Germania. Cap. XX.

mert az örökhagyónak a család jogait megröviditeni nem állott jogában; azért kellett továbbá a római jog szerint az örökség delatio és acquisitiója közötti különbségnek elenyésznie, mert nem az örökhagyó akaratja szolgált az örökös jogának közvetitőjéül, hanem csak az örökhagyó életében már lappangva létező joga az örökösnek vált amannak halála folytán hatályossá; és végre a római jog successio universalissza, vagyis hogy a hagyaték egy osztatlan egészet képez is, ezért nem foglalhatott helyt a german jogban, mert a római jognak kiindulási pontja, mely szerint az örökhagyó életét az örökös személyében folytatja, a german vagyonrendszer sajátsága folytán érvényt nem nyerhetett. [1]) De a vagyonnak, mint egésznek, fogalma nem képződhetett a német jogban azért sem, mert az ingó vagyont az ingatlantól, s az utóbbi tekintetben a nemesi ingatlant a nem nemesitől, az ősi vagy öröklött vagyont a szerzeménytől, a hűbéri birtokot a nem hűbéri birtoktól szorosan elkülönitette, s a dolgok mindez alosztályzataira nézve, úgy az élők közötti forgalomban, mint halálozás esetén is, külön szabályokat állitott fel. [2]) Igen helyesen jellemzi e fogalmat *Vajkay* a következőkben: »a német jog szerint a személy az egy jogalany vagyonjogainak összefüggése csupán azon véletlenségben leli magyarázatát, mely ama jogokat az egyesnek kezében összpontositotta. Csak külleges itt az egyesités, a benső kapocs, melyet csak az egyesitett vagyonjogok, és az egyesitést létrehozott személy egységének eszméje adhatna meg, hiányzik. Következőleg a mint megszünik az a hatalom, mely a vagyonjogok egyesitését létesitette, megszünik azon jogok összefüggése is. Nem maradnak csak a vagyonjogok, melyeket elemeikre szétválasztani, és önálló jogi minőségük különbözőségének megfelelőleg elhelyezni, az örökösödési jognak feladata.« [3])

Ez elv további folyománya, hogy miután a german jog szerint általános öröklés (successio universalis) helyt nem foglalhatott, hogy miután az örökhagyó személyisége nem nyert folytatást az örökös személyében, az az örökhagyó kötelezettségeire vonatkozólag sem tekintetett annak személyesitőjeként. [4]) A germanjog az

---

[1]) *Zimerle* i. m. 24. lap.

[2]) *Mittermayer* i. m. II. k. 507. l. *Bluntschli* i. m. 693. l.

[3]) *Vajkay* i. m. 79. lap.

[4]) *Hase*. Über universitas rerum et juris und über universal und Singular Succession (Archiv für die civilische Praxis) V. kötet 62. lap.

örökhagyó tartozásait nem tekintette egyébnek, mint az örökség értékének csökkenését okozó tényezőnek, vagyis az örökségen nyugvó tehernek, nem az örökös személyes kötelezettségének [1]), s azért az örökség megszerzésével hallgatag mindig össze volt kapcsolva a rómaiaknak leltár-jogkedvezménye. [2]) Az eredeti német felfogás szerint e tartozás nem terhelte az egész hagyatékot, igy jelesül az ingatlanokból, melyek nem tekintettek az elhunyt kizárólagos tulajdonának, s ennélfogva azokkal sem rendelkezni, sem azokat terhelni nem állott jogában, az örökös nem volt az adósságok fizetésére kötelezve, s a tartozások fedezésére alapul csakis az ingók szolgáltak [3]), és ha ezekből a követelés nem fedeztetett, a veszteséget a hitelező szenvedte. [4])

A német jogászok között ma is eldöntetlen vita tárgyát képezi az öröklési rend, vagyis az, hogy mily sorrendben hivta fel a német jog az öröklésre a család tagjait. Némelyek ugyanis azt vitatják, hogy a német örökösödési jog a parentalis rendszeren, vagyis azon sarkallik, hogy azok hivatvák az öröklésre, kik az örökhagyóktól, vagy ilyenek nem létében, kik az örökhagyóval közös legközelebbi törzstől származnak, ez utóbbiak között ismét a rokonsági fok közelsége állapitván meg az elsőséget. [5]) Mig mások azt vitatják, hogy a lemenők ága kizárja a felmenők ágát, ez utóbbi pedig, — tehát nem csak az atya és anya — az oldalágat.[6])

---

[1]) A régi jogok ide vonatkozó idéyeteit. L. *Siegl* i. m. 177—178. l.

[2]) *Vajkay* i. m. 81. l. és *Mittermayer* i. m. II. k. 507. l.

[3]) »der (erve) die scultgelden also verne, *als das erve geveret, an varender habe*« (Sachsenspiegl 1. 6. §. 2.) Továbbá a görl. Landr. Art. XLVI. §. 9. »s war den man vorsime (tode) suldich ist darne soln nach sine tode die durch recht nicht geldin, die sin erbe nemin an sinen hufin, oder an sinen bonne, *sonder die die sin erbe nemin an sine varinde gute* (fahrende gute). Idézve Siegl után i. m. 78. l.

[4]) »Mit dem eigen darf er kein schuld geben, wan er es an senis erben ghued nicht gelassen mag.« Richterstig C. 10. Idézve Siegl után i. m. 179. l.

[5]) Igy: *Bluntschli* i. m. 690. s köv. l. *Beseler* i. m. 636. s köv. lap. *Walter* i. m. II. kötet 230. lap.

[6]) Igy *Wasserschleben*: kinek e kérdésre nézve több igen érdekes polemiát idézett elő jeles forrás munkája: »Das Princip den Erbenfolge nach älteren deutschen und verwandten Rechten« és *Siegl* i. m. V. Ö. *Wenzel*: Egyetemes európai jogtörténet 226. lap.

Mi e kérdés közelebb vitatását, tekintettel feltett kérdésünkre, annál is inkább mellőzendőnek tartjuk, mert teljesen osztjuk *Vajkay* azon nézetét, hogy e vita örökre eldöntetlen marad, mert hiányzik az eldöntésére szükséges alap. Minden néptörzsnél, minden államban, minden tartományban, minden városban más öröklési rendszer divott, s azért közös rendszer, melyet a német közönséges jog vallhatna magáénak, nem képződhetett. Sokkal érdekesebb, s felvett tárgyunkra nézve tanulságosabb lesz tehát azoknak a sajátságoknak nevezetesbjeivel ismerkedni meg, melyek a német törzsek egyes államaiban az öröklési jog, illetve az öröklési rend tekintetében felmerülnek.

a) Egyik igen nevezetes sajátsága a német jognak, hogy a képviseleti jogot nem ismerte, tehát a távolabbi ágon való leszármazó, p. o. az unoka nem örökölt nagyatyja után, habár atyja előbb elhunyt is, ha az örökhagyónak gyermekei (az unoka atyjának testvére) maradtak. [1]) Az egyenlő fokban közel rokonok mindig fejenkint és törzsenkint örököltek. [2]) Csak a középkor vége felé hozatott be az unokák képviseleti joga elhunyt szüleik után [3]).

b) Legáltalánosabban elterjedt elve a német öröklési jogoknak, a férfiágnak a leányok feletti előjoga. Ez a törzsszerkezet természetes folyománya volt. A férfiak voltak hivatva a nők védelmére, ők voltak egyedül jogositva a népgyülekezetekben részt venni, s igy a birtokkal járó jogokat, valamint a hadviselésben való részvét által a birtokkal járó honfiúi kötelmeket teljesiteni, de nem foglalhatott helyt a nők öröklése azért sem, mert a birtokra igénnyel birt az egész család, és ha a nő is örökölt volna, az más családba menvén férjhez, a birtok idegen kézre jutott s ez által a családi va-

---

[1]) Legg. Roth l. 153. ».... omnis parentela usque in septimum geniculum numeratur, et parens parenti per gradum et parentelam haeres succedat.« V. Ö. *Zoepfl.* Deutsche Rechtsgeschichte III. k. 219. l. *Bluntscli* i. m. 689. l.

[2]) Sal. Herold 62. §. 6. ».... Sed ubi inter nepotes aut praenepotes post longum tempus, de allodae terrae contentio suscitatur, *non per stirpes sed per capita dividuntur.* L. *Zoepfl* i. m. III. kötet 220. lap.

[3]) Lásd az erre vonatkozó idézeteket *Beseler* i. m. 636. lap b) jegyzet alatt, és *Zoepfl* i. művében, III. 220. lap. 36) jegyzet alatt.

gyon a családtól elvonatott volna. [1]) A férfiak előjoga helyt foglalt minden german törvényben csak az előny volt különböző, melyben az egyes törzseknél a fiúk a leányok felett részesittettek. A leányokat teljesen kizáró merev szabály azonban a későbbi törvények által enyhittetett. Igy a szász tükör a régi »lex saxonum« intézkedését fenntartva [2]), kimondja, hogy ha fiúk vannak, kizárólag ezeket illeti az öröklési jog [3]), és a leányok a kiházasitással, mely ingóságokból állott, beelégedni tartoznak, de már abban az esetben, ha fiúk nem voltak, a leányoknak a szüleik utáni öröklési jogát megállapitotta.[4]) Tovább ment a sváb tükör (schwaben Spiegel), mely a leányoknak a fiúkkal együtt való öröklési jogát elismerte, és a fiúk kizárólagos öröklését csakis az atyai törzsvagyonra korlátolta. [5]) A sváb tükör e szabálya azonban általános érvényt nem nyert, azért később is teljesen eltérő gyakorlat uralkodott e részben, igy p. o. azoknál a német törzseknél, melyeknél a római jog nagyobb befolyást nyert, a férfiaknak a nők felett való előjoga teljesen megszüntettetett, mint p. o. a nyugoti góthoknál, kik a római jog elvei szerint a férfiak és nők között a jogegyenlőséget állapitották meg [6]), addig más törzseknél a férfiak előjoga a nők felett mindvégig fenntartotta magát, és pedig

---

[1]) A példaszó is azt tartván: »Der Mann geht zum Erbe das Weib davon.« L. *Bluntschli* i. m. 690. l. L. Lang (Luit pr. Legg. II. 7.) »Quamquam filiam instituissemus haeredem sicut masculus, in omnem substantiam patris et matris, ipsam tamen compositionem volumus, ut accipiant parentes ejusdem propinqui, qui occisus fuerit — — *quia filiae faidam levare non possunt.* V. Ö. *Zimerle* i. m. 24. lap, és *Walter* i. m. II. k. 236. s köv. lap.

[2]) *Zimerle* i. m. 244. lap.

[3]) »*Vader ande moder erve nimit de sone ande nicht de tochter.*« Sachsenspiegl I. 17. §. 1. V. Ö. *Bluntschli* i. m. 690. l. Hogy e szabály nemcsak a lovag családokra állt — mint *Eichorn* állitotta — döntő érvekkel kimutatja Siegl i. m. 49. lap.

[4]) »De docter, de im huse ist unbesadet, de net delet son nicht irer moder rade mit der tochter, de utgeradet ist, svat si auer erve an ihr stirf das mut se der süster delen.« *Sachsenspiegl* I. 5. §. 2.

[5]) »Unde ist auch, das er, einen ansedel daer upe saz hinder im lat, sün unde tochter die nicht usgesteuert sint : *der ansedel ist der süne vor den tochtern*, unde stet an den brouder genaden vas si ders svestern geben, ob anders da nich enist, unde lat er zinslehen hinderim, das hat dasselbe recht zu erben als daz eigen.« L. *Bluntschli* i. m. 640. l. 13) jegyz. a. Hasonlóan intézkedik a frisingeni Ruprecht törvénye. L. *Siegl* i. m. 49. lap.

[6]) L. *Walter* i. m. II. k. 238. l.

nemcsak a hübéri javakban, melyekre nézve az a szabály, hogy kizárólag a fiúk örökösödtek, a hübérrel összekötött katonáskodási kötelezettség és politikai szervezetnél fogva, természetes volt, [1]) minélfogva csak is rendkivüli esetekben találunk oly hűbérekre, melyekben a hűbér úr kivételes engedélyénél fogva a leányág is örökölt, [2]) hanem a nem hűbér természetü javakban is.

A férfiak előjoga az öröklésben nemcsak a lemenők, hanem a felmenőknél is jelentkezik. Számos törvények, úgy különösen a szász tükör szerint is, először az atya örökölt s csak ha az atya nem volt életben, szállott a vagyon az anyára [3]). A *svábtükör* szerint az atya ez előjoga csak a tőlle vagy ágától származott vagyonra korlátoltatott, s csak is ez szállott vissza az atyára [4]).

Szülék nem létében a testvérekre szállott [5]) az örökség, és a szásztükör szerint, ezeknél is megelőzték a fiúk az öröklésben a leányokat, vagyis a fivérek a nővéreket [6]). E különbség azonban a városi törvények befolyása folytán utóbb teljesen megszünt s a testvéreknek nemi különbségre tekintet nélkül, egyenlő öröklési joga állapittatott meg. [7])

---

[1]) A hűbéri örökösödésre nézve l. különösen *Zoepfl* i. m. III. 254. l. s *Beseler* i. m. 645. s köv. l.

[2]) L. *Zoepfl* i. m. III. k. 257. l.

[3]) Sachsenspiegl I. 17. §. 1. Stirft die man ane kint, sin vader nimt sin erve, ne heuet hedet vater nicht, it nimt sin mader, mit mereme rechte, dan sin bruder. L. *Siegl* i. m. 56 l. 212) jegyz. alatt. V. ö. *Bluntschli* i. m. 690 lap 15) jegyz. alatt.

[4]) Schwagenspiegl Cap. 14. »Stirbet einem vater sein chint, und hat er im gut uz gegeben .... und stirbet er ohne wip und one chint, der vater erbet des sunes gut mit rechte, ez mag der bruder nicht erben, noch die svester, daz ez davon, daz ez von dem vater daz ist chammen.« Hasonlóan intézkedik a freizingeni Ruprecht törvénye I. C. 13. V. ö. *Zoepfl* i. m. III. k. 252. l. 1) jegyz. a. és *Siegl* i. m. 57. lap.

[5]) A hűbéri jog e részben kivételt képez, amennyiben e törvény szerint a testvérek megelőzik az öröklésben a szüléket. L. az erre vonatkozó idézeteket *Siegl* i. m. művében 58. lap.

[6]) Sachsenspiegl I. 17. §. 1. »vader unde muder, süster unde bruder erve nimt de sone and nicht de docter, it ne si dat dar nen sone ne si, so nimt it de dochter. V. ö. *Siegl* i. m. 59. lap.

[7]) Igy a Magdeburgi »Schöffenantheil« szerint »Zu Stadrecht gehen sic (a nővérek) mit den sonen (a fivérekkel) zu gleicher Teylunge.« Hasonlólag intézkedik az Eis. Rechtsbuch I. 12. »Brudir und swestir die sullinglich teil nemen an erbe an eigen und an varinder habe. L. *Siegl* i. m. 59. lap.

c) A német jog egy különös sajátságaként emlitendő meg a telivér testvéreknek a félvérek felett való előjoga az öröklésnél [1]). E részben azonban a régibb és újabb törvények intézkedése között lényeges különbség jelentkezik. Mig ugyanis a régibb törvényekben a teli- és félvérség közötti megkülönböztetés csakis a testvérek és azok gyermekeire volt szoritva, a későbbi jog forrásokban e megkülönböztetés az egész oldalági rokonságra kiterjed.[2]) A különbség azonban, mely a jogforrásokban felmerül, nem egyedüli. Sokkal nagyobb mérvben jelentkezik ez ama hatály megállapitásánál, melyet a félvérségi születés az öröklési jogra gyakorol. *Siegl* három különböző felfogást különböztet meg e részben.[3])

Az első a glossári statutumoké. E szerint csak a telivér testvérek, s ezekkel egyenlő fokban álló nagyszülék zárják ki a félvéreket az örökösödésből [4]), ezek után azonban a félvérek örökösödnek, úgy hogy ezek lévén az öröklésre legközelebb hivatottak, a telivér unokatestvéreket megelőzték.[5])

Már tovább mén a szásztükör. E szerint ugyanis a féltestvéreket nem csak a legközelebbi ág előzi meg, hanem azok a legközelebb következő ággal helyeztetnek egy vonalba [6]), tehát a telivér unokatestvérekkel tekintettek egyenlőeknek s ezekkel örökösödtek együtt.[7])

---

[1]) *Bluntschli* i. m. 693. lap.

[2]) *Siegl* i. m. 61. lap.

[3]) *Siegl* i. m. 62. lap. V. ö. *Beseler* i. m. 637. lap.

[4]) Glosar. Stat. p. 2. 27. 29. »De eldervader oder eldermoder nemet erve vor suster unde vor broder, de gehet weyet sin van wader ader van moder V. ö. Siegl i. m. 62. lap.

[5]) Glosar Stat. p. 2. 20. 21. »Half broder, half suster nemet erwe vor suster kint de de vntghet weyet sin. V. ö. *Siegl* i. m. 62. lap. 238) jegyzet alatt, hol erre vonatkozólag több a fentebbi tételt bizonyitó forrás tartalma is szószerint idéztetik.

[6]) Sachsenspiegl 20. §. 1. »Brudere und sustere nemet ires ungetveiden bruder unde suster erve vor den bruder ader vor die suster, die getveit von vader unde von muder sin. Ungehrveide bruder kint sinok gelike nademe get veiden bruder brudere an deme erve, to nemene. V. ö. *Zoepfl* i. m. III. 253. l. 9) jegyz. a. Hasonlólag intézkedik a Schlr. L. dr. C. 164. és a Sachs. Weich art. CCXXX. L. ezeket idézve *Siegl* id. művében 62. lap 241) jegyzet alatt.

[7]) *Görl. Land. XLVI. §. 3.* Swazwene brudir sin, die beide von einem vatir unde von einer mutir nicht geborne sin *die gelichen zweien brudir sunen* V. ö. *Siegl* i. m. 63. l. 242) jegyz. a.

Végre a harmadik felfogás, mely a Richt Stig. Landrechtenben foglalt helyt, mely szerint a félvérek a teljes vérü unokatestvérek után soroztattak. [1])

E források nem tesznek különbséget abban, hogy a félvéreknek atyjuk vagy anyjuk volt-e közös, valamint az is közönbös, hogy a vagyon az atyától vagy anyától származott-e [2]).

Ezek s több más csekélyebb jelentőségü sajátságok fejlődtek a német öröklési jogban, és változtak is, módosultak ahoz képest, mint a törzsvagyon rendszer szigora, a változott viszonyok folytán ezekhez alkalmazkodva módosult s változott, mindaddig, mig teljesen letünt az élő intézmények sorából.

A törzsvagyon rendszer alapján a földbirtoknak a családra vonatkozó államjogi jelentőségében nyilvánult. A család a családi vagyon birtokossa által képviseltetett a nép közönséges gyülekezetében, melyben való részvétel feltétele a szabad birtok volt. Jóllehet a királyi hatalom fokozatos növekedése, a népközség körének határaira és annak jelentőségére kihatás nélkül nem maradhatott, nem ez volt okozója a régi alkotmány eltörlésének, mert a királyi hatalom növekedése mellett is háboritatlan fennállott a kerületi (gau) rendszer, melyen az alkotmány nyugodott s csak e rendszer bukása vonta maga után a törzsrendszer átalakulását is. A kerületi szervezet bukását pedig több összefüggő tényezők idézték elő s törték meg ez által az utat a régi elveknek uj alapon való átalakulására. A családi szoros kapocs lazábbá válta, mely annál nagyobb mérvben jelentkezett, minél szorosabb lett az a kapcsolat, mely az államhatalom erősbülése folytán az állam polgárait összefüzte; a földbirtok egyenlő felosztásának megzavarása s a birtok kevés kezekben való egyesitése; a szabadoknak alárendeltetése más szabadok alá a hűbérrendszer által; az alattvalói viszony megszünte az immunitások-

---

[1]) *Richtes Stig. C. 23.* 6. Weres tu aber des toten gantzer bruder sone, und ver jener sein halben bruder, so frag ob du icht also nahen eins vollen und gantzen vettern eigen erbe seist also sein halber bruder. Dat feudes man. V. ö. *Siegl* i. m. 63. l. 243) jegyz. a.

[2]) *Hambr. Stadr. 1497. d. 12.* Vor twier Hande kindere sint, unde dar ein kind entwischen is, unde storvet das kind, dat gut schallde vallen uppe sines Vaters kindere, unde sine Moder gelieck. V. ö. *Siegl* i. m. 63. l. 244) jegyz. alatt. V. ö. *Walter* i. m. 240 lap.

Lásd az erre vonatkozó idézeteket *Siegl* i. m. 64. l. 246, 147) jegyz. a.

ban és az ez okok folytán a szabadok között létesült nemesi osztály keletkezése, voltak azok az indokok, melyek a régi alkotmányt felforgatták s véle a törzsvagyon-rendszer szervezetét is alapjában megingatták [1]).

Hogy mindezek között a hűbérrendszer behozatala, mely az alattvalói viszonyt magánszerződéstől tette függővé [2]), legkiválóbb szerepet játszott, azt bővebben bizonyitani is felesleges lenne. A régi német államélet alapjait szétrombolta a hűbéri állam; tökéletlen alakjából fejlődött ki az államfönség s ezzel együtt az alattvalói viszony fogalma, mely főleg a városi befolyások folytán az állampolgárság új eszméjének adott lételt. Az állampolgárság ez uj fogalmának nem feltétele többé földbirtok; s ez által elveszett törzsrendszer minden politikai jelentősége, és az már csak is mint az egyes intézmények alakulására befolyó tényező jelentkezhetett [3]); és mint ilyen jelentkezett is egyideig a vagyonjog s különösen az öröklési jog terén, hol a közjogi átalakulás a régi eszméket, a régi fogalmat s közérzületet egyszerre kiirtani nem volt képes.

Annak, hogy a törzsvagyon-rendszer magánjogi létezése, ennek folytán a birtok megkötöttsége s az a jellege, hogy az a családnak és nem a birtokosnak képezi szabadtulajdonát, elenyészszék, más tényezők közreműködése is szükséges volt. Ezek közé tartozik első sorban a németországi városok fejlődésének iránya s ezzel öszhangban fejlődő jogélete.

Európa jelenkori városainak a sebes árviz módjára pusztitó nemzetek dühe adott lételt [4]), mely az egyes országokban az erőditett helyek létesitését szükségessé tette. Igy Némethon városairól — irja Wittekind — hogy Henrik császár békét kötvén kilencz esz-

---

[1]) *Zimerle* i. m. 142. lap.

[2]) A feudalismusról s különösen annak jelentőségéről lásd *Held* i. m. II. kötet 331 s köv. lap, ki azt a többi között igy jellemzi: »Das Wesen die Seele des Feudalismus besthet in einem frei durch vertrag rechtlich begründeten Band mit militärischen, oder was dasselbe ist, politischen oder Herrschaftszweck« i. m. 341. lap.

[3]) *Zimerle* i. m. 253. lap.

[4]) *Schiller* miután ennek tulajdonitja a városok s a polgári elem alakulását, mondja: hogy a vandalok és hunok fegyverét, mely nyugoton oly irgalmatlanul öldösött, tarthatjuk mi jelen boldogságunk teremtőinek, mely a tisztára eltakaritott pályatéren feltünt s az ezer évig tartott csatából diadallal lépett ki. L. Kleine prosaische Schriften II. k. 78. lap.

tendőre a magyarokkal, nagy gondot forditott hazája megerősitésére, mert a vidéki katonaság közül minden kilenczediket kiválasztván, a városba beparancsolta, hogy itt ezek többi bajtársaiknak hajlékot épitsenek, kik a szántással, vetéssel és a termények betakaritásával foglalkoznak [1]). Első sorban tehát a városok létesitését és folytonos szaporitását a hadi czélok tették szükségessé, minthogy a középkorban város másként, mint hogy az erőditett hely legyen, nem képzeltetett [2]).

A városok és a városi polgárság emelésére továbbá igen nagy befolyással voltak a keresztes háborúk »mert — mint mily szépen, oly találóan mondja *Hetényi* — bizonyos, hogy előbb sok gazdag földbirtokos vazallusnak és nemesnek kellett a szent földön leendő fényüzés kedvéért jószágát a tehetősb közönségeknek és városoknak zálogba vetni, elindulása előtt; sok gőggel teljes nemes vérnek kellett az ázsiai mezőkön kifolyni, sok úri és vad követeléseket formáló ábrándozásoknak s rajongásnak kellett a siriai pusztában kigőzölögni azért, hogy a csaknem semmivé lett királyi hatalom az áldott középosztály felemelése és magához csatolása által erősb s jótékonyabb hatású lehessen; hogy Olasz és Német honban a szabad polgárság kinyitván kapuit a műiparnak és kereskedésnek, meggazdagodhassék s az örökös jobbágyság lánczait széttörhesse; hogy a hatalmas Hanza egyesület, fegyveres erővel vállalatainak sikert és tekintélyt szerezzen,..... hogy a szántóföld és major rabszolgáiból emberek válhassanak, az álladalom tagok közötti súlyegyen helyreálljon, s az üdvös polgári rend képeztessék, mely Schiller szerint a mi egész műveltségünk teremtője és a mostani vagy még inkább leendő európai boldogitó rendszer legerősebb alapja.[3])

Minden rossznak van jó oldala is. A feudalis rendszer a főnökök és vazallok közötti torzsalkodásra, ezen torzsalkodás anarchiára és ezen fejletlenség a városi szabadság kifejlődésére nyújtott alkalmat. Nagy küzdések után jutottak, minden europai városok az arany szabadsághoz, mivel ezek még koronás fejedelmeikben is heves ellenzőire találtak a felszabadulásnak. Nem úgy mint a magyar városok

---

[1]) *Hetényi* Honi városaink befolyásáról nemzetünk fejlődésére és csinosbulására. Akademiai pályamunkák I. kötet 30. lap.

[2]) *Zoepfl* Deutsche Rechtsgeschichte II. k. 292. lap.

[3]) *Hetényi* i. m. 31. lap.

polgárai, kik a királyokban főpártfogóikat s fejlődésük legbuzgóbb előmozditóit tisztelték [1]).

A városok alakitása, emelkedése és függetlenitésének igen nagy előmozditója volt az egyház is. Az egyház ugyan is igen nagy súlyt fektetett arra, hogy püspöki székhelyek csak is nagyobb helyeken létesittessenek s miután a püspökök világi hatalom alatt állani nem akartak, a helyet, hol püspökség alapittatott, önállósitani kellett, hogy ez a püspöki egyházat, mint második immunitást kebelébe fogadhassa [2]).

Más városoknak az ipar s forgalom élénksége adott életet, melyek emelkedését előmozditani köztekintetek is tanácsolván, az ily helyek különböző szabadalmakkal ruháztattak fel [3]).

A városokká emelt helyek kiváló szabadalmai voltak: a) a területi szabadság, b) teljes községi autonomia, c) a városi polgároknak az a kötelezettsége, hogy a város czéljai előmozditásában, magán érdekeik alárendelésével is közreműködjenek, d) végül jogukban állt fennállásuk s védelmök tekintetéből más városokkal és hűbér urakkal szövetségre lépni. Mind ezek a jogok azonban őket csak is az államhatalom irányában tartozó hűség teljesitésének feltétele alatt illették meg [4]).

A városok első szervezetének, a létezésöket előidéző tényezők különböző voltához képest különbözőnek kellett lennie. Igy kétséget is alig szenvedhet, hogy az egyházi czélok folytán alakult városok szervezete kiválólag egyházi, a fejedelmek befolyása által létesültek, a gazdászat, ipar s kereskedelem czéljaira irányzott volt, mig végre a várak s kasztellumokból fejlődött városok szervezeténél a hadi czélnak kellett kiválólag befolyással lennie. De ez elemek egyike sem volt a városok valódi czéljuk szerint történt további fejlődésére nézve irányadó. Az egyházi, gazdászati és hadi czéloknak háttérbe kellett szorulniok s illetve egyesülniök, hogy a szó valódi értelmében való város létesülhessen. Ez átalakulás fokonként s önmagától történt, a rend, a béke és a városokban fejlődött elemek egyesü-

---

[1]) V. ö. *Hetényi* i. m. 32—33. lap.

[2]) *Held* Recht Staat und Gesellschaft II. kötet 537 s köv. lap. V. ö. *Zoepfl* i. m. II. k. 292. lap.

[3]) V. ö. *Zoepfl* idézett helyen,

[4]) L. erről bővebben *Wenzel* Egyetemes európai jogtörténetét 487 s köv. lap. V. ö. *Hajnik* egyetemes európai jogtörténet 148 s köv. lap.

lésének érdeke volt, mely a fejlődést ez irányban terelte. De nem csak a leendő város érdekének benső ösztöne volt az, mely e fejlődést kivivta, más külső tényezők is járultak ehez. A pápaságnak a császárság, a császárságnak az országos rendurak, az új kultura naponként érezhetőbbé váló igényeinek az elenyésző régi kultur elemek, s a mindinkább terjedő újabb eszméknek az elavult elvek s intézmények ellen való küzdelme, mind közreműködő tényezők voltak arra, hogy a városok emelkedjenek, fejlődjenek [1]) s ezzel befolyást nyerve, irányt adjanak a magánjogi eszmék reformjának is.

Mert a városok befolyása kiválólag e téren nyilvánult, a birtokviszonyok és a családi jog átalakulása, mely az öröklési jog fejlődését is egészen más irányba terelte, kiválólag a városok s a városi elem fejlődésének és befolyásának tulajdonitható.

A német jogok a családfőnek vagyonával való rendelkezést általában megtiltják s jóllehet ugy a szász, mint a svábtükör ismerik az öröklött és a szerzett javak közötti különbséget [2]), de ennek sem az öröklési jogra, sem a vagyonnal élők között való rendelkezésére nem volt befolyása, mert a legközelebbi rokonok ellenmondási joga sehol sincs az öröklött vagyonra korlátolva.[3]) Hogy a törzsvagyon rendszernek e szoros korlátain rés töretett, az első sorban a városi elem befolyásának volt eredménye.

A városokban jelentkező nagyobb forgalom s a mindinkább élénkülő ipar fejlődése az ingó vagyon jelentőségét emelte, s ezáltal a földbirtok értékének csökkenését eszközölte. A városokban a törzsvagyon rendszer már kezdettől fogva nem szolgálhatott a politikai szervezet alapjául, mert a városi polgár joga nem a földbirtoktól, hanem a községhez való tartozandóságtól, a városi polgárság elnyerésétől volt feltételezve. A dolog természetéből folyik tehát, hogy a legközelebbi rokonok ellenmondási joga először a városoknál szenvedett korlátolást s pedig kezdetben akként, hogy az kizárólag az öröklött vagyonra korlátoltatott [4]). Szerzeményi vagyonnak azon-

---

[1]) *Held* i. m. II. kötet 359—360 lap.

[2]) *Sachsenspiegl* II. 43. §. 2. Schwabenspiegl c. 194.

[3]) *Zimerle* Das Deutsche Stamguts system 181. lap.

[4]) *Lübisches Statut* (1235 évről.) »Vir liberum arbitrium habet impignorandi, vendendi, dandi, cuicunque vult, proprietates sibi conquisitarum facultatum. Haereditaria bona i. e. Torfach. Eigen nemo postest impignorare vel dare sine haeredum convenientia. V. ö. *Zimerle* i. m. 184. lap. *Magdeb. Rechts mit an*

ban nem csak a szoros értelembe vett szerzeményi vagyon tekintetett, hanem akkor, midőn a végrendeletek szokásba jöttek, az is, mi végrendelet utján, habár rokontól szállott az illetőre.[1])

Még lazábbá vált a vagyon korlátoltsága oly helyeken, hol a rokon ellenmondási jog a földbirtok bizonyos hányadára (quóta) szorittatott, a birtok többi részének azonban, mint szerzett vagyonnak eladása megengedtetett.[2]) Ez a hányad igen gyakran pénzértékben állapittatott meg s járadék (Rente) gyanánt terhelvén a birtokot, e járadék szintén mint örökölt vagyon tekintetett s elidegenitése csak az örökösök engedélyével foglalhatott helyt.[3]) Még ennél is tovább ment a lübechi jog az által, hogy a vagyon minőségének meghatározását az érdeklett felekre bizta s a vagyon ezután a megállapodáshoz képest öröklött vagy szerzeményi vagyonnak tekintetett s az egyik vagy másikra nézve fennálló szabályok alá esett.[4]) Némely törvények ismét nem minden, hanem csupán a felmenőktől öröklött javakat tekintették törzsvagyonnak s csak is ezekre szoritották a rokonok ellenmondási jogát. Végre némely statutumok, mint a *genti* (1592. évről,) a *berni* (1218.) évről) a rokonok ellenmondási intézményét egészen eltörölték s a vagyonnal való szabadrendelkezést annak minőségére való tekintet nélkül megengedték [5]). Szóval mindinkább lazult az a kötelék, mely a törzs-

---

Görlitz a 1304. §. 22 »hat er abir gut, daz her er erarbeitet hat, das mac er geben, bie sineme gesunden libe sweme her wil ane jemandes midert prache. *Säcks. Dist.* (Pölm II. 2. 2.) Stehende erbe, das einem mann gegeben ist vor gericht und dazu sein gut, das er selber gewannen und erarbeitet hat, und fahrende habe mag der man geben wem er wil, ohne der erben widersprache. Vergiebt aber ein mann sin angesterben erbe, das mogen seine erblinge widersprechen in Jahr und Tage.

[1]) V. ö. *Zimerle* i. m. 185—186. lap.

[2]) V. ö. *Zimerle* i. m. 189.

[3]) *Lüb, O. St. B.* (1291. évről) »Notum sit, quid relicta Joannes B. ejus pueri cum suis procuratoribus assignaverunt Henrico de R. in haereditate angulari sita in fossa justorum et in alia adjecente 100 Marcas cas. arg. et 20 Marcas argenti pro vote cum filia dicti Joannis sibi dandas, *ut cum iis facere possit sicut cum mercatoribus bonis suis.*

[4]) *Lüb. O. St. B.* (1290. évről.) Notum sit, quod H. V. et uxor ejus filia Werneri Gropen adhibuerunt consensum plenarium ac nihilominus sunt coram Coss. arbitrati quod A. filius Werneri Gropen, frui debeat duabus domibus suis in omnibus sicut mercatoribus bonis suis.

[5]) L. az erre vonatkozó idézeteket *Zimerle* i. m. 190. lap.

vagyon rendszert fenntartotta, mig végre a teljes rendelkezési szabadság annak egészen véget vetett.

A törzs és szerzeményi vagyon közötti különbség azonban mig fennállott is, csak is a vagyonnal való rendelkezés és nem a felmenők, illetve az oldalagos rokonok öröklési jogára s tekintve öröklési rendjére volt befolyással, mert az az elv, hogy a vagyon arra száljon vissza, a honnan az származott, Németországban csak kivételesen jelentkezett, s ennélfogva, különösen a városi jogok szerint, a vagyonnak mely ágtól lett származása az öröklési rend szabályozása befolyással nem volt.

A törzsvagyon rendszer kötelékeinek lazitásához a családnak a városokban érvényre emelkedett fogalma és jelentősége is nem csekély mérvben járult.

A városokban maguk a családok alakitottak egy nyilván felismerhető közösséget, s e közösség politikai jelentősége feleslegessé tette, hogy magának a családnak összeköttetése politikai czélok által szabályoztassék. A család feloszlásának lehetősége ugyan ez által könnyebbé vált, de egyúttal alkalom nyújtatott a családiság ethikai alapjainak szabadabb fejlesztésére. Az az egység, mely a családtagok valódi kegyelete folytán származott, több erkölcsi értékkel birt a csupán anyagi érdekek és jogi kényszer által erőszakolt összeköttetésnél. A nő megszünt egyedül a család tenyésztésére szolgáló eszköz lenni, hanem társa lőn férjének, kinek — mig a férj a vagyon kezelése s illetve az élelemre kellő források megszerzése körül fáradozott — a ház vezetése s főleg a gyermekek nevelése körül a családra nézve épen oly fontos szerepkör jutott, mint a férjnek a maga körében. Ez eszme felismerése hozta létre a házastársak teljes s a nőnek a férj irányában való helyzetére csak is annyiban korlátolt egyenjoguságát, mennyiben azt a gyengébb nemnek védelme igényli s mely helyzet egyszersmind természetszerüleg a férjet a család fejévé rendeli. A házastársak ilyképen alakult viszonya Németországban a házas felek vagyonjogi viszonyainak alakulására is kiváló befolyást gyakorolt [1]).

E felfogás szerint a nő és férj egyenlően kötelezve volt a házasság terheiben részesülni, nem úgy mint a római jog szerint, mely

---

[1]) *Held* i. m. II. kötet 360. lap.

e terhet egészen a férjre háritotta [1]), mely fölfogás azt a további intézkedést vonta maga után, hogy a házastársak vagyona egy tömegnek tekintetett, melynek jövedelmeiből fedeztetett a háztartás. Sem a férfinak, sem a nőnek nem volt szabad külön vagyonnal birnia, mig azok a házassági kötelékben együtt éltek [2]). A vagyonnal való rendelkezés azonban kizárólag a férjet illette, mely utóbbi szabály ismét ama német elv következménye, mely szerint a nő férjének gyámsága (mundium) alatt áll, e gyámi hatalom pedig oly terjedt volt, hogy a férjnek a nő ingó vagyonát elidegeniteni is szabadságában állott; csak az ingatlan vagyon átruházása esetén kivántatott meg ehez a nő beleegyezése [3]).

A házassági vagyonjog e sajátsága még kirivóbban nyilvánult egyik vagy másik házastárs halála esetén. A részletes törvények e tekintetbeni számos intézményei közül álljon itt a nehány nevezetesebb:

a) ha a férfi előbb halt meg, a nő visszakapta ingatlan vagyonát, mely az ideig a férj kezelése alatt állott, az ingóságokból azonban régebben csak azokat, melyek a férj halálakor még természetben megvoltak. Midőn azonban az ingó vagyon jelentősége, s ezzel értéke is növekedett, az a szokás kezdett elterjedni, hogy a nő azok megtéritését a hagyatékból nemcsak követelhette, hanem erre valóságos dologi joga is volt. Innen vette eredetét az a szokásjog, mely szerint a nőnek ilynemü követelése a férj hagyatéka ellenében más hitelezők előtt elsőbbséggel birt. [4])

Miután azonban a férj ingóságainak a nő vagyonától való elkülönitése a dolog természetéből folyó nehézségekkel volt összekötve, ennek megelőzése végett az egyes törvényhozások különböző szabályokat alkottak.

Igy a szász jog szerint bizonyos nemü ingóságok, akár a házastársak valamelyike által hozattak azok a házhoz, akár utólag

---

[1]) *Gerber.* Erörterungen zur Lehre vom deutschen chelicher Güterrechte (Abhandlungen der juridischen Facultät zu Leipzig 304. lap.)

[2]) »Man unde wif ne hebbet nein get weiet gut to irmlive« Schachs Land. B. I. Art. 31. l. »Man unde wip mugen niht gehaben dahein gout gezweihet »Schwäb. Landr. Cap. 33. V. ö. *Beseler* i. m. 564. lap.

[3]) *Beseler* i. m. 565. lap. V. Ö. *Zoepfl* im III. k. 101. lap *Bluntschli* i. m. 581. lap.

[4]) L. az erre vonatkozó idézeteket *Bluntschli* id. művében 582. lap.

szereztettek, a nőt illették, s a férj halála után az özvegy tulajdonává váltak (witueengerade). [1])

Más törvények ismét azt rendelik, hogy a férj halálakor aháznál található összes ingóságokból egy tömeg alakittassék, melyből a nőt bizonyos rész, — némely törvények szerint azok fele, mások szerint pedig azok harmadrésze — illesse. [2]) Némely törvények szerint e rész a nőt minden szerzeményből is megillette.

b) ha a nő halt meg előbb, a férj csak a nő hozományát képező ingatlan vagyont tartozott kiadni a nő rokonainak, az ingók azonban a férj tulajdonai maradtak. [3]) Csak később, midőn az ingó vagyon jelentősége emelkedett, állapittatott meg a nő rokonainak az ingóságokban való öröklési joga, de akkor is csak a nő által a házhoz hozottakra, mig a szerzett vagyon ez esetben is a férj kizárólagos tulajdona maradt. [4])

Ez időszakban tehát a német államokban nem volt tulajdonképi *vagyonközösség*, hanem *vagyonegység* (Gütereinheit), vagy *vagyonegyesités* (Güterverbindung), mely mellett a férje mundiuma alá kerülő nő a sajátja feletti rendelkezési jogától jótormán megfosztatik, s a férj gyámi fennhatósága alá kerülvén, önálló rendelkezési képességét, legalább annyiban, mennyiben az egyesitett vagyonból őt illető résznek és jövedelmeinek a házasság alatt leendő megcsonkitását eredményezné, elveszti. A nő tulajdonjoga tehát a házasság tartama alatt mintegy nyugszik [5]), és csakis a házasság felbomlása esetén éled fel, midőn a házastársak vagyona alkatelemeire feloszlik s visszaszáll arra a félre, illetve annak családjára, kitől származott. [6]) Kivéve azokat a kivételeket, melyeket fentebb előadtunk,

E rendszerből, s illetve rendszer mellett fejlődött a *vagyonközösség* (Gütergemeinschaft) rendszere, melynek lényege abban

---

[1]) L. *Bluntschli* i. m.

[2]) L. *Bluntschli* i. m. 8) 9) 10) és 11) jegy. alatt közlött idézeteket. V. Ö. Mittermayer i. m. II. k. 357. lapon 25) 26) 27) és 28) jegyz. alatt idézett forrásokkal.

[3]) *Mittermayer* i. m. II. kötet 356. lap.

[4]) *Bluntschli* i. m. 583. lap.

[5]) *Zoepfl* i. m. III. kötet 168. lap.

[6]) V. Ö. *Teleszky Istvánnak* a IV. magyar jogászgyülésen tartott előadmányából. Évkönyv IV. folyam 2. r. 63. lap.

áll, hogy a házastársak vagyona nem csupán a házasság tartamára tekintetik egyesitettnek, hanem valósággal oly közössé válik, hogy a házasfelek korábbi külön tulajdonjoga megszünik, és mind a két házastársat az ekként közössé vált vagyon osztatlan eszményi részben illeti; a házassági viszony megszünte után pedig a közös vagyon, nem a közösség előtti állapot szerint, hanem a házastársak eszményi részeinek arányában osztatik meg. [1])

E vagyonrendszer fejlődésére igen nagy befolyást gyakorolt az a mindinkább elterjedt nézet, hogy a nő tulajdonostársa a vagyonnak, mely nézet is először a városokban nyert érvényt, s ezzel a vagyonközösség rendszere határozottabb alakot [2]); elterjedt azonban utóbb a többi osztályoknál is [3]), csak a nemességnél nem válhatott általánossá, mert itt a vagyon ősi minőségének jelentősége és a hübériség, a vagyonközösség következetes keresztülvitelét akadályozták. [4])

A városokban kiváló befolyással voltak a házassági vagyonjog átalakulására azok a változások, melyeken az örökösödési jog, — főleg a római jog befolyása folytán — keresztülment. A városok, melyek a törzsvagyon rendszeren az ősi és szerzett vagyon közötti különbség felállitása s a szerzeményekkel való szabad rendelkezés megengedése által az első rést lőtték, a római jog elvének terjedését annál nagyobb örömmel üdvözölték, minél inkább megegyezőnek látszott a polgári elem érdekével a vagyonnal való teljes rendelkezési szabadságnak kimondása. [5]) Ez eszmék terjedése folytán sok helyen a törzsvagyon-rendszer egészen kiküszöböltetvén, lehetővé vált, hogy a házastársak minden vagyonukat közösnek nyilváníthatták. [6]) Sőt oly helyeken is, melyekben az ingatlanokra, vagy a rokonoktól öröklött vagyonra nézve a törzsvagyon egységi rendszere fenntartatott is, a szerzeményi vagyonra nézve a vagyonközösség eszméje önkénytelenül is utat tört magának, mert a nő takaré-

---

[1]) V. Ö. *Teleszky* idézett előadmányánál 63. lap.

[2]) Fejlődése azonban csak fokonként történt meg, végre általánosabb érvényt nyert. L. *Mittermayer* i. m. II. kötet 539. lap.

[3]) Először Schlesiában (1346-ban) és a breslaui nagyherczegségben (1415-ben) lett általánosan elfogadva. L. *Mittermayer* i. m. 360. lap. 5) jegy. a.

[4]) V. Ö. *Zoepfl* i. m. III. kötet 159. lap.

[5]) *Zoepfl* i. m. III. köt. 129. l. V. Ö. *Mittermayer* i. m. II. k. 360. lap.

[6]) V. Ö. *Walter* i. m. II. k. 152. lap 509. §.

kosságának, vagy közvetlen tevékenységének befolyása a vagyonszerzésre felismertetvén, el kellett ismerni a házastársaknak a szerzett vagyonhoz egyenlő jogosultságát is. [1])

A házassági vagyonjog fejlődésére, s ezzel kapcsolatban a törzsvagyon-rendszer megszüntetésére igen nagy befolyást gyakorolt a házassági szerződéseknek mindinkább szokásossá vált alkotása is. E szerződésekben a házastársak, arra az esetre, ha gyermekeik nem lesznek, rendszerint kölcsönösen egymást tették örökösül, mely gyakorlat mindinkább terjedvén, sok helyen a kölcsönös öröklés, mint régi szokáson alapuló, kölcsönös megállapodás nélkül is gyakoroltatott, mig más helyeken a helyi statutumok állapitottak meg hasonló szabályt, mely utóbbi azon felfogásra vezetett, hogy a házastársakat egymás vagyonára közös tulajdonjog illeti. [2])

A házassági vagyonjog rendszerének, a dolog lermészetéből folyólag, kihatással kellett lennie a házasságból származott gyermekek öröklési jogára is.

A vagyonközösség elvéből kifolyólag ugyanis az egyik, vagy másik házastárs halála folytán nem lenne szabad megszünnie azonnal a vagyon közös kezelésének, hanem a túlélő házastársnak gyermekeivel házközösségben kellene maradnia. [3]) Ez elv azonban nem nyert általános elfogadást, s ott is, hol elfogadtatott, az ide vonatkozó egyes statutumokban különböző módon volt szabályozva. Terünk nem engedi meg, hogy a különböző szabályok részletezésébe bocsátkozzunk [4]), de azt még sem mulaszthatjuk el, hogy egyik népjognak bennünket azért is közelebbről érdeklő intézkedéseit röviden meg ne érintsük, mert e törvény az úgynevezett »Lex Bajuvarorum« állitólag Magyarországban is recipiálva volt, s melyre ennélfogva jeles jogtudósunk *Vajkay* is méltán hivta fel a magyar

---

[1]) *Zoepfl* i. m. III. k. 130. l. V. Ö. *Mittermayer* i. m. II. k. 362. lap. *Walter* i. m. II. kötet 152. lap.

[2]) A házassági vagyonjogról igen érdekes tanulmány *Gerber* értekezése »Erörterungen zur lehre vom deutscher ehelicher Güterrecht« (Sammlung von Abhandlungen der jurid. Facultät zu Leipzig I. k. 289 s köv. lap.) melynek több jeles oldalait el kell ismernem, — habár különös a közszerzeményi jogra vonatkozó érveléseit egyátalán nem oszthatom.

[3]) L. erről részletesen *Beseler* i. m. 604. s köv. l.

[4]) Ez intézmény eredetére s különböző alakulásaira nézve L. *Mittermayer* i. m. II. k. 425. s köv. l.

jogászok figyelmét. [1]) E törvény szerint a férj halála után nem a gyermekek, kik még a védszövetséghez tartoztak, hanem a túlélő özvegy foglalja el a férj helyét a vagyonban, kire szállanak — mennyiben az korlátolt rendelkezési képessége mellett lehető — az elhunyt férj jogai, s ennélfogva a közösség fenntartására rendelt vagyon haszonélvezete is, minek fejében ő gyermekeit ellátni, ápolni, nevelni, és esetleg kiházasitani is tartozik. Ez az ős german özvegyi jog (Witthum).

A közösség azonban, valamint a most emlitett törvény szerint, úgy másutt is, hol az szokásban volt, csak azokkal a gyermekekkel folytattatott, kik a családi szövetség tagjai voltak, vagyis kik szüleikkel ház- és vagyonközösségben éltek. Mert a házközösségből joguk volt a gyermekeknek kilépni, mely esetben bizonyos kielégitést nyertek, mely kilépés esetleg egész örökségi részük előleges kiadásából is állhatott (Absichtung), s ez történhetett mindkét szülő életében is, vagy az egyik halála után. E kielégitést illetőleg azonban, az öröklési jogra való tekintettel, különböző viszonyok veendők figyelembe.

A kielégitett (ausgeradet, abgesichtet) gyermekek öröklési jogára ugyanis kiváló befolyással volt a házassági vagyonjog rendszere, tehát első sorban az, ha vajjon a vagyonegység vagy a vagyonközösség rendszere bir-e érvénynyel?

Ott ugyanis, hol a vagyonegység rendszere volt érvényben a kielégités (ausstattung) folytán nem szünt meg a kielégitett gyermekek öröklési joga szüleik után, ha csak erről határozottan le nem mondottak, hanem csakis az a következménye, hogy osztály esetén az, mit előre kikaptak, beszámitandó.

Mig ott, hol a vagyonközösség rendszere fejlődött ki, az az elv nyert érvényt: »Was in der Were verstirbt, erbet wieder die Were«, ebből kifolyólag a kielégitett gyermekek, a szüleik után való örökösödésből, az azokkal házközösségben élő gyermekek által kizáratnak, sőt a házközösségben elhalt testvér után is csak abban az esetben örökösödnek, ha más közösségben élő testvéreik nem maradtak, mert a távolabbi rokonok előtt ők örökösödnek. Ez elvet némely statutumok megforditva is, vagyis a kielégitett gyermekek

---

[1]) *Vajkai* i. m. 100. lap.

egymásutáni öröklési jogára is alkalmazták, s viszont azt is kimondották, hogy oly esetben, ha az elhalt kielégitett gyermeknek kielégitett testvére létezik, utána a szülék és a házközösségben élő testvérek kizárásával, az örökség a kielégitett testvérre, vagy testvérekre száll. [1]) Ez intézkedés azonban nem nyert általános érvényt, s a közösségi alapelvből nem is folyik, mert a kielégitett gyermekek között nem áll fenn jogközösség, mig a családi szövetségben élők között a legszorosabb jogközösség létezik. [2])

A vagyonközösség elterjedése egy más, igen sajátságos intézmény létesülésére is vezetett, mely »Einkindschaft« név alatt, különböző helyeken, különböző alakban s hatálylyal állott fenn, és az egyes statutumokban is különböző módon volt szabályozva. [3]) Minthogy ugyanis az életben maradt házastárs az első házasságból származott vagyon feletti rendelkezésben igen korlátolva, s ez által a forgalom igen megnehezitve volt s másrészről még sem látszott czélszerünek őt a gyermekeivel való osztályra feltétlenül kényszeriteni, szükséges volt oly intézményről gondoskodni, hogy ismételt házasságra lépés esetén az özvegyen maradt házastársnak a vagyonnal való rendelkezés lehetővé, s igy a szabad forgalom igényeinek elég tétessék. E szükségesség eredménye volt az: »Einkindschaft« intézménye, melynél fogva az első házasságból származott gyermekek jogköltelem (juris fictio) által, a második házasságból származottaknak tekintettek, vagy helyesebben, ilyeneknek jelentettek ki. Az »Einkindschaft«, annak tulajdonképi lényegét tekintve tehát, nem más, mint az örökbefogadásnak egy bizonyos neme, melynél fogva a családba lépő házastárs, az első házassági kötelékből származott gyermekeket magáénak, vagy helyesebben, saját vérszerinti gyermekeivel egyenlőnek tekinti, általa tehát a gyermek és szüle közötti viszony származik, a nélkül, hogy azok a különleges jogositványok is össze lennének vele kötve, melyek a római »patria potestas«, illetve az »adoptatio« folytán származnak. Az »Einkindschaft« folytán a gyermekek mindkét szüle törvényes örököseként

---

[1]) Lásd erről bővebben *Mittermayer* i. m. II. k. 429. s köv. lap. *Beseler* i. m. 607. s köv. l.

[2]) *Beseler* i. m. 609. lap.

[3]) L. az erre vonatkozó irodalmat és statumokat felsorolva. *Mittermayer* idézett művében II. köt. 302. l. 24) jegy. alatt.

tekintettek, s ennélfogva a két házastárs közössé vált vagyonában őket a második házasságból származott gyermekekkel egyenlő öröklési jog is illette, mely czéljait tekintve, ez intézmény az örökösödési szerződések egyik nemének is tekinthető. [1])

II. A törzsvagyon-rendszer annak az elvnek folytán, hogy az örökös a családi vagyonra már születése által igényt nyer, mint láttuk, valamint az élők között, ugy halál esetére is, az öröklésre hivatott rokonok igénye által korlátolva volt. Mindamellett fordultak elő esetek, melyekben a vagyon élők között átruháztatott oly képen, hogy ebbe a jogosult rokonok beleegyeztek. [2]) Az ilymódon való átruházás lassanként a halál esetére (Vergabung von Todes wegen) is szokásba kezdett jönni, mely ügylet folytán a vagyon még az örökhagyó életében arra, kit az örökös erre kiszemelt, átruháztatott, mely tény következtében az a reá átruházott vagyonra nézve valóságos dologbeli jogot nyert.

Ily átruházás érvénye azonban bizonyos feltételekhez volt kötve. Igy a régibb jogok, jelesül: a Sachsenspiegl szerint megkivántatott: [3])

a) hogy igéret tétessék annak, kire a vagyon hagyatik, hogy az reá száll;

b) hogy ez átruházás a biróság előtt ünnepélyes alakban menjen véghez;

c) hogy ebbe a legközelebbi várományos is beleegyezzék. E beleegyezés azonban hallgatólagos is lehetett olyképen, hogy a nyilvános átruházásnál jelen levő örökös az ellen óvást nem tett. [4])

Ujabb középkori jogok, és jelesül a »Schwabenspiegel«-ben már a halál esetére való rendelkezés, mint valóságos végintézkedés megengedése is emlittetik. — Ebbeli rendelkezésein e törvénynek a bizonytalanság és habozás nyilvánláthatólag felismerhető, mintegy tanújeleként szolgálván annak, hogy a fontos átmenet első úttörőjével az újkor első föcskéjével találkozunk benne. [5])

---

[1]) *Zoepfl* i. m. III. köt. 135—136. l. Beseler i. m. 611. lap. *Mittermayer* i. m. II. k. 299. l. *Bluntschli* i. m. 655. lap.

[2]) L. bővebben *Siegl* i. m. 95 s köv. lap.

[3]) Sachsenspiegl II. 30. »wer so syne erwe to seget nicht von sibbe halven, demne vonne gelovedes halven, dat hebbe man vor unrecht mane muge getügen dat gelvnede vorgerichte gestegedet ist.«

[4]) L. részletesebben *Siegl* i. m. 100 s köv. l. *Zoepfl* i. m. III. k. 169. lap.

[5]) »Git im got geschefde« Schwabenspiegl c. 14. V. Ö. *Siepl* i. m. 138. l.

A halálesetre való végrendelkezések a déli országokban a papság által hozattak gyakorlatba, és pedig, hogy azok végrehajtása az örökösök által biztosittassék, az a hit terjesztetett, hogy az ily végrendelkezés folytán rendelt adomány isten adományának tekintetik és ennélfogva az örökös, midőn a végintézkedést teljesitette, isten rendelésének vélt eleget tenni. Hogy az ily rendelkezésnél a pap, mint isten szolgája nem hiányozhatott, magától értetik[1]), minek azután ismét a lélek üdvösségéért történt hagyományozások lettek következményei, mely hagyományok gyakran igen tetemes összegre rúgtak, elannyira, hogy az ingó vagyont rendszerint az ily ájtatos hagyományok emésztették fel[2]). A déli részeken az ájtatos hagyomány rendelése a végrendelet oly lényeges kellékének tekintetett, hogy ha az örökhagyó ez iránt nem tett intézkedést, a biró az örököst bizonyos résznek e czélra leendő kiadására kötelezte [3]).

Az ut ekként meglévén törve, már a középkorban is a halál esetére való intézkedések mindinkább gyakoribbá kezdettek válni. Először azoknál a népeknél nyertek elterjedést, melyek a római joggal korábban megismerkedtek [4]) utóbb főleg a városokban jöttek szokásba, ugy hogy a tizenharmadik században, némely városokban egyedül a végrendeletek képezték a halál esetére tervezett intézkedések szokásos alakzatát [5]). — De a végrendeletek kellékei nem voltak azonosok a római végrendeletekéivel; igy hogy többet ne említsünk, a római jog az a szabálya, hogy a végrendeletben az örökös megnevezése mulhatlan kellék, a német jog szerint érvényt nem

---

[1]) *Schwabenspiegl* c. 15. »pfafen mit den er sine sele diuch solte schaffen. V. ö. *Siegl* i. m. 138. lap.

[2]) Ily hagyományt, ha rendeltetése nem volt közelebbről meghatározva, a *Schwabenspiegl* következőleg rendeli felosztatni: »dem pharer daz eine teil das ander teil sol man under arme lüte teiln, daz dritte armen bilge: im uber wer ze forenne. (Schwabenspiegl c. 166).

[3]) *Schwabenspiepl* c. 14. »Die nehsten erben soln daz gut nemen, und suln der sele ir theil geben«. E rész rend szerint az ingóságok 1/4 része volt »von dem varrenden gute man sol der sele ir teil geben u. o. c. 5. »der soll das vierte teil der sele geben« u o. c. 166. V. Ö. *Siegl* i. m. 139. l. *Mittermayer* i. m. II. kötet 587. s köv. lap.

[4]) A burgundok s keleti góthoknál igen régi időkből vannak ily végrendeletek közölve *Savignynál* Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter II. k. 104. s köv. l.

[5]) V. Ö. *Vajkai* i. m. 84. lap.

nyert; mig más részről egy a római jogban ismeretlen intézmény lett a német végrendeletekben meghonositva: a végrendeleti végrehajtók intézménye, kikre volt a vagyon felosztása, sőt gyakran az örökösök megnevezése is bizva a végrendeletben, ugy hogy harmadik személyek irányában ők képviselték az örökhagyót, annyiban és oly körrel, mennyiben erre a végrendeletben megbizást nyertek [1]).

A végrendeletek mellett igen fontos körrel birtak az örökösödési szerződések is, melyek annál nagyobb figyelmet érdemelnek, mert azok Németországban a római jog ellenére vivták ki érvényüket, még pedig a XVII. században, tehát akkor váltak általánossá, midőn a római jog — mely rútaknak és hatálytalanoknak nyilvánitja az örökösödési szerződéseket, — már egészen elfoglalta a tért. [2])

Az örökösödési szerződés lényege és jogi jelentősége felől sokat vitatkoztak a német tudósok, kik a szerződéses örökösödési jog lételével sehogy sem tudtak megbarátkozni, de az örökösödési szerződések intézménye sokkal nagyobb terjedelmet nyervén Németországban, semhogy azt bármely theoria egy tollvonással eltörölni képes lett volna, igyekeztek azt a tudományos elveknek megfelelő elmélet alá vonni, de nem sok sikerrel s utoljára is meg kellett barátkozni azzal a felfogással, mely az örökösödési szerződésekben egyszerüen oly kétoldalu visszavonhatlan jogügyletet lát, melynek közvetlen tárgya egyik, vagy mindkét szerződő fél utáni öröklés, és pedig olyképen, hogy annak közvetitésével az örökség vagy megszereztessék, vagy feladassék [3]). Tárgya tehát : az öröklés, és nem a hagyaték s ennélfogva az örökhagyó egyáltalán nincs korlátolva abban, hogy vagyonáról életének tartama alatt szabadon rendelkezhessék.

Számos és tagadhatlanul gyakorlatilag gyakran érdekes jogi kérdések merülnek fel e tan felett s számos jeles monographiáknak adott lételt [3]) e jogintézmény sajátságossága, szemben a Németor-

---

[1]) *Mittermayer* i. m. II. k. 589. l. V. ö. *Zoepfl* i. m. III. k. 273. l. A végrendeleti végrehajtói intézmény jellege és lényegéről lásd különösen *Beseler* i. m. 679. s köv. l. és *Bluntschli* i. m. 733. lap.

[2]) *Vajkai* i. m. 86. lap.

[3]) V. Ö. *Vajkai* i. m. 86., 87. lap.

[4]) A számos monographiákat lásd felsorolva *Beseler* idézett művében 657. lap, ki maga is igen terjedt és tanulságos monographiát irt az örökségi szerződésekről.

ságban hatályos római öröklési rendszerrel. De miután e részletek feltett kérdésünkre nem birnak befolyással, az intézmény rövid meg. emlitését elegendőnek véljük [1]).

III. A törzsvagyon rendszer alapelveinek ily módon s fokonként történt átlyuggatása, mely a vagyon, család s öröklési jog egész rendszerét alapjában változtatta meg, nem maradhatott kihatás nélkül az örökség jogi minőségének és az örökös fogalmának meghatározására sem.

Miután a szerzett vagyon felett való rendelkezés megengedtetett, ennek természetes következménye lőn, hogy e vagyonnak a hagyatéki terhekért szavatolni kellett [2]) A goslari statutumok [3]) és a kulmi jog [4]) még tovább mentek s felállitják az örökhagyó, az örökös által való képviseletének elvét s ennek folytán a hagyaték terheit az öröklött vagyonból is fedeztetni rendelik, mert az adósságok, ha az örökhagyó élne is, oly valódi szükséget képeznének, melynél fogva az, a várományosok hozzájárulása nélkül is, jogositva lenne eladni törzsvagyonát, érvényt kell ezen elvnek tehát nyernie az örökösre nézve is, ki az örökhagyónak vagyonjogi személyiségét folytatja [5]). Ez elv utóbb, midőn az ingatlanok átruházási tilalma mindinkább háttérbe szorult s új jogalakulást nyert, ezzel együtt szintén érvényre emelkedett s először is a városokban állittatott fel, [6]) az a

[1]) L. ezekről bővebben *Beseler* idézett müvén kivül *Mittermayer* i. m. 562. s köv. lap, továbbá *Bluntschli* i. m. 727. s. köv. l. Az örökösödési szerződések intézményének történeti fejlődését igen érdekesen s kimeritően tárgyalja *Walter* többször idézett német jogtörténetének II. kötetében 243. s köv. lapon, ki *Beselernek* a régibb jog szempontjából való több felfogásainak hibás voltát is alaposan kimutatja, s az intézmény történeti fejlődését kellő világosságba helyezi, mi *Beselernek* nem egészen sikerült.

[2]) *Mittermayer* i. m. II. kötet 508. lap.

[3]) Goslarer Stat. s 7. 5 s köv. »wat man up enne tho klaghende heft ven scult weghene oder van scaden; of he sterft, der mot sin erve vor antwarden to deme selven rechte alte he selve scolde of he levede. V. ö. *Zimerle* i. m. 246. l. 12) jegyz. a.

[4]) Culm. R. 4. 91. »Stirbet einer und lessit steende eygenbynnen wichbilde und andirs keyn gut, wer sich de-t erbit undir wyndet alse ein erbname *der mus des toden redliche schuld gelden und betzahlen.* V. ö. Zimerle i. h.

[5]) *Zimerle* i. m. 246. lap.

[6]) *Beseler* i. m. 631. lap.

később általánosan elterjedt [1]) szabály: wer das erbe nimt der soll die Schulder gelden.« Mely kötelezettség azonban mindig csak az örökség erejéig terjedt [2]). Még közelebb ment egy lépéssel a római joghoz a kis császári jog, mely a leltár jogkedvezményét is átvévén [3]), ez által a római jognak ebbeli alapfogalmait is átvette, egyengetvén ez által is az útját annak a rendszernek, mely a római jog reczeptiójával nyerte befejezését, melynek felvétele által a törzsvagyon rendszer általános jogi jelentősége végleg megszünt [4]), s emléke csak is egyes helyeken, illetve osztályok között felmerülő különleges intézmények által tartatott fenn, melyek jellege azt, hogy a törzsrendszer maradványaiként foglalnak helyt az egyes jogrendszerekben, nyiltan elárulja.

E maradványok közé tartozik:

a) *visszaháromlási jog*; vagyis, hogy az öröklött vagyon arra az ágra szálljon vissza, melytől származott [5]). E szabály, mely a »Schwabenspiegel«-ben is helyt foglalt [6]), főleg a déli államok törvényeiben nyert érvényt, s bár a »kleines Kayserrecht«-ben is felvétetett [7]), a német közönséges jog szerint általános érvényre nem

---

[1]) Igy a *Schwabenspiegel* is C. 20. »und ist er tot die erben suln ez ton von dem gute, daz sie geerbet hant, *ez si eigen oder vahrende gút.* Hasonlólag intézkedik még a »ruparisches Rechtsbuch« I. 17. és a »bamberger Stadrecht« §. 255. is. L. *Siegl* i. m. 174. lap.

[2]) *Beseler* i. m. 631. lap.

[3]) *Kl. Kayserrecht.* 2. 49. »Eyn ichlich mensche sol wissen wer daz erbe nimt, daz er die schulde gelten sal, die der gelazzen hat, dez erbe er nimt, wan ist den der schulde vil und des erbes wenig *ez sy farend gut oder tiegende gut* und griffet en er ich an ym zu haben; er ist die schulde zumale schuldig zu gelden er tu ez dann mit usgescheiden dingen.

[4]) *Zimerle* i. m. 246. l.

[5]) *Mittermayer* ezt az intézményt a hübéri jogból véli eredettnek i. m. II. k. 527. l., én azonban helyesebbnek tartom *Zimerle* nézetét i. h. 256. l., ki azt a törzsvagyonrendszer maradványainak tartja.

[6]) »Das sprechens die meister: und is das gut von Vatermagen dar kommen, so erbet es die nachsten die dar zu gehornt. Ist ez von der muter magen dar komen so ist ez daz selbe wort. Schwabenspiegl C. 168.

[7]) *Kleines Kayserrecht* II. 95. Doeyn man stirbt (off een wiff) der gut hat, das her unvergiftet hat, daz sollen nemen syne erben: daz von dem vater kommen ist, daz sollen nemen des vaters frunde, daz von der muter komen ist daz solen nemen der mutter frunt. Han se aber gut gewonnen meder arbeyt sok sollen si ez gleich teylen. Hasonlólag intézkedik az alt. Berg. L. k. §. 21. és a Jul. Berg. Landr. (1565. évről.) Cap. 88. V. ö. *Zimerle* i. m. 256.

emelkedett [1]), és a római jog felvétele után ott is, hol fennállott, rövid idő alatt elenyészett [2]);

b) *a polgári családi vagyon* (bürgerliches Erbgut), mely alatt az az öröklött vagyon értetik, mely felett a tulajdonos sem életében, sem halála esetére rendelkezni nincs jogositva s mely szabály némely városokban, igy különösen az éjszak német kereskedő városokban is fenntartatott, de az öröklött vagyon fogalma elannyira különbözőleg határoztatik meg, hogy általános szabály alá nem vonható. Igy p. o. az éjszaki német kereskedő városokban minden örökölt vagyon, legyen az ingó vagy ingatlan, családi vagyonnak tekintetik, mig a szász jog szerint csak az ingatlanok s ezek közül is csak azok, melyek a nagyszüléktől, vagy még távolabbi felmenőktől származtak, a van der Stadi-jog szerint pedig oly vagyon tekintetik családi örökös vagyonnak, mely legalább kétszer képezte egyenes ágban öröklés tárgyát. A forgalom emelkedésével azonban ez az intézmény is, ott hol fenntartatott is, eltöröltetett, vagy pedig — mint az éjszaki városokban — csak a halál esetére való rendelkezés lett korlátolva az ily javakban, mig az élők közötti átruházásnál a vagyon e minősége folytán semmi kivétel sem létezik; [3])

c) *a nemesi törzs vagyon*, melynél fogva a vagyon családi jellege, úgy élők között, mint halál esetére való rendelkezésnél fenntartatott s a tulajdonos rendelkezési szabadsága a várományosok joga által van korlátolva. E javakban csak a férfi családtagok örökölnek, s az az elv áll fenn, hogy az visszaszáll azon ágra, melytől származott. E kivételes öröklési rend az egyes családoknál családi szerződések s illetve családi statutumok által van szabályozva s általános jogi jelentőséggel nem bir [4]);

d) végre a törzsvagyon rendszer maradványai sorába sorozható *a családi hitbizományok intézménye*, melynek czélja volt a vagyon elidegenithetlenségét s a férfiág előnyét a római jog uralma alatt is fenntartani s illetve ennek tanával öszhangba összhozni. Ez intézmény tehát méltán sorolható a törzsvagyon rendszer maradványai közé, mert ennek folytán a család tulajdonjoga állapittatik meg a vagyonra, és a tulajdonos rendelkezési szabadsága telje-

---

[1]) *Mittermayer* i. m. II. kötet 527. lap.

[2]) *Zimerle* i. m. 256. lap.

[3]) Lásd e vagyonrendszer részletes ismertetését *Zimerle* i. m. 256—263. l.

[4]) L. Bővebben *Zimerle* i. m. 263—277. lap.

sen meg van szoritva, épen úgy, vagy még jobban, mint hajdanában a törzsvagyonra nézve volt.[1])

2. §.

A mai Németországhoz nem tartozó germán s rokon népek öröklési joga szintoly változatos, vagy sok tekintetben tán még sajátlagosabb képet tár elénk, mint a most tárgyalt germán öröklési jogok.

A german jogfejlődés története hézagos maradna, ha e népek öröklési jogaira egy futó tekintetet vetni elmulasztanánk.

Vázlatunkat a bennünket legközelebb érdeklő osztrák népek öröklési jogánál kezdjük.

Az osztrák állam legtöbbjeiben egy igen sajátságos intézmény foglalt helyt az öröklési rend megállapitásánál, *melynek lényege abban öszpontosul, hogy miután a vagyon felfelé, illetve oda vissza, honnan származott, nem szállhat, a felmenőket örökösödési jog nem illeti.* [2])

E szabály évszázadok során át következetesen alkalmaztatott, úgy hogy midőn a XVI. században, valószinüleg a római jog behatása folytán, az öröklési rend szabályozásánál, az eddigi gyakorlattól eltérések történtek, több rendbeli törvényes figyelmeztetések bocsájtattak ki, melyek lényege az volt, hogy az eddigi jogszabály, mely szerint a felmenők az öröklésből kivannak zárva, pontosan fenntartandó [3]). Csak a XVI. században III. Ferdinánd alatt ki-

---

[1]) L. erről részletesebben *Zimerle* i. m. 277—292. lap.

[2]) Lásd az erre vonatkozó bizonyitékokat *Wasserschleben* : Das Princip den Erbfolge nach ältesten deutschen und verwandten Rechten« czimü művében 33. s köv. lap. E szabály kiválólag alsó és felső Austriában divott, s ott legtovább fennállott; érvényben volt azonban — mint azt *Wasserschleben* eredeti források után kimutatja — Tirolban, Voralbergben és blumeneggi uradalomban is. (L. id. m. 44. s köv. lap).

[3]) Igy a felső Ens feletti Ausztria részére kiadott Landtafel rendeli : »weil in diesem Lanndt von vhralten Herkhommen dass die so in aufsteigend Lini den Verstorbenen verwahnt sein.... khein Zuetritt zue desselben Verlassung haben, so gahr dass auch in zehenden grad der seitenverwanten ia im Mangl derselben auch der Fiscus einem ehe-leiblichen Vater, Muetter, Anherrn und Anfrauen auschlieszen thuet so solle es auch hinfuero bey solchen Herkhomben verbleiben (5. Theil 7. Tittel.) L. *Wasserschleben* idézett müvében 36. lap. Hasonlólag az Ens alatti Austria egyik traktatussa mondja : »Hieneben ist zu vermerkhen,

adott uj osztrák »Landtafel« változtatta meg e szabályt s a felmenők örökösödési jogát megállapitotta [1]).

Ez elv szerint tehát első sorban a lemenők, ilyenek nem létében pedig az oldalági rokonok örökösödtek a rokonsági fok közelsége szerint. Először a testvérek, ezek kezdetben a testvérek gyermekeit kizárták — vagy is ezekre nézve a képviseleti jog nem nyert alkalmazást — de már a »Landtafel«-ek az elhalt testvér gyermekeinek a testvér mellett képviseleti jogot engedtek. A teljes testvérek a félvérek előtt örököltek. *Ezen öröklésnél azonban lényeges befolyása volt a vagyon eredetének, s illetőleg annak, ha valjon a hagyatéki vagyon öröklött vagy szerzeményi jószág volt-e? mennyiben az elöbbieknél elv volt, hogy az arra az ágra száll vissza, melytől származott* [2]).

Ez elv mellett ama másik szabály, hogy az örökség a felmenőkre nem száll vissza, az oldalrokonok öröklésére is kiváló befolyással volt, mert ennélfogva a tesvérek gyermekei és az unokák, atyjuk vagy nagyatyjuknak testvérét, az elhalt testvér gyermek vagyonából való öröklésből kizárták. E szabály azonban az oldalrokonok öröklésére nézve hamarabb kijött szokásból, mint a közvetlen felmenők öröklési jogának elismerése, mert mig ez — mint fentebb láttuk — csak a XVII. században mondatott ki, az oldalagos fel-

---

das die Personen in der aufsteigenden Lini der Kays. Rechten nach neben den versterbenen Bruedern und Schwestern zu gleichen Theilen zugelassen werden, die weil aber die Erbschaften den Landesgeprauch nach nicht zuerukh fallen, so haben in diesem Fahll di geschriebenen Recht, sovil aufsteigende Lini belangt nit statt, sonder werden die Personen der aufsteigenden Lini gänzlich ausgeschlossen (Kap. 7). L. *Wasserschleben* i. m. Idézi egyébként mindkettőt *Vajkai* is idézett művében 93. lap.

[1]) A neu-niederöstreichisch Landtafel IV. könyv V. czimében ugyanis következők mondatnak : »obwolln bishero in diesem unserem Erzherzogtumb Oesterreich unter der Ens in langwürigen Gebrauch gewesen, dass khein Erbschaft ausser testaments von denen khindern zuruckh auf die Eltern gefallen, yedoch weilen wür es der natürlichen neigung, wie auch denen gemeinen beschribnen kays. Rechten und unser aller Völkher gebrauch entgegen zu sein befinden, so haben wir aus Landesfürst. Macht hiemit allerdings aufgehebt. Lásd *Wasserschleben* idézett művében 43—44. lap.

[2]) Igy a : »Traktat der gesippten Erben« Cap. 16. mondja : »die Erbschaft auff den so der nächts Grad oder Sippschaft ist nach Anzahl der Personen nicht nach Stämmen, die Erbgüter fallen aber allweg auf den Stamm von den sie herkommen sind. L. *Wasserschleben* i. m. 43. lap.

menők öröklési jogának elismerése már a XVI. században is gyakorlatban volt [1]).

A XVI. századtól kezdve a római jog Austriában is mindinkább terjedni kezdett, és az öröklési jog fejlődésére is lényeges befolyást gyakorolt, mig végre VI. Károly »Neu Satzordnung vom Erbrecht ausser Testament in Erzherzogthum Österreich unter der Ens« czim alatt 1720. évben kiadott törvényében az öröklési jogot egészen a római jog elveire fektette, mely törvény 1729. évi márczius 16-án kelt patenssel felső Austriára is kiterjesztetett. Általános és minden országokra érvényes örökösödési törvény azonban csak II. József 1786. évi május 11-én kelt pátensében lett kimondva, mely lényegileg a római jog elvein alapszik, kivéve a törvényes öröklés sorrendjét, melyre nézve a német parentalis rendszer lett egész következetességgel keresztül vive, s melynek ide vonatkozó szabályai némi változásokkal a gallicziai és utóbb az osztrák polgári törvénykönyvekbe is átvétettek [2]).

A régi öröklési rend, valamint a vagyon eredetének befolyása az öröklésre (az ági és a szerzeményi vagyon közötti különbség) tehát nem az osztrák polgári törvénykönyv által töröltetett el, hanem itt is a római jog befolyása vetett annak véget, s mihelyt annak uralma VI. Károly s még határozottabban II. József császár fennt idézett törvényeiben határozott kifejezést nyert, a vagyon minőségére vagy eredetére való tekintet nélkül, egyedül a rokonsági fok közelebb voltára alapitott öröklési rend lett behozva. Csupán a férfiak előjoga a nők felett volt az a pont, melyet a népnél ezen régi szokáshoz való szivós ragaszkodás folytán csak az osztrák polgári törvénykönyv határozott rendelkezéseinek sikerült kiküszöbölni [3]).

[1]) Igy *Hüttner* emlit egy esetet 1554. évről, melyben az alsó ausztriai udvari marsal, hason esetben az atyai nagybátyát, az elhalt unokatestvérével — tehát a másik testvér gyermekével — szemben az örökségből kizárta, e határozatot azonban a kormány megsemmisitette, mert ezen országos szokás helytelen s ennél fogva inkább korlátolandó, mint kiterjesztendő, és kétség esetén mindig a közönséges (római) jog ide vonatkozó szabályai veendők irányadóul. Lásd *Wasserschleben* idézett művében 42. lap.

[2]) L. *Winiwarter.* Das Österreichische bürgerliche Recht systematisch dargestellt und erleutert. III. kötet 276. lap.

[3]) A felett, hogy a férfiaknak az öröklésről a nők felett előjog adatik-e ? még az osztrák polgári törvénykönyv szerkesztése alkalmával tartott tanácskozásoknál is igen élénk viták folytak. L. erre nézve *Harrasovszky* Geschichte der Codification österreichischen Civilrechts 98. és 105. lap.

II. A frankok örökösödési jogát vázolatosan előadni igen nehéz feladat, mert ez elágazott népnél az öröklés tekintetében oly különböző elvekre és törvényes szabályokra akadunk, hogy azok lényegét összevonva előadni alig lehet. Szoritkoznunk kell tehát az általjában uralkodni látszó elvek tekintetbe vétele mellett, a jelentkező egyes sajátságoknak, s főleg azoknak rövid előadására, melyek tárgyunknál fogva érdekkel birnak:

a) a törvényes örökösödés rendjét illetőleg általános szabályul szolgál ugyan, hogy a gyermekek szüleik után örökölnek, azonban e szabály is korlátolva van sok helyen a házassági vagyonjog és különösen az »Einkundschaft« intézménye által, mely több helyütt az öröklés oly rendjét állapitotta meg, mint azt fenntebb, midőn ezen intézményről szóllottunk, előadtuk [1]).

A gyermekek után rendszerint a szülék örököltek, de itt is találunk kivételekre. Igy a luxenburgi, echternachi és berburgi [2]), sőt némelyek szerint a *bambergi* [3]) jogok szerint az ősi javakban a felmenők öröklése ki volt zárva. A *berni* jog szerint pedig a felmenők öröklési joga ugyan elvül van felállitva, de az anya örökösödése korlátolva van [4]). Mig *Arolanban* a nagyszülék öröklési jogára

---

[1]) Igy az oberkirchi statutum szerint »und so aber die Im Leben pleibendt Ehepersone sich wider In der Ehestand begibt, und ein Eheberedung und Einkindschaft zu Latein genant Parificatio Prolium ussricht so würdt die verfangenschaft wider Inngeworfen und pleibt die zukommendt Eheperson, der alten zubrachten kinder Ihr Leben lang Mutter oder Vatter. Also und dargestallt, das Sie nach absterben Ihres Gemahells mit den Stiffkindern nit theilen darff und so dieselbig zukomment Ehepersone auch vonn Todt abgeeht *so erbendt also dann die alten, und newen kinder zugleich.* Doch werden gewohnlich Inn den Eheberedungen besondere Beding, und den alten kindern etwas zu einem vorauss gemacht, denen dann ussweissung der Eheberedung-Briffen nachkhommen und gelebt würdt (53.) L. *Wasserschleben* i. m. 95. lap.

[2]) L. *Wasserschleben* i. m. 121. lap.

[3]) Igy *Zoepfl* »Das alte bamberger Recht« czimü müvében azt vitatja, hogy e jog szerint a felmenők az öröklésből ki voltak zárva, mig *Wasserschleben* (i. m. 81. lap.) szintén forrásokra hivatkozva, az ellenkezőt vagy is azt, hogy a felmenők e törvény szerint birtak öröklési joggal, igyekezik bebizonyitani.

[4]) *A berni Handfest* (1218. évről) erre nézve következőleg szóll: »si aliquis in civitate plures filios habuerit, et unicumque portionem suae substantiae dederit, si contingerit filios mori sine uxoribus et liberis, unum post alium patri suo cedet juri haereditario omnis possesio eorum, si tamen nemini substantiam suam dederant, quamdiu tam et incolumes erant, quod bene facere possunt invitis parentibus, fratribus, sororibus et aliis universis. Et si pater obierit, es postea

nézve találunk ily sajátlagos kivételt, mennyiben a nagyszülék az oldalrokonokkal együtt vannak az öröklésre hivatva [1]). Végre több törvények szerint a szülék öröklési joga által volt feltételezve, hogy az elhúnyt gyermek házközösségben élt-e vélök, vagy ki volt elégitve? mennyiben oly esetben, ha a kielégités már megtörtént, a kielégitett gyermek után az atya és az anya, ha azonban a kielégités még nem történt meg, a házközösségben élő többi testvérek örökösödtek [2]).

A távolabbi oldal-rokonok öröklésénél a képviseleti jog tekintetében is voltak eltérések, mennyiben némely törvények szerint az örökösödés eme neménél a képviseleti jog helyt foglalt, mások szerint nem [3]). Továbbá némely törvények szerint az örökösödésre a vagyon eredete is befolyással birt; mennyiben kimondatott, hogy *a vagyon oda száll vissza, a honnan származott* [4]).

b) Mint a frankoknál igen elterjedt sajátlagosság érdemel emlitést az a sok helyütt divott szabály is, hogy gyermekek nem létében, az oldalrokonok kizárásával, a házastársak örököltek egymás után [5]).

---

contingerit mori unum e fratribus, alii fratres divident substantiam suam inter se *mater non*. Et sic si omnes moriantur mater postmodum omnium heres erit. L. *Wasserschleben* i. m. 86—87. lap.

[1]) L. *Wasserschleben* i. m. 122. lap.

[2]) Ezt tanúsitja a freiburgi 1120. évben kelt »Seifburgsbrief« 46. §-a, mely szerint: »Si burgensem aut uxorem ejus mori contingerit relictis pueris, postmodum, uno puerorum mortuo alter in hereditatem succedit, nisi prius divisa fuerint bona, tunc aut pater, aut mater haereditatem possidebit. Lásd *Wasserschleben* i. művében 86. lap.

[3]) Lásd az erre vonatkozó idézeteket *Wasserschleben* idézett művében, különösen a 88 és 122. lapokon.

[4]) *Igy az arlei gebrauch der Statt arle* §. 40 szerint »Item in erfeltniss wirt gebraucht zu Arle das alt recht, wess des absterbendes nesten geblut ist, ererbt sein erbgut, sunder acht zu nemen wo die guter herauskommen. Hasonlólag: a »*Handfeste von Freiburg in Uechtelande* szerint: Fehlen geschwister oder deren Nachkommen, so entschied in der weiteren Steitenlinie nähe des Grades bei Erbgütern, unter Anwendung des Grundsatzes »paterna paternis«. L. *Wasserschleben* i. m. 131. lap.

[5]) Igy *a régi freiburgi statutumok.* §. 2. szerint »Item so zwe Ehe Persohnen ledig zu einandern sich verheurathen, ohne einich beding oder gemecht, und kein khündt von Ihnen beiden erboren hinder Ime verlast, so erbt die Inn Leben pleibendt Ehepersohn sein abgestorben Ehegemahell In allem liegendem und fahrendem. L. *Wasserschleben* i. m. 94. lap.

Hosszasan folytathatnók még e népek öröklési jogai sajátságainak s különböző alakulatainak ismertetésit, de a mondottakat elégnek tartjuk feltüntetésére ama kép tarkaságainak, mely a német örökösödési törvényeknél általában jelentkezik, úgy hogy általánosan érvényes alapelvekre alig akadunk. Ugy is a multak emlékei közé tartoznak mindezen intézmények. A római jog elterjedése folytán e népeknél is átalakult a hazai jog s habár a megszokott sajátlagosságokat csak lassankint birta kiszoritani helyükből, küzdelme annál könnyebb s a küzdelem élén álló tudományos férfiak diadala annál biztosabb volt, mennél nyilvánvalóbbá kezdett válni, hogy az előhaladás és müveltség terjedésével a különböző és egymástól gyakran eltérő szabályok egymás mellett fenn nem állhatnak, egyik a másik feletti fölényét pedig elismerni nem akarván, önkénytelenül is a tudomány és a hatalom által, anélkül is minden uton s módon erőszakolt s a műveltség ismerveként hirdetett római jog szabályai alá menekült.

III. *A hollandi jogra* nézve kiváló fontossággal bir azon különbség, mely az *aasdoms-jog* és a *Scheppendoms-jog* között jelentkezik, melyek elseje keleti Friesland és nyugoti Hollandban, Rotterdam és Grauenhagen városok kivételével, az utóbbi pedig a most említett két városban, továbbá Seelandban és déli Hollandban birt érvénynyel.

Az *aasdoms-jog* szerint a fokozatos örökösödés volt érvényben. a három vonal, t. i. a lemenők, felmenők és az oldalrokonok tekintetében. Mindegyik vonalban a rokonsági fok közelsége határozott, a képviseleti jog teljes kizárásával. A lemenők tehát megelőzték az öröklésben a felmenőket, a felmenők pedig az oldalrokonokat, mely utóbbiak csak felmenők nem létében örökösödtek a rokonsági fok közelsége szerint meghatározott sorrendben. Jelesül első sorban örököltek az egész és féltestvérek; azután a testvérek gyermekei s velük együtt a szülék testvéreinek gyermekei és a nagyszülék unokái s igy tovább [1]).

A *scheppendoms-jog* szerint pedig először minden lemenő hivatik meg az öröklésre a képviseleti jog alkalmazásával, utánnuk a szülék s ezeknek vagy ezek egyikének elhunyta esetén annak származékai vagy is az örökhagyó testvérei s azok gyermekei, a képvi-

---

[1]) L. *Wasserschleben* i. m. 144. lap.

seleti jog alkalmazása mellett, azután a nagyszülék s ezek származékai s igy tovább; vagy is egészen a német parentalis rendszer volt érvényben és pedig oly alakban, mint azt József császár az osztrák örökös tartományokba behozta, s mely öröklési rend az osztrák törvénybe egészen átvétetett [1]).

E két jog mellett voltak azonban egyes helyeken vagy vidékeken különös s gyakran a fentebbiektől eltérő öröklési szabályok hatályban. Ilyenek voltak:

a) *Willeknene von Harderwick* az az intézkedése, mely szerint az unokatestvérek a szülék testvéreit megelőzték az öröklésben [2]).

b) a *Zupfen grófság és város* öröklési jogának az a rendelkezése, hogy a képviseleti jog csak bezárólag az unokatestvérekig nyert alkalmazást; mig a távolabbi rokonok öröklése, ennek mellőztével fejenként történt.

c) a *Fries országos jogok* az a szabálya, hogy a fiuk és fivérek, ha leányok s illetve nővérekkel találkoztak az öröklésnél, kettős részt kaptak, továbbá hogy a telivér testvérek a szüléket az öröklésben megelőzték, a félvérek előtt azonban a szülék birtak öröklési joggal. s végül ha mind félvérek voltak az örökösök, a fiú szintén kétannyit kapott osztályrészül, mint a leány [3]).

d) *az oldambesti öröklési jog* pedig a fiuk fentebbi előjogán kivül még azt az intézményt is tartalmazta, hogy a felmenők nem birtak örökösödési joggal s csak holtiglani eltartást igényelhettek [4]).

e) Végül *heusdeni cotume* szerint csak a lemenők öröklésénél alkalmaztatott a képviseleti jog, az oldalrokonok öröklésénél azonban az már nem nyert alkalmazást [5]).

Az a zavar, mely a különböző örökösödési törvények folytán származott, arra inditotta a törvényhozást, hogy 1580. évben kibocsájtott »politische ordinantie«-ben egy, az ország minden részeire hatályos öröklési rendszer behozatalát kisértse meg, mely azonban több helyeken, igy éjszaki Holland, Frieszland és Reinlandban oly nagy ellenzésre talált, hogy az 1599. évben kiadott placat a régi szokásokat visszaállitotta, s igy továbbra is megmaradtak a régi

---

[1]) L. *Wasserschleben* i. m. 145. lap.
[2]) L. *Wasserschleben* i. m. 149. lap.
[3]) *Wasserschleben* i. m. 151. lap.
[4]) *Wasserschleben* i. m. 152. lap.
[5]) *Wasserschleben* i. m. 154. lap.

szokásoknak megfelelő örökösödési törvények is, egész az újabb időig, úgy hogy még 1745. évben is a »Staden Baronye von Ypelstein« részére kiadott Ordunance, erre az államrészre nézve különleges öröklési jogot hozott be. A jelen századnak maradt fenntartva az egyenlő örökösödési jog létesitése, mely először a »Code Napoleon« behozatalával kisértetett meg, végleg pedig 1838. évben életbe lépett polgári törvénykönyv által foganatosittatott.

IV. *A brabanti* számos statutumokban egész sorával találkozunk az egymástól eltérő sajátlagos intézményeknek, melyek azonban abban általában megegyeznek, hogy a rokonsági fok közelsége mellett a vagyon eredete is lényeges befolyással van az öröklésre. Igy

a) *»a loeveni és thiere costuymen«* szerint a képviseleti jog az oldalrokonoknál ki van zárva s az örökösödésre, a rokonsági fok közelsége mellett, a vagyonnak honnan lett származása is befolyással bir; vagy is itt is a »paterna paternis« elve volt érvényben, mely szerint a vagyon arra az ágra száll vissza, melytől származott.

b) *»a sant hoveni statutumok«* szerint a lemenők nem létében a szülék örökösödnek, mindegyik abban a vagyonban, mely tőlük származott, ha egyik közülök már nem él, az életben maradt szüle a tőle származott vagyonon kivül a másik szülétől eredett vagyon felét is örökli, másik fele az elhalt szüle oldalrokonaira száll. A vagyon eredete tehát itt is lényeges befolyással volt az öröklésre.

c) Számos statutumokban a felmenők örökléséről emlités sem tétetik, de a vagyon eredete ezeknél is mindenütt irányadó az oldalagos rokonok öröklésére nézve, azonban csak az ingatlanságokra nézve, mig az ingóságokban való öröklésnél egyedül csak a rokonsági fok közelsége határoz. [1])

d) Végre némely statutumok szerint a testvérek s ezek leszármazói a szüléket megelőzik az öröklésben. Igy van ez a brüsseli és az antwerpeni statutumok szerint. [2])

V. *A lüttichi* különböző statutumok közül a »consvetudines

---

[1]) A van Leeuwe részére 1255-ben kiadott privilegium igy szól: »Item statuimus, quodsi aliquis habens bona immobilia sive haereditaria, sine liberis descedat illa integraliter ad illos a quorum parentibus, sive praedeccessoribus processarant, revertantur, licet in gradu remotiores defuncto inveniantur; mobilia vero ipsius proximioribus in gradu conferantur.« Hasonló intézkedésekre találunk a Joudoigne, Hilvaranbeeck, Tilborch, Moergestel és Beerse részére kiadott statutumokban is. L. *Wasserschleben* i. m. 162. lap.

[2]) L. *Wasserschleben* i. m. 162. lap.

bódiensis« szabályait tartjuk különösen emlitésre méltónak, mely szerint:

a) az egyik szüle elhunyta után a hagyatéki javak haszonélvezete az életben maradt másik szülét illette; az öröklési s igy a tulajdonjog is azonban a gyermekekre szállt, de azok a haszonélvező szüle életében a birtokkal nem rendelkezhettek [1]). E szabály annyiban érdemel különös figyelmet, mert szerinte nem csak a nőnek, hanem a férfinak is volt özvegyi joga.

b) Némely városok kivételével általában az a szabály foglalt helyt, hogy az ingatlan javak kizárólag a fiúkra szállanak, kik a leányok örökségi részét készpénzben tartoztak kifizetni [2]).

c) A leány után, a testvérek kizárásával, az anya örökölt [3]).

VI. *Flandriában* mint ama korban igen ritka intézkedés emlitendő az a legrégibb idők óta fennálló szabály, hogy a fiúk és leányok szüleik vagyonában egyenlően örökösödtek [4]).

VII. Nem kevésbé sajátlagos intézményekre akadunk a *svajczi* öröklési törvényekben is, melyek annál nagyobb figyelmet érdemelnek, mert számos ezek közül nem csak hogy a legújabb időig fenntartotta magát, hanem az ujabb kodexekbe is felvétetett. Ez intézmények közül különösen emlitésre méltók:

a) az 1218. évi *berni*, az 1264. évi *thuni*, az 1264. évi *erlachi*, az 1271. évi *aarbergi*, az 1273. évi *burgdorfi* és az 1288. évi *büreni Handfestek* az az intézménye, mely szerint ha a házastárs nélkül

---

[1]) Cap. 1. »Mortuo uno conjugibus, manet bonorum usus fructus apud alterum, proprietate devoluta ad liberos, qui tamen nihil disponere possunt vivente usu fructuario, tamen si proprietorius supervivat usu-fructuario dispositio convalescit. Lásd *Wasserschleben* i. m. 163—164. l.

[2]) Cap. 28. »Haereditas parentum pertinet ad filios, qui tenentur dotare filias«.

[3]) Cap. 3. Mater succedit filiae in bonis ad eam pleno jure spectantibus, exclusis reliquis fratribus et sororibus. L. *Wasserschleben* i. m. 164. lap.

[4]) Igy volt ez már egy 1068-iki keureben megállapitva; a waestlandei keure pedig, mely 1241. évben kelt, következőleg intézkedik e részben: »omnes liberi, cujus libet hominis, sive masculi, sive foeminae de caetero aequaliter participent in bonis patris et matris tam mobilibus, quam inmobilibus videlicet allodio et haereditate.« Lásd *Warnkönig* Flandrische Rechtsgeschichte II. kötet. 178. okmány. Hasonló szabály van: »a keure der vier ämter« 1224. évi (L. *Warnkönig* i. h. 196. sz. okmány) a keure von Staffelaare 1264. évben kelt statutumokban (*Warnkönig* i. h. III. kötet 45. sz. okmány) megállapitva.

elhalt örökhagyónak nem maradtak gyermekei, s az örökhagyó már a ház közösségből kilépve szülei által kielégittetett, utánna — netáni testvérei kizárásával — az ősi javakban egyedül az atya örököl, az anyát azonban e testvérek az e javakban, a szerzemény vagyonban való öröklésben pedig mindkét szülét megelőzik [1]. Tehát e törvények szerint az ősi és szerzeményi javak közötti különbség az öröklésre határozott befolyással van.

b) *a zürichi statutumok* szerint a képviseleti jog a leszármazók örökösödésénél is ki volt zárva s a leszármazók a rokonsági fok közelsége szerint akképen örököltek, hogy az örökhagyóhoz közelebb fokban álló leszármazó, a távolabb fokban levő leszármazót (tehát a gyermek a másik elhalt gyermek gyermekeit, vagy is az örökhagyó unokáit) az öröklésből kizárta. Másodsorban örökölt az atya, de az anya nem. Harmadsorban örököltek a fivérek és a nővérek; negyedsorban a nagyatya, a nagyanya nem, ötödsorban a fivér gyermekei, és hatodsorban a nővér gyermekei [2]. Tehát a fiág határozott előnyben részesült.

c) *a reinthali statutumokban* szintén a fiág előjogával találkozunk, csak hogy más módon és más alakban. Lemenők nem létében ugyanis, melyeknél a képviseleti jog alkalmazást talált, először a szülék hivatvák az örökösödésre, és pedig olyképen, hogy az atya a vagyonnak $^2/_3$, az anya pedig $^1/_3$ részét örökli; s ha az atya vagy az anya már nem él, az elhaltat illetendett rész a legközelebbi rokonokra, vagyis az örökhagyó testvéreire száll, ha testvérei nincsenek, a nagyszülék örökölnek, és pedig $^2/_3$ részben az apai, $^1/_3$ részben az anyai nagyszülék.

Ha ezek sem élnek, az örökség az oldalrokonokra száll, melynél arra való tekintet nélkül, hogy az atyai, vagy az anyai ágon rokonok-e, egyedül a rokonsági fok közelsége határoz, tehát az a szabály, hogy az atyai ágon való rokonok $^2/_3$ részben, mig az anyai ág csak $^1/_3$ részben részesül az örökségben, az oldalagos rokonok öröklésénél már nem nyert alkalmazást [3].

d) a svaiczi törvények között akadunk olyanokra is, melyek szerint a felmenők nem birtak öröklési joggal, s őket csak a vagyon

---

[1]) L. *Wasserschleben* i. m. 183. lap.
[2]) L. *Wasserschleben* i. m. 189. lap.
[3]) L. *Wasserschleben* i m. 207. lap.

holtiglani haszonélvezete illette. Igy volt ez *Granbündtenben* általában, mint azt az *Oberhalstein* és *Tiefkasten, Bergun, Oberwartz, Obvaltasna, Untervaltasna, Stalla* és *Minstertal* részére kiadott »Satzungok«, melyekben a felmenők örökléséről emlités sem tétetik, is tanusitják. Az »Ober-Bund« 1713. évben kiadott »Erb-Satzung«-jai szerint pedig a felmenők csak a testvérek s ezek leszármazói után való sorrendben örökösödtek.[1])

e) Végre a *graubündteni, churi, wallisi* és a *Schaffhauseni* statutumok szerint a vagyon eredete szabályozta az öröklést olyképen, hogy a vagyon arra az ágra szállott vissza, melytől származott; vagy is a »paterna paternis, materna maternis« elve nyert alkalmazást [2]).

A schveiczi öröklési jogok sajátságai között látjuk tehát első sorban a fiág előnyben való részesitését; elterjedve bár, de kissebb mérvben jelentkezik e mellett a vagyon eredetének befolyása az öröklésre.

---

[1]) L. *Wasserschleben* i. m. 219. lap.

[2]) L. *Wasserschleben* i. m. 223. lap.

2. A római jog befolyása az örökösödési jog fejlődésére.

Gans. Das Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwickelung III. kötet.
Savigny. Gesichte des römischer Rechts im Mittelalter II. kötet.
Stobbe. Gesichte der deutschen Rechtsquellen.
Sohm. Die deutsche Rechtsentwickelung (Zeitschrift für das privat und öffentliche Recht der gegenwart, herausgegeben v. Grünhut II. kötet.)
Wenzel. Egyetemes europai jogtörténet.
Hajnik. Egyetemes europai jogtörténet.
Walter. Deutsche Rechtsgeschichte II. kötet.
Zoepfl. Deutsche Rechtsgeschichte III. kötet.
Tóth Lőrincz. A magyar örökösödési jog szelleme (akademiai értesitő I. kötet.)
Mittermayer. System des gemeinen deutschen Privatrechts II. kötet.
Beseler. System des deutschen Privatrechts.
Wächter. Würtenbergisches Privatrechts I. kötet.
Wasserschleben. Das Princip der Erbfolge nach deutschen und verwandten Rechten.
Zachariae. Handbuch des franz. Civilrechts. Herausgegebenen von Puchelt I. kötet.
Bauerbrand. Institutionen des französischen Civilrechts.
Paraquin. Französische Gesetzgebung II. bürgerliches Recht.
Stabel. Die Institutionen des französischen Civilrechts.

I. A római birodalom helyén megtelepült german törzsek, mint láttuk, saját jogukat honositották meg és fejlesztették. De a german jog mellett a római jog sem veszett el teljesen, csak szunnyadott az, hogy a szenvedett sérelmeket kipihenve, felébredésekor hatalmának egész teljével lépjen ismét a világ elé. A középkor legtöbb államaiban jelentékeny nyomai vannak a római jogintézmények és elveknek, maguknak az egész german népeknek s még inkább az azok államaiban élő római polgároknak törvényeiben. Még nagyobb mérvben jelentkeznek a római jog nyomai az ugynevezett román népeknél, jelesül: Olaszországban, Spanyolországban, Portugalban és Francziaország déli részeiben, elannyira, hogy mellette alig-alig

fejlődhetett nemzeti jog. Nagy előmozditója volt az ez irányban történt fejlődésnek a római papság is, mert az egyház magát Rómával azonositván, s a kánoni jog magánjogi szabályait is a római jogból meritvén, illetőleg azokat ezzel azonosnak tekintvén, teljes befolyását felhasználta a római jog ápolására [1]) s előmozditván annak tudományos művelését, elterjedésének főeszközlőjévé vált.

A római jog befolyását a jogfejlődésre általában s különösen az öröklési jog fejlődésére a most emlitett tényezők közreműködése szerezte meg, melyeket tehát egyenként kell röviden vizsgálat alá venni, hogy kellőleg megérthető legyen az az átalakulás, melyet a római jog terjedése az öröklési jogra nézve általában előidézett. Ennélfogva először is egy futó pillantást vetve a római jognak az egyes german törvényekben található nyomaira, áttérünk a román népek öröklési jogának, s utánna a kanon jogban foglalt, az öröklésre vonatkozó alapelvek rövid ismertetésére, hogy igy az előzmények folytán fejlődött ama fontos eseményt, melyet a római jog általánosan történt felvétele képezett, a maga teljes valóságában felfoghassuk.

A római jog jelentőségének azokban az államokban, melyeket a germánok a római földön alapitottak, egyik kiváló előmozditója volt, hogy a germanok a meghóditott rómaiaknak saját törvényeik használatát megengedték s csak egyes esetekre vonatkozólag kényszeritették őket az uralkodó nép törvényeinek elfogadására [2]). A római jog, mint népjog épen ugy alkalmaztatott a rómaiakra, mint az alemánokra az aleman, a szászokra a szász jog stb. A római jog tehát a népjogoknak koordinálva volt s általános hatálylyal nem birt [3]). A római jog gyakorlati jelentőségénél fogva a nyugoti góthok

---

[1]) *Tóth Lőrincz* idézett értek. 334. lap.

[2]) Ez több forrásból kiderül. Igy p. o. *Marculf* f. I. 8. »tam franci, romani, burgundiones, quam reliquas nationes sub tuo regimine .... degant ... et eos recte tramite secundum legem consvetudinem eorum regas.« Igy II. Clotár törvényében C. 4. kimondatik : »Inter romanos causarum romanis legibus praecipimus terminari.« Igy továbbá Pipin Cap. a 768. C. 10 : »ut omnes homines eorum legis habeant tam romani, quam et salici, et si de alia provincia advenerit secundum legem ipsius patriae vivat. V. ö. ez intézkedésekre nézve *Stobbe* Geschichte den deutschen Rechtsquellen I. kötet 260. lap. 2) jegyz. alatt.

[3]) *Stobbe* i. m. I. kötet 261. lap.

és burgundok királyai a rómaiak használatára, római források után külön törvényeket készitettek [1]).

A kölcsönös befolyás, melyet az együtt élő népek törvényei egymásra gyakoroltak, a dolog természetéből következik, s ennélfogva a rómaiakkal együtt élő german népek törvényeiben is a római jog befolyásának számos nyomait sikerült a nagytudományu és hangyaszorgalmu *Savignynek* felfedezni [2]) s e törvényekben számos római eredetü intézményeket találni fel, melyek azonban legnagyobb részben nem puszta reczepcziói voltak a római jogszabályoknak, hanem inkább az eszme kölcsönöztetett a római jogból, mely azután gyakran egész önálló jogintézmény létesitésére szolgált alapul [3]), mig más részről a Németország belsejében lakó, s a rómaiakkal kevésbé érintkező népeknél, mint a szászok, frizek, thuringaiak és angolszászok törvényeire semmi befolyással sem volt.

II. Nagyobb jelentősége volt a római jognak a román népek öröklési jogának fejlődésére.

Ezek közül először is *Italiara* vetjük tekintetünket, hol a barbár népeknek nem sikerült a római elem felett oly uralmat vini ki, mint a mai Németország államaiban. A római befolyás már kezdetben igen élesen jelentkezett, minek tanuságául szolgál, hogy *Theodorik*, a keleti góthok királya belátván, hogy a római nép és

---

[1]) E törvényekről lásd részletesebben *Savigny* Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter II. köt. 9 s köv. és 37. lap, és *Stobbe* i. m. I. k. 65 és 112 s köv. lap.

[2]) Igy a *burgundi jogban* a »donatio nuptialis«-nak a nő általi haszonélvezetére vonatkozólag tett intézkedés egészen a Theodosius-féle codexből van átvéve (Savigny i. m. II. köt. 5. lap); valamint a végrendelkezésre vonatkozó némely intézkedések s különösen hogy az ajándékozás és végrendelet érvényéhez két tanu jelenléte kivántatik, szintén a Theodosius kodexből vétetett át (*Savigny*) i. m. II. k. 7 lap. V. ö. *Stobbe* I. k. 261. lap). Igy a *keleti góthok* törvényeiben a római jog számos intézményei szó szerint vétettek át (L. ezeket *Savigny* i. m. II. k. 76. lap) mig más esetekben a római jog alkalmazása előiratik, vagy annak egyes intézményei megváltoztatnak vagy teljesen megszüntetnek (L. *Savigny* i. m. II. k. 68. lap. Igy — más számosak között – feltett tárgyunknál fogva kiváló érdekkel bir a *frank kapitulareknak* a római jogból átvett az intézkedése is, melynél fogva a gyermekek képviseleti joga állapittatik meg. L. *Stobbe* i. m. I. k. 262. lap i. m. mindezekről bővebben; és még részletesebben *Savigny* i. m. II. k. 83 s köv. lap.

[3]) Stobbe i. m. I. k. 262. lap.

az ő népe törvényeinek oly nemű elválasztása, mint az a többi germán fajokkal együtt lakó rómaiaknál általjában divott, ki nem vihető s ennélfogva egy mindkét népre közösen érvényes törvény kidolgozását határozta el; tehát már a VI. században gondolt az egyesülés lehetőségére, melynél a góth sajátságok a római törvényeknek határozottan alárendeltettek [1]) s azokra való tekintet nélkül a római jog források vétettek alapul [2]).

A Theodorikféle ediktum örökösödési jogát illetőleg annál rövidebbek lehetünk, mennél kevesebb uj vagy különleges intézkedésre találunk benne. A Theodosius codex és Paulus »recepta sententia«-i szolgáltak kiválólag annak forrásául [3]).

A törvényes öröklésről szólló intézkedés mindössze következő rövid tételbe van összefoglalva: »Siquis intestatus mortuo fuerit is ad ejus successionem veniat, qui inter agnatos, atque cognatos gradu vel titulo proximus iuvenitur, salvo jure filiorum et nepotum [4]). Ugy látszik, hogy a római örökösödési rend szándékoltatott olyképen behozatni, mint az, az azt sok tekintetben összezavaró császári ediktumok előtt fennállott.

A végrendelkezési szabadság egész teljében megengedtetett, ugy mint azt a római jog szabályozta, s a végrendeletek külkellékeire nézve is annak szabályai vétettek át [5]).

Az egész ediktumnak azonban nem volt hosszu élete, s mi előtt gyökeret verhetett volna, Justinianus elfoglalta a góth birodalmat és saját teljesebb kompilláczióit helyezte hatályba [6]).

A rövid ideig tartott görög uralom a tökéletesebb római törvények meghonositása által Itáliának ujabb és biztosabb alapot

---

[1]) Et quamvis nullus injuste factum — mond Theodorik edictumának progusában — possit sub legem auctoritate defendere, *nostram cogitantes generalitatis quietem* et ante oculos habentes illa quae possunt saepe contingere pro hujus modi casibus determinandis, praesentis jussimus edicta pendere ut salva juris publici reverentia, et legibus omnibus cunctorum devotione servandis, quae Barbari, Romanique sequi debeant super expressis articulis edictis praesentibus evidenter cognoscas. L. *Gans* Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwickelung III. k. 190. lap.

[2]) *Savigny* i. m. II. köt. 173 s köv. lap.

[3]) *Savigny* i. m. II. köt. 177. lap.

[4]) L. *Gans* i. m. III. köt. 164. lap.

[5]) *Gans* i. m. III. köt. 165, 166. lap.

[6]) *Savigny* i. m. II. kötet 182. lap.

szolgáltatott, melyet a görög uralom elnyomása után bevándorlott német néptörzsek sem voltak többé megsemmisiteni képesek, ugy hogy a longobardok — a german nép fajok legerőteljesbikének egyike — sem birt az ó-kor befolyásának ellenállani [1])

Voltak azonban a longobardoknak saját törvényei is [2]), melyek a római jog mellett alapját képezik az olasz városoknak, a longobard és a római jog vegyülékéből szerkesztett, de az utóbbi befolyását kétségbevonhatlanul magukban viselő statutumai [3])

A Lombard nevü gyüjteményben rendszerbe foglalt longobard törvények szerint, a törvényes öröklés a szülék után első sorban a fiu gyermekekre szállott, és pedig *Rotharisnak* később hatályon kivül helyezett törvénye értelmében, valamint a törvényes ugy törvénytelen fiukra, csakhogy a törvényes gyermek a vagyon $^2/_3$ részét, a törvénytelen pedig annak csak $^1/_8$ részét örökölte, ha két törvényes gyermek volt, a törvénytelenek a vagyonnak csak $^1/_5$ részét, ha három volt $^1/_7$ részét, ha négy volt $^1/_9$ részét, ha öt $^1/_{12}$, ha hat $^1/_{13}$ s ha hét vagy több volt $^1/_{15}$ részét örökölték. Ha törvénytelen fiu találkozott törvényes leánynyal a vagyon három részre osztatott, melyből egy részt a törvényes leány, másik részt a törvénytelen fiu és a harmadikat a többi rokonok nyerték osztályrészül. Ha több törvényes leánygyermek volt, azokra a vagyon fele, a törvénytelen gyermekekre annak $^1/_3$ része s a többi rokonokra annak fennmaradó $^1/_6$ része szállott. A szüléknek fiaikat sem ok nélkül kitagadni, sem pedig azoknak a törvény által rendelt örökségi részét másnak elajándékozni szabad nem volt [4]). A lányoknak, ha fiu nem maradt, a vagyon $^1/_3$ részéhez volt ily feltétlen igénye, ily esetben tehát az örökhagyó szüle vagyonának $^2/_3$ részéről szabadon intézkedhetett. Ha pedig fiuk is voltak, a leányokat ugyan örökösödési jog nemi illette, s tartoztak megelégedni azzal, mit a szüleiktől férjhez menetelük alkalmával kaptak, de jogában áll ott a szüléknek, ha csak egy fiuk s egy vagy több leányuk maradt, vagyonuk

---

[1]) Gans i. m. III. kötet 168. lap.

[2]) Ezek *Rotharis* (643), *Grinwald* (668), *Luitprand* (713—735) *Rachis* (746) és *Arnulf* (754) longobard királyok törvényei, melyekhez járultak a frank királyok több rendbeli törvényei is, kik II. Lothárig a longobard nevet fenntartottak. Lásd *Savigny* i. m. II. köt. 210. lap.

[3]) *Gans* i. m. III. k. 169. lap.

[4]) *Gans* i. m. III. kötet. 189. lap.

$^1/_4$ részét leányaiknak hagyni, ha azonban több fiu maradt, a vagyon $^1/_4$ része csak a férjnél levő leánynak volt hagyható, a hajadon leányoknak azonban ily esetben csak a vagyon $^1/_7$ része adományozható.

Gyérmek nem létében a felmenők s ilyenek nem létében, az oldalrokonok örököltek, a parentalis rendszer szerint megállapitott sorrendben, de a képviseleti jog teljes kizárásával. Mint sajátlagos intézmény emlitendő meg a gyám (mund valdus) öröklési joga, ki ha az örökhagyóval nem volt is rokonságban, utánna azon esetben ha annak le, vagy felmenő rokonai vagy testvérei nem voltak, öröklési joggal birt [1]).

A törvényes örökösödés mellett fennállott a longobard jogban a végrendelkezés is, hanem igen tökéletlen alakban, mint ajándékozás emlittetik. Ily ajándékozás történhetett élők között (inter vivos) vagy halál esetére (mortis causa) mindkettő csak a megajándékozott hálátlansága esetén volt visszavonható. Ily hálátlanság folytán a szüle gyermekeit is jogositva volt kitagadni [2]).

A longobard örökösödési jogban, mint e vázlatos előadásból látható, a german jog-fogalmak az uralkodók, habár tagadhatlanul jelentkezik a római jog befolyása is [3]), de csak is egyes intézményeknél, mint a végrendelkezési szabadságnál vagy a kitagadásnál; de itt is a végrendeletek visszavonhatósága távol áll a római végrendeletek fogalmától. Szóval az uralkodó german jogelvek mellett a római jogból átvett eszmék itt is önálló alakban dolgoztattak fel [4]).

A tulajdonképi középkori olasz jog, mely a római a kánoni és a longobard jogok vegyülékeként jelentkezik, az olasz városi statutumokban található fel, melyek már a XII. században kezdettek alkottatni, de csak a XIII. században nyertek határozottabb alakot és elterjedést [5]).

Mennyiben pedig e törvényes szabályok a gyakorlati alkalmazásnál számos hézagot tüntettek fel, mellettük a római s illetve a

---

[1]) *Gans* i. m. 193. lap.

[2]) *Gans* i. m. 195. lap.

[3]) *Savigny* i. m. II. k. 221. lap.

[4]) *Gans* i. m. III. k. 209. lap.

[5]) A legrégibb városi statutumok közé tartoznak: a *pisai*, melynek egy része már 1161. évben össze volt gyüjtve; a *ferrai*, mely 1208. évben, a *modenai* mely 1213. évben lett közzé téve. Lásd *Gans* i. m. III. köt. 232. lap.

kánoni jog használtatott segéd-jog gyanánt, mely ez uton mindinkább nagyobb tért kezdett foglalni, minek a honi törvény hiányai és hézagossága mellett egyik fő oka volt, hogy a középkorban a jog tudományos mivelése majdnem kizárólag e két testvér-jogra szoritkozott [1]).

Az egyes városi statutumokban az öröklési jogra vonatkozólag foglalt intézkedések részletes ismertetése meszsze tulhaladná czélunkat s csak is a nevezetesebbek rövid vázlatára szoritkozunk annyiban, mennyiben az e kor jogrendszerének s a római jog abban jelentkező befolyásának feltüntetésére felvett tárgyunk szempontjából szükségesnek mutatkozik.

A régibb statutumok a XIV., XV. és XVI. században nevezetes változásokon menvén keresztül, azokat annál inkább mellőzhetjük [2]), mert az utóbbi századokban reformált statutumok szolgáltak a tulajdonképi olasz jogfejlődés alapjául.

A törvényes öröklésre vonatkozólag e szabályokban is fenntartva látjuk az agnatusoknak a kognatusok s illetve a férfiaknak a nők feletti előjogait. *Mantuában* a nők az agnatusok által egész negyedfokig zárattak ki, mely intézkedés a családi méltóság követelménye gyanánt tünhetett fel [3]). Csak igen kevés statutomok mentek hason intézkedésektől, mint p. o. az *osinai*, hol a 118. novella egész terjedelmében el volt fogadva [4]). Az agnatusoknak a kognaczio s a férfi agnatusoknak a nők feletti előnye legélesebben a *luccai* statutumokban van keresztül vive. E szerint először a fiági leszármazók örökölnek és pedig a törvényesek törzsenkint. Ha nincsenek fiágon leszármazók, a leányok s az elhalt leányok gyermekei fejenkint s azok unokái törzsenkint örökölnek, de ez esetben is kizárják a férfi unokák a nő unokákat. A leányok e leszármazóival a férfi ágon való felmenők együttesen hivatvák az öröklésre. Hasonló

---

[1]) *Gans* i. m. II. köt. 233. lap.

[2]) L. e statutumok részletes ismertetését *Gans* idézett művében III. köt. 234—265. lap.

[3]) Ut familiarum dignitas servetur statuimus quod existentibus ascendentibus mascalis, seu etiam collateralibus et agnatis masculis, ascendentibus et descendentibus usque ad quartum gradum juris canonici foeminae non succedaut, sed habere debeant in bonis praedictam suorum descendentium tertiam portionis, quae eisdem ab intestato obveniret Codex Mantuensis f. 102. (idézve Gans i. m. III. köt. 289. lap.

[4]) *Gans* i. m. III. köt. 290. lap.

elvből kiindulva a férfiágat kisebb nagyobb előnyben részesitik a *pesarói, forlii, ferrarai, gubiai* városok statutumai is. Habár nem annyira szigoru de még is hasonló elvek szerint volt az öröklési jog *Viczenzában* szabályozva, de itt legalább az anyára van a nőrokonok felett tekintet forditva, mennyiben számára a hagyaték amaz részének $^1/_3$ része van köteles rész gyanánt biztositva, mely rész őt a római jogban meghatározott törvényes öröklés rendje szerint megillette volna [1]). Az örökségből kizárt nők és a származékaik részére ily »portio legitimá«-k rendelése más statutumokban, p. o. a *Mantuaiban* is helyt foglalt; az anyának öröklési joga azonban a legváltozatosabb módon volt szabályozva. Némely statutumoknál attól függ öröklési joga, vajjon második házasságra lép-e? *Orveitó* és *Camerito* városok statutumai szerint $^1/_3$ résznyi köteles részét csak akkor kapja meg, ha erkölcsös életet folytat. *Ravenuában* e feltétel mellett tisztességes ellátás van számára biztositva. *Vigevanoban* az anya, ha az ágnátusokkal kellene örökölnie, a reá esendő örökségi rész felét nyeri haszonélvezetül. *Paviában* és *Lodiban* pedig annak a résznek holtiglani haszonélvezete illeti őt, melyet a római jog szerint tulajdonul nyert volna.

Az olasz városi statutumok a végrendelkezést általjában megengedték, de az e részben fennálló szabályok igen lényeges eltéréseket tüntetnek fel, különösen a köteles részre vonatkozó intézkedéseikben. A *luccai* statutumok szerint a köteles rész intézménye fenn van ugyan tartva, s ha egy fiu örökös van, a vagyon $^1/_3$ részét, ha kettő vagy több van annak $^2/_3$ részét képezi, ha pedig csupán leány örökös van és pedig ha egy van a vagyon $^1/_4$ része, ha kettő $^1/_3$ része, — ha három vagy több, annak fele van kijelölve köteles rész gyanánt, de e köteles részt nem kell örök részként hagyni, hanem bármely alakban is hagyományozható. — *Viczenziában* a felmenőnek is köteles rész jár épen oly alakban és mérvben, mint az a római jogban szabályozva van. A nők általjában jobban meg vannak a vagyonuk feletti rendelkezés tekintetében szoritva, mint a férfiak. Igy *Orientóban* a nő csak gyermekei javára végrendelkezhet s ha gyermekei nincsenek is, csak akkor, ha »dos«-sa idegenektől szár-

---

[1]) »Sed deturei tertia pars ejus, quod de jure communi ab intestato forent habiturae de bonis ejus de cujus haereditate agitur.« Jus municipale Sicens f. 115. Lásd *Gans* idézett művében III. köt. 292. lap.

mazik. *Viczenzában* a nőnek joga volt vagyonát férjének vagy jótékony czélokra hagyni, de ha gyermekei voltak, azok mindegyikére legalább annyi örökségnek kellett szállania, mint az emlitett végrendeleti örökösöknek hagyatik. Végre a köteles rész intézményét illetőleg érdekes a *bolognai* statutumok az az intézkedése, hogy a leányok csak akkor vannak jogositva köteles részük megsértése folytán ebbeli sérelmüknek törvény utján leendő orvoslását kérni, ha a végrendeletben is leányok vannak örökösül rendelve. A fiúk ugyan feltétlenül birnak köteles részük megsértése esetén keresetjoggal, de a keresetnek nem a végrendeletnek megsemmisitésére, hanem a törvényes rész kiegészitésére (actio ad suplementum legitimae) kell irányoztatnia. [1])

E rövid vázlat is feltünteti, hogy Italiában a longobard jog mellett a római jog is mindinkább tért kezdett foglalni; s az örökösödésben a végrendelkezhetési szabadság és a köteles rész intézmények behozatalában látszanak főleg a római eszmék nyomai. Ez az intézmény, mint láttuk, bár egy forrásból meritve különböző alakban és kissebb vagy nagyobb következetességgel lett keresztülvive ahhoz képest, mint a római jog kissebb vagy nagyobb befolyást nyert. A két ellentétes alapon álló törvény intézményei összeegyeztetésének kisérlete okozza, hogy gyakran két egészen ellenkező elvek és intézmények az egyes statutumokban testvériesen ölelkeznek. Köteles rész és megszoritása a leányok keresetjogának, végrendelkezési szabadság s az asszonyok végrendelkezési jogának korlátolása; a törzsek s fejenként való öröklés egy s ugyanazon rendszerben szoritattak s még kirivóbbá tették a kép tarkaságát, mely már az öröklési jogok nagy száma folytán is elég változatos és rendszertelen alakot tárt elénk.

II. *Spanyolország* régi törvénye, a nyugoti góth jog, a többi barbár népek egykorú törvényeit messze tulszárnyalja [2]) s ez lehet oka, hogy egy országban sem volt a kezdetleges fejlődés korában alkotott törvényeknek oly nagy befolyása a későbbi jogfejlődésre, mint Spanyolországban a nyugothi góth jognak.

---

[1]) Lásd részletesebben *Gans* i. m. III. k. 294. s. köv. lap.

[2]) Lásd *Savigny* i. m. I. kötet 72. lap. *Montesquieu* ugyan igen ócsárlólag szól e törvényről (esprit des lois XVIII. 1) minek azonban oka főleg abban keresendő, hogy a törvény absolut becsét vizsgálja, és nem a többi törvényekkel párhuzamban veszi birálat alá. V. ö. *Gans* i. m. III. k. 33. lap.

Az öröklési jog is egészen magasabb álláspontot foglal el. Első sorban örökölnek a lemenők a nem különbsége nélkül és a képviseleti jog alkalmazása mellett; ha gyermek nincs, a szülék s ezek nem létében a további felmenők örökösödnek [1]. Ezek után következnek az oldalrokonok és pedig első sorban a testvérek, kik fejenként s ezek után a testvérek gyermekei, kik törzsenként örökösödnek, s igy következik a további rokonság hetediziglen, a nemre való minden tekintet nélkül, mert a férfi s nő nem közötti külömbség felállitását e törvény az igazsággal ellenkezőnek tekintené [3]. Ha hetedizig rokon nincs, a házastársak örökölnek kölcsönösen egymás után [2].

A régi nyugothi góth jog szerint a szülék szabadon rendelkezhettek vagyonuk felett, még abban az esetben is, ha gyermekeik voltak. *Chindasnind* király azonban e jogot megszoritotta és azt következő esetekre korlátolta. Ha a szülék, vagy más felmenők leszármazóik egyikét, vagy másikát előnyben kivánják részesiteni, ezt csak a vagyonnak harmad részére nézve tehetik, ezen felül joguk van vagyonuknak egy ötödrészét egyházaknak hagyományozni, kivételt képez e részben az a vagyon, melyet az örökhagyó az uralkodótól kapott, mert e felett őt teljesen szabad rendelkezési jog illeti [4].

A gyermekeket az örökségből kizárni, csak azok sulyos vét-

---

[1] »In haereditate illius, qui moritur si intestatus discesserit filii primi sunt, si filii desunt nepotibus debetur haereditas, si nec nepotes fuerint praenepotes ad haereditatem vocantur; si vero qui moritur nec filios, nec nepotes, seu patrem vel matrem relinquit, hunc avus aut avia haereditatem vindicabit.« Fuero *Juzgo* IV. 2. 2. de successionibus.

[2] Foeminae ad haereditatem patris aut matris, avorum vel aviarum, tam paternarum quam maternarum, et haereditatem fratrum, vel sororum sive ad haereditates, que a patruo vel filio patrui.... reliquentur, aequaliter cum fratribus veniant. *Nam justum omnino est, ut quos propinquitas naturae consociat, haereditariae successionis ordo non dividat.* Fuero Juzgo IV. 2. 9. Gansnál i. m. III. k. 355. lap.

[3] Fuero Juzgo IV. 2, 11. L. *Gans* i. m. III. k. 355. lap.

[4] »Nam quod quisque ille per auctoritatem percipere meruerit Principum nullo modo in adnumeratione hujus vel tertiae vel quintae partis, quolibet titulo admiscetur, sed juxta legem aliam, qui hoc a rege perciperrint, habebant licitum, quale voluerint de conlatis sive rebus a Principe ferre judicium.« Fuero Juzgo I. 1. *Gansnál* i. m. 358. lap.

sége folytán lehet [1]) s ily esetben a kitagadás biroi itélettel mondatik ki. A nő jegyajándékának negyedrésze felől rendelkezhet, háromnegyed részét azonban gyermekeire kell hagynia. Leszármazók nem létében a felmenők vagyonuk felett szabadon rendelkezhetnek.

E rövid jellemzés is tanúsitja, hogy bár e törvényben is vannak german jellemvonások, a római jog tagadhatlanul igen nagy befolyást gyakorolt reá [2]); valamint az öröklési rend meghatározásánál, melynek egészen a római jog 118 novellája szolgált alapul [3]); úgy a végrendelkezési szabadság kimondásánál is. Csak a gyermekek szükség öröklési jogát illetőleg tért el a római jogtól, s annak köteles része helyett, a fenntebb vázolt és a szülék és gyermekek közötti viszony természetének megfelelő intézkedéseket létesitette. A külső befolyás mellett tehát sok önállóságot is tanúsitott; mi a törvény becsét csak is emeli.

A későbbi időben s különösen a középkorban a spanyol törvényekben valóságos zürzavar uralkodott. A számtalan városi jogok mellett, melyekkel majd minden városka birt, egyes adomány-levelek, kiváltságok és jogok s ennek folytán biroi itélések alapjául szolgáltak. Az uralkodók több izben tettek kisérletet az egész országra egységes törvényt létesiteni, de nem csak hogy ez nem sikerült [4]), hanem még az a rendelkezés is, hogy a fennálló törvények összegyüjtessenek, csak II. Fülöp alatt 1567. évben hajtathatott végre, mely időben »Recopilacion« czim alatt e törvény-gyüjtemény végre napvilágot látott.

De e törvények mellett a Fueró Juzgó érvénye nem csak meg nem szüntetett, de annak hatálya oly esetekre, melyekre nézve későbbi törvények ellenkezőleg nem intézkednek, határozottan fenntartatott [5]), innen magyarázható ama felfogás is, melyet e törvény a spanyol jog fejlődésére általában gyakorolt.

---

[1]) Igen jellemzően mondja e részben az emlitett törvény: »Exheredare autem filios et nepotes, licet pro levi culpa illicitum jam dictis parentibus erit. Flagellandi tamen et corripiendi eos, quamdiu sunt in familia constituti, tam avo quam aviae seu patri quam matri potestas manebit.« Fuero Juzgo I. 1. *Gansnál* i. m. III. kötet 358. lap.

[2]) L. erről bővebben *Savigny* i. m. I. kötet 75. s köv. lap és *Gans* i. m. III. k. 368. lap.

[3]) V. ö. *Gans* i. m. III. k. 370. lap.

[4]) L. erről bővebben *Gans* i. m. 373. s köv. lap.

[5]) *Gans* i. m. III. köt. 385. lap.

A spanyol városi öröklési jognak általában főjellege: a vagyonnak fenntartása a család számára s e részben határozottan a középkori alapelvek nyervén érvényt, a szülék vagyonukkal nemcsak haláluk esetére, hanem életökben sem voltak rendelkezni jogositva; ennek az elvnek további kifolyása volt, a rokonok elővásárlási joga, melylyel a vagyon elidegenitése esetén más idegenek előtt birtak [1]. Tért foglalt a kastiliai városi törvényekben az ingó és ingatlan javak közötti különbség is, melynek egyik legnevezetesebb következménye volt, hogy az ingóságokban a felmenők az oldalrokonok kizárásával örökösödtek, mig az ingatlanokban azokat csak holtiglani haszonélvezet illeti, a tulajdonjog azonban örökösödés utján az oldalrokonokra száll [2].

Végre mint legtöbb városi jogoknak sajátságos intézménye emlitendő meg a házastársak kölcsönös haszonélvezeti joga egyik halála esetén az az által hátrahagyott vagyonban [3]. E jog tehát az özvegyi jogtól annyiban igen lényegesen különbözött, hogy viszonos volt, vagy is a férjet a nő halála esetén épen ugy illette, mint emezt amannak elhunyta esetében.

Mig a városi törvények igy rendszer nélkül fejlődtek, az egységes jog behozatalára czélzó kisérletek folytán két nagyobb törvény látott napvilágot. Jelesül:

a) a *Fueró real* vagy *Fuero de las leges*, melynek az öröklési jogra vonatkozó intézkedései már azért is kiváló figyelmet érdemelnek, mert ebben nyilvánul először a vagyon eredetének az öröklési jogra való befolyása Spanyolországban.

E törvény szerint először örökölnek a törvényes gyermekek, de az atyának joga van vagyonának egy ötöd-részéről törvénytelen gyermekei javára intézkedni. Ha gyermek nincs, a szülék szabadon rendelkezhetnek vagyonuk felett. Ha nem rendelkeznek, első sorban a felmenők s azután az oldalrokonok örökösödnek, a rokonsági fok közelsége szerint és a képviseleti jog alkalmazása mellett, de akként hogy az atyai ágról származott vagyon az atyai, z anyai ágról s származott vagyon pedig az anyai ágra száll vissza [4]. A házasság alatt szerzett vagyon a házastársak közös tulajdonát képezi; de a köz-

[1]) L. *Gans* i. m. III. köt. 410. lap.
[2]) L. *Gans* i. m. III. k. 415. lap.
[3]) L. *Gans* i. m. III. k. 396. lap.
[4]) L. *Gans* i. m. III. k. 421. lap.

szerzemény a szó szoros értelmében vétetik, vagy is csak az tekintetik közös szerzeménynek, mi közös eszközök felhasználásával szereztetett; ennélfogva a mit a király a házastársak egyikének ajándékozott, annak kizárólagos tulajdona marad, valamint az is, mit az egyik házastárs saját eszközének felhasználásával, vagy saját vagyona jövedelméből szerez, annak kizáró tulajdonát képezi. E közszerzeményi jog tehát a magyar törvény részbeni felfogásától lényegesen különbözik.

b) *A Siebe Partidas*, vagy is az emlitett törvények másodika és pedig nagyobbika, mely a tudományosság ostentacziójával, a nyugothi góth, a római, a kánoni és a hűbéri jog vegyülékéből áll, s ellenmondásokkal telve van, kevésbé érdemel figyelmet, miért is annak egyszerü felemlitését elegendőnek tartjuk.

III. *A Portugall jog* alakulására a római jog befolyásának nyomait első sorban már a házassági vagyonjogra vonatkozó intézkedéseknél találjuk. Elv ugyan is a vagyonközösség, de a házastársak közös akaratjával az megszüntettethetik s ekkor a római dotalis rendszer nyer alkalmazást [1]).

Az öröklési jog többi részeit illetőleg is igen nagy befolyással volt a római jog, melyből a Fueró juzgó intézményeivel kapcsolatban alakultak a portugallok öröklési jogszabályai. Igy:

A végrendeletek kellékeit illetőleg, előbb a nyugoti góth jog szabályai voltak érvényben, majd azonban a római jog nyert érvényt, melynek ide vonatkozó intézményei a királyok által, az illető törvény-gyüjteményekbe is felvétettek. A végrendelkezési szabadság a lemenők s felmenők köteles része által volt korlátolva, mert ily esetben azok a vagyonnak csak $^1/_3$ részéről rendelkezhettek és $^2/_3$ részét minden teher nélkül tartoztak a szükség örökösöknek hátrahagyni. Helyt foglalhatott azonban a kitagadás, és a kitagadás okai ismét a római jogból lettek átvéve.

A törvényes öröklés rendje is kevés kivétellel a római jog 118 novellája alapján határoztatott meg; az e részben a római jogból történt eltérések közül felemlitendő, hogy a törvénytelen gyermeknek a törvényessel egyenlő örökösödési joga van, kivéve a nemesi ősi javakat, melyekben őket az oldalrokonok is megelőzik az öröklésben.

---

[1]) L. *Gans* i. m. III. kötet 464. lap.

Gyermekek nem létében a szülék örökölnek. Ha ilyenek nincsenek, a testvérek, kiknek öröklésére nézve a portugall jogba is felvan véve az a különbség, melyet az egész és félvérek öröklését illetőleg a german jogok legtöbbjeiben találunk. Testvérek nem létében az oldalrokonok tizedik fokig örökölnek s ezek nem létében a vagyon a házastársra száll [1]).

E rövid vázlat is kellőleg tanúsitja azt a befolyást, melyet a római jog a portugall jog alakulatára gyakorolt, s mely intézkedéseit elannyira uralja, hogy a hazai intézmények mellette csak helyenként, mellékesen nyerhettek itt-ott érvényt.

IV. *Francziaországban*, vagy is az akkori Galliában a népvándorlás a római uralomnak szintén véget vetett és a german törzsek (frankok, góthok és burgundok) által a polgári magánjogi törvényhozás lényegileg hasonló módon és irányban fejlődött, mint a germán néptörzsek által meghóditott többi római provincziákban, vagy is e tartományok római eredetü lakói a római, a hódoltatók pedig saját törvényeik szerint éltek. És igy Galliában két különböző törvény volt egyszerre érvényben, melyek hatálya nem a földrajzi terület, hanem a nemzetiségtől függőleg volt megállapitva. E helyzet azonban nem soká tartott s rövid idő alatt a geografiai terület szerint oszlott meg a törvények érvénye; már a második uralkodói ág első Capitulareiben Francziaországnak irott törvénynyel élő és a szokás-jogot használó tartományok közötti megkülönböztetés emlittetik, mely megkülönböztetés egész az 1870. évi forradalomig alapul szolgált a franczia törvényhozásnak [2]). Ugylátszik, hogy déli Gallia, akkor, midőn a német törzsek által meghódittatott, sokkal népesebb volt, mint az éjszaki részek, amabban tehát a lakosság többsége római volt s e mellett ennek az országrésznek lakosai, főleg a góthok, folytonos összeköttetésben állván Itáliával, a római elemnek e viszonyokból származó befolyása a déli részeken a római jog uralmát biztositotta, mely is ezen országrészben kötelező törvény gyanánt elfogadtatott, mig az éjszaki és a nyugoti részekben a római jog nyert uralmat. Az irott törvénynyel biró tartományokban tehát a római jog positiv törvény érvényével és hatá-

[1]) L. részletesebben *Gans* i. m. 469. s köv. lap.

[2]) L. *Zachariae* Handbuch des französischer Civilrechts I. k. 109—110. l. V. ö. *Stabel* Institutionen des französischen Civilrechts 2. l.

lyával birt, és pedig vagy a szokás (ex usu fori) vagy különös királyi leiratok (Lettres patentes) alapján. Ámde az a törvény, mely e részekben eredetileg érvényt nyert, nem a Justinianus-féle római jog volt, mert Justinianus törvényei már a római uralomnak Galliában történt elnyomása után keletkeztek, s csak a XII. században, midőn a római jog tudományosan kezdett miveltetni s az akademiai felolvasásoknál az a Justinianus-féle törvények által megállapitott érvénye szerint tárgyaltatott, nyertek annak szabályai a gyakorlatban is lassanként érvényt, habár az a kérdés, hogy az emlitett államokba a régibb római vagy a Justinianus féle jog bir-e törvényerővel? folytonos vita tárgyát képezte [1]).

Ez országrészre nézve tehát a római jog érvénye igen határozottan jelentkezett, nem igy a másik részre nézve, melyet a szokásjoggal élő tartományok képeztek.

Az előbbi tartományok törvényeiről tehát bővebben felesleges lenne szóllani, mert csak ismétlése lenne azoknak, miket a római törvényekről annak idején előadtunk, s csak az öröklési jogra vonatkozó nehány elvi eltérést tartunk szükségesnek megemliteni; melyek közül főleg kiemelendő, hogy az az ismeretes szabály »le mort saisit le vif« az irott törvény államaiban is alkalmazást nyert, melynek lényege az volt, hogy a vérrokonok a törvény erejénél fogva örökösödnek s a végrendeleti örökösök csak hagyományosoknak tekintetnek,kiknek a hagyatékot a törvényes örökösöktől követelni jogában áll[2]). E szabály annál nagyobb figyelmet érdemel, mert a római jognak azt az elvét támadja meg, mely szerint a végrendeleti öröklés tekintetik az örökösödés rendszerinti módjának s csak ha az örökhagyó nem intézkedhetett, lép a törvényes örökösöknek öröklésjoga előtérbe.

A szokás joggal élő tartományok öröklési rendszerére nézve kiváló figyelmet érdemel első sorban az a különbség, mely az *öröklött ingatlan vagyon* (propres) és *az ingó vagyon s illetve ingatlan szerzemény* (meubles conquesto aequets) között felmerül.

Az elsőkre, vagy is az öröklött ingatlan javakban való öröklésre nézve két alapelv nyert általános érvényt, mely minden statutumokban helyt foglalt. Jelesül:

---

[1]) *Zachariae* i. m. I. kötet 111. lap.

[2]) L. *Paraguiu.* Französische Gesetzgebung II. kötet. Civilrecht 101 lap. V. ö. *Bauerbrand* Institutionen der französischen Civilrechts 180 s köv. lap.

a) »propres ne remonten pas,« melynél fogva a felmenők ezekben a javakban való öröklésből ki voltak zárva [1]); kivételnek — némely statutumok szerint — csakis akkor volt helye, ha az első szerzőtől leszármazott oldalagos rokonok egyátalán nem léteztek [2]), más statutumok szerint pedig csak bizonyos fokig való oldalrokonok zárták ki a felmenőket az öröklésből [3]). De azok az ingatlan javak, melyeket szüleik már életükben gyermekeiknek adtak, abban az esetben, ha azok leszármazó örökösök nélkül haltak el, arra a szülére, melytől származtak, visszaszállottak [4]);

b) a második alapelv volt, a »paterna paternis« »materna maternis« elve, vagy is hogy a vagyon arra az ágra szállott vissza, a melytől származott. E korláton belől azonban a rokonsági fok közelsége határozott [5]).

Az ingók és szerzeményes ingatlanokra azonban ezek alapelv egyike sem nyert alkalmazást s e vagyonokban való öröklés általában majd minden coutemesekben azon örökösödési renddel találkozunk, mely a legtöbb német régibb törvények szerint helyt foglalt. Ugyanis először a lemenők örököltek, ezek nem létében a felmenők s végre az oldalrokonok a rokonsági fok közelsége szerint [6]).

Ettől a Francziaország legnagyobb részében érvényes örökösödési rendszertől, *Normandiában* és *Bretagneban* találunk eltérő intézményeket. Ugyanis ezek szerint lemenők nem létében először az örökhagyó szüleitől származott oldalrokonok, vagy is az örökhagyó testvérei örökösödtek, s csak ha ilyenek nem voltak, illette a szülét az öröklési jog. E szabály a távolabbi fokban is alkalmazást talált, igy szülék nem létében a nagyszülék leszármazottjai s csak is

---

1) *Cout Paris Art. 312.* »En successions en ligne directe propre heritage ne remonte, et n'y succedent les père et mère ayeul lon ayeule. Hasonló intézkedéseket tartalmaznak számos más coutumek is. L. *Wasserschleben* i. m. 169. lap.

2) Igy a lillei angoulmoisi, melluni, montforzi, vermandoisi, chalonsi, laoni, peronnei, montdidier és royei chaunyi, clermamti mantei, orleansi, tourainèi, coutemeser szerint. L. *Wasserschleben* i. m. 169. l.

3) Igy Paiis, Marsal és Calais coutemesei szerint. L. *Wasserschleben* i. m. 170. lap.

4) *Cout Paris 313.* (Les accendans) toutefois succedent és choses par eux donèes à leurs enfans decedens sans enfans et descendans d'eux. L. *Wasserschleben* i. m. 170. lap.

5) L. *Paraquin* i. m. II. k. 101. l. *Bauerbrand* i. m. 130. l.

6) *Wasserschleben* i. m. 172—175. lap.

ilyenek nem létében örököltek a nagyszülék; tehát felmenő mind addig nem örökölt, mig tőle leszármazó rokonok léteztek.

Ez az alapelv *Normandia* ujabb coutemeseiben is fenntartatott, de csak az öröklött ingatlan javakra vonatkozólag, ellenben az ingóságokra és szerzeményekre nézve némileg módosittatott, amenynyiben csak is az örökhagyó szüleit előzik meg azoknak leszármazói, de ezek után a további felmenők minden oldalrokonokat megelőzőleg örökösödnek. *Bretagneban* ellenben az ujabb coutemesekben az ingók és szerzett vagyonra vonatkozólag a régi szabálytól eltérőleg az úgynevezett parentalis rendszer nyert alkalmazást [1]).

V. A római jog egyik főterjesztői közé az egyház tartozott, mert ez által vélte saját érdekeit előmozditani s főleg a végrendelkezési szabadság meghonositása folytán, a jótékony hagyományok által magát gazdagithatni.

A *kanoni jog* ezért elvileg a római jog alapján állónak mondotta ki magát, de annak szabályaival a legönkényesebben bánt el, mihely azt érdeke eképen kivánta; különösen a végrendeletek érvénybe tartása volt egyik kiváló czélja, nehogy annak érvénytelenitése esetén az abban az egyháznak tett adományok is megsemmisüljenek. Igy kimondotta, hogy örökös nem nevezése nem teszi érvénytelenné a végrendeletet, hogy az egyház részére tett hagyományozásoknál két tanú is elég [2]), sőt elég a lelkész jelenlétében tett szóbeli nyilatkozat is; szóval a végrendelkezést igen kegyeli, de egyáltalában nem gondol a törvényes örökösödés szabályaival s fel nem lépett a végrendeletben fekvő kegyeletlen család sértés ellen [3]). Mellőzvén a papok öröklési jogát, mint fel vett tárgyunkra nem tartozót, a kánoni jog befolyását a római jog terjesztésére abban öszpontosithatjuk, hogy az annak elveit ott, hol érdekeit nem sértették, pártolta s terjeszteni iparkodott azért, hogy ezekkel együtt azokat az intézményeit is, melyeket előnyére gondolt, kizsákmányolhatni saját joga által módositott alakban becsempészhesse, mi annál könynyebben vált lehetővé, mert a végrendelkezés feletti biráskodást igen sok helyen a papság kezei közé ragadni sikerült [4]).

---

[1]) *Wasserschleben* i. m. 177—181. lap.

[2]) C. 11. X. de testamentis et ult. voluntatibus.

[3]) V. ö. *Tóth Lőrincz* idézett értekezésével. i. h. 338. lap.

[4]) Angliában ma is fennáll az egyházi törvényszékek e részbeni biráskodása. Tudjuk, hogy nálunk is fennállott s csak az 1868. évi 54. törvényczikk

Ha figyelembe vesszük ezek folytán, hogy a végrendelkezés terjedése ama tényezők egyike volt, melyek a német törzsvagyon rendszer zárt egészet megkezdették bontani, s e bomladozás más faktorok hozzájárulta mellett az egész intézmény bukását vonta maga után, mely feloszlás közben az egyháznak a római jog s főleg annak a kánoni jog által módositott alapelvei becsempészésére kedvező alkalom volt, minden bővebb magyarázat nélkül belátandjuk azt a fontos befolyást, melyet az egyház s illetve annak törvénye a kánoni jog, a római jog elveinek terjesztése körül gyakorolt.

VI. Mindezeknek a tényezőknek összeműködése folytán — mint láttuk — a római jog kisebb, nagyobb mérvben az egész középkorban érvényben volt s hol párhuzamban a hazai joggal, hol mellékes utakon s főleg az egyház közbenjárása folytán gyakorolta befolyását a hazai jogok átalakulására; úgy hogy számos hazai intézmények annak elvei szerint módosittatván, a római jog sok helyütt észrevétlenül, más helyütt a törvényhozás öntudatos iránya folytán mindinkább nagyobb tért kezdett foglalni.

De habár e tényezők a római jogelvek terjesztését ily módon előmozditották is, annak általános uralmát megszerezni magukban alig lettek volna képesek, ha ehez még más igen fontos tényezők nem járultak volna [1]).

E tényezők egyik legnevezetesebbikét képezte a római jog tudományos mivelése. Már a XII. század elején megkezdetett a római corpus juris rendszeres tanitása s a bolognai egyetem tanára *Irnerius* körül egész raja gyült össze a tanszomjas ifjuságnak, kik az uj tudományt elsajátitván, azt azután mint tanárok ismét tovább tenyésztették. Italiában mindenütt jogiskolák s egyetemek állittattak fel, melyek kiválólag a római jog tanitásával foglalkoztak [2]). Annak a közel összeköttetésnek, melyben Itália Németországgal állott s annak a kiváló pártolásnak, mely a római jognak, és az olasz egyetemeknek a császárok részéről osztályrészül jutott, önkénytelenül is

által behozott polgári törvénykezési rendtartás által töröltetett el. A kanoni jognak az öröklésre vonatkozó szabályaira nézve lásd egyébként *Gans* idézett művét III. kötet 140. s köv. lap és *Tóth Lőrincz* idézett értekezését.

[1]) V. ö. *Stobbe* Geschichte der deutschen Rechtsquellen I. kötet 260. lap.

[2]) Lásd ezek történetét, berendezését, szabályait stb. a legtüzetesebben előadva *Savignynél*: Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter. III. kötet 159. s köv. lap.

azt az eredményt kellett szülni, hogy a sorompók az annyira kitünőnek hirdetett uj tudomány és tanárai előtt Németországban is megnyittassanak. A XIII. század óta számos, a tudományra hivatást érző férfiú vándorolt nem csak Németországból, hanem a világ minden részeiből Olaszországba, hol évekig tartózkodtak, mig a tudományt kellőleg elsajátitván, a tudórság érdemes rangjával feldiszitve tértek vissza hazájokba, hirdetni ott azt a tant, melynek elsajátitásához oly sok fáradság és tanulás útján jutottak [1]. A római jog kultusának és az egyetemek e tekintélyének elterjedése Németországban is mindinkább közóhajjá tette azt, hogy e tudomány terjesztésére ott is egyetem alapittassék. Ez az óhaj 1348. évben a prágai német egyetem alapitása által ment teljesedésbe, melyet a XIV. és XV. században számos más egyetem alapitása követett [2].

Ily uton a tudósok kedvencz joga, vagy helyesebben az általuk egyedül ismert törvény a római jog lőn s ezért ebbeli tanulmányaiknak kiváló czélukul tüzték ki. E körülményben rejlik a római jog felvételének egyik fő indoka. A német törvénykezés kizárólag a népbirák kezébe volt letéve, kik itéleteikben nem a törvényt, gyakran nem is az észszerüség követelményeit, hanem saját nézetüket vagy akaratjukat követvén, mindinkább elfajultak és hitelüket veszitették a nép előtt; e mellett ily birói közegekkel szemben a német jog tudományos művelése egészen elhanyagoltatott. Ez még kiválóbb mérvben jelentkezett akkor, midőn a főurak udvaraikban biróság tartására nyervén szabadalmat, a népbirák egyszerü községi biróságokká alakultak, melyeknél az elöljáró szolgáltatta esküdtjével együtt a törvényt és igazságot. Mennél gyarlóbb volt e biróság, annál inkább elkezdette veszteni a nép a hozzá való bizodalmat, s a fejedelmi és udvari birákhoz fordult, kérvén, hogy azok az irott (római) jog szerint szolgáltassanak nékiek igazságot; s jóllehet e tisztviselők inkább csak mint békebirák működtek, az előttük való perlekedés mindinkább terjedve, tért foglalt a tanult birák müködése s ezzel a római jog, melynek tehát a gyakorlatba első sorban maguknak a perlekedőknek óhaja tört utat [3].

---

[1]) *Stobbe* i. m. I. kötet 625. lap.

[2]) *Stobbe* i. m. I. kötet 629. lap.

[3]) *Sohms.* Die deutsche Rechtsentwickelung und die Codifications frage. *Grünhut* : Zeitschrift für das Privat und öffentliche Recht der Gegenwart. II. kötet 251. s köv. lap.

Hogy az idegen jog ily vonzódással találkozott, még kevésbé lesz feltünő, ha a dolgot nem a mai kor szemüvegén nézzük keresztül, hanem a középkor általános jellegét és gondolkodás módját kellőleg latba vetjük. A középkor egész iránya általában kozmopolitikus volt, mi a keresztyénség eszméjének kifolyásaként tekintendő; a keresztyén eszme nem ismert nemzetiséget vagy nemzetet, csak keresztyéneket, kiknek egy akolban egy pásztor alatt leendő egyesitésére való törekvés a nemzeti önérzetet és a nemzeti önálló fejlődést egészen háttérbe szoritotta [1]).

Ez irány elterjedése annál természetesebb volt, mert az egyház mellett a császári hatalom is igen előmozditotta. Maga a császári hatalom is szeretett a római kuriával való versengésében, mint az összes keresztyének feje feltünni; e felfogása mellett tehát iránya nem lehetett nemzeti, mi nagyszerüségét csak gyengithette volna [2]), hanem inkább készséggel kapott azon a felfogáson, mely hatalmának általánosságát, a maga eszményi nagyszerüségében képes előtérbe helyezni. E helyzetet igen ügyesen kizsákmányolta a gloszátor iskola, azt a hitet terjesztvén, hogy a római jog tulajdonképen római császári jog (jus caesareum), mely eredetét a császári hatalom önkényétől vette. E hit a német császároknál, kik magukat a római császárok utódjaiként szerették tekintetni, annál inkább tárt karokkal való elfogadásra talált, mert a római jognak a császári hatalomról való absolut tanai hatalmuk növelésére igen alkalmas eszközül szolgáltak; s azért a római jog terjesztését minden uton és módon előmozditották, nyiltan azonban csak Maximilián császár lépett ki a sikra, midőn 1495-ben az ujonnan alakitott »Reichskammer-Gericht«-et utasitotta, hogy a birodalmi irott törvény alapján, mely alatt a római jog értetett [3]), szolgáltasson jövőre törvényt és igazságot. E rendelet biztositotta a római jog uralmát, mely ez időtől fogva oly elterjedést nyert, főleg az ez előtt római uralom alatt állott s Italiával szorosabb összeköttetésben álló déli Németország-

---

[1]) L. *Fitting* irodalmi szemléjét Grünhut idézett folyóiratában 775. l.

[2]) V. ö. *Fitting* i. h. 776. lap.

[3]) Az ekként elfogadott római jog azonban nem a Corpus juris volt, nem a Pandekták recipiáltattak, hanem az olasz jogászok »Usus modernus pandectarum«-ja. Csak ujabb időben *Savigny* volt az, ki a tiszta római jog forrásához vezette a tudományos világot. L. *Sohms* id. ért. 258. lap.

ban [1]), hogy még a nemzeti jog mellette való használhatásának szabadsága is kérdésessé tétetett [2]).

Ha azoknak összeműködését tekintjük, melyek a római jog elfogadására nézve közreműködtek, nem azon kell csodálkoznunk — mint találóan mondja *Fitting* — hogy a római jog elfogadást nyert, hanem inkább azon, hogy a reczepczio oly hosszú idő alatt vált csak ténynyé, s ugy szólván lépésről-lépésre kellett tért foglalnia, mint azt az egyes államok történetei tanúsitják.

Csak például legyen itt felhozva *Würtenberg*, melyet annál is inkább látjuk helyén példaképen kiszemelni, mert ott már a XIII. században e korból való szerződések már határozottan a római jogra hivatkoznak. Mindamellett a biróságoknál a XV. század előtt aligha nyert gyakorlati alkalmazást, minek főoka az lehetett, hogy a grófsági biróságoknál a doktorok nem igen alkalmaztattak. Utóbb azonban, főleg a papi befolyás folytán, az udvari törvényszékekhez mindinkább nagyobb számban neveztetvén ki doktorok, 1447. évben pedig a tübingai egyetem is felállittatván, innen a római jog kultusza mellett küzdő apostolok kerülvén ki, bennök a római jogi intézmények behozatala mellett megindult harcz buzgó bajnokokat nyert [3]).

A reczepcziónak főleg az öröklési jog körül kellett nagyobb küzdelmeket kiállani. Az első határozott lépést 1514. évben Uhlrich tette meg, ki is a mondott évben megjelent »Hofgerichts Ordnung«-jában a végrendeletekre nézve a közönséges (római) jogot jelöli ki, mint a határozatok hozatalánál használandó segéd jogot, a törvényes örökösödésre nézve pedig — egy pár lényeges tévedéssel — a 118 és 127 novellát veszi át, mondván: »alles wie kayserliche und des heiligen Reichs Rechts wollen.« Csak a házastársak és gyermekek örökösödési jogára vonatkozólag, melyek a házassági vagyonjoggal oly szoros kapcsolatban állanak, erősitette meg az eddigi helyi statutumokat [4]).

Kristóf fejedelem, egy polgári törvénykönyv létrehozásán fáradozván, összegyüjtetni rendelte az országokban uralkodó szokásokat és statutumokat s e munkálatot kiváló szaktudósok és praela-

---

1) L. *Stobbe* i. m. I. kötet 646. lap.

2) L. *Zoepfl* i. m. I. kötet 219. lap.

3) *Wächter*. Handbuch des Würtenbergischen Privatrechts I. köt. 76. 77. l.

4) *Wächter* i. m. I. k. 95. lap.

tusokból álló bizottság elé terjesztette, kik a nehézségeken ugy gondoltak legkönnyebben keresztül vágni, hogy a helyi statutumok hiányos voltát s azok egymástól való lényeges eltéréseit kifejtvén, azt ajánlották a fejedelemnek, hogy a magánjog szabályozásánál általában a római jog vétessék alapul [1]) s csak is a fejedelem ismételt komoly parancsára határozták el magukat, hogy a helyi szokásokra kellő figyelemmel lesznek a törvény kidolgozásánál.

Megszületvén végre az első »Landrecht,« abban a házassági vagyonjog s az örökösödési jognak ezzel kapcsolatban álló része, olyan sem hus, sem hal-féle zagyvalék volt, mely senkit ki nem elégitett [2]). Ez okozta, hogy rövid időn a második, harmadik, sőt negyedik Landrecht látott egymásután napvilágot, melyekben mindinkább nagyobb tért foglalt a római jog, de a családi s ezzel kapcsolatban álló öröklési jogban a hazai intézményeket nem birta kiszoritani helyükből [3]).

Általában a magán jognak e része volt az, melynek ellenében a romanisták legtöbb ellenállással találkoztak, s nem csak Würtenbergben, hanem számos német partikularis törvényekben is a családjog s az öröklési jognak ezzel összefüggő részére nézve, számos, a római jogtól eltérő sajátlagos szabályok vannak ma is érvényben.

Hogy csak néhány példát emlitsek: a lemenők öröklésénél igen nagy befolyással van a több helyen érvényes »Einkindschaft« intézménye, sőt némely — habár kevés helyen — a férfiak előnye a nők felett ma is helyt foglal az örökösödésnél [4]). Hasonló különleges szabályokra akadunk a felmenők öröklésénél; ugy több helyen fennáll az a szabály, hogy a szülék csak ki nem elégitett gyermekeik után örökösödnek. Más helyeken az örökhagyó testvérei kizárják annak szüleit, mig másutt ismét a szülék birnak elsőbbséggel a testvérek felett az öröklésnél, mig végre ismét másutt az elsőbbségre nézve az határoz, hogy a kielégitett gyermek utáni öröklés forog e szóban vagy sem? [5]). Leginkább azonban a házastársak öröklési jogára nézve vannak nevezetesebb eltérések, mi a különböző házas-

---

[1]) *Wächter* i. m. I. kötet 228. lap.

[2]) L. ennek részleteit *Wächter* i. m. I. k. 245. s köv. lap.

[3]) L. részletesebben *Wächter* i. m. 427. s köv. lap.

[4]) L. ezeket részletesebben *Mittermayer* i. m. II. k. 530. s. köv. l.

[5]) L. ezeket részletesebben *Mittermayer* i. m. II. k. 534. s. köv. l.

sági vagyonjogok természetes kifolyása [1]), sőt vannak oly részei is Németországnak, melyekben a római jog egyáltalán nem fogadtatott el. Ezek között nevezetes *Bréma* városa, mely megbirta őrzeni a római jog mellett ősi telekkönyvi intézményét s a régi német felfogáson alapuló és a házassági vagyonjog eredeti sajátságait megtartó öröklési jogát is [2]).

Ezek azonban mind csak a kivételek közé tartoznak, és nagyban és egészben áll, hogy a római jog az, mely Németország közönséges jogát képezi s tért foglalt ott is, hol szerepe csak a segéd-jogként való működés lett volna [3]).

A római jog felvétele ugyanis Németországban kétféle alakban nyilvánult; némely részekben elfogadtatott általában, más részekben azonban a hazai jog mellett csak segédjogul jelöltetett ki, hogy ugyanis előforduló kétes esetekben zsinórmértékül szolgáljon. A dolog természetéből folyik azonban, hogy tekintve a honi törvényeknek legnagyobb részben elavult voltát, melyek miután a német jog tudományos mivelése századokon át elhanyagoltatott, nem fejlődhettek a haladó korral, mig a római jog a folytonos tudományos művelés tárgya levén, annak szabályai a kor követelményeivel öszhangba hozattak, a hazai jog egészen háttérbe szorult.

A római jog uralomra jutását igen megkönnyitette az a természetellenes helyzet is, mely Németországban fennállott. A német népben nem volt meg az egység érzete, nem ismert az német, hanem bajor, szász, góth stb. törvényeket, nem volt azoknak német törvénykönyve, hanem szász tükre, sváb tükre, császári joga stb; csak a XVI. században a római jog felvétele által vált létezővé egy egységes jog, mely a nép egységének érzetét is előtérbe helyezve, a törvények tarka különbözősége mellett, számos más tényezők által gyámolitva sikerült a segédjog szerepéből kiemelkedve, magát közönséges joggá küzdeni fel. Szükséges volt az idegen jog elfogadása, hogy végre legyen a német népnek oly törvénye, mely nem a bajorok, svábok, szászok vagy thuringiak jogát képezi; hanem a németek közönséges joga legyen [4]). És ez ma is tényleg sőt inkább az ma,

---

[1]) L. ezeket részletesebben *Mittermayer* i. m. II. k. 538. s. köv. l.

[2]) L. ezt igen kimeritően s érdekesen tárgyalva *Post* Samtgut. Systematische Darstellung des practischer Bremischen ehelichen Güter und Erbrechts.

[3]) V. ö. *Sohm.* id. értek. 265. lap.

[4]) V. ö. *Sohm* id. ért. 259—260. lap.

mint az előtt bármikor. E század a római jog mivelésének fénykora volt. Mióta Savigny a Corpus Jurist felfedezte, a római jog mivelése új lendületet nyert, és a német jog tudomány kiindulási pontja a római jogtudomány lett. A mai romanisták szorosabb hivei a római elvek s intézményeknek, mint bármely kor románistár, az »usus modernum Pandectarum«-ból kiküszöbölték a német jog-elveket és a magán jog majdnem egész terét a római jog foglalta el. Habár tagadhatlan is, hogy e mellett ujabb időben a német nemzetiség érzete a hazai jog iránt való vonzalmat felébresztvén, a német jogtudomány mivelése és a német jogelvek érvényre juttatásának munkája is megkezdetett, és az igen kitünő szakférfiak foglalkoznak vele, eddig inkább történeti jelentőségü, mint dogmatikai kérdéseket sikerült megoldania. A német jog a partikularis törvényekben van kisebb-nagyobb mérvben fenntartva, melyeknek azonban a római jog általános jelentősége mellett tudományos mivelése igen elmaradt, s ezért a tudományban alárendelt helyzetet foglalnak el, minélfogva bátran állithatni, hogy ma is az idegen római jog képezi a tulajdonképi magán jogtudományt Németországban [1]).

[1]) V. ö. *Sohm* id. ért. 269—273. lap.

3. A római jog befolyásától ment nemzetek öröklési joga fejlődésének vázlata.

Gans. Erbrecht in weltgeschichtlichen Entwicklung IV. V. kötet.
Tóth Lőrincz. A magyar örökösödési jog szelleme.
Szokolay István. Öröklési törvényeink multja és jövője. (1862. évi Törvényszéki csarnok 45. és 46. számaiban.)
Bozóky Alajos. A köteles részről.
Gundermann. Englisches Privatrecht. Tübingen 1864.
Solly. Grundsätze des englischen Privatrechts über Grundbesitz und Erbfolge. Berlin. 1853.

Mig Európa nagy részében a római jog részint egész teljességében elfogadtatott, részint segédjogként alkalmazva gyakorolta az egész jogrendszer s ennél fogva az öröklési jog alakulására is befolyását, másik részében az ősi intézményeket helyükből kiszoritani s azok fejlődését más irányba terelni nem volt képes.

A római jog befolyásától menten maradt népek: *skandináv államok* (Island, Norvégia, Dánia és Svédország) *Anglia* és *Skóthon* voltak.

A *skandináv népeknél* az ősiség elve és a családi vagyon biztositása világos és határozott törekvéseknek és intézkedéseknek tárgyát képezték elannyira, hogy maga a házasságkötés is ennek az elvnek rendeltetett alá. Nehogy ugyanis a vagyonnak és különösen az ingatlan vagyonnak elszakitása a családtól meg legyen könynyitve, a házasságok csak is a vérrokonok tudtával és beleegyezésével köttethettek, s a család tagjainak, mint várományosoknak beleegyezése még a férfi családtagoknál is mellőzhetlenül szükséges volt; a női családtagnak pedig, a fiág képviselőjének felhatalmazása nélkül épen nem volt joga házasságra lépni, és ha a beleegyezés megadatott, a házassági vagyonjogi viszonyok a rokonok családi gyülésén alapittattak meg.

A valódi ősiség és a családiság jellege, mely már a házasság kötésen kezdődik, veres fonálként füződik át az egész jogrendszeren, s különösen a vagyonjogi és az örökösödési törvényeken.

A skandináv népek törvényei általában megkülönböztetik az *ősi vagyont* a *szerzeményitől*. *Ősi* alatt értvén mindazt, mi örökség utján az elődöktől csak egyszer is átment az utódokra, mi az ősiért cserébe nyeretett, az eladott ősi vagyon árán vásároltatott, vagy mit a vérrokon elővételi, vagy visszavásárlási joga folytán idegenektől vásárlott, vagy visszavett. Az ősi jószág gyümölcsei azonban nem tekintettek ősi vagyonnak, hanem mint ingók a szerzeményhez csatoltattak.

Az ősiekre nézve szabályul szolgált, mikép azokat sem élők között, sem halál esetére nem volt szabad elidegeniteni [1]).

Ezeknek az azonos alapelveknek keretén belől volt azután az öröklés az egyes skandináv népeknél szabályozva.

a) *Islandban* a vagyonban első sorban a fiu, ilyen nem létében a leány, s ha leány nincs, az atya, ezután az atyai nagybátya, ezután az anya, azután az atyai nővér, ezután az atyai fivér, s ezután az atyai nővér örököl. Az egyenlő közel foku rokonoknál tehát a férfiak a nőket, s épen igy az atyai részről való nők az anyai részről származott nőket az öröklésben megelőzték. Ha az emlitett foku rokonok közül senki sem létezik, a törvénytelen rokonok örökösödtek; először a törvénytelen fiu, s azután a törvénytelen leány, kik után ismét a törvényes leszármazó rokonokat illette az öröklés. Sem képviseleti jogról, sem törzsek szerinti öröklésről semmi emlités sem tétetik; a közelebbi rokon kizárta a távolabbit s az öröklés fejenként történt [2]).

A házassági vagyonjog s különösen a vagyonközösség a későbbi jogban fejlődött ki; de a férfi a nő vagyonát elidegeniteni csak legnagyobb szükség esetén volt jogositva. A házasság felbontása után a vagyon, ha a házasság alatt nem szaporodott, az a fél, s illetve annak örökösei, ki több vagyont hozott a közösségbe, e többletet osztály előtt kiszakitotta, s a felmaradó vagyon azután a házastársakat s illetve az elhunyt házastárs örököseit egyenlő részben illette; ha pedig szerzemény volt, a férfit abból $^2/_3$, a nőt $^1/_3$

---

[1]) V. ö. *Szokolay* idézett értekezésével.

[2]) *Gans.* i. m. IV. kötet 510. s köv. lap.

illette. A vagyonközösség azonban nem volt a törvény által rendelt rendszerinti állapot, hanem annak létesitése a házastársak tetszésétől volt feltételezve s ekkor is csak annyiban létesülhetett, mennyiben azzal az elvvel, hogy az ősi vagyon a családnál maradjon, ellentétben nem állott. Ez okból e viszonynál is lényeges különbség tétetett az ősi és a szerzett vagyon között, s a családi vagyonban való öröklés biztositására rendeltetett, hogy ha özvegy megy férjhez s gyermekei vannak, első férjének rokonai vizsgálják meg a férj vagyoni helyzetét s a közösség csak is azok beleegyezésével létesittethetett [1]. Ha teljesen vagyontalan két személy kelt össze, az egyik fél halála után a tulélő elő fél a szerzett vagyon $^{2}/_{3}$ részét nyerte tulajdonul. [2]

b) *Norvégiában. Első sorban* a fiu örökölt atyja után, s ha az örökhagyónak fia nem volt, az atya örökösödött fia után; ebben az osztályban tehát a leányok ki vannak zárva; hanem előtérbe lépnek *a második osztályban*, hol együtt örökösödnek a fiuk fiaival, ugy, hogy ez utóbbiak öröklik a családi ingatlant, a leányok pedig az ingóságokat. *Harmadik osztályban* a fivér örökösödik; *negyed sorban* jön az anya; *ötöd sorban* az atya testvére s a testvér gyermeke; *hatod sorban* az anya testvére, s a testvér gyermekei, és igy tovább; mindig annak az elvnek szem előtt tartásával, hogy a hasonfokon lévő férfi rokonok a nőket és a fiág a leány ágot az öröklésben megelőzi.[3] A házassági vagyonjog az izlandihoz hasonló módon van szabályozva.

Az islandi és a norvég törvények az az elve, hogy a vagyon a család számára fenntartassék s azért abban a család örökösödjék, kifejezést talál abban is, hogy a végrendelkezés csak is az egyház javára van megengedve.

Ez intézkedés természetes kifolyása, hogy e törvények a köteles rész intézményét, melynek a végintézkedési szabadság kizárása mellett sem értelme, sem czélja nem lenne, nem ismerik [4].

c) *Dániában* első s főszabályul szolgál, hogy a gyermek csak akkor öröklésképes, ha meg van keresztelve. A törvényes öröklés a

---

[1]) V. ö. *Szokolay* id. értekezésével.
[2]) L. *Gans* i. m. IV. k. 527. s köv. l.
[3]) L. *Gans* i. m. IV. k. 575. s köv. l.
[4]) V. ö. *Bozóky* a köteles részről 137. l.

schonscheni és seelandi, továbbá a jüttlandi törvények által van szabályozva, melyekről külön kell röviden megemlékeznünk.

Az első, vagyis a schonscheni és seelandi törvény szerint a lemenők minden más örököst kizárnak az öröklésből. E részben azonban különbség van *Waldemár* schonscheni és seelandi és *Erick* seelandi törvénye között, mennyiben az előbbi szerint az unokák oly esetben, ha csak egy gyermek maradt is hátra, nem örököltek, mig az utóbbi szerint az unokák a képviseleti jog alapján elhalt szüleik testvéreivel, vagyis az örökhagyó gyermekeivel együtt örökösödtek. A régibb jog szerint a nők az öröklésből egészen ki voltak zárva, a most emlitett törvények szerint azonban kimondatott, hogy a lemenők öröklésénél a nők a férfiakkal egyenlő öröklési joggal birnak.

Ha lemenők nem léteztek, öröklésére nézve Seeland és Schonschen között az a különbség állott fenn, hogy *Seelandban* ily esetben a szülék, azaz az apa és az anya a testvérekkel együtt voltak az öröklésre hivatva olyképen, hogy a fiuk egy egész, a leányok pedig fél örökségi részt kaptak, a schonscheni törvény szerint azonban első sorban kizárólag az apa örökösödött, s ha ez nem élt, az öröklési jog az anyát a testvérekkel együtt illette. A nem különbsége s illetve annak az osztályrész nagyságára való befolyása e törvény szerint is helyt foglalt; kivéve az anyát, ki a férfiakkal egyenlő örökségi részt kapott. A fél és egész testvérek között az öröklésnél semmi különbség sem létezett.

Ha sem szülék, sem testvérek nem maradtak, a további felmenők örökösödtek együtt az oldalági rokonsággal olyképen, hogy a közelebbi foku rokon a távolabbit kizárta. A férfi és nő rokonok között az örökösödés e neménél semmi különbség sem tétetett és azok egyenlő öröklési joggal birtak.

A jüttlandi törvény szerint először örököltek mind a lemenők a képviseleti jog teljes alkalmazása mellett. Ha lemenők nem voltak, az atya örökölt, s ha az atya sem élt, az anya, ki a testvérekkel egyenlő osztályrészt kapott; azután következtek az oldalrokonok a hetedik fokig bezárólag. E törvény szerint általában elv volt, hogy a férfiak kétszer annyit nyertek örök-részül, mint a velük együtt öröklő nők.

A házastársak öröklésére nézve mindenek előtt megjegyzendő, hogy az öröklött vagyonra nézve vagyonközösség helyt nem foglal-

hat, s csak a szerzeményi vagyon tekintetett közösnek, ez elv szem előtt tartása mellett volt a házastársak öröklési joga is szabályozva.

A schonscheni és seelandi törvények szerint e részben mindenek előtt figyelembe veendő, hogy maradtak-e gyermekek hátra, vagy sem? Ha gyermekek maradtak, a hátramaradt házastárs a szerzeményi és ingó vagyonban a gyermekekkel együtt s olyképen osztozott, hogy az apa, vagy az anya és a fiuk egy egész, a leányok egy fél részt örököltek, ha azonban az anya csupán leányaival volt az öröklésre hivatva, a leányok is egész részt nyertek, vagy is anyjukkal egyenlően örökösödtek. Az öröklött vagyonban a másik házastárs nem örökösödött s gyermekek nem létében is csak az a vagyon, mely másképen, mint öröklés utján szállott a házastársakra, osztatott két részre, melynek fele a hátramaradt házastársra, másik fele pedig az elhunyt házastárs rokonaira szállott.

Lényegileg azonosak ezzel a jüttlandi törvény rendelkezései is, a főkülönbség, mely a kettő között jelentkezik, abban áll, hogy az apa elhunyt nejétől származott fiaival a nő öröklött vagyonában is együtt osztozik, oly részt nyervén örökségül, mint a legnagyobb örökrészben részesülő fiu, az asszony azonban férje ősi javaiban nem örökösödik. *Christián* későbbi törvénye a házastársaknak az ingó és szerzeményi felére közös öröklési jogát állapitotta meg, de az ősi javakra ezen öröklési jogot nem terjesztette ki.

Dániában, habár korlátolva, a végrendelkezés is helyt foglalt. Az első rés itt is az egyház javára történhető hagyományozások megengedése által töretett; utóbb azonban magán felek javára is megengedtetett hagyományokat tenni, de e hagyományok a közös (tehát a szerzeményi) vagyon fele részét túl nem haladhatták s minden ily hagyomány vagy ajándékozáshoz a törvényszék beleegyezése igényeltetett, ellenesetben az ellen az öröklésre hivatott rokonoknak óvást tenni állott jogában. A seelandi és schonscheni ujabb törvények a nőnek e részben a férfival egyenlő jogot adtak, a jüttlandi jog szerint azonban a nő, ha férje s gyermekei vannak, vagyonának bármely részéről is csak férje beleegyezésével intézkedhetik, ha gyermekek nincsenek, a szerzett vagyon feléről való intézkedési jog őt is megilleti [1]).

---

[1]) L. bővebben: *Gans* i. m. IV. k. 619. s köv. lap.

d) *Svédországban* az öröklési jog *IX. Károly* és *Gusztáv Adolf* által kiadott *Landrechtben* és *Stadtrechtben* van szabályozva, mely törvények intézkedései sok tekintetben eltérnek egymástól.

A »*Landrecht*« szerint első sorban gyermekek, és pedig a fiuk és leányok együtt, azonban akképen örökösödnek, hogy a fiuk a vagyon $^{2}/_{3}$, a leányok pedig $^{1}/_{3}$ részét kapják örökrészül, s ez az arány az unokákra nézve is áll. A városi jogban azonban e különbség nem foglal helyt s a fiuk és leányok egyenlő örökségi részt nyernek. Az öröklés további rendjében is lényeges eltérések vannak az emlitett törvények között. A *Landrecht* szerint lemenők nem létében az apa, az anya és a testvérek együtt hivatvák az öröklésre, a városi jog szerint a testvérek csak akkor örökösödnek, ha sem az apa, sem az anya nincs életben. A városi jog szerint továbbá a testvérek gyermekei is hasonló öröklési joggal birnak, mint a testvérek. Ha sem szülék, sem testvérek, vagy ezek gyermekei nem léteznek, az öröklés a nagyszülékre száll, az országos és a városi törvény itt azonban ismét eltérnek egymástól, mennyiben a Landrecht szerint ily esetben a vagyon olykép osztatik fel, hogy annak $^{2}/_{3}$ része az apai, $^{1}/_{3}$ része pedig az anyai nagyszülékre száll, s az ezek ágának mindegyikére szállt vagyonból ismét a nagyapa $^{2}/_{3}$, a nagyanya pedig $^{1}/_{3}$ részt kap. A városi jog szerint pedig az atyai nagyszülék az anyai nagyszüléket az öröklésben megelőzik, s a nagyszülék a reájuk esett részben egyenlően osztoznak. Ez az elv foglal helyt a további öröklésnél is, melyben az országos jog a férfi ágon való oldalrokonok $^{2}/_{3}$, a nőágbeliek pedig $^{1}/_{3}$ részben örökösödnek, mig a városi jogok a két ág között egyenlően rendelik felosztatni a vagyont.

Végül igen nevezetes e törvények közötti eltérés a végrendelkezési jogosultságot illetőleg is, mennyiben az országos jog a végrendelkezésről emlitést sem tesz, mig a városi törvény a végrendelkezést, habár nagyobb mérvü korlátolással megengedi. Gyermekek létében a szülő vagyon $^{1}/_{10}$ részérül, ha gyermekek nincsenek, annak $^{1}/_{3}$ részéről, s végre, ha nem a belföldön, hanem csak külföldön élő rokonai maradtak, annak feléről intézkedhetik.

Azonban a családi ház és jószág végrendelkezés tárgyát nem képezheti; s ha az elidegenittetett, vagy elhagyományoztatott, az öröklésre hivatott rokonok azt egy év és egy nap alatt visszavehetik.

---

1) *Gans* i. m. IV. köt. 676. lap.

A végrendeleti hagyományok épen ugy, mint az adósságok, az osztatlan közös tömegből fizettetnek ki. [1])

A skandináv országokban e patriarchalis jogszerkezet lényegileg ma is érvénynyel bir. A nő ugyan ma már nem mindenütt bir öröklési joggal, de a férfiak előnye ma is majd egy, majd más alakban; ugyanis majd akként, hogy hasonfoku rokonok között a férfi megelőzi a nőt, majd akként, hogy a férfiak a vagyon $^{2}/_{3}$ részét, mig a nők annak csak egy harmad részét nyerik örökségi részül, előtérbe lép. E mellett az az elv, hogy a vagyon annak kezében maradjon, ki a család nevét viseli, kifejezést nyer az örökösödésnek az által a szabálya által is, mely szerint a főjószág mindig a fiukat illeti, a leányok pedig a mellékjószágokból, vagy az ingóságokból elégittetnek ki.

A családi öröklés elve továbbá a végrendelkezés korlátolásában jelentkezik, mely ott, hol meg van engedve is, mindenütt igen szük korlátok közé van szoritva, s a családi főjószágról a végintézkedés általában nincs megengedve.[1])

II. *Az angol örökösödési jog* legrégibb forrása az ősi angolszász és walesi jogok,[2]) melyek azonban a hűbéri rendszer behozatala által lényeges változást szenvedtek.[3])

Az angolszászoknál ugyanis a birtokkal való szabad rendelkezés nem volt korlátolva, sőt a normann foglalás első korszakában sem találunk a szabad forgalom hűbéri jellegü megszoritására. Azok a korlátolások, melyekre e korban akadunk, inkább a családi viszony és kötelék által parancsolt követelmények kifolyásaként tekinthetők, minők p. o. II. Henriknek az az intézkedése, hogy annak, kinek gyermekei voltak, ősi vagyonával rendelkeznie nem volt szabad, s szerzeményi vagyonáról is csak azon esetben rendelkezett, ha annyi ősi vagyona volt, melyből gyermekeit tisztességesen kielégithette.[4])

Mindezek a viszonyok a hűbériség behozatala folytán lényege-

[1]) V. ö. *Szokolay* idézett értekezésével.

[2]) *Bozoky* i. m. 137. lap.

[3]) *Gundermann* Englisches Privatrecht 149. lap.

[4]) *Gundermann* i. m 152. lap.

sen átalakultak [1]) s ez átalakulás folytán hozott szabályok képezik lényegileg ma is az angol öröklési jog alapjait.

A normánn uralom megalakulta után a fekvő jószágokról való végrendelkezés majdnem teljesen eltiltatott s az örökösöknek, ha ily végintézkedés által megkárosittattak, jogában állott a másnak elhagyományozott ingatlan javakat visszafoglalni. De az ily javaknak az élők között akár adás-vevés, vagy csere, akár zálogba adás utján való átruházása is csak az öröklésre hivatott legközelebbi rokonok beleegyezése esetén volt megengedve, ellen esetben azok az átruházott javakra való visszafoglalási jogukat érvényesithették.

Ebből az elidegenitési tilalomból az ősiség intézménye fejlődött ki. A szerzemények megkülönböztettek az ősi javaktól, vagyis azoktól, melyek az ősöktől háramlottak az utódokra s kimondatott, hogy az ősi javak sem élők között, sem halál esetére el nem idegenithetők s ha mégis elidegenittettek, azok kiegészitésére a szerzemény $^1/_4$ része forditatott.

A vagyonnal való rendelkezés ily módon történt korlátolásának indoka az a nyiltan bevallott czél volt, hogy ez által a családok vagyonossága, hatalma és ereje fenntartassék és biztosittassék, mely czél a vagyonnak a családtól való elszakitása által megfogna hiusittatni s a szabad rendelkezésnek könnyen az az eredménye is lehetne, hogy ez uton a jószágok kevés kezekbe kerülnének, s ez által más részről a családok elszegényedése okoztatnék. Azért is azok a királyok, kik a nemesség erejét és hatalmát meg akarták törni, (p. o. VIII. Henrik) törvény által igyekeztek a vagyon elidegenitésének szabadságát kiterjeszteni.

Azonban tudva lévő dolog, hogy e czélu törekvéseken kivül más körülmények is voltak, melyek habár nem oly mérvben is mint az másutt történt, a kor követelményeinek változása folytán, Angliában is tért foglaltak és az elidegenitési szabadság nagyobb mérvü kiterjesztését eredményezték,[2]) s melyek az öröklési jog szabályozására is kiváló befolyással voltak.

---

[1]) Vajjon *hódító Vilmos* volt-e a hűbéri intézmény megalapitója (L. *Szokolay* id. értekezését az 1862. évi Törvényszéki csarnok 45. számában) vagy már előbb létesittetett. (*Gundermann* englisches Privatrecht) annak vitatását, mint nem e helyre tartozót, ezuttal mellőzzük.

[2]) V. ö. *Szokolay* id. értekezésével az 1862. évi Törvényszéki csarnok 45. számában.

Mielőtt azonban az angol öröklési jogot megismertetnők, mulhatlanul szükséges előbb megismerkednünk ama nagyjelentőségü különbséggel, melyet az angol jog az ingatlan és az ingó javak, továbbá az ingatlanok különböző nemei között felállitott.

Az ingatlanok, vagy *szabadon birt jószágok* (freehold), vagy *telekkönyvi jószágok* (coppyhold). Az előbbiek függetlenek, vagyis nem állanak hűbéri uralom alatt, mig az utóbbiak csak a hübér urtól való függés mellett birhatók. A hűbérur mezei jószága pedig *manerium*-nak neveztetik (a latin manere, vagy az angol manos szótól), mivel az többnyire a birtokon tartotta lakását. Az ezen birtokhoz tartozó házak és földek egy része a hübérur házának fenntartására visszatartatott s ez urasági jószágnak (terra dominalis, demerne lands) neveztetik, mig a vagyon többi része (bookland) bizonyos szolgálatok teljesitése fejében oklevél mellett eladományoztatott. Az ily birtok adományosi birtokczimének egyedüli igazolványa azon telekkönyv másolata, melyben a birtoknak részére történt adományozása be van vezetve, miért is ezek másolat birtokosoknak (copy hold) neveztetnek. Ha valamely ily adományos vagy zsellér fekvő jószágát el akarta idegeniteni, azt csak aként eszközölhette, hogy a birtokot visszaadta a hűbérurnak, ki azt bizonyos laudemiumért az uj vevőnek adományozta. Léteztek azonban örökös adományos jószágok is, melyekre nézve a szokásjog erejénél fogva kötelezve volt a hűbérur, hogy azokat az elhunyt hűbérnök örököseinek adományozza. A Kent grófságban ezen felül mai napig fenntartották magukat a *Gavelkind* nevü jószágok, melyekben az elhunyt birtokos minden fiai egyiránt örökölnek, holott más ingatlanokban a germán törvények értelmében csak is a legifjabb fiu birt öröklési joggal.

A hűbéres birtokok a tulajdonos rendelkezési képességére tekintettel ismét különbözők. Legteljesebb joggal birtokoltatik az *egyszerü hübéri birtok*, vagy *saját hübér* (feudum simplex, fle simple), mert a tulajdonos az ezzel való szabad rendelkezésben csak gyermekeivel szemben van korlátolva, s ha gyermekei maradtak, erről végrendelkezni még jótékony czélokra sem szabad, mert mint *Stuart Mill* mondja: »ki legközelebbi élő rokonai hátrányára oly összegeket hágy hátra, melyek a csekélységet túlhaladják, ezt csak annak a veszélynek kitéve teheti, hogy a jury őt esztelennek nyilvánitja,

vagy hogy vagyona a végrendelet semmisége miatt a perek költségei által fog felemésztetni.«

Korlátoltabb az a jog, mely az *örök hűbér* (fle tail) jószágok felett annak birtokosát illeti, mert ezek felett sem élők között, sem halál esetére nem rendelkezhetik.

Még korlátoltabb joggal birja a birtokos az ugynevezett *kisebb hűbért,* melynél fogva valaki maga s örökösei részére valamely fekvő jószágra bizonyos feltételek alatt meghatározott jogot nyer.

Mindezek a fekvőségek örökbirtoknak (estates of in heritance) neveztetnek, s velük szemben állanak azok a birtokjogok, melyek a birtokost saját (estate for life) vagy más (estate for the life of another) élte fogytáig illetik meg, ezeken kivül vannak még bizonyos számu évekre (estatex for years) és évről-évre (estate from year to year) adományoztatni szokott birtokjogok, melyek a jogositott halálával nem szállanak át örököseire.

Az ingó javak jogi természete az ingatlanoktól lényegileg abban különbözik, hogy azok a hűbériség körén kivül esvén, azokról — habár időnként kisebb-nagyobb megszoritással — mindig szabad volt rendelkezni. Ily megszoritás volt p. o. II. Henrik idejében az a szabály, mely szerint az ingó hagyaték három egyenlő részre osztatott, melyek közül az egyik rész az egyenes leszármazó örökösökre szállott, a másik az özvegynek jutott, s csak a harmadik részről volt szabad rendelkeznie. Ha özvegy nem maradt, az örökhagyó az ingó hagyaték fele része felől intézkedhetett, másik fele gyermekeit illeti, ha sem gyermekek, sem özvegy nem maradtak, az örökhagyó az egész ingó vagyonról szabadon rendelkezhetett. Azonban e törvény egészen elavult, s ma már minden körülmények között teljesen szabadon rendelkezhetik a birtokos ingó vagyonáról. [1])

Ezek előre bocsájtása után áttérhetünk az angol örökösödési jog közelebbi részleteinek rövid megismertetésére.

1) *A törvényes örökösödés.* A hűbéri befolyások alatt fejlődött középkori angol örökösödési jognak alapelvei következőkben foglalhatók össze:

a) *A fiuk között az első szülött elsőbbségi joggal bir.* Mig a régi jog szerint az egész hagyaték s még I. Henrik törvénye szerint is, legalább a szerzett vagyon minden fiu gyermek között egyenlően

[1]) L. *Bozóky* i. m. 137—141. l. V. ö. *Gundermann* i. m. 148. s köv. l.

felosztatott. II. Henrik alatt már a lovag hübéreknél az első szülöttségi jog feltétlen érvénye jelentkezik. Az egyszerü hübérnél ugyan még ebben az időszakban is a fejek szerinti osztály divatozott, de az első szülött joga e birtokra nézve is kifejezést nyert az által, hogy a jószág fejét (capital messuage) ő nyerte osztályrészül, és többi testvéreit kárpótolni tartozott. III. Henrik alatt az első szülött előjoga már a közönséges hübéreknél is törvénynyé vált, mely törvény Angliában a végrendelkezési szabadsággal kapcsolatban, mind e mai napig fenntartotta magát. Már VII. Henrik megkezdette a nagy birtoktestek elidegenitésére nézve fennálló korlátokat lazitani. VIII. Henrik még tovább haladott ezen irányban, megengedvén az allodialis birtok (socago) feletti szabad rendelkezést; a forradalom alatt s utóbb II. Károly trónjának helyreállitása után e szabad rendelkezés megengedése általánossá lőn.[1]) Igen jellemző, hogy a végrendelkezés e korlátlan szabadsága Angliában nem a családi kötelesség megsértése, hanem inkább a törvény kegyeletlen intézkedésével szemben, a szülői szeretet kifejezésére vagy is arra használtatik fel, hogy az örökhagyó szivének megfelelőleg minden gyermekei felől gondoskodik végrendeletében, s igy az elsőbb szülöttség törvényes joga által származó méltánytalanság ez uton orvoszltatik.[2])

b) Második alapelv: *a férfiág előnye a nőág felett,* a nélkül azonban, hogy a nőág ki lenne zárva az öröklésből. A hűbérrendszer követelményeivel, melynél fogva a hübéri szolgálatok teljesitésére a férfiak voltak kötelezve, e szabály teljes összhangban állott; de ez az előjog érvényét nem a hübéri rendszer behozatalának köszönheti, mert az már a hübériség behozatala előtt is számos germán jogokban helyt foglalt; igy volt az angoloknál is, és azért a hübéri felfogás annál könnyebben nyert érvényt, mert az a nemzeti jogérzülettel megegyezett.[3])

c) Harmadik alapelv: *a képviseleti jog elismerése*, melynél

---

[1]) V. ö. *Roscher:* National Oeconomie des Ackerbaues 303. l.

[2]) Statistikai adatok szerint a végrendelet hátrahagyásával történt halálesetek száma a végrendelet nélküliekhez ugy áll, mint 8 : 1-hez, s a hagyatéki vagyon értékére tekintettel, mint 10 : 1-hez. L. *Munzinger* Erbrechtlichen Studien 10. l.

[3]) *Gundermann* i. m. 158. l.

fogva a gyermekek s azok leszármazói elődjeik helyébe lépnek az öröklésnél.

d) Negyedik alapelv volt: *hogy a fekvő birtok csak is a lemenőkre s a felmenőkre soha sem száll.* E szabály hűbéri eredete félreismerhetlenül jelentkezik, s azonos azzal a szabálylyal, mely szerint az örökösnek az első szerző véréből származottnak, tehát annak egyenes leszármazó örökösének kell lennie. Ha az első szerző ismeretlen volt, az utolsó birtokos tekintetett szerzőnek mindaddig, mig be nem bizonyittatott, hogy a jószágot ő örökölte, mely esetben annak jogelődje tekintetett szerzőnek, kitől az örökösnek vérszerint való leszármazását kellett beigazolnia. E szabály azonban II. Vilmos (1832—1837) parlamenti végzeménye által változást szenvedett, s kimondatott, *hogy az egyenes leszármazók nélkül elhalt örökhagyó vagyonában a felmenők az oldalrokonok kizárásával örökölnek.*[1]) E szerint ma a fenntebbi alapelv többé érvénynyel nem bir.

e) Ha az utolsó birtokosnak nem maradtak egyenes leszármazó örökösei, az örökség az első szerzőtől származó oldalrokonokra száll, de csak a teljes vérü oldalrokonok birnak öröklési joggal.[2])

f) A törvénytelen gyermekeknek nincs öröklési joguk, kivévén, ha szüleik összeházasodnak és a törvénytelen gyermek a birtokba lép, mely esetben őt az örökhagyó atyának későbbi házasságából származott törvényes gyermekei a birtokból ki nem zárhatják.[3])

2) Az örökösödési jognak igen lényeges intézményét képezi *a birtok visszaszállása* (escheat). Ez a hűbéri eredetü intézmény két esetben foglal helyt:

a) akkor, ha a jószág birtokosa (teneant) örökösök hátrahagyása nélkül elhal, mely esetben a birtok a főtulajdonosra — a hűbérurra — száll vissza;

b) a másik eset akkor foglal helyt, midőn a birtok bűntény folytán koboztatik el, minél fogva ezen eset nem tartozik az öröklési jog körébe.

---

[1]) *Solly* Grundsätze des englischen Rechts über Grundbesitz und Erbfolge.

[2]) *Brachton* idejében még kétséges volt, hogy a félvérek kizárandók-e az öröklésből? s az a nézet nyert érvényt, hogy e részben az öröklött és a szerzett vagyon között különbség teendő. *Brachton* azonban a közönséges jog szelleméből kiindulva, ennek a megkülönböztetésnek helytelenségét kimutatta s azt a tételt emelte érvényre: »Seisina facit stipitem.« L. *Gundermann* i. m. 161. lap.

[3]) L. bővebben *Gundermann* i. m. 157—163. lap.

3) Végül megemlitendő *a házastársak öröklési joga.* Ezek a »courtesy of England« és a »Dower« intézményeiben vannak szabályozva, s csak az ingatlan vagyonra vonatkoznak.

a) a *courtesy of England* akkor lép előtérbe, ha a férfi ingatlan vagyonnal biró nőt vesz házastársul, s azzal élő gyermekeket nemz, mely esetben a férjet, akár maradt légyen a nő életben, akár nem, a birtok holtiglani haszonélvezete illeti.[1])

b) a *Dower* folytán a férj halála után a nőt az ingatlan vagyon harmadrészének holtiglani haszonélvezete illette, de csak az alatt a feltétel alatt, hogy a nő erkölcsös maradjon. Ez volt általában a régibb jog alapelve, mely több grófságokban ma is alkalmaztatik. Némely város (towm) és vidék (borough) szokásai szerint az özvegy férje minden javainak haszonélvezetében részesül (preebeuch.) Szóval az özvegyi jogra vonatkozólag az egyes helyi szokások irányadók Angliában, melyek majdnem oly eltérők, mint a német államokban. Épen ily eltérők azok a szabványok is, hogy az özvegyi jutalék mily vagyonból legyen kiadandó; vajjon csupán azokból a javakból-e, melyek az eljegyzéskor a férj birtokában voltak, vagy minden birtokokból, melyek a házasság tartama alatt a férj által birtokoltattak? Kezdetben az előbbi szabály volt érvényes s a nő özvegyi jutaléka csak abból a birtokból adatott ki, mely az eljegyzés idején a férj birtokában volt; utóbb azonban az özvegyi jog a házasság alatt szerzett vagyonra is kiterjesztetett s illetve az özvegyi jutalék e vagyonból is kiadatik.[2])

III. *Skóthonban.* Az örökösödésre nézve igen lényeges befolyást gyakorol az ingó és az ingatlan javak között fennálló különbség.

Az ingatlan vagyon felett nem szabad végrendelkezni, ebben tehát csak is a törvényes örökösödés foglalhat helyt. Az örökösödésben a fiuk megelőzik a leányokat, s a legöregebb fiu ifjabb fivéreit. A gyermekek között felállitott ez a különbség indokául szolgál annak a további rendelkezésnek, mely szerint az atya köteles lévén gyermekeiről nemcsak életében, hanem halála esetére is gondoskodni, tartozik azoknak oly vagyont hátrahagyni, melyből tisztességesen megélhessenek s ha az atya csupán ingatlanokat hágy hátra, melyben kizárólag a legöregebb fitestvér örököl, az atya kötelessége

---

[1]) *Solly* i. m. 288. s köv. lap.

[2]) *Gundermann* i. m. 168. s köv. l.

erre megy át s az fitestvéreit nagykoruságuk elértéig, nővéreit pedig férjhezmenetelükig eltartani köteles.

Ha lemenők nincsenek, az oldalrokonok örökösödnek, ezek nem létében az atya, azután az atya testvérei, s ha ilyenek sincsenek, a nagyatya, azután annak testvérei örökösödnek; s ily sorban történik az öröklés, mig csak rokon létezik.

Az ingó javakról a végrendelkezési jog csupán ama fennemlitett szabály által, mely szerint az atya gyermekei ellátásáról halála után gondoskodni tartozik, továbbá az özvegyi jogra vonatkozó megszoritás által volt korlátolva, s ennél fogva az özvegyet jus relicta, a gyermekeket pedig legitima név alatt az ingó javak egy része ős időktől fennálló szokás szerint megilleti, de csak is a gyermekek követelhették e köteles részt, s ezek is csak akkor, ha atyjuk halála idején még nem voltak önállók. A további leszármazók a legitimára nem birtak igénynyel.

Végrendelet nem létében az ingó javak is azokra szállanak, kik az ingatlanokbani öröklésre vannak hivatva.[1])

---

[1]) V. ö. *Bozóky* a köteles részről 141—142. l. továbbá *Tóth Lőrincz* idézett értekezését 451—453. lap. Részletesen előadva a skót család s öröklési jogot pedig lásd *Gans* idézett müvében 695—714. lap.

IV. FEJEZET.

Az örökösödési jog alapelvei az európai nevezetesebb törvénykönyvekben.

I. A latin faju nevezetesebb nemzetek öröklési törvényei.

1. A franczia polgári törvénykönyv.

(Code civile.)

Stabel. Institutionen des französischen Civilrechts.
Bauerbrand. Institutionen des französischen, in den deutschen Ländern des linken Rheinufers, geltenden Civilrechts.
Paraquin. Französische Gesetzgebung II. bürgerl. Recht.
Zachariae. Handbuch des französischen Civilrechts. Code civile Livre trois une Jitre 1. et 2. A franczia polgári törvénykönyv, forditotta Kun Barna.

A mint fenntebbi vázlatunkban láttuk, Francziaországban a forradalom előtt két egymástól eltérő törvény volt életben; az ország egy részében ugyanis a római jog volt teljes érvényben, mig másik részében különböző, de általában germán jogelveken nyugvó törvények uralkodtak.

E helyzet indoka annak, hogy habár a római jog befolyása a franczia polgári törvénykönyvre el nem vitatható; de másrészről az sem vonható kétségbe, hogy abban a germán jogelvek is igen kiváló helyt foglalnak el, és pedig sokkal határozottabb alakban nyernek alkalmazást, mint általában a németországi codexekben.[1])

Tapasztaljuk ezt mindjárt az örökösödési jog alapelveinek meghatározásánál.

A franczia jog szerint az öröklés alapja nem az elhunyt egyén

[1]) V. ö. *Förster:* Theorie und Praxis des heutigen gemeinen preusischen Civilrecht IV. kötet 14. lap.

akarat nyilvánitása, nem a végrendeleti öröklés, mint a római jog szerint, mely azon alapszik, hogy öröklés csak a tulajdonjog kifolyása, melynek átruházása a tulajdonos egyéni akaratától van első sorban feltételezve, mely akarat kihathat a siron tuli időre is, s azért a ki tulajdont szerzett, azzal minden időre kihatólag szabadon rendelkezhetik; [1]) hanem a german jog felfogása, vagyis a családi kapocs, s a családi vagyon közösségének erre alapitott eszméje, melynél fogva az egyes családtag vagyonában a többi családtagok öröklési joga magán a törvényen alapszik, [2]) mely mellett az egyéni akarat csak másod-sorban s csak bizonyos esetekben jő tekintetbe.

Láttuk, hogy a forradalom előtt Francziaország egyik részében, melyben a római jog divott az egyik, mig másik részében a másik, vagyis a germán felfogás, habár nem is a maga teljes tisztaságában, de lényegileg még is fennállott.

Már a forradalom első éveiben kezdettek azon fáradni, hogy az örökösödési rendszernek különbözősége radikalis módon kiegyenlittessék, s a demokratikus alapon nyugvó államszervezettel összhangba hozassék. Ennek folytán nemcsak a successio ex pacto et providentia majorum,« s az elsőszülöttség, vagy férfiak előjogai a nők felett, hanem a vagyon minőségének és eredetének befolyása az örökösödésre a »paterna paternis« »materna maternis« elv is eltöröltetett, és leszármazók nem létében a vagyon két egyenlő részre osztatott fel, melynek egyik része az atyai, másik része pedig az anyai oldalrokonokra szállott; s egyuttal az élők közötti ajándékozás, valamint a végrendelkezési jog is szoros korlátok közé szorittatott, nehogy az örökhagyó intézkedései által a vagyonnak egy kézben való összpontositása léttesitessék s igy a vagyoni viszonyok lehető egyenlősitése ez uton is megakadályoztassék.

A polgári törvénykönyv alkotásakor ugyan a tiszta demokrat irány már háttérbe szorult s a monarchiai államformára való visszatérés alapja meg volt vetve, de még bizonytalan volt, hogy az uj államformánál az aristrokratikus, vagy demokratikus irány lesz-e a tulnyomó. E bizonytalanság kihatott a magánjog alkotására is s különösen az öröklési jogra, melyben a biztos alap és következetesség hiánya nem egy helyen válik feltünővé.

---

[1]) V. ö. *Paraquin* i. m. 100. l.

[2]) V. ö. *Bauerbrand* i. m. 180. l.

A franczia törvényhozás elfogadta a germán jognak azt az eszméjét, hogy a családi kapocs képezi az öröklés tulajdonképi alapját, fenn is tartotta az erre vonatkozó szabályt »le mort saisit le viv«, de bizonyos foku rokonok nem létében rendelkezési teljes szabadsággal ruházta fel az örökhagyót, s ez esetben az örökség birtoka (saisine) a végrendeleti örököst, épen ugy mint a törvényest, »ipso jure« megilleti, s azt e jogánál fogva önhatalmulag birtokba veheti; s e mellett a vagyon visszaháramlásának intézménye igen szűk korlátok közé van szoritva.

A Code civil törvényes öröklési joga tehát, bár a germán jog elvein látszik inkább nyugodni, át van lyuggatva enek alapelveivel ellenkező elvekkel, s nem felel meg mindenütt a méltányosság követelményeinek sem.

A vérrokonok egész a 12-ik fokig négy egymás után következő sorrendben vannak az öröklésre hivatva:

első sorban a lemenők korlátlan képviseleti joggal, és arra való tekintet nélkül, hogy az örökhagyónak első vagy második házasságából származtak-e? [1])

másod sorban örökösödnek a törvényes testvérek, s a képviseleti jognál fogva ezek leszármazói; de ezekkel együtt örökösödnek a szülék is. Ez utóbbiak, ha mindkét szülő életben van, mindegyik a hagyaték $^1/_4$ részét, vagyis öszszesen felét nyerik örökrészül; másik fele, vagy ha csak egy szülő van életben, a hagyaték $^2/_3$ része az örökhagyó testvéreire, vagy azok leszármazóira száll, ha azok vele közös szülőktől származnak.

Ha azonban a telivérü, s félvér testvérek, vagy különböző házasságból származott gyermekek konkurrálnak egymással, a vagyon az ágak szerint osztatik fel, s a telivérek, vagy azok leszármazói mindkét ágon, a félvérek s ezek leszármazói pedig csak az egyik, jelesül az apai testvérek (consanquinei) az apai, az anyai testvérek (uterini) pedig az anyai ágon, illetve az ebből származott vagyonban örökölnek.[2])

Harmadsorban örökösödnek a távolabbi felmenők és pedig aként, hogy ha mindkét ágon van felmenő életben, a vagyon ezek között két részre osztatik fel, s fele az egyik, fele a másik ágon való

[1]) Cod. civil. art. 745.
[2]) Code civile: art. 743—752.

felmenőre száll. Ha egyik ágon nincs felmenő, az erre az ágra esendő vagyonrész az ágon leszármazott oldalrokonokra száll.[1])

Negyed sorban, vagyis ha sem testvérek, vagy ezek maradékai, sem felmenők nincsenek, kizárólag az oldalrokonok örökösödnek a 12-ik fokig bezárólag, és pedig akként, hogy a vagyon két részre osztatván, egyik felében az atyai, másik felében az anyai ágról származott oldalrokonok örökösödnek. Ha egyik ágon nincs öröklésre képes rokon, a vagyon a másik ágon levő oldalrokonságra száll. Ebben az osztályban kizárólag a rokonsági fok közelsége határoz; képviseleti jognak nincs helye, s az egyenlő fokon lévő rokonok fejenként örökösödnek.[2])

Ugy látszik, hogy a törvényhozó maga is belátta, hogy az örökösödésnél kitüzött alapelvet, mely a rokonsági fok közelségét veszi első sorban tekintetbe, kiválólag sérti az a rendelkezés, mely szerint oly esetben, midőn csak egy szülle van életben, az a testvéreknél távolabb eső oldalrokonokkal is konkurrál az öröklésnél; menynyiben a hagyatéknak csak fele illeti őt, másik fele pedig az oldalagos rokonságra száll; s azért azt enyhiteni igyekszik a 754. §-ban foglalt ama rendelkezés által, mely szerint a fentebbi esetben az életben levő szülő birja azon javak egy harmadrészének haszonélvezetét, mely öröklés folytán tulajdonjogilag az oldalrokonokra száll.[3])

A törvényhozás átalában azt az elvet állitja fel,[4]) hogy a javak eredete az öröklésre nincs befolyással, de e szabályt nem foganatositja kivétel nélkül, mennyiben vannak esetek, melyekben a visszaháramlási jog (le droit de retour ou de reversion) meg van állapitva. Visszaháramlásnak oly esetben van helye, midőn az örökhagyóra felmenői viszteher nélkül ruházták át vagyont. Ily esetben ugyanis a felmenők, minden más, az öröklésre különben hivatott, rokonok kizárásával öröklik azokat a javakat, melyeket maradék nélkül elhalt leszármazóiknak ajándékoztak, ha az ajándékozás tárgyát képező dolgok a hagyatékban természetben megvannak; ha azonban e tárgyak elidegenittettek, akkor a felmenő rokonok azok

---

[1]) U. o. art. 746—753.
[2]) U. o. art. 753—755.
[3]) V. ö. Bauerbrand : i. m. 137 s köv. l. Stabel : i. m. 177 s köv. l.
[4]) Code civile : art. 732.

netán fenmaradott vételárát kapják meg.[1]) Hasonló jog illeti az örökbe fogadó szüléket, örökbe fogadott gyermekeik irányában.

Ilyen háramlási jogot állapit meg a törvény a természetes gyermekekre, azok szüleitől származott javakra nézve is, melyekben a szülék elhunyta esetén az öröklési jog kizárólag e szülék törvényes gyermekeit illeti.[2])

Minthogy e háramlási jogok folytán a hagyaték egyes részei a többiektől egészen különböző elvek szerint való eljárás alá esnek, e kivételek megzavarnák azt a franczia magánjogba is átszivárgott elvet, hogy a hagyaték egy osztatlan egészet képez, s több örököst csak az egész hagyatékra vonatkozó hányadrész, és nem a hagyaték egyes tárgyai illetik; a törvény ezt akként igyekezett kiegyenliteni, hogy a fentebbi szabályok folytán visszaháramlott javak értéke arányba helyeztetvén az egész hagyaték értékével, ennek az értéknek megfelelő részbeni örökösül rendeli tekintetni a visszháramlás utján öröklőt.

A Code civile szerint — mint emlitettük — a végrendelkezés általjában meg volt engedve, de mégis bizonyos foku rokonok öröklési joga által korlátoltatott.

A Code civile előtti időben legtöbb szokásjog szerint a végrendeleti intézkedés a javak minősége szerint különbözőleg volt korlátolva; jelesül:

az öröklött javakra nézve (prop res de succession) olyképen, hogy az ily vagyon vagy épen nem, vagy annak csakis bizonyos hányad része volt a törvényes öröklésre hivatott családtagoktól végrendelkezés folytán elvonható;

más javakat illetőleg pedig olyképen, hogy az örökhagyó bizonyos foku rokonokra, az őket törvény szerint megillető előjognál fogva, a hagyaték bizonyos hányadrészét — mint törvényes örökrészt (portio legitima) hátrahagyni köteles volt.

E különbség azonban már a forradalom ama törvénye által,[3]) mely az ajándékozást általjában megszoritotta, s a vagyon $^1/_6$, illetve $^1/_{10}$ részére korlátolta [4]) elvesztette minden jelentőségét.

---

[1]) U. o. art. 747.

[2]) U. o. art. 766.

[3]) 17 Nivose II. törvény 16. art.

[4]) Ugyanis egyenes vonalban való rokonok létében csak $^1/_{10}$, oldalroko-

A Code civile a kettő között a közép utat választotta; elfogadta ugyanis a vagyon eredetére nézve fenállott különbség eltörlését, de a rokonok várományosi jogosultságát a hagyaték bizonyos részére szoritotta, s várományos joggal biró rokonoknak csak is az örökhagyó felmenőit és leszármazóit jelölte ki.[1])

Ebből az elvből kiindulva rendeli:

hogy az élők között, vagy végrendelet utján való ajándékozások nem haladhatják tul a végrendelkező vagyonának fele részét, ha az elhunyt csak egy törvényes gyermeket, harmadrészét, ha két törvényes gyermeket, és negyed részét, ha hármat vagy többet hágy maga után.[2]) A gyermek nevezet alatt a gyermekek leszármazói is értetnek, csak hogy egy gyermek leszármazói — legyenek bár menynyien is — mint annak képviselői, csak is egy gyermek részre tarthatnak igényt.[3])

Ha gyermek nem létében az örökhagyó mind két ágon egy vagy több felmenő rokont hágy hátra, az élők között, vagy végrendelet utján történt ajándékozás nem haladhatja meg a vagyon fele részét, és háromnegyedét akkor, ha csak az egyik ágon marad felmenő rokon [4]).

Kivételnek van azonban a házastárs irányában helye; ugyanis, ha a házastárs sem gyermeket, sem más leszármazót nem hágy hátra, akkor házassági, vagy a házasság tartama alatt kötött szerződés utján arról a vagyonról, melyet idegeneknek elajándékozni jogositva van, és azon felül annak a vagyonának, mely felől gyermekek léte esetén a törvény a rendelkezést megtiltja, haszonélvezetéről házastársa javára rendelkezhet. Ha pedig az ajándékozó házastárs gyermekeket, vagy más leszármazókat hágy maga után, akkor jogositva van házastársának vagyona $^1/_4$ részének tulajdonát, $^1/_4$ részének pedig haszonélvezetét, vagy egész vagyona fele részének haszonélvezetét hagyományozni, vagy visszteher nélkül átengedni [5]).

---

nok létében pedig $^1/_6$ része a vagyonnak volt csak az örökhagyó szabad rendelkezésének tárgya.

[1]) V. ö. Bauernbrand i. m. 163. 164. l.

[2]) Cod. civil : art. 913.

[3]) Cod. civil : art. 914.

[4]) U. o. Art. 915.

[5]) U. o. Art. 1094.

A franczia magánjog szerint a házastársak között nincs általjában vagyonközösség, hanem inkább a vagyon egység rendszeréhez áll közelebb az e törvényben megállapitott házassági vagyonjog.

E szerint ugyanis a házastársak közös vagyonát képezik:

a) minden ingoságok, melyekkel a házastársak a házasság megkötésekor birtak, továbbá, melyek a házasság tartama alatt örökösödés, vagy ajándékozás utján reájuk szállanak;

b) a házasság tartama alatt a házastársak vagyonából és pedig akár a közös, akár az egyik házastárs külön vagyonából befolyó kamatok, gyümölcsök és egyéb jövedelmek;

c) mindazok az ingatlanok, melyek a házasság tartama alatt szereztettek.

Minden ingatlan a közös vagyonból szerzettnek tekintetik, ha be nem bizonyittatik, hogy a házasság előtt valamely házastárs tulajdona, vagy jogszerű birtoka volt, vagy arra a házasság tartama alatt öröklés vagy ajándék utján szállott [1]).

A házastársak halála esetén pedig először elkülönittetvén a házastársak külön vagyona, a közös vagyon két részre osztatik fel, melynek egyik fele az életben maradt házastársat illeti, másik fele az elhalt házastárs oldalrokonaira száll [2]).

---

2. Az olasz polgári magánjog.

Le Code Civil Italien et le Code Napoleon Études de législation Compareè par M. Th. Huc.

Az Olaszországban alakult külön államokban az egyes helyi Statutumok s törvények alapján fejlett számos, s egymástól eltérő sajátlagos intézmények uralkodtak az öröklési jogra vonatkozólag, melyek tarkasága folytán — ugy látszik — a törvényhozás legczélszerübbnek látta azok egyikére sem lenni figyelemmel, s ez által annak fölényeit ismerni el, hanem azokat teljesen mellőzve, az általánosan elfogadott jogelvek alapján állapitani meg az öröklési jogot.

Az 1863. évben életbelépett olasz törvénykönyv szerint:

A törvény szerinti öröklés a lemenőket, felmenőket, oldal-

---

[1]) Code civile 1401—1402 art.

[2]) U. o. 1474. art.

rokonokat, a természetes gyermekeket és a házastársakat illeti, a törvény által meghatározott sorrendben [1]).

A törvény az öröklési rend meghatározásánál csak is a rokonsági fok közelségére van tekintettel, s sem az egyes ágak előjoggal, sem a vagyon eredete a törvényben meghatározott eseteken kivül befolyással nincs [2])

Első sorban örökösödnek a törvényes gyermekek, s ezek leszármazói, atyjuk, anyjuk, vagy más felmenők után, a nemre való minden különbség nélkül. Ha nem első izbeni leszármazók, a távollabbi ágon való leszármazók, vagy ha ilyenek a képviseleti jog alapján, első fokbani leszármazókkal konkurrálnak, törzsenként öröködnek.

A törvényes gyermekek nevezete alatt a törvényesitett és örökbe fogadott gyermekek is értetnek.

Ha az örökhagyónak gyermekei nem maradtak, akkor annak testvérei, s illetőleg ezek leszármazói, s ezekkel együtt az örökhagyó szülei örökösödnek, még pedig ugy a testvérek, mint a szülők is fejenként; de legalább is a hagyaték $^1/_3$ részének kell a szülőkre, vagy azok egyikére szállani. Az elhalt testvér leszármazói szüleik helyébe lépnek, s törzsenként örökölnek. A féltestvérek akár maguk, akár egész testvérekkel együttesen vannak az öröklésre hivatva, csak felét kapják az egész testvérekre esendő osztályrésznek.

Ha az örökhagyó után testvérek nem maradtak, az atyát és anyát egyenlő részekben, vagy ha azoknak csak egyike van életben, az életben lévő szülőt illeti az öröklés. Szülék nem létében az örökség a távolabbi felmenőkre száll.

Ha sem felmenők, sem lemenők, sem testvérek nem maradtak, az örökhagyó oldalrokonai örökösödnek a rokonsági fok közelsége szerint, s minden tekintet nélkül a vagyon eredetére [3]).

A természetes gyermekek szülőik után csak akkor örökölnek, ha azoknak leszármazásuk törvényszerűleg megállapitatott, vagy elismertetett; ha a törvénytelen gyermekek törvényes gyermekekkel, vagy azok leszármazóival konkurrálnak, a természetes gyermekeket fele illeti annak, a mi illette volna, ha törvényesek lettek

---

[1]) Codice civile art. 721.
[2]) U. o. art. 722.
[3]) Cod. civile 736—742. §§.

volna, s e mellett jogában van a törvényes gyermekeknek a természetes gyermekek osztály részét igazságos becsü szerint megállapitott készpénzben, vagy ingó hagyatéki javakban adni ki [1]).

Ha az örökhagyó törvényes gyermekeket hágy hátra, az életben maradt másik házastársat a hagyatéki vagyonból egy gyermek rész holtiglani haszonélvezete illeti, mely azonban a hagyaték $^1/_4$ részét túl nem haladhatja.

Ha gyermekek, vagy ezek leszármazói nincsenek, hanem felmenők vannak életben, a házastársat a hagyatéki vagyon $^1/_4$ része, ha pedig a házastárs az örökhagyó testvéreivel konkurrál, a hagyaték $^1/_3$ része, végre ha ezeknél távolabbi rokonokkal — bezárólag a hatodik izig — van együtt az öröklésre hivatva, a házastársat a hagyaték $^2/_3$ része, és ha hatodiziglen öröklésre képes rokonok nem maradnak, az egész örökség őt illeti [2]).

Az olasz törvény a végrendelkezést ugyan megengedi, de azt szintén a köteles rész által korlátolja; a köteles részt a vagyon oly részeként jelölvén ki, mely felett az örökhagyónak rendelkeznie nem szabad.

A fentartott rész, melyről az örökhagyó nem rendelkezhet, oly esetben, ha annak leszármazói vannak, a hagyaték $^1/_2$ részét teszi [3]), ha pedig leszármazói nem maradtak, a vagyon kétharmadáról rendelkezhetik. — A rendelkezés alól elvont $^1/_3$ rész vagyon az örökhagyó szüleit, egyenlő részben, és ha azoknak csak egyike él, az életben maradt felet egészen illeti; ha szülék nem maradtak, de vannak más felmenő ágbani rokonok, akkor a hagyaték ezek között ágak szerint egyenlő részben osztandó fel, ha egyenlő foku rokonságban állanak; ha azonban a két ág felmenői különböző fokban rokonok az örökhagyóhoz, a köteles rész egészen a közelebbi rokont illeti [4]).

A köteles rész örökségi részt képez, mely a szükség-örökösöknek kizárólagos, s semmi feltétel által nem korlátolható jogszerü tulajdonát képezi [5]).

Ha az örökhagyónak nincsenek sem törvényes leszármazói,

---

[1]) Codice civile 753 Art.

[2]) Codice civile art. 754—755.

[3]) U. o. art. 805.

[4]) U. o. art. 807.

[5]) U. o. art. 808.

sem felmenő rokonai, vagyonával szabadon rendelkezhetik, mennyiben e törvény által a hátramaradt házastárs és a törvénytelen gyermekek részére engedett jogok által korlátolva nincs.

A házastársakat ugyanis a vagyon bizonyos részének haszonélvezete köteles rész képen illeti, és pedig:

a) ha gyermekek, vagy leszármazók maradnak, a házastársat a hagyaték annyiad részének illeti haszonélvezete, mennyit egy gyermek köteles része tesz;

b) ha leszármazók nincsenek, de a köteles részre jogosult felmenők maradtak hátra, a házastársnak haszonélvezetül fentartott vagyon: a hagyaték 1/4 része;

c) végre 1/3 rész haszonélvezete illeti a házastársat, ha az örökhagyó után a köteles részre jogosult rokonok nem maradtak [1].

Az olasz kodex a törvénytelen gyermekeknek is rendel köteles részt, mely, ha köteles részre jogosult leszármazó, vagy felmenő rokonokkal találkoznak, felét, ha pedig köteles részre jogosult rokonság nem létezik két, harmadrészét teszi annak a résznek, melyet köteles rész képen igényelhettek volna, ha az örökhagyó törvényes gyermekei lettek volna [2].

Ha a hagyományozások az örökhagyó szabad rendelkezésére álló vagyont tulhaladják, minden végrendelkezési intézkedések semmisek [3].

---

1) Cod. civille 812—813. art.
2) U. o. 815. art.
3) U. o. 823. art.

II. A német öröklési törvények.

1. A porosz magánjog.

(Landrecht.)

Förster: Theorie und Praxis des heutigen gemeinen preissischen Privatrechts. Berlin 1873. IV. kötet.

Ewelt: Des preusische Civilrecht für Studium und Praxis I. kötet.

Grouchot: Das preusische Erbrecht in Glossen zum allgemeinen Landrecht auf römischer und germanischer Grundlage. Berlin 1866. I—III. kötet.

A római jog reczepcziója Németországban legnagyobb ellenállásra talált a családjogra vonatkozó intézményeiben, melyekre nézve a hazai jogot helyéből kiszoritania nem sikerült.

Ez nem maradhatott kihatás nélkül a családi joggal általában oly szoros kapcsolatban álló öröklési jogra sem, melyben habár a római elvek nagyobb diadalt vivtak is ki, mint a családi jogban, s a római jog, mint e részben is érvényes közönséges jog elfogadást talált, mégis fentartották mellette magukat számos, tisztán germán jogintézmények is, melyek a római jog szabályaival szervi, vagy benső összeköttetésbe nem hozattak, hanem előttük kellett a római jog elveinek háttérbe szorulniok. Azért nélkülözi a német öröklési jog azt az egységet, mely a biztos alapra épitett fokozatos fejlődés következménye szokott lenni; s vegyüléke a római s germán jogelveknek [1]).

A porosz Landrecht, a közönséges német joggyakorlat ez irányának hatása alatt a római és német jogelveknek összeolvasztását kisértette meg. Elfogadja ugyan az általános jogutódlás fogalmát, és ehhez képest meg is különbözteti a végrendeletet a fiókvégrendelettől, daczára azonban ennek, a római jog alaki megkülönböztetését, a végrendeletben az örökös nevezést nem kivánja meg, és azt sem zárja ki, hogy a végrendeleti örökös a törvényes

[1]) *Förster:* i. m. IV. kötet 2. l.

örökössel konkurrálhasson. Előtérbe állítja továbbá a német jognak azt az elvét, hogy az örökösödési jog a családi intézményhez fűződik; de döntőnek, első vonalban határozónak mégis a végrendeleti utódlást hirdeti, melynek csak terhéül honosítja meg a köteles részt.

Tanitja végre, hogy az örökös a terhek tekintetében helyettesiti az örökhagyót; mindamellett az örökség megszerzését nem teszi függővé az örökös akaratjától, hanem az ipso jure öröklés német jogi elvéhez ragaszkodik; ennek enyhitéseül a leltár kedvezményét ültetvén át oly módositással, hogy a vélelem mindig az örökségnek ily kedvezmény alatti megszerzése mellett szóljon; és az örökös jogositva legyen a túlterhelten reá szállott örökségről utólag lemondani; és igy tovább [1]). Szóval a germán jogelveknek az akkori tudományos és modern jogelvekkel való összhangba hozatala sokkal kevesbé sikerült a porosz Landrechtnek, mint a Code Napoleonnak.

Hogy a porosz magánjog az örökhagyó akaratját tekinti első sorban irányadónak, annak nemcsak az által ad kifejezést, hogy a végrendeleti örökösödést tárgyalja első sorban, hanem az által is, hogy a törvényes örökösödés indokát sem a családi kapcsolatban keresi, hanem az örökhagyó vélelmezett akaratja szerint igyekszik az öröklési rendet szabályozni. Kitünik ez a törvény ide vonatkozó szelleméből [2]) és irányából. Az elhalt szülék hagyatékában ugyanis az örökösödés rendje vagy szerződés, vagy végrendelet, vagy ha ilyen sem létezik, az egyes tartományok törvényei, vagy helyhatósági szabályai által határoztatik meg [3]); s csak ha e törvényes szabályokban nem foglaltatik kellő intézkedés, nyernek a »Landrecht« szabályai alkalmazást [4]). Tehát az országos törvény csak segédjog, első sorban a helyi szabályzat az irányadó, mely közelebb áll az örökhagyó vélelmezett akaratjához, mint az általa kevésbé ismert országos jog szabályaiban foglalt intézkedések.

A törvényes örökösödés rendjét a vérrokonság határozza meg s ehez képest:

első sorban örökölnek a leszármazók, jelesül a gyermekek fe-

---

[1]) *Förster*: i. m. IV. köt. 13. lap. V. ö. Vajkay: A német jog s történelme köréből 120 lap.

[2]) V. ö. *Förster* i. m. IV. kötet 204 l.

[3]) *Landrecht* II. r. 2. cz. 271 §. V. ö. *Gruchot* i. m. III. köt. 1 l.

[4]) *Landrecht* u. o. 272. §. V. ö. *Gruchot* i. h.

jenként [1]), s az elhunyt gyermekek helyébe lépő unokák törzsenként [2]). Az unokák örökségi joga nem csupán a szüle halálától feltételeztetik, hanem megnyilik reájuk e jog akkor is, ha a szüle kitagadtatott; az unokák tehát önálló öröklési joggal birnak [3]), s ennél fogva a szülék lemondása sem foszthatja meg azok gyermekeit (az örökhagyó unokáit) az őket megillető öröklési jogtól [4]), valamint a szülék s gyermekeik között kötött örökségi szerződések által is a nagy szüleik után közvetlen öröklő unokák csak akkor vannak kötelezve, ha ők nagyszüleik előtt elhalt szüleik után örökösödtek [5]), mert ez esetben ők, mint örökösök az örökhagyó jogaiba lépvén, annak kötelezettségeit is tartoznak elvállalni [6]). Ha azonban a gyermek azt a szülejét, kivel öröklési szerződésre lépett, túlélte, a nagyszülék után öröklési joggal nem biró unokák az örökösödési szerződést megtámadni nincsenek jogositva [7]).

Másod sorban, vagyis leszármazók nem létében örökösödnek a szülék; és pedig ha mindkét szüle életben van, a hagyaték köztük két egyenlő részre osztatik fel; ha csak az egyik szüle él, a hagyatéknak kizárólag ő lesz örökösévé [8]). Ha az egyik szüle lemond a hagyatékról, annak őt illetett része a növedék jogánál fogva szintén a másik szülére száll [9]).

Harmad sorban örökösödnek az örökhagyó egész testvérei fejenként, s ezek leszármazói törzsenként [10]), s ez utóbbiak az esetben is saját joguknál fogva, s nem szüleik joga alapján örökösödnek [11]).

Negyed sorban örökösödnek a mindkét részről felmenők a

---

[1]) U. o. II. r. 2. cz. 300. 301 §.

[2]) U. o. 348. §. V. ö. e szakasz értelmezésére nézve *Gruchot* id. művével III. köt. 49 l.

[3]) V. ö. *Gruchot*. i. m. III. köt. 54 l. és *Ewelt* i m. 1. köt. 545 l,

[4]) *Landrecht* u. o. 353—355 §§. V, ö. *Gruchot* i. m. III. kötet 58.59. lapon foglalt fejtegetéseivel.

[5]) *Landrecht* II. r. 2. cz. 358. §. V. ö. *Gruchot* i. m. 65. l.

[6]) *Förster* i. m. IV. k. 221. l. V. ö. *Gruchot* i. m. III köt. 66 l.

[7]) *Landrecht* u. o. 357. §. E szabály a német közönséges jog szerint is el van fogadva. L. *Gruchot* i. m. III. k. 66. s köv. l.

[8]) *Landrecht*. u. o. 489——491 §§. V. ö. *Gruchot* i. m. III. k. 278 l.

[9]) V. ö. *Ewelt* i. m. I. k. 545 l.

[10]) *Landrecht* II. r. 3 cz. 39—40. §§. V. ö. *Gruchot* i. m III. k. 285 s köv. l.

[11]) *Förster*. i. m. IV. köt. 22. l.

rokonsági fok közelsége szerint [1]). Az egyenlő fokban lévők fejenként osztoznak [2]). A nagyszülékkel együtt örökösödnek a fél testvérek fejenként s ezek leszármazói törzsenként [3]). Sem az, hogy a félvér az atyáról, vagy anyáról testvér-e, sem az, hogy a vagyon az atyai vagy anyai ágról származott-e nem tesz különbséget [4]). Félvérekkel egyenlő öröklési joggal birnak a balkézre kötött házasságból származott gyermekek, valamint egy anyának több törvénytelen gyermekei is egy más irányában félvéreknek tekintendők [5]).

Ötöd sorban örökösödnek a többi oldalrokonok a rokonsági fok közelsége szerint; a közelebbi rokon kizárja a távolabbit, s a képviseleti jog alkalmazása csak is a rokonsági fok határoz, miből kifolyólag az egyik örökös által el nem fogadott örökségi rész a vele egyenlő fokban álló örökösökre száll; s ha ilyenek nincsenek, ugy tekintetik, mint ha a lemondó nem is létezett volna [6]). Az a rokonsági fok, melynél az öröklésre való jogosultság végződik, nincs meghatározva a törvényben [7]).

Az örökösödés alapjául a vérrokonság szolgál, melynek törvényes házasságon kell alapulnia. A törvényesitett gyermekek a törvényesekkel egy szempont alá esnek. Semmis, vagy érvénytelennek nyilvánitott házasságból született gyermekek csak korlátolt öröklési joggal birnak atyjuk után [8]). A törvénytelen gyermekek rendszerint csak anyjuk után örökösödnek. A fogadott gyermekek egyenlő joggal birnak a törvényes gyermekekkel, azonban a fogadó szüle nem élvez fogadott gyermeke irányában hason jogot [9]).

A porosz törvény a germán jog »Einkindschaft« intézményét is elfogadta. E részben az öröklésre nézve a fogadott gyermekek, és az »Einkindschaft« utján saját gyermekeivel egyenlősitett gyermek között az a különbség, hogy ez utóbbi s fogadott szülei között

---

[1]) *Landrecht* II. r. II. cz. 342. 495—497 §§. és 499. §. V. ö. *Gruchot* i. m. III. köt. 306 s követ. l.

[2]) *Landrecht* u. o. 498.

[3]) *Landrecht.* II. r. 3. cz. 41—42 §§. V. ö. *Gruchot* 313 s követ. l.

[4]) U. o. 43—44. §§.

[5]) *Lendrecht* II. r. 3. cz. 6. §. V. ö. *Ewelt* i. m. I. köt. 545 l.

[6]) *Landrecht.* u. o. 46—52. §§. V. ö. *Gruchot.* i. m. 321 l.

[7]) *Förster.* i. m. IV. k. 223 l.

[8]) *Landrecht.* II. r. 2. cz. 570—583. §§.

[9]) V. ö. *Ewelt.* i. m. I. k. 546—547 és 550—551. l. V. ö. *Gruchot.* i. m. III. k. 8 s köv. és 380 s köv. l.

kölcsönös az öröklési jog abban a vagyonban, mely az »Einkindschaft« létesitésekor megvolt [1]. Az »Einkindschaft«-ba hozott gyermekek azonban nem birnak egymás után öröklési joggal [2].

A törvényes öröklés rendkivüli nemeihez tartozik a házastársak egymás után való öröklése is.

E részben első sorban ugy a házassági vagyonjog szabályozása, mint a kölcsönös örökösödésre nézve is [3], a helyi statutumokat, és provincziális törvényeket rendeli figyelembe veendőnek a porosz magánjog; s csak e szabályok elégtelensége esetén rendeli az országos törvény szabályait irányadóul veendőknek [4]. Jogában áll azonban a házastársaknak jogaikat és kötelezettségeiket szerződésileg szabályozni, s ez esetben a szerződés tartalma határoz [5].

Az országos törvény által szabályzott örökösödésnél első sorban az jő figyelembe, hogy létezett-e a házastársak között vagyonközösség vagy nem.

Ehez képest:

a) *ha nem létezett vagyonközösség*, mindenekelőtt előre kikap az életben maradt házastárs minden ágy- és ruhaneműt, melyet a házastársak háztartásuknál közösen használtak, továbbá azokat butorokat és házi szereket, melyek valamely ingatlanság, vagy jog tartozékaiként nem tekintendők. Az ezután elkülönitendő vagyonnak az örökhagyót illető és tulajdonképen hagyatékként tekintendő részében a hátramaradt házastárs örökösödési része ahhoz képest változik, mint az közelebbi, vagy távolabbi rokonokkal konkurrál az öröklésben. Ugy látszik Justinianusnak a szegény özvegy öröklésére nézve felállitott szabályából vette át a porosz törvény az eszmét, de az öröklést nem tette az özvegy szegénységétől függővé [6]. Ez öröklési rend szerint az özvegy csak a hatodizigleni rokonokkal áll öröklésben [7]; ha ily foku rokon nincs, az egész vagyon a hátramaradt házastársra száll [8]. Ha azonban ily rokonok léteznek,

---

[1] *Landrecht* II. r. 2. cz. 752. §.

[2] U. o. 705. §.

[3] *Landrecht* II. r. 2. cz. 495 - 496. §§. és függelék 78. §. V. ö. *Gruchot* i. m. II. k. 510—520 l. és *Förstler* i. m. III. köt. 508—30 l.

[4] *Landrecht.* II. r. 1. cz. 500. §.

[5] *Koelt* i. m. I. köt. 547 l.

[6] V. ö. *Förstler* i. m. IV. köt. 234 l.

[7] *Landrecht.* II. r. 1. cz. 621—622. §§.

[8] *Landrecht.* II. r. 1 cz. 627. §.

és pedig csak lemenő ágbeliek, s háromnál többen nincsenek, a házastárs a hagyaték $^1/_4$ részét, ha pedig háromnál többen vannak egy gyermekrészt nyer osztályrészül [1]. Ha csak felmenők és testvérek, vagy testvér gyermekek léteznek, a házastárs a hagyaték $^1/_3$ részét [2], ha pedig ennél távolabb foku oldalrokonok hivatvák az öröklésre, a hagyaték felét nyeri örökrészül [3]. Ha pedig az özvegy balkézre kötött házasságból származott gyermekekkel konkurrál, a hagyaték $^2/_3$ részét kapja, ha háromnál nincs több gyermek, és felét ha háromnál több ily gyermek maradt hátra [4].

b) *Ha vagyonközösség létezett a házastársak közt,* a hátramaradt házastárs mindenekelőtt a saját használatára szolgáló ruha- és ágynemüeket, és a gyermekek is az ő használatukra rendelt hasonminőségü tárgyakat kiveszik a közös tömegből, s azután a vagyon két részre elkülönittetvén, egyik része a hátramaradt házastársat illeti, a másik pedig a hagyatékot képezi. [5] Ha ily esetben ki nem elégitett gyermekek vannak az öröklésre hivatva, a házastársat, a reá saját vagyonként esett fele részen kivül semmi sem illetendi, ha ellenben a házastárs kielégitett gyermekek, vagy rokonokkal konkurrál, őt ugyanazon örökségi rész illeti a hagyatékot képező vagyonban, abban az esetben midőn vagyonközösség nem létezik. [6])

A házastársnak a törvény szerint járó örökségi rész fele köteles részt képez, melyet az egyik házastárs csak oly okoknál fogva van jogositva elvonni házastársától, melyek őt a házassági kötelék felbontására jogositanák fel. [7]

A porosz törvény amaz elve mellett, hogy az örökhagyó akaratja szolgál az öröklés alapjául, mégis korlátolja ezen akarat nyilvánitását *a köteles rész intézménye* [8] által. Ilyen köteles rész illeti:

---

[1]) *Landrecht.* II. r. 1. cz. 623—624. §§.

[2]) *Landrecht.* II. r. 1. cz. 625. §.

[3]) U. o. 626. §. V. ö. *Gruchot* részletes fejtegetéseivel i. m. II. köt. 525—530 l. s *Förster.* i. m. IV. köt. 234 l.

[4]) *Landrecht.* II. r. 2. cz. 580. §.

[5]) *Landrecht* II. r. 1. cz. 639—641. §. V. ö. *Gruchot* i. m. III. k. 542—544. l.

[6]) U. o. 642—647. §§. V. ö. *Ewelt* i. m. I. köt. 544. l.

[7]) U. o. 631—632. §§. V. ö. *Gruchot* i. m. III. köt. 533. s köv. l.

[8]) Vajjon a köteles rész a porosz törvény szerint valóságos köteles részt képez-e, vagy csak az örökös elleni követelésre való igényt állapit meg? eltérők a por. jogászok nézetei és a gyakorlat sem követ e részben határozott irányt. L.

a) a gyermekeket, és pedig, ha egy vagy két gyermek van $^1/_3$ része, ha 3 vagy 4 gyermek van fele, és ha ennél több van $^2/_3$ része annak illeti a gyermekeket, mi végrendelet nem létében törvényes örökségi részüket képezte volna. [1])

Az atya után csak a törvényes házasságból származott gyermekeknek van a köteles részre igényük, az anya után azonban a törvénytelen, valamint a balkézre kötött házasságból származott gyermekek is birnak köteles részre igénynyel. [2])

b) Köteles részre igénynyel birnak még *a felmenők is*, de csak azon gyermekeik után, kiknek ő utánuk szintén köteles rész jár; tehát az atya csak törvényes házasságból született, az anya ellenben minden gyermeke után bir a köteles részre igénynyel. E köteles rész felét teszi annak, mi a szülékre törvényes örökösödés utján háramlott volna. [3])

Förster i. m. IV. k. 50—58. l. hol az ellentétes nézetek fel vannak sorolva. V. ö. *Evelt* i. m. I. köt. 560. l.

[1]) *Landrecht*, II. r. 2. cz. 392. l. V. ö. *Gruchot* i. m. III. köt. 110. lapon foglalt fejtegetéseivel.

[2]) *Landrecht* : II. r. 2. cz. 588 és 656. §§. V. ö. *Förster*, i. m. IV. kötet 58. lap.

[3]) *Landrecht* : II. r. 2. cz. 502. §. V. ö. *Gruchot* i. m. III. köt. 328. s köv. lap. — Azt a kérdést, ha vajjon a szükségörökösöknek van-e joguk a köteles részt természetben követelni? *Förster* : akként véli megoldandónak, hogy erre csak akkor vannak jogositva a szükség-örökösök, ha a végrendelet az egyes hagyatéki tárgyak felett nem intézkedett (i. m. IV. köt. 83. l.) Ugy látszik a birói gyakorlat is ezt követi. A köteles rész intézményének további részleteire nézve lásd : *Förster* s *Gruchot* többször idézett müvein kivül Bozóky Alajosnak a köteles részről irt müvét 143—162. lk.

2. Az osztrák polgári törvénykönyv.

Harrasovszky: Geschichte der Codification des österreichischen Civilrechts. Wien 1868.

Unger: Das österreichische Erbrecht. Leipzig 1871.

Tóth Lőrincz: Örökösödés az ausztriai általános polgári törvénykönyv szerint. Pest 1854.

Zeiller: Commentar über das österreichische allgemeine bürgerliche Gesetzbuch. Wien und Triest 1812. III. köt.

Nippel: Erläuterungen des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches. Wien 1832. V.

Winiwarter: Das österreichische bürgerliche Recht systematisch dargestellt. Wien 1841. III. kötet.

Stubenrauch: Commentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche. (II. kiadás) Wien 1864.

Kirchstätter: Commentar zum allgemeinen österreichischen Gesetzbuche. Leipzig und Wien 1868.

Jól lehet — mint fentebb láttuk — az osztrák uralom alatt álló tartományokban az örökösödési jogra nézve, már a kodifikacziót megelőző időkben is részletes törvények hozattak, s ez által az egyes helyi szabványok érvénye lehetőleg korlátoltatván, az osztrák törvénykönyv szerkesztői előtt korántsem állott oly zavaros tömkelege a különböző s gyakran egymással ellenkező szokásoknak, szabványoknak és tartományi törvényeknek, mint más német államokban; és mégis az öröklési jog okozott a magánjog minden részei között legtöbb nehézséget a kodifikaczionalis bizottságnak. [1])

Különösen a nemesi jogok és a nemesség akkor divó fénykorában igen nagy ellenállásra talált, hogy a család nevének fentartására és diszének emelésére hivatott férfiak egyenlő jogokkal birjanak, mint a nők, elannyira, hogy az örökhagyó még végrendeletileg is csak a köteles rész korlátai között intézkedhessék javukra; és valóban azon időben, midőn e törvényt szerkesztő bizottságban

---

[1]) Lásd az osztrák törvény kodifikácziójának részletes leirását *Harrasovszky* idézett müvében.

az előadó tisztet *Anzoni* viselte, általánosan el lett fogadva az a nézet, hogy az uri és lovag rendre nézve e tekintetben külön szabályok lesznek felállitandók; s Anzoni első javaslata szerint az uri rendnél 6000 frtban, a lovagrendnél pedig 3000 frtban határoztatott meg a nőknek a férfi örökösök által fizetendő minimalis összeg; majd a hagyaték bizonyos hányadában, némelyek szerint annak $^1/_4$, mások szerint $^1/_6$, s ismét mások szerint $^1/_8$ részében kivánták megállapitani a nők osztályrészét. [1]) Ismét más vitapontok merültek fel Zenker előadó idejében az uri rendnél kinevezendő utóörökösökre nézve. [2]) Szóval ellenére annak, hogy a bizottság előtt kész törvényes szabályok állottak, az egyes kiváltságok is több nehézséget s akadályt csináltak, s a kodifikatorok előtt több nyomatékkal birtak, mint nálunk sokaknak századost intézményeink okoznának, melyeket a közérzület ellenére oly könnyen gondolnak a lomtárba dobhatni, nem tekintve a szomszédba, hol nem ily általános intézményekkel ellenkező öröklési rend behozatala évtizedekig folyt küzdelem után birt csak az absolut hatalmu törvényhozásnak is sikerülni.

Végre megalkottatott az osztrák törvény s dicséretére legyen mondva, elég szabadelvü irányban, — nem tévén különbséget sem a nem, sem az ország lakosainak egyes osztályai között.

Alapjául a római jog szolgált, s leszámitva az egyes kivételeket, melyek között legjelentékenyebbek a telekkönyvi jogokra vonatkozó szabályok, a római jog azon időbeni elmélete nyert benne kisebb-nagyobb mérvben alkalmazást. [3]) Mi felett, amaz általános jelentőség mellett, melyet a római jog abban az időben élvezett, s mely Ausztriában is segédjogként volt elfogadva, csodálkozni annál kevésbé lehet, mennél ismeretesebb hivei voltak a római jognak a Codex utólsó bizottságának tagjai, s főleg annak utólsó előadója, kinek kezei között a gyermek megszületett. [4])

---

[1]) L. *Harrasovszky* i. m. 92—93. lap.

[2]) *Harrasovszky* i. m. 105. lap.

[3]) Dem Stoffe nach — *mond Bluntschli* — hällt sich dieses Gesetzbuch vornehmlich an die damalige Theorie vom römischen Recht, und theilweise an die hergebrachten Landesgewohnheiten. Nur schüchtern, *und in der That schüchtern* korrigirt es den hergebrachten Rechtsstoff vom veraltetem, und unpassenden römischen Recht. — Privatrechtliches Gesetzbuch für den Canton Zürich. I. kötet XVIII. lap.

[4]) V. ö. *Unger* : System des österreichischen allgemeinem Privatrechts. I. kötet. Anhang 636. lap.

Áll ez különösen az örökösödési jogra nézve is, mely része a törvénynek nem csak azért áll jelességben a porosz törvény felett, mert határozottan szembeszállott minden nehézségekkel, melyek elől a porosz törvény a helyi szabványok mögé búván, az országos törvényt segéd jognak deklarálta, mi már magában véve is homlokegyenest ellenkezik a kodifikaczio céljaival, hanem azért is, mert sokkal rendszeresebb és nincs tömve az ellenmondások oly tömegével, a melyel a porosz törvényben minden lépten-nyomon találkozni kényszerülünk.[1])

A római jog behatása az osztrák jogra már az örökös és az örökség fogalmának meghatározásánál is jelentkezik. Az örökhagyó jogai és kötelezettségeinek összege képezi annak hagyatékát,[2]) vagyis az örökséget; az a kizáró jog pedig, melynél fogva valaki az örökséget egészben, vagy annak az egészre vonatkozó hányadrészét birtokba venni jogositva van, örökösödési jognak neveztetik.[3]) Tehát az örökség egy osztatlan egészet képez, melyre az örökös vagy egészben, vagy pedig csakis annak bizonyos hányad-részére hivathatik meg, és nem a hagyaték egyes tárgyaira. Épen ugy, mint azt a római jog rendeli.

Jelentkezik ez a irány az örökösödési jog részletes szabályozásánál is. Az osztrák törvény szerint is a törvényes öröklési jog, mint egy nagyszerü végrendelkezés, mint egy előre elkészitett végrendelet jelentkezik, melynek czélja az öröklési jogot az örökhagyó véleményezett akaratjával egyezőleg rendezni. Ezen alapon nyugszik valamint a törvényes, ugy a végrendeleti öröklési jog, mindkét esetben az örökhagyó akaratjánál fogva foglalja el az örökös a hagyatékot, csakhogy emitt a határozottan kijelentett, amott a vélelmezett és a törvény által ehez képest szabályozott akaratjánál fogva.[4])

Ez elv továbbá folyománya, hogy első sorban a végrendeleti öröklés szabályoztatik, mert elv, hogy csak végrendelet nem létében van helye a törvényes örökösödésnek.

Az a sorrend, mely szerint az öröklésre jogosult rokonok az

---

[1]) V. ö. *Förster*: Theorie und Praxis des gemeinen preusischen Civilrechts IV. köt. 15. lap.

[2]) Osztr. polg. törvkönyv 531. §.

[3]) Osztr. polg. törvkönyv 532. §.

[4]) V. ö. *Unger*: Erbrecht 18. lap 4. §. 1) jegyz. alatt.

ugynevezett parentalis rend alapján van szabályozva. E szerint mindazok, kiknek az örökhagyóval legközelebbi fokon közös törzse van, azokat, kik az örökhagyóval bár közös, de távolabbi törzstől származtak, az örökösödésből kizárják. Az örökösödésnek a hatodik ágig bezárólag van helye. [1])

Az első ághoz tartoznak, kiknek közös törzse maga az örökhagyó; tehát a gyermekek és ezek leszármazói.

A második ághoz tartoznak az örökhagyó atyja és anyja azokkal együtt, kik tőlük, mint közös törzstől származnak, tehát az örökhagyó testvérei és ezek leszármazói.

A harmadik a nagyszülék azokkal együtt, kik tőlük, mint közös törzstől származnak.

A negyedik ághoz tartoznak az örökhagyó összülei (Urgrosseltern) utódaikkal.

Az ötödik ághoz tartoznak az örökhagyó dédjei és ükei (zweite Urgrosseltern) leszármazóikkal; s végre

a hatodik ághoz tartoznak az örökhagyó dédősei és ükősei (dritte Urgrosseltern) a tőlük, mint közös törzstől leszármazókkal együtt.

E hat ág közül a közelebbi mindig kizárja a távolabbit, ugy, hogy a későbbi ágak csak akkor jutnak az örökléshez, ha az előbbi, vagy közelebbi ágakon örökségképes rokon nincs, vagy ha van, az öröklésről lemond. Több ugyanazon osztálybeli személyek tehát konkurrálhatnak az öröklésnél, de különböző ágbeli rokonok nem. [2]) A vagyon eredetének semmi jelentősége sincs; az tehát, hogy a vagyon öröklött-e vagy szerzeményi, az atyai, vagy anya ágból származott-e? sem az öröklési jogra, sem az örökösödési rendre befolyással nincs.

Ez elvek szerint az örökösödés lényeges szabályai következőkben foglalhatók össze:

a) *a leszármazók öröklése.* A törvényes örökösödés első sorban az örökhagyónak az öröklésre képes gyermekeit egyenlő részben illeti. [3]) A távolabbi leszármazók még élő szüleik által, kik az

[1]) Osztr. p. t. könyv 730. §.

[2]) Ezen öröklési rendre lásd bővebben: *Unger* i. m. 133. l. *Tóth Lőrincz* i. m. 154. l. *Kirchstätter* i. m. 133. l. *Zeiler* III. köt. 718. s köv. l. *Stubenrauch* i. m. I. k. 933. l. *Nippel* V. k. 3. s köv. lapon foglalt fejtegetéseit.

[3]) Osztr. polg. törv. könyv. 731. §.

örökhagyóvali rokonságukat közvetitik, kizáratnak; [1]) és e szabály még akkor is feltétlenül alkalmazást talál, ha a még élő szüle az öröklésre képtelen, mert abból jogszerüleg kizáratott, vagy öröklési jogáról lemondott, vagy a reá szállott örökséget el nem fogadta. [2]) Unokák és dédunokák, kik az öröklésre hivatvák, törzsenkint örökölnek, tekintet nélkül arra, hogy ugyanazon fokon, vagy különböző fokon leszármazókkal hivatvák-e együtt az öröklésre. [3]) Ha az örökös több ágon rokon az örökhagyóval több örökségi rész is háramolhat reá. [4]) Ha a szüle az örökhagyó előtt elhalt, annak gyermekét abban az esetben is illeti az örökség, ha elhalt szülője kitagadtatott; [5]) ellenben ha az örökségi jogáról lemondott, e lemondás kihat a lemondó örököseire is. [6])

b) *A felmenők és oldalrokonok örökösödése.* A felmenő ágban először az örökhagyó szülei hivatvák az öröklésre. [7]) A testvérek és azok gyermekei csakis, mint leszármazói elhalt szüleiknek, kik által az örökhagyóival való rokoni összeköttetésük közvetittetik, jutnak az örökséghez; és ezen esetben a felmenők örökösödésére nézve fennálló szabályok, s különösen a testvér gyermekekre nézve a törzsek szerinti osztály nyer alkalmazást. [8]) Ha valamelyik szüle az örökségre jogositott leszármazók nélkül hal el, az egész örökség

---

[1]) Oszt. polg. törvkönyv 732. §.

[2]) Osztr. polg. törv.könyv 740. és 480. §. W. ö. *Winiwarter* III. k. 391. l. *Kirchstätter* i. m. 263 l. *Stubenrauch* i. m. I. köt. 733. l.; s különösen lásd *Ungernak* e szabály helytelenségére vonatkozó szellemdus érvelését (i. m. 136. l. 1. és 2.) jegyz. alatt szemben Zeilernak (i. m. II. k. 396. l.) erre irányzott védelmével.

[3]) Az osztrák jog szerint kérdés tárgyát képezi, hogy az unokák képviseleti joga szüleik után csak az örökrész mennyiségére, vagy magára az öröklési jogra vonatkozik. A régibb jogászok, s köztük különösen *Nippel* (i. m. IV köt. 32. s köv. l.) abban a véleményben vannak, hogy a képviseleti jog magára az öröklési jogra vonatkozik. Ellenkező nézetben van *Unger* (i. m. 136. l. 4. jegyz.) habár maga is beismeri hogy a képviseleti jog hibás felfogása az osztrák törvény több helyein észlelhető. V. ö. *Winiwarter* i. m. III. köt. 25. l. *Stubenrauch* I. köt. 733. lap. *Kirchstätter* i. m. 426. l.

[4]) Osztr polg. törv. könyv 750. §.

[5]) U. o. 541. §.

[6]) U. o. 551. §.

[7]) U. o. 735. §.

[8]) U. o. 735. 736. §.

a másik szülére, s illetve annak utódaira száll. [1]) A teli vér, vagy félvérségnek az öröklési rendre semmi befolyása nincs, s hatálya csak az örökségi rész mennyiségére nézve nyilvánul. [2])

A további felmenő ágakban az örökség az atyai és anyai ágra való tekintettel, annyi törzsre osztatik, a hány szülő pár létezik; tehát a nagy szülei ágnál két, az ős szülei ágnál négy, az ötödik ágnál 16 törzsre. [3]) Minden ágon először a felmenők örökösödnek; a tőlük leszármazók, vagyis az örökhagyó oldalrokonainak öröklésére nézve fennálló elvek nyernek alkalmazást. [4]) Ha a nagyszülei ág egyik törzsén nem léteznek örökségképes rokonok, e törzs örökségi része a harmadik ágban a másik törzsre, vagyis a másik nagyszülei párra, s ezek leszármazóira száll. [5]) Ha a negyedik ághoz tartozó 4 törzs közül halt ki valamelyik, annak örökségi része ugyanazon oldalon való másik törzsre, vagyis, ha a kihalt törzsök atyai, részről való volt, akkor atyai, ha pedig az anyai részről való volt, akkor az anyai részről való másik törzsökre száll; és ha egy részről való mindkét törzs kihalt, az örökség a másik részről két törszre, s illetve, ha már ez ágon is már csak egy törzs létezik, erre esik. [6]) Hasonló elvek szerint történik az osztály az ötödik és hatodik ágon is. [7])

c) *A házasságon kivül született*, de szüleik utóbbi házassága által törvényesitett gyermekek, valamint azok is, kik törvény szerint érvénytelen házasságból születtek ugyan, de mégis nem olyanból, melynek szüleik egybekelésekor létezett akadálya jóvá nem tehető, a törvényes öröklésre nézve a törvényes gyermekek jogaival birnak. [8])

Ellenben a házasságon kivül született, de nem törvényesitett gyermekek csak anyjuk után birnak öröklési joggal, s sem atyjuk

---

[1]) Osztr. polg. törv.könyv 737. §.

[2]) U. o. 736. §.

[3]) U. o. 738—749. §§.

[4]) U. o. 739, 742, 745, 748. §§.

[5]) U. o. 740. §.

[6]) U. o. 743. §.

[7]) Lásd erre részletesebben : *Unger* : i. m. 135. s köv. l. *Tóth Lőrincz :* i. m. 155 s köv. l. *Kirchstätter* : i. m. 336 s köv. l. *Stubenrauch* i. m. I. köt. 933 s köv. l. *Winiwarter* : i. m. III. k. 279. s köv. l. *Zeiler*: i. m. III. köt. 718 s köv. l. *Nippel:* i. m. IV. köt. 731 s köv. lap.

[8]) O. p. t. könyv 752. §.

sem anyjuk szüleinek, vagy az anyai ágról származott rokonaiknak vagyonában nem örökösödnek. [1])

d) *Az örökbe fogadott gyermekek* annak, ki őket örökbe fogadta, szabadon elörökithető vagyonában, törvényes gyermekeivel egyenlő öröklési joggal birnak, de annak rokonai, vagy az után a házastárs után, kinek beleegyezése nélkül fogadtattak örökbe, öröklési jog nem illeti őket. E mellett természet szerinti szüleik vagyonára nézveis megtartják öröklési jogukat, valamint természetszerinti szüleik is örökösödnek utánuk; ellenben örökbe fogadó szüleiket örökségi jog utánuk nem illeti. [2])

c) *A házastársak örökösödési joga.* Az osztrák törvény a törvényen alapuló házassági vagyonközösséget határozottan kizárja, [3]) s elvül állítja fel, hogy minden házastárs tulajdonosa a maga vagyonának és szerzeményének. A törvényes házassági vagyonjognak tehát azok egymás utáni örökösödésére befolyása nincs; és a házastársak öröklési joga nem a vagyoni jogviszonyokban, hanem azoknak egész életükre kiható benső összeköttetésében leli alapját. [4]) A házastársak örökösödési joga különböző ahoz képest, hogy maradtak-e a házastársnak öröklésre hivatott rokonai vagy sem; s az első esetben, ha vajjon leszármazók-e a hátramaradt rokonok, vagy más foku rokonsággal konkurrál a házastárs az örökösödésben.

Ha a házastársnak öröklésre hivatott rokonai nem maradtak, vagy azok jogukkal élni nem kivánnak, az elhalt házastárs vagyona egészen életben maradt házastársára száll. [5]) Ha pedig az örökhagyónak felmenő, vagy az örökösödésre jogositott oldalrokonai maradtak, a hátramaradt házastársat $^{1}/_{4}$ részének tulajdona illeti, ki e részre nézve valódi örökösként tekintendő; [6]) ha azonban a házastárs után leszármazók maradtak, akkor a házastársat, ha három

---

[1]) O. p. t. könyv 754. §.

[2]) U. o. 755. §. V. ö. *Tóth Lőrincz* i. m. 169. lap.

[3]) Oszt. polg. törv. könyv 1233. §. Annyira igyekezett a törvényhozó ennek az elvnek érvényt szerezni, hogy a megszokott vagyonközösségi elvek ne alkalmazását az 1228, 1237, 1238 és 1247 §-okban felállitott vélelmekkel igyekezett megelőzni. V. ö. *Berger* : Kritische Beiträge zur Theorie des österreichischen Privatrechts 90. lap.

[4]) *Unger* : i. m. 141. lap.

[5]) Oszt. polg. trvkönyv 759. §.

[6]) V. ö. *Tóth Lőrincz* : i. m. 169. l.

gyermek, vagy kevesebb maradt hátra, a vagyon $^1/_4$ része, ha pedig több maradt, egy gyermekrész illeti holtiglani haszonélvezetül; [1]) ez esetben tehát a házastárs jogi helyzetére nézve hasonló ahoz a hagyományoshoz, kinek a hagyaték bizonyos hányada holtiglani haszonélvezetül hagyatott. [2])

Jóllehet az osztrák törvény egyik alapelve, hogy vagyonával mindenki szabadon rendelkezhetik halála esetére is, ő is korlátolja a végrendelkezést *a kötelesrész intézményének* felállitása által, melynél fogva az örökhagyó köteles a törvényben meghatározott bizonyos személyeknek bizonyos vagyonbeli értéket hagyni, ellen esetben azok ezen értéket, s illetve annak kiegészitését a végrendeleti örökösöktől követelni jogositvák.

Azok a személyek, kiknek ily köteles részre igényük van : az örökhagyó lemenő és felmenő rokonai, [3]) kiknek a hagyaték bizonyos részére törvényes igényük és keresetjoguk van. A lemenő és felmenő rokonoknak, a nem és a fel- vagy leszármazás fokára való különbség nélkül, mind azokban az esetekben van igényük a köteles részre, a melyekben a gyermekek szüleik után és viszont törvény szerint örökösödési joggal birnak. [4]) Ez elv szerint : a törvénytelen gyermekeknek anyjuk után és viszont, [5]) az utólagos házasság által törvényesitett, mint az érvényesnek vélt házasságból származott gyermekeknek szüleik után, [6]) s végre az örökbe fogadott gyermekek nek úgy vérszerinti, [7]) mint örökbe fogadó szüleik után [8]) igényük van a köteles részre.

A köteles rész annak az örökségi résznek egy része, mely az örökösre végrendelet nem létében háramlott volna. Ez a rész a lemenőrokonok örökségi részének felét, a felmenőknél pedig annak $^1/_3$ képezi. [9]) Ez a köteles rész a jogositott szükség örökösöknek, mint

---

[1]) O. p. tkönyv 757, 758. §§.

[2]) *Unger* : i. m. 142. l. erről részletesebben *Kirchstätter* : i. m. 339. s köv. l. *Stubenrauch* : i. m. 447. l. s köv. *Winiwarter* : i. m. III. köt. 314. s köv. l. *Nippel :* i. m. V. kötet 41 s köv. l. *Tóth Lőrincz* : i. m. 170 s köv. l.

[3]) Oszt. polg. törvkönyv 762. §.

[4]) U. o. 762—763. §.

[5]) U. o. 754. 756. §§.

[6]) U. o. 752. 756. §§.

[7]) U. o. 755. §.

[8]) U. o. 755 és az 1853 máj. 10-én kelt udv. rendelmény (függ. 59. sz.).

[9]) U. o. 765. 766. §§.

örökrész, hagyomány, halál esetérei ajándék, vagy egy részben egy, más részben más czimen, vagy módon is hagyható, csakhogy a kiszabott mennyiség a jogositottnak megcsorbitatlanul kiszolgáltassék.[1]) Ennek az elvnek folyománya, hogy a köteles rész, vagy annak kiegészitése nem természetben, hanem csak a hagyaték értékének megfelelő pénzbeli értékben követelhető.[2])

3. A szász polgári törvénykönyv.

Siebenharr. Commentar zu dem bürgerlichem Gesetzbuche für Sachsen. Leipzig 1869. III. köt.

A szász törvényhozásnak még az osztráknál is könnyebb helyzete volt, mert Szászországban régtől fogva egy egységes törvény volt életben, s nem ugy, mint Németország más államaiban, melyekben oly különböző törvények divtak minden tartományban, sőt minden városban is.

Szászországban a hazai törvény mellett segédjogként a római jog használtatott, mely tehát egész teljében nem volt ugyan elfogadva, de egyrészről folytonos befolyása a törvényhozásra tagadhatlanul jelentkezik, másrészről a hazai jog legnagyobb részben elavult intézményei mellett mindinkább nagyobb és nagyobb tért foglalt el.[3])

Ez utóbbi körülmény, továbbá az a fejlett álláspont, melyre a római jog mivelése e törvény alkotásakor emelkedett, magyarázza meg, hogy a szász törvénykönyv sokkal közelebb áll a római joghoz, mint a porosz magánjog; habár több, részint lényeges, részint jelentéktelen eltéréseket tartalmaz,[4]) melyeket tekintettel a hazai jogérzületre és jogfejlésre, a törvényhozó figyelmen kivül nem hagyhatott; és hogy azokat nem mellőzte, az csak is törvényhozói hivatásának kellő felfogásáról tanuskodik.

---

[1]) Osztr. p. tvkönyv 774. §.

[2]) L. ez intézménynél bővebben *Unger:* i. m. 347 s köv. l. *Tóth L.* i. m. 178 s köv. lap. *Winiwarter*. i. m. III. köt. 326 s köv. l. *Kirchstätter* : i. m. 346 s köv. lap. Stubenrauch i. m. I. köt. 973. s köv. *Nippel* : i. m V. köt. 59 s köv. l. *Bozóky* a köteles részről 169. s köv. lap.

[3]) Siebenhaar : i. m. I. kötet, Előszó IV—VII. lap.

[4]) *Förster* : i. m. IV. k. 15. lap.

A szász törvény az örökös és az öröklési jog meghatározásánál egészen a római jog fogalmát vette át, s ehez képest: *az örökséget* az elhunytnak másra egész teljében átszálló vagyonának jelenti ki.[1]) Az örökség tehát magában foglalja az elhunyt jogai és kötelezettségeinek teljes összegét. A ki az egész örökségnek birtokba vételére van hivatva: az örökös; több egyén egyenlő, vagy nem egyenlő részekben örökös társ lehet;[2]) de az örökösödés csak az egész hagyatékra, vagy annak számszerüleg meghatározott, s az egészre vonatkozó részére nézve foglalhat helyt.[3])

Jelentkezik a római jog elveinek behatása annak helyzetnek meghatározásánál is, melyet a törvényes örökösödési jognak, az öröklési jog egyéb czimeivel (a végrendeleti és szerződési örökléssel) szemben kijelölt; mert habár a german jog fogalmainak eleget tenni kivánva, a törvényes öröklést teszi első helyre, de hogy ez a beosztás csak alaki, mindjárt az első szakasznál kitünik, mely szerint törvényes öröklésnek annyiban van helye, mennyiben az örökhagyó vagyonáról sem végrendelet, sem örökösödési szerződés utján nem intézkedett, vagy ha ilynemü intézkedése bármely oknál fogva érvényre nem emelkedett.[4])

A törvényes öröklésre való jogosultságot a vérszerinti összeköttetés állapitja meg. Ehez képest: a törvényes gyermekeket illeti az öröklés a) atyjuk és anyjuk vagyonában, b) az atyai és anyai ágon levő távolabbi felmenők után, kivéve, ha ama személyek valamelyikének, ki a közöttük és az örökhagyó közti rokonságot közvetiti, törvénytelen születésénél fogva, a szóban forgó hagyatékban öröklési joga nem lett volna.[5])

A rokonok általában a következő négy osztály szerint örökösödnek: 1) a leszármazók; 2) a felmenők; 3) a testvérek és azok leszármazói; 4) az oldalrokonok. Mig egyik osztályba tartozó örökös van, az utána következő osztály nem örökösödhet[6]); és magán az osztály körén belül sem örökölhet, a rokon mindaddig, mig nála az örökhagyóval közelebbi rokonságban álló egyén létezik.[7])

---

[1]) Szász polgári törvénykönyv 2000. §.
[2]) U. o. 2002. §.
[3]) U. o. 2030. §.
[4]) U. o. 2011. §.
[5]) Szász p. t. k. 2016. §. V. ö. *Siebenharr* : III. k. 229. l.
[6]) U. o. 2026. §.

Ha a harmadik vagy negyedik osztályban teljes és féltestvérek együtt hivatvák az öröklésre, minden egész testvér szemben a félvérekkel két személy gyanánt számitandó, s kettős örökségi részt nyer.[1])

Ez ehhez az alapelvekhez képest az örökösödési jog részletesen következőleg van szabályozva:

a) *az első sorban* való örökösök, vagyis a leszármazók első fokban, vagyis a gyermekek, fejenként, a távolabb fokban való leszármazók pedig törzsenként.[2]) Ez utóbbiak is azonban saját joguknál, s illetve az örökhagyóval való vérségi összeköttetésüknél fogva és nem, mint szüleik képviselői,[3]) s ez az elv a szász törvényben következetesen alkalmaztatván, sem az örökhagyó elhalt szüléknek az örökségről való lemondása, még ha ez határozottan kiterjesztetett a gyermekekre is;[4]) sem az, ha a szüle, mint az örökségre méltatlan kitagadtatott, habár ez az örökhagyót túléli és az[5]) annak gyermekeit a nagyszüleik után őket illető örökségtől meg nem fosztja.

b) *Másod sorban*, vagyis a felmenők öröklésénél az örökhagyóhoz közelebb álló felmenő a távolabbit az öröklésből kizárja. Ha mindkét szüle él, azok egyenlően örökölnek; ha pedig csak egy van közölük életben, az egész örökség azt illeti. Ha a szülék egyike sem él, az atyai és az anyai ágról való felmenők a távolabbit kizárják, tekintet nélkül arra, hogy melyik ágból származott az egyik, vagy a másik felmenő; tehát mig az örökhagyónak bármely ágon való egy nagy szüléje is él, az ősszülőkre az örökség nem háramlik. Ha az egyenlő foku rokonok különböző ágakhoz tartoznak, a vagyon ágak szerint olyképen osztatik meg, hogy fele az apai, fele az anyai ágnak jut; ugyanegy ágon való hason foku rokonok fejenként egyenlő részekben osztoznak az ágra esett örökségen.[6])

c) *A harmadik osztályba tartozók*, vagyis a testvérek egyenlően osztják meg az örökséget; az elhalt testvérek leszármazói

---

[1]) Szász polgári törvénykönyv 2031. §.

[2]) U. o. 2034. 2035. §. V. ö. *Siebenharr* i. m. III. köt. 232—236. lap.

[3]) Szasz p. t. könyv. 2077. §§. »Entferntere Verwandte gelangen zur Erbschaft selbst wenn sie nicht Erben der Person geworden sind, welche zwischen Ihnen und den Erblasser stand. V. ö. *Siebenharr* : i. m. III. köt. 232. lap.

[4]) Szász polgári tkönyv 2561. §.

[5]) U. o. 2599. §.

[6]) U. o. 2036—2038. §§. V. ö. *Siebenharr* : III. köt. 237—238. l.

ezekkel együtt örökölnek, csakhogy amazok fejenként, emezek pedig törzsenként, vagyis aképen osztoznak, hogy egy testvér leszármazóit összesen illet olyan vagyonrész, a milyen az életben lévő testvérek egyikét illeti.[1])

d) *A negyedik osztályba* tartoznak a többi oldalrokonok, kik között azt illeti az elsőség, kinek az örökhagyóval közelebbi közös törzse van. Egyenlő foku rokonok egyenlő részekben örökösödnek.[2])

A törvényes öröklés e rendszerinti módján kivül bizonyos esetekben rendkivüli öröklés is foglal helyt. Ide tartozik:

a) *a törvénytelen ágyból született gyermekek öröklése*, kik, ha utóbb törvényesitettek szüleik után a törvényes gyermekekhez hasonló öröklési joggal birnak. A törvényesitett gyermekek atyjuknak törvényes házasságból származott gyermekei után szintén birnak ugyan öröklési joggal, de azokkal szemben csak féltestvéreknek tekintetnek.[3]) A törvényesitett gyermekek az egymásutáni öröklésnél pedig, mint egész, vagy mint fél vérek tekintetnek, ahoz képest, a mint ugyan által az anyától vagy különböző anyától származtak[4]). Atyjuk felmenői és oldalrokonai után azonban a törvényesitett gyermekeknek csak akkor van örökösödési joguk, ha a törvényesitésbe ezek is beleegyeztek.[5])

Ellenben a házasságon kivül született, s nem törvényesitett gyermekeknek csak anyjuk, anyjuk felmenői, s anyjuk ágán levő oldalrokonaik után van örökösödési joguk; a házasságon kivül született testvérek azonban az egymásutáni öröklésnél egymással szemben csak fél testvéreknek tekintetnek, habár egy apától és egy anyától származtak is.[6])

b) *Az örökbe fogadott gyermekek* (Kindesstatt angenommene) *öröklése*. E gyermekeket örökbe fogadó szüleik után, hacsak a házassági szerződésben más nem foglaltatik, azok törvényes gyermekeivel egyenlő öröklési jog illeti. — Az örökbefogadó házastársa,

---

[1]) Szász polg. tkönyv 2040—2041. §§. V. ö. *Siebenharr* III. köt. 239 s köv. l.

[2]) U. o. 2042—2042. §§. V. ö. *Siebenharr* : III. köt. 240. s köv. l.

[3]) U. o. 2018. §.

[4]) U. o. 2022, §. V. ö. *Siebenharr* : III. köt. 531. lap.

[5]) U. o. 2023. §.

[6]) U. o. 2019—2020. §§.

annak gyermekei s egyéb rokonai után azonban sem a fogadott gyermek, sem viszont amazok ez után nem birnak öröklési joggal; ellenben az örökbe fogadott gyermek az örökbe fogadás folytán a vérszerinti szülei után őt illető öröklési jogát el nem veszti.[1]

c) *A házastársak öröklése.* Annak előrebocsájtása mellett, hogy a szász polgári törvény szerint sem a törvényes vagyonközösség, sem vagyonegység rendszere el nem fogadtatott[2]), s ennél fogva ennek az öröklési jogra befolyása nincs, a szőnyegen forgó törvényeknek a házastársak örökösödési jogára vonatkozó intézményei következőkben foglalhatók össze:

ha a hátrahagyott házastárs az örökhagyó leszármazóival együtt van hivatva az öröklésre, azt a hagyaték $^1/_4$ része örökrészül illeti, ha azonban más leszármazók mint a házastárs örökbe fogadott gyermekei nem maradnak, az a hagyaték $^1/_3$ részét nyeri örökségül, az özvegy nőt ez eseten kivül még $^1/_3$ részbeni öröklés illeti, ha oly gyermekekkel konkurrál az öröklésben, kik a házasság tartama alatt törvényesitettek, az özvegyen maradt férfit pedig akkor, ha a nő csupán oly törvénytelen gyermekeket hagy hátra, kik a hátramaradt házastárssali házasságának tartama alatt elkövetett házasságtörésből származtak.[3]

Ha a házastárs az örökhagyó felmenői, testvérei vagy ezek leszármazóival együtt van az öröklésre hivatva, az örökség fele illeti őt; ha pedig az örökhagyó után csak a negyedik osztályba tartozó rokonok maradtak, az egész örökség a hátrahagyott házastársra száll.[4]

A végrendelkezési jog a szász törvény szerint is korlátolva van a köteles rész intézménye által. *A köteles rész* az örökségnek az a része, mely bizonyos személyeket oly módon illet, hogy az azoktól önkényt el nem vonható.[5]

[6]) 2044—2047. §§.

[1]) Szászországban — mond Siebenharr — sem a Németországban oly divatos vagyonközösség, sem a római jog dotalis rendszere nem jutott érvényre, hanem annak sajátlagos házassági vagyonjoga fentartatott, s a polgári törvénykönyv is ezt vette alapul. L. *Siebenharr* i. m. III. köt. 243. lap.

[3]) Szász ptkönyv. 2564—2571. §§. V. ö. *Siebenkarr* i. m. III. k. 430. s köv. lap.

[4]) Szász ptkönyv. 2578—2580. §§. — A közelebbi részleteket lásd *Siebenharr* i. müvében 431 s köv. l. s *Bozóky Alajos* köteles részről czimü monografiájában 173 s követ. lap.

Köteles részre igénynyel birnak: az örökhagyó leszármazói, felmenői és házastársa, mennyiben azokat a felmerülő esetben a törvényes örökösödési jog megilleti.

A lemenőket köteles rész fejében, ha öt vagy több gyermek van, fele, ha pedig négy vagy kevesebb van, egy harmadrésze illeti annak az örökségi résznek, melyet a leszármazók, mint törvényes örökösök kaptak volna, ha az örökhagyó végrendelet vagy örökösödési szerződés nélkül halt volna el.

Ha valamely gyermek az örökhagyó előtt leszármazók hátrahagyásával elhalt, a leszármazók az elhunyt gyermek helyébe lépnek, de a köteles rész kiszámitásánál, akár hányan legyenek is, egy gyermeknek tekintendők.

Az örökbe fogadott gyermekek a törvényesekkel hasonló igénynyel birnak a köteles részre.

Ha csak szülék és nagyszülék léteznek ezek, köteles részét törvényes örökségi részük $^1/_3$ része képezi.

Végül a házastársak köteles részét az az örökségi rész képezi, mely őket, ha leszármazókkal együtt hivatvák az öröklésre, törvény szerint megilleti. Ha a házastárs másod-, vagy harmadosztályhoz tartozó rokonokkal van együtt hivatva az öröklésre, törvényes öröklési részének $^2/_3$ része, ha pedig negyedik osztályu rokonokkal, a hagyaték fele képezi köteles részét.

III. Schweiczi nevezetesebb törvénykönyvek.

1. A berni polgári törvénykönyv.

Niggeler és **Dr. Emil Voigt:** Sammlung der Civil-, und Civilprocessgesetze des Canton Bern. — Bern 1866.

Az 1826. évi ápril hó 1-én hatályba lépett berni polgári törvénykönyv s különösen annak az örökösödési jogra vonatkozó része, egyike a schweiczi törvényhozások leggyöngébb alkotásainak, mely egy részről a mult intézmény ehez való féltékeny ragaszkodása mellett[1]) nem igyekezett azokat a tudomány és a kor követelményeivel összhangba hozni, s az igényeket ilyképen kielégiteni; másrészről ott, hol ez irány a előtérbe nem lép, majdnem minden önállóság nélküli utánzás jellemzi.[2]) Igaz, hogy ezelőtt 30 évvel készült, s azóta a germán jog mivelése sokat haladt, sőt mondhatni, ez idő óta kezdet lendületet venni, s ennélfogva a tudomány vivmányait épen azon a téren kellett nélkülöznie, melyre alkotását alapitani szerette volna, s ez indokolja a határozatlanságot az egység és a biztos alapnak minden lépten-nyomon érezhető hiányát. Hogy e fogyatkozások a kanton népének figyelmét sem kerülték el, legjobban tanusitja az, hogy egy uj polgári törvénykönyv alkotása munkába vétetett, s annak egy része már nyilvánosságra is hozatott.

A berni polgári törvénykönyv az örökösödési jog tárgyalásánál első sorba helyezi azokat, kiket az örökhagyó örökségi részüktől meg nem foszthat. Ezekután tárgyalja azok öröklési jogát, kiket

---

[1]) *Bluntschli* a hazai intézményekhez való ragaszkodásáról, melyek a törvénynek nemzeti szinezetet kölcsönöznek, elismerőleg szólt. L. Privatrechtliches Gesetzbuch für den Canton Zürich I. kötet XXV. lap.

[2]) A törvénynek kiválólag az osztrák polgári törvénykönyv szolgált alapul. L. *Bluntschli* : i. m. I. köt. XXIV. lap.

szükség örökösök nem létében, vagy ezek jogainak sérelme nélkül, az örökhagyó kijelentett akaratja — a végrendelet — folytán illet az öröklés; és végre arra az esetre vonatkozó intézkedéseket tárgyalja, midőn az örökhagyó nem tett végrendeletet, vagyis midőn a törvény jelöli ki az örökösöket, és határozza meg azok sorrendjét. E sorrend szerint az öröklési jogra vonatkozó rendelkezések következők:

I. Szükségörökösök.

Az örökhagyó hátramaradt házastársa, és az örökhagyó törvényes leszármazói a törvény által meghatározott sorrendben.

Ehez képest:

1. Ha az örökhagyó csupán házastársat hágy maga után, és sem ezen házastársával, sem netáni előbbi házasságából származott gyermekek nem maradtak utána, szükségörökös házastársa lesz.[1]

2. Ha az örökhagyó után házastárs nem maradt, de maradtak gyermekei, a gyermekei lesznek szükségörökösei.

3. Ha házastárs gyermekekkel együtt van hivatva az öröklésre, következő szabályok szolgálnak zsinórmértékül:

a) *midőn a férj az utolsó házasságból származott gyermekekkel találkozik*; vagyis, midőn az örökhagyó asszony után férje, és azzal nemzett gyermekek maradnak, arra a vagyonra nézve, melyet a nő hozott a házhoz, a gyermekek anyjuk jogaiba lépnek, és a férjet e vagyonra ugyanazok a jogok illetik meg a nő halála után is, melyek azt a házasság tartama alatt megilleték. A nőnek fentartott vagyona[2]) azonban a gyermekekre száll[3]). Ha a férfi ismét házas-

---

[1]) Berni polgári törvénykönyv 517. §.

[2]) A berni törvény szerint ugyanis minden vagyon, melyet a nő házasságra lépésekor, mint saját vagy kiházasitásul kapott vagyonát birt, valamint a mi a házasság alatt reá szállott — a fentartott vagyon egyedüli kivételével — a férjet illeti, ki azonban annak értékeért nejének felelős marad. (88. §.)

[3]) A nő fentartott vagyonához tartoznak: a) a ruha, pipere, s más a nő személyes használatára szolgáló ingóságok. b) az az összeg, melyet a férj a nő kizárólagos használatára rendel, ha az valóban ki is fizettetett; c) a férj által a nőnek igért, vagy adott nászajándék (Morgengabe); d) A nőnek harmadfoku, vagy távolabb rokonai által a fentartott vagyon szaporitására adott ajándékok. (89. §.)

[3]) Berni ptkönyv 519. §.

ságra lép, tartozik gyermekei anyai vagyonának felét azonnal kiadni.[1])

b) *midőn férj és a nő előbbi házazságából származott gyermekek maradnak*, akkor az a vagyon, mely a nőre az előbbi házasság folytán származott gyermekeivel történt osztály folytán jutott, a férjre száll; az a vagyon azonban, melyet ezen a vagyonon felül hozott férje házához, a férj és a gyermekek szükség örökösök, mindegyiket egy részben illetvén az öröklési jog. [2])

c) *midőn a férj, és a nő előbbi házasságácól, továbbá a hátra maradt férjjel kötött házasságból származott gyermekek maradnak*; abban vagyonban, melyet a nő az előbbi házasságból származott gyermekeivel történt osztály folytán nyert: a férj; abban a vagyonban pedig, melyet ez osztály után szerzett: a férj és a nő előbbi házássságábél szerzett gyermekek a szükség-örökösök; s ez esetben minden gyermek egy részt, a férj pedig annyi részt kap, a hány gyermek az örökhagyónővel kötött házasságból származott. Ezek az utóbbi házasságból való gyermekek azonban apjuk irányában, az általa öröklött vagyonra nézve, ugyanoly joggal birnak, mint anyjuknak volt férje irányában; és ha a férj ismét házasságra lép, tartozik a gyermekeknek anyai vagyonuk felét azonnal kiadni. [3])

Az emlitett esetekben azonban ruhanemüek, piperék s egyéb ingóságok, melyek a nő személyes használatára szolgáltak, a gyermekekre szállanak.

d) *ha nő s a férjnek vélė nemzett gyermekei maradnak hátra*, a nő a férjnek örököse, de ha a nő ismételten házasságra lép, joga van a gyermekeknek őt osztályra kényszeriteni. [4]) Ily osztály esetén a nőt férje hagyatékából egy gyermekrész illeti tulajdonul.

e) *ha a nő és férj előbbi házasságából származott gyermekek maradnak*, akkor a nő és a gyermekek egyenlően szükség örökösei az örökhagyónak, és a nő egy gyermekrészt kap örökrészül.

---

[1]) Berni ptkönyv 160. §.
[2]) U. o. 520. §.
[3]) U. o. 521. §.
[4]) U. o. 522. §.
[5]) U. o. 523. §.
[6]) U. o. 537. §.

f) *Ha nő és a férjnek, valamint az előbbi úgy a hátramaradt nővel kötött házasságából származott gyermekek maradnak*, akkor: az előbbi házasságból származott gyermekek és a nő szükség-örökösök épen oly részben és feltételek alatt, mint a férjre nézve ily esetben fentebb megállapittatott[1]).

A gyermekek nevezete alatt azonban nemcsak a gyermekek, hanem ezek leszármazói is értendők, kik szüleik jogaiba lépnek, s ennélfogva, ha gyermekek és unokák között osztandó meg örökség, az utóbbiak törzsenként örökösödnek; ha azonban mind egy foku leszármazók, p. o. mind unokák vannak az öröklésre jogositva, azokat fejenként illeti az öröklés arra való tekintet nélkül, hogy egy vagy több szülétől származtak-e?[2])

II. A végrendelkezési jogról.

Férfinak, ha különben személyes képességel bir, ha szükség-örökösei vannak, egyébként szabad rendelkezésére álló, tehát a nő által hozott, és az adósságok levonása után fenmaradó vagyonnak $^{1}/_{3}$ részéről, a nő pedig fentartott vagyonáról végrendelkezhetik. A többi vagyon mind a szükség-örökösökre száll.

III. A törvényes öröklés.

Ha az örökhagyónak sem szükség-örökösei nincsenek, sem vagyonáról nem végrendelkezett, vagy végrendelkezése, bármely oknál fogva, nem megy teljesedésbe, törvényes öröklésnek van helye.[3])

Törvényes örökösök ily esetben az örökhagyó rokonai a törvény által meghatározott sorrendben, és pedig:

a) az osztály utján kielégitett gyermekek anyjuk után, kivel osztoznak, annak egész vagyonában örökösödnek.[4])

b) ha az örökhagyónak atyja maradt hátra, az elhunyt fiának minden többi rokonait kizárja az öröklésből, kivéve a fentebbi pontban emlitett esetet;

c) ha az örökhagyónak atyja nem él, hanem egész testvérei, ezek lesznek annak törvényes örökösei. Ha az elhunyt testvérnek

---

[1]) Berni polg. tvkönyv 545. §.
[2]) U. o. 553. §. V. ö 90. §-al.
[3]) U. o. 618. §.
[4]) U. o. 620. §. U. ö. 529—52. §§-okkal.
[5]) U. o. 621. §.

gyermekei maradtak, ezek szüleik jogaiba lépnek, s törzsenként osztoznak;[1])

d) ha örökhagyónak sem atyja, sem egész testvérei nincsenek, akkor: anyját illeti az öröklési jog;[2])

e) ha az anya sem él, a féltestvérek és illetve ezek leszármazói hivatvák az öröklésre, együtt az egész testvérek leszármazóival olyképen, hogy a félvérek az egész testvérek leszármazóival fejenként osztoznak;[3]) ha azonban a félvérek meghaltak s gyermekeik maradtak, ezeket az egész testvérek gyermekei kizárják az öröklésből;[4])

f) ha a most emlitett rokonok közül egy sincs életben, az örökhagyó többi rokonait illeti az öröklés olyképen, hogy a közelebbi rokon kizárja a távolabbit; egyenlő foku rokonok pedig fejenként örökösödnek.[5])

2. A zürichi polgári törvénykönyv.

Dr. **Bluntschli**: Das zürichische Erbrecht. Zürich 1865. II. kiadás.

A hires jogtudós Bluntschli által szerkesztett, és 1854. évben törvényerőre emelkedett zürichi polgári magánjog alkotásánál is, mint rendszerint, az örökösödési jog volt kiválólag az, melynél számos, sajátszerü nehézségekbe kellett a törvényhozásnak ütközni. Mig ugyanis a magánjog egyébb részeit a gyakorlat fejlesztette, és a kor követelményeihez idomitotta, az örökösödési jogra vonatkozólag a különböző statutumoknak egy tarka vegyüléke volt hatályban, melyek fentartása, tekintve a polgári törvénykönyv alkotásának czélját, annál kevésbé lett volna helyes, mert az időközben egységes alapra fektetett családjoggal ez örökösödési jogok legtöbbjének intézményei nem állottak összhangban.[6])

Uj és az egész kanton minden polgárait egyenlően kötelező

[1]) Berni ptvénykönyv 622—625. §§.
[2]) U. o. 625. §.
[3]) U. o. 626. 627. §.
[4]) U. o. 628. §.
[5]) U. o. 629. §.
[6]) *Bluntschli* i. m. 1 és köv. lap.

törvény alkotása tehát elhatároztatott, és végre is hajtatott, és pedig teljesen a nép jogérzületének és a hazai jogfejlődésnek megfelelőleg.

A zürichi törvény a törvényes örökösödést, mint a természet által adott jogot s ennélfogva az öröklésre nézve rendszint alkalmazandó szabályt fogja fel; s e részben, a római joggal ellenkezőleg, a német fölfogást fogadja el. Leghatározattobban kitünik ez a lemenők örökösödésének szabályozásánál, mely egyáltalán nem alapszik a törvényhozó által önkényszerüleg meghatározott szabályokon, hanem a család vérszerinti kapcsolatát veszi védelme alá. A mint a vér — mond Bluntschli — átplántáltatik, a szerint háramlik át a vagyon is; a szülék egyénisége a gyermekek fajában él tovább; tehát a természet törvényeinek követelménye, hogy a szülék vagyonának haláluk után azok legyenek jogszerü birtokosai, kiknek ők adtak életet, ők voltak földi létök okozói.[1])

Ebből az elvből kifolyólag rendeli a törvény, hogy az elhúnyt legközelebbi örökösei annak törvényes gyermekei, s ha ezek elhaltak, törvényes leszármazóik.[2])

Az unokák, s illetve a gyermekek leszármazói azonban nem, mint szüleik képviselői birnak öröklési joggal, hanem az ő öröklési joguk önálló, s ama kapcsolat kifolyása, mely szüleik nem létében őket az örökhagyóhoz füzi.[3]) Ennek az elvnek szemmel tartásával az öröklési rend következőleg van szabályozva:

1) *A leszármazók öröklése* törzsenként történik, az unokák elhunyt szüleik helyébe lépvén, összesen örökölnek annyit, mint menynyit elhunyt szülőjük, ha él, örökölt volna.[4]) Különbség van azonban az atyai és anyai hagyatékban való öröklésre nézve; ugyanis:

a) *az atya hagyatékában* a fiuknak, szemben a leányokkal, az az előjoguk van, hogy ők az atyától hátrahagyott ingatlan vagyont tartozékaival együtt, mérsékelt becsáron[5]) magukhoz vált-

---

[1]) *Bluntschli* i. m. 3—4 lap.

[2]) Zürichi polg. törvénykönyv 1893. §.

[3]) *Bluntschli* i. m. 4. lap.

[4]) Zürichi polg. törvénykönyv 1894. §. V. ö. *Bluntschli* fejtegetéseive. 4—5 lapon.

[5]) E mérsékelt becsár kiszámitásának módjára nézve lásd: *Blunschli* il m. 12. s köv. lap.

hatják[1]). A fiuknak azonban egymás között nincs előjoguk és azokat egyenlő örökségi rész illeti[2]).

b) *Az anyai hagyatékból* a leányokat, fiukkal való osztályba való beszámitás terhe nélkül, illetik az anya ruhái, annak kiszabott fehér nemüi, dolgozó szerei és könyvei. Továbbá az anya ékszerei s annak takarék-tára (Sparhafen), mennyiben ez utóbbiak a hagyaték öt századrészét felül nem haladják, szintén beszámitás nélkül; az ezt felülhaladó értéknek azonban beszámitása mellett, hasonlólag a leányokat illetik.[3])

Az atyai hagyatéki tömeg felosztásánál egy fiut 5 rész, egy leányt 4 rész illet, és a hagyaték ez arány szerint osztatik fel a fiuk s leányok között és a fiuk az anyai ingatlanokat csak azok egész becsértékének megtéritése mellett vannak magukhoz váltani jogositva.[4])

A fiuk és leányok előjoga a tőlük származó mindkét nembeli unokákat is megilleti;[5]) s ennélfogva, ha fiutól csupán leány, a leánytól pedig csupán fiu unokák maradtak is, a leány unokákat mégis a fiuk, és a fiu unokákat a leányok számára fentartott előjogok illetik meg.[6]) A fogadott gyermekek a törvényes gyermekekkel egyenlő örökösödési és előjoggal birnak.[7])

2) *A szülei ág öröklése.* Ha az örökhagyónak nincsenek leszármazói, de mindkét szüleje még életben van, ezeket illeti az örökösödés.[8]) Az atyát fiai, és az anyát leányai után ugyanazon előjog illeti, mint azokat szüleik után; az ezen előjog érvényesitése után

---

[1]) Zürichi törvény 1895. §. V. ö. *Bluntschli* igen érdekes fejtegetésével 6—12. lap.

[2]) Zürichi törveny 1897. §. V. ö. *Bluntschli* i. m. 15. s köv. lap.

[3]) Ugy. o. 1903. §. V. ö. *Bluntschli* i. m. 19—20. lap.

[4]) A törvény sajátságos kifejezése szerint: »Die gemeine väterliche Erbmasse wird zu fünf Pfenningen für einen Sohn, und vier Pfenningen für eine Tochter getheilt. (1902. §.)

[5]) Zürich polg. tkönyv. 1904. §.

[6]) U. o. 1905. §. és 1906. V. ö. erre az öröklésre vonatkozó magyarázatot *Bluntschli* i. m. 20—21. l. *Bluntschli* ezt a valóban különös intézkedést azzal törekszik indokolui, hogy ez annak az elvnek, miszerint az unokák az elhalt szüle helyébe lépnek és a törzsek szerinti öröklésnek kifolyása, i. m. 21—23. lap.

[7]) U. o. 1915. §.

[8]) U. o. 1915. lap. V. ö. *Bluntschli* i. m. 31. s köv. lap.

[9]) U. o. 1917. §. V. ö. *Bluntschli* i. m. 33. s köv. lap.

fenmaradó általános hagyatéki tömeg az atya és az anya között két részre osztatik fel[1]).

Ha a szülék egyike már elhalt, de leszármazói maradtak, azelhalt szülőre esendett részt annak lsszármazói öröklik; [2]) ily leszármazók nem létében az egész hagyaték az életben maradt szülére száll. [3])

Ha mindkét szüle elhalt, de törvényes maradékot hágy hátra (az örökhagyó testvéreit, testvérének gyermekeit, vagy unokáit), akkor az atyára esendett rész az atyai, az anyára esendett rész pedig az anyai leszármazókra száll. Ez esetben tehát az egész testvérek a félvérekkel konkurrálnak az öröklésben és pedig olyképen, hogy egész testvérek, valamint az atyai ugy az anyai ágra, az utóbbiak pedig csak azon ágra esendő tömegből nyernek osztályrészt, melytől származtak. [4])

A leszármazók ez osztályban sem szüleik képviselői, hanem saját joguknál fogva örökösödvén, ennél az öröklésnél is alkalmazandók mindazok az elvek, melyek e részben a lemenők öröklésénél előadattak. [5])

Midőn szülék nem létében csupán testvérek vannak az öröklésre hivatva, minden előjog megszünik, és az egy törzstől származó fivérek és nővérek egyenlően örökösödnek. [6])

Az öröklési rendnél a törzsek szerinti öröklés s illetve osztály rendszerinti szabályul szolgál. [7])

Ha fogadott gyermek halt el leszármazók nélkül s örökbe fogadó szülei még élnek, a hagyaték fele a fogadó szülékre, másik fele a fogadott gyermekek természetszerinti szüleire száll. Ha a fogadott szülék már nem élnek az egész hagyaték a fogadott fiu névszerint való rokonaira háramlik. [8])

3. *A nagyszülei ág öröklése.* Ha sem leszármazók, sem a szü-

---

[1]) Zürichi polg. tvénykönyv 1918—1920. §§. V. ö. *Bluntschli* i. m. 37—39. l.

[2]) U. o. 1921. §.

[3]) U. o. 1922. §.

[4]) U. o. 1923—1924. §§.

[5]) V. ö. *Bluntschli* i. m. 194. lap.

[6]) Zürichi p. tkönyv. 1925. §.

[7]) U. o. 1926. §.

[8]) U. o. 1927. §. V. ö. *Bluntschli* i. m. 43. lap.

lei ág körébe eső örökösök nem léteznek, a nagyszülék és ezek leszármazói örökösödnek olyképen, hogy a hagyaték egyik fele az atyai nagyszülékre és ezek leszármazóira, másik fele pedig az anyai nagyszülék és ezek leszármazóira száll.

Erre az ágra nézve is ugyanazok az elvek nyernek alkalmazást, melyek a szülei ágra nézve előadattak; de mégis azzal az eltéréssel, hogy a törzsenként való osztály csak az unoka-testvérek ágáig tart, ennél az ágnál távolabbi rokonok már fejenkint osztoznak. [1])

4. *Az ősszülei ág öröklése.* Ha sem nagyszülék, sem ezektől leszármazó rokonok nem léteznek, a hagyaték az ős szülékre (Urgrosseltern) s ezek törvényes leszármazóira száll.

.Az ősszülei ágon már nem foglalhat helyt a vagyonnak az atyai és az anyai ág, sem a többi törzsek között való felosztása; s a hagyaték a törzsekre való tekintet, és az utódoknak az elődök helyébe lépése nélkül, a legközelebbi fokban lévő rokonra száll, minden távolabbi foku rokon kizárásával. Egyenlő foku rokonok fejenkint osztoznak. [2])

Az ősszülék ágával az öröklésre képes rokonok sora be van rekesztve. [3])

5. *A törvénytelen gyermekek öröklési joga.* A törvénytelen gyermekeknek anyjuk és az anyai rokonok hagyatékában a törvényes gyermekekkel egyenlő öröklési joga van; de sem az az előjog nem illeti őket az örökösödésnél, mely a törvényes gyermekek részére meg van állapitva, sem az anyai rokonok hagyatékából köteles rész őket nem illeti. [4])

Ha a törvenytelen gyermek anyja előtt leszármazók hátrahagyásával hal el, leszármazóit ugyanaz a jog illeti, mely anyjukat illette volna. [5]) Ha pedig a törvénytelen gyermek leszármazók nél-

---

[1]) Lásd e szabályok közelebbi részleteit: Zürichi polg. tkönyv 1928—1934. §§. V. ö. *Bluntschli* fejtegetéseivel i. m. 41—51. lap.

[2]) U. o. 1936—1938. V. ö. *Bluntschli* i. m. 51—53. lap.

[3]) E szabály, Bluntschli szerint, az eljárás egyszerüsitése végett, azon német jogi elv alapján: »*Der Nächste am Blut, der Nächste am Gut*« lett felállitva.

[4]) Zürichi ptkönyv 1939. §.

[5]) U. o. 1940. §.

kül hal meg, hagyatéka anyjára, illetve az anyai ágon való rokonokra száll. [1])

6. *A házastársak öröklésé.* A nő vagyona — a zürichi családjog szerint is — a férj rendelkezése alatt áll.[2]) E szabálynak megfelelőleg rendeli a törvény, hogy oly esetben, midőn a férj elhal, az őt túlélő nő jogositva van mindenekelőtt férjének átadott női vagyonának (Weibergut)[3]), kiadatását követelni; s azonfelül őt illeti férje ágya és az annak átadott házassági ajándékok (Hochzeitsgeschenke)[4]).

Ha az elhunyt férj törvényes leszármazókat hagy maga után, a férj által hátrahagyott házi eszközök (Hausrath)[5]) fele tulajdonul a nőre száll, s ugyanőt mindaddig, mig özvegységben marad, a tiszta hagyaték negyedrészének haszonélvezete is megilleti[6]). Ha a hátramaradt gyermekek elhalt férjétől származnak és még kiskoruak, s a nő azok nevelését és eltartását is magára vállalja, jogositva van az azokra esendő örökségi rész haszonélvezetére is.[7])

Ha az örökhagyó férj törvényes leszármazók nélkül, de az atyai, vagy az anyai ágról származott rokonok hátrahagyásával halt el, az özvegy az összes házi eszközöket tulajdonul nyeri, s e mellett szabad választása szerint, vagy a hagyaték $^1/_6$ része tulajdonul ada tik át, vagy özvegységének tartama alatt a hagyaték felét kapja haszonélvezetül; ha pedig távolabb ágon való rokonok hivatvák az öröklésre, az özvegy a hagyaték $^1/_4$ részének tulajdona, vagy a hagyaték $^3/_4$ részének özvegysége tartama alatt leendő haszonélvezete között választhat.[8]) Ha a nő ismét férjhez megy, az őt törvény szerint megillető haszonélvezet felére szállitatik le.[9])

---

[1]) U. o. 1942. §.

[2]) Lásd a zürichi családjogra nézve bővebben: *Bluntschli*: Das züricher Personen- und Familienrecht 143. s köv. lap.

[3]) Zürichi ptkönyv: 153. s köv. §. V. ö. *Bluntschli:* Züricher Personen- und Familienrecht 161. s köv. lap.

[4]) Zürichi ptköuyv 159. §. V. ö. 1946. §.

[5]) A »Hausrath« fogalmát illetőleg mondja a törvény: »Das Wort Hausrath umfasst gewöhnlich auszer den Möbeln, noch die zum Dienst des Haushaltes bestimmten Sachen, als: Küchen, Speisegeräthschaften u. s. w.« Polg. törvénykönyv 484. §.

[6]) U. o. 1947. §.

[7]) U. o. 1948. §.

[8]) Zürichi ptkönyv 1950—1951. §§.

[9]) U. o. 1954. §.

Ha nincsenek öröklésre képes rokonok, a férj egész hagyatékában a nőt illeti meg a törvényes öröklés.[3])

b) *Az özvegy férj öröklése.* Ha a férj meghal, s utána leszármazók maradtak, az ingók[4]) fele tulajdonul és a hagyaték $^1/_3$ része haszonélvezetül illeti a férjet, akár megnősült az ujra akár sem; ha kiskoru gyermekei maradtak, reá is alkalmazandók azok a szabályok, melyek fentebb a nőre nézve előadattak.[5])

Ha leszármazók ugyan nem, de a szülei ágakon való rokonok maradtak: a férj az összes ingóságokat tulajdonul nyeri, és szabad választása szerint, vagy a hagyaték $^1/_6$ részét tulajdonul, vagy annak felét holtiglani haszonélvezetül.[6])

Ha az öröklésre távolabbi rokonok hivatvák, a férj választása szerint vagy a hagyaték felét tulajdonul, vagy annak $^2/_3$ részét holtiglani haszonélvezetül kapja.[7]).

Örökségre képes rokonok hiányában a nő egész hagyatéka a férjre száll[8]).

7. *A köteles rész.* A zürichi törvény a családi kapcsolatra, s az ebből kifolyó törvényes öröklési jogra igen nagy sulyt fektet, s ott, hol a törvény által meghatározott szükség-örökösök maradtak hátra, az örökhagyó végrendelkezési jogát igen megszoritja.[9])

Ha ugyanis az örökhagyónak törvényes leszármazói maradnak, azok közül egyes leszármazók javára, szemben a többiekkel, vagyonának $^1/_5$ része, más harmadik személyek javára pedig csupán $^1/_{10}$ része felett rendelkezhet olyképen, hogy minden gyermekre, vagy annak leszármazóira legalább is örökségi részének $^4/_5$ része maradjon. E korlátolás a nőre, szemben törvénytelen gyermekeivel, szintén helyt foglal. A fogadott gyermekeket fogadott szüleik irányában, és viszont, törvényes örökségi részök fele illeti köteles rész gyanánt[10]).

---

[1]) U. o. 1955. §§. V. ö. *Bluntschli*: i. m. 67. lap.

[2]) Pénz, értékpapirok, követelések stb. nem értetnek az ingók alatt. Polg. tkönyv. 1961. §. V. ö. *Bluntschli*: i. m. 68. l.

[3]) Zürichi p. tkönyv 1957—1958. §§.

[4]) U. o. 1959. §.

[5]) U. o. 1860. §.

[6]) U. o. 1962. §.

[7]) Ennek indokolását lásd *Bluntschli*: i. m. 122. s köv. lap.

[9]) Zürichi polg. törvénykönyv 2028—2031. §§.

Ha az örökhagyó után atya, vagy anya maradt, vagyonának csak $^1/_4$ része felett szabad rendelkeznie[1]; ha pedig csupán testvérei maradtak, vagyonának $^1/_3$ részéről s ha a hátramaradt rokonok a távolabbi szülei ághoz tartoznak, a végintézkedési jogosultság a vagyon felére terjed.[2])

Ha az öröklési jog az örökhagyó nagyszüleit illeti, legfeljebb a vagyon $^2/_3$ részéről, s ha a nagyszülei ág első vagy második izbeni rokon van az öröklésre hivatva, annak $^4/_5$ részéről szabad rendelkeznie.[3])

A házastársat köteles részül a törvény által neki biztositott vagyoni előnyök $^2/_3$ részben illetik, e részről tehát az örökhagyó nem végrendelkezhetik.[4])

Jogositva van az örökhagyó hátrahagyott házastársa részére egész vagyonát holtiglani haszonélvezetül rendelni, de ha a törvényes leszármazókat illeti az öröklési jog, a haszonvétel az egész örökségi részre nézve, csak nagykoruságuk elérteig, s illetve addig terjedhet, mig házasságra nem lépnek; ez idő után a haszonélvezet az örökségi rész felére korlátoltatik.[5])

3. A graubündteni polgári törvénykönyv.

Planta : Bundnerisches Gesetzbuch mit Erleuterungen Chur 1862.

A Planta által szerkesztett és 1862. évi szeptember hó 19-én életbe lépett graubündteni polgári törvénykönyv, egyezőleg a schweiczi többi törvényekkel, az anyag szabad és önálló földolgozása mellett, mindenek felett a kanton jogintézményeit, népeinek jogérzületét, s annak sajátlagos viszonyait és követelményeit vette kiváló tekintetbe,[6]) folytonos figyelemmel a jog fejlődésére ahoz képest, mint annak utján egyes intézmények a nép vérébe mentek és közérzületének kifolyásává váltak. Minthogy pedig főleg a germán jogelvek találtak e kantonban fogékony talajra; ennélfogva mily

---

[1]) U. o. 2034—2035 §§. t. i. az első iz a nagybátya és a nagynéne a második azok gyermekei, vagyis az unokatestvérek.

[2]) U. o. 2030 §.

[3]) U. o. 2032—2033. §§.

[4]) U. o. 2038. §.

[5]) U. o. 2039 §. V. ö. Bluntschli 133. s köv. lap.

[6]) *Planta* i. m. I. kötet. VII. lap.

fontos szerepe volt a german jogintézményeknek a magánjogi fejlődés terén, annyira mellékes szerep jutott a római theoriáknak, melyek csak is igen szórványosan jelentkeznek az egyes intézményekben.[1]) Áll ez különösen az öröklési jogra nézve is. — A törvény a törvényes örökösödést jelöli ki az öröklés rendszerinti módjának, és csak másod sorban szól a végrendeleti és szerződési örökösödésről[2]), úgy hogy az előbbi örökösödési mód, mint szabály mellett, az utóbbiak, mint kivételek jelentkeznek).

A törvényes öröklés általjában azon leszármazáson alapszik, melynél fogva valamely rokon az örökhagyóval összeköttetésben áll. Az öröklési jog elsőbbségét ez összeköttetés közelebb vagy távolabb volta állapítja, meg, minek folytán a rokonság több ágakra oszlik fel.

Az első ághoz tartoznak: az örökhagyó gyermekei és ezek leszármazói.

A második ághoz tartoznak: az örökhagyó szülei és azok, kik ezektől származnak.

A harmadik ághoz tartoznak: az örökhagyó nagyszülei, és azok, kik ezektől származnak.

A negyedik ághoz tartoznak: az örökhagyó ősszülői és azok, kik ezektől származnak.

Az ötödik ághoz tartoznak: az örökhagyó dédjei és ükei és kik ezektől származnak.[3])

Általános alapelvül szolgál[4]), hogy a közelebbi ág kizárja a távolabbit olyképen, hogy a távolabbi ágakon való rokonok csak akkor örökösödnek, ha a közelebbi ágon nem maradt hátra rokon. Ugyazon ágon az örökhagyóval közelebb fokban való rokon kizárja saját utódait — mint az örökhagyóval távolabb fokban való rokonait — az öröklésből. Ugyanazon foku rokonok — mennyiben a képviseleti jog alkalmazást nem talál — fejenként, vagyis egyenlő részekben örökösödnek.[5])

---

[1]) V. ö. *Planta* i. m. I. k. X. lap.

[2]) Graubündteni polg. trvkönyv 473. §.

[3]) *Planta* i. m. II. köt. 407. l. 5) jegyz. alatt.

[4]) Graubündteni polg. törvköny 490. §. *Planta* i. m. 433—435 lapon való jejyegetéseivel.

[5]) A 495 és 496. §§.-ban foglalt s alább előadandó kivételekkel.

[6]) Graubündteni polg, tvköny 491. §.

Minden törzsön belül, az az: valamint a lemenő ugy az oldalágon is, a helyettesitési jog alkalmaztatik, melynél fogva az öröklésre jogositott utódai annak helyébe lépnek, s együtt azt az örökségi részt követelhetik, mely elődjüket illette volna. [1])

Az örökhagyó különböző hőzasságából származott gyermekek, szülejük után való örökösödésnél előjoggal birnak.

A nem közös szüle után csakis az ettől származott gyermekek örökölnek.

A törvénytelen gyermekek csak anyjuk és emek rokonai után örökösödnek és viszont. [2]) Az anya utáni öröklésnél a törvénytelen gyermekek az anyai féltestvérekkel egyenlő tekintet alá jőnek. [3])

Ha leszármazók hiányában a második vagyis a szülék ága van hivatva az öröklésre, akkor következő elvek nyernek alkalmazást:

a) ha mindkét szüle életben van, mindegyik a hagyaték felét örökli;

b) ha csak az egyik szüle van életben, a hagyaték fele az életben lévő szüle, másik az elhalt szüle leszármazoira száll, minden tekintet nélkül arra, hogy ugyanabból vagy különböző házasságból származtak-e;

c) ha mindkét szüle elhalt, akkor az örökhagyó testvérei örökösödnek. [4])

Ha a fentebb emlitett esetek egyike sem forog fenn, de az egyik szüle az örökhagyót túlélte, vagy oly leszármazók hátrahagyásával halt meg, kik az örökhagyóval nem közös szülétől eredtek, akkor az örökség fele a túlélő szüle, s illetve annak most emlitett leszármazóira, másik fele pedig a másik szüle részéről való nagyszülei ágra száll; vagyis ebben az esetben a nagyszülék és ezek rokonai örökösödnek ugyanaz elvek szerint, melyek a szüléknek gyermekeik után való öröklésére nézve vannak felállitva. [5])

[1]) U. o. 492. §.

[2]) U. o. 489. §.

[3]) U. o. 498. §. zárpontja.

[4]) U. o. 494. §. V. ö. Planta id. m. 440 o köv. lap.

[5]) E részben tehát a törvény a parentalis rendszert elfogadott többi törvényektől eltér, mert ez utóbbiak szerint abban az esetben, ha a szülék egyike maradékok hátrahagyása nélkül elhalt, a hagyaték a másik szülére s annak maradékaira száll. Igy rendelkeznek különösen — mint láttuk — a zürichi, szász és osztrák törvények. V. ö. Planta i. m. 443 lap.

Ha az örökhagyók mindkét szüleje leszármazók hátrahagyása nélkül elhalt, akkor a hagyaték fele az egyik szülétől való nagyszülei, másik fele a másik szülőtől való nagyszülei ágra száll. Ha csak egy szülei ágon való nagyszülei ágról származott rokonok vannak életben, a másik szülei ágon pedig az ősszülei ágról származott rokonoknál közelebb foku rokonok nincsenek is, mégis ezek öröklik a hagyaték fele részét. Ha azonban az ősszülei ágról származó rokonok nincsenek, az egész hagyaték a nagyszülei ágról származott rokonokra száll. [1])

Ha a nagyatyai ágról származott rokon nem létezik, a hagyaték az örökhagyó ősszülei ágára száll, egyenlő részekben aként, hogy a még élő ősszüle egy részt örököl, s a már elhalt ősszülének része annak leszármazóira száll. [2])

Ha az ősszülei ágról sincsenek elő rokonok a vagyon ugyan, ez elvek szerint a további felmenőkre, s azok leszármazóira száll [3]) s az ekként való öröklés mindaddig tart, mig csak a vérrokonsági összeköttetés bebizonyitható. [4])

A hátramaradt házastársat oly esetben, ha az örökhagyó után leszármazók maradtak, a vagyon $^{1}/_{3}$ részének haszonélvezete illeti. [5])

A graubündteni törvény ahoz a kimondott elvéhez, mely szerint a törvényes öröklést helyezi első sorba, következetes a végrendelkezési jogosultság megszorítására vonatkozó rendelkezéseiben is melyekben igen szigoru korlátokat állit fel. Ugyanis:

a) ha az örökhagyó leszármazókat hágy maga után, öröklött vagyonának csak $^{1}/_{10}$, és szerzett vagyonának $^{1}/_{5}$ részéről rendelkezhetik;

b) ha nincsenek leszármazói, de a szülei ágon öröklésre hivatott rokonai maradtak; öröklött vagyonának $^{1}/_{5}$, és szerzett vagyonának fele részéről szabad rendelkeznie.

c) Ha szülei ágon sem maradtak öröklésre hivatott rokonai, de a nagy, vagy ősszülei ágon léteznek ily rokonok, akkor az örök-

---

[1]) Graubündteni törvkönyv 496. §.
[2]) U. o. 497. §.
[3]) U. o. 498. §.
[4]) U. o. 499. §.
[5]) U. o. 500 §.

lött vagyon 1/3 részéről és egész szerzeményéről rendelkezhetik [1]).

Öröklött vagyon alatt azon vagyonérték értetik, mely az örökhagyóra elődjeitől törvényes öröklés — tehát nem végrendelet, vagy ajándékozás utján — háramlott; és pedig az öröklött vagyonnak az az értéke veendő számitásba, melylyel az abban az időben birt, midőn örökhagyóra szállott; nem tevén különbséget, hogy az öröklött tárgyak meg vannak-e hagyatékban vagy sem.

Szerzett vagyont pedig az a vagyonérték képez, melylyel a hagyaték az öröklött vagyon értékét túlhaladja [2]).

Tehát ez esetben az öröklött és szerzeményi vagyon közötti különbség befolyása jelentkezik; de nem az ági örökösödés szempontjából.

---

4. A schaffhauseni polgári törvénykönyv.

Privatrechtliches Gesetzbuch für den Canton Schaffhausen. — Schaffhausen 1865.

A schaffhauseni polgári törvénykönyv 1865. évi szeptember hó 1-én lépett életbe. Az öröklési jogot tartalmazó V. részében épen azokat az elveket, követti mint a többi schweiczi törvények, ugyanis az általános követelmények mellett, kiváló figyelemmel van a hazai jogfejlődésre, s a közérzületté vált nemzeti intézményekre, melyeket tekintettel a kor igényeire igyekszik a törvényben elhelyezni.

Az örökösödés rendszerinti módja: a törvényes öröklés, melyre az örökhagyó vérszerinti rokonai vannak, a törvény által meghatározott sorrendben hivatva; jelesül:

1) *A leszármazók.* A törvényes gyermekeket és ezek leszármazóit illeti meg szüleik után első sorban az örökösödés, a nemre való minden tekintet nélkül. Az öröklés az első izben fejenként, a további leszármazóknál tözsenként történik [3]).

Ha kielégitett gyermek találkozik ki nem elégitettel az öröklésnél, az előbb nevezettek tartoznak a kielégitetésükre, vagy kihá-

---

[1]) Graubündteni polg. t. könvy 509. §.

[2]) U. o. 510. V. ö. Planta i. m. II. köt. 465 s követ. lap.

[3]) Schaffhauseni ptkönyv: 1809—1810. §.

zasitásukra forditott értéket a hagyatéknak visszatériteni, [1]) s e mellett a még nevelést igénylő gyermekek méltányos elölegben is részesittetnek. [2])

2. *A felmenők és oldalrokonok* törvényes öröklésénél az az elv nyer alkalmazást, hogy a törzsvagyon (Stammgut) ismét arra az ágra száll vissz, a melyiktől származott; tehát az atyai törzsvagyon az atyára, vagy ha az már nem volna életben, törvényes örököseire; az anyai törzsvagyon pedig az anya, illetve törvényes örököseire száll, és pedig akként, hogy a visszaháramlási elv, a nagy szülék, ősszülék stb. felmenők ágaiban is következetesen alkalmaztatik. A szerzemény ellenben felében atyai, másik felében pedig anyai vagyonként tekintendő, és eképen osztandó fel a törvényes öröklésre hivatott leszármazók között.

Törzsvagyon (Stammgut) alatt a hagyaték az a része értetik, melyet az örökhagyó törvényes örökösödés utján, vagy osztályrészének előleges kiadása folytán kapott; továbbá az a vagyon is melyhez végrendeleti intézkedés folytán jutott, mennyiben azt törvényes öröklés utján is megnyerte volna. — A mi a hagyatékban e törzsvagyonon kivül létezik, az: szerzemény. [3])

Ehez az elvhez képest a további öröklési rend következőleg van szabályozva:

Leszármazók nélkül elhalt örökhagyónak összes hagyatéka, — habár léteznek is testvérei, vagy elhalt testvérének utódai — az őt túlélő atyjára és anyjára szált; ha pedig ezek egyike már az örökhagyó előtt elhalálozott volna: akkor azt első sorban leszármazottjai, további sorban szülei, és végre oldalrokonai helyettesitik ugyan képviseleti joguknál fogva, de az ezeknek jutandó vagyonrész holtiglani haszonélvezetül a másik szülénél marad. [4])

Ha sem az atya, sem az anya nem éli túl az örökhagyót, akkor ennek testvérei, s esetleg ezek utódjai hivatvák a törvényes örökösödésre, a távolabbi ősök kizárásával és olyképen, hogy több házasságból származott testvéreknek találkozása esetén, mindegyik testvér csak az örökhagyóval közös szüle után kapjon osztályrészt,

---

[1]) Schaffhauseni polg. tvkönyv: 1811. §.
[2]) U. o. 1814. 1815. §§.
[3]) U. o. 1818. §.
[4]) U. o. 1820—1822. §§.

és hogy oly esetben, midőn az előbb elhalt testvéreket azok utódjai képviselik, törzsenként eszközöltessék az osztály. [1])

Ha végre testvérek és ezek leszármazói sem élték túl az örökhagyót: akkor az atyai és az anyai nagyszülék hivatvák az örökösödésre, és pedig ugy, hogy az életben lévő nagyszülék a tőlük származott utódokat kizárják, kik ismét csak mint helyettesitők, képviseleti jognál fogva juthatnak az örökösödéshez, mindig annak az elvnek fentartásával, hogy a törzsvagyon arra az ágra száll vissza, a honnan származott; a szerzemény pedig kétrészre osztatik, melynek fele az anyai ágra száll. [2])

És így megy ez tovább a végtelenig, mig csak rokon létezik, egyedül azzal a változtatással, hogy ha az egyik ágon már nem találkozik örökösödésre képes rokon: akkor a másik ágon lévő rokonok örökösödnek, a rokonsági fok közelsége szerinti sorrendben, és csak ha egyik ágon sem létezik rokon, örökösödik a házastárs, és ilyen nem létében az állam; és pedig ez utóbbi oly kötelezettséggel, hogy az ilyképen reá szállandó vagyon felét ki tartozik adni annak a községnek, melynek az örökhagyó tagja volt. [3])

3. *A törvénytelen gyermekek örökösödése.* A törvénytelen gyermekek anyjuk után és az anyai rokonok hagyatékában a törvényesekkel egyenlő öröklési joggal birnak; az atya és atyai rokonok után azonban nem örökölnek; valamint viszont ő utánuk is csak az anyai rokonok birnak öröklési joggal. [4])

4. *A házastársak öröklése.* A férj a schaffhauseni törvény szerint a nő gyámja s annak vagyonával rendelkezik. [5]) Ez rendszer folytán az egyik házastárs halála esetén mindenek előtt a közössé vált vagyon alkatrészeire elkülönittetik, és a netáni szerzemény két egyenlő részre felosztatván, ezekből a tulélő házastárs a maga jutalékát tulajdonakép kikapja, s azon felül, ha az elhalt házastárs után gyermekek nem maradtak, jogositva van az elhalt házastárs hagyatékának holtiglani haszonélvezetére; ha ellenben gyermekek maradtak, az özvegyen maradott házastárs jogai mó-

---

[1]) Schaffhauseni törvény 1823—1824. §§.

[2]) U. o. 1827. §,

[3]) U. o. 1829—1833 §§. és 1847—1848. §§. V. ö. Vajkay: Tanulmányok a közönséges német jog és történelem köréből. 127. lap.

[4]) U. o. 1834—1836. §§.

[5]) L. az erre vonatkozó szabályokra nézve: a törvény 138—166. §§-ait.

dosulnak ahhoz képest, a mint elhalt hitestársát egy, vagy több házasságból származott gyermekek élik túl. Ugyanis: ha az elhalt után csak az őt tulélő házastárssal nemzett gyermekek maradtak hátra, ez esetben a házastárs megtarthatja özvegységének tartama alatt a vagyon haszonélvezetét mindaddig, mig valamennyi gyermek nagykoru nem lesz; mely időpont elérkeztével a hagyaték felét a gyermekeknek kiadni tartozik, másik hasonfelének haszonélvezete továbbra is a túlélő házastársat illeti, mennyiben ujabb házasságra nem lép, mert ez utóbbi esetben csupán egy gyermek rész haszonélvezetére szorittatván, a vagyon többi részét gyermekeinek kiadni tartozand. Ha az-elhunytnak ugy az előbbi, mint a hátrahagyott házastárssal kötött házasságából is maradtak gyermekei: akkor a túlélő hitestárs tartozik az előbbi házasságból származott gyermekeknek azonnal kiadni osztály-részüket, és haszonélvezetül csak azon jutalékot tarthatja meg, mely saját gyermekeire esik. Ha végre az elhúnyt után csupán előbbi házasságából származott gyermekek maradtak, ebben az esetben a házas társat özvegysége tartamára csupán egy gyermekrész haszonélvezete illeti. [1])

5. *A köteles rész.* A családi öröklési elvből kifolyólag a végrendelkezést a schaffhauseni törvény is igen kis körre szoritja; és kimondja, hogy minden végintézkedés, mely a törvényesen megengedett mértéken túlterjeszkedik, a törvénynél fogva érvénytelen, s az örökösnek szabadságában áll, törvényes öröklési jogát nemcsak keresettel érvényesiteni, hanem azonnal tényleg is gyakorolni. [2])

A köteles rész mennyiségét illetőleg elvül szolgál, hogy a törzsvagyon $^2/_3$ részéről egyátalán senki sem rendelkezhetik, és csak is; ha e $^2/_3$ részt tulhaladja az örökhagyó vagyona, szabad annak a többletről, és netáni szerzeményéről a következő korlátolások mellett intézkedni; jelesül:

a) lemenők törvényes örökösödése esetén, ez lemenők egyikének javára a törzsvagyon harmadának $^1/_{10}$ részéről, és a szerzemény feléről;

b) szülők törvényes örökösödése esetén a törzsvagyon egy harmadának egy negyedéről, és a szerzemény feléről;

---

[1]) Lásd: Schaffhauseni polg. tkönyv: 1839—1846. §§.

[2]) U. o. 1912. §. V. ö. Vajkay i. m. 128. lap.

c) testvérek törvényes örökösödése esetén a törzsvagyon harmadának harmadrészéről és a szerzemény két harmadáról;

d) ha testvérek utódjai hivatvák az öröklésre: a törzsvagyon harmadának feléről, és az egész szerzeményről;

e) nagyszülék törvényes örökösödése esetén: a törzsvagyon harmadának két harmadrészéről, és az egész szerzeményről;

f) nagybátyák és nagynénék törvényes örökösödése esetén: a törzsvagyon harmadának négyötöd részéről, és az egész szerzeményről;

g) távolabbi rokonok öröklése esetén: a törzsvagyon $^{2}/_{3}$ részenek kivételével mindenről. [1])

Amint ezekből látszik, a törvény e tüzetes intézkedéseinél abból a vezéreszméből indul ki, hogy az örökhagyó végrendelkezhetési képessége fokozatosan táguljon, mennél távolabbi rokonok hivatvák a törvényes öröklésre. [2])

Ezen kivül kimondja a törvény, hogy a házastárs részére a törvény által rendelt örökösödési kedvezmények $^{2}/_{3}$ része végrendeleti intézkedés által meg nem röviditható: [3]) tehát a házastársnak engedett tulajdon s illetve haszonélvezeti jog $^{2}/_{3}$ része a köteles részhez hasonló jelleggel bir, mennyiben az az örökhagyó szabad rendelkezése alól, épen ugy mint a köteles rész, el van vonva.

---

[1]) Schaffhauseni p. tvkönyv 1906. §.

[2]) V. ö. Vajkay i. m. 124. lap.

[3]) Schaffhauseni törvény 1909. §.

II. SZAKASZ.

A magyar örökösödési jog fejlődése.

Dr. Wenzel Gusztáv. A magyar jogtörténet rövid vázlata.
Dr. Wenzel Gusztáv. Az adomány és adomány rendszer (A magyar Encyclopoedia első kötetében.
Dr. Wenzel Gusztáv. Egyetemes európai jogtörténet.
Dr. Wenzel Gusztáv. A magyar magánjog rendszere.
Dr. Hajnik Imre. Magyar alkotmány és jogtörténet.
Dr. Hajnik. A szt. István-féle alkotmány és a hűbéri Európa.
Dr. Hajnik. Egyetemes európai jogtörténet.
Tóth Lőrincz. A magyar örökösödési jog szelleme. (M. akadémiai értesitő II. kötet.)
Tóth Lőrincz: Az ősiségi nyilt parancs magyarázata.
Szlemenics. Törvényeink története (Az akadémia évkönyvei III. VII. és IX. kötetében).
Szlemenics. Az örökségi jószágokról. (Akadémiai évkönyv V. köt.)
Szlemenics. A királyi consensus viszontagságairól (akadémiai évkönyv IV. kötet.)
Endlicher. Die Gesetze des heiligen Stefan.
Zalay Alajos. Néhány szó az örökség s a körülötte teendők felől. (Pest 1847.)
Gosztonyi Miklós. Ősiség. (Pest 1847.)
Frank. Ősiség és elévülés. (Pest 1848.)
Frank. Közigazság törvénye Magyarországban.
Szokolay. Örökösödési törvényeink multja és jövője (a »Törvénykezési Csarnok« 1862. évi folyamában.)
Simon Flórent. A magyar örökösödési jog és örökösödési rendszer. (A Jogtudományi közlöny 1869. évi folyamában.
Botka. Tanulmányok a magyar vármegyék szervezetéről. (Az 1865. évi »Budapesti szemle« több füzetében.)
Katona Mór. A magyar törvényes örökösödési jog. (A »Jogtudományi Közlöny« 1872. évi folyamában.)
Katona Mór. A köteles részről.
Bozóky Alajos. A köteles részről.
Matlekovics Sándor. A magyar örökösödési jog alapelvei.

Hetényi János. Honi városaink befolyásáról nemzetünk kifejlődésére s csinosbulására. (Történettudományi pályamunkák I. kötet.)
Kossovich. Az ipar- és kereskedés története Magyarországban.
Horváth Mihály. Az ipar- és kereskedés története Magyarországban. (Történettudományi pályamunkák II. kötet.)
Vajkay. A kolosvári tractatus.
Kovachich. Jus taverincale.
Huszthy. Juris prudentia practica.
Kelemen. Institutiones juris privati hungarici.
Epitomae Institutionum jurisprivati hungarici. Budae 1819.
Historia juris hungarici. Posonii 1751.
Kövy. (Fogarassy ford.) Magyar törvénytudomány.
Madarassy. A magyar polgári törvénytudomány vázlata.
Ökröss. A magyar polgári magánjog.
Kallós. A magyar polgári jog.
Wenczel Tivadár. A magyar magánjog.
Knorr. Magyar magánjog.
Suhayda. A magyar magánjog rendszere.
Herczegh. A magyar családi és öröklési jog.
Ráth. Ország birói értekezlet.
Dósa. Erdélyhoni magyar jogtudomány.
Schuller Libloy. Siebenbürgisbhe Rechtsgeschichte.

I. FEJEZET.

A magyar öröklési jog az ősiségi birtokrendszer meghonositása elött.

1. A nemesi vagyon és joga, tekintettel az államszervezetére a monarchia államforma megalakulása után.

I. A magyar öröklési jog legelső szakát, vagyis a vezérek korának homályát szellőztetni messze túl vezetne feladatunkon, de arra e mű szerzője magát képesnek sem érzi.

Mi a fejlődés történetének fátyolát ott kezdjük szellőztetni, hol már több forrás áll rendelkezésünkre, s több kitünő tudós uttörő munkálkodása megkönnyitette feladatunkat, t. i. Szent István koránál.

Érthetlen lenne azonban az örökösödési jog, s nem volna kellő világlatban feltüntethető annak szelleme, ha nem párhuzamban vétetnék vizsgálat alá azokkal az intézményekkel, melyekkel párhuzamban fejlődött, s melyeknek mintegy következetes kifolyását képezi.

A magyar örökösödési jog fejlődésére a monarchiai alak, s különösen annak a Szt István-féle alkotmányban megállapitott jellege gyakorolt első sorban kiváló befolyást.

Ugy látszik, hogy Szt. István meggyőződött arról, hogy európai államformaaként csak a királyság volt Magyarországban meghonositható, mi annál könnyebb volt, mert az államfő alatti egyesülés érzéke ősi-dőktől fogva élénken élt a magyar nép szivében, minek a vérszerződés is tanuságaul szolgál. [1])

Jóllehet ez ujitásainál szt. István király nemcsak nem zárkózott el a külföldi intézmények elől, sőt azokat államalkotó müvénél lehetőleg meghonositani, Magyarországot az európai népcsaládok egyenrangu tagjává emelni, s ez által a köztük való fennállást biztositani igyekezett, másrészről belátásával birt annak, hogy a magyar népet a más népek s kiválólag a germán néptől eltérő szellem jellemzi, melyet, ha az államalkotás müvének maradandóságot akar szerezni, szem elől tévesztenie nem szabad. [2])

A magyar népben is élt ugyan az egyéni szabadság érzete, de nem töltötte el annak, mint a germánoknak egész valóját, hanem inkább a törzsszellem uralma alatt állva, meg volt benne a közczélok közérdekre való fogékonyság is, mit később a törzsek szövetkezése után a honfoglalás müve s a rokon elemektől való elszigeteltség, élénk nemzeti közszellemmé fejlesztett. Ennek kifolyása volt, hogy a magyar a közélet terén érezte magát otthonosnak, mig a germán a magán élet terén volt elemében, mely hajlamnak a nép jogérzetére, gondolkodás módjára s ebből kifolyólag jogának fejlődésére kiváló befolyással kellett lennie. [3])

Bölcsen belátta Szent István, hogy midőn e népet a nyugoti keresztyén társadalom körébe kivánja bevezetni, arra nem erőszakolhat oly jogi és társadalmi szervezetet, mely, mint a korábbi

---

[1]) *Endlicher*: Die Gesetze des heiligen Stephan. 53. l.

[2]) Helyesen mondja *Szlemenics*: »Jóllehet Szt. István ujitásaiban a külföldet követte, mindazonáltal nem áll, mit némely irók vitatnak, hogy eldődeink üdvös intézeteit és szokásait felforgatta volna, hanem inkább azokat, mennyire csak az uj állással megegyeztethetők valának, gondosan fentartotta.« Ebbeli állitását számos idézetekkel is támogatja. L. Törvényeink története az Árpádok alatt. (Akademiai évkönyv VI. kö.: 73. lap. V. ö. Epitome juris hungarici 39. §.

[3]) V. ö. *Hajnik*: Magyar alkotmány s jogtörtént 111. lap.

hűbériségi szervezet, a magyart a közélet teréről a magán élet terére irányozta volna, és mely nem birta volna a magyar gondolkodásában és ahonfoglalás adta viszonyokban azt az éltető elemet melyeket néki a germán világnézet és a germán felfogás szülte birtok nézetek nyujtottak. [1]) Körültekintve tehát, ugy látszik a Nagy Károly-féle állam szervezete volt, melyet szent István példányképül tüzött ki az államalkotásnál. [2])

A karolingiai állameszmék és az ős magyar nemzeti szervezet életrevalósággal biró alkatrészei voltak azok az elemek, [3]) melyek összefüzéséből Szent István az uj államszervezetet létesitette, melyet nyugot európai jellege [4]) daczára sajátságos magyar szellem lengett át.

Az alkotmányos monarchia első követelménye a törzsszerkezet átalakitása volt, minek ismét a törzsek és törzs főnökök, a kiosztott földekre vonatkozó felsőbbségi jogának megszüntetése, s eként a birtokviszonyok átalakitása szükséges következménye vala. [5])

E birtokviszonyok közelebbi vizsgálatát annál kevésbé mellőzhetjük, mennél nagyobb volt azok befolyása az örökösödési rendszer alakultára.

A hont elfoglaló őseink 108 nemzetségre voltak felosztva, melyek kisebb-nagyobb területeket megszállva, azokat birtokba vették, s az egyes törzsek között felosztották; jöttek aztán idegenek is, kik szintén kisebb-nagyobb földeket nyertek adományul, s itt megtelepittettek, [6]) az eként elfoglalt birtokok képezték az ugynevezett

---

[1]) V. ö. *Hajnik*: i. h.

[2]) *Endlicher* i. m. 61. s követ. lap.

[3]) V. ö. *Hajnik*: i. m. 112. lap.

[4]) Maga szent István is kifejezi ez irányát, midőn II. könyvének előbeszédében mondja: »Nos quoque Dei mutu nostram gubernantes monarchiam antiquos et modernos imitantes August-os« ; — hogy azonban e mellett mily figyelemmel volt a hazai intézményekre, több példáit lásd *Szlemenics*: Törvényeink története 73. l.

[5]) *Tóth Lőrincz*: A magyar örökösödési jog szelleme i. h. 307. l.

[6]) V. ö. *Anonymus*. 43. fejezetét, hol emliti, miszerint Búlcsu, Lél és Botond győzelme után szomszéd nemzetek tódultak Árpádhoz; és a 46. fejezetet, melyben emliti, hogy Árpád a vendégeknek nagy földeket és birtokokat ajándékozott, mit hallván, sok idegenek tódulnak vala hozzá és véle vigan mulatának vala. (Szabó Károly forditása 66. l). Hogy azonban ezek az ajándékok még nem

örökös jószágokat (possessio haereditaria), mely birtok ez időben a legteljesebb joggal birt jószág volt, [1]) mely a koronától teljesen független volt, s elidegenitéséhez királyi jóváhagyás nem igényeltetett. [2]) E szabad rendelkezés azonban szemben a nemzetséggel nem nyert érvényt, mert jóllehet a törvény szavai szerint, e vagyon a fiuk és leányok között megosztathatott, sőt az egyháznak el is ajándékoztathatott, annak idegenekre való átruházása a jószágra igényt tartó nemzetségbeli tagok beleegyezésétől volt függővé téve, [3]) mert a vagyon az egész nemzetség tulajdonát képezte, melyben az egyik ág kihalta után a másik ág örökösödött. [4])

A szállásbirtokok, vagyis örökségi jószágok mellett a királyság idején a magánbirtok szerzés egy másik neme lépett fel, t. i. a *királyi adomány* (donatio regia). A királyi adományok azonbanebben az első korszakban még állandó és határozott szabályt nem követtek, mert eltekintve attól, hogy az egyházi alapitványok és a királyi várakhoz tartozó jószágok a nemesi birtoktól lényegesen különböző szempont alá estek, a királyok hol örökösi tulajdoni joggal, hol csak ideiglenesen — mit feudumnak is neveztek — hol feltétlenül, hol bizonyos feltételek mellett adományoztak jószágokat. És igy maradt az Árpád-házi királyok alatt mind végig, a nélkül, hogy határozott adományozási rendszer alakult volna, jóllehet sok nemzetségek kihalta, [5]) és az e korszakban divott polgárháboruk alatt gyakran előfordult vagyonelkobzások, [6]) nem kevés alkalmat szolgáltattak a koronára szállott jószágok ismét leendő eladományozására, [7])

---

birtak a későbbi adomány jellegével. L. *Wenzel*: Adomány és adományrendszer cz. értekezésében alaposan kimutatva.

[1]) *L. Szlemenics*: Az örökségi jószágokról i. h. 246. l. Zalay i. m. 9. l.

[2]) V. ö. *Zalay* i. m. 10.

[3]) *Hajnik* i. m. 300. lap.

[4]) *Endlicher* i. m. 132. lap.

[5]) Habár a magszakadás esetén a korona öröklési joga ellen többször ellenhatás jelentkezett is, s a magszakadásban lévők szabad végrendelkezést követeltek, mit azonban a királyok mindig erélyesen elleneztek (V. ö.: *Szlemenics* i. m. 177. l.) mindaddig, mig III. Endre király a magszakadásban lévő birtokos végrendelkezési jogát el nem ismerte. V. ö. *Zalay* i. m. 11. lap.

[6]) Ezekről már Szt. István is megemlékezik II. könyve XXV. fejezetében, mondván: »quis nisi consiliatus mortem regis aut traditionem Regni fecerit . . . Tum vero bona illius in regiam venerint potestatem.«

[7]) *L. Wenzel*: Adomány és adomány rendszer i. h. 646. l.

elannyira, hogy az Árpád-ház uralkodásának vége felé a szabad birtok Magyarországban már tulnyomó részben adomány birtok volt. [1])

Ez adományozásoknak részint különféleségét, de részint mégis egy bizonyos eszme szerint történt alakulását számos okmányok tanusitják, melyek az Árpád-házi királyok idejéből fennmaradtak. Legfontosabbaknak tartattak mindig azok az adományok, melyek örökségi birtokadományozást foglaltak magukban, mert ily adomány által az e birtokra nézve oly jogot nyert, mint az eredeti foglalás utján szerzett birtokok tulajdonosai, minek az adománylevélben is határozott kifejezés adatott, kimondatván, hogy e birtok ugy adományoztatik, mint szállás birtok. [2])

Az ily joggal történt adományozásoknak annál nagyobb jelentősége volt, mert más adományok nem adtak ily erős jogot, mi az adományrendszer szabályozatlan voltának természetszerü következményeként tünik fel. [3])

Az adomány rendszerint az adományosra és örököseire szólván, az ágbirtokot is képezett, mely egyszer öröklött jószággá válva, a család kebelében úgy szállott át öröklés utján, mint a szállás birtok csakhogy mig emez az egyik ág magva szakadtával a nemzetség többi ágaira, amaz ily esetben a királyra szállt, [4]) mint azt alább bővebben látandjuk.

Habár ezek szerint a magyar nemesi birtok forrásává túl-

---

[1]) V. ö. *Szlemenics*: Az örökségi jószágokról (i. h. 257. l.) és *Wenzel*: Magyarország jogtörténetének vázlata 46. l.

[2]) »In fundendo — mond V. István 1271. évben kelt adomány-levelében — in eadem totum jus dominii ejusdem terrae adeo, ac si ipsorum decensualis fuisset tempore sancti regis Stephani (Fejérnél Codex diplomatikus 130. lap.) Igy hasonlólag II. Endre arragoniai Simon gróf részére 1223. évben kiadott oklevelében mondja, hogy Simon gróf Rutukuen földjét magának és rokonainak letelepedési helyül kérvén, »ut locum descensionis — sibi et cognatis sui — jure haereditario possidendum conferimus eodem titulo et privilegio libertatis etc. (Codex dipl. III. k. I. r. 393. l.) Igy IV. Béla Detrik vitéz szolga részére kiadott adomány levelében mondja: »nam ut donationes a regia benignitate consen a, sed ut descensum haereditarium contulimus jure haereditario et irrevocabiliter perpetuo possidendo, (Codex diplom. IV. köt. 2. r. 112. l.)

[3]) Tanusitja ezt Kálmán I. könyvének XX. Jegyzetében tett intézkedése is. V. ö. Hajnik i. m. 319. lap.

[4]) V. ö. *Szlemenics*: i. m. 152. l.

nyomólag a királyi jog vált is, mi a szabad birtokot szükségképen bizonyos függésbe hozta a királyságtól, s ha ez által a magyarországi birtokrendszer megváltozott is, nemzeti sajátságaiból még sem vetkőzött ki, [1]) s a koronától való függés nem alakitotta át a magyar nemesi birtokot hübéri birtokká, [2]) mert az mire irányúlt, nem a király személye, hanem a valóságos központi hatalmat alkotó királyság volt. A magyar nemes, ki tudta, hogy őseinek a honfoglalásban való részvétele fejében részesült a szállásbirtokban, s ennek alapján csupán közszolgálatokra érezte magát kötelezve, csak ilyenel jutalmát látta a királyi adományban is, melyet a király nem annyira személyes jóvoltából nyujt neki, hanem mint az országos ügyek intézője, mi ugyan őt ujabb közszolgálatokra kötelezi, de nem nagyobb hűségre a király személye irányában. [3]) Ennek bizonyságaul szolgál az is, hogy sem a hübéri kapocs, sem annak folytonos fentartása, s a hübériségnek azzal összekötött vazallusi függésnek minden birtok változás alkalmával szükséges megujitása, a magyar örök időre történt, és a királyi jog teljes átengedésében álló adományokban egyáltalán véve sehol sem találhatók, [4]) és a hol e szó hübér (feudum) előfordul is, az csak haszonbért, illetve a jószágnak ideiglenes haszonvételül való átadását jelenti; azokban egyes esetekben pedig, melyekben a gyöngébbek a hatalmasabbak védelme alá adták magukat, mi minden rendszer, vagy törvényes szabály nélkül, kivételképen s az egyesek önkényétől függőleg, mint magánjogi viszony létesült, csak nem fogja senki a hűbér rendszer nyomait vélni feltalálhatni. [5])

Jóllehet azonban a magyar nemesi birtok nem volt hübérszerü megszoritásokhoz kötve, még sem adott az korlátlan tulajdont, mert mint fentebb láttuk, az örökségi birtokoknál a család joga, az adományos birtoknál pedig ezen felül még a korona joga bizonyos korlátokat szabott a szabad rendelkezésnek. A családi szempont, mely a magyar birtok felett ős időktől kezdve uralkodott, természetszerüleg követelte, hogy a családtól nyert birtokot fenntartsa birtokosa a család számára és követelte, ha sürgető körülmé-

---

[1]) *Wenzel*: adomány és adományrendszer i. h. 701. l.

[2]) *Wenzel*: Magyarország jogtörténetének rövid vázlata 46. l.

[3]) *Hajnik* i. m. 304. lap.

[4]) *Wenzel*: adomány és adományrendszer i. h.

[5]) *Tóth Lőrincz*: A magyar öröklsödési jog szelleme i. h. 308. lap.

nyek kényszeritették a tulajdonost az öröklött birtok eladására, vagy elajándékozására, adassanak elő az okok a legközelebbi rokonságnak, s csak ha ezek az eladást, vagy elajándékozást helyeselték, beleegyezésével történjék meg, [1]) ellenesetben azok a vételt megsemmisithessék. [2]) A királyi adomány utján nyert birtokok elidegenitéséhez ezen felül királyi jóváhagyás is igényeltetett, [3]) és mindkét esetben, hogy az iránt, miszerint az átruházás eként történt jogi bizonyosság szereztessék, annak hiteles hely, — rendszerint káptalan, vagy konvent előtt — kellett történnie. [4])

Ily érvényes örökvallás utján szerzett birtokra nézve azonban a tulajdonos teljes rendelkezési szabadsággal birt, és nem volt e birtokra sem a királyi jog, sem családi tekintetek által korlátolva. *Itt jelentkezik tehát már az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség, mely jelentőségét hazai jogunkban maig megtartotta.* [5])

2. A várszerkezet és a várnépek vagyonjogi viszonyai.

Szt. István a nemzetségi szervezetet átalakitván, az ország szervezetének más alapra leendő fektetéséről kelle gondoskodnia. Egyenlő okok — mint helyesen mondja Botka Tivadar — egyenlő

---

[1]) Lásd ennek példáit IV. Bélának Dénes fölovászmestere részére 1235. évben és Nána gróf részére 1266. évben kelt okmányokban (Codex diplomaticus IV. köt. 21. l. és III. köt. 315. lap.

[2]) Lásd ennek példáját az Árpád-kori okmánytár 260. lapján, hol a rokonok, mivel az ősi birtok »absque voluntate et permissione earundem« lett eladva, és a vevők, kiket a vételtől eltiltottak, e tilalomra nem tekintettek, a király előtt perlekedtek; továbbá IV. Bélának a templomosok részére 1239. évben kiadott itélölevelét (Codex diplomaticus IV. köt. I. r. 146. l.) Több példát idéz erre *Hajnik* is i. m. 312. l. 2) jegyz. alatt. V. ö. *Szlemenicsnek* az örökségi jószágokról az akadémiai évkönyvek V. kötetében foglalt értekezésével.

[3]) Ennek számos példáira akadunk régi okmányainkban, különösen többeket közöl *Horváth István* a magyar gyökeres nemzetségekről irt művében. Ezek közül kiemelendők különösen a 93. lapon foglalt, melyekből az örökségi és adományos javak közötti különbség határozottan kiderül. V. ö. *Perger Ignácznak* Verbőczy magy. forditása .49. lapján x) jegy alatt közlött okmánynyal, melyben István királyfi egy 1266. évben tett örökvallásra mondja: »Terram castri de Karáson... nostro permisu et consensu voluntate et collatione et post facta eidem Barabuch comiti vendidit pro XL marcis, quas plenarie persolvit coram nobis.«

[4]) V. ö. *Hajnik* i. m. 313. l.

[5]) V. ö. *Hajnik* i. m. 314. l.

eredményt szülnek, ez a természet örök törvénye. Innét kiindulva a megyék, vagy tartományok minden európai államban, hol az uj haza foglalása vagy megtartása és a legyőzöttekkel czélba vett assimilatio menete a hadi erőnek szüntelen kész voltát tette szükségessé, katonailag szerveztettek. És a történet bizonyitja, hogy eredetileg az angol county, a német Gau, a szláv zsupa, és a magyar vármegye, habár különböző nevezetek alatt, egy szülőnek magzatja. [1]) Létesitésük első sorban honvédelmi czélból történt, [2]) azonban polgári rendeltetése is volt. Hogy e két czél folytán egy vagy több nemü megye alkottatott-e kezdetben, a történet tudósok közt vita tárgyát képezi, [3]) melybe, mint körünkön kivül esőbe, mi beavatkozni nem tartjuk szükségesnek; hanem feltett tárgyunkra tekintve, azokra az elemekre vetünk egy futó pillanatot, melyékből a vár népe állott.

Első helyet a *várjobbágyok* (castrenses) foglaltak el, kiknek a várbirtokból bizonyos földek oly kötelezettség mellett adományoztattak, hogy bármikor kivántatni fog, fegyverre száljanak. [4]) A várjobbágyok tehát első sorban a vár védelmére rendelt harczosok voltak. [5])

---

[1]) *Botka.* Jogtörténeti tanulmányok a magyar vármegyék szervezetéről (Budapesti szemle. Uj folyam II. füzet 307. l.)

[2]) *Horváth Mihály* : a magyar honvédelem történeti vázlata. (Kisebb munkák I, köt. 147 s köv. lap.)

[3]) Igy Kovachich Márton azt vitatta, hogy két rendü t. i. katonai és polgári megyei szerkezet létezett, kinek nézete felé látszik *Botka* is hajolni (i. ért. 307. lap.) *Horváth Mihály* (i. h.) a megyéket honvédelmi intézményként tekinti, kinek nézetét czáfolja ismét *Hajnik* (i. m. 132. l.) Szerinte a vármegye szerkezet a királyi hatalom egyik leghatékonyabb (? !) közegeként jellemezhető. Bizonytalan lévén az is, hogy eredetileg egy vagy két nemü megye létezett-e, még kevésbé lehet tudni, hogy hány megye volt Szt. István korában. Egy III. Béla korából származott oklevél a megyék számát a XII. század végén hetvenkettőre teszi.

[4]) V. ö. *Endlicher* : Die Gesetze des heiligen Stefans 66. l.

[5]) *A jobbágy* szó tehát nem volt egy jelentőségü a *jobbágy* későbbi fogalmával, s értelmezése is tanusitja, hogy az jobb ágyból származottat jelent. (L. *Szlemenics* : törvényeink története i. h. 97. l.) Igy IV. Béla egy okmányában a biróval itélő 12 választottat »meliores villae«-nek nevezi. *A Regestum Várad* 44. czikkében is reájuk vonatkozva mondatik : »dixerunt se non castrenses esse, sed jobbagiones castri exstitisse (Endlichernél : Monumenta Árpadiana II. köt. 650. l.) *Kézay* pedig igy szól felőlök : Jobbagiones castri sunt pauperes nobiles,

A várjószágok eredetileg a király kegyétől függő adományok voltak, melyekben nemcsak bel, hanem igen nagy számu külföldiek is részesittettek. [1])

A várjószágokat a királyok szabadon ajándékozhatták és visszavehették, sőt gyakran »jure perpetuo et irrevocabiliter« a vártól el is szakitották, [2]) vagy a várat jobbágyaival együtt [3]) el is ajándékozták. [4])

Ez időben tehát a várjószág nem volt tárgya a tulajdonképi adományozásnak; csak miután a »jus regium« eszméje mindinkább kifejlődött, és az az elv, hogy mindenki személyes állapotjához és érdemeihez képest a királytól birtokot is nyerhet, érvényre emelkedett [5]), az adomány privilegialis alakja, mely eredetileg egyedül a fent emlitett s örökösen adományozott földbirtokokat illette, más királyi adományokra s igy különösen a várjószágokra is alkalmazva lőn olyképen, hogy azok örökjoggal (jure haereditario) adományoz-

---

qui ad regem venientes terram eis tribuit, ut Pheuda castri.« (Podhraczky kiadása 91. lap.) Kiválóbb állásukat tanusitja az is, hogy tanuságuk az ország nemesei között elfogadtatott. (L. ennek példáját Erzsébet királynénak a nagyszemlaki várjobbágyok szabadalmait megerősitő kiváltság levelében Codex diplomaticus IV. k. I. r. 212. lap.

[1]) Intraverunt — mond Kézay — temporis tam Geiche ducis, quam aliorum regum boemi, poloni, graeci, bessi, armeni, et fere ex omni caetera natione, quae sub coelo est, quis servientes regibus vel caeteri regni dominis ex ipsis pheuda acquirendo nobilitatem, processu temporis sunt adepti (Podhraczky kiadása 47. lap.)

[2]) V. ö. *Zalay* i. m. 10. l.

[3]) L. példáit IV. Bélának Luchman vármegyét s grófságot Lauser várral együtt elajándékozó 1263. évben kelt oklevelét (Cod. diplomaticus IV. köt. 3. r. 148. l.)

[4]) Ennek már az előbbi királyok által követett elvnek először *IV. Béla* adott határozott kifejezést, mondván: »Venientibus de cunctis mundi partibus hominibus tam agricolis quam militibus . . . dedimus et assignavimus terras et possessiones, et aliquibus reditus cui cuique prout status sui exigentia requirebat (Codex diplomat. IV. k. 3. r. 439. l.)

[5]) Lásd ennek példáit: a veszprémi káptalannak 1239. évi tanuság levelében. (Codex dipl. IV. k. I. r. 156. l.) IV. Bélának egy 1239. évi itéletében (u. o. IV. k. I. r. 149. l.) a nyitrai káptalan 1247. évi tanuságlevelében (u. o. IV. k. I. r. 470. l.) Roland nádor és Vincze püspök 1257. évi itéletében (u. o. IV. k. 2. r. 368 és 438. l.) és István királynak 1267. évi (u. o. IV. k. 3. r. 413. l.) és 1268. évi (u. o. IV. k. III. r. 468. l.) okmányaiban. V. ö. *Szlemenics* az örökségi jószágokról i. h. 247. s köv. l.

tattak el. Ez irány kihatása a birtokszerzési rendszerre mindinkább nyilvánulván, annak azt az alapjait vetette meg, mely az anjou királyok alatt teljesen kifejlett. [1])

Jóllehet tehát a várjószágok kezdetben feltételes s ideiglenes minőségüknél fogva a hübérhez hasonló jelleggel birtak [2]), ezek későbben az örökös javak természetével ruháztatván fel, hűbéri minőségüket egészen elvesztették [3]).

Azonban a várföldek igen tekintélyes, valószinüleg felénél nagyobb része a szorosan vett várnépének (castrenses civiles) kezén volt, kik nem hadi, hanem egyéb szolgálatokat tettek [4]); jelesül őrizték a várbörtönöket [5]), mesterséget üztek [6]) s mellette majd termény, majd pénzadót fizettek [7]) és a várhatóság embereinek szállást adni tartoztak.

E határozott foglalkozásokra való kötelezettség rend szerint a fekvő javak használati jogával szállott át az utódokra [8]), tehát azokon a dologi teher egy nemét képezte [9]).

Harmadik osztályát képezték a várnépeknek a szabad parasztok, kik a várhoz adóztak s földmiveléssel foglalkoztak, de bir-

---

[1]) *Wenzel*: Adomány és adományrendszer i. h. 687. l.

[2]) *V. ö. Czirákу*: A magy. közjog alapvonalai. Ford. Hegedüs 69. l. és *Wenzel*: Magyarország jogtörténetének vázlata 46. l.

[3]) *Tóth L.* A magy. örökösödési jog szelleme i. h. 308. l.

[4]) V. ö. *Hetényi* i. m. 74. s köv. l.

[5]) L. ennek példáit a Regest. de Váradban Endlichernél: Monumenta Árpadiana II. r. 10. cz., mely szerint »Petrus jobbagio castri borsodiensis ... dicens, *quod officium eorum esset carceres custodire.*

[6]) Foglalkozásaik szerint ezek azután: szöllömüvesekre, szántókra, juhászokra, méhészekre, halászokra, molnárokra, fuvarosokra, kovácsokra, kádárokra, sütőkre, szakácsokra stb. osztattak. L. az erre vonatkozó bizonyitékokat Codex diplomaticus I. k. 296, 388. 428, 448. II. k. 94 és 110 és VII. k. I. r. 161. lapon foglalt okmányokban, és a Regestr. Váradban i. h. 641. l. 7. cz. L. mindezekről különben részletesen *Szlemenics*: törvényeink története i. h. 96. l. V. ö. *Hetényi* i. m. 77. l.

[7]) Lásd ennek példáját a Regestr. Várad (i. h. 651. lap 44. cz. alatt,) hol a többi között mondatik: »quod praenominatus Uoivoda non eorum suggestione quidquam eis subtraxisset, sed cum esset eorum centurio *et ipsi castrenses castrensium pensione debitores.*

[8]) V. ö. *Hajnik* i. m. 135. l. Igen valószinü, hogy e foglalkozások neveztettek el először robotolásnak, s e tót szó a városiakról szált át a falusi gazdákra. L. Hetényi i. m. 77. l.

[9]) V. ö. *Hetényi* i. h.

tokuk nem volt [1]). Valószinüleg őseink által itt talált földmüvelők képezték ez osztály zömét [2]).

Végre a negyedik és legfontosabb osztály, melynek a várszerkezetben volt bölcsője, mely azonban a mint erőkhöz jutott, külön vált tőle: *a városi polgárság* volt.

A magyar városok a várszerkezetben lelték első alapjukat. Hogy a vár fenntartassék, élelméhez és védelméhez szükséges eszközökkel elláttassék, szomszédságában ipartelepet igényelt, mely azonban a vár lakosságából ki nem kerülvén, idegeneket kellett telepiteni, kik, mint jövevények, vendégek (hospites, advenae) fordulnak elő okmányainkban [3]) s kik a bennszülöttekkel együtt üzték az ipart és kereskedést. E jövevények semminemü várbeli szolgálatokra nem voltak kötelezve, a király uralma alatt állottak, s e szabadságuk fejében különös adót (liber denarii) fizettek [4]).

A jövevény kézmüvesek kezdetben ugyan nem képeztek szabados községeket vagy egyesületeket, azonban megszaporodván s vagyonosodni kezdvén a várgrófok, katonák s megyei tisztviselők önkénye alól, mely ellen az általános szabadság nékiek igen kevés oltalmat adott, nagyobb önállóság elnyerése után törekedtek [5]), s sikerült is nékiek már első királyaiktól több rendbeli szabadságokat ki is eszközölni, mint azt az e korbeli számos okmányok tanu-

---

[1]) *Szlemenics*: Törvényeink története i. h. 97. l.

[2]) V. ö. *Hajnik* i. m. 135. l.

[3]) Már Szt. István kiváló figyelmébe ajánlja Imre fiának, hogy jó akarattal bánjék velök, hogy az itt tartózkodást megkedveltesse velök. »In hospitibus et adventiciis viris — mond — tanta inest utilitas, ut digne sexto in loco regalis dignitatis possit haberi... propterea filii mi jubeo tibi, ut bona voluntate illos nutrias et honeste tenebas, ut tecum libentius degant quam alibi habitent.« L. Sz. István törvényei I. k. III. fejezet. V. ö. *Kosovich* i. m. 68. l.

[4]) *Endlicher*: Die Gesetze des heiligen Stephans 62. l.

[5]) Mikből állottak e szabadságaik, azt részletesen felsorolni alig lehet; annyi azonban kiderül a reánk maradt okmányokból, hogy e szabadalmaik közé tartoztak: 1) hogy népük szokásához képest a maguk által választott birák alatt állottak, mint az Imre királynak a pataki vendégek részére 1201. évről, (L. Endlichernél: Monumenta Árpadiana II. k. 399. l.) továbbá II. Endrének a varasdi vendégek (u. o. 405. l.) és ugyanannak a karákói vendégek részére (u. o. 403. l.) kiadott szabadság leveleinek 1-ső cikkeiből kiderül; 2) hogy saját jogaik szerint élve, nem a saját maguk által ültetett szőlőktől, sem sertéseik, vagy más állatjaiktól, melyeket szabad erdőben nevelnek, semmi néven nevezendő tizedet fizetni ne tartozzanak, mint ezt a karakkói idézett szabadságlevélnek 4-ik, és a

sitják [1]). Önállóságra jutásuknak azonban első és fő előmozditója volt, hogy kikeritett saját határt nyertek, mely a vártól elszakitott területet képezett, és szabad királyi elnevezéssel tüntettetett ki. Szabadoknak neveztettek, mert a várgrófsági biráskodás alól ki voltak véve; királyinak pedig, mert egyedül a királynak fizettek területi jogainak elismeréseül évenként szent Márton napján bizonyos meghatározott adót [2]).

De jóllehet e szabadalmak által több rendbeli jogok és kiváltságoknak jutottak is a városok birtokába, a későbbi jognak az az elve, hogy a város testületileg nemes, az Árpád-házi első királyok idejében még nem nyert érvényt, és a város s véle a polgári elem valódi függetlenségének s önállásának kivivására a várszerkezet átalakulása képezte az első és legkiválóbb tényezőt [3]).

A várszerkezet és rendszer átalakulásának első és főindoka kétségtelenül a megváltozott birtokviszonyokban keresendő. A várszerkezet virágzó korában az olygarchia és a katonai zsarnok uralom fékezésére a korona elég erős volt, a birtok nem lőn tulságosan összehalmozva, sőt a várjavak inkább elaprózottan mentek a jobbágyok kezei alá [4]).

A várbirtok a királyok s különösen a mindig szükségben sinlődő II. Endre által széltében elidegenittetvén, az a várszerkezethez azelőtt sem tartozott oligarchák és a papság kezébe került, kik a véle járó állandó terhet és várhatóságot sem a maguk személyére, sem a várjavakra nézve elismerni nem akarták, a gyenge király pedig őket erőltetni nem tudta [5]); minek következménye lőn, hogy a

---

varasdinak 2-ik pontja tanusitja. Végre nem valószinütlen *Hajnik* véleménye, hogy e szabadalmakhoz már kezdetben a szabad lelkész választás, vámmentesség és vásártartás joga is járult (i. m. 139. l.)

[1]) V. ö. *Kossovich* i. m. 46—47. lap.

[2]) V. ö. *Endlicher:* Die gesetze des heiligen Stephans 62. l.

[3]) Hogy mennyi város volt ez időben ily kitüntetéssel felruházva, a kellő adatok hiányában megközelitőleg sem állapitható meg; valószinü azonban, hogy Pest-Buda, Fejérvár, Pozsony és Körmöcz szabadságaikat már az Árpádházi királyok első szakában élvezték. V. ö. *Fessler:* Geschichte der Ungarn I. k. 566. lap.

[4]) V. ö. *Botka* i. ért. Budapesti szemle uj folyam VI. füzet 163. lap.

[5]) Kitünik ez IV. Bélának a székesfehérvári egyház számára 1254. évben kiadott okmányából (Endlichernél Monum. Arpad. II. köt. 485. l.) Különben igen érdekesen tárgyalja e korszakot *Botka* id. ért. Budapesti szemle uj folyam

várhatóság uri hatósággá s a várjobbágyok földesuri jobbágyokká sülyesztettek. Az ekként a birtokviszonyok átalakulása folytán megindult felbomlást másrészről előmozditotta az is, hogy a nemesek és polgárok autonom községekké kezdettek mindinkább sorakozni.

IV. Béláé volt az érdem, hogy a bomlásnak indult megyei rendszert a teljes enyészettől az által, hogy azt átalakitotta, megmentette. Az ősi vár institutióit, mely már akkor sorvadásban sinlett, nem volt ugyan már képes többé helyrehozni, de annál üdvösebbek voltak az általa keresztül vitt más alkotmányos változások, melyek folytán a megyei ügyekbe minden néposztály részvétele kimondatván, a megye egészen democrat szervezetet nyert, és az egykori katonai szerkezet helyett a politikai megyéknek alapja vettetett meg [1]).

A várkerületek ezen alakulásának az a másik fontos következménye is lőn, hogy a városok önállásra jutása is ez átalakulásnak köszöni lételét.

A várszerkezet felbomlása után ugyanis a királyok fejedelmi székük és hatalmuk támaszát látván a városokban [2]), másrészről mindinkább belátására jutván annak, hogy mily fontos tényezője az ipar és kereskedés fejlődése az országos jólétnek [3]), a városokat nagyobb szabadsággal ruházták fel [4]), ugy, hogy a tizenharmadik században a polgárság már közhatóság alá tartozó országos állással birt, és a városra mind birtokjoga és területén gyakorolt hatósága, mind pedig annál fogva, hogy csupán közhatóság alá tartozott, alkalmazhatóvá kezdett válni a testületi nemesség tana [5]), mely tan mindinkább fejlődvén, egész 1848-ig szerepelt honunkban [6]).

---

3. füzet 314 s köv. lap. Hogy mennyire democrat volt a megyei szervezet, tanusitja az is, hogy Robort Károly idejében Szepesmegye alispánja Desenis Péter aranymüves és pecsétmetsző volt (*Wagner* Analecta sepus I. k. 131. l.) Pozsonymegye szolgabirói pedig egy 1322. évben kiadott okmányban mondják, hogy ők : »per nobiles et ignobiles Provinciae Csalóköz constituti « (Codex diplomaticus III. köt. 164. l.) V. ö. *Botka* id. ért. 316. l.)

[1]) Érdekesen fejtegeti ezen átmenetet *Hajnik* is i. m. 232. s köv. l.

[2]) V. ö. *Hajnik* i. m. 240. l.

[3]) V. ö. *Fessler* : Geschichte der Ungarn II. köt. 221 s köv. l.

[4]) *Szlemenics* : Törvényeink története, i. h. 164 s köv. l.

[5]) *Hajnik* i. m. 242. l.

[6]) *Wenzel:* A magy. magánjog rendszere I. köt. 257 s köv. lap.

Jóllehet, e szabadalmak minden városnak külön adományoztattak [1]), azok lényege még sem oly különböző, mint azt e körülmény folytán gyanitani lehetne; nem csak a czél egysége folytán találunk azokban egyenlő szabványokat, találjuk a jogok és kötelezettségeknek hasonló elveken való megállapitását, hanem azért is, mert az uj szabadalmak, kivált az utóbbi időben, rendszerint aként adományoztattak, hogy az uj szabadalom nyerők valamely régibb város jogával s szabadalmaival ruháztattak fel. A régibb időben, különösen Fehérvár, a későbbi időben pedig Buda szabadalma volt, melyhez hasonló előjogok lettek más városoknak is adományozva. E viszony kihatott gyakran a magánügyekbeni biráskodásra is, és jóllehet a király, vagy a tárnok volt rendszerint felebbviteli birósága a városoknak, fordultak elő esetek, hogy a felebbvitel egyik várostól a másikhoz intéztetett; sőt még arra is van példa, hogy egyes városok külföldi városokhoz folyamodtak [2]).

[1]) II. Endrétől kezdve a kiváltság leveleknek igen nagy száma maradt reánk. Igy II. Endre 1206. évben Karakkó, Krajendorf és Rams erdélyi helyeknek (Endlichernél Monum. Arpad. 403. l.) 1217. a garan melléki monostorföldje lakosainak (Cod. dipl. III. köt. I. r. 196. l.) 1230-ban a szatmár-németi jövevényeknek (Endlicher i. gy. 426. 428. l.) adott szabadalmakat, még nagyobb hévvel folytatta ezen adományozást IV. Béla, ki 1238 és 1267-ben a nagyszombatiaknak (Endlicher 44. l.) 1242. 1266 és 1267. évben a zágrábi Grech hegyen megtelepülőknek (Cod. dipl. IV. köt. I. r. 258. l. IV. k. 3. r. 330. l. és 396. l.) 1242. évben a zomboriaknak (Endlicher 456. l.) 1243-ban az olasziaknak (Cod. dipl. IV. k. I. r. 278. l.) 1244-ben a pestieknek (Cod. dipl. i. h. 326. l.) ugyanazon évben a korponaiaknak (u. o. 329. l.) 1247-ben az uprecht háziaknak (u. o. 445.) 1253-ban a felső kőrös falviaknak (u. o. IV. k. 2. r. 172. l.) 1255-ben a bisztriczieknek (Endlicher 489) 1265-ben a berényieknek (Endlicher 506. l.) és 1244-ben a budaiaknak (Lichner és Michnainál Offner Stadtrecht 239. l.) 1254-ben a zólyomiak és dobraiaknak (u. o. 213. és 228. l.) adományozott szabadalmakat. Folytatták ez adományozásokat a későbbi Árpád-házi királyok is. Igy V. István 1271-ben a szepességi szászok szabadalmait erősitette meg. (Endlicher i. m. 522.) Közlik e szabadalom levelet Lichner és Michai is. i. m. III. melléklet 237. l. Ugyanabban az évben a győrieket ruházta fel szabadalommal. (Endlicher 528. l.) III. László pedig 1276-ban a budai (u. o. 542) 1277-ben a komáromi (u. o. 543. l.) s ugyanabban az évben a soproni polgároknak (u. o. 545. l.) 1249-ben a varasdi jövevényeknek (u. o. 551. l.) és 1290-ben a gölniczbányaiaknak (u. o. 613. l.) adott szabadalmakat. Végre III. Endre a thordaiakat (u. o. 621. l.) thuroczkaiakat (u. o. 627. l.) és a pozsonyiakat (u. o. 623. l.) ruházta fel szabadalmakkal.

[2]) Különösen *Magdeburg, Breslau* és *Teschen* városok emlittetnek, mint olyanok, melyek a hazai városok által megkerestettek. Igy jelesül a *szepesi vá-*

Ezekből nyilvánvaló, hogy a városok igen nagy tért kezdettek foglalni, és a városi polgárok a lakosság tekintélyes részét képezték, melyek az országban kiváltságos állást foglalván el s joguk is, habár külföldi eredetü alapon, de utóbb sok önállósággal és a hazai intézmények befolyása alatt fejlődvén, azok a magyar jogfejlődés oly lényeges tényezőit képezték, hogy az ezzel való foglalkozás annál is inkább szükséges, mert e jog az ősiségi intézményektől menten, de azokkal párhuzamban fejlődvén, tanuságaul szolgál, hogy számos intézmény, mely az ősiség járulékainak tekintetik, annak az osztálynak körében is érvényt nyert, melynél az ősiségi institutio soha meg nem honosult.

A városi lakosok birtokviszonyaira vonatkozólag már az a szem elől nem téveszthető körülmény is, hogy a város területén fekvő javakra nézve a tulajdonjog tulajdonképen a várost illette, azoknak a nemesek birtokviszonyaitól teljesen eltérő alapot adott, s indokul szolgált arra, hogy a tulajdonjog megszerzésének módja, illetve az ingatlan javaknak ugy élők között, mint halál esetére való átruházásának módozatai helyhatósági megállapitástól függöttek [1]).

A tulajdonjog átruházására vonatkozólag azok után a sovány adatok után is, melyek e korból reánk maradtak, kiderül, hogy annak szabályozásánál főleg a németországi városokban divó gyakorlat szolgált mintaképül [2]).

Már e korszakban is általános elv volt, hogy a városi fekvőségeknek bármely átruházása a városi hatóság, vagyis a biró, esküdt és városi polgárok előtt nyilvános felvallás utján történt, s erről

---

rosok kétes esetekben Magdeburgi Schöffekhez intézett kérdéseikre nyert válaszokra hivatkoztak. *Zsolna* pedig, hol hosszu ideig a tescheni jog uralkodott, ügyeit *Teschenbe* felebbezte; ismételten a meghiusult kisérlet után csak 1384-ben sikerült *Mária* királynénak őket ettől eltiltani s *Korpona* városához utasitani: »quia — mond idevonatkozó okmányában a királynő — ipsa civitas Teschen est in alio regno constituta, et ob hoc indecens exstitit eis ad illum regnum in requisitionem justitiae transcurrere.« (Codex diplomatis. XI. k. 539. l. s köv. l.) Különben mindezekre a viszonyokra nézve lásd *Lichner* és *Michnai* Offner Stadtrecht 260—262 lapjain foglalt érdekes fejtegetéseket.

[1]) V. ö. *Hajnik* i. m. 315. lap.

[2]) Ez az ugynevezett »Auffassung« intézmény volt. Lásd erről bővebben *Walter*: Deutsche Rechtsgeschichte II. k. 198. l. V. ö. *Beseler* Deutsches Privatrecht 234. l.

hiteles oklevél állittatott ki. Tanusitják ezt nemcsak e korból maradt okmányok [1]), hanem tanusitja az e korból reánk maradt egyetlen városi törvény: a selmeczi jegyzőkönyv is [2]). Sőt azt is majdnem biztosan lehet állitani, hogy az átruházás közzététele, az ez ellen a magukat jogaikban sértve érzők által emelhető óvás végett már e korban is szokásban volt, mely óvás megtételére egy év és egy napi határidő volt kitüzve. Kiderül ez a Buda városi törvénykönyv [3]) ide vonatkozó szabályaiból, mely törvénykönyv, habár csak 1413—1422 évek között foglaltatott rendszeres alakba, kétséget sem szenved, hogy az abban foglalt szabályok legnagyobb része már az Árpád-házi királyok korszakából veszi eredetét [4]). Tanuságot tesz továbbá erről IV. Béla által 1224. évben a pestieknek adott szabadalomlevél, melyben határozottan ki van mondva, hogy ha valaki birtokot vesz, s az ellen egy év és egy nap alatt senki sem szóllal fel, azt minden ellenmondás ellen nyugodtan birhatja.[5])

Az is alig szenved kétséget, hogy a városi polgárok életükben vagyonukról szabadon rendelkezhettek. Ez az egész intézmény e korbeli szervezetéből folyik, s nem csak hogy nincs adat, mely az ellenkezőről tenne tanuságot, hanem ellenkezőleg az emlitett

---

[1]) Lásd például az Árpád-házi uj okmánytár VII. kötetében 415. lapon és a Cod. dipl. II. k. 301. lapján foglalt okmányokat.

[2]) »*Wer erb kauft, der sai sie vor dem Rat aufnehmen.* Wer einen sein Erb oder sein Aigtun verkauft, der sol Im das aufgeben, für dem Rat und für dem Richter, und der sie kauft, der sol darüber Gewisheit nemen, und der Statt Insigll, darum das in hinfür kein hindernis daraus mag ensteen, darumb sol er ein Genugun tuen den Rat und dem Statt sreiber nach Stattrechte. L. selmeczi jogkönyv az Árpád-házi okmánytár III. kötetében 212. l.

[3]) 379. §. So man eyn erb verkaufen will, so scholl man es drey Sonntag aufrufen auf der Schran, das er erschall, und man das gewar werd, ap ymand zu den erb recht habe, der leicht in fremde wer, oder auch ap es unmündig kinder gehört, das dy icht omb ir recht vnd vnterquemen, sunder das sy in iares frist mugen verpyten und ausprechen (Offner Stattrecht. Michnai és Lichner kiadása 196. lap.)

[4]) L. ennek bizonyitékait Lichner és Michnai által kiadott Offner Stadtrecht bevezetésében XIII. lap.

[5]) »Item quicunque ex eis possessiones emerit — mond a szabadalom levél — si per annum et diem nullus ipsum super hoc impetierit de cetero eos sine contradictione aliqua possideat pacifice et quiete.« Codex dipl. IV. k. I. r. 236. l. Közlik Michnai és Lichner is a budai városi törvénykönyv mellékleteként IV. sz. a. 239. lapon.

selmeczi jogkönyv a szabad rendelkezési jogosultságról tanuskodik[1]). Csak is annyiban volt az átruházás korlátolva, hogy másra, mint hasonrangu polgárra, nem volt szabad a városi vagyont átruházni, mint azt azon korbeli számos okmányok tanusitják.

A városi polgárok most vázolt helyzetével s különösen azok birtokjogi viszonyaival teljes összhangban állott öröklési joguk is, mint azt alább látandjuk.

3. A nemesek örökösödési joga.

Az a benső szervi összefüggés, mely a család-, és az őröklési jog között jelentkezik, kiválólag érvényt nyer a magyar öröklési jog fejlődésénél is, melynek történetében a család ugy a köz, mint a magán jogviszonyok terén oly fontos tényező volt.

A családot nemcsak pusztán a vérségi összeköttetés kapcsolata fűzi össze, hanem a törzs, vagy nemzetség tagjainak közjogi állása, és magánjogi viszonyai is azokat oly szorosan kötik egymáshoz, hogy egy törzs, vagy egy nemzetség egy egység gyanánt tünik fel. Nem egyesek perlekedésével találkozunk e korban, hanem a nemzetségek perlekednek egymással. A nemzetség egyes tagjainak dicsősége, dicsősége az egész nemzetségnek; és az egyes tag sérelme boszura hivja fel az egész nemzetséget, mely segélyére siet a sértett családi tagnak.

Hogy ez az egység mily kifejezést talált a birtokviszonyokban, azt fentebb láttuk. A családnak e viszonyokból származó joga mellett sikra száll a törvényhozás, és minden alkalommal, midőn az ellenkező irány a család jogainak a törvény által leendő biztosítását, különösen szemben a törvényes körén gyakran tullépő koronával szükségessé tette.

Igy midőn az árpádházi királyok korszakának második felében a mindinkább szaporodó jószág elkobzások folytán a családok gyakran fosztattak meg birtokaiktól, a nemzet törvényt alkotott, mely jogot adott a családnak, hogy az elitélt családtag birtokát magához válthassa, nehogy a család ősi birtokában idegent legyen

---

[1]) 2. »*Von aigner wilkür.* Ein ieglich mensch, der zu einen sagnn kemmen ist, der mag seinen willen vol habnn mit seinem guet, damit zu tuen, was er will. Und ob es halt sein havsfrav widersprech oder seine Kinder, so bleibt der Gewalt an seiner Wilkür.« Selmeczi jogkönyv; az árpádkori uj okmánytár II. kötetében 208. lap.

tűrni kénytelen.[1]) Hasonló elv jelentkezik 1267. IX. törvényczikkben, mely által az elhalt családtagok vagyonának elkobzása ellen a családtagok öröklési jogát biztositja. Hogy a családegysége még abban is kifejezést talált, hogy egyik tag dicsősége közös volt a családdal, tanusitja az aranybula 10. czikke is, mely a harczban elesett, országos méltóságot viselő, nemes fiát, vagy testvérét hasonló méltóságra rendeli emeltetni.[2])

Ez az elv következetes alkalmazást talált az egész öröklési jogban is. Az elhalt nemes örököse a család volt, mely a törvény erejénél fogva foglalta el annak birtokát.

Habár egyes törvényeink; igy jelesül Szent István II. könyvének 5. fejezete,[3]) Kálmán I. decretumának 20. czikke[4]) és különösen az arany bulla IV. czikke[5]), egyenes leszármazó örökösök hiányában a szabad végrendelkezésre enged következtetést[6]), s habár kétségtelen, hogy az Árpádok korából számos ily végrendeletekre találunk okmánygyűjteményeinkben[7]), de e végrendeletek tanusit-

---

[1]) Item si quis nobilium vel saxonum praefatorum possessiones suas pro suis excessibus et maleficiis amittere debeat vel contingat, cognati ipsi propinque possessionem ipsam redimendi habeant facultatem; ne in possessionibus propriis et avitis extraneum doleaut possessorem, 129. l. XXXII. törv. czikk.

[2]) »Si quis jobbagio habens honorem in exercitu fuerit mortuus ejus filius vel frater congruo honore sit donandus« 1222. X. t. czikk.

[3]) »Decrevimus regali nostra potentia, ut minus quisque habeat facultatem sua dividendi, tribuendi uxori filiis filiabusque, atque parentibus, sive eclesiae. Nec post obitum quis hoc destruere audeat.« Szt. István decr.

[4]) »Possessio quaelibet a Sancto Stephano donata humanae successioni quoslibete contingaut haeredes. Possessio vero ab aliis regibus data, de patre descendat ad filium, que si defuerit succedit germanus, ejus filii etiam post mortem illius non exhaeredentur. Kálmán Decr. 1. könyv Cap. XX.

[5]) Si quis serviens sine filio decesserit quartam partem possessionis filia obtineat. De residuo sicut ipse voluerit disponat. Et si morte praeventus disponere non poterit propinqui sui . . . obtineant. 1222. törvcz. IV. fej.

[6]) E nézetett látszik nagytudományu jogászunk: dr. *Wenzel* Gusztáv is osztani (l. Magyar magánjog II. köt. 420. l. a) jegyz. alatt) kinek véleményéhez) csatlakozik *Katona* is a köteles részről irt értekezésében.

[7]) Igy az Árpád-kori uj okmánytárban 1114. éven kivül (I. köt. 55. l. 1152-ból (I. k. 62. l.) 1158-ből (I. k. 65. l.) 1173. körül (I. k. 69. l.) 1270-ből (I. k. 105. l.) 1225-ből (I. k. 215. l.) 1237-ből (II. k. 77. l,) 1240-ből (II. köt. I. r. 303. lap.) 1221-ből (ugyanott 325. lap.) 1222-ből (III. kötet. 105. lap.) 1235-ből (u. o. 221—229. l.) stb. V. ö. *Wenzel* i. m. II. köt. 420. l. a) jegyzet alatt.

ják azt is, hogy azok egy részről királyi helybenhagyás mellett történtek[1]), és hogy azokban csak is a családtagok javára foglaltatnak intézkedések, teljesen egyezőleg azzal az elvvel, miszerint élők között a család tagjaira történt vagyonátruházásoknál a család beleegyezése nem igényeltetett, s a tulajdonos a család körében szabad rendelkezési joggal birt. Annak, hogy családi vagyon idegeneknek hagyományoztatott volna, példájára nem akadunk.

A végrendelkezési szabadságra először főleg Kálmán idézett törvénye enged következtetést, de hogy ez érvényre nem emelkedett, épen az arany bulla felhivott IV. czikke tanusitja, melyre nem lett volna semmi szükség, ha a végrendelkezési szabadság érvényt nyert volna[2]). De merjük állitani, hogy ez igy maradt az arany bulla után[3]).

Tanusitja ezt IV. Bélának egy 1256. évben kelt okmánya, mely a királyi helybenhagyás mellett is csak a rokonok javára engedi meg a végrendelkezést[8]), sőt még akkor is, midőn III. Endre a királyi helyben hagyás szükségét megszüntette, a végrendelkezést az egyházon kivül csak a rokonok vagy a házastárs javára engedte meg.[5]) Az öröklött vagyon családi jellege tehát örökösödés esetén

[1]) Igy p. o. Nagy Imre közli Bárány Hypolitnak 1212. évben kelt végrendeletét, melyet II. Endre király azért erősitett meg, mert; »testamentnm sine liberis decendencium, *si cum favore regio coelebratum fuerit* non debet . . . post auctoris sui obitum adnichilari. L. *Vajkay*: Tanulmányok a német jog és tarténelme köréből 84. l.

[2]) V. ö. *Simon Florent*: a magyar örökjog es örökösödési rendszer (az 1869. évi »Jogtudományi Közl.« 47. számában).

[3]) A királyi helybenhagyás szükségét IV. Béla is hangsulyozza, mondván: »praeter nostram conscientiam et consensum juxta obtentum regni nostri cons svetudinem fieri non poterat«. V. ö. *Zalay* i. m. 11. lap. Különben a királyi helybenhagyás szükségét számos okmányokkal bizonyitva kimutatja *Szlemenits* is a királyi consensus viszontagságairól az akadémiai évkönyv III. köt. 3 oszt. 123—124. lap. Ujabb érvekkel s bizonyitékokkal támogatja e nézetet *Hajnik Imre* is i. m. 320. s köv. l.

[4]) »Provida regno circumspectio sic solet subditis prospicere, ut si desit eis solatium liberorum, *tamen de propinguis suis haeredes substituere* et pariter successores beneficio principali. — Codec dipl. IV. k. 3. r. 378. l.

[5]) »Item concessimus, quod si quis nobilium sine herede decesserit, possesiones sic decedentis haereditariae, emtitiae et etiam acquisitae nulla tenus debeant confiscari, sed idem decedens *propinquis aut alicui propinquorum, vel uxori* aut etiam eclaesiis pro remedio animae suae legare in morte aut conferre in vita cuicunque voluerit liberam habeat facultatem, 1291. évi XXVI. tczikk.

is határozott kifejezést talált; melynélfogva általa a végrendelkezési szabadság is korlátolva volt. Szabály a törvényes öröklés volt.

A törvényes örökösödés szabályozására pedig a hagyatéki javak különböző minősége lényeges befolyást gyakorolt.

Első és főkülönbség az örökségi jószágok és az adomány utján nyert javak között jelentkezik.

A szállásbirtokban, vagy örökségi jószágokban a lemenők s ezek nem létében az oldalrokonok örökösödtek, mig az adományi javakban csak a lemenők birtak öröklési joggal, miután Kálmán az oldalrokonoknak e javakban való örökösödését eltörölte;[1]) s ha lemenők nem voltak, a vagyon a koronára szállott.

A lemenők azonban szükség, örökösök voltak[2]), s az Árpádkori okmányokban annak példájára, hogy a kitagadás lehető lett volna, nem akadunk[3]).

Igy állott fenn az öröklési rend egész az arany bulláig mely eltörölte Kálmán királynak az oldalági öröklés megszüntetésére vonatkozó rendelkezéseit[4]).

A nemesi javakban azonban csak is a férfi családtagok örökösödtek, mi tekintve a főczélt, mely a nemzetség fenntartásában összpontosult, annak természetszerű következményeként jelentkezik. De azért őseink a leányokról sem feledkeztek meg, sőt az aranybullában rendszeresitett leány-negyed által, abban a korban példátlan nagylelküséggel gondoskodtak róluk.

A leány-negyed az összes hagyatéki vagyon egy negyedrészét képezte, mely felől az örökhagyónak rendelkeznie nem volt szabad. E negyed tehát köteles részként illettea leányokat[5]). A leány negyed

---

[1]) L. Kálmán I. könyvének XX. fejezetét.

[2]) Tanusitja ezt Szt. István II. könyvének V. fejezete, mely a vagyonnak ezek között való felosztását határozottan rendeli.

[3]) V. ö. *Hajnik* i. m. 323. l.

[4]) V. ö. *Szlemenics*: Törvényeink története i. hely. 152. l.

[5]) Igen figyelemre méltó találkozása az azonos eszmének azon hasonlat, mely a leány-negyed és a középkori olasz városok statutumainak többjeiben jelentkezik. Ugyanis, mint fentebb láttuk, ez utóbbiak szerint is kizárták a férfiak a nőket az öröklésből, s oly esetben, midőn a nők nem birtak öröklési joggal, a hagyaték bizonyos része, — rendszerint $^1/_3$ része — alapittatott meg nekik köteles részül. Hogy ez intézmény nem az olasz jogból származott a magyar törvénybe, tanusitja, hogy amott csak a XIV. és XV. században találhatók első nyomai, mig nálunk már a 13. században rendszeres alakban fennállott.

kezdetben természetben hasittatott ki; az 1291. évi törvényczikk azonban abból az elvből kiindulva, hogy idegeneknek a családi birtokba való juthatása megakadályoztassék, kimondotta: hogy a leány negyed fejében esendő részt a legközelebbi rokonok, az ország szokásai szerint megállapitandó, méltányos becsár mellett váltsák meg[1]).

Az oldalrokonok öröklése az arany-bulla által megállapittatott, de az öröklési jog elsőbbsége igen gyakran számos viszálkodások kutforrásává is vált. más részről a korona is tullépve körén, az ily javakat elfoglalta, s velök önkényesen rendelkezett; mindezek elkerülése végett az 1267. évi XII. törvényczikk, egyrészről az ily javak elfoglalását vagy eladományozását eltiltván, kimondotta egyuttal, hogy az oldalrokonok közötti öröklési rendet, az ország főméltóságainak jelenlétében, a törvény e részbeni rendelkezéseihez képest, a király állapitja meg.[2])

Minde szabályok azonban csak az örökségi és az adományos javakra vonatkoztak; a szerzett javak szabad rendelkezése alatt állottak a szerzőnek[3]), mert a szerzett javak azt a pénzt, melyen azok szereztettek helyettesitvén, az ingók természetét vették, melyek mindig szabad rendelkezés tárgyát képezték.[4]) Az ősi és szer-

---

[1]) »Item in possessiones nobilium seu saxonum praedictorum non possit introire extraneus ratione dotis, aut ratione quartae filiabus debitae, sed haeredes decendentium, vel proximiores de generatione sua redimant eas secundum aestimationem regni nostri consvetano.« 1291. XXX. törvcz.

[2]) »Item volumus, quodsi aliquis de nobilibus sine haerede mori contingerit, possessiones eius non distahentur, nulli donentur, nulli conferantur, nulli perpetuentur, donec cognati et generationes ad praesentionem nostram evocentur, et ipsis ac baronibus nostris praesentibus de iis ordinetur sicut dictaverit ordo juris (1267. XII. tczikk).

Nem oszthatom Hajnik Imrének ezen intézkedésre vonatkozó azt a nézetét, mely szerint e tczikkből is bizonyitékot vél amaz állitása mellett merithetni, hogy az arany bullának az oldalági öröklést megállapitó intézkedése csak is a szállá‹javakra nézve a királyok által gyakorlott visszaélések ellen volt intézve; ellenkezőleg a most idézett törvényben inkább megerősitését látom annak, hogy az arany bulla intézkedése minden javakra kiterjedt, s e törvény csupán annak a viszálynak akarta elejét venni, mely az öröklésnél felmerül. Más okoskodást erőszakoltnak tartok, s azon világos kifejezés mellett, hogy az öröklés rendje a törvény szerint határozandó meg, nézetem szerint, királyi kegyelemről, vagy uj adományról szó sem lehet.

[3]) V. ö. Zalay i. m. 10. lap.

[4]) V. ö. A hármaskönyv I. rész. XIX. czimével.

zett javak közötti különbség tehát, — mint ezekből látszik — hazai öröklési jogunkban már kezdetben annak egész rendszerére kiható mérvben jelentkezik.

A vérbeli rokonság öröklésének biztositása és szabályozása mellett, a nők iránt annyira lovagias magyar törvényhozás a házastársról sem feledkezett meg.

Már szt. István idézett törvénye megengedi, hogy az egyenes leszármazókkal együtt a feleség is részesülhessen az örökségben. Az aranybulla, de különösen az 1291. XXVI. törv. czikk pedig megengedik, hogy az oldalrokonokat megelőzőleg a házastárs rendeltessék örökösül.

Az özvegyi jog is már legelső királyunk rendelkezéseinek köszöni lételét. Szent István törvénye ugyanis az özvegy nőnek férje javaiban korlátlan haszonélvezetet biztosit olyképen, hogy azok csak az özvegy halála után szálljanak a férj örököseire. E joga meg volt az özvegynek akkor is, ha gyermekek maradtak, és ő azok eltartását magára vállalta; ha azonban újra férjhez menne, árváit elhagyná, azok vagyonából ruházaton kivül mit sem követelhetett

Ki ne látná ebben az intézkedésben az özvegyi jognak azt az elveit letéve, melyeken az ma is nyugszik, s mely szerint az özvegy férje vagyonából illő lakást, tartást, és ha ismét férjhez megy, kiházasitást van követelni jogositva.

Áttekintve ezek után az Árpádok korában divott nemzeti öröklési jogot, teljesen helyeselnünk kell annak *Tóth Lőrincz* által történt jellemzését. »Az Árpádok alatti nemzeti jog, — mond Tóth Lőrincz — mind a két alapot, melyen az örökösödési jog magának a jogfilosofiának világánál szemlélve nyugszik, t. i. a vérnek jogát, a család iránti kötelességet és kegyeletet ; s a szabad rendel-

---

[3]) »Volumnus quidem, ut viduae et orphani sint nostri leges participes tali tenore : ut si quae vidua cum filiis et fliiabus remanserit, atque nutrie eos manere cum illis quamdiu vixerit promiserít, habeat potestatem a nobis concessam id faciendi et a nemine iterum cogatur in conjugium.

§. 1. Si enim mutato voto iterum nubere voluerit et orphanos deserere, de rebus orphanorum nihil omnino sibi vendicet, nisi tantum sibi congrua vestimenta accipiat.

§. 2. Si autem vidua sine prole remanserit volumus, ut potestatem habeat omnium bonorum suorum et quidquid inde facere velit, faciat. Decret. St. Stephani Liber II. Capit. XXIV.

kezést arra az esetre, ha azt a család iránti kötelességek megengedik, és ezen szabad rendelkezésnek a korona és egyes hatalmasok elnyomásától való megóvását. Kitetszik az idézettekből, bárminő magyarázatot adjunk is a különben legrégibb törvényeknek, hogy a magyar törvényhozás még akkor is folytonos figyelemmel van az egyenes örökösök és a vérrokonok iránt, midőn a szabad rendelkezés elvét felállitja. A régi magyar örökösödési jog alapelvéül tehát minden kétkedés nélkül a vér iránti kegyeletet és a család fenntartás elvét jelölhetjük ki.

Ez a szabály, mi az ellenkező irány felé hajlik, kivétel a szabály alól.[1])

4. A nem nemesek öröklési joga.

Az Árpádházi korszak kezdetén a nem nemes bármely állapotu volt is, vagyonával szabadon nem rendelkezhetett, hanem birtoka, az ezzel összekötött szolgálati kötelezettséggel együtt utódaira, a tulajdonképi szolgának pedig, ki önálló vagyonszerzésre képtelen volt, vagyona urára szállott.[2])

Azonban már az Árpádházi korszak vége felé a földesuri jobbágyság, habár csak kivételes esetekben, végrendelkezési jogosultsággal lett felruházva, mint azt az e korból fennmaradt több rendbeli okmányok tanusitják[3]).

---

[1]) *Tóth L.* A magyar örökösödési jog szelleme. Akadémiai értesitő III. kötet 309 lap.

[2]) *Hajnik.* Magyar alkotmány és jogtörténet. 320. lap.

[3]) Igy *Albert* jászói prépost az örökös nélkül elhalt jászóiaknak 1243. évben kiadott szabadságlevelében a végrendelkezést megengedte. »Item — mond ez okmány 10. pontjában — sine haerede decendentes universa bona sua, tam in rebus mobilibus, quam inmobilibus, cuicunque vel quocunqne voluerint liberam habeant legandi facultatem«. *Endlichernél*: Monumenta Arpadiano 463. l. Hasonlólag István esztergomi érsek a kereszturiaknak, a várgróf által választható vagyon kivételével, megengedte a szabad végrendelkezést. »Item — mond e szabadalom levél 6. pontjában — de rebus morientis sine haerede comes accipiat unam, quem voluerit; de caeteris moriens dispouet pro sua voluntate.« *L. Endlicher* id. gyüjteményében 469. l. IV. Béla pedig a székesfehérvári prépostság jobbágyait jogositotta fel, hogy vagyonukról fiutódok nem létében szabadon rendelkezhettek, úgy azonban, hogy az érsekség, illetve prépostság tisztje abból egy értékesebb tárgyat kiválasztott. Lásd a vonatkozó okmányt a Codex diplomatikus IV. k. 3. része 518. lapján.

A városi polgárok örökösödési joga a részükre kiadott okmányokban találja alapját. Ez okmányokban a rendelkezési jogot hol jobban kiterjesztve, hol ismét jóbban megszoritva találjuk. Annyi azonban kétségtelen, hogy a későbbi korban a szabad rendelkezés kiterjesztése mindinkább tért kezdett nyerni.

Szabály a városi polgárságnál is a törvényes örökösödés volt, mely mellett a végrendeleti öröklés, csak is kivételképen jelentkezik.

Lemenő örökösök létében a törvényes öröklés oly feltétlenül szabályul szolgált, hogy ilyenek létében a végrendelkezés semmi esetben sem engedtetett meg.

A lemenő örökösök tehát egyszersmind szükségörökösök is voltak. Csak, ha ilyenek nem maradtak, volt a végrendelkezés megengedve és pedig a szabadalmak tartalma szerint különböző mérvben. Ugyanis:

a) Vagy teljes végrendelkezési szabadság engedtetett, vagyis az illető városi polgárok felhatalmaztattak, hogy lemenő örökösök nem létében minden vagyonukról szabadon rendelkezhessenek. Ily szabadalmakra akadunk, *Pest* illetve *Buda*,[1]) *Szamabór*,[2]) *Körös-Ujfalu*,[3]) *Jasztvabarszka*,[4]) *Kamár*,[5]) és *Vasvár*[6]) szabadalom leveleiben.

---

[1]) IV. Béla a pestieknek 1244. évben kiadott szabadalom levelében mondja: »Item quicunque ex ipsis sine herede decerit possessiones dimittandi habeat facultatem cuicunque voluit.« (Codex dipl. IV. k. r. 236. l)

[2]) IV. Béla által kiadott szabadalom levél 4. pontjában mondja: »et si aliquis ipsorum prole caruerit tamipso vivente, quam a saeculo transmigrante, bona sua cuicunque voluerit libera conferat retinenda.« Endlichernél. Monumenta Árpádiana 457. l.)

[3]) István szlaván bán 1252-ben kiadott szabadalom levelének 8. pontja szerint »Decedentes autem sine haeredibus, omnia bona sua relinquant cuicunque volunt retinenda. (*Endlicher* id. gyüjt. 481. l)

[4]) IV. Béla 1257. évben kiadott szabadság levelének 5. pontja szerint: »et si aliquis ipsorum, tam ipso vivente, quam a seculi transmigrante, bona sua cuicunque voluerit libere conferet retinenda«. *Endlicher* id. gyüjt. 497. lap.

[5]) Ugyancsak IV. Béla 1253. évben kiadott szabadalom levele 3. pontja szerint: »porro concessimus, ut siquis ipsis sine liberorum solacio decesserit, de omnibus rebus suis cuicunque vel quibuscunque voluerit liberam habeat ordinandi facultatem.«

[6]) III. Lászlónak 1279. évi szabadalom levele 7. pontja szerint ugyanis: »adhuc ordinemus, quod si aliquis ex ipsis hospitibus sine herede decesserit, iidem decendentes de bonis suis ordinandi, legandi et conferendi tam universaliter, quam in parte cuicunque voluerit liberam habeau facultatem.

b) Másoknak a végrendelkezés csak a rokonok, vagy az egyház javára engedtetett meg. Ilyen szabadalmakra találunk *Varasd*[1]), *Verőcze*,[2]) és *Komárom*[3]) polgárai részére kiadott kiváltság levelekben.

c) Voltak oly kiváltságlevelek, melyekben csak az ingókról engedtetett meg a végrendelkezés, vagy pedig az ingókra általában a szabad rendelkezési jogosultság kimondatott, mig az ingatlanokra nézve a rokonok, hitestárs s az egyház javára korlátoltatott. Az első eset példájára találunk *Győr*[4]), és *Nagy-Szombat*[5]), az utóbbinak *Grech*[6]) szabadalom leveleiben.

Akadunk több szabadalomlevelekben az iránti rendelkezésekre, hogy mi történjék a mag nélkül elhalt polgár vagyonával, ha az nem végrendelkezett. Igy:

Grech város kiváltság levele szerint az ily vagyon két része a város szegényei és egyházára száll, egy része pedig a város közczéljaira fordittatik.[7]) Nagyszombat szabadságlevele pedig oly ura

---

[7]) II. Endre által 1209. évben kiadott szabadalom levél 2-ik pontja szerint ugyanis: »si quis autem herede carens decesserit, libere disponet possessionem sive eclesiae, sive cuilibet suorum cognatorum.

[8]) Kálmán szlavon herczeg által 1234. évben kiadott szabadalom levél 2. pontja szerint: »praeterea concessimus, quod siquis sine heredibus decesserit ex ipsis, possit pecuniam suam et omnia quaecunque habuerit, cuicunque voluerit sive cognatis suis, sive pro remedis animae disponere. L. Endlicher id. gyüjteményében 445. lap.

[9]) Tamás bán (Pozsony, Nyitra és Komáromi főispán) által kiadott szabadalmi okmány 3. pontja szerint: »Si qui autem sine herede mortui fuerint, res ipsorum pro animo, sive cognatis cuicunque voluerint liberam habeant facultatem relinquendi. Endlicher id. gyüjt. 544. l

[1]) IV. Béla 1538. évi szabadalomlevelének 14. pontja szerint: »Item quicunque ex ipsis sine herede desesseriut, bona sua mobilia cuicunque volueriut liberam habeant facultatem. *L. Endlicher* id. gyüjt. 446. lap.

[2]) Ugyanaz által 1238. évben kiadott szabadalom levél szórul szóra hasonló, mint az 5. jegyz. alatti. Közlik *Lichner* és *Michnai* i. m. V. melléklet 244. lap.

[3]) IV. Bélának 1242. évben kiadott szabadalomlevele szerint: »Item siquis de civitate sine herede decesserit, de rebus suis mobilibus liberam habeat disponendi facultatem cuicunque voluerit, res vero inmobiles, domus, curiam, vineas, terram, et beneficia suorum concivium habito consilio vel uxori suae, vel alicui cognatorum suorum relinquet.« L. *Lichner* és *Michnai* i. m. VI. melléklet 246. lap.

[4]) »Item si quis intestatus decesserit — mond a kiváltságlevél — et nec

fogyott hagyatékok, melyeket a törvényes örökösök háromszori felhivás ellenére sem foglalnak el, a városi hatóság által más jövevényeknek adományozhatók el.[1])

Habár ezek szerint a városi polgárok örökösödési jogának szabályozásánál egyenlőségre nem találunk is, az eltérő szabályok mellett is bizonyos elvek szem előtt tartása ismerhető fel.

Ilyen a vér iránti kegyelet, mely a lemenők örökösödésénél egyenlően érvényesittetik, és pedig oly szigorral, hogy a kitagadás lehetősége sem emlittetik fel; sőt még az oldalrokonok mellőzése is inkább kivételkép jelentkezik.

A szabadalom levelekben kimondott általános elvek azonban az életben sok hézagot tüntettek fel, mi alkalmul szolgált, hogy a részletek az egyes helyhatóságok által szabályoztassanak.

Az Árpád korszakból egyetlen ily szabályzat maradt reánk a selmeczi jogkönyvben.

E szabályzat szerint első sorban a *törvényes öröklés* foglal helyt. Oly esetben ugyanis, rendeli e szabályzat, midőn valaki meghalván, nőt és gyermekeket hágy maga után, sem a birának sem másnak nincs joga e vagyont hatalma alá keriteni, hanem az a hátrahagyott házastárs és gyermekeinek kezein marad. Ha azonban a nő ismét férjhez megy, az adósság kifizetése után fennmaradó vagyon $^1/_3$ részét nyerendi tulajdonul.[2])

A házastársak ez öröklési jogának szükségképen szoros öszszefüggésben kellett állania a házassági vagyonjogi rendszerrel. A házassági vagyonjogról azonban a szabályzat emlitést sem tesz, s

---

uxorem, nec filios, nec cognatos habuerit, duae partes rerum suarum per viros fide dignos consilio civium ad hoc deputatos pauperibus, et eclesiae civitatis eisdem distribuantur; tertia vero pars ad utilitatem civitatis resolvetur.« *L. Lichner* és *Michnai* i. m. 246. l.

[1]) »Item domos vacuas defunctorum, quorum legitimi successores post trinam proclamationem in eos venire neglexerint facultatem habeant aliis supervenientibus conferendi. Ezen intézkedéssel IV. Béla e város részére 1238. évben kiadott s fentebb közlött szabadalom levelét 1267. évben toldotta meg. L. *Lichner* és *Michnai* i. m. 243. l. 2. l. 2. jegyz. a.

[2]) Wer vnter vns sterbe, vnd eine havsfrav hinder sein läst, vnd erben, des weder der Richter noch kain anderer mann soll sich unseres gvtes vnderwindn, sonder es soll in der havsfravn gewalt bleiben, vnd irer erben. Ist oder das sich die havsfrav vorendert, so behalt sie ein freier drittheil so alle schuld bezahlt ist.« l. p. L. az Árpád-kori uj okmánytár III. kötetének 207 lapján.

ennélfogva csak is az örökösödési jogra vonatkozó szabályokból kell rá vonatkozólag következtetnünk, hogy a házastársak között, vagyonközösség létezett, mely a férj halála után a nő és gyermekei között ugy, mint ez a tulajdonképi ős germán özvegyi jog (Witthum) szerint helyt foglalt, s több német törvényekben is szabályozva volt. A vagyonközösség folytán azonban a házastársaknak a közös vagyonhoz való tulajdonjogi aránya nem volt egyenlő, hanem a férjét a vagyon $^2/_3$, a nőt pedig annak csak $^1/_3$ része illette, melynek ismét több német jogokban p. o. a meisseni jogban, sőt az erdélyi szászok statutumaiban is példájára találunk.[1])

Ha az elhunytnak sem neje, sem gyermekei nem maradtak, és szabad rendelkezése alatt állott vagyona felett nem intézkedett, a legközelebbi rokonokat illeti utána az öröklés.[2])

Ha az elhunytnak rokonai nem maradtak, a hátrahagyott vagyon három részre volt felosztandó, melynek egyik része lelki üdveért az egyháznak adományoztatik, másik része utak és hidak fentartására, s végre a harmadik a város közczéljaira fordittatik. Mindez legalább 3 esküdt által intéztetik el.[3])

Ha pedig idegen hal meg a nélkül, hogy vagyonáról intézkedett volna, s örökösei ismeretlenek, a hagyatékát a város veszi őrizet alá, és ha egy év és egy nap alatt az elhunytnak örökösei nem jelentkeznek, annak a fentebb emlitett módon való felosztását eszközli.[4])

---

[1]) V. ö. *Vajkay* Tanulmányok a közönség német jog és történelem köréből. 23. lap.

[2]) »Ist aber das iemandes stirbt on haosfrav und on kynd, und nicht geseft von seinem freyem guet getan hat, aller seine guet gefellet daunach auf sein nechst geporene Freunde mit erbschaft.« (U. o.)

[3]) »Hatten aber der erben keinen vnd geporene Freunde, so sol man mit seinem guat also tuen; man sol in drey tailen, das erste tail sol man geben für sein seel, das andere tail, das man weg und prvkken damit pesser, das dritte tail on der statt muez, vnd das alles soll geschehen mit der geschworenen wissen, und das irer drey zom mynsten dabey sein.« U. o. 208. l.

[4]) »Ist das ein fremder mensch stirbt, vnd von seinem gvet nichts schafft, die geschwornen von der statt sollen sich seines gvtes vnderwinden und sollen es behalten vn der statt Insigll Jahr und tag vnd kombt in derselben frist Gemand seiner Frevnde Oder Geselln mit gewissen vorzeichen; der nem dasselbe gvet nach der statt Recht, kombt aber nimant in Jares Frist so soll man das guet in drei tail tail als oben gesprochen ist. U. o. 208. l.

A végrendelkezés a törvény által határozottan ugyan korlátolva nincs, de annak egész összefüggéséből kitünik, hogy a szabad rendelkezés csak is arra az esetre van megengedve, ha leszármazó örökösök nem maradtak. Ugyanis midőn a nő s gyermekek öröklési jogáról szól a törvény, azokat minden további feltétel nélkül az elhunyt örököseként jelöli ki, mig az oldalrokonok örökösödési jogát csak arra az esetre állapitja meg, ha az örökhagyó vagyonáról nem rendelkezett. Tehát a rendelkezés lehetőségét csak is ez utóbbi esetben tételezi fel. Mi különben a városoknak adott szabadalomlevelek folytán, melyekben leszármazó örökösök hátrahagyása esetén a végrendelkezés általában ki van zárva, önkényt következik is.

A végrendelkezés történhetett esküdtek és a lelkész előtt, de történhetett az más, kifogás alá nem eső tisztességes személyek előtt is, kiknek azonban számuk nem volt meghatározva.[1])

Az egész jogkönyv, korát tekintve, oly rendszeres munkálat, mely a városi viszonyoknak rendezett voltáról tesz tanuságot, úgy hogy nyilván látható, hogy már e korra is alkalmazható *Botka Tivadar* az a megjegyzése, hogy a megyék hátrább maradtak a városoknál, mennyiben megelőztették magukat általuk rendszeres kodexek szerkesztésében.[2])

---

[1]) »Wo ein mensch stirbt, das zu seinen tagn kommen ist, was der mit seinem gvete schafft für ersamen und unvorsprochen leuten, oder für den Geschwornen und einem brister, das soll statt bleiben.« U. o. 208. l.

[2]) Tanulmányok a magyar vármegyék szervezetéről. (Budap. szemle uj folyam. I. k. 190. lap.)

II. FEJEZET.

A magyar öröklösödési jog fejlődése az ősiség behozatalától a mohácsi vészig.

1. Az ősiség behozatala folytán átalakult magyar birtokviszonyok és a hűbériség.

Az árpádházi királyok uralmának utólsó szakában a vármegyei rendszer átalakulása következtében mindinkább bizonytalanabbá vált a helyzet; mely bizonytalanság az ország biztonságát s az állampolgárok szabadságát annál inkább veszélyeztette, mennél nagyobb alkalmúl szolgált a nem sokára bekövetkezett trónürülés folytán bekövetkezett zavar és pártokra szakadás az oligarchia hatalmának erősbödésére, mely e zavarok közepette ujra tért foglalt, és jobban, mint bármikor, éreztette hatalmát mindenütt és mindenhol, a hol csak erre alkalma nyílt.

Róbert Károly belátta, hogy Magyarország, mint erős állam, s abban a királyi trón biztonsága csak az államélet és az alkotmányos viszonyok korszerü átalakitása mellett válik lehetségessé. Hozzá is fogott tehát erre irányzott reform művéhez, melynél gondjainak legkiválóbbikát a honvédelem helyes alapokra leendő fektetése, képezte. Ezt kezdetben a várszerkezet reformja által vélte létesithetni; mi hamarabb meg kellett azonban győződnie arról, hogy a várszerkezet helyreállitása olyképen, hogy arra bizton támaszkodhassék, a hajdani várjószágokat kezeikből kibocsájtani vonakodó főnemesek ellentállása miatt alig lesz lehetséges; jobbnak látta tehát magát a nemességet használni fel a honvédelem közegeiül. Fényt kölcsönzött tehát nekiek, ellátta őket czimerekkel, és megengedte, hogy e czimerekkel ékitett zászlók alatt nagyobb csapatokat, — vagy mint nevezték, bandériumokat — vezérelhessenek a

csatába. [1]) Ezzel lett a banderialis rendszer alapja megvete, s illetve a honvédelem annak alapjára fektetve. Károly reform műve, mely a haza s társadalmi állapotjának minden elemére hatott, annak legnevezetesebb részét: a birtokrendszert sem hagyta érintetlenül. [2]) Jelentkezett ez azonnal az adományok eddig szokásban volt módjának megváltoztatásában. A nemzetségek birtokviszonya, bár az utóbbi időben az adományos javak mellett nem képezett többé jelentékeny tényezőt, s inkább társadalmi és magánjogi jelentőséggel birt, nem volt összhangban Róbert Károly politikai intézményeivel, s azokat lehetőleg szük korlátok közé szoritani törekedett. Ennek folytán az ősi nemzetségek szállásában gyökerező, vagy azok mintájára alakult s még található birtokviszonyoknak ez módon való további fennállását nem engedte meg; s határozottan kimondotta, hogy fiain kivül örökségi jószágait sem szabad a nemeseknek királyi helybenhagyás nélkül másra bárkire is átruházni. [3])

A királynak az a czélja, hogy az örökségi jószágok és az adományos javak között még fennálló minden különbség megszüntessék, az utóbbi időkben közbenjött események folytán nem sok ellenállásra talált, sőt maguknak az ily jószágoknak birtokosai által is gyakran előmozdittatott. Az utóbbi harczok, s főleg a tatárjárás alatt, midőn az ország nagy része feldulatott, számtalan nemesek rabságba hurczoltattak, a nemzetségek némely tagjai végképen elszegényedtek, mások meggazdagodtak, kik az elszegényedett rokonokat a nemzetség tagjainak elfogadni nem akarták, ugy hogy a nemzetiségi összeköttetés egészen feledékenységbe kezdett menni, miért is a nemzetségi jószágok birtokosai, hogy magukat nem vélt megtámadások ellen biztositsák, magukat királyi adománynyal látták el, [4]) s igy birtokukat eredeti jelentőségükből maguk vetköztették ki.

---

[1]) Horváth Mihály. Magyarok története II. kötet 24—25. lap.

[2]) Wenzel: adomány és adományrendszer. i. h. 688. l.

[3]) »Nemo nobilium — mond Robert Károly egy 1332. évben kelt okmányában — suas haereditarias possessiones absque regio concessu, vel filii, vel cuiquam conferendi de jure et consvetudine regni nostri requirente nequit habere facultatem. Codex dipl. VIII. köt. 3. r. 619. l. V. ö. Wenzel i. m.

[4]) Zalay Alajos emlit egy 1347. év körül előfordult esetet, midőn egy nemzetségbeli ág ellen bizonyos egyén pert inditott örökösödés végett azért; »quod ab uno avo foret egressus, et ab una eademque foret (vagyis inkább esse

Második nevezetes változás melyet az adományok eddig szokásos módjára nézve Robert Károly létesitett, a »jus regium«-nak koronai joggá (jurisdictio sacrae coronae) való átalakitása, mi természetes következménye volt annak a politikai elvnek, mely azóta az országot és a királyi hatalmat a koronában központositva és mintegy testesitve látta, melyből indult ki minden s melynek tagjai gyanánt — miután I. Lajos az arany bullát ismét megerősitette, — az országos nemesek tekintettek. Ennek folytán minden nemesi birtok is az ország szent koronája kifolyásának tekintetett, úgy, hogy a kettő között kölcsönös viszony létezvén, nemesi jószágot senki mástól nem nyerhetett, és gyökeres joggal nem birhatott, mint a koronázott királytól, ha pedig a birtokos halálával magszakadás történik, vagy a birtokos hütlenségi bünbe esett, jószága ismét a koronára szállott. [1])

Ez irányban Robert Károly által megkezdett munkát Nagy Lajos fejezte be, s miután a banderialis rendszert kifejlesztette s nagy mérvben alkalmazásba vette, [2]) e végből a családnak erősbitését törvény által is biztositani óhajtván, midőn II. Endre arany bullájának IV. czikkét eltörölte, eltörölte a nemesek addig habár, mint láttuk, korlátolt mérvben fennállott rendelkezési szabadságát a nem szerzeményi javakban, s azokat leszármazók nem létében a legközelebbi oldalrokonokra rendelte átszállandóknak. [3]) E rendelkezése által Róbert Károly ujitásait mintegy az ország alaptörvényei közé sorozta, másrészről a családi összefüggés és annak különleges jellege közelebbről meghatároztatott, mennyiben a családjog befolyása

---

debet) possesonaria divisione, és a dolog már oly homályban volt, hogy a nádor párviadal által rendelte a kérdést eldönteni. (Néhány szó az ősiség s a körüli teendők felül 14. l.)

[1]) *L. Wenzel*: Adomány és adományrendszer i. h. 688. l.

[2]) *Horvát M.* Magyarok története. II. k. 44. l.

[3]) »Excepto solum modo uno articulo — mond az arany bullát megerősitő okmány 11. §-a — praenotato de eodem privilegio excluso, eo videlicet, quod nobiles homines sine herede decedentes possint et quaeunt eclesiis, vel aliis, quibus volunt in vita, vel in morte dare, legare possessiones eorum vendere, vel alienare. Imo ad iste facienda nullam penitos habeant facultatem sed inter fratres proximus, et in generationes eorundem, ipsorum possessiones de jure et legitime, pure et simpliciter, absque contradictione aliquali devolvantur.«

által az *ősiség* nyert kifejezést. [1]) Ugyancsak a családok gazdagitása érdekében hozte be Nagy Lajos a tizedet is. [2])

Zsigmond király mindezekben kezdetben ingadozó trónjának némi támaszát találván, s ugyszintén *Albert* király is az anjoui királyok által kezdett irányt továbbb is folytatták, s minthogy 1440-től *Mátyás* uralkodásáig e tekintetben jogujitásra sem kellő alkalom, sem hajlam nem létezett, *Mátyás* király pedig a fennálló birtokállapot korszerüségét látva, annak alapelveiben változást tenni nem tarotta célszerünek, az adományrendszer ez ujitott alakjában tökéletesen kifejlett rendszerré lett, s azt a rendezett és határozott jogi fomát nyerte, melyet Verbőczy már jogtudományos alapossággal magyarázott. [3])

Az ily módon alakult birtokrendszerben a vagyon eredete, s illetve az, hogy a vagyon ősi, vagy szerzeményi volta játszotta a kiváló szerepet, s azért annak meghatározása, hogy mi tekintendő ősi vagyonnak, és mi képez szerzeményt, kiváló jelentőséggel bir.

Ősi vagyon volt mindaz, mi az elődöktől törvényes öröklés utján azok utódaira származott. Főismerve tehát: 1. hogy a vagyon az elődöktől szálljon az utódokra; 2. hogy ez átháromlás törvényes öröklés utján történjék. [4]) Minden más vagyon, mely az ősi vagyon e minősége alá nem sorozható, *szerzeményt* képezett; nem tekinthető tehát ősi vagyonnak a szolgálat utján szerzett (acquisita), vagy pénzen vett vagyon (emptita), [5]) valamint azok a javak sem, melyek szerződés, fiusitás vagy örökbefogadás folytán szállottak valakire, mivel e vagyon ugy tekintetik, mintha azt az illető maga szerezte volna. [6]) Hasonlóan nem esik az ősi vagyon fogalma alá a fiutól szüleire, vagy egyik testvérről a másikra háramlott szerzemény, vagy az a vagyon, melyben az adományos társak vagy a házas felek egymásután örökösödtek. [7])

---

[1]) *Wenzel* id. ért. 689. lap.

[2]) *Tóth L.* A magyar örökösödési jog szelleme. i. h. 310. l.

[3]) V. ö. *Frank*: Közigazság törvénye I. k. 125. lap, és *Tóth Lőrincz*: az ősiségi s egyéb birtokviszonyokat szabályozó nyiltparancs magyarázata. 38. l.

[4]) Tripartitum I. r. 57. cz.

[5]) Tripartitum I. r. 57. cz. 2. §.

[6]) Tripartitum I. r. 28. cz.

[7]) L. p. o. Tripartitum I. r. 3. 4. és 28. cz. továbbá a 27. cz. 2. §-át sat. Frank több példát hoz fel régi okleveleinkből, melyek szerint e megkülönböztetés már Verbőczyt megelőzőleg is fennállott. (i. m. I. k. 198. l.

A szerzett vagyonra nézve *Verbőczy* az adomány utján szerzett és a vett javakat határozottan megkülönbözteti, s az előbbieket »bona acquisitia«, az utóbbiakat »bona emtitia«-nak nevezi. [1]) E megkülönböztetés az örökösödésre nézve gyakorlati jelentőségü volt, mint azt alább látandjuk; az élők között való rendelkezésnél azonban ily jelentősége nem volt, mert minden, bármily czimen nyert, szerzemények egyenlő szabály alá estek: mennyiben ezek felett a tulajdonos teljes rendelkezési szabadsággal birt, míg az ősi javak felett azok birtokosa a jogközösségben lévő rokonok beleegyezése nélkül intézkedni rendszerint jogositva nem volt. [2])

Az ősi javak elidegenitése esetén igen lényeges befolyást gyakoroltak magának az ügyletnek érvényére azok az indokok, melyek az elidegenités alapjául szolgáltak, jelesül megkülönbözteti *Verbőczy*:

1. *Az egyszerü átruházást* (fassio simplix) vagy is a minden jogszerü indokolás nélkül történt elidegenitést, mely semmi jogérvénynyel sem bir, és ha visszavonatik, az átruházás semmisnek tekintendő [3]).

2. *Az okszerü átruházást* (fassio rationabilis), melyet helyes okok támogattak, p. o. ha az zálogos családi javak kiváltása, hitbér, leány negyed, vagy nászajándék stb. kifizetése végett történt. Ha az ok helyes volt, a fiunak csak a becsár letétele mellett lehetett az elidegenitett javakat magához váltani. Az átruházás tehát néha érvényben maradt, néha nem.[4])

3. *A szükséges, vagy kényszerü átruházás* (fassio necessaria) melyre az illetőt életének vagy szabadságának megmentése, s igy a végső szükség kényszeriti p. o. a fejvesztésre itélt, ki oly feltétel alatt kegyelmet nyert, hogy ellen felével kiegyezzék, vagy fogságba esett, s az eladás által szerzett pénz a váltságdij lefizetésére volt szükséges. Ily eladás megerőtlenithető nem volt. [5])

Tehát összefoglalva a mondottakat: az egyszerü bevallás semmi jogkövetkezménynyel sem birt; az okszerü nem volt magá-

---

[1]) Tripartitum I. r. 57. cz.
[2]) U. o. I. r. 58. cz. 1. §.
[3]) U. o. I. r. 59. cz. 1. §.
[4]) U. o. I. r. 59. cz. 12. §. V. ö. a 9. §-al.
[5]) Tripartitum I. r. 59. cz.

ban semmis, de bizonyos esetekben érvénytelenithető volt; végre a szükséges átruházás soha sem volt felbontható. [1])

Ha az átruházásba a jogközösségben lévő rokonok beleegyeztek, vagy ezek nem létében erre királyi helybenhagyás eszközöltetett ki, az többé megtámadható nem volt; de a királyi helybenhagyásra még akkor is, ha nem voltak az átruházónak jogközösségben lévő rokonai, szükség volt, mert ellenesetben az adományos család magvaszakadtával, az adományozott jószágra lappangó királyi jog feléledt, és a korona azt a birtokostól visszavenni jogositva volt. [2])

A rokonoknak a birtok elidegenitése esetén elővételi joguk volt, melyet a törvényes öröklés rendje szerint érvényesithettek; miért is a jogközösségben való rokonokat ily rendben a jószág megvételével meg is kellett kinálni, [3]) más rokonok megkinálása ugyan nem igényeltetett, de azért elővételi joggal azok is birtak. [4])

Ez volt lényege az ősiség és az annak folytán létesült birtokrendszernek, melyet sokan a hüberiséggel azonos intézménynek szeretnek tekinteni. Hogy e nézet nem helytálló, hogy az az ősiség s illetve a banderialis rendszer, habár sok rokon eszmére találunk is bennük, korántsem azonosak a hűbériséggel, számos jeles hazai tudósunk kifejtette, [5])

[1]) »Simplex venditio — mond Verbőczy — nihil valet, rationabilis vero aliquando valet, et aliquando retractatur, necessaria autem semper tenetur.« Tripartitum I. r. 57. cz. 9. §.

[2]) Tripartitum I. r. 64. 65. cz. Verbőczy itt abban a tévedésben van, hogy a királyi helybenhagyás csak is Nagy Lajos ideje óta volt szokásban, mert szerinte az előtt minden mágnás, báró, nemes vagy birtokos, ha magszakadásban volt, vagyonával szabadon rendelkezhetett (I. r. 64. §. 2. §.) Hogy ez állitás téves, azt fentebb okmányokkal támogatva részletesen kimutattuk. Egyébiránt lásd erre nezve *Pergernek*: Verbőczy magyar forditása 49. lapján *) jegyzet alatt tett észrevételeit is.

[3]) Tripartitum I. r. 60. cz. 1—9. §§.

[4]) Tripartitum I. r. 60. cz. 10. §.

[5]) Dr. *Wenzel Gusztáv* idézetei szerint Nyitrai Tamás már 1780-ban Bernkopf Ignácz pedig 1790-ben kimutatták a két rendszer közötti különbséget. Ujabban pedig *Horváth István* (Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről), gr. *Cziráky Antal* (Conspectus juris publici regni Hungariae Budae 1851. különösen 182. s köv. l.) Dr. *Wenzel Gusztáv:* Adomány és adományrendszer (i. h. 701. l.) és magyar magánjog II. kiadás I. k. 191. §.) *Tóth Lőrincz*: A magyar örökösödési jog szelleme (i. h. különösen 118. és 308. l.) Dr. *Hajnik Imre* a Szent István-féle alkotmány és a hűbéri Európa és Egyetemes európai jogtörténet (207. s

úgy hogy tán felmentve is érezhetném magam e kérdés vitatásától; de miután e nézetnek ma is számos hive van, [1]) kiknek ez képezi az ági örökösödés eltörlése mellett egyik főérvét, mert rendszerint akként okoskodnak, hogy az ősiség azonos a hűberiséggel; az ági örökösödés épen úgy kifolyása az ősiségnek, mint hűberi javakban megállapitott örökösödés a hűberiségnek. Miután a hűbériséggel az azzal kapcsolatos öröklési rend mindenütt, hol az fennállott, eltöröltetett, természetes, hogy nekünk is, ha az 1848: XV. törvényczikkel őszintén ki akarunk békülni, el kell törülnünk az ági öröklést és az ősi és szerzett vagyon között fennálló különbséget; vagy is miután a következtetés szorosan feltett kérdésünkbe vág, annak megczáfolhatása végett a kiindulási alap helytelenségének kimutatását nem mellőzhetjük.

Maga a felfogás is, mely a germán népnél jelentkezik, s mely megteremté a hűbériséget, s áma felfogás között melyre a magyar népnél találunk, s mely a vérszerződésben találva első kifejezését, alapja lett az ország szervezetének, és a birtokrendszernek akkor is, midőn az az ősiséggel nyerte befejezését — nyilván feltünteti a két rendszer közötti különbséget.

A germán népnél ugyanis tisztán a magánjogi felfogás lép előtérbe; e felfogás szolgált a hűberrendszernek is alapjául. A hűbérur ès hűbérnök közötti szövetség tisztán magánjellegü volt, s szerződésen alapult. A népvándorlás lezajlása után a nép a rend után sóvárgott, s e végből a tehetetlen a hatalmasokban szövetségeseket keresett, kiknek személyét s vagyonát védelme alá helyezte, lekötvén nékiek hűségét, s megosztván vélők tulajdonát. Az a viszony, mely ezáltal közöttük létrejött, két egyén között kötött, s tisztán magánjogi jellegü szerződés volt. Nem az államért, hanem

köv. lap.) *Kuncz Ignácz*: A hűbér rendszerről különös tekintettel a magyar jogtörténetre (az 1872. évi »Jogtudományi Közlöny« 24., 25. és 26. számaiban.)

[1]) Igy *Krajner Imre:* »A magyar nemes jószág természete Verbőczy koráig, tekintettel a külföldi jogokra«, czimű művében vitatta, hogy »a magyar nemes jószág magánjogi tekintetben mindenkor hübéri természetü volt (97—98. lap) kinek nézetéhez csatlakozott *Benczúr János* is: a magyarországi hitbizományok átalakitásáról irt pályaművében (111. lap.) Ujabban *Szokolay István* Örökösödési törvényeink multja s jelene az 1862. évi »törvényszéki csarnokban megjelent értekezésében vitatta e nézetet; melyet *Vajkay* (Tanulmányok a német jog és történelem köréből 115—116. lap) is osztani látszik.

egymásért harczolt a hübérnök és a hűbérur, s az a viszony, mely előbb a Princeps és a Comitatus között fennállott, a hűbér ur és vazall között még sokkal nagyobb mérvben jelentkezik. [1])

Ellenkezőleg a magyar rendszerben mindig a közjogi felfogás lép előtérbe. A vérszerződés a haza védelmére alakult, a királyi adományok nem alapultak a korona s az adományos közötti magánjogi szerződésen, hanem a haza körül szerzett érdemek jutalmául (laurea virtutis) osztattak. A hűbéri hatalom ellen a magyar nép, midőn az irány e felé hajlott, mindig hathatósan ellenszegült. Az aranybulla és a megyerendszer védpaizsa alá menekült a magyar nemesség a hűbéri uralomra törekvő oligarchia ellen; az egész megyék elajándékozásának tilalma [2]) is ennek megakadályozása czéljából történt. A haza védelme kivánta a családok hatalmát akkor is, midőn a várszerkezet felbomlott, s a tulajdonjog korlátolását a haza védelme, s nem a magánjogi szempont tették szükségessé. Nem törpülhetett ily felfogás mellett az államhatalom magánhatalommá a banderiális rendszer behozatala után sem, sőt épen e korban, melytől a hűbériség behozatalát származtatják sokan, fejlődtek ki — mint találóan mondja *Szalay László* — a megyei és a törvényhatóság eszméjének leglényegesebb attributumai, melyek egy hűbérnökökből álló országban a hűbérúr irányában aligha zöld ágra vergődhettek volna. Csak oly országban nyerhettek azok kifejlődést, hol a viszony alapja tulnyomólag a közjogi felfogásban nyilvánult. Maga a nemesség is e felfogás szüleménye volt, s mig a germán a nemesség alapját a névnek tisztaságában kereste, s az emberek osztályzatát a természet közvetlen szabályozásának tekintette; [3]) addig a magyar azt a közügyek iránt szerzett érdemek kifolyásaként tisztelte, [4]) s a kitünőbb jogállás alapját a személyes érdemeknek tulajdonitotta.

A mondattak által — ugy hisszük — Vajkaynak is meg van adva a felelet abbai véleményére, hogy a hűbéri viszony lényegén mitsem változtat az, ha ugyanazon állam területén csak egy hűbér ur ismertetik el, s az esetleg szent koronának nevezte-

[1]) V. ö. *Kuncz Ignácz* id. értekezésével az 1872. évi »Jogtudományi közlöny« 25. számában.

[2]) L. az arany bulla 16. czikkét.

[3]) *Wenzel*: Egyetemes európai jogtörténet 174. lap.

[4]) V. ö. *Kuncz Ignácz* id. értekezésével.

tik [1]), mert a fenntebbiekből megtetszőleg nem ebben, hanem a magyar király és a nemesség között, mely utóbbi a szent koronának részese volt, egy részről, és a hűbérnök s a hűbérur között másrészről fennálló viszony s e kölcsönös szövetség felfogásának és czéljának különböző voltában rejlik az a különbség, mely a magyar államrendszert a hűbériségtől megkülönbözteti.

Épen oly kevéssé tarthatom helyt állónak *Szokolay* nézetét, ki az adományban a hűség jutalmát, s a beigtatásban az investiturához hasonló intézményt vél szemlélhetni [2]); mert — mint helyesen mondja dr. *Wenzel Gusztáv* — a nemesi javak eredeti szerzésének fősulya a királyi adományban és nem a beigtatásban rejlett, és hogy az adományozott javak a honfiui érdemek és nem a király iránt tanusitott hűség jutalmául adományoztattak, s hogy ennek folytán a hűbérnök és hűbérur között létezett személyes kapocs, melynek a sajátságos természetü, kölcsönös, személyes hűség az alapja, a magyar birtokviszonyokban mindig hiányzott, s hogy annál fogva nem kellett, akként mint a hűbéri investiturát, a király, vagy birtokos személyeken történt minden változás alkalmával megujitani, hanem az minden adománynál csak egyszer s mindenkorra történt [3]).

Sőt ellenkezőleg, épen e különbség is tanuságául szolgál annak, hogy még a hűbériségnél a két személy között létezett magánjogi viszony lép előtérbe, a mi rendszerünknél háttérbe szorul a magánjogi viszony és a közjogi felfogás magaslik ki.

De a magyar nemesség birtokjoga is lényegesen kü lönbözöt a hűbértől, nem volt az soha beneficium, hanem valóságos tulajdon [4]), melynek korlátolásai a szent korona joghatóságából, a családtagok jogközösségéből eredtek, sohasem vezettek a tulajdon felosztására, s a fő- és haszonvevő tulajdonos közötti megkülönböztetésre [5]).

[1]) *Vajkay* i. m. 116. lap.

[2]) Örökösödési törvényeink multja és jelene (az 1862. évi Törvénykezési Csarnok 48. számában).

[3]) *Wenzel*: Magyar magánjog I. k. 425. s köv. l.

[4]) Maga *Zsigmond* — Nagy Lajos egyik legközelebbi utódja — a nemesi jószágok tulajdonát 1404. évi decretumában »plenum dominium«-nak nevezi. (L. a 12. 14 és 19. §§-okat.)

[5]) V. ö. *Kuncz Ignácz* id. értekezésével az 1872. évi »Jogtudományi Közlöny« 26. számában.

De nem bizonyitja az sem, hogy a nemesi javak hütlenség esetén elkoboztattak, azt, hogy azok a hűség jutalmául adományoztattak volna, mert a hűtlenség fogalma nem szoritkozott csupán az uralkodó iránt tartozó hűség megszegésére, hanem valamint a régibb törvények [1]), ugy Verbőczy hármas könyve [2]), sőt az 1723. évi törvények [3]) is, e fogalom alá sorozzák minden az ország fennállása és alkotmánya ellen elkövetett büntetteket, sőt annak közrendje és békéjének nagyobb mérvü megháboritásait is. A hűtlenség tehát tulajdonképen az ország ellen követtetik el. Tanusitja e felfogást az is, hogy a vagyonnak hűtlenség esetén való elkobzása nem szoritkozott csupán az adományos javakra, hanem kiterjedt az minden jószágokra; de nem is szoritkozott csupán a nemességre és a nemesi vagyonra, hanem a városi polgár és jobbágy vagyonára is kiterjedt [4]).

Ugy hisszük bebizonyitottuk ezekkel, hogy a magyar birtokrendszer önálló felfogáson alapult, s nem volt a hübérrendszer utánzata. A köztük feltalálható rokonság nem esik az önálló fejlődés rovására, s csak is annak szolgál tanuságaul, hogy őseink nem zárkóztak el az európa-szerte divó eszmék elől, de azoknak átültetését e nagy népcsaládban való fennmaradásuk feltételeként nem tekintették. Intézményeik a kor szelleme szerint alakultak ugyan, de a sajátlagos magyar jelleget mindenkor megtudták óvni, s azokat ehez alkalmazva fejleszteni.

2 A nemesi jószágokban való örökösödés.

I. A nemesi jószágokban való örökösödés rendjét első sorban a vagyon eredete szabályozta; tehát mindenekelőtt a vagyon ősi vagy szerzeményi minősége volt figyelembe veendő. A szerzeményi javaknál pedig igen lényeges különbséget tett az, hogy vajjon azok adomány utján, vagy más módon szereztettek.

Az adomány utján szerzett javakra nézve ugyanis az első szerzőnek jogában állott rendelkezni, és pedig nem csak a végrendelkezési szabadságról alkotott mai fogalmak szerint, hanem az

---

[1]) 1462. évi 2-ik és 1495. 4. törv. cz.
[2]) Tripartitum I. r. 14. cz.
[3]) 1723: 9. 10. 11. és 12. t. czikkek.
[4]) 1647. évi 87. törv. czikk.

öröklés rendjét, minden korlátolás nélkül kiható hatálylyal szabályozni [1]). E szabadságában őt az adomány levél záradéka sem korlátolta. Tehetett annak tartalmától eltérő intézkedést; tehát a kizárólag fiágra szólló vagyonban örökösül rendelhette mindkét ágat s ez intézkedése örököseit és utódjait, mig csak ilyenek léteztek, minden időre kötelezte [2]). Az adománylevél tartalma a szerző intézkedései ellenében, csak is a korona irányában birt jelentőséggel, melynél fogva, ha a fiágnak adományozott jószág családjának fiága kihaltával, magszakadás állott be, a leányági rokonokat a kir. fiscus az első szerző intézkedései ellenére is kizárta az örökösödésből [3]). A nem adományos javakban azonban a fiscus semmi joggal sem birván, az azokban való öröklés rendjét kizárólag az első szerző intézkedése szabályozta [4]).

Ily szabályozás nem létében a törvényes öröklés foglal helyt.

A törvényes öröklés alapja a jogközösség volt. A jogközösség pedig szükségképen feltételezte a vérrokonságot [5].)

Jogközösség létezett:

a) adományos jószágokra nézve mindazoknál, kikre az adománylevél záradékai alkalmazhatók voltak;

b) a más uton szerzett javakra nézve a szerző szülék s illetve gyermekei és mindkét ágon való rokonai között [6]);

c) az osztatlan állapotban lévő testvérek között, az egyik test-

---

[1]) Tripartitum I. r. 57. cz. 5. §. V. ö. 5. czim.

[2]) »Et si quam pater divisionem in eisdem rebus ac bonis, juribusque suis possessionariis ... inter filios filiasque fecerit ... etiam post obitum patris filii et filiae divisionem ipsam ritam habere, et in eadem perpetuo permanere tenebantur. I. r. 57. cz.

[3]) Tripartitum I. r. 65. czim.

[4]) Tripartitum I. rész. 57. cz. 2. §.

[5]) Tripartitum 47. cz. 3. 4. §§. Hoc quoque necessario ininterserendum occurrit, quod bona et jura possessionaria duobis aut tribus personis, aliena sanquine, non fratribus, nec consanquineis, per Regiam majestatem qualitercunque donata, aut taliter per eodem acquisita. Altero eodem decedente et haeredibus carente russus ad collationem regiam devolvuntur. *Sola enim sanquis e fraternalis mutua divisio efficit ex se mutuam et reciprocam bonorum in alterutrum condescendisionem atque divisionem.*

[6]) »Pater filio et e contra filius patri, quidquid rerum et bonorum poterit acquirere jure naturali tenetur.« Tripartitum I. r 53. cz. 1. §.

vér által szerzett vagyonban; vagy ha a testvérek közösen nyertek adományt [1]).

Midőn tehát a törvényes öröklés rendjét megismertetni kivánjuk, a most jelzett alapelv mellett az ősi és a szerzeményi javak között különbséget kell tennünk, s e szerint adni elő az öröklési rendet:

A) Az ősi javakban való öröklés.

Az adományozott ősi javaknál az öröklés rendjét az adománylevél záradéka határozta meg, melynek tartalma határozta meg azt, hogy az adomány miként és mely utódok javára történt. E záradékok ugyanis különbözők voltak, ugyanis:

a) az adomány fiörököseire s azok utódaira szállott (haeredibus et posteritatibus masculini sexus);

b) vagy mindkét nemü örököseire és utódaikra (haeredibus et posteritatibus utriusque sexus);

c) vagy előbb fiörököseire, s ezek kimulta után a leányágbeliekre is (haeredibus et posteritatibus masculini sexus, ac post horum etiam foeminini sexus).

E záradékot Verbőczy oda magyarázta, hogy mely jószág egyszer a leányágra szállott, ennek maradékai folyvást egyenlően osztoztak [2]).

d) Örököseinek és utódainak (haeredibus et posteritatibus).

A három első záradék minden kételyt kizár; a negyedik azonban kétely tárgya lehet arra nézve, ha vajjon az örökösök alatt általában a nemre való tekintet nélkül, minden, vagy csakis a fiu örökösök értendők. Verbőczy érvelése után e kérdés csakis tekintettel a jószág szerzési módjára oldható meg. A szolgálatokért szerzett birtokok ugyanis rendszerint hadi szolgálatok- és vérök árán szereztettek meg az elődök által, a nők pedig erre képesek nem lévén,

---

[1]) Tripartitum I. r. 47. cz.

[2]) Tripartitum I. r. 48. cz. 4. §. Ez a különböző ágon lévő fiu és leányágbeliek között felmerült vitás kérdésekre szolgálván alkalmul, a Curia a fiág előnyére döntötte el a dolgot. L. *Frank*: Közigazság törvénye I. k. 472. lap a) jegyz. alatt.

az érdemként szerzett adományi javak a leányágot rendszerint nem illetik [1].

Ha azonban az adományos jószágért pénz is adatott, a nők a felül fizetett összegből igényelhetnek aránylagos részt [2], de ha ez összeg oly nagy volna, hogy a jószág értékét is felülhaladná, akkor csak a közönséges becsár szerinti érték szolgál örökségi részük kiszámitásának alapjául [3];

e) fiörököseinek s utódaiknak s ezek magvaszakadtával a leány örökösöknek bizonyos pénzösszeg erejéig, (haeredibus masculini sexus, post horum autem defectum foemini sexus usque ad certam summam);

f) örököseinek és utódainak, ugyszintén hagyományosainak és engedményeseinek (haeredibus et posteritatibus, legatariis item et cessionariis). Ez esetben tehát a család utolsó tagja ősi vagyonáról királyi helybenhagyás nélkül intézkedhetett [4].

E záradék korlátai között az öröklési rend következőleg volt szabályozva; és pedig:

a) *A lemenők örökösödése*, kik az adománylevélben örökösöknek (haeredes) neveztetnek [5].

Első sorban örökölték a gyermekek, és pedig az adománylevél záradékához képest, vagy csak a fiuk, vagy a fiuk és leányok együtt [6]. Az elhalt gyermekek helyébe lépnek az unokák, kik törzsenként örökösödnek, vagyis együtt örökölnek annyit, mint a menynyit elhalt szülejük örökölt volna [7].

---

[1] »Si autem quaretur quare jura ac bona possessionaria servitiis acquisita jus foemineum non sequentur. Responde ideo: quia Regnum istud Hungariae cum partibus sibi subjectis in medio faucibusque hostium situm et positum est, quod gladio semper et armis tutari defendique solet, bona etiam et jura possessionaria arte militari, sanguinisque effusione progenitores nostri acquisiverunt, et modo quoque acquiri consveverunt, mulieres autem et puellae cum hostibus decertare non solent, neque possunt.« Tripartitum I. r. 18. cz.

[2] U. o. 21. cz. 1. §.

[3] U. o. 3. §.

[4] V. ö. Tripartitum I. r. 64. 65. czim.

[5] Tripartitum I. r. 17. czim. Azért vannak az adománylevélben az örökösöktől a maradékok (posteritates) megkülönböztetve, mely utóbbiak alatt a jogközösségben lévő rokonok értetnek.

[6] Tripartitum I. r. 17. cz.

[7] V. ö. Tripartitum I. r. 40. és 45. czim.

A gyermekeket az örökösödés egyenlő részben illeti, kivéve a fegyvereket, melyek abban az esetben is, ha a leányok a fiukkal együtt vannak az öröklésre hivatva, kizárólag a fiukra szállanak [1]. Mit egyik gyermek szüleitől előre kapott, annak örökrészébe való beszámitását türni tartozik [2].

Ha a gyermekek különböző apáktól, vagy anyáktól származtak, minden gyermek csak abban a vagyonban örökösödik, mely édes szüleinek képezte tulajdonát [3].

A törvénytelen gyermekek öröklési joggal nem birtak [4]; a törvényesitett gyermekek pedig csak abban az esetben örökösödtek az ősi javakban, ha törvényes örökösök, vagy jogközösségben levők nem maradtak, mert — mint Verbőczy mondja — azok akaratján kivül törvénytelen gyermeket sem a király, sem a pápa nem törvényesithet, kivéve abban az esetben, ha osztályos rokonok nem létében az adományos birtok a koronára szállana [5].

Az örökbe fogadott gyermekek, ha az örökbefogadónak vannak természetes és törvényes gyermekei, annak ősi javaiban épen nem, a szerzeményi adományokban pedig csak különös királyi jóváhagyás mellett örökösödnek, mig a nem adományos szerzeményekben a gyermekekkel egyenlő öröklési joggal birnak, s e mellett természetes és törvényes szüleik után is megmarad e gyermekeknek öröklési joga. [6]

A fiusitott nők a fiukkal tökéletesen egyenlő öröklési joggal birnak [7]. Különös sajátsága volt azonban ez öröklésnek, hogy a vagyon a fiusitottra nézve nem ősi, de szerzeményi vagyonnak tekintetett [8]; mind e mellett mégis az öröklési rend nem változott, s a jószág továbbra is kizárólag a fiágat illette [9].

b) *A felmenők örökösödése.* Leszármazók nem létében az ősi

---

[1] Tripartitum I. r. 99. cz. 2. §.

[2] Eként értelmeztetett a dolog természetéből kifolyólag Verbőczy I. r. 99. cz. 3. §. V. ö. *Frank* i. m. 485. l.

[3] Tripartitum I. r. 54. czim 1. 2. §§.

[4] U. o. 106 és 108. cz.

[5] U. o. 108. cz.

[6] U. o. I. r. 8. 63. 66. cz.

[7] U. o. I. r. 7. és 17. cz.

[8] U. o. I. r. 57. cz. 2. §.

[9] U. o. I. r. 17. cz. 7. §.

vagyonban a felmenők örökösődtek abban a vagyonban, mely tőlük, vagy águktól származott. Kivételt képez azonban oly adományos jószág, melybe a szerző neve az adománylevélbe nincs beigtatva, mert a »haeredibus et posteritatibus« záradék csak a leszármazókra alkalmaztatott [1].

c) *Az oldalrokonok öröklése.* Felmenők, vagy a javak természete szerint öröklésre hivatott felmenők nem létében az oldalrokonokat illette az örökösödés azokban a javakban, melyek az ő águktól származtak [2]. A közelebbi iz megelőzte a távolabbit [3]. Az oldalrokonok öröklése törzsenként történt; magától értetvén, hogy ahoz képest, mint a javak csupán a fiu ágot, vagy mind a két ágat illették, csupán a férfi, vagy mindkét ágbeli rokonok örököltek [4].

Ha jogközösségben levő, s az adománylevél záradéka szerint öröklésre hivatott oldalrokonok nem léteztek, az adományos javakban a királyi fiskus örökösödött, más ősi javak felett az utolsó birtokos szabadon rendelkezhetett, s ha nem rendelkezett, a házastársat illette az öröklés.

Ez volt egyik főkülönbség, mely az adományos s más ősi javak között fennállott.

d) *A leány-negyed* — mint láttuk — az arany bullában lett már törvényesen megállapitva. Ujabban megerősitették ezt *Zsigmond* [5], *Mátyás* [6] és *Ulászló* [7]) királyok törvényei, s részletesen szabályozta *Verbőczy* hármas könyve.

A leány negyed az adományi és csupán fiágot illető jószágokból adatott ki az atyától történt leszármazás jeléül [8]. A leány negyed régebben természetben adatott ki; ebben azonban Zsigmond király felhivott törvénye változást tett. Kimondja ugyanis, hogy a leány férjhez meneteléig lakást és a jószág $^1/_4$ részének birtokát

[1]) Tripartitum I. r. 8. 63. 66. czim.

[2]) U. o. I. r. 54. cz. 2. §.

[3]) U. o. I. r. 47. 116 és 117. cz.

[4]) U. o. I. r. 40. 47. cz.

[5]) 1435. évi 19. 20. törv. cz.

[6]) 1486. évi 26. törv. cz.

[7]) 1492. 63. törv. czikk. 5. §.

[8]) Quartalitium — mond Verbőczy — est jus possessionarium puellis et mulieribus, de bonis ac juribus paternis haereditariis in signum parentaelae propagationis, non perennali vel haereditaria, sed redemptibili lege, conditioneque deputatum.« I. r. 88. cz. 1. §.

élvezi, ha azonban férjhez megy, e negyed az öröklésre hivatott firokonok által készpénzben váltandó meg; kivéve, ha testvérei, vagy rokonai beleegyezésével birtoktalan nemes emberhez megy nőül, mely esetben a leány negyedet természetben kapja meg [1]). Ugyan ezeket az intézkedéseket erősitik meg Mátyás és Ulászló felhivott törvényei is [2]); s ezeket vette át Verbőczy is. [3])

Kétséget sem szenved, hogy a leány-negyed még e korban is a leányok köteles részét képezte [4]), mely azoknak minden örökösödés alkalmával kiadatott, s csak később lett oda a curiai gyakorlat által elmagyarázva, hogy egy vagyonból egyszer s mindenkorra, csak egyszer adandó ki; s ha egyszer kiadatott, a későbbi leszármazó leányok többé leány-negyedet nem követelhetnek.

E magyarázat a felhivott törvényekkel határozottan ellenkezik. E törvények a hajadon leánynak a szabad lakást és a negyed használatát feltétlenül megengedik, minek az ujabb magyarázat mellett értelme sem lenne, a mint hogy a hajdani jog is utóbb egészen más szabályozást nyert. De tanusitják ezt a mindent részletesen kifejteni törekvő Verbőczynek a leány-negyed kifizetési módjára vonatkozó magyarázatai is, melyekben azt igyekszik kifejteni, hogy, ha egy nemesnek tiz vagy több leánya van is, azoknak összesen csak egy negyed jár [5]), hogy azonban az ekként eszközlött kifizetés által a leány utódok minden igényei egyszer s mindenkorra ki lennének elégitve, azt a hármas könyv egy helyének magyarázatából sem lehet, még erőszakolva sem, kiokoskodni, sőt ellenkezőleg egyes helyein tett megjegyzései nézetünket támogatják. Midőn Verbőczy, ki még az óvatosságra való figyelmeztetést sem mulasztja el, azt mondja, hogy: a leánynegyed általában minden nemes leányt illet azért, mert a fiuágra szóló jószágokból való kizáratásaért ez által kárpótoltatik, midőn figyelmezteti a fiukat, hogy a leány ne-

---

1) Zsigmond 1435. XIX. és XX. törv. czikk.

2) 1486. XX. törv. czikk 9. §. és 1492. 63. törv. czikk 5. §.

3) Tripartitum I. r. 29. cz. 9. §.

4) V. ö. Kelemen: Institutiones privati juris hungarici II. kötet 723. lap, ki is a leány-negyedről szólván, mondja: »initio consvetudine solum *fortassis imitatione Juris Civilis Romani*, quad etiam filiabus legitimam tribuit, quarta pars bonorum paternorum addici coepit.« Továbbá *Frank*: Közigazság törvénye I. kötet 494. lap.

5) Tripartitum I. r. 89. czim.

gyed kifizetésénél óvatosak legyenek, nehogy egy leánynak annyit fizessenek, mennyit mindnyájának tartoztak volna fizetni[1]), vagy midőn kimondja, hogy a leány-negyedet a fiskus is tartozik a fiági jószágokban való örökösödése esetén fizetni; meg ne emlitette volna, hogy ez csak is arra az esetre vonatkozik, midőn a leány-negyed e jószágból egyszer már ki nem adatott — alig hiszem, — hogy fel lehetne tenni, hogy ő is annak az utóbb elterjedt nézetnek kivánt volna kifejezést adni törvényében, hogy a leány-negyed egyszer való kiadása által a leánynegyed minden nemzedékre nézve ki van egyenlitve.[2])

B) A szerzeményes javakban való öröklés.

Elv volt a magyar jogban, hogy szerzeményei felett mindenki szabadon rendelkezhetett.[3]) Állott ez elv az adományos javakra nézve is, azonban bizonyos korlátolással, mint azt fenntebb előadtuk; nem volt azonban semmi korlátolás alá vetve a nem adományi szerzeményekben a szerző, s intézkedése szabályul szolgált az öröklés rendjére nézve[4]).

Mig a németeknél a ki nem elégitett, vagyis a közösségben maradt testvérek öröklése volt figyelemre méltó körülmény gyanánt jelezve, a magyar jogban az osztatlan testvérek helyzete érdemel figyelmet az osztály előtti állapotra nézve. E közösségnek nemcsak az volt következménye, hogy az osztály ideje előtt származott minden haszon és kárban egyenlően részesültek, hanem az is, hogy az osztatlan állapot tartama alatt, bármi uton és módon, tehát ado-

[1]) »Verum tamen haeredes a quibus repetitur cauti esse debent, ne uni tantum solvant, quod pluribus solvere tenetur.« Tripartitum I. r. 89. cz. 3. §.

[2]) V. ö. *Dósa Elek* erre vonatkozó érdekes fejtegetéseivel. Erdélyhoni jogtudomány II. k. 427. l. és *Huszthy*: Jurisprudentia practica. Lib. II. 235. l. Továbbá *Katona Mór*: a köteles részről irt értekezésével.

[3]) Et inde taxit originem et fundamentum — mond Verbőczy (I. r. 5. cz.) — ista laudabilis et vetustissima olimque aprobata consvetudo nostra, quod scilicet dominorum, de et super universis rebus, bonisque et juris possesionariis per eum propriis suis laboribus, servitiis ac virtutibus qualiter cunque acquisitis et inventis ... liberam prout voluerit disponendi semper habeat potestatis facultatem.«

[4]) L. erről részletesebben *Kelemen*: i. m. II. k. 890. s köv. l. *Frank*: i. m. 1. k. 478. s köv. l. *Kövy*: i. m. 369. s köv. §., s különösen Wenczel többször idézett jeles magánjogát II. k. 442. s köv. l.

mány utján szerzett javait is tartozott a vagyonban lévő testvér, véreivel megosztani[1]), mert ha a szerzett javakat osztály alá bocsájtani nem akarta, minden atyai javakról és jogokról le kellett mondania.[2])

C) A házastársak örökösödése.

Régi szokás volt, hogy a férj halála után gyermek nélkül hátramaradott özvegy a férj minden ingó s bármikor szerzett zálogos javaiban örökösödött; [3]) ellenben a férj nejének halála után annak saját jegyajándéka kivételével, minden javait kiadni tartozott.[4])

Ha azonban gyermekek is maradtak, az ingó javak az özvegynő s gyermekei között annyi részre osztatnak, a mennyi osztozatlan örökös volt, tehát az ingó javakban az özvegy gyermekeivel egyenlően örökösödött.

Más szempont alá esik a házastársaknak az ingatlan vagyonban való közszerzeménye. Nemes ember felesége az ingatlan vagyonban közszerzőnek csak akkor tekintetett, ha neve a szerző levélbe be volt igtatva; tehát nem a törvény erejénél fogva; az ingókban ellenben közszerzőnek tekintetett, mert ezekről szerzési levelet irni nem volt szokásban.[5])

Az ingó szerzeményekben — mint fentebb láttuk — az özvegy részint maga, részint gyermekeivel együtt örökösödött, erről tehát e helyütt további mondandónk nincs.

Oly nemesi ingatlan szerzeményeknek, melyekben a nő neve a szerző levélbe beigtattatott, fele része a férj halála után a nőt illette, másik fele részében gyermekei örökösödtek. Ha gyermekek nem maradtak, a házastársak, az oldalrokonok kizárásával, örökösödtek egymásután. Ugyanez áll az oly adományos javakban való öröklésre nézve is, melyekben a nő neve az adományos levélbe be volt igtatva; mert jóllehet — mond Verbőczy — sem a férj felesé-

---

1) Tripartitum I. r. 43. §.

2) U. o. I. r. 43. §.

3) U. o. I. r. 98. cz. V. ö. *Kelemen* : i. m. 916. §., ki azt fejtegeti, hogy az csak a szerzeményekre vonatkozott.

4) Tripartitum I. r. 100. cz. E szabály az 1688. XI. tczikk által oda változtattatott, hogy a házastársak öröklési joga kölcsönös.

5) Tripartitum I. r. 48. cz.

gének, sem ez viszont amannak nem testvére vagy rokona, de a test egyesülése, és a házassági összeköttetés folytán közelebb állanak egymáshoz, mint a testvérek, mert az evangelium tanitása szerint a házasok együtt nem két, hanem egy testet képeznek, a testvér teste azonban nem egy testvére testével [1]).

D) Végrendeleti öröklés.

Hogy mennyire igaza van Tóth Lőrincznek, midőn azt mondja, hogy hazánk nem volt eredetileg a végrendeletek földje, hanem a családi kötelmek erejének, a vérségi kegyeletnek hazája, [2]) tanusitja az is, hogy a hármas könyv a végrendeleti örökösödésről és a végrendeletek kellékeiről semmi rendszeres intézkedéseket sem tartalmaz, s e szabályokból csak annyi tünik ki, hogy a végrendelkezések bizonyos esetekben helyt foghattak, de arról, hogy az miként legyen gyakorlandó, mélyen hallgat. Azért is erre nézve a római és kanoni jog szabályai szolgáltak zsinórmértékül. [3])

A rendelkezési jogot illetőleg már a fentebb előadottakból láttuk, hogy ősi javai felett senki sem végrendelkezhetett. Voltak azonban esetek, melyekben az atya fiát és viszont a fiu atyját az ősi javakban való osztályra kényszerithette. Jelesül az atya osztályra kényszeríthette fiát:

a) ha a fiu hatalmaskodva szüleire támadt, vagy rajtuk más nevezetes és terhes méltatlanságot követett el;

b) ha szüleit oly bünténynyel vádolta, mely a fejedelem, vagy az egész ország veszélyeztetésével jár;

c) ha méreg által vagy más módon szüleinek élete ellen törekszik;

d) ha elfogott atyját az ellenség kezéből, vagy a rabságból, ha

---

1) »Nam licet vir mulieri, et mulier viro, non sit neque censeatur esse sanguinis propagatione, carnis tamen unione et copulatione plus quam frater esse reputatur. Jam enim secundum evangelicam doctrinam non sunt duo, sed una caro, frater autem altera caro existit.« Tripartitum. I. r. 48. cz. 1. §.

2) A magyar örökösödési jog i. h. 315. l.

3) »Nam antiquiora actate ex placitis juris civilis romani ac canonici ordinabantur, et judicabantur. L. *Kelemen*: i. m. II. k. 509. l. V. ö. *Frank*: i. m. I. k. 429. l. és *Tóth Lőrincz* id. ért.

érre módja lett volna is, ki nem váltotta vagy érette kezességet nem vállalt. [1])

Viszont a fiu osztályra kényszerithette atyját:

a) midőn az atya jószágait tékozolta;

b) ha ősi javait roszul mivelte s pusztulni engedte;

c) ha fiával minden ok nélkül kegyetlenül bánt;

d) ha fiát teljes törvényes korának betöltése után megházasodni nem engedte.

e) ha fiát vétkezni kényszeritette. [2])

E kényszeritett osztálynak az volt következménye, hogy nemcsak az ősi vagyonra nézve szünt meg a közösség, hanem a szerzeményekben is kizárták az atya és fiu egymást az öröklésből. [3])

Valamint tehát ebből kétségtelenül kitünik, hogy az atya ősi javaiból fiát soha sem zárhatta ki, igy az is bizonyos, hogy oly esetekben, midőn azt az ősiekben leendő osztályra kényszerithette, ki is zárhatta minden szerzeményi javaiból is. Más kérdés azonban az, ha vajon a szerzőt a szerzeményi javakban megillető szabad rendelkezés folytán joga volt-e az atyának gyermekeit szerzeményeiből minden helyes ok nélkül is kizárni? E részben jogászaink eltérő nézetben vannak; mig ugyanis némelyek azt vitatják, hogy a törvény engedte szabad rendelkezés lemenő örökösök létében ezek kizárásával is helyt foghat, [4]) mások ellenkező nézetnek adnak kifejezést. *Igy Huszthy* abban a véleményben van, hogy az atya fiát szerzeményi vagyonából egészen ki nem zárhatja, de ha abból őt bármi részben részesitette,a fiu a végrendelet érvényét megtámadni jogositva nincsen; [5]) mig *Perger* azt vitatja, hogy az atya fiát csak oly esetben zárhatja ki szerzeményeiből, ha ősi javai is maradtak, ellenben, ha ősi vagyont nem hagyott, fiát szerzeményi javaiból ok nélkül kitagadni, vagy végrendeletében mellőzni nem állott jogában. [6])

---

[1]) Tripartitum I. r. 52. cz.

[2]) U. o. 53. czim.

[3]) U. o. I. r. 53. cz. 8. §.

[4]) Igy *Kövy* i. m. 360. §. *Kelemen*: i. m. II. 883. l. *) jegyz. alatt, *Dósa Elek* i. m. II. k. 370. l. V. ö. *Tóth Lőrincz, Simon Florent* és *Katona Mór* idézete értekezéseivel.

[5]) *Huszthy* i. m. Liber II. 114. lap.

[6]) *Perger*: Verbőczy magyar forditásában *) jegyz. alatt.

Az első esetre Verbőczy utmutatása szerint a római jogot veszik segédül, s akként érvelnek, hogy miután annak szabályai szerint a kitagadás alatt az örökhagyó összes jogaiból való kizárás értendő, ha a fiu az atyai javakban csak részben is részesittetett, kitagadás esete nem forogván fenn, a végrendelet érvénye ez alapon meg nem támadható.

Nézetem szerint is valószinü, s Verbőczy egyes helyeinek öszszevetéséből, e törvény szelleméből vont okszerü következtetésnek tartom, hogy az atya fiát szerzeményeiből, a fentebb előadott eseteken kivül, ki nem zárhatta. A kor egész szelleme e mellett harczol, s e mellett szól az a felfogás is, melynek Verbőczy a szerzeményekre nézve az atya és fiu között létező viszonyt illetőleg kifejézést ad, midőn azt mondja: »quoniam pater filio, et contra filius patri, quidquid rerum ac bonorum poterit acquirere, jure naturali tenetur.« [1])

Már maga az a körülmény, hogy mig határozottan kijelöli azokat az eseteket, melyekben az atya fiát osztályra kényszeritheti, s kimondja azt is, hogy ily esetben a szerzeményi javakból való kizárás is helyt foglal, s nem emliti, hogy annak más esetekben, vagy minden ok nélkül is lehetne helye, is arra látszik mutatni, hogy Verbőczy a kitagadást csak is ezekre az esetekre kivánta szoritani, mi annál valószinübb, mert azokat az eseteket is, melyekben az osztályra való kényszerités helyt foglalhat, Verbőczy a római jog kitagadási eseteiből meritette.

Bizonyitja a vitatott felfogás helyességét továbbá a hármas könyv 53. czimének 9. §-a is, melyben határozottan kimondatik, hogy minden más esetekben (t. i. midőn kényszeritett osztálynak helye nincs) mindennemü jószágnak, minden különbség nélkül osztály alá kell kerülnie; [2]) s e részben nemcsak hogy kivételt nem tesz, hanem ellenkezőleg a természet törvényére hivatkozik, mely szerint az atya fiának tartozik szerezni és viszont. Megerősiti ezt az 54. czimben foglalt az a szabály is, mely szerint oly esetben, midőn a fiu az atya engedelmével megházasodik, az, valamint a fiu minden

---

[1]) Tripartitum I. r. 53. cz. 10. §.

[2]) »Verum si cessantibus praemissis causis divisio inter patrem et filium facta subsecutaque fuerit, tunc indifferenter de omnibus bonis, et reis divisio fieri debebit.« Trpati: I. r. 53. cz. 9. §.

javaikat, tehát ugy ősi, mint szerzeményi vagyonukat osztály alá tartoznak bocsájtani. [1])

Ellenkeznék tehát a következetességgel, hogy mig egy részről az atya arra kényszerittetik, hogy életében szerzeményi javaiban is osztozzék fiával, halála esetén azt azokból minden ok nélkül kizárhassa. Végül az sem hagyandó figyelmen kivül, hogy a szerzeményi vagyonban a gyermekek hozzájárulása nélkül, vagy azok akaratja ellenére való szabad rendelkezést csak a *szerző életében* (vita comite) mondja megengedettnek, [2]) minek hangsulyozása nem birna értelemmel, ha e rendelkezést a halál esetére is megengedettnek kivánta volna tekinteni. Tehát én épen ellenkező következtetést vonok ebből, [3]) mint Kelemen, ki a halál esetére való rendelkezés jogosultságára e szabályban is érvet vél feltalálni, mert következetlenséget lát abban, hogy valakinek életében meg legyen engedve az, mi halál esetére nem engedtetik meg. [4])

Hogy azonban e következtetés nem helyes, és hogyha abból, miszerint valakinek halála esetére nem lehet nagyobb rendelkezési szabadsága, mint minővel életében bir, okszerüleg következik is, nem áll ez megforditva, mint azt a törvényhozások egész maig is tanusitják, melyek az élők között engedett teljes rendelkezési szabadság mellett a halál esetére való rendelkezést kisebb-nagyobb mérvben korlátolják. Hogy Verbőczy is érzékével birt e különbségnek azt ama behatás után, melyet reá a római jog elvei gyakoroltak, kétségbevonni annál kevésbé lehet, mert már a régibb korbeli okmányok, igy különösen a városok részére kiadott szabadalom-levelekből kiderül, hogy az élők között és a halál esetére való rendelkezés közötti különbség hazánkban sem volt ismeretlen.

Nézetem szerint tehát *Verbőczy* e részben is megkivánta óvni a kegyelet és szeretet törvényeit, s a rendelkezés felett érvényt nyert

---

[1]) »Sciendum est, quod postquam filius annuente patre legitimam duxerit uxorem, poterit patrem suum semper ad divisionem in omne eventum cogere, ubi et aequaliter de utriusque, patris videlicet et filii bonis ac rebus divisio peragenda erit. Tripartitum I. r. 54. cz.

[2]) Tripartitum I. r. 57. cz.

[3]) Erre egyébként már *Huszthy* és *Perger* is súlyt fektettek az idézett helyen kifejtett ebbeli nézetük indokolásánál.

[4]) *Kelemen* i. m. II. k. 884. l. 3. és 4. pont alatt.

szabad magyarázat, mely későbbi jog gyakorlatunkban hely foglalt, [1]) nem az ő felfogásából, nem az ő szelleméből indult ki.

3. A városi polgárok öröklési joga.

I. A városi elemnek a nemzet közmivelődésére való befolyása e korban méginkább felismertetett. Károly majd tizévi tapasztalatból meggyőződvén, hogy a nemességet korlátok közé könnyebben nem szorithatja, mint ha a közép polgári osztályt emeli fel, kedvezni kezdett a városoknak, megerősité, sőt gyarapitá szabadságaikat, [2]) emelni igyekezett azok tekintélyét, [3]) és sikeresen védelmezé az aristokratiakövetelései ellen. Követte őt e téren I. Lajos király, s mondhatni, hogy az anjoui ház uralkodása alatt emelkedtek városaink s lettek a német s olasz városokhoz hasonlókká, e mellett a jólét és gazdagság oly fokára hágtak, melyhez hasonlón nem állották többé. [4])

Ez irányban Zsigmond nem csak hogy tovább haladott, de még azt sokkal nagyobb mérvben s erélylyel karolta fel. Ő volt az első ki városainkat országos állásra emelte, alatta legelőször jelentek meg ezek követei az 1402. évi pozsonyi országgyülésen, [5]) három évvel későbben pedig a pozsonyi országgyülésen kelt végzés által a városok polgárai az orságos rendek sorába emeltettek. [6]) Itt végez

---

[1]) Tudtommal azonban az e részbeni curiai gyakorlat sem ment tovább annak kimondásánál, hogy az atya szerzeményi vagyonát leányai kizárásával kizárólag fiának hagyhatta (Dec. 1. 26. Divis. success.) *Kövy* ugyan más nézetben van és annak támogatására, hogy nálunk nem volt a kötelesség szegő (in officiosus) végrendelet ismeretes, egy 1816. évi December 27-én hozott döntvényre hivatkozik. (i. m. 360. §.) annak azonban tartalmát nem közölvén, nem tudjuk, hogy mennyire szól az fentebbi nézetünk ellen, s illetve a teljes rendelkezési szabadság mellett.

[2]) Lásd ezeket részletesen felsorolva: *Horváth Mihály:* A műipar és kereskedés története. (Történettudományi pályamunkák. II. k. 148. s köv. lap.)

[3]) Károly egy okmányában a pozsonyi birót kedves komájának (dilectus conpater) nevezi. Katonánál Historia critica IV. k. 63. l.

[4]) L. *Horváth Mihály* i. m. 248. l.; V. ö. *Hetényi* i. m. Történettudományi pályamunkák I. kötet 96. lap.

[5]) *Hetényi* i. m. 96. l.

[6]) *Kelemen* i. m. I. k. 1?5. §. *) jegyz. a.

tetett el az is, hogy a városi tanácstól, ne a vármegyékre, mint eddig, hanem az ujan felállitott tárnokszékre történjék a felebbezés. [1])

Hasonló jó indulattal viseltetett a városok iránt I. Mátyás királyunk is, mit tanusit az is, hogy a királyi városok követeit az országgyülésre mindenkor meghivta. [2])

A városok emelkedésével, s kivivott közjogi állásukkal párhuzamban fejlődött azok igazgatásában a rend és rendszeres magánjogi állapot, melynek minden részében helyi szabályzataik által igyekeztek rendet s jogbiztonságot létesiteni.

A birtokviszonyok rendezett voltának tanuságaul szolgál a birtokátruházásoknál követett rendszeres eljárás is. A bevallásnak a város birája vagy esküdtek előtt kellett történni, [3]) s ugyanazok előtt volt az átadás is eszközlendő, mely ellen az, ki ez által jogait sértve vélte, azonnal ellenmondhatott, s ez ellenmondás okát adni tartozott. Az ellenmondásnak, ha azonnal meg nem történt, legfeljebb egy év és egy nap alatt kellett megtörténnie, különben az erre való jog elenyészett. Az ellenmondás vagy akként történt, hogy az ellenmondó a vevőt perbe idézte, vagy hogy tilalmat eszközlött, melyet a város által az ingatlanokról vezetett jegyzőkönyvbe is bejegyeztetni tartozott. [4])

Hogy a városok az ingatlan javakról e korban rendes jegyzőkönyveket vezettek, azt nemcsak a most mondottak tanusitják, hanem erre nézve kétségtelen bizonyitékaink is vannak az e korból fennmaradt telekkönyvekben. [5])

E rendszeres viszonyok az örökösödési jogra sem maradhattak kihatás nélkül, s a szabadalomlevelekben foglalt elvek alapján

---

[1]) L. az 1405. évi 4. és 12. törv.-czikket.

[2]) E becses felfedezést Kovacsics Márton Györgynek köszönhetjük, ki »Vestigia comitiorum« czimü becses művében (297., 331., 334. lap) közli Mátyás királynak az országgyülésre meghivó okmányait.

[3]) Tripartitum III. r. 13. cz.

[4]) U. o. III. r. 15. cz.

[5]) Igy *Pozsony* városának 1429. évről maradt fel ilynemű »Satzbuch« név alatt vezetett könyve, *Sopronban* pedig 1480. évről fennmaradt telekkönyv létezik. (Lásd *Schnierer*: a jelzálogi és telekkönyvi rendszerek elmélete.« 18. lap.

a városok által az öröklési rend és eljárás részletesen szabályoztatott.

Az e korban kiadott szabadalomlevelekben az örökösödésre vonatkozólag következő fontos elvek jelentkeznek:

a) Ki van mondva a teljes végrendelkezési szabadság, de csak leszármazó örökösök nem létében, [2]) sőt azt is kijelentve találjuk, hogy az örökösök alatt a fiuk és leányok egyaránt értendők. [2])

b) hogy leszármazó örökösök, s végrendelet nem létében az oldalrokonokat, — sőt Pozsonyban a sógorokat is — illeti az öröklési jog; [3])

c) ha ily rokonok nincsenek, jogositva van a város az örökséget elfoglalni, s egy részben az egyházra, két részben pedig saját czéljaira forditani. [4])

Az egyes szabadalom levelekben kimondott elvek szem előtt

---

[1]) Zsigmond király Kassa városának 1435. évben adott szabadalomlevelében mondja: »Item quod quemcunque eorum a medio ad hac luce, absque haeredum solatio decedere contigeret, sua haereditas resque mobilia et immobilia cuiuscunque generis existant, quibus maluerit in suis extremis legendi et dimittendi habeat facultatem (Lichner és Michnai«. — offner Stadtrecht IX. függelék 250. s köv. l.)

[2]) . . . »committimus ut admodum — mond Nagy Lajos 1382. évben Pozsonynak adott szabadalom levelében — comes Zemplinius, magister tavernicorum nostrorum bona et haereditates quorumlibet civium nostrorum de dicto Posonio *absque haeredum utriusque sexus* ut praefertur solatio decendentium . . . . necquam praesummat sub nomine nostrae majestatis, vel etiam auctoritate propria sibi ipsi usurpare, vel occupando aplicare, sed huiusmodi bona haereditates talium decendentium civium nostrorum praefatae civitatis, si ipsi decendentes testamentum de ipsis bonis et haereditatibus fecerint, tunc justa testamenti voluntatem ad hos, quibus in huiusmodi testamento relinquuntur . . . . devolvantur. *Fejér*: (Codex dipl. IX. k. 5. r. 583. lap.)

[3]) Sic vero — mond tovább a fenntebbi jegyzetben felhivott okmány — testamentum nullum fecerint ex tunc ad proximiores consanguineos vel affines talis decendentis devolvantur, libertate et consvetudine aliarum liberarum civitatum regni nostri requirente. (Codex dipl. i. h.)

[4]) »Si vero quispiam — mond Zsigmond Kassa városának adott szabadalomlevelében — ex eis intestatus decesserit, ex hunc haereditates resque bona sua per indicem et iuratos cives, ac per eorum homines per ipsos ad id deputatos in tres partes dividantur aequales: quarum una pro salute anima ipsius decedentis, et aliae duae partes pro monumentis et aedificiis aliisque negotiis eiusdem civitatis, nostra dispensentur. (Lichner és Michnai i. h. IX. függelék 251. lap.)

előtt tartása mellett alkották a városok azután törvényeiket, melyek közül a *szepesi XVII. városok, Buda,* és *Kassa* [1]) törvénykönyvei maradtak reánk.

II. A szepesi XVI. városok örökösödési törvénye a házastársak közötti vagyonközösségre van alapitva. E vagyonközösség létesülése és módozatai ugyan közelebbről körülirva nincsenek, de hogy az valóban létezett, az örökösödésről intézkedő egyes szabályok rendelkezései folytán kétséget sem szenvedhet.

A vagyonközösség folytán a házastársak vagyona azok közös tulajdonát képezte, melyhez azok mindegyike egyenlő joggal birt. [2])

A törvényes öröklés rendje szerint első sorban a gyermekek örökösödtek, de csak is az elhunyt szülét illetett vagyon felében, a vagyon másik fele az életben maradt házastársra szállott. Az özvegy vagyon közösségben maradt gyermekeivel mindaddig, mig ujra meg nem házasodott, vagy ismét férjhez nem ment, mely esetben a vagyont kiadni tartozott, [3]) mit ha tenni nem akart, erre őt az árvák legközelebbi rokonai kényszerithették. [4]) A mint azonban az árva 14. éves korát elérte, azonnal átvette vagyonának kezelését. [5])

Egész és félvérek együtt lévén az öröklésre hivatva, a teljes

---

[1]) Kassa város törvénye kéziratban a muzeumban őriztetik; ezt azonban felhasználhatni nem volt alkalmam.

[2]) »Das die frauen als gut recht, als gut haben in diesem lande als die mannen. (Wilkühr der Sachsen in der Zips §.) Lichner és Michnai kiadása az »Offner Stadtrecht« függelékeül.

[3]) »Wir haben auch das zu einem rechten ob frau oder mann mit einander leben, und Kinder haben, und der zweier eeleute einer stirbet, so sollen die Kinder kein erbtheil zu in haben, ee si nicht vorenderen. Und welches sich unter den Zweien vorendert, das solt die helft mit seiner kinderen teilen, ir seint viel oder wenig. U. o. 65. §.

[4]) »Welchen frauen weisen von irem manne pleiben, oder dem man von seiner frauen weisen pleiben, und er oder sie vorendert sich wieder, und die weisen also jung weren, und unvornuftig sind, das sie iren Anfall nicht vorwesen mögen; wir wellen, das die nechsten Freunde der weisen, den man oder die frau manen, und dorzu zwingen, in jar und tag, das der man oder die Frau den weisen ein einrichtung gebe mit der freund wissen.« U. o. 17. §.

[5]) »Ab es aber were, das die weisen zu ihren 14 jaren quemen oder darüber, das sie demre geweldig sein, ir gut zu bescheiden, oder zu verleien, auf ein zeit wenn sie vellen.« U. o. 7. §. V. ö. a 64. §-al.

testvérek, kiknek tehát egy atyjuk és anyjuk volt, két részt; a félvérek pedig egy részt örököltek. [1])

Az a gyermek, ki szülei akaratja ellen házasodott, az öröklésből ki volt zárva. [2])

Második sorban örököltek az unokák, kik elhúnyt szüleik jogaiba léptek, s azért ha szüleik az örökhagyó előtt haltak el, azok testvéreivel együtt örökösödtek, aként, hogy annyit kaptak örökrészül, a mennyit elhalt szülejük kapott volna. Ha pedig több gyermek nem maradt, s az egyik nagy szüle halt el, az azt illető egész vagyon az unokákra szállott, de ha azoknak még anyjuk élt, a nagy szülei hagyatékban az anyjuk vélük együtt örökölt. [3])

Leszármazók nem létében az osztály utján kielégitett gyermekek után első sorban szüleik örökösödtek, [4]) ha szülék nem maradtak, a testvéreket illette az öröklés; [5]) ha testvérek sem maradtak, az öröklési jog a nagy szülékre szállott; [6]) s ha nagyszülék sem maradtak, az oldalrokonok örökösödtek, [7]) olyképen, hogy a vagyon

---

[1]) U. o. 8. §.

[2]) »Welch frau oder man ein medel oder ein knab hat, und die jungfrau oder der knab sich vorendert, an vater oder an mutter ... rot; so spricht unser recht, das erbtheil noch zu ihrem gut nicht haben soll, von vater und von mutter noch von allen iren freunden. U. o. 15. §.

[3]) .... und sein sone stirbe, und er lisze ein kint also vil in ires an-herren oder in irrer an-frauen gut zu nemen habe, als viel der geschwister ires vaters an irer an-herren oder an irer anfraue erbe oder gut zu nemen habe. Und ob das queme das der enkel vater kein geschwistert lisze, noch hette, so soll die Schnurhe, und die enkel des anhern helfte oder der Anfrau nemen.« U. o. 9. §. V. ö. a 10. §-al.

[4]) »Und ob der kinder eines nach der Theilung stirbt, als der wie viel ir sterben, so well wir das ir gut, und ir anfall wieder an die elderen erben soll.« U. o. 65. §.

[5]) »Auch spricht unser recht wo geschwistert ist, und einer unter inen stirbt, und lest enkel, so soll das erbteil auf das enkel sterben und nicht auf das geschwistert.« V. ö. a. 63. §-al.

[6]) »Wenn ein enkel stirbet, und vater und mutter noch geschwistert nicht: kinder im lest, wir vollen das sein erbe und sein gut auf den anherren, und auf die anfrau erben soll.« U. o. 63. §.

[7]) »Darüber hab wir das zu einem rechten, ob das were, das frau oder mann mit einander leben, an kinder, und gott über mann oder über die frau geböte, so sollen die nechsten Freunde mit dem manne, oder mit der frauen die helfte teilen. U. o. 4. §.

két felé osztatván, felét az atyai, fetét pedig az anyai oldalrokonok örökölték. [1])

A végrendelkezési jogosultságot illetőleg is eltért a szepesivárosok törvénye a többi városi törvényektől. Ugyanis a házastársak mindegyikének jogot engedett a reá eső vagyon $^1/_3$ részéről végrendelkezni, és e végrendelkezés semmi korlátolás alá sem volt vetve, tehát gyermekek létében is élhettek e joggal a szülék. A vagyon többi része felett azonban semmi esetben sem volt szabad végrendelkezni.

A szepesi városoknál, mint ezekből látható, az ősi és szerzett vagyon közötti különbség s illetve e vagyonnak honnan lett származása, sem az örökösödési jogra, sem a végrendelkezési szabadságra befolyással nem volt, [2]) mi főleg a fennállott vagyon közösség kifolyásaként tekinthető.

III. E korszak másik emléke az 1224—1422.év között létrejött[3]) budai törvénykönyv. Különös figyelmet érdemel ebben a házastársak öröklési joga, mert jollehet a házastársak közt vagyonközösség nem létezett, mit a törvénynek az az intézkedése is tanusit, hogy a nő oly vagyona felett melyet akár szüleitől kapott, akár előbbi férjétől szállott reá, férje akaratja ellenére is rendelkezhetett, [4]) mind e mellett is a törvény az örökösödési jogot oly esetben, ha az egyik házastárs meghal, s házastárs és gyermekek maradnak utánna, a képen állapitja meg, hogy a hátramaradt házastárs gyermekeivel egyenlően osztozik; tehát általjában az a szabály fogadtatott el, mely a nemeseknél az ingó és a szerzeményi vagyonban való örökösödésre nézve fennállott. Ha az egyik házastárs halála után a vagyon fel nem osztatott, és a hátramaradt házastárs vagyon közös-

---

[1]) »Auch haben wir zu einem rechtem, ob das gott über die zweier eeleute eines geböte, es wer frau oder mann, so soll man ir gelt oder ir habe an peide stammen teilen, die gleich nachent sein. Wie oft das gesicht, das in einem geschlecht zu stunden und zuhant zwen pruder oder ein geschwistert is, und in hant in dem anderen geschlecht geschwistert 12. seint; so soll das eine geschlecht so viel an der teilung nemen, als das andere nimmt. U. o. 8. §.

[2]) *Wenzel*: Magyar magánjog II. köt. 436. lap.

[3]) E korra teszi *Botka* e törvény szerkesztését. L. Tanulmányok a magyar vármegyék szervezetéről. (Budapesti szemle, uj folyam.) 1.-k. 190. l.

[4]) »Eyn weib ist gewaltig wieder ires mannes willen zu geben oder zu schaffen ir aigen hab, dy si hath von iren eltern, oder eynem anderen mann, ven si vill.« Offner Stadtrecht. 396. §.

ségben maradt gyermekeivel, az e közösségben meghalt gyermek vagyonában a szüle többi gyermekeivel együtt örökösödk. Ha azonban a vagyon felosztatott, a szüle kizárásával a testvérek örökölnek, de ha testvér nem maradt, a szüle minden oldalrokonok kizárásával örökösödik gyermekei után. [1])

Mint IV. Bélának fentebb idézett szabadalom levele tanusitja a polgárok leszármazók nem létében teljes végrendelkezési szabadsággal birtak, sőt ugy látszik a házastársak az egymás javára teendő végrendelkezésben gyermekek létében sem voltak ebben korlátolva. [2])

A gyermekek bizonyos esetekben ki is tagadtathattak az örökségből. Ily eseteknek emliti a törvény: ha a gyermek rosz erkölcsü, dologtalan, szüleit bántalmazza, kártyás lesz, erkölcstelen életet folytat, vagy hitét elhagyja. [3])

Az a gyermek is elveszti öröklési jogát, ki szülei akaratja ellen lép házasságra, s szülei e tettét utólag sem bocsátják meg. [4])

Ha budai polgár magtalanul halt el, vagyonának egy része az egyházra szállott, két része a város javára fordittatott. [5])

Az oldalági öröklésről a törvény nem intézkedik, s ennél fogva arra nézve, hogy volt-e a vagyon eredetének, öröklött vagy szerzeményi minőségének s mi befolyása az öröklésre, adataink nincsenek.

IV. A városok jogi fejlődésére nem csekély befolyással volt e

---

[1]) »Stirbt ein man an gescheffte, und hat weib und chinder, alle seyn hab und gutter soll man tailen, ym gleich tail, dem weib und den chindern itzlichem alzo vil, alzo dem andern. Obsy denne pey enander ungetailt pleiben, welcher den vnter yn zum ersten sturb, desz selben tail erbte aber auff die mutter und chinder in glaichen tail. Hetten sie aber getailet unter ainander, so sutrb es alleyn von eynem geschwister auf das ander, und nichts auf die mutter, vnd auf das lezte chint, dem wer denne die muter am nechsten vor allen anderen fremden erbtail zu pesitzen. Hyn wider ap dig frau ehe sturb wer den gleichen Weisz hat der vater und die chinder rech durch und durch alz dy frau. U. o. 313. szakasz.

[2]) Vonn testament des eyn weyp item man thuet, der gibt. — Was eyn weyp irem man wil verziehen und vorgeben . . . . das soll vorgang haben. U. o. 381. sz.

[3]) U. o. 330. szakasz.

[4]) U. o. 395. szakasz.

[5]) U. o. 205. szakasz.

korban, hogy a városok az erők egyesitésére, és összhang létesité-·ére kezdettek törekedni.

XIV. század végeig minden város, szabadalma alapján önállóan alkotta helyhatósági törvényes szabályait, minek folytán gyakran az egyes helyi szabályok egymástól teljesen eltérő intézkedéseket tartalmaztak, mi egyebektől eltekintve, már csak azért is számos nehézségeket okozott, mert a tárnok mesterhez történvén a felebbvitel, [1]) a tárnoki széknél a különböző szabályok tömkelegé ben a biztos tájékozás majdnem lehetlenné vált. E helyzet tarthatlanságát belátván a városok Zsigmond király országlásának első éveiben. [2])

Buda, Pest, Kassa, Bártfa, Nagyszombat, Pozsony, Eperjes, és Sopron városok birái Budán összegyültek, s állampolgári és jogi viszonyaikat 175. czikkből álló szabályzatban rendezték, [3]) melyek azután az ezekre hozott határozatokkal együtt Laczki Thuz István tárnok mester által egy jogérvényes gyüjteménybe rendezve közzététettek. [4])

E szabályok az örökösödési jogra vonatkozólag is több intézkedéseket tartalmaznak, melyekre az országos törvények alkotására is befolyással volt korszellemnek behatása kétségbevonhatlanul jelentkezik.

Az öröklési jog megállapitásánál első sorban a vagyon eredete, vagyis annak ősi vagy szerzeményi minősége bir kiváló jelentőséggel.

Az *ősi vagyonra* nézve ugyanis a város polgárainál is a jogközösség elve mondatott ki irányadónak, és szabályul szolgált, hogy az ősi vagyont annak tulajdonosa életében csak a szükség által kényszeretve, vagy azért, hogy magát a fogságból kiszabaditsa, van jogositva elidegeniteni; halála esetére azonban e javakról nem volt

---

[1]) Zsigmond 1404.: VI. és 1405. XI. tv.-czikk. Utóbb a felebbvitel részben a tárnok, részben a személynökhöz történt. L. Tripartitum III. r. 8. cz. 2. §.

[2]) *Kovachich* Formulae solennes styli. Praefatio IV. l.

[3]) *Feszler:* Geschichte der Ungarn. IV 987. l.

[4]) Ezt a hazai jogra s különösen a városok szervezetére nézve oly fontos emléket *Kovachich Márton György* fedezte fel; s következő czim alatt: »Codex authenticus Juris Tavernicalis Statutarii communis, complectens monumenta vetera et recentiora, partim antea vulgata, partim hactenus inedita. Budae 1803.« adta ki.

jogában rendelkeznie, hanem azok gyermekeire, s ilyenek nem létében a véle jogközösségben álló legközelebbi rokonaira szállt, [1]) ellenben szerzeményi vagyonáról mindenki ugy életében, mint halála esetére is szabadon rendelkezhetett, még akkor is, ha gyermekei maradtak volna. E részben tehát nem forog fenn az a kétely, mely a nemesekre nézve — mint fentebb láttuk — Verbőczy hármas könyvének szabályait illetőleg helyt foglal; mert e törvény erre nézve határozott rendelkezést tartalmaz. [2])

A szerzeményi vagyonokban való örökösödésnél ismét különbség volt teendő a házastársak közszerzeménye és más szerzeményi javak között. A házastársak között ugyanis a házasság előtt szerzett vagy öröklött vagyonra nézve vagyonközösség nem létezett, és mindegyik házastárs saját vagyonáról ugy éltében, mint halála esetére szabadon rendelkezhetett [3]). A házasság alatti szerzeményekre nézve azonban vagyonközösség létesült, mely csak is a házassági viszony megszüntével szünt meg olyképen, hogy a közösen szerzett vagyon fele a hátramaradt házastársra szállott. [4]).

Ez elvek korlátai között az öröklés rendje következő volt:

Első sorban a nemre való minden tekintet nélkül a gyermekek hátramaradt anyjukkal együtt örökösödtek.

Az anya ugyanis gyermekeivel rendszerint vagyonközösséget folytatott mindaddig, mig valamelyik gyermek házasságra nem lépett, mikor is a vagyonból az illető gyermek osztályrésze kiadatott

---

[1]) »Si quis habens haereditates aviticas vel paternas et non coactus necessitate, vel in casu, quod in redemptione sui capitis eas non exposuerit, eadem haereditates, post obitum ipsius ad uxorem proles etc. haeredes, quos propinquiores habuerit condescendent iure haereditario.« Kovachich i. m. Monumentum XVIII. Vetusto jura civitatum sine jura civilia Cap. 124.

[2]) »Si quis habens haereditates ac res immobiles cuiuscunque generis existant, quae vel quas propriis laboribus, fatigiis et expensis acquisivit, non obstante uxore, prolibus, fratribus, sorore, et consanquineiis omnibus liberam de eisdem habet facultatem dimittendi, dandi, legandi et alienandi, *tam in vita, quam in morte* cui voluerit non obstante quibuscunque prohibitionibus factis vel fiendis.« U. o. Cap. 123.

[3]) U. o. Cap. 106. és 107.

[4]) In quamcunque partem in maritum vel uxorem quaeque res condescenderint mobilis et immobiles... per mortem alterius viri scilicet et uxoris, si proles habuerint tunc in superviventem virum vel uxorem ac proles vita comita aequaliter condescendant. U. o. Cap. 108. U. ö. Cap. 123.

olyképen, hogy levonatván a kiházasitás költségei, a fennmaradt vagyon — a házbeli ingókat [1]) kivéve, melyek kizárólag a hátramaradt házastársat illették — a gyermekek és az anya között egyenlően felosztatott [2]). A gyermekek osztályrészük kiadatását abban az esetben is követelhették, ha özvegy szülejük uj házasságra lépett, s ők az uj házastárssal egy kenyéren maradni nem akartak [3]).

A vagyonközösség megszünte után elvált családtag után nem örökösödtek sem az anya, sem testvérei, hanem ha gyermekei maradtak, a vagyon ezekre, ilyenek nem létében pedig házastársára szállott [4]).

Az oldalrokonok örökösödésére nézve a szabályzat semmi közelebbi határozatokat sem tartalmaz; tehát az sincs benne kimondva, hogy helyt foglal-e a képviseleti jog és mennyiben, továbbá hogy az oldalrokonoknál törzsenként való öröklésnek van-e helye vagy sem; hogy azonban mindkettőnek helye volt, annál valószinübb, mert a későbbi korban mindkét szabály általános alkalmazást talált [5]).

A végrendeleti örökösödést illetőleg megjegyzendő:

a) hogy a szüléknek oly esetekben, ha gyermekeik őket sértő szavakkal becstelenitették, vagy épen megverték, az ily gyermeket mindennemü, még ősi vagyonukból is kizárni, s azt azon gyermekeik közül annak, a melyiknek akarják, hagyni jogositva vannak [6]).

---

[1]) Mik értessenek házbeli ingók alatt, a törvény 132. szakasza részletesen felsorolja.

[2]) »In casu, quod mortuo viro prolibus in tenera aetate constitutis, postquam devenerint ad aetatem adultam nulla divisione facta, si quam. vel quem muliere contingerit, ceteris in castitate manentibus, et ipsa nupta partem divisione facta habere voluerit, primum et ante omnia cuilibet ipsorum vel ipsarum tantam partem de ipsis rebus prius dare tenetur, quantas ad nuptias maritae expensas fecerint, demptis utensilibus domus, quae semper spectant de viro ad uxorem, et de uxore in virum condescendere debent, cetera quaeque remanserint in aequales directas partes secundum numerum personarum quam masculorum, quam foeminarum vel matris superviventis aequaliter dividentur. Cap. 129.

[3]) U. o. lap. 141.

[4]) »Si quis fratrum sororum vel filiorum intestus velt intestate decederit, tam vir, quam mulier talis pars de marito in uxorem, et e contra de uxore in maritum, et si proles manserint descendet aequaliter dividenda. Cap. 131. V. ö. Cap. 130.

[5]) V. ö. *Wenzel.* Magyar magánjog I. k. 434. l.

[6]) »Si quis filiorum patrem vel matrem verbis vutiperiosis dehonestaverit, vel vulneribus, vel plagis affecerit, et de eo parentes eius iudici, et juratis civibus

b) hogy a házasságtörő rosz életü nőnek vagyonáról intézkedni nem szabad, s minden vagyona férjére száll [1]).

c) Végre az is kimondatott, hogy a végrendelkezés a hitelezők kárára nem szolgálhat, és a hagyatékból mindenekelőtt az adósságok fizetendők ki, a fennmaradó rész pedig a végrendeleti végrehajtó és a városi esküdtek közbenjöttével az örökösök között örökségi részük aránya szerint méltányosan felosztandó. [2])

4. A jobbágyok örökösödése.

Verbőczy hármas könyve a jobbágyok örökösödésére nézve is tartalmaz — habár részben hézagos — szabályokat.

E szabályok szerint a jobbágyok örökösödésére is lényeges befolyással van a vagyon ősi vagy szerzeményi minősége. E különbség már a leszármazók örökösödésénél jelentkezik s leányok öröklési jogára kiváló befolyással van.

Elv ugyanis, hogy a jobbágy fiai és hajadon leányai annak ingó s ingatlan vagyonában egyenlően örökösödnek [3]); ha azonban atyjuk halála előtt kiházasittattak, csak is atyai ősi ingó javakból kapnak örökrészt, mely férjhez menetelük alkalmával, vagy ha ez akkor nem történt volna, az atya halála után volt kiadandó; ellenben, ha a javak az atya által szereztettek volna, abból csupán kiházasitást követelhettek; az ily javakban az öröklési jog kizárólag a fiukat, s azok elhunyta után a vérszerint való oldalrokonokat illeti [4]).

A félvérek oly esetben, ha az atya első nejének elhunyta után ettől származott fiaival megosztozott, az eként kielégitett fivérek

---

conquerantur, et id viciuis constituit, de bonis parentum tam mobilibus, quam inmobilibus imo etiam de avicitio cuiuscunque materie ei fuerint, ipso facto amittet, de debet de eisdem alienari omnino, parentes vero poterunt ipsam partem talis filii dare, vel legare quibuscunque voluerint.« Cap. 142.

[1]) »Homo habens uxorem fornatricem vel adulteram non obstante, quod ipsa res mobiles vel inmobiles marito aportaverit..... mulier testamentum facere non poterit, quia omne jus, quod in dictis haereditatibus habuerit, mediante ipso facinore ut praemittitur amittit, et ipsae haereditates salvae in maritum condescendant. Cap. 125.

[2]) U. o. Cap. 138.

[3]) Tripartitum III. r. 29. cz.

[4]) U. o. 29. cz. 1. §. A bevezetésben kimondott elv, mely a fiuk és hajadon leányok között egyenlő osztályt rendel, s azon további intézkedés között, mely

után örökséget nem követelhetnek s az eként nyert vagyona felett tetszése szerint intézkedhetik [1]).

A házasság tartama alatt szerzett vagyon közszerzeményt képez, s ennek fele a férj halála után a nőt tulajdonjoggal illeti, [2]) a közszerzemény másik fele a férj gyermekeire száll. Arra nézve, hogy ebben a részben osztozik-e az anya gyermekeivel, Verbőczy nem tartalmaz részletes szabályokat, de a gyakorlat annál az elvnél fogva, hogy az országos törvényeknek, mennyiben alkalmazhatók, a jobbágyokra is ki kell terjesztetni, az általános szabályokat reájuk is alkalmazta, s ennél fogva közkeresményeknek a férjet illetett részében, valamint a házasság alatti szerzeményekben is együtt osztozott az özvegy, ugy édes, mint mostoha gyermekeivel [3]); ha gyermekek nem maradtak, a hitestárs örökölt minden szerzeményi vagyonokban, akár a házasság tartama alatt, akár előbb szereztettek légyen azok [4]). Az ősi javakban azonban az elhunyt szüle, s ilyenek nem létében oldalrokonai örököltek, s csak ha ily rokonok nem maradtak, örökösödött az özvegy az ősi javakban is, és pedig még abban az esetben is, ha az ősi vagyon a jobbágy telekbe lett beruházva [5]).

Ha a jobbágynak semmi örököse sem volt, ingó javairól s szerzeményi ingatlanainak feléről szabadon rendelkezhetett, ez utóbbi javak másik fele azonban a földes urra szállott [6]).

Megengedi a hármas könyv, hogy az atya, ha törvényes gyermekei vannak is, nevezhessen örököst, vagy helyesebben utóörököst. de csak oly esetben, ha a gyermek tizenkettedik évét még el nem érte, mely esetben a kinevezett örököst illeti a vagyon haszonélvezete mindaddig, mig a gyermek serdült korát eléri; ha pedig e kor elérte előtt meghalálozné, a vagyon a kinevezett örökösre száll [7]).

---

a szerzeményekben a fiukat mondja csupán részesitendőnek, jelentkező ellentmondás folytán kétely támadt az iránt, ha vajjon a fiuk alatt a hajadon leányok is értendők-e? s azokat is illeti-e a szerzeményekben az örökösödés vagy sem? L. erre *Pergernek* Verbőczy magyar forditásában 158. l. x) jegy alatt tett észrevételeit. V. ö. *Kövy* i. m. 373. l.

[1]) Tripartitum III. r. 29. cz. 3. §.

[2]) U. o. 2. §.

[3]) V. ö. *Kövy* i. m. 392. §.

[4]) Tripartitum III. r. 29. cz. 2. §. V. ö. *Kövy* i. m. 400. §.

[5]) V. ö. *Kövy* i. m. 400. §.

[6]) Tripartitum III. r. 30. cz. 1. §.

[7]) U. o. 4. §.

E rendelkezés indoka valószinüleg abban rejlik, hogy a telek mivelésére s a földesuri szolgálmányok teljesitésére kellő munkás kéz ne hiányozzék, s ne adassék a földes urnak alkalom arra, hogy munkás kéz hiányában a telket volt gazdája kiskoru örököseitől elvonván, azok minden vagyon nélkül maradjanak.

A végrendeletek rendszerint a biró által kiküldött hitelesek előtt tétettek [1]), egyébként a végrendeletek külkellékeire nézve a helyi szokás szolgált zsinórmértékül [2]).

Ha az örökös nélkül elhalt jobbágy nem tett végrendeletet, minden vagyona a földes urra szállott.

---

[1]) *Köry* i. m. 356. §.
[2] Tripartitum III. r. 30. cz. 6. §.

III. FEJEZET.

A magyar örökösödési jog fejlődése a mohácsi vésztől 1848-ig.

1. A nemesek öröklési joga.

Azok az alapelvek, melyek a nemesi birtokviszonyokra s ezek alapelveivel összhangban fejlődött örökösödési jogra vonatkozólag Verbőczy hármas könyvében foglaltatnak, irányadók maradtak 1848-ig, midőn a kor eseményei azoknak irányát másfelé terelték. Azok a kevés számu törvények is, melyek több mint három század lefolyta alatt, az öröklési jogra vonatkozólag hozattak, nem mondanak ki uj elveket, nem tartalmaznak sem lényeges változtatást, sem ujitást, hanem a meglevő intézkedéseket magyarázzák, vagy módositják. Azért mi is csak arra szoritkozunk, hogy e változásokat röviden felsoroljuk.

a) *Az ősi és szerzeményi* vagyon, illetve annak e minősége, közelebbről az 1723. évi 49. törv. czikk által körvonaloztatott, kimondatván: hogy, ha ősi birtok elidegenitése esetén, más birtok szereztetik, mindenekelőtt a szerzeményből az elidegenitett ősi vagyon kiegészitendő, és csak a mi ennek kiegészitése után fennmarad, tekinthető szerzeménynek. [1])

b) Hasonlólag a vagyon minőségének meghatározására vonatkozik az 1659. évi 36. törv. czikk, melylyel a leszármazó örökösök anyai örökségi részének biztositása czéloztatik, kimondatván: hogy miután gyakran megtörténik, hogy a szülék első nejeiktől származott fiaik hátrányára, az előbbi nővel örökösen birt javakra vonatkozó okmányokat megváltoztatják, uj adományozásokat és örökfelvallásokat eszközölnek, s ekép ily birtokból s annak jövedelmeiből szerzett javakból, előbbi házasságukból származott gyermekeiket, az ürügy alatt, mintha e javak az ő saját szerzeményeik lennének,

---

[1]) 1723. 49. törv. czikk. V. ö. 1655. 35 és 1659. 36. törv. czikkekkel.

kitagadni törekszenek; minél fogva kimondatott, hogy a nagykoru fiuk az összes anyai birtokból, tehát valamint az ősi, ugy az abból szerzett javakból, tekintet nélkül a későbbi szerzeményi s illetve örökfelvallási levelek tartalmára, a maguk illetményét osztály utján keresni jogositva vannak.

c) Ugyancsak a vagyon minősitése érintetik az osztatlan atyafiak által szerzett vagyonra vonatkozó törvényes intézkedések által is. [1])

Minthogy — mond az 1659. évi 54. törv. czikk — az osztatlan rokonokon gyakran nagy méltatlanság történik az által, hogy az egyik osztályos rokon szerző, a másik pedig pazarló, s mégis a szerzett vagyont távolabbi ágon való osztályos rokonával is megosztani, s igy azt saját szorgalma gyümölcseiből részesiteni tartozik; ennél fogva kimondatik: hogy a haszon és kár közössége csupán vérszerint való és egy anyától származott rokonok között foglal helyt. [2])

Ugy látszik azonban, hogy a bajt e törvény sem volt képes orvosolni, s azért az 1723. 47. törv. czikkben erre vonatkozólag pótlólag rendeltetett, hogy egyik vagy másik testvér csupán oly birtokot tartozzék közös osztály alá bocsájtani, mely az atyai vagy anyai ősi birtok jövödelmeiből szereztetett; más uton és módon szerzett birtokot azonban maga és örökösei részére megtartani jogositva van [3]); de más részről az osztatlan közös vagyon elidegenitése sem lévén megengedhető, az ily vagyonokra nézve tett felvallások a sérelmet szenvedett rokonok által érvénytelenithetők, s ily módon az elidegenitett vagyon birósági uton visszakövetelhető [4]).

d) A leányok örökösödésére nézve kiváló befolyással volt az a magyarázat, melyet a kir. Curia a leány negyed kiszolgáltatásának módjára nézve felállitott.

Fentebb kimutatni igyekeztünk, hogy valamint a Verbőczy kora előtti törvények, ugy Verbőczy hármas könyvének rendelkezései folytán is alig szenvedhet kétséget, hogy a leányok a fiágra szóló tiszta adomány folytán birt javakból, valahányszor azokban

---

[1]) V. ö. Tripartitum I r. 43—44. czim.

[2]) 1655. 49. t. czikk 1. §.

[3]) Ez által az I. r. 43. czimben foglalt rendelkezés lényegesen módosittatott.

[4]) 1723. 47. t. cz. 3. §.

az örökösödés megnyilt, a vagyon negyed részét, leány negyed czímén követelni jogositva voltak. A curiai gyakorlat azonban, valószinüleg a kor szelleme által befolyásolva, mely a család nevének és diszének fenntartását tüzte ki első főczél gyanánt, azt az elvet mondotta ki, hogy a leány negyed a jószágon fekvő teher lévén [1], az az adomány-jószágból csak egyszer adatik ki,[2] s mely birtokból már egyszer kiadatott, abból többé a későbbi ágakon leszármazott leányok a negyedet nem követelhetik, minélfogva a leány ág az ősi atyai javakból nemzedékek során át ki volt zárva. Az ez által előidézett viszás helyzet némi enyhítése végett szabályoztatott később a hajadoni jog, melynél fogva a leány negyedből kizárt későbbi leszármazó hajadon leányok tartásáról a férfi örökösök gondoskodni voltak kötelesek.[3] A hajadoni jognál fogva ugyanis a leányok atyjok halála után, annak örököseitől lakást, tartást és kiházasitást voltak jogositva követelni, mely jog a curiai gyakorlat által, szemben az oldalrokonokkal, oda terjesztetett ki, hogy a hajadon leány férjhez menetele s illetve haláláig az atyai javakat az oldalrokonoknak kiadni nem tartozott [4]. Ugyan e joggal birtak a leányok magszakadási háramlás esetén a királyi fiskus irányában is. [5])

e) *A házastársak jogviszonyai s illetve öröklési jogára* vonatkozó e korbeli törvények közül megemlitendő az 1687. évi XI. törv. czikk. Láttuk ugyanis fentebb, hogy Verbőczy hármas könyve szerint a gyermekek és végrendelet nélkül meghalt férj özvegye férjének ingó javaiban, tehát zálogos birtokaiban is örökösödik, de nem viszont, mert a nő ily minőségü javai annak halála után nem férjére, hanem az asszony rokonaira szállottak.[6] E viszás helyzeten kivánt segiteni az 1687. XI. törv. czikk, kimondván: hogy ily esetben a házastársak örökösödése kölcsönös, mint azt a házastársak között lévő közösségi viszony folytán a méltányosság is megkivánja [7]).

Végül ide számithatók azon ismételt törvényes intézkedések

---

[1]) Dec. 1. ad excisionem quartalitii.

[2]) »Ex lege quartalitium tantum semel solvi debet.« Dec. 10. ex aequalit. et inequalit. juris.

[3]) V. ö. *Wenzel* magyar magánjog II. köt. 432. lap.

[4]) Dec. 5. Divis. success.

[5]) Dec. 21. de acquisit. mobilium.

[6]) V. ö. Tripartitum I. r. 99. 100. és 102. cz.

[7]) L. 1687. 11. törv. cz. 1. §. V. ö. 1715. 100. és 102. t. czikk.

is, melyek szerint kimondatott, hogy az özvegy férje birtokait, s az arra vonatkozó okmányokat jegyajándéka fejében visszatartani, annál kevésbé elidegeniteni jogositva nincs.[1])

Az öröklési jogra vonatkozólag e korban hozott törvények közül kiváló figyelmet érdemel az 1715. évi 27. törv. czikk, melylyel a végrendelkezés módja s a végrendeletek kül- és belkellékei határoztattak meg. [2])

A másik kiváló figyelmet érdemlő esemény e téren a *hitbizományi intézmény* létesitése volt.

Annak az iránynak védői ugyanis, mely a család diszének fenntartását tüzte ki czéljául, a haladó korszellem s a szerzeményeknek ezzel kapcsolatban mindinkább tért foglalni kezdő jelentősége mellett, az ősiségi törvényeket a család fenntartásának biztositására nem látták többé elegendőnek, arra akartak tehát módot nyujtani, hogy lehetővé tétessék, miszerint a vagyonnak legalább egy része a család bizonyos tagja, vagy tagjai számára azok elidegenithetlen tulajdonaként kijelöltessék, s ez által a család fényének fenntartása mig csak a család egy tagja is létezik, biztosittassék. E czélból eszközölték ki a hitbizományi intézmény létesitését. [3])

Először csak a mágnásokra nézve sikerült annak létesitését kieszközölni, s az ezt megengedő 1687. IX. törvényczikk határozottan kijelenti, hogy e törvény a nemesekre nézve nem talál alkalmazást; [4]) azonban már 1723. évben e törvény a nemességre is kiterjesztetett [5]).

Hitbizomány csak a szerzeményi javakból volt alakitható, alapitásához a Felség jóváhagyása kivántatott meg. Az öröklés rendjét mindenkor az alapitó határozta meg. [6])

Mielőtt e kor öröklési törvényeinek, melyek a nemesek örökösödésére vonatkozólag hozattak, ismertetését berekesztenők, nem mellőzhetjük e kort oly igen jellemző ama tényt felemliteni, hogy

---

[1]) L. 1618. 61—1622. 67—1647. 105—1655. 25. t. cz.

[2]) L. 1715. 27. t. cz. V. ö. *Frank* i. m. I. k. 436. s köv. l.

[3]) L. 1687. IX. törv. czikk.

[4]) 1687. IX. törv. czikk 3. §.

[5]) 1723. 50. t. cz. 4. §.

[6]) L. 1687. IX. t. cz. 1723. 50. t. cz. V. ö. *Frank* i. m. I. k. 461. s köv. l. L. továbbá a magyarországi hitbizományok átalakitására az akadémia által koszoruzott pályamunkákat. Pest 1847.

alig van tárgy, melyre nézve oly számos törvényekkel találkoznánk, mint a fiskus örökösödésére, s illetve annak e részbeni tulkapásai megelőzésére hozattak. Az ország szenvedései a hatalom által viszszaélésekre s közegei által tulkapásokra zsákmányoltattak ki; az ország törvényei nem vétettek figyelembe és a korona hivatalnokai a nemesek javaiban, a törvényes eljárás mellőztével, kényük-kedvük szerint gazdálkodtak. Ez volt oka, hogy e részbeni visszaélések megszüntetése végett a fiskus háromlási jogát s az erre nézve követendő eljárást részletes törvényekkel igyekeztek szabályozni, melyeknek e korból egész sora fekszik előttünk, de melyek tárgyunkra nézve nagyobb jelentőséggel nem birnak, elegendőnek tartjuk azok puszta felemlitésére szoritkozni.[1])

2. A nem nemesek öröklési joga.

I. *A városi polgárok.* A városok, városi élet és városi elem fejlődésére e korszak nem volt oly kedvező, mint a vegyes házból származott királyok kora. Ugy látszik a nemesség féltékeny szemmel nézte a városi elem fejlődését s tekintélyének növekedését; nem voltak tehát inyére azok a kedvezmények sem, melyekben azok az egyes uralkodók által részesittettek. E szellem kifolyása volt az 1542. évi 33. törv. czikk, mely abból az indokból, mivel a királyi városok állitólag a közelebbi években nagyon kezdettek a nemesi vagyonra áhitozni, s e miatt több nemesek megölésével s azok birtokainak adomány utján közönségük részére történt megszerzésével vádoltattak, mi által az ország szent koronájának nyilvános sérelem okoztatik a miatt, hogy a községeknek adományozott birtokok, mivel örököseik soha ki nem halnak, a királyi fiskusra soha sem háramolhatnak; minél fogva kimondatott, hogy többé az ország szent koronájára hárult, vagy háramlandó semmi nemü birtokok, vagy birtokjogok városoknak semmi szin alatt se adományoztassanak.[2]) E szellem kifolyása az a törvény is, hogy a városok száma ne szaporittassék, s ha ő felsége mégis köztekintetek által indittatva, nagy érdemekért egy vagy más községet a városok sorába emelni méltónak találna, ez csak a törvényhozás utján legyen eszközölhető.[3])

---

[1]) Ily törvények: 1529. 27—1599. 31.—1647. 87.—1681. 37. és 39.—1715. 32. törv. czikkek.

[2]) L. 1542. 33. törv. czikk 3. §.

[3]) L. 1687. 17. t. czikk.

Ily szellem nyomása alatt e kor a városok magánjogi törvényhozására sem lehetett kedvező,[1]) s maradt a régiben minden. Alig egy pár törvényhely az, melyet e korszakból felemlithetünk. Ilyenek: annak határozott kimondása, hogy magszakadás esetén a városi polgár vagyona a városi fiskusra háramlik,[2]) hogy a városi polgárok magánszemélyek előtt kelt végrendeletei is hatálylyal birjanak.[3]) Végre a végrendeletek bel- és külkellékeire nézve az 1715. 27.[4]) s ez utóbbit némileg módositó 1840. XIV. törv. czikk.

Ezekkel ki van meritve mindaz, mit a városi polgárok öröklési jogának e korban történt fejlődésére vonatkozólag előadhatunk.

II. *A szabadalmazott kerületek* örökösödési rendszere szabadalmaik, helyhatósági szabályzataik és szokásaik által volt különkülön szabályozva, s ezekhez képest az ősi vagyonban való örökösödés általában a jogközösség elvén alapult; az örökösödési rendnek a lemenők, felmenők s oldalrokonokra vonatkozó szabályzásánál pedig lényegileg a nemesi s városi vagyonra nézve fennálló szabályokhoz hasonló szabályzatokra találunk.[5]) Jelesül:

a) *a jászok és kunok örökösödési jogáról az 1799.* évi február 13-án megerősitett statutumok negyedike intézkedik.

A törvényes örökösödésre nézve első sorban főjelentőséggel bir: az ősi és szerzeményi, másod sorban pedig az ingó és ingatlan javak közötti különbség.

Elvül szolgál ugyanis e szabályzat szerint is, hogy szerzeményi vagyonáról mindenki szabadon rendelkezhetik; ősi vagyona azonban törvényes örököseire száll.[6])

A törvényes örökösödésnél ugy az ősi, mint a szerzeményi javak tekintetében különbség volt az ingó s ingatlan javakban való örökösödés között és e részben a szabályzat eltért az országos törvényektől.

Mig ugyanis — mint láttuk — a szerzeményi javakban az országos törvények szerint, azok minőségére való tekintet nélkül, a fiuk és leányok egyenlően örökösödtek, a jászkun statutum szerint

---

[1]) V. ö. *Wenzel.* Magyar magánjog II. k. 433—434. lap.

[2]) 1649. 16. t. czikk.

[3]) 1655. 46. t. czikk.

[4]) 1715. 27. t. czikk 7. §.

[5]) V. ö. *Wenzel.* Magyar magánjog. II. k. 435. lap.

[6]) Jászkun IV. Statutum: »a successióról.« 1. §.

csak az ingóságok osztandók fel a fiuk és leányok között, az ingatlanok azonban kizárólag a fiukra szállanak, kik a szerzeményi ingatlanokból a leányok osztályrészét készpénzben kifizetni tartoznak. A vagyon értéke gyanánt annak vételára vétetett fel; ha pedig a vagyon nem pénzen szereztetett, akkor az megbecsültetett, és a becsárnak megfelelő osztályrész volt a leányoknak kifizetendő.[1])

Ha azonban az együtt szerző rokonok egyike csupán fiukat, a másik pedig csupán leányokat hágy hátra, az ily szerzeményi javakban a leányokkal együtt örökösödnek, mert ez esetben a leányok ugy tekintetnek, mintha fiuk lennének; e szabály azonban csak a közvetlen örökösökre nézve áll, és az ily módon öröklő leányok után már csak a fiuk birnak öröklési joggal s a leányok általuk készpénzben elégitendők ki.[2])

A fiág kihaltával az öröklési jog a leányágra szállott, és a fiág utósó tagja az ingatlan ősi javakról a leányág hátrányára nem intézkedhetett s rendelkezési joga csupán arra az összegre szoritkozott, mely az időnkénti osztályok alkalmával a leányoknak kifizettetett.[3])

A házastársak örökösödésére nézve igen lényeges körülményként emlitendő fel, hogy a nő közszerzőnek nem tekintetett, sőt a szerzeményi javakból csupán egy gyermekrész illette. Csak az esetben, ha a férj törvényes örökös nélkül halna meg, illeti a nőt a házasság alatti szerzeményekben az örökösödés.[4])

b) *A Hajdu városokban* lévő fekvő birtok Bocskay István erdélyi fejedelem által szabad hajduinak adott adomány alapján keletkezett, s noha e kiváltság által nemesség nem szereztetett, az annak alapján nyert birtok mégis a nemesi birtok természetével birt,[5]) s az öröklésre nézve is ugyanazok a szabályok állottak fenn, mint a nemesi javakra, csakhogy miután elkezdve Bocskay Istvánnak 1605. évi deczember 12-én kelt adomány levelétől, a hajduk birtokára vonatkozó egyetlen egy privilegium sincs, melyben az adományozás a mindkét nembeli utódok javára ne volna megalapitva, az örökösödésnél azok a szabályok követtettek, melyek a mindkét ágra szóló

[1]) Jászkun IV. Statutum 1. §.
[2]) U. o. 3. §.
[3]) U. o. 2. §.
[4]) V. ö. Statutum : »Az özvegy asszonyok jussáról.« 1. §.
[5]) V. ö. *Wenzel.* Magyar magánjog II. k. 154. l.

nemesi vagyonra nézve az ország törvényei szerint érvényesek voltak.[1])

c) *A szepesi XVI. városok* mindvégig lényegileg az 1370. évi szabályzatot követték, melyet az előbbi fejezetben bővebben ismertettünk. Itt tehát az ősi és szerzeményi vagyon közötti különbség egész 1848-ig nem birt nagyobb jelentőséggel.

d) *A fiumei kerületben* a római jognak az örökösödési viszonyok rendezésére nevezetes befolyása volt, s ennek folytán sem az ősi és a szerzett javak közötti különbség fenn nem állott, sem az örökhagyó végrendelkezési szabadsága korlátolást nem szenvedett. Szabályul szolgált, hogy mindenki teljes végrendelkezési szabadsággal bir, s a törvényes örökösödés csak akkor foglal helyt, ha az örökhagyó a vagyonról máskép nem intézkedett. [2])

III. *A jobbágyok örökösödése* e korban ujabb törvényes szabályozás nyert.

E szabályozásnál az ősi és szerzeményi vagyon közötti különbség, valamint az ági öröklés és a vagyon visszaháramlásának elve határozott kifejezést talált; továbbá elvül szolgált, hogy a fiuk és leányok egyenlő öröklési joggal birjanak, és hogy a szerzeményi javakról a jobbágyot teljes rendelkezési szabadság illesse. De más részről figyelembe kellett venni azt is, hogy az urbéri telkek fentartása, és a kellő munkaerő biztositása egyik fő követelmény lévén, ott hol ennek szüksége előtérbe lépett, az elvek kivételes korlátolást voltak kénytelenek szenvedni.

Ez elvből kifolyólag kimondatott:

a) hogy a jobbágyok minden ingó, s ingatlan szerzeményeikről szabadon rendelkezhetnek; [3])

b) hogy a jobbágyoknak minden ősi javaikban és végrendelet nélkül hátrahagyott szerzeményeikben a törvényes házasságból származott fiu és leány gyermekek egyenlően örökösödtek. [4])

De másrészről kimondatott az is:

hogy a földesur engedelme nélkül a belsőséget a külsőségtől elszakitani, vagy a jobbágy telket eldarabolni nem szabad, [5]) és

---

[1]) V. ö. *Wenzel*: i. m. II. k. 430. l.
[2]) L. *Wenzel*: i. m. II. k. 430. l.
[3]) 1836: IX. t.-cz. 9. §.
[4]) 1840: VIII. t.-cz. 2. §.
[5]) 1836; IV. t.-cz. 9. §.

hogy a telek rendszerint $^1/_4$ teleknél kisebb részekre el nem darabolható. [1]) Ebből kifolyólag a felosztás örökösödés esetén is csak a földesur engedelmével történhetett meg, s ha a telek fel nem osztható, vagy ha az illető örökösök azt felosztani nem akarják, azt maguk között tartandó árverés utján a legtöbbet igérőnek adhatják át; ha azonban az örökösöknek legalább fele kivánja,, vagy ha azok a jobbágyi terhek viselésére nem alkalmasok, a telek nyilvános árverés utján adandó el. [2])

Lemenők nem létében a felmenők örökölték elhúnyt gyermekeiknek minden ősi, úgy végrendelet nem létében szerzeményi javait is. [3])

A törvényes öröklésnél az ősi és a szerzeményi javak közötti különbség főleg a házastársak és az oldalrokonok öröklésénél lépett előtérbe.

A házastársak ugyanis a házasság tartama alatt szerzett vagyonra nézve közszerzőknek tekintettek, s egyik házastárs elhúnyta után a vagyon fele a másik házastársat tulajdonjoggal illette; ha gyermek nem maradt, s az örökhagyó szerzett javairól nem rendelkezett, úgy a közszerzeményi mint a házasság előtt szerzett javakban az öröklési jog az özvegyet illette; [4]) az ősi javak azonban az oldalági rokonokra szállottak. [5])

A javak minősége szerint tehát vagy az özvegy, vagy az oldalrokonok, és pedig kizárólag ezek örökö1tek, úgy hogy özvegy nem létében a végrendelet, s lemenők nélkül elhalt jobbágy szerzeményeiben, — ha oldalrokonok maradtak is, — s oldalrokonok nem létében az ősi javakban, — ha özvegy maradt is, — a földesurat illette az öröklés, ki azonban azokat nem volt jogositva megtartani, hanem más alkalmas jobbágynak kellett az eként reá szállott birtokot adni. [6])

A jobbágyok özvegyeire nézve az *özvegyi jog* is megállapittatott és kimondatott, hogy az özvegyet, mig férje nevét viseli, az

---

[1]) 1836 : V. t.-cz. 4. §.
[2]) 1840 : VIII. t.-cz. 4. §.
[3]) U. o. 5. §.
[4]) U. o. 8. és 9. §.
[5]) U. o. 10. §.
[6]) U. o. 11. §. V. ö. 13-al.

általa hátrahagyott vagyon haszonélvezete illeti; [1]) ha pedig gyermekei maradtak, azok atyjuk hagyatékán csak az esetben osztozhatnak, ha anyjuk tartásáról kellőleg gondoskodtak [2]). Oly esetben, ha a gyermekek, vagy közölük többen a férj előbbi házasságából származtak, az özvegyi tartás egy gyermekrészben állapittatott meg. [3])

3. Az erdélyi öröklési jog.

A mohácsi vész után bekövetkezett bel-, és külviszályok folytán Erdély is el lett az anyaországtól szakitva, mi törvényeinek is önálló fejlődésére szolgált álkalmul.

Az erdélyi jogfejlődés alapelvei ugyan a mult intézményeiben vannak lerakva, sőt mondhatni az egész öröklési jog, mint az 1848-ig fennállott, a mohácsi vész előtti időkből származik; de önállóan arról mégis csak e korszakban szólhatunk, nemcsak azért, mert a különválás e korszakban történt, de főleg azért, mert e korból származnak az egyes nemzetek törvényeinek hiteles gyüjteményei, melyek sok tekintetben kiváló érdekkel birnak.

Erdély közjogi felosztását követni előadásunk rendszerében annál is inkább szükségesnek véljük, mert e felosztás a magánjog fejlődésére is kiváló befolyást gyakorolt; szólunk tehát külön a *magyarok*, a *székelyek* és a *szászok* öröklési jogáról.

a) *A magyar földön*, s jelesül a magyar nemesség örökösödési joga mindvégig *Verbőczy* hármas könyve alapján volt szabályozva. A későbbi erdélyi törvényekben, jelesül az approbata és compilata constitutiokban jelentkező módositások annyira alárendelt jelentőséggel birnak, hogy külön felemlitésük is feleslegesnek mutatkozik. Még hátrább maradt e részben az erdélyi törvényhozás a magyarnál, mert még oly esetekre nézve is, melyekre ez utóbbi ujabb szabályokat alkotott, p. o. a jobbágyok örökösödésére nézve, Erdélyben mindvégig a régi állapot maradt fenn, [4]) és ha általában

---

[1]) 1840: VIII. t.-cz. 16. §.

[2]) U. o. 17. §.

[3]) U. o. 18. §.

[4]) Felemlithető itt az a változás mely, az approbata constitutiok által az özvegynő öröklésére hozatott, s mely szerint azt férje szerzeményének csak 1/3 részére nézve illeti az öröklési jog: »Mindazonáltal — mond az appr. const.

szabályok nem léteztek, p. o. a végrendeletek kellékeire nézve, a szokás szolgált mindvégig irányadóul. [1])

A magyar nemesek és jobbágyok öröklési jogára nézve tehát csak is a múlt korszak tárgyalásánál elmondottakra hivatkozhatunk.

A magyar városokra vonatkozólag pedig abba a kényszer helyzetbe jutottunk volna, hogy azokat adatok hiányában teljesen mellőzni legyünk kénytelenek, ha egyik szorgalmas buvárunk az 1603. évben keletkezett »Kolozsvári tractatusnak a successióról« napfényre hozatala által, [2]) nem nyujtott volna oly adatot, melyből legalább azokra az alapelvekre vonható biztos következtetés, melyek a városi polgárok öröklési jogának szabályozásánál a magyar földön irányadók voltak.

Az öröklési jog alapjául a házassági vagyonjog szolgált, mely annál érdekesebb, mert a szászoknál divó vagyonközösségi rendszer, s az ősi szerzeményi vagyonra alapitott magyar öröklési rendszer közötti különbséget törekedett kiegyenliteni; ennélfogva intézkedései igen sajátlagosak a maguk nemében.

A tractatus ugyanis kimondja, hogy miután a véregység alapja a tisztességes házasulás, a házastársak minden javai, legyenek azok ingók, vagy ingatlanok, ősiek vagy szerzeményiek, közösek legyenek; melyekből minthogy a férfi méltóságosabb személy az asszonynál, amazt a vagyonból két rész, mig emezt egy rész illetendi; [3]) melyet, ha az egyik házastárs gyermekek nélkül elhal, a másik házastárs az elhalt rokonainak kiadni tartozik. [4])

III. r. 30. cz. — meghalt Jobbágynak ingó javaiban az özvegy asszonyok csak *harmadosok.*«

[1]) V. ö. *Dósa :* Erdélyhoni jogtudomány II. k. 383. l.

[2]) *Vajkay Károly*: Kolosvári tractatus a Successióról. Budapest, 1875.

[3]) »Minthogy az marhaszállásnál, miképpen a vérségnek fundamentuma a tisztességes házasulás: a régi eleink is úgy végezték, és minekünk kézről kézre adták, hogy a két testnek egyben társalkodása szerint, mindkét személynek javai is, mind ingók s mind ingatlanok, mindenestől egyben elegyedjenek és egygyé legyenek, akár östől maradtanak, akár maga keresményi volnának, melyekben miképen a férfiu méltóságosabb személy az asszonyi állatnál, azonképpen az közönséges jóknak birtokához is felebb való köze vagyon; mert a férfiu mindenekben két részes, az asszony pedig csak harmados.« Tractatus IV. Titulus IV. *Vajkay* id. művében 23. lap.

[4]) Annak okáért, ha valamely férfiunak felesége meghalna és gyermekei nem maradnának, tartozik a felesége atyafiainak az ő nemzetségüknek ágo-

Ennyiben tehát a vagyon eredetére való tekintet nélkül vagyonközösség állapittatik meg; de ezt a kor szellemében gyökerező felfogás nem hagyhatta ennyiben, hanem az ősi vagyonnak a családban leendő fenntartásáról való gondoskodást is szükségesnek látta, mit a fentebbi elvvel akként vélt kiegyeztethetni, hogy kimondotta, miszerint az ősi vagyon annak házastársnak rokonaira száll, a melynek ágától az származott, kik azonban az életben maradt házastárs $^{2}/_{3}$ részbeni illetményét készpénzben tartoznak kifizetni, hogy igy — mint mondja a tractatus — »*az östül maradt örökség eképen más nemzetségre ne szálljon és az örökségtől el ne szakadjon, kiben az városnak régi megörzött rendtartását kell követni.* [1])

Tehát a vagyonegység elvének felállitása mellett is megkivánta őrizni a tractatus a hazai felfogást, mely az ősi és szerzeményi vagyon közötti különbségben, s illetve a rokonok közötti jógközösségnek a magyar nép vérévé vált elveiben nyilvánul,

Ezt az elvet alkalmazva részleteiben is a szabályzatt, de sokszor a magyar jogtól való lényeges, s igen sajátlagos eltérésekkel.

A gyermekek öröklése a jogegyenlőség, az oldalrokonok örökösödése pedig a jogközösség elvén alapszik; az utóbbi a jogosultak sorrendjére nézve az ugynevezett törzsi, vagy parentalis rendszert követvén.

Ehez képest első sorban örökölnek egyenlő joggal a fiuk és a leányok, s ha lemenők nem maradtak, az oldalrokonok, a rokonsági fok közelsége szerint abban a vagyonban, mely águktól származott. [2])

Eddig tehát teljesen megegyez a magyar örökösödési jogrend-

---

zatja szerint az harmadát kiadni. Hasonlóképen ha a férfi meghal és magszakad, a felesége tartozik két részt kiadni azoknak a kiknek illik. U. o. 2. §.

[1]) L. Tractatus V. titulus 1. §. 1. h. 34. lap.

[2]) »Hogy annak okáért minden embernek holta után legelőször az örökség az igaz lineán való fiak, leányok és unokák, kik valamig fennállanak és találtatnak, mindaddig is soha az oldalról való atyafiak az hagyott jókhoz, marhákhoz nem férhetnek, hanem ha e félék nem volnának, vagy magvok szakadna, ugy jutnak azután az oldaltul való atyafiak a jóknak örökségéhez, ugy mindazonáltal, ha az ő nemzetségöknek ágazatját egyenesen arra a főre vihetik, a kitől a meghalt személy származott, és ha arról is bizonysága leend, hogy az eleják mindkét felről való osztós atyafiak voltak, és voltaképen megosztoztanak egymással.« Tractatus II. Titulus 2. §. i. h. 32—33. lap.

szerrel; de nem igy a felmenők örökösödésére nézve. A szülék gyermekeik után ugyanis csak abban az esetben örökösödnek, ha velők vagyonközösségben éltek. E szabály felállitásánál, úgylátszik, a tractatus Verbőczy által kimondott elvet akarván magyarázni, azt »mondja: az atya a fiunak és a fiu az atyának szintén a közöttük való osztozásoknak előtte tartoznak egymásnak közönségesen keresni.« De ha az osztály megtörtént, a gyermekek vagyonában nem a szülék, kik — mint a tractatus mondja, — az ő részüket felvették, hanem az oldalágúl való atyafiakra szállanak. [1])

Ez az intézkedés annyival feltünőbb, mert az országos törvények és szokásokkal nem csak hogy ellenkezik, hanem határozott ellenlétben áll a szászok jogával is, mely utóbbinak a kolosvári tractatusra való befolyása sok helyen, p. o. a vagyonközösségre, s különösen a házastársaknak a közös vagyonban való részesülési arányára, kétségbevonhatlanúl jelentkezik.

Intézkedik a szabályzat a végrendelkezésről is. Elvül állitja fel, hogy az ősi vagyonról végrendelkezni nem szabad, s ha erről intézkedés történnek, az érvénytelen; [2]) szerzeményi vagyonáról azonban mindenki szabadon rendelkezhetik. [3]) E tekintetben is tehát az országosan divó elveket követi, annak a magyar jog egész lényét átkaroló elvnek szem előtt tartása mellett, hogy a törvényes örökösödés a szabály, a végrendeleti öröklés csak kivétel e szabály alól. [4])

b) *A székelyek* — mint Verbőczy is emliti — mindig saját külön törvényeik szerint jártak el, [5]) melyeket azonban csak is az 1555. évi nemzeti konstituczіojokból, s később az approbata és compilata constitutiókban foglalt czikkekből ismerünk.

---

[1]) Tractatus. II. Titulus 3. §. i. h. 33. lap.

[2]) . . . . »ez okáért a ki testamentumot vagy egyéb végzést csinál, igen meglássa, hogy valakinek östől maradottat ne hagyjon, a melyet ő nem keresett, mert az ilyen testamentumnak semmi helye és ereje nem lehet.« VIII. titulus 1. §. i. h. 49. lap.

[3]) »Minthogy pedig minden ember a mit maga fáradsága, munkája, vagy házasság után is találhat, a kinek akar és végezhet akárkivel, ha maga keresményéről tészen testamentumot, mindenkor és mindenütt helye lészen, akár férfi és akár asszonyi állat legyen, akárkinek is ellenmondása avagy tilalma ellen nem állhatván.« U. o. 2. §. i. h 49—50. lap.

[4]) V. ö. *Vajkay* i. m. 47. lap.

[5]) Tripartitum III. rész. 4. czim. 7. §.

Az ősi és szerzeményi vagyon közötti különbség, valamint az ági örökösödés, s illetve a vagyonnak visszaháramlása a székely öröklési jogra is kiváló befolyással van.

A tiszta székely örökségi javakban (haereditates purae siculicae), mint ősi családi hitbizományokban, [1]) kizárólag a fiukat illeti az öröklési jog; [2]) a leányokat csak az esetben, ha fiu örökös nem létezik; [3]) s fiu nem létében az ily módon örökösödő leány *fiuleánynak* neveztetik, [4]) ki tehát a férfi oldalági rokonokat az öröklésben megelőzi.

Oly esetben azonban, ha fiu leány jobbágyhoz megy nöül, jogában áll az oldalrokonoknak az ősi vagyont valódi becsárának megtéritése mellett magukhoz váltani. [5])

Ezek az öröklési szabályok mindazonáltal csak az ősi vagyonban való öröklést tárgyalván, az ingó javakban, melyekhez a pénzen szerzett fekvőségek is tartoztak, való örökösödésre az általános hazai törvények voltak irányadók, minek folytán e javakban mindkét

---

[1]) *Schuller Liblay:* Siebenbürgische Rechtsgeschichte II. kötet. 152. lap.

[2]) »Ha valamely embernek fia és leánya vagyon, az örökség a fiait illeti; de úgy, hogy a fiu a leányt, kiki maga székének törvénye szerint kiházasitsa. *Székely nemzet constitutiói 20. lap.*

[3]) Ha két férfiu egy ember gyermeke, egyiknek fia, másiknak leánya vagyon, a leány oly örökös az atya örökségében, mint a fiu.« U. o. 21. p. — Ha valamely embernek két leánya vagyon, fia nincsen, atyjokról maradt ősiségek egyaránt illetik őket.« 22. p. »Valamely embernek két leánya vagyon, egyik leánynak fia, másiknak leánya vagyon, a leány is olyan örökös anyja jószágában, mint a fiu; de ha a leánynak fia és leánya lészen, a fiu a leányt kiházasitja belőle.« 23. p.

[4]) A székely örökség — mond Benkő — vagyis jószág csak egyedül a fiakat illeti, a leányok pedig az atyjuk javaiból csupán kiházasittatnak; hogymindazonáltal valaki közülök férfi magzat nélkül meghalálozván, csak leány magzatokat hágy maga után, annak javai leányaira háramlanak, és az ilyen leányok *fiu leányoknak* neveztetnek. — Imago natianis siculicae. Erdélyországi nemes székely nemzetnek képe. Kolosvár 1806. 65. lap.

[5]) »A hol szabad örökségek Lófőjé, Drabanté találtatnék, kiknek fiu ágon defectusok volna, azokat leányi jussal jobbágyi örökséggel a tisztek semmiképen se engedjék tenni, vagy lenni; de hogy az olyan Lófő, vagy drabant leányokat concernálható örökséget jó lelkiismeretü hites emberek becsüljék meg, s igazi böcs szerint való árát a leánynak, vagy asszony-embernek *közelebb* való férfiu ember zászló alatt szolgáló atyafia tegye, s legyen azé a jószág.« Approbata constitutio. III. r. 76. cz. 13. cz. 4. p.

nemü leszármazókat egyaránt illeti. [1]) A gyakorlat ezt annyiban módositotta, hogy csupán a férfiakat illető jószágok szomszédságában fekvő, s azokkal együtt leendő kezelés végett vásárlott jószágok a fiukra szállottak, s ezek csupán e javak becsárával elégitették ki a nővéreket. [2])

A székely öröklési törvények az oldalági örökösödésre nézve nem tartalmazván szabályokat, e részben a szokás s különösen a birósági gyakorlat szolgált zsinórmértékül, mely szerint a lemenők örökösödésének az az alapelve, hogy a fitestvérek a nővéreket kizáró előjoggal birnak, és az oldalági örökösödésnek az az általános szabálya, hogy a közelebb izbeli rokon megelőzi a távolabbit, ugy egyeztetett össze, hogy:

1. az örökhagyónak ősi családi székely öröksége ugyanaz ágbeli, hozzá közelebb álló firokonokat illeti, bár közelebb izbeli nőrokonai legyenek is; s a nőket csupán az esetben illeti az öröklési jog, ha a meghalt ágán firokonok nincsenek, s fiu-leány sem maradt hátra. Ez esetben a közelebbi ágon levő nők a távolabbi ágon levő férfiakat megelőzik; tehát a távolabbi ág csak a közelebbi ágon levő mindkét nemü rokonok kihalta után jut az örökséghez. [3])

2. Az ősi örökséghez nem tartozó hagyatékban több rendbeli itéletek szerint:

a) azok a fekvők, melyek az örökhagyó elődeitől csupán fiu maradékok számára szereztettek, s a székely örökséggel egyesitve szállottak a szerző örököseire a későbbi örökösödésnél mindig ősi örökségnek tekintettek, s az örökösödés az erre nézve fennálló szabályok szerint történt;

b) más fekvőségek, valamint az ingók is az oldalági öröklés általános szabályai szerint az elhúnyt mindkét nemü közelebbi rokonait egyaránt illették;

---

[1]) L. *Dósa* i. m. II. k. 383. lap. *Schuller Libloy* ezzel ellenkezőleg azt állitja, hogy a szerzeményi fekvőség csak akkor száll a leány ágra is, ha határozottan mindkét ág részére szereztetett. (Siebenbürgische Rechtsgeschichte II. k. 152. l.) de forrásokra nem hivatkozik, mig *Dósa* indokolt véleménye mellett a fennállott gyakorlatra hivatkozik.

[2]) *Dósa*: i. m. II. k. 383. lap.

[3]) Már 2451-ben Hunyadi János és Vizaknay Miklós gubernátorok által kiadott itéletekben ez az elv lett kimondva, mely itéleteket, több ujabb korbeli téletek az ősi szokás hű tolmácsolóinak nevezik. L. *Dósa*: i. m. II. k. 386. lap.

c) ugyan-e szabály állott az anyai javakra is, ha az anyai jószág nem fiu-leányi örökséget képezett. [1])

Végül, mint egyik kiváló sajátságát a székely örökösödési jognak kell megemlitenem a magszakadás esetét. Hogy ugyanis a foglalás utján szerzett székely földnek eme sajátsága fenntartassék, s minden fejedelmi jogtól való mentessége biztosittassék, a magvaszakadt székely jószágai nem a fiskusra, hanem ősi szokás szerint szomszédjára szállottak. [2])

C) A szászok örökösödési jogának [3]) alapja a házastársak közötti vagyonközösség volt, mely — ugy mint a magyarországi szászoknál — olyképen volt szabályozva, hogy a férfit a közös vagyon $^2/_3$, a nőt pedig $^1/_3$ rész illette. [4]) A tulajdonjognak ez az aránya kihatott az egész öröklési jogra, s minthogy következetesen keresztül is lett vive, a vagyon ősi, vagy szerzeményi minősége az örökösödésre befolyással nem volt.

Ez elv szem előtt tartása mellett, a rokonsági fok közelségére van az öröklési rend alapitva, minél fogva rendszerint öröklés foglal helyt [5]) következő négy — egymást kizáró — osztály szerint:

1. A lemenők.
2. A felmenők.
3. Az oldalrokonok.
4. A község.

A nem az öröklésre befolyással nem volt, fiuk és leányok tehát minden osztályban egyenlő öröklési joggal birtak.

---

[1]) L. *Dósa*: i. m. II. k. 396—397. lap.

[2]) Irott törvény e részben nincs (L. *Dósa*: i. m. 407. l.) de a nép szokására hivatkozik *Rákóczy György* 1636. évi privilegiuma: » . . . . . . in suae generationis utriusque sexus homines more tamen et consvetudine ipsorum antiquissimo observato.« Hütlenség esetén azonban az 1557. évi törvény óta a fiskus elkobozta a jószágot. V. ö. *Schuller Libloy*: i. m. II. k. 157. l.

[3]) A szászok jogai Báthory István által 1583. évben kiadott helyhatósági statutumok által nyertek szabályozást, s melyek 1848-ig érvényben voltak.

[4]) »Quandoquidem maritus et uxor matrimonio, et communionem ut corporum, ita omnium rerum conveniant, merito quoque optima et aequa consvetudine suis facultatibus mutuo cum liberis eorum, ad communem vitae necessitatem fruuntur; ac usu receptum est, ut ex universis bonis bes ad maritum triens ad uxorem pertineat omni dotis jure cessante.« L. Statuta jurium Municipalium saxonum in Transilvania. 1583. Lib. II. Tit. IV. §. 1.

[5]) V. ö. Schuller Libloy i. m. II. k. 225. l.

A törzsek szerinti örökösödés csak is az első, vagyis a lemenők osztályában foglalt helyt; [1]) minden más esetben az öröklés fejenként történt akként, hogy az ugyanaz ágon levő közelebbi izbeli rokon a távolabbit kizárja, [2]) (p. o. a testvér az elhalt másik testvér gyermekét.)

A képviseleti jog tehát csak is a leszármazók osztályában nyert alkalmazást, ebben az osztályban azonban teljes mérvben alkalmaztatik ugy, hogy az unoka nemcsak menynyiségileg követelhet ugyanolyan részt, mint elhúnyt szülője, hanem minőségileg is ugyanazt a részt követelheti, melyet szülője, ha életben lett volna, követelni jogositva lett volna. [3])

Fogadott és törvényesitett gyermekek a törvényesekkel egyenlő öröklési joggal birnak. A törvénytelen gyermekek csak anyjuk után örökösödnek. [4])

Ha lemenő örökösök nincsenek, de a szülék, vagy azok egyike életben van s testvérek is maradtak, az öröklés ahoz képest különbözik, hogy vagyonközösségben volt-e az elhalt gyermek szüleivel és testvéreivel, vagy nem? Az előbbi esetben ugyanis a szülék a testvérekkel együtt örökösödnek; az utóbbi esetben pedig, vagyis ha a szülék és gyermekek között az osztály már megtörtént, az elhalt gyermek után az életben levő szüle, az elhúnyt testvéreinek kizárásával egyedül örökösödik. [5]) Ha csak az egyik szüle van életben, az elhalt gyermek hagyatéka egészen őt illeti. [6])

---

[1]) Statutum Lib. II. Titulus II. §. 1.

[2]) L. Stat. Libr. II. Tit. II. §. 9. Fratres et sorores, non extantibus descendentibus et ascendentibus, defuncto succedunt *et excludunt liberos fratrum, et sororum suorum.*

[3]) Egy 1845. évben 5160. sz. a. kelt udvari rendelvény szerint ugyanis . . . . »ut nepotes quorum parentes mortem obierunt, decendentibus avo vel avia in locum parentum succedant, non solum tam magnam verum plane *illam ex haereditate defuncti portionem* percepturi, quam eorum parens adeptus esset, si supervixisset.« Közölve *Schuller Libloy* i. művében. II. k. 225. l.

[4]) Hasonlólag a »Sachsenspigel« I. 17. rendelkezéséhez, ama ős német elv szerint: »Je neher der Sipp, je neher dem Erbe.«

[5]) Statut Lib. II. Tit. II. §. 6. . . . »Quod si defunctus post se reliquat patrem vel matrem simul et jam fratres et sorores, qui cum parentibus in bonis indivisis sedent, illi simul defuncto ab intestato succedunt. Habita autem divisione bonorum inter parentes et filios mortuo aliquo filiorum secundum. Jus Saxonicum parentes succedunt exclusis fratribus et sororibus.

[6]) V. ö. *Schuller Libloy* i. m. II. k. 226. l.

A nagyszülék izek szerint örökösödnek a vagyonközösség elve szerint meghatározott részekben, t. i. az atyai ágon levő nagyszülékre a hagyaték $^2/_3$ része (bes), az anyai ágon levő nagyszülékre pedig annak $^1/_3$ része (triens) száll. [1])

A hagyatékból járó rész arányára nézve ez az elv nyer érvényt a távolabbi foku rokonok öröklésénél is.

Jelesül:

A félvérek, ha teljes testvérekkel együtt örökölnek, a hagyaték $^1/_3$ vagy $^2/_3$ részében osztoznak ahoz képest, hogy atyjuk, vagy anyjuk volt közös; [2]) szintén igy a különböző házasságokból származott gyermekek is, kiknek t. i. sem atyjuk, sem anyjuk nem közös, s ennélfogva a nő gyermekei a hagyaték $^1/_3$, a férfi gyermekei pedig annak $^2/_3$ részét kapják örökségül. [3])

Ugyane módon történik az osztály az oldalrokonok öröklésénél is, vagyis az atyai oldalrokonok a hagyatéknak mindig $^2/_3$ részét, mig az anyai oldalrokonok annak $^1/_3$ részét kapják örökségül. [4]) A rokonsági fok közelsége nem általában, hanem minden ágra nézve külön befolyással bir az örökösödésre; azaz a vagyon a fentebbi arány szerint felosztatván, az atyai részből az atyai ágon, az anyai részből az anyai ágon lévő legközelebbi rokonok örökösödnek; tehát az egyik ágon levő távolabbi rokon konkurrálhat a másik ágon való közelebbi rokonnal; p. o. az atyai nagybátya az anyai nagybátyával, vagy az atyai ágon lévő testvérgyermek az anyai ágon levő unoka gyermekkel stb. [5])

Magszakadás esetén az örökség a városi fiskusra száll. [6])

---

[1]) Stat. Lib. II. Tit. II. §. 7. »Si autem defunctus descendentes non habuerit, praeterquam ascendentes: avum paternum etiam avum maternum duo illi avi ab utraque linea ad haereditatem admittuntur: ita ut avus paternus in quaesitis ex linea paterna, avus maternus in quaesitis ex linea materna defuncto succedunt.«

[2]) Stat. Lib. II. Tit. II. §. 10.

[3]) U. o. §. 11.

[4]) U. o. §. 12.

[5]) V. ö. *Schuller Libloy* i. m. II. k. 226. lap.

[6]) Stat. Lib. II. Tit. II. §. 13.: »Intestatorum res, qui sine legitimo haerede, vel ex qualibet sanguinis linea conjunctis discesserint, reipublicae rationibus vindicentur. V. ö. *Eder*: de initiis Saxonum in Transylvania . . . . . »Ipsa civitas Cibiniensis et libertate, et consvetudine semper et ab antiquo usa et gavisa fuerit, ut dum et quando aliquem ex ipsis ab hac luce absque haeredibus

Mint sajátlagos intézménye a szász jognak, emlitendő meg, hogy abban az időben ugy a hazai, mint a véle rokon külföldi törvényekben ismeretlen köteles rész intézményét, habár nem e czimen is, találjuk meghonositva.

Az ősi és szerzeményi vagyon közötti különbség ugyan is,mely a haza többi lakosai gyermekeinek biztositására elegendő védelmet nyujtott, a szasz jog szerint ismeretlen lévén, a végrendelkezési szabadság más módon való megszoritásáról kellett gondoskodni.

Ennél fogva kimondatott, hogy a végrendelet a lemenők, felmenők és testvérek törvényes részét nem sértheti. E törvényes részt a hagyaték $^{2}/_{3}$ része képezte; tehát vagyonközösség esetén előbb a közösvagyonból levonatott a másik házastársat illető rész, s a fennmaradt $^{1}/_{3}$ része felett lehetett csak az illetőnek szabadon rendelkeznie. [1])

Ha a fentebb emlitetteknél távolabb foku rokonok maradtak, a szabad rendelkezés semmi korlátolás alá sem esett. [2])

---

decedere contingeret, ex hunc domus et aliae haereditates talis decedentis ad constructionem et aedificationem ejusdem civitatis recipi et exponi deberent.« 156. lap.

[1]) L. Stat. Lib. II. Tit. V. De Testamentis 1—17. §§.

[2]) U. o. 11. §. »Omnibus tam parentibus, quam liberis ac etiam fratribus ac sororibus de inofficioso agere liceat. Cognati vero qui sunt ultra fratrem obtinendi spem non habebunt.«

IV. FEJEZET.

A magyar örökösödési jog mai érvényében.

1. Örökösödési jogunk átalakulása.

Öröklési jogunk átalakulására az első lépés az 1848. évi XV. törv. czikk folytán történt, az ősiség eltörlése által, mely egyidejüleg azt is kimondotta, hogy ennek folytán az igazságügyi ministerium a polgári törvénykönyv kidolgozásával megbizatik.

Az utóbbi meghagyás teljesülése azonban mind e mai napig csak is a jámbor óhajok sorába tartozik. Nehéz időket s több rendbeli ideiglenességeket kellett átélnünk, hogy ma is ideiglenes állapotban legyünk.... s leszünk isten tudja meddig!

Az első ideiglenes időszak az ősiség eltörlésével vette kezdetét, és tartott az 1852. évi november 29-én kelt ősiségi nyiltparancs s illetve az osztrák polgári törvénykönyvnek 1853. május 1-éig történt életbeléptetéseig.

Ez időszakban az ősiség eltörlése az örökösödés körül gyakorlott eljárásra nézve semmi lényeges befolyással sem volt, más törvény hiányában a biróságnak a fennálló törvények szerint kellett eljárnia, s ennélfogva az öröklés abban a rendben történt, mint azt az 1848-ig fennállott törvények megállapitották. Jelesül a jogközösség, a jogegyenlőség, vagy jogegyenlőtlenség elve, az adománylevél, vagy az első szerző intézkedéseihez képest teljes mérvben alkalmaztatott. A fiágat illető javakban kizárólag a fiág örökösödési joga állapittatott meg, s a nőágbeliek eme javakból pusztán a leánynegyed, illetve a hajadoni jogra szorittattak; szintugy a felmenők s oldalrokonok öröklése is a régi elvek szerint a visszaháramlás elvének teljes mérvben való alkalmazása mellett történt.[1])

A második korszak akkor vette kezdetét, midőn az 1852.

---

[1]) V. ö. *Kallós:* A magyar polgári jog alapelvei. 357. lap.

november 29-én kelt, s az ősiségi s egyéb birtokviszonyokat szabályozó patens romboló hatását megkezdette. Óhajtva várta a nemzet e törvényt, mely e százados, és évek során át gyakran méltatlanul is bántott, intézmény eltörlésének gyakorlati alkalmazását létesitse; de ha — mint tagadhatlan — tulélte is magát az ősiség, ha volt is az ősiségnek, — a mint tagadhatlanul volt is, — főleg az oly nagy mérvben eltorzitott s kiterjesztett ősiségnek, minővé a gyakorlat fejlesztette, sujtó hatása az iparra, hitelre s jóllétre;[1]) más halált érdemlett volna, nem oly elbánást, melynél fogva egy tollvonással semmisitettek meg száz meg száz családok legtörvényesebb jogai.

Kinek csak némi fogalma van is a magyar jogviszonyok bonyolódott voltáról, az elfogja képzelni, hogy egy évi határidő mily megbotránkoztatóan rövid volt arra, hogy ugy szóllván az összes magyar nemesség századokon át bonyolitott jogviszonyait rendezni, s az illető jogait érvényesiteni e rövid idő alatt képes lehessen. A következmények súlyosak, fájdalmasak voltak, mélyen behatottak a magyar nép benső viszonyaiba, s csak az absolut hatalom réme volt, mely e fájdalom nyilvános kitöréseit elnémitotta!

Az öröklési jogra e pátens 9. §-a vonatkozik, mely szerint az ált. polg. törvénykönyv hatályba lépte napja előtt keletkezett öröklési igények, örökösödési perrel csak akkor érvényesithetők, ha az ilyes igények keletkezésétől az osztrák polgári törvénykönyv hatályba lépteig 32 év még el nem telt. Az ilyen még be nem peresitett igények iránt azonban, különbeni elenyésztük mellett, az általános polgári törvénykönyv hatályba lépte napjától számitandó egy év alatt a per meginditandó volt.[2])

A régi magyar örökösödési rendszernek ezzel meg volt adva a halálos döfés, hogy helyt adjon az azzal teljes ellentétben álló osztrák törvénynek, s csak is az osztrák törvény hatályba lépte előtt kötött házasságokra nézve fenntartott közkeresményi jogban [3]) pislogott fel halványan egykor oly fényesen ragyogó létének szomoru emléke.

Az osztrák törvény uralmának beláthatlan időre tervezett korszaka azonban nem sokáig virágzott. Az 1861. évi oktober 20-án

[1]) V. ö. *Tóth L.* Az ősiségi nyiltparancs magyarázata. 7. l.

[2]) L. erről részletesebben *Tóth L.* id. müvében 116 s köv. lap,

[3]) L. ősiségi nyiltparancs 12. §.

kiadott diploma által a nemzet magánjogi törvények alkotásához való jogaiba visszahelyeztetvén, az idegen jog iránt táplált ellenszenv országszerte oly élesen nyilvánult, sőt a határozott ellentállás oly mérveket öltött, hogy annak hatályát a törvényhozás intézkedéseig sem látszott tanácsosnak fenntartani; s az e végből alkotandó, ideiglenes kiegészitő szabályok létesitése végett hivatott össze az országbirói értekezlet.

Hogy e tanácskozmány, a viszonyok befolyása alatt s a mü létesitésére rendkivül rövid idővel rendelkezve, s másrészt munkálatát nagyon is ideiglenesnek s rövid időre számitottnak tekintve, de keze az által, hogy törvényhozói hatalmat nem gyakorolhat, kötve lévén,[1]) nem létesithetett tökéletes munkálatot, azt a fenntebbi viszonyok folytán minden elfogulatlan szemlélő természetesnek fogja találni.

Különösen nehéz volt azonban állása az örökösödési jog szabályozásánál.

Tanusitja ezt az is, hogy egy tárgya sem volt az országbirói tanácskozmánynak, melynél a nézetek annyira szétágaztak volna. E vélemények s javaslatok annál inkább érdekesek feltett tárgyunkra vonatkozólag, mert épen annak a kérdésnek, melylyel e mű kiválólag foglalkozni kivån, megoldása képezte e tanácskozmányok sarkpontját.

Az albizottság, kifejtve azokat a nehézségeket, melyek az esetben felfognának merülni, ha az ősiség eltörlése után hazai törvényeink alkalmaztatnának,[2]) s miután továbbá a törvényhozás folyto-

---

[1]) L. a bizottság jelentését (*Ráth* országbirói értekezlet 68. l. »E bizottságot — mond e jelentés — törvényhozási jogok nem illetvén, sem törvényeket nem alkothatván.... feladata csak az lehet, hogy midőn hazai törvényeinket életbeléptetni javalja, ezzel egyszersmind a módokat is jelölje ki, mikép kellessék azon hézagokat, melyeket az ősiség eltörlése a hazai törvények alkalmazásában ejtene — kipótolni.

[2]) Ilyeneknek sorolja fel:

a) hogy az örökösödési keresetek annyifélekép lennének megbirálandók, a hányféle örökösödési törvények vannak helyre, vagyonra és polgári állásra vonatkozólag; b) a hajadon és özvegyi jog, melyek az ősi javakból fizetendők, az ősiség eltörlése után többé nem létezhetnének; c) a szülék gyermekeiket teljesen kizárhatnák, mert ősiség nem létezik, szerzeményeiről pedig mindenki szabadon intézkedhet; d) az oldalági rokonok épen nem örökölhetnének, mert azokat csak ősi javakban illette az örökösödés, ilyenek azonban az ősiség meg-

nossága tekintetéből sem azt nem merte javasolni, hogy a küszöbön álló törvényhozásig minden perek szüneteljenek, miután végre az ősiségi patenst pótló ideiglenes intézkedések alkotása a tanácskozmány illetékességi körén kivül eső törvény alkotást feltételezné, — kelletlenül bár — de kimondotta abbeli véleményét, hogy az ősiségi patens, mind a folytonosság, mind a jog egyformaságának fenntartása végett, fogadtassék el, mint olyan, mely az országgyülés további intézkedéseig zsinórmértékül szolgáljon mindazon jogviszonyok megbirálásánál, melyek végett az megalkottatott s 1853. évi május 1-ső napjától kezdve ez ideig gyakorlatban is alkalmazva lőn.[1]) Ennél fogva e pontra vonatkozólag véleményét következőleg formulázta:

»*Az 1852. évi november 29-én az ősiségi jogviszonyok rendezésére kibocsájtott császári patens egész kiterjedésében és az austriai polgári törvénykönyvnek, ebben az örökösödés minden nemére alkalmaztatni rendelt szabályai továbbra is ideiglenesen fenntartatnak.*«[2])

E vélemény azonban az értekezlet körében igen nagy visszahatásra talált, s három külön vélemény lett ellene beadva, melyek ketteje az alválasztmány egyes tagjai, a harmadik pedig annak tekintélyes kisebbségétől származott.

Az első különvélemény, szemben az albizottság többségének véleményével, a másik szélsőséget foglalta el.

Mig amaz ugyanis az osztrák törvényeket teljes érvényükben fenntartani kivánta, emez — mely *Deák József* bizottsági tagtól származott [3]) — a magyar öröklési törvények teljes mérvben leendő visszaállitását vélte kimondandónak, mert nézete szerint: »az, hogy az ősiség eltörlésével eo ipso eltörültettek volna az örökösödésre vonatkozó fenntebbi törvények, és ne lehessen azokat az örökhagyó halálával elmaradott javakbani örökösödésre alkalmazni, az 1848. évi XV. törvényczikknek sem szavaiból, sem czéljából, sem a dolog természetéből ki nem magyarázható, s hogy ez lehetséges is, egyes

---

szünte után nem léteznék ; e) a nő lenne a férj örököse, s özvegyi öröklés esetén gyermekeivel is osztoznék ; f) a fiskus öröklése az oldalági rokonokat megelőzné. L. *Ráth* i. m. 71. lap.

[1]) L. *Ráth* i. m. 73. l.

[2]) L. *Ráth* i. m. 75. l.

[3]) »Igénytelen észrevételek az országbirói értekezleten az örökösödési törvények iránt fennforgó véleménykülönbségre.«

esetekre felhozott részletekkel igyekezett bebizonyitani, s az ennek ellenében felhozott nehézségek alaptalanságát kimutatni.[1]

Közel áll ehez *Holovich Boldizsár* különvéleménye, legalább végkövetkezményében azonos eredményre jut s ő is lehetőnek tartotta az öröklésre vonatkozó hazai törvények alkalmazását, s azokat olyképen vélte alkalmazandóknak, mintha az ősiség elvben sem lenne eltörölve.[2]

Közvetitő állást foglalt el az albizottság négy tagja [3] által beadott különvélemény, mely sem az osztrák törvények fenntartását jogosultnak, sem a magyar törvények teljes mérvben leendő visszaállitását lehetőnek nem tartván, javaslatában ugyan elvben a magyar öröklési törvények visszaállitását mondotta ki, de azokhoz az ősiség eltörlése folytán szükségessé vált módositásokat csatolt.[4]

E javaslat lényegileg az értekezlet által elfogadtatván, ma is érvényben lévő örökösödési jogunkat képezi.

Az egyedüli lényeges eltérés, mely a kettő között jelentkezik, abban összpontosul, hogy mig a különvélemény lemenő örökösök létében csak az öröklött vagyonra nézve tiltotta el a szabad rendelkezést, az értekezlet a vagyon minőségére való tekintet nélkül biztositotta a lemenők törvényes osztályrészét.[5]

E vázlatos képből is látható az a kényes helyzet, s felismerhetők azok a nehézségek, melyekkel az országbirói értekezlet tagjainak meg kellett küzdenie.

Az ősiség eltörlése, kapcsolatban egy idegen törvény behozatalával, sokkal több tényleges nyomokat hagyott a jogviszonyok alakulásában, semhogy azok egyszerüen figyelmen kivül hagyhatók lettek volna; s ezek a hazai törvények teljes mérvben való visszaállitásának oly akadályaul szolgáltak, hogy azok teljes helyreállitása

---

[1]) L. *Rath* i. m. 93. s köv. l.

[2]) U. o. 85. s köv. l.

[3]) E négy tag Horváth Boldizsár, Ledniczky Mihály, Thanhoffer Pál és Rudnyánszky Béla volt.

[4]) L. e különvéleményt *Ráth* i. m. 87. l.

[5]) A különvélemény idevonatkozó 4. §-a igy szóll: »a végrendelkezési jog leszármazó utódok nem létében, minden öröklött és szerzeményi vagyonra kiterjed; *ha azonban leszármazó örökösök vannak, az öröklött vagyon s illetőleg annak értéke őket illetvén, a végrendelet csak az öröklött vagyon helyreállitása után fennmaradó szerzeményi vagyonra nézve érvényes.*« L. *Ráth* i. h.

a jogrend felforgatásával majdnem egy jelentőségü lett volna, ezzel az el nem fogadható ténynyel szemben állott az értekezlet korlátok közé szoritott jogköre, melynél fogva az törvényalkotásra hivatva nem volt.

Ha helyreállitja teljes mérvben a magyar törvényt, ezzel az eddig alakult jogrendben létesült jogviszonyokban kimondhatlan zavart idéz elő, s oly helyzetet hoz az örökösödési jogban létre, mely legnagyobb részben önmagát élte tul, s melynek minden következményeivel való visszaállitását a közvélemény kétségkivül elitélte volna.

Más részről azt, hogy az osztrák örökösödési törvény nem egyez meg a magyar nép jogérzetével s hogy annak eltörlése kivánatos lenne, nem vonták kétségbe azok sem, kik a bizottság többségét képezvén, véleményükben annak ideiglenes fenntartását ajánlották.[1]) Ők abból a nézetből indultak ki, hogy a bizottságot törvényhozási jogkör nem illetvén, a régi magyar törvények pedig visszaállithatók nem lévén, nem marad egyéb hátra, mint a tényleges állapot fenntartása.

Az értekezlet többsége azonban abból a nézetből indulva ki, hogy a törvénytelen uton és módon reánk erőszakolt tényleges állapot fenntartása épen oly oktroálás lenne, mintha a magyar törvények, a kor által kivánt módositásokkal, helyreállittatnak. Az eszközök egyike sem korrekt, de egyik vagy másik elfogadása mellőzhetlen lévén, czélszerübb azt választani közülök, mely azt a czélt, hogy ideiglenesen is a nép szellemével, gondolkodás módjával és multunkkal megegyező törvény létesüljön, inkább elérhetővé teszi. E szempont elfogadása folytán jöttek létre az ideiglenes törvénykezési szabályok, melyek a kuria teljes ülésében, mint itéleteiben általa követendő szabályok elfogadtatván,[2]) s az országgyülés mindkét háza által kimondatván, hogy »mennyiben a magyar törvények az 1848. évi XV. törv. czikk, s a szem elől nem téveszthető ujabb jogviszonyok miatt alkalmazhatók nem volnának, addig is, mig tör-

---

[1]) Igy lásd p. o. *Lipovinczky Vilmos* beszédét, ki a többi között mondja: »Mi a másik külön javaslatot illeti, azt olyannak tartom, hogy mint törvényhozók hozhatnánk törvényt, az ohajtott családi érdekek utolérhetése tekintetéből azonnal aláirnám.« (L. *Ráth* i. m. 316. lap.) továbbá *Szentiványi Vincze* (u. o. 231. l.) *Szabó Imre* (u. o. 232. l.) *Zádor György* (u. o. 233. l.) beszédeit.

[2]) L. az országbirónak 1873. évi julius 23-án kelt körlevelét.

vényeket alkotni lehetne, az országbirói értekezlet munkálatát ideiglenes kisegitő gyanánt használhatónak tekinti« ;[1]) s igy e szabályok in optima forma szokás joggá váltak.

Mielőtt e szabályok felett pálczát törünk, a helyzetet, melyben azok létrejöttek, szem elől téveszteni nem szabad; ha ezt figyelembe vesszük, s meggondoljuk, hogy azok, mint ideiglenes alkotás a tökélyre igényt nem tartottak, s senki sem hitte, hogy e rövid időre számitott szabályok fognak még 15 év mulva is törvényül szolgálni, ha — mondom —. mindezek előtt szemet nem hunyunk, nem fogunk oly ócsárlólag nyilatkozni e műről, mint sokan nyilatkozni szeretnek, hanem ellenkezőleg elismeréssel leszünk azoknak a férfiaknak müködése iránt, kik a nehéz helyzet közepette, rövid néhány nap alatt ily müvet is létrehozni képesek voltak.

2. Mai öröködödési jogunk alapelvei.

I. A magyar örökösödési jognak, ugy mint azt az országbirói értekezlet megállapitotta, fő alapelve a jogközösség, kapcsolatban a jogegyenlőséggel. A jogközösség képezi alapját az egész törvényes örökösödésnek, a részletek csak is e kereten belül vannak szabályozva.

Az örökösödési jog ez alapelve folytán első sorban előtérbe lép szüksége meghatározni azt, hogy hol s mennyiben foglal a jogközösség helyt? s minthogy erre a válasz csak is az lehet, hogy annak csak az ági vagyonban van helye, az a további kérdés merül fel, hogy mi legyen ági s ezzel szemben szerzeményi vagyonnak tekintendő?

Az öröklött, vagy ági vagyonnak az ideiglenes törvénykezési szabályok által felállitott minősége és az előbbi törvényünk szerint létezett ősi vagyon fogalma között, melynek amaz helyébe lépett, igen lényeges különbség jelentkezik.

Ősi vagyon alatt ugyanis — mint láttuk — mindaz értetett, mi nemző eleinktől törvényes öröklés utján szállott reánk. *Az ági, vagy öröklött vagyonra* nézve azonban, ha annak az örökösödésre vonatkozó jelentőségét, ugy mint az az országbirói értekezlet által

---

[1]) L. a képviselő háznak 1873. junius 22-én tartott LXIX. ülésében hozott 323. és a főrendi háznak julius 1-én tartott XIII. ülésében 50. szám alatt hozott határozatát.

hozott szabályok 10. §-ában fel van állitva, igen lényegesen eltérő fogalom meghatározásra kell jutnunk. E szakasz szerint ugyanis: *»leszármazók hiányában az apa és az anya hivatvák az örökösödésre, mindegyik azon érték erejéig, mely tőlük, vagy águktól, akár végrendelet folytán, akár a nélkül, az örökhagyóra hárul.«*

Tehát nemcsak nemző eleinktől s törvényes öröklés utján, hanem az ágtól, akár végrendelet folytán, akár a nélkül hárult vagyon, öröklött vagyonnak tekintendő.

Az e szakaszban kimondott elv azonban nem oly világos, mint az első pillanatra látszik, a azért mindenesetre mélyebb vizsgálatot igényelt volna, mint a minőben azt kommentátoraink nagy része részesitette,, kik igen könyen átsiklottak rajta olyképen, hogy a törvény szavainak egyszerü reprodukálására szoritkoztak. [1]) Pedig igen fontos kételyek merülhetnek fel erre vonatkozólag. Ilyen az a kérdés, hogy a törvény e szavai alatt: »végrendelet folytán, vagy más úton«, a más út alatt csak más öröklési mód mint a végrendeleti értendő-e, vagy pedig az, hogy bármely más czimen viszteher nélkül háramlott javak öröklötteknek tekintendők?

Kallós az előbbi nézetet látszik osztani, mennyiben az öröklött vagyont következőleg határozza meg: »öröklött javak alatt értetnek nemcsak azon ingatlan vagyonok, melyek az elődöktől *végrendelet* vagy *öröklés utján szállanak* az utódokra, de ha valamely utód pénzt nyert is osztályrészül, ez is mint ősi ingatlant képviselő vagyon, az ingatlanokkal egyenlő öröklés tárgya.[2])« — Ellenkező nézetben van dr. *Herczegh Mihály*, ki e kérdéssel behatóan foglalkozik s szerinte: »szélesebb értelemben az is öröklött vagyonnak tekintetik, mit az örökhagyó szüleitől, vagy ezek ágától, még életükben (tehát nem halál esetére) viszteher nélkül kapott. [3])«

Én tekintve a törvény intenczióját, szinte e nézethez vagyok

---

[1]) Igy *Ökrös*: Magyar polgári magánjog 490. l. *Putz:* System des ungarischen Privatrechts 354. l. *Knorr:* Magyar maganjog. 490. l. *Wenzel*: fogalom meghatározása ellen lásd *Vajkay* megjegyzését. (Tanulmányok a közönséges német jog és történelem köréből 122. l.) s erre *Wenzel* válaszát az 1875. évi. «Jogtudományi Közlöny 8. számában.

[2]) *Kallós*: A nagyar jog alapjai. 332. lap.

[3]) *Herczeg*: A magyar család- és öröklési jog 272. lap. kinek nézetét *Vajkay* is hajlandó elfogadni. (L. Tanulmányok a közönséges német, jog történelme köréből 123. lap.)

kénytelen csatlakozni, mert ellenesetben a törvény az a czélja, hogy a vagyon a családra visszaszálljon, ki lenne játszható, s illetve a vagyon minőségének meghatározása a felek tetszésétől lenne függővé téve. Kénytelen vagyok ennél fogva a fennálló törvény szempontjából *Herczegh* meghatározását fogadni el, habár azt is elismerem, hogy abból olyan anomaliák származhatnak, minőket *Vajkay* hoz fel: »nem furcsa fogalom-e? — mond Vajkay — hogy például oly ház melyet valakinek szeretetből és kedveskedésből nagynénje nevenapjára ajándékozott, öröklött vagyonnak tekintessék, s e czimen háramoljon vissza azon családtagokra, kiknek kirekesztése végett tette tán épen az ajándékozást a kedves nagynéne.« [1]) Habár ily esetek is származhatnak a ma fennálló törvény szerint, a dolog igy áll. De ez elv szerint csak is az ágtól az örökhagyóra hárult vagyon tekinthető öröklött vagyonnak, más részről származott vagyon azonban e minősités alá nem esik. Ha tehát p. o. a leszármazók nélkül elhalt nő szüleitől öröklött vagyonát férjének hagyta, ennek halála után a vagyon nem száll a nő rokonaira, jóllehet azok ágától származott, mert ez ág és a férj között semmi vérségi összeköttetés sem létezvén, utána törvényes öröklési joggal egyátalán nem birnak, hanem e vagyon a férj szerzeményének tekintendő, s mint ilyen kerül osztály alá. [2])

Ez nézetem szerint kétséget alig szenvedhet. Kétesebbb az az eset, ha egyik házastárs elhalván, a közszerzeményes vagyonnak őt illető felében a házastársak közös gyermeke örökösödik, s utóbb ez is meghalván, kérdés támad, kit illet utána öröklés? Vajjon az elhalt szülének, kitől e vagyon származott, oldalrokonait, vagy az életben maradt másik szülét? Hogy ez eset mennyire kétes, az is tanusitja, hogy a legfőbb itélő szék mai napig sem foglal el irányában határozott álláspontot, s a kérdést majd az egyik, majd a másik irányban dönti el. Egyszer ugyanis azt az elvet mondja ki, *hogy a leszármazók nélkül elhalt örökhagyó által hátrahagyott javak tekintetében, ha azok nem az elhalt szüle ágától eredtek, hanem az örökhagyó által szereztettek, az életben levő másik szülét, és nem az elhalt szüle oldalrokonait illeti az örökösödés.* [3])

---

[1]) *Vajkay*: Tanulmányok. 123. lap.

[2]) V. ö. Wenzel: Magyar magánjog II. kötet. 477. lap.

[3]) Az idő vonatkozó 1872. évi május 14-én 3042. sz. a. kelt legfőbb itélő széki határozatban felhozott indokok következők: »felperesek szerint is az

Másszor ismét azt az elvet állitja fel, hogy *leszármazók nélkül elhalt örökhagyó által hátrahagyott, reá egyik szülejétől háramlott javakra nézve, tekintet nélkül arra, ha vajjon azok az elhalt szüle ágától eredtek-e vagy általa szereztettek, az életben maradt másik szüle kizárásával, az elhalt szüle oldalrokonait illeti az örökösödés még abban az esetben is, ha a vagyon a szülék közszerzeményét képezte.«* [1])

Az első esetben ugy látszik a törvény szellemét követte a legfőbb itélőszék, mig az utóbbi esetben annak szó szerint való értelmezését fogadta el, mely utóbbi értelmezés azonban a sietve létrejött, s igy a korrekt fogalmazás hiányában szenvedő, országbirói értekezlet által feállitott alapelv kifolyásaként nem tekinthető.

Ki az országbirói értekezlet tanácskozmányait áttekintette, aligha lesz abban kétsége, hogy azt az ági örökösödés megállapi-

---

örökkhagyóra édes atyjától Barsi Györgytől háramlott hagyatéki vagyon, örökhagyó édes atyjának szerzeményi vagyona volt, s ennélfogva ezen vagyon nem tekintethetvén az apai ágról származott vagyonnak, az abban való örökösödésre nézve az öröklött vagyont illetőleg a felmenők és oldalrokonok törvényes örökösödése tekintetében az országbirói értekezlet szabályai által elfogadott azon törvényes örökösödési alapelv, melynél fogva az örökhagyó egyik szülejétől származott vagyonban ugyanazon szülei ágon való rokonok a másik szülét, s illetőleg az annak ágán lévő rokonokat a törvényes örökösödésből kizárják, alkalmazásba nem jöhet, hanem alkalmazásba kell jönnie a felmenők s oldalági rokonok törvényes örökösödési joga megalapitásánál irányadóul szolgáló azon általános örökösödési alapelvnek, melynél fogva az örökhagyó közelebbi törzse a távolabbi törzset, illetőleg az abból származott oldalrokonokat az öröklésből kizárják, *ennek folytán a jelzett hagyatéki vagyonban, mely az édes atya által szereztetett, és nem az apai családi ágtól származott az örökhagyóra, az örökhagyó édes anyját, mint véle legközelebbi vérrokont, s nem a véle távolabb fokon rokonságban lévő felpereseket illeti a törvényes öröklés.* (L. Döntvénytár VII. Folyam 117. l.) V. ö. a »Törvényszéki csarnok.« 1871. évi 26—27. számában közlött jogesettel.

[1]) Ez esetre vonatkozólag a legfőbb itélőszék 1873. évi október 27-én 8423. sz. a. itéletében indokai következők: »jelen esetben örökhagyóul nem alperesnek neje: Földi Zsuzsánna, hanem ennek őt túlélő egyedüli gyermeke és örököse 1870. évben elhalt ifj. Józsa Mihály lévén tekintendő, ezen örökhagyóra nézve a C. a. kivonatban jegyzett ingatlan vagyonnak anyja nevén állott s igy annak tulajdonául tartandó fele része öröklött vagyont képez, *minélfogva tehát azon körülmény, vajjon Földi Zsuzsánna azt szintén örökölte, vagy szerezte-e, a per eldöntésére befolyással nem bir* s. a. t. (L. az 1874. évi »Jogtudományi közlöny« 3. számában. 23—24. lapon.

tásánál az az elv vezette, hogy a családtól származott vagyon visszaháramoljon a családra. Másik elve volt, hogy a házastársak által közösen szerzett vagyonban az életben maradt házastárs az oldalrokonok kizárásával örököljön. Mindkét elv sérelmet szenved, ha a legfőbb itélőszék utóbbi felfogása fogadtatik el. A házastársak által szerzett vagyon elvonatik a házastárstól és az oldalrokonokra száll, kiknek családi vagyonát soha sem képezte. E felfogás ellenkezik a magyar törvény szellemével, s a régi joggyakorlattal is, ennél fogva azt annál elhibázottabbnak tartom, mert kizárja az öröklésből a szülét az esetben is, midőn ezt az az elv sem indokolja, hogy a vagyon oda szálljon vissza, a honnan származott.

Tehát sem a rokonsági fok közelsége, sem a vagyon minősége, vagy eredete, sem az ági örökösödés czélja vagy természete nem igazolhatja azt az elvet, hogy a közszerzeményi vagyonban az azt részben öröklött gyermek után az oldalrokonok a másik közszerző szülét megelőzzék. [1])

A *szerzeményi vagyon*, vagy helyesebben annak meghatározásánál, hogy mi legyen szerzeménynek tekintendő, nem csak a szerzés időpontja a döntő, mert az határoz, hogy az örökhagyó halálakor annak hagyatéka mennyivel haladja felül annak öröklött vagyonát. Tehát szereztethetett valamely birtok az örökhagyó által, és az még sem fog szerzeménynek tekintetni, ha az öröklött vagyon értéke annyival, vagy többel, mint a mennyit a szerzett birtok értéke képvisel, kevesbedett; vagyis szerzeménynek azon érték tekintendő, mely azt az értéket tulhaladja, mely az örökhagyóra apai és anyai ágról származott. [2]) E szerzeménynek azon része pedig, mely

---

[1]) V. ö. Az ági és szerzeményi vagyon czimü czikket az 1874. évi »Jogtudományi Közlöny« 3. számában. Lásd továbbá *Wenzel*: Magyar magánjog II. kötet 477. lap, ki a most kifejtett nézettel egyezőleg mondja, hogy »az öröklött vagyonban a felmenők, s tekintve ezektől leszármazottak törvényes öröklése azon személyig terjed, kitől az öröklött vagyon eredetét vette, mert erre nézve az nem öröklött, hanem szerzeményi vagyon.«

[2]) Ideiglenes törvk. szabályok 10. §. V. ö. a legfőbb itélőszék 1873. december 5-én 10.517. sz. a. (Döntvénytár XI. folyam 86. l.) és 1874. évi május 11-én 3230. sz. alatt. (Döntvénytár XII. f. 138. l.) hozott határozataival. Ez az intézkedés teljesen megfelel annak a régi magyar jogelvnek, mely szerint az elidegenitett ősi vagyon a szerzeményből volt helyrepótolandó. — Oly hagyatéki vagyon, melynek eredete ki nem nyomazható, szerzeménynek tekintendő.

a házasság tartama alatt szereztetett, képezi a közszerzeményt, s ilyennek tekintendő akkor is, ha azt az egyik házastárs a telekkönyvben kizárólag a maga nevére iratta. [1]) A nő közszerzőnek tekintetett az esetben is, ha a házasság az osztrák polgári törvény uralma alatt köttetett. [2])

II. A vagyon most fejtegetett minősége az örökösödés rendjének szabályozására lényeges befolyással van úgy, hogy a lemenők öröklését kivéve, az öröklési jog s illetve az öröklés rendje ettől feltételeztetik.

A lemenők öröklésénél a vagyon minősége nem határoz, az ideigl.: török szabályok 9. §. e szerint ugyanis:

1. Végrendelet nem létében az örökhagyó minden vagyona a tőle leszármazó törvényes gyermekekre száll, s ha ezek közül egyik vagy másik már nem élne de törvényes maradékokat hagyott volna, a reá jutandó osztályrészt ezek öröklik, vagyis első izen levők fejenként, a többiek törzsenként örökölnek.«

E törvény eme rendelkezéséből kitűnik, hogy a lemenők örökösödésénél a vagyon eredetének még annyi befolyása sincs, mint régibb jogunk szerint volt, mert a nemeseknél a szerzeményekben, a városi polgároknál pedig minden javakban az anya gyermekeivel együtt örökölt, mi jelenleg többé helyt nem foglal.

A további leszármazók öröklésénél hason helyzet áll fenn, de itt már egy más, s igen fontos kérdés lép előtérbe: a képviseleti jog alkalmazásának kérdése oly esetben, midőn a szüle érvényes ok miatt kitagadtatott, vagy örökségi részéről lemondott.

(1875. april 7-én 2004. sz. a. legfőbb itélőszéki határozat. — (Döntvénytár XII. folyam 143. lap.)

[1]) Legfőbb itélőszéki határozat 1874. szeptember 24-ről 6998. sz. a. (Döntvénytár XII. f. 3. l.) — A házasság tartama alatt szerzett jobbágyi javak, habár azok kizárólag a férj nevére szereztettek is, közszerzeményt képeznek. — (1874. szeptember 22-én 7220. sz. alatt kelt legfőbb itélőszéki határozat. Döntvénytár XII. foly. 5. l.) A házasság tartama alatt kifizetett adósság közszerzeménynek nem tekinthető, s ennélfogva egyik házastárs elhunyta esetére a kifizetett adósság felének megfelelő összegnek, mint közszerzeménynek a hagyatékból leendő megtéritését a másik házastárs nem követelheti. (Legfőbb itélőszéki határozat 1875. april 5-én 2308. sz. a. Az 1875. évi »Jogtudományi Közlöny« 20. számában.

[2]) Legfőbb itélőszéki határozat 1874. szeptember 24-ről 6995. sz. a. (Döntvénytár XII. f. 3. l.)

Az első esetnél akkor, ha a kitagadott szüle az örökhagyó előtt halt el — nézetem szerint — alig lehet kétség, hogy a kitagadás a közvetlen öröklésre hivatott ártatlan unoka jogaira nem lehet kihatással, hogy tehát ily esetben az törvényes öröklési joggal bir. Kétesebb az az eset, ha a kitagadott gyermek túléli kitagadó szülejét, vajjon bir-e a kitagadott gyermeke, vagyis az örökhagyó unokája törvényes öröklési joggal? valamint kétes az az eset is, hogy ha az öröklési jogáról lemondó szüle az örökhagyó előtt hal meg, s ennél fogva annak a jognak, melyről lemondott, élvezetébe sem jutott, vajjon kötelezi-e az ily lemondás az unokát is.

Erről hallgat a törvény, s ennél fogva annál nagyobb bizonytalanságban vagyunk e kérdések mikénti megoldására nézve, mert a főtörvényszéki határozatok gyüjteményében egyik esetre vonatkozólag sem voltunk határozatot kiböngészni képesek, minél fogva e kérdésre vonatkozólag még csak a törvényszéki gyakorlatra sem hivatkozhatunk. [1])

A törvénytelen gyermekek öröklésére nézve az ideiglenes törvénykezési szabályok semmi határozatokat sem tartalmaznak, tehát tulajdonképen a régibb gyakorlatnak kellene helyt foglalnia, mely szerint azok a szüleik utáni öröklésből teljesen ki voltak zárva; [2]) azonban a legfőbb itélő szék ujabban több határozatában a törvénytelen gyermekeknek az öröklésből való kizáratását csak atyjuk után

---

[1]) Komentátoraink közül *Wenzel, Ökröss* és *Knorr* nem foglalkoznak részletesen e kérdéssel *Katona Mór* ellenben igen érdekesen tárgyalja azt s felhozva a külföldi törvényhozásoknak e részbeni ujabb irányát s a tudomány mai álláspontját, az unokák közvetlen öröklési jogát, vagyis azt vitatja, hogy a kitagadott szüle nem létezőnek tekintendő, s azért, ha túléli is az örökhagyót, a reá jutandott, résznek gyermekére kell szállania, valamint a lemondást sem tartja kötelezőnek, ha a lemondó szüle az örökhagyó előtt halt meg. (L. Törvényes örökösödés a magyar jogban. Az 1874. évi »Jogtudományi Közlöny« 28. számában.) *Herczegh* hasonló okok alapján hasonló nézetet vitat, de annyiban még tovább megy, hogy míg *Katona* nézeteit inkább óhajként emliti, melynek elfogadása a gyakorlat által kivánatos lenne, *Herczegh* ugy tünteti fel a dolgot, mintha annak a fennálló törvény folytán már igy kellene állania. (L. Magyar család és öröklési jog. 257. s. köv. lap.

[2]) V. ö. *Wenzel*: i. m. II. k. 474 l. *Kallos*: i. m. 235. l. *Knorr*: i. m. 490. lap. Igen érdekesek s tanulságosak e részben a magyar jogászgyülésnek tárgyalásai (lásd az évkönyv II. folyamát.)

tartotta fel anyjuknak szabad rendelkezése alá eső vagyonára nézve azonban azok örökösödési jogát megállapitotta. [1])

III. A vagyon eredetének oly esetben, midőn az örökhagyónak gyermekei nem maradtak, nemcsak az örökségi rész mennyiségére, hanem magára az örökösödési jogra, s illetve az öröklés rendjére is kiváló befolyása van.

Az ági, vagy öröklött vagyonban ugyanis oly esetben, ha leszármazók nincsenek, az atya és az anya hivatvák az öröklésre, mindegyik annak az értéknek erejéig, mely tőlük, vagy águktól származott; az apai ágról származott vagyon az atyára, az anyai ágról eredett vagyon pedig az anyára szállván vissza.

Ha a hagyatékból az a vagyon, mely az örökhagyóra az apai és anyai ágról szállott, ki nem kerülne, az apa és az anya a hagyatékban annak az értéknek arányában osztoznak, mely tőlük, vagy águktól az örökhagyóra háramlott; ellenben ha a hagyaték túlhaladná azt az értéket, mely az örökhagyóra az apai és anyai ágról került, ez az érték szerzeményt képez, mely a hitestársra száll, ennek nem létében pedig az apa és az anya között két egyenlő részben osztatik fel. [2])

Tehát e szabály folytán gyermek nem létében az öröklött vagyonban első sorban a felmenők örökösödnek, a szerzett vagyonban pedig első sorban a házastárs örökösödik, és csak ha házastárs nincs, száll a vagyon felmenőkre.

Önként értetik azonban, hogy midőn házastárs maradt s az leszármazók nélkül elhalt, a férjétől reá szállott vagyonban nem férjének szüleit illeti az öröklés, hanem e vagyon a házastárs rokonaira száll, s úgy tekintetik, mintha azok szerzeményi vagyona lenne. [3])

Továbbá ugyancsak a fenntebb kimondott elv szerint az öröklött vagyonban való örökösödésre a vagyon eredete is kiváló befolyással bir, mennyiben az apára az a vagyon száll vissza, mely tőle

---

[1]) L. A legfőbb itélő szék 1871. január 25-én 4294. sz. alatti határozatát, (Törvényszéki csarnok 1871. 32. számában) és 1873. ápril 3-án 3564. sz. a. határozatot. (Döntvénytár X. folyam 268. sz. a. határozat.) V. ö. *Herczegh*: i. m. 256. l. *Wenzel*: i. m. II. k. 275. l.

[2]) Ideiglenes törvkezési szabályok. 111. §.

[3]) L. erre nézve a fentebb I. alatt előadottakat.

vagy ágától származott, az anyára viszont az a vagyon, mely ettől vagy ágától hárúlt az örökhagyóra.

A vagyon minősége kihat a további öröklési rendre is, menynyiben, »ha az apa, vagy az anya, vagy közülök már egy sem élne, az atyát az atyai, az anyát az anyai ágon leszármazott oldalrokonok képviselik.« [1])

«Sem szülék, sem tőlük leszármazott oldalrokonok nem lévén, az öregatyát és öreganyát, illetőleg az ezektől leszármazó oldalrokonokat, s ha ezek sem volnának életben, az ősapát és ősanyát, illetőleg a tőlük leszármazott oldalrokonokat illeti az öröklés ugyan az elvek szerint, melyek fentebb megállapíttattak.«

Mindenik vonalon tehát az örökösödés ágak szerint van rendezve. Ág alatt mindazok a személyek értetnek, kik egy személytől, mint közös törzstől származnak. Az előbbi legközelebbi ág kizárja a következőt; tehát a nagyszülei ágak törvényes örökösödésének csak a szülei ágak kimulta után, az ősszülei ágak törvényes örökösödésének csak a nagy szülei ágak kimulta után van helye, mindegyik ág körében arra a vagyonra nézve, mely tőle származott.

A szerzeményi vagyonban az öröklési sorrend ugyan az elv szerint van ugyan szabályozva, de természetesen e vagyonnál a visszháramlás elve alkalmazást nem találhat. A szerzeményi vagyon ugyanis a szülék között két egyenlő részre osztatik fel, s ha ezek közül egyik nem él, a tőle leszármazókat illeti az öröklés; ha ilyenek nincsenek a vagyon nem a további felmenőkre, s az ezektől leszármazottakra száll, — mint az ági öröklésnél történik, — hanem a másik szüle örökösödik benne; s csak ha mindkét szüle elhalt következik a nagyszülei, ősszülei ág öröklése ugyan abban a sorrendben, mint az a szülei ágra nézve előadatott.

Tévesnek tartom ennélfogva némelyek által vitatott azt a felfogást, hogy a felmenők öröklésénél is a képviselet elve alkalmazandó, s ennél fogva a vagyonra két ág között, tekintet nélkül arra, hogy az egyik vagy a másik ágon való rokonok egyenlő rokonsági fokban állanak-e az örökhagyóhoz, vagy sem, minden esetre két részre osztandó; mert mindegyik ágon leszármazott rokonok a re-

---

[1]) Ideigl. törvk : szabályok 11. §.

prezentáczió jogánál fogva az első felmenőt képviselik.[1]) Nézetem szerint ugyanis a felmenőknél reprezentácziónak helye nincs s azért a vagyon két részre való felosztásának csak az esetben van helye, ha mindkét ágon egyenlő foku rokonok léteznek, *mert a közelebbi közös törzstől származott oldalrokon a távolabbi közös törzstől származott oldalrokont az öröklésben megelőzi.*[2])

Hitestársi öröklésnek az öröklött vagyonban csak az esetben van helye, ha azon ágon, melytől a vagyon származott, rokon nem létezik; tehát a hitestárs az egyik ág kihalása esetén az ettől származott vagyonban örököl az esetben is, ha a másik ágon rokonok léteznek is.

És csak ha sem törvényes, sem végrendeleti örökösök nem léteznek, örököl a szent korona, melynek öröklési joga minden vagyonra — különbség nélkül — kiterjed.[3])

IV. Az országbirói értekezlet akkor, midőn czéljául tüzte ki a magyar törvények lehető helyreállitását, nem hunyt szemet a változott viszonyok előtt sem, s azért módositásaiban főleg oda törekedett, hogy a régi jogelvek a kor szellemével lehető összhangba hozassanak.

Kimondotta ennél fogva, hogy a javakra élők között tett szerződéseket az örökösök a javak természetéből vont keresettel meg nem támadhatják,[4]) s kimondotta ezzel kapcsolatban a végrendelkezési szabadságot, tekintet nélkül a javak öröklött vagy szerzemé-

---

[1]) Ily véleményben van a többi között *Wida Lajos* is; (L. ennek a III. magy. jogászgyülésen »az özvegyi jog és öröklés« tárgyábani előadmányát. Évkönyv III. f. II. r. 938. l.)

[2]) Igy határozott egy előfordult eset alkalmából a legfőbb itélőszék. Ez esetben ugyanis az anyáról való féltestvér konkurrált az apai ágon lévő unokatestvérekkel. A kir. tábla a vagyont két részre felosztatni s felében az anyai ágról való féltestvérnek, másik felében pedig az apai ágról való unokatestvéreknek kiadatni rendelte; a legfőbb itélőszék azonban az anyai ágról való testvért mondotta ki az egész vagyon kizárólagos örökösének, mert a közelebb közös törzstől származott oldalrokon a távolabb közös törzstől származottat az öröklésben megelőzi. (Legfel. itél. hat. 1871. marczius 3-ról 7260. sz. a. közölve a Jogtudományi közlöny az évi 16. számában.) L. erre *Posfay* észrevételeit »a felmenők s oldalrokonok öröklése« czimü, s a »Jogtudományi közlöny« 1871. 19. számában közlött czikkben.

[3]) Ideigl. törvk. szab. 18. §.

[4]) U. o. 4. §.

nyi minőségére.[1]) De nehogy a végrendelkezési szabadság a családi kegyelet hátrányára nyerhessen tért, szükségesnek látta annak a törvényes osztályrész intézményének felállitása által korlátot szabni, kimondván :

»ha leszármazó egyenes örökösök, vagy életben lévő szülék vannak, a végrendelet ezek törvényes osztályrészét nem érintheti. E törvényes osztályrész felét teszi annak, mit a leszármazó örökösök az örökhagyó után, ennek végrendelet nélküli halála esetére követelhetnének. A végrendelet tehát erre nézve semmis, s a leszármazó egyenes örökösök s ezek nem létében a szülék a törvényes osztályrész kiegészitését követelhetik.« [2])

A törvényes osztályrész tehát a köteles részszel azonos intézmény; s ez valószinüleg oka annak, hogy biróságaink, miután az országbirói értekezlet szabályaiban a törvényes osztályrész kiadásának módjára nézve intézkedés nem foglaltatik, azt az elvet állapitották meg és követik, hogy a törvényes osztályrész természetben nem követelhető.[3])

E nézetet védi commentátoraink közül *Suhayda* [4]) is; s ugy látszik *Bozóky* is ezt tartja helyesnek,[5]) mig *Knorr* [6]) és *Herczegh* [7]) abban a véleményben vannak, hogy ha a hagyatéki javak felosztharók, a törvényes osztályrész természetben is követelhető. *Katona* az országbirói értekezlet szabályaiban ellenmondást lát s azért kétesnek tartja a dolgot.[8])

Többi commentátoraink e kérdést egészen mellőzik.

Ha a külföldi törvényeknek a köteles részre vonatkozó intézkedéseit figyelembe vesszük, két különböző irányt találunk azokban.

---

[1]) Ideigl. törvk. szab. 7. §.

[2]) U. o. 7. §.

[3]) »A törvényes örökösöknek csak a törvényes osztályrész kiegészitéséhez és nem a természetbeni osztályhoz lévén joga, a törvényes örökrésznek természetbeni kiadatását nem követelhetik.« (Legf. itél. hat. 1873. deczember 15-ről 10387. sz. a.) (Döntvénytár XI. f. 34. l.)

[4]) *Suhayda*: Magyar polgári magánjog rendszere. IV. kiadás 424. l.

[5]) *Bozóky*: A köteles részről. 236. l. 8) jegyz. alatt.

[6]) *Knorr*: Magyar magánjog 511. lap.

[7]) *Herczegh*: A magyar családi és öröklési jog. 303. l.

[8]) *Katona*: A köteles részről, az 1874. évi »Jogtudományi közlöny« 33. számában.

A szász [1]), porosz [2]) és osztrák [3]) törvények szerint ugyanis az örökhagyó minden vagyonáról szabadon intézkedhetik, s a szükség-örökös a végrendeleti örököstől illetményét, csak mint a hagyaték terhét követelheti a nélkül, hogy az ő mellőztetésük, vagy megröviditésük folytán a végrendelet bármely részben is érvénytelenné válnék. A francia [4]) és zürichi [5]) polgári törvénykönyvek szerint ellenben a köteles rész az örökhagyó vagyonának bizonyos részét képezi, mely felett végrendelkezni nincs jogositva, és ha mégis rendelkezik, ebbeli rendelkezése semmis, s azok a rokonai, kiket köteles rész illet, a köteles részül fentartandó vagyonra nézve, mint törvényes örökösök konkurrálnak a végrendeleti örökössel, s ennél fogva a szükség-örökösök valóságos — materialis és formalis — örökösödési jogot nyervén, köteles részükre nézve közöttük és a törvényes örökösök között különbség nem létezik; tehát nem tartoznak a köteles részüknek megfelelő vagyonértékkel megelégedni, hanem természetben való osztályt s illetőleg ennek létesitése végett a hagyaték elárvereztetését is kivánhatják.

Ha ez elveket figyelembe véve, elemezzük saját törvényünknek fenntebb szószerint idézett rendelkezéseit, azokból következők alapithatók meg:

1) A szabad rendelkezés csak az esetben van megengedve, midőn egyenes leszármazó örökösök vagy szülék nincsenek.

2) Ilyenek létében azonban az azokat illető törvényes rész végrendelkezés tárgyát nem képezheti és ha az örökhagyó eme fenntartott részről mégis rendelkezett, ebbeli rendelkezése, mennyiben e fenntartott részre vonatkozik, semmis.

Ugyanaz az alapelv van tehát a törvényes osztály-részre nézve felállitva, mint a zürichi és franczia törvényekben, s igy teljesen eltérő az osztrák törvény elvétől.

A törvényes osztályrész nem oly vagyonérték, melyet az örökhagyó bizonyos egyéneknek hátrahagyni tartozik s ha ezt nem teszi,

---

[1]) Szász polg. törvk. 256. §.

[2]) Porosz polg. törvk. II. r. 391—480. §§.

[3]) Osztrák polg. törvk. 762. §.

[4]) Franczia polg. törvk. 913. §.

[5]) Zürichi polg. törvk. 2022. §.

a szükség-örökös ezt az értéket a végrendeleti örököstől követelni jogositva van, de e mellett a végrendelet teljes mérvben fennáll hanem oly része a vagyonnak, mely felett az örökhagyónak nem szabad intézkednie, s ha intézkedik, erre nézve a végrendelet semmis; tehát e vagyonrészre a végrendeleti örökös megszünik örökös lenni s helyébe a szükség-örökös lép, őt illeti e részre nézve az örökösödési jog, melynél fogva az örökös minden jogait gyakorolhatja;[1]) s ennél fogva a törvényes osztályrész természetbeni kiadatását is követelheti.[2])

Nem czáfolja meg e nézetet a főbb biróságok itéleteiben annak indokolásául, hogy a köteles rész miért nem itélhető meg természetben, felhozatni szokott az az érv sem, hogy megröviditès esetén az illető szükség-örökös csak kiegészitést követelhetvén, ez már magában véve is pénzbeli kielégitést tételez fel.

Nem áll ugyanis, hogy a kiegészités pénzbeli kielégitést tételezne fel. Nem áll ez esetben épen ugy, mint nem áll a törvényes örökösödésnél, midőn ez örökségi részének fejében már előlegesen nyervén vagyonértéket, azt örökségi részébe beszámittatni tartozik; tehát csakis a már előleg nyert érték kiegészitését van joga követelni.

A kiegészités módjára nézve az eljárás az egyik esetben épen az lehet, mint a másik esetben. Ha a kiegészités megtörténhetik a vagyon bizonyos részének természetbeni átadása által, az ily módon lesz foganatositandó; ha pedig igy nem történhetik meg, pénzbeli érték által fog a kiegészités elrendeltetni. Ez mindig a konkret eset körülményeitől függ, mely felett a biró határoz.

Ez az elv felel meg a magyar jogi felfogásnak is. Régi jogunk szerint az ősi vagyon volt az a vagyon, melyről rendelkezni nem volt szabad, és ha e vagyon természetben már nem volt meg, az a szerzeményből volt pótolandó; és hogy e kiegészités ne történt volna máskép, mint a hiány pénzbeli értékének kifizetése által, azt

---

[1]) »A köteles rész iránti követelési jog nem csupán személyes joga a szükség-örökösöknek, hanem az ez iránti igény, mint bármely más vagyoni jog, átszáll a törvényes örökösökre, sőt végrendelet, vagy engedmény utján át is ruházható.« Legfőbb itélőszéki határozat 1875. január 9-ről 10823. sz. alatt. (Döntvénytár XII. f. 27. l.)

[2]) V. ö. *Zlinszky*: »a köteles rész jogi minősége« czimü czikkével. Az 1872. évi »Jogtudományi közlöny« 35—36. számaiban.

ugyan a magyar gyakorlatból senki sem fogja kimutatni; sőt ellenkezőleg a gyakorlat a természetben való kiegészitésről tanuskodik, nyilt példájául annak, hogy a kiegészités nem feltételez feltétlenül pénzbeli kielégitést, különösen a magyar jog szempontjából.

Ezért az ellenkező gyakorlatot a törvény szellemével, sőt szavaival ellentétben levőnek tartom.

Áttérve a törvényes osztályrész mennyiségére, lehetlen, hogy itt első pillanatra fel ne tünjék az ide vonatkozó szakasz helytelen konczepcziója.

A leszármazókra nézve ugyan nincs kétség, mert határozottan ki van mondva, hogy a törvényes osztályrész felét teszi annak, mit a leszármazó örökösök az örökhagyó végrendelet nélküli elhunyta esetére követelhetnének; de nem ily világos a dolog a felmenőkre nézve, az idézett szakasz ugyanis folytatólag igy szólt: »a leszármazó egyenes örökösök s ezek nem létében a szülék e törvényes osztályrész kiegészitését követelhetik;« nem mondja meg azonban, hogy a szülék törvényes osztályrésze nem azonos a gyermekekével, mi azután azon tévnézetet eredményezte, hogy a szülék törvényes osztályrésze is fele annak, mit a gyermekek végrendelet nem létében követelhetnének.[1])

Ez természetesen a legnagyobb anomália lenne, mert ez esetben a szülék sok esetben többet kapnának törvényes osztályrész fejében, mint mennyi törvényes öröklés utján háramlik reájuk. A szülék — a szerzeményi vagyontól eltekintve — csak abban a vagyonban birnak öröklési joggal, mely tőlük vagy águktól származott; tehát a nem az águktól származott vagyonban nem birnak örökösödési joggal, s a fenntebbi magyarázat mellett törvényes osztályrész mégis illetné őket, mi a legnagyobb viszásság lenne, mert a dolog természetéből folyik, hogy ki mint törvényes örökös nem léphet fel, azt abból a vagyonból, melyből neki örökségi rész nem jár, törvényes osztályrész sem illetheti.

---

[1]) Igy *Bozóky:* i. m. 237. *Katona:* Törvényes örökösödés a magyar jogsqn. (a »Jogtudományi közlöny« 1872. évi 29. számában.) Helyes állásponton van ellenben *Herczegh:* i. m. 298. l. — *Ökröss:* i. m. 114. l. *Knorr:* i. m. 510. lap. *Kallós:* i. m. 274. lap. *Wenzel:* i. m. II. k. 460. l. A törvényes osztályrészről szólván, a törvényben mutatkozó e hibáról emlitést sem tesznek.

Ezt az álláspontot fogadta el a kuriai gyakorlat is, mely szerint tehát törvényes osztályrész jár a felmenőknek:

a) abból a vagyonból, mely tőlük vagy águktól származott; tehát az anya csak az anyai, az apa csak az apai ágról származott vagyonból követelhet törvényes osztályrészt;[1])

b) szerzeményi vagyonból az esetben, ha házastárs nem maradt, mert e vagyonban a törvényes öröklés is csak házastárs nem létében illeti a szüléket; ha tehát házastárs maradt, törvényes öröklési joguk nem lévén, őket a fenntebbi elv szerint törvényes osztályrész sem illeti.[2])

Ha az apa, vagy az anya nem él, az őt illető törvényes osztályrész a nagyapát s illetve a nagyanyát fogja illetni, ugyanaz elv szerint, melyet most előadtunk.[3])

Megengedi azonban a törvény, hogy a szülék gyermekeiket kitagadhassák, és viszont érvényes kitagadási eseteknek azokat mondván ki, melyeknél fogva a hármaskönyv I. r. 52. és 53. czimei értelmében a fiu apját s viszont az apa fiát osztályra kényszeritheti.[4]) De csak az a kitagadási ok jöhet figyelembe, mely a végrendeletben határozottan megemlittetik; mert, ha a kitagadási ok a végrendeletben határozottan nincs megemlitve, az ha oly tény, mely

[1]) L. az 1871. »Törvényszéki csarnok« 21. számában idézett és 1870. február 18-án 2515. sz. a. kelt legfőbb itélőszéki határozatot, mely szerint: »Végrendelet és leszármazók nélkül elhunyt örökhagyók utáni öröklési rendet az ideigl. törvk. szabályok 10—12. §-ai szabályozván, ezekben pedig arról, hogy az anyai ágról leszármazott vagyonból az anyát törvényes osztályrész illesse, szó sem lévén, felperes keresetétől elmozdittatik. E határozatban tehát határozottan ki van mondva, hogy: »az apai ágról leszármazott vagyonból végrendelet és leszármazók nélkül elhalt örökhagyó után az anyát törvényes osztályrész nem illeti,« vagyis, hogy a felmenő ágbeli örökösnek biztositott törvényes osztályrész csak oly vagyonra van szoritva, melyben az elhalt szülét, a gyermek utáni törvényes öröklés illeti. Hasonló elv van kimondva 1876. május 10-én 3971. sz. a. legfőbb itélőszéki határozatban. (L. a »Jogtudományi közlöny« 1876. évi 24. száma mellett a kuriai határozatok 10. számában 99. sz. a. közlött határozatot. V. ö. *Herczegh*: Curiai határozatok I. folyam 18. lap.

[2]) E részben nem érthetek egyet *Herczeggel*, ki a szerzeményi vagyonból feltétlenül jogosítottaknak tartja a törvényes osztályrészre a szüléket. A magyar család és öröklési jog 298.

[3]) V. ö. *Herczegh*: i. m. 299. l.

[4]) Ideigl. törvk. szabályok 7. §.

a kitagadásra indokul szolgálhatna, bebizonyittatik is, ez figyelembe azért nem vehető, mert az vélelmeztetik, hogy e tettet az örökhagyó megbocsájtotta.[1])

Végül megemlitendő, hogy az özvegyi jogra nézve az országbirói értekezlet a régi magyar törvényeket fenntartotta.[2])

[1]) L. az 1874. február 6-án 498. sz. a. kelt legfőbb itélőszéki határozatot a »Döntvénytár« XI. folyamában 100. l. Ellenkező nézetben van *Katona:* »Törvényes öröklés a magyar jogban« czimü értekezésében (1872. évi »Jogtudományi közlöny« 28. sz. 1) jegyz. alatt.

[2]) L. az ideigl. törvk. szabályok 16—17. §§-ait.

III. SZAKASZ.

A feltett kérdés megoldása.

I. FEJEZET.

Fenntartandó-e az öröklött és szerzeményes vagyon közötti különbség az öröklési jogban tekintettel, hazai viszonyainkra.

Mióta a magyar öröklési jog régi érvényébe visszahelyeztetett, az irodalomban is többen foglalkoztak jeleseink közül e kérdéssel. Először *Tóth Lőrincz* lépett sikra egy, még 1860-ban megkezdett, de csak 1862. évben befejezett akadémiai szépfoglaló értekezésében, [1]) melyben a magyar jog szellemét fejtegetve, az ősi és szerzeményes vagyon közötti különbség fentartását annak egész szelleméből folyó következménynek tekinti, s ebbeli nézetét igen alapos érvekkel támogatja. Ellenkező irányban lépett fel 1862-ben *Szokolay István,* [2]) ki az ősi és szerzeményes vagyon közötti különbség, s illetve az ági öröklés létesitését a hűbér-rendszer kifolyásának tekinti, s a mint hogy amaz eltöröltetett, ennek eltörlését, a dolog természetéből folyó következésnek tartja. 1864-ben az egyetem a magyar öröklési jog alapelveiről szóló dolgozatra pályadijt tüzvén ki, e dijat *Matlekovits Sándor* [3]) nyerte el, ki a magyar jogelveket lelkesülten védelmezi. Ugyancsak a magyar öröklési jog elvei, s illetve az ősi és szerzeményes vagyon közötti különbség fenntartása

[1]) A magyar örökösödési jog szelleme. Az akadémiai értesitő I. és III. kötetében.

[2]) Örökösödési törvényeink multja és jövője. Az 1862. évi »Törvényszéki csarnok«. 50., 66—69., 72—74. számában.

[3]) A magyar örökösödési jog alapelvei. Pest 1864.

mellett emelt szót 1869-ben *Simon Flórent,* [1]) ki szintén jogunk fejlődéséből meritette alapos érveit. Szóba jött e kérdés és igen érdekes vita tárgyát képezte a magyar jogászgyülésen is, *Teleszky István* következő inditványa folytán:

»Mondja ki a magyar jogászgyülés, hogy a törvényes örökösödés rendje, mint az örökhagyó végrendelkezését pótló, az örökhagyó általjában vélelmezett akaratjának érvényre emelésével, az örökség tárgyát képező vagyonok minőségének különbségeit nem tekintve, tehát az öröklött és szerzett vagyonokra nézve, egyformán határozandó meg,« továbbá »hogy a túlélő házastárs törvényes öröklési joga szintén a szerzett és öröklött vagyonra való tekintet vélkül azon elv szerint állapitandó meg, hogy minél távolabbi öröklésképes rokonokkal együttesen hivatik a túlélő házastárs az öröklésre, annál nagyobb legyen az őt illető öröklési hányad.« [2]) Bár ez inditványra *dr. Wenzel Gusztáv,* [3]) *Vida Lajos* [4]) és *Schreiner Károly* [5]) által adott vélemények, tehát a véleményezők nagy része az inditvány ellen nyilatkoztak, mig mellette határozottan csak *Hoffmann Pál* emelt szót, [6]) bár a tárgyalásnál *Czenthe József* és *Pósfay Károly,* továbbá a véleményezők közül *Wenzel* és *Vida* ismételve szót emeltek, a szakosztály többsége mégis *Teleszky* inditványát fogadta el. [7]) Hasonlóan feltett kérdésünkre vonatkozik a III. magyar jogászgyülésben felmerült tárgyalás a központi bizottság által kitüzött következő kérdés folytán:

»Kivánatosnak tekinthető-e, hogy a hazai magánjogban szabályozott özvegyi jog és özvegyi örökösödés, mint a törvényes özvegyet illető örökösödési nemek továbbra is fenntartassanak.« E kérdés, mely dr. *Vida Lajos,* [8]) *Wawrik Béla,* [9]) és *Wenzel Gusztáv* [10]) uraknak igen alapos véleményadásra nyujtott alkalmat a

---

[1]) A magyar örökjog és örökösödési rendszer. (Az 1869. évi »Jogtudományi Közlöny« 47—50. számeiban.)

[2]) II. magyar jogászgyülés évkönyve. 8. lap.

[3]) U. o. 63. lap.

[4]) U. o. 87. lap.

[5]) U. o. 90. lap.

[6]) U. o. 85. lap.

[7]) L. a tárgyalásokat az évkönyv II. r. 33. s köv. lapjain.

[8]) III. magyar jogászgyülés évkönyve 41. lap.

[9]) U. o. 60. laap.

[10]) U. o. 89. lap.

szakosztályban szintén érdekes vitát idézett elő, melynek eredménye *Hoffmam Pál* következő inditványának elfogadása lőn:

«Özvegyi jogunk, és öröklésünk, mint a törvényes özvegyet illető örökösödési nemek, továbbra fenn nem tarthatók, hanem azok magánjogi kodexünkben a férjet és nőt kölcsönösen illető törvényes öröklési joggal lesznek pótolandók, fokozatosan emelendő hányadokban a szerint, a mint kevesebb vagy több gyermek, vagy ezek hiányában közelebbi, vagy távolabbi rokon van az öröklésre hivatva.« [1])

Ha ezekhez még felemlitjük *Katona Mórnak* »Törvényes örökösödés a magyar jogban« czimü czikkében, [2]) a magyar örökösödési rendszer ellen intézett támadásait, *Vajkay Károlynak* két ujabb müvében [3]) ugyanez irányban tett alkalmi észrevételeit s végül *Tóth Lőrincznek* a magyar jogászgyülések munkássága felett tartott szemléjét, [4]) — ugy hisszük — kimeritettük e kérdésre vonatkozó hazai irodalmunk terményeinek felsorolását.

Ezuttal csak röviden regisztrálni kivántuk ezeket, mert a mindkét részről felhozott érvek s ellenérvekkel alábbi fejtegetéseinkben foglalkozni kellő alkalmunk lészen.

I. A legáltalánosabb érv, mely a magyar örökösödési rendszer ellen felhozatik, az, hogy az túlélte magát! Kerdetleges állapotban hason-intézményekre találunk mindenütt ugy a régibb, mint az ujabb népeknél, s ezek közül azok, melyek a fejlődésre képesek és hivatottak voltak, szakitottak ez intézményekkel, hogy helyt engedjenek egy észszerübb öröklési rendnek, mely a vagyonnal való szabad rendelkezés megengedése, és a hübérszerü viszonyok eltörlése folytán az egész magánjogi szervezettel, sőt az egész társadalmi rendszerrel helyes kapcsolatban álljon. [5]) Az ági örökösödés a család, a

[1]) L. a III. magyar jogászgyülés évkönyvét. 144. lap.

[2]) Az 1872. »Jogtudományi Közlöny« több számaiban.

[3]) A közönséges német jog és történelem köréből. Különösen a 129. s köv. lapokon és a »Kolosvári tractatus a successióról czimü müvének zárszavában.

[4]) »Szemle a magyar jogászgyülések munkássága s eredményei felett.« 63. s köv. lap.

[5]) L. *Teleszky* inditványának indokolását (Jogászgyülési évkönyv. II. folyam 12. s köv. lap, és annak beszédét. U. o. 69. l.

családi fény fenntartására volt irányozva, akkor tehát volt értelme a szerzett és öröklött vagyon közötti különbség felállitásának is. Most azonban, midőn nem a törvényes örökösödésben, hanem a munkában és az egyénnek saját hozzátartozói fenntartására irányult törekvésben keressük a vagyonosodás alapját,többé ily különbségeket a vagyon nemei között fel nem állithatunk; más alapot kell tehát keresnünk, s ezt bizonyára leghelyesebben fogjuk feltalálni s legbiztosabban szabályozandjuk az öröklést, ha azt a családi kapocs természetes fokozatához mérjük. [1])

Különösen pedig Európa jogtörténetére mutatnak e nézet védői, s mig egyik az ősiség és a hűbériség között semmi különbséget sem talál, s az ősiség eltörlése folytán ugyanazt a helyzetet látja előállitva nálunk, mely másutt a hűbériség megszünte folytán létesült, s ebből természetszerü következtetésképen vonja le, hogy miután azok a sajátságok és szükségek, melyek másutt a hűbériség, nálunk az azzal azonos ősiség megállapitását előidézték, rég nem léteznek, annak minden maradványai s igy az ősi és szerzett, az apai és anyai javak közötti különbségek is egyszerüen eltörlendők. [2])

Mig — mondom — egyik igy érvel, mások tévesnek állitják azokat a nézeteket, hogy örökösödési intézményeink specifice magyar intézmények lennének, hogy tehát indoka volna a nemzeti érzületnek ezekhez, mint saját produktumához ragaszkodni, mert minden intézmények, melyeken a magyar vagyonrendszer s ezzel kapcsolatban álló örökösödési jog nyugszik, tisztán germán eredetüek. A jus recadentiae — mond *Wawrik* — sem zsidó, sem görög, hanem german intézmény, [3]) s igen tisztelt jogtudósunk *Vajkay* is a német jog köréből meritett alapos tanulmányai végén igy szólal fel: »Anynyit tán sikerült eme vázlatos tanulmányokkal is igazolnunk, hogy a német közönséges jog virányain barangoló magyar jogász gyakran kérdheti kétkedően: igaz-e, hogy idegen földön jár, vagy talán csak csalóka képzelem e vándorlás álma? mert hisz otthon ül kényelmes pamlagán. [4]) Szóval mindez érvek éle oda irányul, hogy mindazokat az intézményeket, melyekhez a nemzeti lelkesülés hevével ragaszko-

---

[1]) L. György Elek előadományát (Jogászgyülési évkönyv II. k. 38. lap.

[2]) L. Szokolay id. értekezését 1862. évi »Törvényszéki Csarnok«-ban 315. lap.

[3]) Jogászgyülési évkönyv III. k. 62. lap.

[4]) Tanulmányok a közönséges német jog és történelme köréből. 131. lap.

dunk, őseink a germánoktól vették át, midőn azok korszerüek s czélszerüek voltak; ott, honnan azok származtak, régen elmosta létellüket a haladó kor árja; kövessük mi tehát őseink példáját, vegyük át mi is azokat az intézményeket, melyeket ott a kor változó viszonyai érleltek és tökéletesitettek, és ne ragaszkodjunk elavult foszlányaihoz öröködési rendszerünknek, hanem jobb lesz, ha az 184⁷/₈. XV. hazai törvényczikkünk tartalmával őszintén megbékülünk, és nem tanakodunk azon, miképen nyerhetnők vissza a vámon mit a réven elvesztettünk. [1])

Hangzatosak, és annál inkább is meggyőzők ez érvek, mert a történelemre hivatkoznak; s tagadhatlanul sok való van a kiindulási pontban, t. i. a magyar és a germán jogintézmények között létező hasonlatosságban. A hasonló intézmények között azonban vannak sokkal régiebbek is, semhogy azok lételét a germán intézmények reczeptiójának lehetne egyszerüen tekinteni. Értem a honfoglalás után alakult birtokrendszert, az ökségi jószágok rendszerét, mely alapjában azonos a germán törzsvagyon rendszerrel; pedig alig hiszem, hogy valaki oly bátor lenne azt állitani, hogy mihelyt őseink magukat az uj hazában kipihenték, első feladatuknak tekintették a germán intézmények tanulmányozását.

A birtokrendszer alapintézménye tehát hasonló, hanem mint a fentebbiek folytán állitani merem, mindkét népnél önálló volt. Hogy a fejlődés további folyamában számos germán intézmények reczipiáltattak, azt az fogja legkevesebbé tagadni, ki a jogtörténelemmel foglalkozik, de másrészről azt sem fogja kétségbe vonhatni, hogy e reczepczió önálló alakot nyert, melynek folytán az sokban s különösen a feltett kérdést érdeklő intézményeit illetőleg a germán intézményektől lényegileg különböző intézmények létesitésére vezetett. Részemről legalább, valamint a germán nép fejlődési processusa természetes következményének tartom, hogy ott a mai kodexekben megállapitott öröködési rendszer foglalt helyt, épen ugy az intézmények egymáshoz sok tekintetben való hasonlatossága mellett is; a magyar jog fejlődését tekintve, természetes következménynek vélem, hogy a magyar öröködési rendszer a kor követelményei szerint átalakitva fenntartassék.

Erről legjobban meggyőződünk, ha müvünk két első szaka-

---

[1]) *Vajkay*: i. m. 130. lap.

szában összegyüjtött adatok alapján párhuzamot vonunk a két örösödési jog fejlődése között.

A germán ősintézmények a törzsvagyon rendszer felbomlásával szállottak sirba. Mig a törzsvagyon rendszer uralkodott, a vagyon minősége nem jött szóba. Ősi és szerzeményi vagyon között az ős germánok oly kevéssé ismertek különbséget, mint nem ismertek a zsidók, a régi hinduk vagy a chinaiak. Mind azoknál a népeknél — mond igen találóan Tóth Lőrincz — melyek a természethez közelebb állanak s az anyagiságba még el nem sülyedtek s azon korban, midőn a fejlett ipar, kereskedés, forgalom s anyagi érdekek nem játszották még azon fontos szerepet, mint ma, midőn a földbirtok s annak müvelése volt az alap, melyen a családok és a családokból álló nemzetek léte főleg nyugodott, a családfenntartó eszme volt uralkodó, s irányadó s ha ugy akarjuk nevezni ez eszmét, az ősiségnek találunk nyomára.[1]) A családnak minden tagja a családnak szerzett, és a szerzett vagyon a családé volt. Az ősi és a szerzeményi vagyon közötti különbség csak később kezdett jelentőségre emelkedni, midőn az egyéni önállóság érzete ébredezett s ezzel az a meggyőződés foglalt tért, hogy ki mit szerzett magának, arról joga van rendelkeznie.[2]) Már az ujabb indus jogban is láttuk nyomát, hogy az ősi és szerzett vagyon közötti különbség ujabb időben szintén jelentőséget nyert. A vagyon eredete e különböző voltának eredményei kétségkivül jelentkeztek a törzsrendszer átalakulása folytán a germán jogban is; de ez csak a szükséges átmenetek muló hidjául szolgált s nem emelkedett jelentékeny befolyásra a jogrendszerben, nem emelkedhetett pedig azért, mert azok a tényezők, melyek a törzsrendszer felbomlását előidézték, a jog fejlődését is egészen más irányba terelték.

Láttuk, mik voltak azok a tényezők, melyek a törzsvagyonrendszer felbomlását idézték elő.

---

[1]) *Tóth L.* A magyar örökösödési jog szelleme (akadémiai értesitő III. k. 336. lap.) V. ö. *Franknak* erre nézve »Ősiség és elévülés« czimü értekezésében felhozott találó példáit (8. s k. l.) *Szokolay* azt állitja, hogy az a nézet, miszerint az ősiség emberi érzelmekből származik, régen meg van czáfolva (i. ért. az 1862. évi »Törvényszéki Csarnok« 49. számában 1. jegyz. alatt) de ki és miként czáfolta meg? nem mondja meg. Történeti tényeket okoskodással nem lehet megczáfolni.

[2]) V. ö. *Roscher* National Oeconomie des Ackerbaues 272. lap.

Első s legjelentékenyebb tényező a hűbérrendszer volt, mely az oldalági örökösödést nem ismerte, s mely későbbi fejlődésében a hűbéri javakból egészen sajátlagos természetü és minőségü vagyont alakitott, melylyel szemben állott a nem hűbéri minőségü vagyon.

Ez utóbbi vagyonnak főjelentősége a hűbéri köteléktől ment városokban volt, melyek — mint láttuk — a régi vagyonrendszer felbomlásának szintén egyik nevezetes tényezőjét képezték.

A törzsvagyonrendszer felbomlására vezető első lépés az ősi és a szerzeményi vagyon közötti megkülönböztetés felállitása, és annak az elvnek érvényre emelése volt, hogy ki mit szerzett, azzal szabadon rendelkezhetik; de ez elv korántsem birt azzal a jelentőséggel, mint a hazai jogban; s láttuk, hogy az mily különböző alakokban jelentkezett. Majd a vagyon bizonyos hányada jelöltetett ki öröklött vagyonként, máshol minden öröklött s máshol ismét csak a felmenőktől öröklött vagyon tekintetett törzsvagyonnak; sőt gyakran a felek a javakat tetszésük szerint minősitették; sőt a 12. és 13. században oly helyekre is találunk, melyekben a megkülönböztetés el nem fogadtatván, minden javakra nézve szabad rendelkezés engedtetett. Szóval, a helyzet bővebb megvizsgálása után arra az eredményre jutunk, hogy az ősi és szerzett javak között való megkülönböztetés a német jogban nem volt oly általános, s az egész birtok és jogrendszert átölelő jogi elv s nem jelentkezett oly rendszeres, oly határozott alakban, mint nálunk, hanem csak is a törzsvagyon rendszerből a szabad rendelkezésre való átmenetel első stádiumát képezte, mely állandósággal nem birt, s érvénye már a római jog felvétele előtt is nem kis mérvben megingattatott, miben igen nagy része s befolyása volt a házassági vagyonjog alakulatának. A mindinkább elterjedt házassági vagyonközösség keretében az öröklött és szerzett javak megkülönböztetése csak erőszakolva foglalhatott helyt, mert magával az alapelvvel volt ellenkezésben, s azért is, hol a két intézmény együtt való létesitése megkisértetett, annak mint magában véve viszásnak, meg kellett szünnie, s a kettő között a házassági vagyonjognak adatván elsőbbség, az arra, hogy az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség megszünjék, igen lényegesen közremüködött.

De az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség a német jogban, a mig és a hol fennállott, főleg csak a vagyonnal való ren-

delkezésre birt befolyással, s a törvényes öröklés rendjére rendszerint nem vonta maga után azt a következményt, hogy a vagyon azon ágra száll vissza, a honnan származott.

Találunk ugyan német törvényeket, melyekben a vagyon visszaháramlási elve meg volt alapitva, és pedig részben már régibb időkben, mint p. o. a brabanti s több rendbeli svajczi és némely frank törvényekben, illetve statutumokban, majd az ujabb időben a »Schwabenspiegel«-ben és a »kleines Kayserrechtben«; ez azonban mindig csak kivételesen, egyes helyekre szoritkozott rendszabályként jelentkezett, *mely a német közönséges jog szerint általános érvényre soha sem emelkedett,*[1]) s oly különleges helyi intézményt képezett, mint p. o. egyes helyeken a képviseleti jog különböző alakban való alkalmazása; vagy a felmenők kizárása az öröklésből s egyéb, bár igen elterjedt, de soha általános elfogadásra nem talált hason intézmények. A törzsvagyon-rendszer megszünte után pedig, mint annak maradványa, szintén csak igen szük körre szoritott intézmény, oly kevéssé birt általános jogi jelentőségre emelkedni, mint p. o. a polgári örökségi javaknak (Erbgüter) némely helyeken ma is fennálló rendszere.

Szóval: sem az öröklött és szerzeményi javak közötti különbség, de még kevésbé a visszaháramlási intézmény, oly általános jelentőséggel, oly rendszeres alakkal s az öröklési rendre oly befolyással, mint nálunk, Németországban a római jog felvétele előtt sem birt; hanem a javaknak egy más lényeges s általános érvényt nyert megkülönböztetése jelentkezik, t. i. a hűbéres javak és a szabad rendelkezés alatt álló vagyon közötti különbség, mely különbség az egész jogrendszerre s különösen az öröklési jognak későbbi alakulatára és fejlődésére is kiváló befolyást gyakorolt.

Midőn ugyanis a hűbéri jog teljesen kifejlődve, a hűbéres vagyonra külön birtokrendszer állapittatott meg, ezzel kapcsolatban e javakra nézve külön öröklési jog is létesittetett.

A hűbéri javakkal való rendelkezés a hűbérurat illető visszaháramlási jog által volt korlátolva, s a mint annak a családnak leszármazói, melynek a hűbér adományoztatott, kihaltak, a hűbérur minden elidegenitést érvénytelenitve elfoglalhatta a birtokot.

---

[1]) Lásd *Mittermayer*: Grundsätze des gemeinen deutschen Privatrechts. II. kötet 527. lap.

A javaknak a hűbérurra visszaháramlása folytán az ezekkel való szabad rendelkezés is korlátolva volt, s azok szorosan meghatározott, csak a leszármazók javára némileg módositható öröklési rend szerint szállottak az utódokra.[1])

Ily helyzetben találva a római jog a birtokrendszert, az természetesen csak a szabad rendelkezés alatt álló javakra nyert kisebb-nagyobb mérvben alkalmazást, de annyiban mindenütt elfogadtattak elvei, hogy a még jelentkező különbségek, melyek az ősi és a szerzeményi javak között s illetve a javak visszaháramlására nézve fennállottak, megszüntek, s a római jog elvei mindinkább általános jogi érvényre emelkedtek. És lehet-e csodálni, hogy más tényezőktől eltekintve is, melyeket annak helyén részletesen kifejtettünk, diadalt aratott a még mindig fennálló német örökösödési pártikuláris jogokon, hacsak arra tarka változatosságra vetjük is tekintetünket, mely a különböző helyi törvényekben jelentkezik, s melyeknek egyöntetü rendszerbe való olvasztása még a külön alakult egyes államoknak is csak az idegen jog behatása folytán sikerülhetvén, a római jognak a törvényhozások által történt felkarolása, a viszonyok fejlődésének természetes következményeként tünik fel.

Gondolkodjunk azonban bárminként e tárgyról, annyi tény, hogy a római jog, mely már felvétele előtt is irányt kezdett adni a német jog fejlődésének, megakasztotta annak további önálló fejlődését, s a hazai jog helyét, kisebb-nagyobb küzdelem után, a római jog foglalta el.[2])

Ezzel állott szemben a hűbérjog. Amott az élők között teljesen szabad rendelkezés, a halál esetére való rendelkezésnek csak a köteles rész általi korlátolása; emitt a szabad rendelkezésnek ugy élők között, mint halál esetére teljes kizárása, nézett farkasszemet egymással.

Az ellentétes helyzet soká nem tarthatta fenn magát, a hűbéri javakban is tért kezdett nyerni a szabadabb rendelkezés, s lehet-e csodálni, ha a hűbériség letüntével a két szemben álló rendszer kö-

---

[1]) L. erre nézve bővebben *Roscher* i. m. 279. lap és *Beseler* i. m. 645. s köv. lap.

[2]) Den deutschen — mond Held — ist eine nationale wissenschaftliche Entwickelung der juristischen Begriffe durch die Reception des römischen Rechts, ganz abgeschnitten worden.« Staat und Gesellshaft. I. köt. 171. lap.

zül az fogadtatott el, melynek elérése végett folytak a küzdelmek, s ingattatott meg, hol csak lehetett, annak alapja?

Lehet-e csodálni, ha az ujabb kor kodifikátorai is nem a régi intézményeket, melyeket tulhaladott a tények hatalma, ébresztették életre, hanem a római jog felvétele folytán módosult intézményeket igyekeztek rendszerbe szedni, s ennél kiválólag az akkor virágjában lévő római jogirodalom által felállitott jogelveket használták fel, s azoknak engedtek kiváló tért a kodexben? Ez az események természetes folyama volt.

Midőn az ősi és szerzeményes javak közötti különbség magánjogi jelentőségének már jóformán emléke is elenyészett, midőn az ági örökösödésnek nyoma is alig volt található; hanem a hűbéri és nem hűbéri javak közötti különbség képezte a vagyon és örökségi rendszer egész alapját, akkor amazokat életre ébreszteni a nép érzületével való visszaélés, a tények hatalmának megvetése lett volna, s természetes volt annak a rendszernek választása, mely a változott viszonyoknak megfelel. E választás folytán sem bántak el azonban a törvényhozók azokkal a nemzeti intézményekkel, melyek magukat a római jog uralma mellett is fenntartani képesek voltak, oly drastikus módon, mint azt nálunk gyakorolni szeretnék. Láttuk, hogy egyes kodexek számos, igen sajátlagos intézményeket tartottak fenn, melyekre alább még alkalmunk lesz visszatérni.

Ez volt a germán öröklési jog fejlődésének processusa, melyből annyi kétségtelenül megállapitható, hogy ott az ősi és szerzeményi javaknak oly lényeges s az egész jogrendszert alapjában felölelő jelentősége, mint nálunk, nem volt s öröklési rendszerükre a javaknak nem e különbsége, hanem azoknak hűbéri, vagy nem hűbéri természete gyakorolt kiváló befolyást.

Másként állott a helyzet nálunk. Nem akarok visszatérni arra, mit fenntebb már kimutatni megkisérlettem, hogy t. i. a mi adományrendszerünk és a hűbérrendszer között mily lényeges különbség van, csak azt kivánom felemliteni, hogy e különbséget legkirivóbban tanusitja maga az örökösödési jog, mely Magyarországban az ősiség alapján önálló fejlődést nyert, mert őseink az idegen intézményeket nem vették mindenestül át, hanem azokat a nemzet érzületéhez, a hazai viszonyokhoz idomitva ékelték jogrendszerünkbe.

Mig a germán jogban az ősi és a szerzeményes javak közötti különbség jelentősége majdnem elenyészik, a magyar jogban az

egész birtokrendszernek és öröködösési jognak ez képezi alapját. Nem az adományos és a más nemü javak állanak a magyar jogban szemben egymással, mint a germán jogban a hübéri és nem hübéri természetü javak, hanem az ősi és a szerzeményes javak közötti különbség az, mely az egész magyar vagyonrendszeren veres fonálként keresztül huzódik. A németeknél a hübéri birtok hübéri maradt mindig, és a szabad rendelkezés alatti birtok megtartotta e minőségét a tizedik jogutód kezében is. Nem igy nálunk. Az ősi és az adományos birtok fogalma nem volt azonos, a szerzeményes vagyon már az első leszármazó örökös kezében ősi vagyon minőségét öltötte fel, mig az adományos vagyon az adományosnak szerzeményét képezte, s ezzel való rendelkezést nem a család, hanem csak is a korona joga gátolta. Nem azonos tehát a helyzet, melynél fogva mondhatnók, hogy külföldön eltöröltetvén a hübériség, a hübéri javakra ugyanaz az öröklési rend hozatott be, mint a szabad rendelkezés alatt álló javakra; nálunk is eltöröltetvén az adományrendszer, hozzuk be az adományos javakra ugyanazt az öröklési rendet, mely a nem adományos javakra volt megállapitva; mert nálunk ily különbség tulajdonkép nem létezett, s az öröklési rendre nem ez a különbség, hanem a vagyon ősi, vagy szerzeményi minősége birt befolyással; ősi pedig lehetett nem adományos is és szerzemény lehetett adományos birtok.

Hogy a rendszer eként fejlődött, arra épen ugy összeműködtek minden tényezők, mint Németországban az ellenkező irány fejlődésére, mely a római jog reczeptiójával nyerte befejezését.

Láttuk, hogy a városi elem jelentősége nálunk is felismertetett, hogy kiemeltetett alárendelt helyzetéből, kiváltságokkal láttatott el és a törvényhozás faktorává, az ország harmadik rendjévé emeltetett, hogy ennélfogva a városok ama kulturalis befolyásának érvényesitésére, melynek Németországban is kiváló nyomai maradtak, azoknak itt is tere volt. Ők nem voltak az adományozási rendszer által korlátolva, s szabadon alapitották meg jogrendszerüket. És mire használták fel e szabadalmat? Arra-e, hogy fejlődésüket a hazai joggal ellentétes irányban vezessék, mint Németországban, hol a jogrendszer átalakitása körül a városi jogfejlődésnek oly lényeges szerep jutott? Épen nem, sőt ellenkezőleg azt látjuk, hogy a különböző országokból bevándorolt városi polgárok jogrendszere egészen a hazai joghoz idomult. Nálunk nem találunk oly éles küz-

delmére a városoknak, mint Németországban, mert nálunk az állami rend, melyre a német városok fejlődése irányult, nemcsak létezett, hanem annak védelme alatt állottak maguk a városok. A mi történetünk lapjain nem fordul elő a városok szabadság harcza tagjai voltak ők az államnak s külön törvényhatóságot képeztek. [1]) Igy állott a helyzet a magánjog terén is; nálunk e téren sem látjuk küzdeni a városokat a nemzeti jog ellen, hanem inkább azt tapasztaljuk, hogy viszonyaikhoz alkalmazva, átvették azok is a hazai magánjog elveit. Igy áll ez a család és örökösödési jogra vonatkozólag is. Az ősi és szerzeményes javak közötti különbség jelentősége — a szászok kivételével — mindenütt érvényt nyert az ősi javak feletti rendelkezés korlátolása által, s az örökösödésben a jogközösség, s a »paterna paternis, materna maternis« elve foglalt helyt. Itt tehát már sem hűbériség, sem adományrendszerről nem lehet szó, s az öröklési jog alapelvei mégis ugyanazok.

Egyenlő tulajdonaként tekintette ezt ugy a nemes, mint a városi polgár, mely ellen nem küzdeni, hanem inkább azt becses kincse gyanánt megőrzeni törekedett.

De még a jobbágyok örökösödése is hason elveken nyert szabályozást, melyre a koronát az 1840. évi törvény tette fel, mely jóllehet már az ősiség elleni küzdelmek korában hozatott, a vagyon visszaháramlásának rendszere itt is teljes alkalmazást nyert, pedig ez aligha épen a földesurak érdekében történt, mert azok érdekei a leányok öröklési képességének kimondásával sokkal közelebbről érintettek, mintha a vagyon visszaháramlása mellőztetik. De kimondatott, ki kellett mondatnia; mert e rendszer nem az adományrendszernek volt folyománya, hanem közönséges jogává vált az ország minden sorsu lakóinak, s századok gyakorlat folytán azok testévé s vérévé szilárdult.

Hogy Németországban az ősi és a szerzeményi javak közötti különbség elmosódott, annak egyik főtényezőjeként láttuk a házassági vagyonjogrendszert, s főleg a Németországban igen elterjedt vagyonközösséget, s ezzel kapcsolatban az« Einkindschaft« intézményt is szerepelni. Nálunk a házassági vagyonjog is az öröklési jog alapelveinek megfelelőleg fejlődött, és habár a nemesek és nem

[1]) V. ö. *Kuncz Ignácz:* Jogtörténelmi fejlődése a városi életnek, az 1872. évi »Jogtudományi Közlönynek« 356. s köv. lap.

nemesek részbeni intézményei eltérnek is egymástól, abban megegyeznek, hogy a férj úgy, mint a nő teljesen ura maradt vagyonának, s azzal rendelkezett; megegyeztek továbbá abban, hogy a szerzemény, habár az a nem nemeseknél közös volt, az egyik fél halála után tulajdonává vált a másik félnek, s egyik vagy másik elhunytával a paterna paternis elvének alkalmazása semmi akadályt sem szenvedett, az ősi és szerzeményi vagyon jelentősége pedig épen a nem nemesek közszerzeményi jogánál igen kiváló mérvben jelentkezik.

Midőn *Séchenyi* hatalmas szava kimondotta, hogy »szoros hitel, és olyan, mint helyzetünkben szükséges, soha nem állhat fenn valódi sikerrel, mig nincs eltörölve az aviczitás, [1]) s az ősiség elleni küzdelmek egész hévvel megindultak; midőn a harcz hevében egyik azt vitatta, hogy az ősiség soha sem töltötte be, és nem is fogja betölteni kötelességét; [2]) mig másik az ősiségtől nem kevesebbet, mint köztársaságot, a királyi trón felforgatását, és az alkotmány megsemmisitéset várta; [3]) szóval, midőn a küzdelem heve a túlság egyik fokáról a másikra csapongott, általában többet karoltak fel az ősiség fogalma alá, mintt ulajdonképen a fogalom alá tartozott, mint azt *Frank Ignácz* igen szépen kimutatta, hogy igen sok baj tulajdonittatik az ősiségnek, melynek oka tulajdonképen nem ebben, hanem az elévülési törvény hiányában keresendő, [4]) senkinek sem jutott még ekkor sem eszébe az ősiséget az öröködési rendszerben gáncsolni; [5]) »és ha valaki akadna is — teszi hozzá *Frank* — nem igen hihető, hogy a közvélemény pártolását megnyerné, mert a hitellel és a jószág becsével semmi köze. [6]) Alig hiszem, hogy midőn az 1848. évi XV. törvényczikk az ősiség eltörlését elvben kimondotta, akadt volna valaki a törvényhozó testület tagjai közül, ki annak következményeként a magyar öröklési rendszer helyett

---

[1]) Stadium 70. lap.

[2]) *Gosztonyi Miklós*: Ősiség. Pest, 1847. 35. lap.

[3]) *Péterfai Molnár István*: Elmélkedés az ősiség felett. Pest, 1843.

[4]) Frank: Ősiség és elévülés. Pest, 1848. Különösen 75. s köv. lap.

[5]) Hogy az ősiség ellen irt számos értekezésekben sem lett az ősiség ez oldalról megtámadva, oly két tekintélyére hivatkozhatom ama kornak, mint *Frank* (Ősiség és elévülés. 6. l.) és *Tóth Lőrincz* (id. ért. 339. l.) kik ezt határozottan állitják.

[6]) Frank: Ősiség és elévülés 6. lap.

oly forma örökösödési jog behozatalát helyezte volna kilátásba, minővel hazai intézményeinket felcserélni kivánják azok, kik ajánlják, hogy az 1848. XV. törvényczikkel komolyan kibéküljünk, s kik a nép érzetében százados megszokás folytán meggyökerezett jogérzület melletti küzdelmet idétlen kardcsörtetésnek tekintik.

Pedig hogy a közvélemény ma is e törvények mellett buzog, azt az, ki ismeri a közérzületet, kétségbe vonni aligha fogja. Midőn a magyar jogászgyülésen e kérdés körül hévvel folyt a vita, senki sem mert arra hivatkozni, hogy a nép érzületével vagy a közvéleménynyel ellenkeznének a jelenleg érvényes örökösödési törvények, mig azok, kik *Teleszky* inditványa ellen léptek sikra, egyenesen arra hivatkoztak, hogy mily visszahatást fogna az örökösödési rendszer inditványozott megváltoztatása országszerte szülni; [1]) s midőn ezen aggályokra kivánván *Teleszky* válaszolni, kijelentve, hogy ő *a nemzet geniuszát* nem mindig, s igy e speczifikus esetben, nem a népnél, hanem e kérdés horderejét felfogni tudó személyeknél, a jogászoknál keresi, különös nézetet állitott fel úgy a nemzeti geniusz, mint a törvényhozó hivatása felől. A nemzeti geniusz nem lehet egy osztály sajátja, élni kell annak a nép nagy részének érzetében; mert hol nemzeti geniusz nincs, ott megszünt a nemzeti önérzet, megszünt a büszkeség a nemzet tagjának lehetni. [2]) A törvényhozó fel adata pedig nem, s különösen az örökösödési jog szabályozásánál nem feladata a jogász közönség érzületét emelni törvényerőre; a jogász közönség hivatása rendszert teremteni, vagy helyesebben feltalálni a rendszert abban, mit a közérzület törvénynek óhajt; s egyikés másik érzületét, vagy müködését csak ez irányban s e szempontból felhasználni s feldolgozni hivatása a törvényhozónak.

Azok a legjobb törvények — mond igen helyesen Frank Ignácz — melyek a nemzet érzését, a közvéleményt követve, szabályul

---

[1]) Igy *Schreiner* véleményében főleg azért nem meri Teleszki inditványának elfogadását ajánlani, mert attól tart, hogy visszahatást szülne. (Jogászgyülési Évkönyv. II. folyam 92. s köv. l.) *Pósfay* pedig a helyzetet igen hiven előtüntetve mondja, hogy volt alkalma nem csak müvelt osztálybeli férfiakkal, hanem paraszt emberekkel is értekezni az osztrák törvény uralma alatt, de fel sem tudták fogni az osztrák intézkedést. (U. o. II. r. 59. l.

[2]) *Held*: Staat und Gesellschaft. II. k. 189. l.

csak azt adják, a mi ugy is a szivek mélyében élve gyökeret vert. [1])

Hogy ily gyökeret vertek a magyar örökösödési törvények népünknél, annak bizonysága a letünt osztrák rendszer is. Mi, kik a nép között éltünk e korban, tanui lehetünk, hogy az osztrák magánjogi törvényeket mind képes volt eltürni a nép. De az örökösödési törvények voltak azok, melyek gyülölete visszahatott a többire is; és e gyülölet főindoka az ősi és a szerzeményi javak közötti különbség megszüntetése, s az ági örökösödés eltörlése volt. De ez természetes is. Hol a nemzeti vagyon hasonlithatlanul nagyobb jelentőségü és fontosabb részét az ingatlan tőke vagyon, a fekvő vagyon, a föld s annak terményei képezik, hol az öröklött vagyon rendszerint s általában tetemesb a szerzeménynyél, ott a vagyon állandósága s családiassága természetes szabály. A földbirtokos, ki foglalkozásánál fogva az ősi fészekben családja körében tölti jó és rosz napjait, kit az apai tanyához a mult annyi kedves emlékei kötnek; sokkal nagyobb mérvben érzi és méltányolja a családi vagyon jelentőségét, mint az iparos és kereskedő, kiket hivatásuk az ősi birtokból messze a nagy világ piaczára szólit, hol vagyon s vagyon között különbség nem létezik; oly állam tehát, melyben iparos, kereskedő, tőzsér, tőkepénzes, s más hason elem a túlnyomó, szóval, hol a világ polgár nyer háladatos szerepet a hazafi felett, a családi érzet sokkal lazább, a családi vagyonhoz való ragaszkodás alig létezik, mig oly államban, hol a mezőgazdasság képezi a lakosok kiváló foglalkozását, a család és a családi vagyon iránti érzék mélyen be van vésve a nép szivébe, s átkarolja annak egész valóját elanynyira, hogy ezzel az érzülettel ellenkező törvényeket alkotni egyenlő a nép közérzületének mégsértésével, nem más, mint a közvélemény kivánalmainak rajongó modern eszméknek való feláldozása. *Érezték ezt az országbirói értekezletnek gyakran oly méltatlanul gáncsolt érdemdús tagjai,* tanusitja ezt a tanácskozmányok egész folyama. Erre ugyan az szokott lenni a válasz, hogy azok az akkori viszonyok pressiója alatt állottak; de hogy ez nem egyéb puszta frázisnál, épen ez értekezlet müködése tanusitja. Fenntartották ők a telekkönyvi intézményt, és az osztrák törvénynek erre vonatkozó részét; ha tehát pressio alatt állottak, e pressio már a külföldi törvé-

[1]) *Frank:* Ősiség és elévülés. 35. lap.

nyek e részére nem hatott ki, hanem főleg a család s öröklési jogra irányult, melyet elitélt a közvélemény, melynek szavát vették figyelembe az országbirói értekezlet tagjai; a közvélemény szavára hallgatni pedig ott, hol lehet, ott, holl kell s pressio alatt állani nem azonos dolog.

Oly tanácskozmány, mely fenn merte tartani az ősiségi patenst, nem állott pressio alatt, s érzékével birt annak, hogy mi feladata oly tanácskozmánynak, mely a viszonyok lehető rendezésére van hivatva.

Látjuk, hogy kezdettől az intézmények sok tekintetbeni hasonlatossága mellett, mily tényezők indokolják a germán s a mi jogfejlődésünk eredménye közötti különbséget, s miért nem indokolt bizonyos intézmények átvétele nálunk, melyek létele a germán jogfejlődés folytán teljes jogosultsággal bir. — Igy van ez más nemzeteknél is.

Francziaországban — mint láttuk — a római jog nem birt oly általános érvényre emelkedni, mint Németországban; mert habár az ország egy részében törvénynyé vált is, annak nagyobb részében főleg az öröklési jog a germán jogelvek szerint volt rendezve. Fennállott ott a vagyon ősi és szerzeményi minősége közötti különbség, a visszaháramlás elve. Ha kodifikaczio békés viszonyok között e helyzetet találja, valószinüleg más lett volna az eredmény. De közbejött a forradalom, mely a családi vagyon fenntartását, mint a tiszta demokrat elvekkel ellenkezőt, alapjában kiirtani szándékozott, s ehez képest rendezte az örökösödési jogot. E ténynyel szemben Napoleon, ki a jövő alakulás bizonytalansága folytán, úgy látszik, nem vélte tanácsosnak szembeszállani azokkal az elvekkel, melyek uralmának diadalát köszönhette, s megalkotta a ma is fennálló örökösödési rendszert, a nélkül, hogy azt saját czéljai szempontjából maga is helyesnek tartotta volna, [1]) s nem is késett, mihelyt alkalma nyilt, a legmerevebb hitbizományi rendszer felállítása által a családok fenntartására védelmet nyujtani.

A közvélemény s az események hatalma adott tehát itt is

---

[1]) Tanusitja ezt Napoleonnak 1806. évi junius 5-én testvéréhez intézett levele, melyben annak azt a tanácsot adja, hogy uralmának elleneit Nápolyban a Code civile öröklési rendének behozatata által tegye tönkre. Lásd *Schäffle*: Das gesellschaftliche System der menschlichen Wirthschaft. II. kötet 552. l.

irányt az oly hatalmas törvényhozónak is, mint Napoleon volt. E helyzet eredménye, hogy a polgári törvénykönyvbe, az ország egy részében még mindig kegyelt visszaháramlási jognak csak korlátolt tér jutott.

Olaszországban a vagyon eredete a római jog befolyása folytán soha sem birt általános jelentőséggel, egyéb sajátlagos intézményeik pedig, melyeket több kis államok, a longobárd és a római jog vegyülékéből vettek át törvényeibe, az egyes államok viszonyai és történeti fejlődése folytán birtak jogosultsággal, de az egységes Olaszország egységes törvényt igényelvén, a jelentkezett tarka kép mellett a törvényhozás nem tehetett czélszerübbet, mintha minden sajátlagosságot mellőzve, s a nélkül, hogy előnyt adna egyik államnak a másik felett, a közönséges jogelvek alapján szabályozza az öröklési törvényt.

És ha most a kép másik oldalára tekintünk, és azon nemzetek felé vetjük pillanatunkat, melyek a római jog befolyásától mentek maradtak, s a *szláv*, a *szkandináv* népek és *Anglia* örökösödési törvényeit vesszük vizsgálat alá, tapasztalni fogjuk, hogy ott az ősi intézményekhez kiváló ragaszkodás nyilvánul; s azért nem fogja senki állitani, hogy e nemzetek a fejlődésre képtelenek lennének.

Egyik államban czélszerű, és minden igényt kielégit oly rendszer, melynek más államba való behozatala annak fennállását renditené meg. Minden a körülményektől függ. *Éjszakamerikában* a végrendelkezési szabadságon alapuló örökségi rendszer ellen nem merül fel panaszt, mert megfelel az ottani vagyonjogi viszonyoknak. A gyermekek korán válnak meg a család törzstől, s a vagyonátruházás súlypontja nem az örökösödésben, hanem az élők közötti ajándékozásban fekszik. A leányok kiházasittatnak, a figyermekeknek üzleti tőke adatik, vagy a föld még szüleik életében átruháztatik reájuk, s az elaggott szülék egyik vagy másik gyermeküknél vonulnak meg. *Anglia* nagygyá birt lenni ősi intézményeinek megőrzése mellett, a mi népünktől még az ősi intézmények foszlányait is el akarják ragadni bölcseink, mert Anglia példája után indulni nem lehet, annak sajátlagos viszonyai vannak. Igazuk van. De hát Német, vagy Francziaország viszonyai nem egészen mások-e, mint a mieink? hát az egész társadalmi élet és jogfejlődés nem egészen

más-e mint a mienk? és mégis, ellenére jogi fejlődésünknek, ellenére társadalmi viszonyainknak, ellenére a közvéleménynek, ezeket kivánjak reánk erőszakolni.

Mindenütt, hol más intézmények állanak fenn, azok indokát a sajátlagos viszonyokban keresik. *Oroszország* nem szolgálhat például, mert az fejlődésben mögöttünk áll. *Anglia* nem szolgálhat például, mert a fejlettség sokkal magasabb fokán áll, s azért sok tekintetet mellőzhet, mit nekünk szem elől téveszteni nem szabad. *A svajczi kantonok* sokkal kisebbek, semhogy azok igazságügyi törvényeiről következtetés lenne vonható. Szóval minden államnak lehet jogosultsága egyik-másik sajátlagos intézményét fenntartani, csak mi hunyjunk szemet hazai intézményeink előtt, s helyettük érjük be egy tudományosan compilált öröklési rendszerrel; mintha nálunk nem léteznének oly különleges viszonyok, melyeket a törvény alkotásánál talán még sem lenne szabad egészen szem elől téveszteni.

Pedig mely nemzetnek vannak, ha nekünk nincsenek, sajátlagos viszonyaink? Oly heterogen elemek között élő népnek, mint a magyar, ha elveszni nem akar, féltékenynek kell lennie nemzeti intézményeire; pedig ez intézmények nemzetiek, mert eredtek légyen bárhonnan, századokon át testévé s vérévé váltak a magyarnak, alapjai voltak egy egészen önálló jogfejlődésnek, önálló jogintézmények létesülésének, melyek szárnyai alatt küzdöttünk meg anynyi balszerencsével, s élünk oly sok viszály után. Igen is, nem hogy nincsenek sajátlagos viszonyaink, hanem épen mert ilyenek között élünk, tartjuk nemzetiségünk fenntartása szempontjából is, hazai öröklési intézményeink megőrzését hazafiui kötelessségnek.

A kérdés sulypontja tehát abban fekszik, hogy miután hazai viszonyaink *a magyar örökösödési rendszer*, fenntartását igénylik, miután a nép meggyőződésének teljes erejével ragaszkodik ez intézményhez, *fenntartható-e az az adomány rendszer megszünte, s az ősiség eltörlése folytán változott viszonyaink között?*

Az ősiséget visszaállitani, ugy mint az 1848 előtt fennállott, — ugy hiszem — közülünk senki sem akarja, »mert, — mint helyesen mondja Tóth Lőrincz — nem lehet józan észszel ellenezni, hogy a szabad forgalom, s a birtok biztositás igényeinek megfelelő törvények lépjenek a fennállott bilincsek helyébe; ebből azonban nem következik egy másik túlságnak óhajtása, hogy minden állandósági

elv feláldoztassék.« [1]) Nem lehet a birtok és öröklési rendszer politikai oldalát fenntartani; de valóban nincs ok reá, hogy ha a rendszer a politikai tényezőktől megfosztatik, s a változott államjogi viszonyok szerint átalakitva tisztán családjogi, s öröklési rendszerként tartatik fenn, hogy azt ily alakban fentartani miért ne lehetne?

Én részemről erre határozottan igenlőleg merek válaszolni s nem hiszem, hogy ez intézmény fenntartása ellentétben állana bármelyikével is azoknak a tekinteteknek, és követelményeknek, melyeket az örökösödési jog megállapitásánál figyelembe kell vennünk. Nem hiszem, hogy akár a jogphilosophia s a tudomány elveivel, akár azokkal az irányelvekkel, melyeket a tudomány az örökösödési jog kodifikacziójánál követendőknek jelöl ki, — ellentétben állana.

Megkisértem állitásomat bebizonyitani.

II. Alig van vitásabb tárgy a jogbölcsészek között, mint az öröklési jog észjogtani alapja. A régibb jogbölcsészek legnagyobb része tagadja az örökösödési jog észjogtani alapját. E tan élén áll Kant iskolája. [2]) Érvelésének alapjául az az ismeretes tétel szolgál, hogy az ember jogai halálával szükségképen elenyésznek, és hagyatéka ezen oknál fogva uratlan jószággá válik, mely mint olyan, bárki által elfoglalható. [3]) E tan mellett számos kitünő bölcsész, jelesül *Rotteck* [4]) és *Schelling* [5]) is magukévá teszik, feltett tár-

---

[1]) L. *Tóth Lőrincz* id. értekezését. 341. lap.

[2]) Habár *Kant* maga csak a végrendelet nélküli örökösödési jogot veti el, mert mint mondja: »Die Beerbung ohne Vermächtniss (dispositio ultimae voluntatis) im Naturzustande nicht gedacht werden kann.« Metaphisische Anfangsgründe der Rechtslehre. 111. lap. A végrenbeleti öröklést *Kant* a haldokló és tulélő akaratjának összhangzó voltából származtatja.

[3]) L. erről bővebben *Schnierer Aladárnak*: »az örökösödési jog észjogi megállapitása« czimü czikkét az 1869. évi »Jogtudományi Közlöny« 35. számában.

[4]) »Das Eigenthum hört schlechthin auf — mond *Rotteck* — durch den Tod des Eigenthümers, weil es im Naturzustand kein Erbrecht gibt, demnach die Verlassenschaft des Todten sofort zur herrenlosen Sache wird.« Lehrbuch des Vernunftsrechtes. Stuttgart 1840. I. k. 174. lap.

[5]) *Schelling* az örökösödési jogot azért tagadja, mert az örökhagyó intézkedései csak akkor lépnének hatályba, midőn azok szerzője már megszünt létezni az érzéki világban, s igy a vagyona feletti rendelkezési joga már elenyé-

gyunkra nem bir jelentőséggel, valamint azok a nézetek sem, melyek a természetjog ellenében oly természetellenes eszméket fejtegetnek, mint p. o. *Fichte*, ki abból az előzményből, hogy az örökhagyót halála után vagyonához semmi jog sem illeti, arra a következményre jut, hogy ehez. mint uratlan jószághoz, az államnak van joga, habár elismeri, hogy méltányos, ha az örökhagyó életében tett kivánatai teljesittetnek, s igy törvény által a végrendeletek érvénye biztosittatik. E szempontból kindulva, a végrendeletet minden állam pozitiv jogából származó intézménynek tekinti, s azért elveti a törvényes öröklési jogot, és a gyermekek köteles részhez való jógosultságát. [1]) Szintoly kevés jelentőséggel bir reánk a *St. Simonisták* tana, kik a mellett az eszme mellett küzdenek, hogy az elhúnyt vagyona az állam által arra a polgárra ruháztassék, ki erre legképesebb, legérdemesebb; [2]) vagy végre azok tana, kik a vérrokonok örökösödési jogát onnan származtatják, hogy az örökhagyó halála folytán annak vagyonára nézve beállott általános elfoglalhatási jog következtében a nélkül is a hozzá legközelebb állók viszik el abból az oroszlán részt. [3]) Ezek s másrészről *Leibnitz* tana, ki a lélek halhatatlanságára támaszkodva találja indokolva az embernek, ki halála után a szellem világában él, végrendelkezési jogosultságát, — mind igen szép elmefuttatásokra szolgálhatnak alkalmul, de bármily mély eszméket rejtsenek is méhükben, gyakorlati értékkel nem birnak, s azért tárgyunkra nézve jelentőségük nincs. Mi a tényleges viszonyokkal számolva, kivánunk az öröklési rend megállapitásához szólani, s azért gyakorlati tanúlságképen a felhozott különböző tekintélyek nézeteiből legfeljebb annyit vonhatunk le, hogy még az öröklési jog észjógi alapja is mily tekintélyek által tagadtatik, hogy tehát az öröklési jogra nézve általánosan elfogadott jogphilosophiai dogmáról szó sem lehet. Még inkább meggyőződünk

---

szett. Azonban, mit ez uton elérni nem lehet, elérhetni olyképen, hogy valaki életében tulajdonát elajándékozza, s a holtiglani haszonélvezetet fenntartja magának. L. Természetjog kézikönyve. Forditotta *Werner* 114. lap.

[1]) *Fichte*: Naturrecht. II. r. 19. §.

[2]) L. ezek tanait részletesen előadva *Warnkönig* által: »Darstellung des St. Simonismus.« Zeitschrift für die Gesetzgebung und Rechtswissenschaft des Auslands. IV. k. 78—102. l.

[3]) L. e nézet ellenében *Hegel:* Philosophie des Rechts 178. §. V. ö. *Walter:* Naturrecht und Politik im Lichte der Gegenwart. 134. lap.

erről, ha egy ugrással áttérünk azon jogbölcsészek tanainak rövid vizsgálatára, kik az örökösödés jogosultságát elismerték, s annak alapjait az észjog szempontjából igyekeztek kimagyarázni.

Kant nézete, ki — mint fentebb emlitettük — az öröklési jogot szerződés folytán történt tulajdonszerzésnek tekinti, s azért csak is a végrendeleti és szerződési örökösödési jogot ismeri el, hosszabb ideig irányadó volt azoknál a jogbölcsészeknél is, kik a törvényes örökösödés jogosultságát nem tagadták, hanem azt is az örökhagyó akaratkifolyásának tekintvén, azon örökösödési rendszert tekintették legczélszerübbnek, mely által az örökhagyó valószinü akaratja juttatik érvényre, tehát hogy a törvényes öröklés az örökhagyó végrendeletét pótolja. [1])

Más szempontból indult ki *Hegel*, ki az öröklést a családi kötelék eredményeként fogta fel, s azért első sorba helyezte a törvényes öröklést. E nézetet osztja *Stahl* is, csakhogy szerinte nem szabad azt sem szem elől téveszteni, hogy a családi vagyonban való öröklés nem pusztán a szülék gyermekeik iránti kötelességének kifolyása, nem pusztán birtokba vétele, a már előbb közös, családi vagyonnak, hanem valóságos megszerzési módja a tulajdonnak, mely egyrészről a gyermekek akaratja által van feltételezve; ez egyéni akarat bizonyos körülmények között az örökösödés önálló alapjává is válhat; igy fogható fel a végrendeleti örökösödés jogosultsága. [2]) *Trendelenburg* szerint sem az egyéni korlátlan akarat, sem a család nem szolgálhat kizárólag az öröklési jog alapelvéül; mert ha az örökhagyó akaratja volna egyedül irányadó, nem kötné őt sem gyermekei, sem családja iránt semmi tekintet s az örökhagyó önkényének, a vagyon legközelebbi czélja ellenére is érvényt kellene

---

[1]) E nézetet osztotta általjában a régibb jogiskola *Grotius, Hugo, Zeiler, Pfeifer* s mások. (L. ezek müveit idézve *Unger*: Erbrecht. 18. lap.) Köztük *Feuerbach*: »Die Intestat-Succession — mond Feuerbach — ist nichts weiter als ein Testament, welches der Gesetzgeber selbst für den Verstorbenen macht. Der vermuthliche Wille des verstorbenen ist daher das Prinzip des Gesetzgebers bei Anordnung der Intestat-Erbfolge, und dieser vermuthliche Wille wird bestimmt durch den vermuthlichen Grad der Zueignung.« *Leben und Wirken*. I. k. 125. l. E nzetben van Welker is. (L. Rotteck und Welcker Staats-Lexikon V. kötet »Erbrecht« szó alatt *Teleszky* a magyar jogászgyülésen tett inditványánál szintén e szempontra állott. (L. Évkönyv. II. folyam 8. lap.) Ez iskola ellen lásd *Unger*: Erbrecht. 18. lap. 1) jegyzet alatt.

[2]) *Stahl*: Die Philosophie des Rechts. IV. kiadás I. k. 501. és 508. l.

nyernie; ha ellenben az örökségnek kizárólag a család körében kellene maradnia, ugy hogy a család tulajdonképen csak az örökhagyó egyéniségének lenne folytatása, nem volna annak joga az örökség elfogadását visszautasitani akkor sem, ha az szenvedő állást tüntetne fel. Ez elmélkedés folytán nyilvánvaló, hogy az örökösödési jognál két czél jelentkezik, melyeknek befolyásához képest nyer az örökösödési jog szabályozást, s melyek egymással kiegyenlithetők ugyan, de a positiv törvényben ellentétes megoldást is nyerhetnek. Az egyik czél a családban öszpontosul, melynek számára a vagyon fenntartandó, a másik czélt a tulajdonos akaratja képezi, melynek halála után is leendő érvényesitését a törvény biztositja. A tételes törvény hivatása e két czélt kiegyenliteni s az egyéni akaratnak a családi kötelék által parancsolt bizonyos korlátokat szabni.[1])

Hasonló módon áll a törvényes öröklés indokolása tekintetében *Ahrens* is,[2]) ki e mellett a végrendeleti öröklés jogosultságát az ember magasztosabb rendeltetése által is indokolva látja; mert az embernek, mint gondolkodó lénynek eszméi s tervei nem csak a jelent karolják fel, hanem kihatnak azok a jövőre is, s érvényesülésüket gyakran csak holta után hátrahagyandó vagyonából nyerhetik. [3])

Bluntschli pedig az öröklési jog észjogi alapját a jelen nemzedéknek a jövővel való természetszerü összeköttetésében találja fel, mi által lehetővé tétetik, hogy a jelen nemzedék szerzeménye a jövő számára biztosittassék.[4])

Lényegileg tehát három különböző elmélettel találkozunk.

Az első, mely egyedül az örökhagyó akaratját veszi alapul, kizárja a szükségbeli örökséget s a köteles rész intézményét; a másik, mely egyedül a családi köteléket tekinti az öröklés alapjául, teljesen kizárja a végrendeleti jogosultságot; s azért a mai fogal-

---

1) *Trendelenburg*: Naturrecht auf dem Grunde der Ethik. 308. l.

2) »Das Intestat Erbrecht gründet sich — mond Ahrens — auf das Princip der sittlich-rechtlichen Familiengemeinschaft. Der individuelle Wille tritt hier vor dem natürlich ethischen ganzen zurück. *Ahrens*: Naturrecht oder Philosophie des Rechts und des Staats. II. köt. 248. lap.

3) *Ahrens*: i. h.

4) *Bluntschli*: Staatswörterbuch »Erbrecht« szó alatt.

mak szerint, gyakorlatilag egyik ugy nem nyerhet érvényt, mint a másik.

A törvényes öröklést tekintve pedig, mindkét elmélet ugyanarra a gyakorlati eredményre vezet. Mert az egyik a közelebbi rokont azért jelöli ki örökösnek, mivel a természet rendje szerint vélelmezni kell, hogy az örökhagyó több hajlammal és nagyobb szeretettel viseltetett hozzá, mint a távolabbihoz, s azért neki hagyta volna vagyonát, a másik pedig azért, mert a családi köteléknek ez természetszerű következménye.

De gyakorlati szempontból nem is ebben fekszik az elméletek értékének lényege, hanem a végrendeleti jogosultság mérvében, melyet az egyik teljesen kizár, a másik korlátlanul megenged; e részben a *Trendelenburg-Ahrens*-féle közvetitő javaslat legtöbb gyakorlati értékkel bir. Első sorba helyezi a családi jogot az öröklésnél, de e mellett bizonyos korlátok között helyt enged a végrendelkezésnek is. Hol vannak azonban e korlátok? arra általános jogfilosofiai szempontból nem válaszolnak; mint válaszolni aligha is lehet.

Ha a közelebbi részletekre akarunk térni, nem hunyhatunk szemet az élet előtt, s azért e kérdésre leghelyesebbben megfelel *Munzinger*, kinek e részben sokkal egyszerübb eszméi vannak. Minden népnek — mond Munzinger — vannak jogi eszméi, melyeket részben maga alkotott magának, részben más népektől vett át és beléjük ojtotta saját szellemét. Azért egyrészről a jog általános szabályokon nyugszik minden népeknél, másrészről eltérők az intézkedések s ez eltérések különbözők, mert befolyással van azok alakulatára a nép müveltsége, eszének és érzékének finomsága, sőt földjének égalja s alakja, szóval a nép különleges viszonyai.[1]) Ez fejti meg az öröklési jognál is az elv tapasztalható egysége mellett a részletek oly különböző voltát, s egyes intézmények különböző felfogását.

De ha a modern jogászoknak az öröklési jog észjogi alapjára vonatkozólag, gyakorlatilag egyedül elfogadható elméletét fogadjuk is el, alig hiszem, hogy valaki állithatná, hogy öröklési jogunk azzal ellentétben áll. *Alapelve annak a családi öröklés; s e mellett a családi érdekek által parancsolt korlátok között tér engedtetik az*

---

[1]) *Munzinger:* Erbrechtliche Studien. 23. lap.

örökhagyó akaratjának is, mely a végrendeletben s az öröklési szerződésekben nyilvánul.

A kérdés sulypontja most már csak, mit értünk család alatt s miként szabályozzuk a családi öröklést; s e kérdésnél kell igazat adnunk *Munzingernek,* ki e szabályozást egy kalap alá vonhatónak a fentebb előadott okoknál fogva nem tartja, de azért nem következik, hogy mivel egyik rendszer a másikkal ellenkezik, valamelyiknek mulhatlanul az észszerűséggel is ellenkezni kellene. Elvontan, csupán az észszerüség szerint, az öröklési jogot szabályozni nem lehet, sok más körülmény jő ott figyelembe, melyek indokait *Munzinger* fenntebb idézett néhány szavában a mily röviden, oly találóan adta elénk.

Elleneink azonban más nézetben vannak, szerintük az egyedüli észszerü öröklési rend: az öröklésnek a vagyon eredetére való tekintet nélkül, egyedül a rokonsági fok közelsége szerint való szabályozása; s azért csak is azok a törvények felelnek meg az észszerűség követelményeinek, melyek ezt az alapelvet irták zászlójukra.

Alig hiszem azonban, hogy, ha a részletek vizsgálatába bocsátkoztak volna, állitásukat maguk is ne tartsák kissé merésznek.

Ha az észszerüség egyedül a rokonsági fok közelségét engedi figyelembe venni, akkor a rokonság fokának s illetve annak, melyik a közelebbi rokon, megállapitott valaminek kell lennie s a törvényes öröklés rendjére a hason alapon álló egyes törvények között eltérés sem létezhetnék, mert a melyik attól eltér, már megsérti az észszerüséget; ha pedig a rokonsági fok mérve, illetve annak közelebb, vagy távolabb volta nincs valamely általános szabály szerint megállapitva, hogy lehet azt alapul venni, s csupán az ezen alapon való szabályozást nevezni észszerünek?

Pedig vagy egyik, vagy másik fogyatkozásnak állnia kell, különben a részletekben nem lehetnének annyira eltérők a törvények, hanem ugy, mint a gyermekek öröklésénél, hol az alap positiv s általános, a további rokonok öröklésének is egyenlően kellene szabályozva lennie. Pedig már a gyermekek után mindjárt következő foknál az eltérések legtarkább vegyülékére akadunk.

Igy: láttuk, hogy a *franczia* törvény szerint a szülék és testvérek együtt hivatvák az öröklésre (tehát egyenlő foku rokonok); a *porosz* és *szász* törvény szerint a szülék megelőzik a testvéreket s ha csak egyik van is életben, az örökli az egész hagyatékot (tehát

a szüle közelebbi rokon); az *osztrák* és *zürichi* törvények szerint is megelőzik a szülék a testvéreket, de ha egyik szüle elhalt, utána nem a másik szüle, hanem a testvér örököl (tehát itt is a szüle a közelebbi rokon, de az elhalt, gyermekei (az örökhagyó testvérei) által representáltatik). Az *olasz törvény* szerint a szülék és testvérek fejenként osztoznak, (itt már épen egy fokon állóknak tekintetnek)

A rokonsági fok közelségére alapitott észszerüség tehát már az első lépésnél is tanusitja a feltétlenül hely álló biztos alap hiányát. Hát ha még tovább megyünk s a bennünket tárgyunknál fogva kiválólag érdeklő oldalági örökösödést vesszük bonczkés alá, még sajátságosabb jelenségekre akadunk, melyek a szoros észszerüség folytán aligha igazolhatók.

A német törvények általában átvették a római jognak azt az alapelvét, hogy tekintet nélkül a vagyon eredetére, történjék az öröklés; nem vették azonban át annak az öröklési rendre vonatkozó szabályait; pedig ha tisztán észszerüséget keresünk, ez a római gradualis rendszerben kétségkivül sokkal inkább feltalálható. A közelebbi rokon kizárja a távolabbit, s az egyenlően közel állók egyenlően örökösödnek. Ez megfelel az észszerüség elvének, és ha a vagyon eredetére nem tekintünk, csak is ez lehet észszerü.

A parentalis rendszernek a vagyon eredetére való tekintet adott életet, ettől megfosztva, az — nézetem szerint — logicailag nem indokolható. A törzsek szerint való öröklésnek csak is igy lehet észszerü alapja; a vagyon eredetére való tekintetet elvonva tőle, elvonjuk az alapot, melyen az egész rendszer nyugszik. Tudjuk, hogy a parentalis rendszer elve, hogy a vagyon megoszlik a két ág között s fele az atyai, fele az anyai ágról származott, egyenlő foku rokonokra száll. Felét kapja az egyik ág, létezzék azon bármily kevés, vagy bár csak egy tag is; felét a másik ág, legyen azon bármennyi öröklésre hivatott rokon életben. Tehát ha az anyai ágon 1 unokatestvére él az örökhagyónak, mig az apai ágon 12 hasonfoku rokona van az öröklésre hivatva, az anyai ágon lévő 1 rokon oly örökségi részt nyer, mint az atyai ágon lévő 12 hasonfoku rokon. Kérdem: hol itt az észszerü indok? Alapelvül állitjuk fel, hogy nem a vagyon eredete, hanem csakis a családi kapcsolat közelsége határoz, ettől feltételeztetik a rokoni hajlam és szeretet mérve, s ezt azután a gyakorlatban ugy alkalmazzuk, hogy 1 ro-

konnak oly örökségi részt juttatunk, mint hasonfoku tizenkettőnek; vagyis azt állitjuk, hogy 1=12. Én ebben a nagy észszerüséget felfedezni nem birom.

Igy van ez a képviseleti joggal is. Ha egy fokon való rokonok örökösödnek, a viszásság már a leszármazóknál is jelentkezik, p. o. ha csupa unoka konkurrál, s az egyik fiutól 10, a másiktól 6, a harmadiktól 1 gyermek maradt. Mi igazság és észszerüség van abban, hogy az egyenlő foku unokák közül 1 annyit kapjon, mint 10 és 10 annyit mint 6;[1]) vagyis, ha azt a tételt állitjuk fel, 1=10, 1=6 és 6=10, mert ha e tételt fel nem állitjuk, az egyenlő szeretet és hajlam mérvének elvét az öröklési rendszerben aligha képesek leszünk demonstrálni.

Nem kivánok e tételnél tovább időzni, de azt még sem mellőzhetem, hogy röviden fel ne emlitsem, hogy a parentalis rendszert, minden dicsőitett észszerüsége mellett, az ujabb törvényhozások sem vitték következetesen keresztül. Igy p. o. a zürichi törvény — melynek épen *Bluntschli*, e rendszer egyik fővédője, a szerzője — a távolabbi rokonoknál már fejek szerint való osztályt rendel, tehát már itt nem látja ő sem alkalmazhatónak azt a rendszert, melyet a természettel annyira megegyezőnek tüntet elő. És igaza van, s ennek oka csak is az, hogy elvették a rendszer alapját, a vagyon viszszaháramlását arra az ágra, melytől származott, tehát az ágaknak a távolabbi fokokban való végtelen elágazása miatt annak következetes keresztül vitele végtelen nehézségekbe ütközik.

De van az észszerü rendszer hiveinek egy másik nehézsége is. Az ujabb észjogirók ugyanis általában megegyeznek abban, hogy miután a családi kötelék és a családi egység érzete képezi az örökösödési jog alapját, az öröklés csak is addig terjedhet, a meddig a valódi rokonság terjed; vagyis, mig a családhoz való tartozás érzete az illetők kebeléből ki nem halt;[2]) azért az öröklési jog ily

---

[1]) Erre azonban már *Trendelenburg* is figyelmeztet, ki ez esetben a fejenkénti osztályt tartja észszerünek. Naturrecht 315. l.

[2]) Igen szépen ád ennek *Trendelenburg* kifejezést, mondván: »Wenn die Erbschaft auf entferntere Verwandte geht, welche kaum mehr von dem Bande derselben Familie umfasst werden, weil die Gesinnung der Einheit längst erloschen ist, so verirrt sich das Erbrecht aus der Nothwendigkeit des inneren Zweckes in das Gegentheil, in das Spiel des Glückloses. Daher ist es wohl begründet, wenn das Gesetz bei den entfernsten Verwandschaftsgraden das Erb-

mérvü kiterjesztését, mint azt a mai törvényhozások teszik, nem helyeslik; hanem akkor, midőn már az öröklés oly távoli rokonokra szállana, kiknek keblében a családhoz való tartozóság érzete többé nem él, azokat az öröklésből kizárni s a hagyatékot közczélokra forditani vélik. Igy *Trendelenburg*, az elhunyt honi községét,[1]) *Bluntschli* az államot [2]) kivánná e javak örökösévé tenni, csakhogy ez utóbbi az ily szállományi javakból külön alapot vél létesitendőnek, mely szegény családok fenntartására lenne szánva. *Munzinger* egy hason czélu, de egészen különálló alapot vél e javakból létesiteni,[3]) mig *Ahrens* azokat egyszerüen az állam által véli elfoglalandónak s helyteleniti Bluntschli nézetét, mely egyes családoknak mások fölött előnyben való részesitésére fogna vezetni.[4])

Eltekintve, hogy az örökösödés oly nemü megszoritása, mint az az emlitett jogbölcsészek által czéloztatik, még eddig sehol sem sikerült, s Bluntschlinak a zürichi kantonban erre irányzott inditványa,[5]) mely ugy látszik csak uttörő kivánt lenni a kitüzött czél felé, is elvettetett, a főnehézség annak absolut meghatározásában áll, hányadik foknál szünik meg az összetartozás érzete?

Erre a feleletet az illetők meg sem kisértik, és azt helyesen is teszik, az általuk védelmezett öröklési rend mellett erre nagyon nehéz lenne a felelet.

A családhoz való tartozás érzete épen ugy, mint a rokoni szeretet, nem mindig a rokonsági fok közelebb, vagy távolabb voltától van feltételezve. Mihelyt az öröklés a szorosan vett család körén, a testvéreken túl megy, minden a véletlentől függ; kik egy helyben laknak, egymásra szorulnak, a jó sorsot együtt élvezik s a balsorsban kölcsönösen segélyezni iparkodnak egymást, azoknál a rokonság s az egy családhoz való tartozás érzete a távolabb fokban is sokkal élénkebb, mint a közelebb foku rokonság olyanoknál, kiket

---

recht abbricht, und das Erbgut dem Gemeinwesen zuweist..... Naturrecht 316. l. Hasonló nézetben van *Bluntschli* i. h. *Ahrens* i. h. 251. l. *Munzinger* i. m. 28. lap.

[1]) Idézett müvében 316. l.

[2]) Staatswörterbuch : »Eigenthum« szó alatt.

[3]) Idézett müvében 40. lap.

[4]) Idézett müvében 251. lap.

[5]) Lásd ez inditvány szószerinti szövegét: Bluntschli Privatrechtliches: Gesetzbuch für den Canton Zürich IV. k. 67. s. k. l.

a sors egymástól elszakit. Azért legnagyobb mérvben él az a földmüvelőnél, csekélyebb mérvben az iparos osztálynál és az intelligencziánál; azért is arról, hogy hányadik fokban szünik meg a családiasság érzete, elvont észjogi szempontból szóllani nem lehet s csak a positiv törvények bizonyos fikczio utján mondhatják ki azt, mely fikczio azonban az ország lakosai foglalkozása s életmódjának különböző voltánál fogva minden reális alapot nélkülöz.

Ez elv keresztül vitele sem sikerülhet tehát az észszerüség alapján álló rendszereknek a nélkül, hogy a fikcziót ne hivnák segélyül.

Az öröklés jogi alapjának azt az elvét, hogy az nem nyugodhat kizárólag az örökhagyó akaratán, hanem családi tekintetek által kell korlátoltatnia, a köteles rész intézményével kivánták megóvni; de itt ismét találkozunk olyszerü viszásságokkal, mint p. o. a hozzánk legközelebb álló osztrák polgári törvénykönyvben helyt foglal. Köteles részre ugyanis a lemenők és a felmenők egész a végtelenig jogositvák, de a testvérek nem, s mégis, ha egyik szüle elhalt, kinek szülője, tehát az örökhagyó nagyszülője él, nem ez utóbbit, hanem az örökhagyó testvérét fogja az elhunyt szülére esendő örökrész illetni, tehát a köteles részre nem jogositott rokon megelőzi a köteles részre jogositott rokont a törvényes öröklésben. Ebben sem birok valami nagy észszerüséget felfedezni.

Igyekeztem ezekkel kimutatni, hogy a hazai öröklési rendszerbe átültetni czélzott rendszerek jogphilosophiai szempontból sem oly kifogástalanok, mint azt nálunk azok védői elhitetni szeretnék; s a gyakorlati alkalmazásnál az elv kivitele oly nehézségekbe ütközik, melyek csak az elv rovására eső intézkedések által háríthatók el.

Igaz, hogy egyik rendszer hiányából még nem következik, hogy mind e mellett is nem jobb a másiknál; nem következik, hogy azért, mert az elmélet néhol hajótörést szenved a gyakorlati alkalmazásnál, oly rendszert fogadjunk el, mely az észszerüséget egészen vagy legalább oly mérvben nélkülözi, melyet a józan törvényhozásnak szem elől tévesztenie nem szabad. Ezzel vádolják a magyar öröklési rendszert azok, kik a külföldi rendszereket példányul állitják fel. Megkisértettük kimutatni, hogy a feltétlen dicséret menynyire elhibázott az észszerüség szempontjából; megkisértjük most már kimutatni azt, hogy a magyar rendszer nem nélkülözi annyira

az észszerüséget, mint azt annak ellenei elhitetni szeretnék, sőt oly bátor vagyok, hogy kimerem mondani, hogy én a magyar rendszernek annyira gáncsolt visszaháramlási intézményében igen sok észszerüséget látok, s azt logicusabbnak látom, mint a visszaháramlás elvének mellőztével felállitott parentalis rendszert. Tudom, hogy a modern jogászok előtt már vállalatom merészsége is nevetség tárgya, de mit tanulmány és gondolkodás bennem megérlelt, mindig ki merem mondani. — Hallgassatok meg s azután itéljetek el.

A lemenőket itt mellőzzük, mert ezekre nézve a két rendszer között különbség nem lévén, azokat illetőleg semmi aggály, vagy nehézség nem foroghat fenn; a felmenőkre s különösen a szülékre nézve elismerem, hogy lehetnek alapos nehézségek, melyeket azonban — nézetem szerint — igen méltányosan el lehet intézni, hogy miként? az a kérdés második részéhez tartozván, arra a következő fejezetben adjuk meg a választ, s ezuttal átmegyünk az oldalági rokonok öröklésére, mely a nehézség s a gáncsok tulajdonképi tárgyát képezi s melytől az ellennézet védői az észszerüségi alapot s a létjogosultságot, az ősiség megszünte folytán erővel el akarják vitatni.

Én ellenkezőleg azt hiszem, hogy a vagyon visszaháramlása arra, s illetve arra az ágra, melytől származott, egyáltalán nem nélkülözi az észszerüséget, *mert a vagyon arra száll vissza, a ki, vagy a kinek elödje azt örökölte volna, ha az örökhagyó, vagy annak elödje akkor, midön az öröklésre hivatottak voltak, nem létezett volna.* Ha az örökhagyó atyai nagy atyjának, kitől annak vagyona származott, két fia volt, t. i. az örökhagyó atyja és annak testvére, vagyis az örökhagyó nagybátyja; nem látok semmi észszerütlent benne, hogy utána kizárólag atyai nagybátyja örököljön, kire szállott volna már a vagyon az örökhagyó nagyatyjának halála után is, ha az örökhagyó atyja, ki után azt az örökhagyó örökölte, nem létezett volna; s ennél fogva igen észszerünek látom, hogy azok elhunytával, kiknek létezése akadályozta meg, hogy előbb nem örökölhetett, ő örököljön. Mindenesetre észszerübbnek tartom ezt, mint hogy azt az örökséget, melyben eredetileg is épen csak azért nem részesült, mert testvére élt, annak, illetve utódjának halála után más idegennel, kinek arra soha semmiféle jogosultsága sem volt, megoszsza; sőt ha p. o. nem egy, hanem öt apai nagybátyja s egy anyai nagybátyja léteznék, az egy anyai nagybátya oly részt kap az apai vagyonból, mint azon *öt apai nagybátya,* kikre szállott

volna az egész vagyon, ha az örökhagyó atyja nem létezett, vagy az örökség megnyilta előtt halt volna el. Én ebben következetlenséget látok s azért nem is ismerhetem be, hogy az ősiség eltörlésével a vagyon visszaháramlásának minden logicai alapja elenyészett.[1])

Az az aggodalom, mely ennek ellenében érvényesittetni szokott, hogy t. i. igy a másik ágon lévő hasonfoku rokonok, kikhez az örökhagyót egyenlő rokoni szeretet, egyenlő rokoni kötelék csatolja, érdemtelenül mellőztetnek, nézetem szerint szintén nem bir elfogadható alappal.

Az örökösödési jog — mint helyesen mondja *Walter* — minden körülmények között a vagyonszerzés rendkivüli módja fog maradni, nyereségben részesül általa az örökös, melyet saját munkája felhasználása nélkül, mások szorgalmának és a törvény rendelkezésének köszönhet. Innen van, hogy a törvényhozás ily vagyon felett sokkal szabadabban rendelkezik, mint más tulajdon felett, innen van a vallási és politikai tekintetek befolyása az örökösödésre; [2]) innen van, hogy a miatt, hogy a vagyoni előny Pétert és nem Pált érte akkor, midőn a szoros családi köteléken kivül állók örökléséről van szó, s az öröklés a sors játékává válik, sérelemről jogosan senki sem panaszkodhatik.

Az örökösödésnél ugyis mindent a véletlen határoz; a távolabbi rokon azért kap örökséget, mert közelebbi nem létezik; s ha a parentalis rendszer szerint elfogadható, hogy egy rokon ugyanoly örökrészt kapjon, mint 10 hasonfoku rokon, annál a véletlennél fogva, mert egyik atyának egy, a másiknak pedig 10 gyermeke volt, miért ne lehetne ugyancsak a véletlenre hivatkozni, hogy e vagyon véletlenül nem szerzeményi, vagy véletlenül nem az ő ágától származott. Bizonnyára inkább lehet e véletlenbe belenyugodni, melynél fogva a vagyon arra száll vissza, ki abba előbb csak véletlen körülményeknél fogva nem örökösödött.

[1]) Különösen a külföldi jogászok a visszaháramlási rendszert nem találják oly észszerütlennek, mint hazai jogtudóink. Álljanak itt p. o. *Zimerle* szavai, ki a visszaháramlási jogról szólva, mondja: »Bei diesem sollen das Vermögen eines unbekindet sterbenden die Ascendenten in der Art succediren, dass nach altem Grundsatze »paterna paternis, materna maternis« das von einer Linie herkommende auch auf diese wieder zurück fällt. *Da es dem Institute wenigstens nicht an logischer Consequenz mangelt*, konnte es auch mehr Verbreitung finden. Das deutsche Stamgutssystem. 256. lap.

[2]) *Walter*: Naturrecht und Politik. 136. lap.

A rokoni szeretet, ha a testvérek körén tul megy, épen oly problematikus, mint a családhoz tartozás érzete, s hogy valaki közelebbi rokonát jobban szereti, mint a távolabbit, épen oly fikczió, mint az, hogy a családi érzet a 4-ik vagy a hatodik foku rokonnál ér véget.

Látjuk az életben, hogy a legközelebbi rokonokat kivéve, a szoros összeköttetés, ,a kölcsönös szeretet és az ebből származó erkölcsi érdekek a rokonoknak magánviszonyaitól vannak legtöbb esetben feltételezve. Távolabbi rokonok, kik gyakran érintkeznek, kiknek hajlamaik, elveik, gondolkodásmódjuk találkozik, kik kölcsönösen tisztelni és becsülni tanulták egymást, sokkal nagyobb szeretettel, sokkal nagyobb érdekeltséggel viseltetnek egymás irányában, mint a közelebbiek, ha egymástól távol laknak, s egymást gyakran nem is ismerik, vagy ha gyakori érintkezésben állanak is egymással, ez az érintkezés, ellenkező életirányuk vagy szenvedélyeik, vagy jellemük különböző voltánál fogva, ha nem ellenszenv gerjesztésére is, de bizonyosan inkább közönbösségre, mint a rokoni kötelék szorosbra füzésére szolgál indokul. És e helyzet nem kivételes, rendszerint előfordul az minden terjedtebb család körében.[1]) A szeretet oly benségéről, mint rendszerinti tényről, a testvéreken tul való rokonoknál olyképen szólani, hogy azoknak az öröklésből kizáratása a kegyelet szentségét sértené meg, a tényleges viszonyok figyelembe vétele mellett; azért a jogbölcsészek is, habár egyik, vagy másik rendszer előnyét fejtegetik is, általában nem nagy sulyt fektetnek az észszerüség szempontjából az oldalági öröklés mikénti szabályozására.[2]) Maga *Trendelenburg* is, ki különben a parentalis rendszer hive, a helyzetet e kérdéssel szemben igen találóan festi, mondván: »Wenn eine Erbordnung sich durch lange Erfahrung

---

[1]) Találóan mondja *Munzinger:* »Es trägt durchaus dem Character des Zufalls, wenn ein Verwandter von entferntem Grade erbt, und irgend ein Dritter vieleicht wohl befreundeter nicht erbt. Steht mir nicht jeder, mit dem ich irgend welche Berührungspunkte habe, ein jeder Nachbar, den ich täglich sehe, oder auch nur das arme blasse Kind, das mir am Wege die Hand entgenstreckt näher, als so ein Erbvetter? Das Erbrecht der Entfernten ist etwas sehr gedankenloses. Selbst der Würfel fällt blinder als eine Erbschaft.« Erbrechtliche Studien 29. l. Habár ő e helyzet folytán természetesen más következtetésekre jut, mint mi.

[2]) Igy a legtöbb iró azt, hogy az öröklés a gradualis vagy parentalis rendszer szerint történjék-e? közönbösnek tartja. V. ö. *Arens* i. m. 251. lap.

bewährt, und daher im Volke als eine gemeinsame Vernunft gefühlt wird, so ist ein Gewinn der letzten Verfügung entbehren zu können, und die Zukunft der Familie, Haus und Gut in dem festen Gesetz beruhen zu lassen.« [1]) És valóban, ha az öröklési rend a nép szellemével és gondolkodásmódjával megegyezik, mindinkább ritkábbak lesznek a végrendeletek, mert a törvény a nép szellemének kifolyása.

Van-e tehát indok azon öröklési rend megváltoztatására, mely nem sérti a családi kegyeletet, nem ellenkezik az észszerüséggel s százados megszokás által a magyar nép nemzeti kincsévé vált, és felcserélni azt egy más rendszerrel, mely a szeretet mérvére nézve oly fikcziókat állit fel, mely költelmek, ha valók volnának, az általuk megállapitott öröklési rendszer szerint épen a családi szeretet fogna legérzékenyebb sérelmet szenvedni.

Én tehát öröklési rendszerünket sem az észszerüséggel, sem a jogphilosophia helyesen felfogott alapelveivel ellentétben állónak nem tartom.

A mi öröklési jogunk szerint az a további kérdés sem okoz nehézséget, hogy hol szünik meg, hol mondassék ki az észszerüség követelményeihez képest, hogy megszünt a családi érzet, az az érzet, hogy valaki valamely családhoz tartozik. Nálunk ez érzet százados megszokás folytán a jogközösségben találta alapját. Az osztályos atyafi, állott az bármely fokon, a családhoz tartozandónak tekintette magát. A jogközösség érzete füzte össze a család tagjait és fejtette ki a családi érzéket a magyarnál oly mérvben, melyben más népnél aligha jelentkezik. És habár a családi kötelék emez alapja az osztály, illetve az öröklés reményén, és igy kizárólag anyagi érdeken látszik is nyugodni, még sem ugy áll; két osztályos atyafi oly szivesen üdvözli egymást s emliti fel az osztályos rokoni viszonyt, ha mindkettőnek összes vagyona az egykori fény és jóllét emlékéből áll is; vagy ha a közelebbi rokonok óriási csapatja az öröklési reményt lehetlenné teszi, mint azok, hol a kölcsönös öröklés reményének alapja lehet. És valamint e jogközösség folytán jogositva tartja magát a családtag a családi vagyonban örökösödni, ugy nem lát sérelmet abban, hogy osztályos atyafiának másik ágától származott vagyonában nem ő, hanem a másik ágon való roko-

---

[1]) *Trendelenburg* i. m. 313. lap.

nok örökösödnek. A magyar igy fogja fel a családiasságot, a családi érzetet.

Hagyjuk meg tehát a magyar családot a maga valóságában, melyben a kölcsönös szeretet oly számos nyilvánulásait tapasztaltuk és tapasztaljuk, hagyjuk békén e felfogást, mely nem sért semmi észszerüséget, semmi korszerü intézményt, semmi érdeket, és minden hibája az, hogy a hirneves német kodexek elvei s rendelkezései ily felfogás mellett, szőröstől bőröstől át nem vehetők.

Még egy érv van hátra, mely az ősi és szerzeményi vagyonnak az öröklésnél leendő elkülönitése ellen jogphilosophiai szempontból felhozatik, t. i. hogy a hagyaték elválaszthatlan egésznek tekintessék, mit némely jogbölcsészek észszerü követelménynek tekintenek, [1]) s mi ez esetben keresztül nem vihető. De ez sem lesz oly fontos, ha annak indokát vizsgáljuk meg, melynél fogva a hagyaték ily módon való felfogása mellőzhetlen követelmény gyanánt állittatik fel. Ugyanis főleg az örökhagyó kötelezettségei tolatnak itt előtérbe, melyekért az egész tömegnek kell szavatolnia. De hiszen mi sem kivánjuk a tömeget az örökhagyó harmadik személyek irányábani kötelezettségeinek rovására szétforgácsolni. Ez a magyar jog elveiből épen nem következik, sőt miután az örökös örökségi része erejéig felelős, a hitelező érdeke jobban biztositva van, mint p. o. az osztrák törvény szerint, midőn őt a hagyaték átadása után a szavatosság csak örökrésze arányában terheli. A vagyon egyes alkat elemeire való felosztása az örökösök magánügye. Az az egység ugy is csak fikczio s az is marad: s az örökös nem a vagyon $^1/_3$ vagy $^1/_4$ részét veszi rendszerint birtokába, hanem az egyik a házat, a másik a kertet, a harmadik a szőlőt s igy tovább: hogy azután egy vagy más vagyonrészt azért kapott-e Péter, mert az az ő ágáról származott, vagy a vagyon őt illető $^1/_3$ részében vette át, a hitelezőre igen közönbös, csak az egész hagyaték szavatoljon követeléseért.

A hitelezők biztosságát tehát e rendszer épen nem veszélyezteti, s azok követelése e mellett oly biztos, mint ha a hagyaték egysége proklamáltatik.

---

[1]) L. *Trendelenburg*: i. m. 137. lap. *Stahl*: i. m. II. k. 500. lap. V. ö. *Bluntschli*: Staatswörterbuch »Erbrecht« szó alatt. *Welcker*: Rottek és Welker Staatslexikon »Erbrecht« szó alatt. Ellenben *Ahrens* e követelményt nem állitja fel. i. m. 252. lap.

Más nyomós érv a hagyaték egységének szükségessége mellett tudtommal nem létezik, s hogy ez eszme mellett a jogbölcsészek nagy része még is annyira lelkesül, annak oka kiválólag abban rejlik, hogy nagy részükre reájuk illik a mit Walter Trendelenburg müvére mondott: »*doch klebt es zu sehr an den Begriffsformen des römischen Rechts.*« [1])

III. Elismerem, mert tagadhatlanul ugy is van, hogy az öröklési jog szabályozásánál a nemzetgazdászati igények is lehető figyelembe veendők, azonban azt hiszem, ha az uralgó rendszer, s a mi öröklési jogunk közt a nemzetgazdászati követelményekre tekintettel párhuzamot vonunk, e párhuzam aligha fog a mi jogrendszerünk hátrányára szolgálni.

A család a gazdasági élet legtermékenyebb központja, a vagyon és tőke legtisztább alapja. A vagyon fenntartásának érdeke egész teljében kiválólag a család körében fejlik ki. A család az a közeg, melynek közvetitése által él az apa gyermekeiben, s emléke ezekben marad fenn, fáradságának gyümölcseit azok élvezik, kiknek, ő adott életet, s kikben élni fog ő akkor is, midőn a földi létnek. véget vet a természet megváltozhatlan rendje. A családi élet rugója a gazdálkodásnak, a takarékosságnak, [2]) s azért a családi kötelék minél szorosabbá füzése a nemzet-gazdászatnak is érdekében áll, mert vagyon szerzésre, s a szerzett vagyon kellő müvelésére szolgál rugóul, s ez által egyik eszközlője a nemzeti vagyon szaporodásának.

E czél azonban csak akkor lesz valóban elérve, ha a vagyonra, vagy annak bizonyos részére a család legközelebbi tagjainak igénye biztosittatik; mert ez uton ösztönzi az atyával közösségben élő gyermekeket a vagyonszerzésnél való közremüködésre, mert az által saját jövőjének vettetik meg alapja.

Ez oknál fogva tartatik nemzetgazdászati szempontból is indokoltnak a köteles rész intézménye, mert ez által megakadályoztatik, hogy a család közvetlen tagjai — a gyermekek — az örökhagyó szeszélye, vagy rosz indulata által gazdasági tekintetben tönkre ne tétessenek, az ő existentiájuk biztosittassék, a vagyon bizonyos részének fenntartása által, mely nekik önálló háztartást,

---

[1]) *Walter* : i. m. 137. lap.

[2]) V. ö. *Schäffle:* Kapitalismus und Socialismus 96. lap.

család vagy keresetmód alapitását lehetővé tegye, vagy legalább elősegitse és szilárditsa, szóval megakadályozza a szülét, hogy ne csinálhasson egyik másik gyermekből koldúst, hanem adjon neki legalább egy minimumot. [1])

Én azonban azt hiszem, ha a köteles réss intézménye a vagyon ősi és szerzeményi minőségével kapcsolatba hozatik, ha a vagyon bizonyos része családi vagyon jellegével ruháztatik fel, annak fenntartásához s okszerü miveléséhez járulni a gyermekeknek kétszeres érdeke van, mert munkájuk gyümölcsét ez esetben közvetlenül reménythetik élvezni, mihez amugy csak közvetve jutnának mert csak vagyon-érték, s nem ama vagyon megnyerésének való-, szinüsége van biztositva számukra melynek értékesebbitésére, vagy szebbé, virágzóbbá, vagy kényelmesbé tételére forditották munkájukat; pedig, hogy ez mily rugó a munkálkodásra, csak az fogja kétségbevonni, ki még nem élvezte munkájának gyümölcseit, nem élvezte a saját fáradsága által megszerzett kényelmet.

Minthogy pedig — nézetem szerint — a köteles rész, tekintettel a vagyon eredetére, szabályozható, mint azt utóbb kifejteni megkisértendem, az a czél, melyet a nemzet-gazdászat a köteles rész intézménye által elérhetni vél, ez uton inkább lesz biztositva, mint azt annak helyén bővebben is kifejteni alkalmam lészen.

Annyi mindenesetre áll, hogy a családiság iránti érzék is egyik rugójául tekintetik a vagyonszerzésnek, s a szerzett vagyon fenntartásának; még hatalmasabb lesz e rugó, és pedig még a távolabbi ágakban is, ha a vagyon, mint családi örökség, mely elődeitől származott, száll vissza reá, mint ha egészen idegen helyről eredett, s a sors véletlensége által reá hárult vagyon kerül birtokába, melyhez semmi emlék, semmi kegyelet sem fűzi.

A gyermek, ki azt a vagyont veszi birtokába, melynek homokján született, s élte gyermek éveinek boldog napjait, bizonyosabban nagyobb vonzalommal fog e vagyonhoz ragaszkodni, inkább igyekezni fog az annyi kegyeletes emlékkel bővelkedő családi tanyát gyermekei számára fenntartani, mint azt a pénzösszeget, melylyel köteles része fejében kielégittetett.

---

[1]) L. e részben *Katona Mór* igen érdekes fejtegetéseit a »Köteles részről« czimü értekezésében az 1873. évi »Jogtudományi Közlöny« 42. számában,

Pedig nemzetgazdászati szempontból ez sem megvetendő körülmény.

A nemzetgazdászati legkitünőbb tekintélyek saját szempontjukból igen nagy sulyt fektetnek arra, hogy a vagyon tulságos mozgósitása lehetőleg megakadályoztassék. Igen találóan mondja erre nézve korunk egyik legnagyobb nemzetgazdászati tekintélye, nincs veszedelmesebb, mint ha középkori személyes fejlettség mellett, magasabbb fejlettséget feltételező vagyonjogi viszonyok nyernek érvényt. [1]) Nekünk ezt, fájdalom, magunkon volt tapasztalni szerencsétlenségünk.

Az ősiség megszünte is épen ily körülmények között történt; minden átmenet, minden arra szükséges előkészités nélkül, az eddig lekötött birtok teljesen szabaddá tétetett, s a teherviselés megszüntével együtt létesittetett az uj állapot, a birtok teljes szabadsága. mely a nemzet legéleterősebb, leghazafiasabb részének, a középbirtokosságnak existentiáját alapjában támadta meg, s juttatott száz meg száz virágzó és hazafias magyar családot koldus botra. [2]) Nekünk saját hazafias elemünk romlásán kellett meggyőződnünk *Roscher* azon igen találó szavainak valóságáról, hogy nehéz meghatározni, ha vajjon Prokrusztes azokon az alacsony testalkatu utasokon ejtett-e nagyobb sérelmet, kiket hosszu ágya arányában kinyujtóztatott, vagy azokon a magas termetüeken, kiket a rövid ágygyal arányban csonkitott meg. Nálunk igen életrevaló elemnek kellett megtizedeltetni azért, hogy a vagyonjogi törvények azoknak, kik számára hozattak, érzelmeivel, gondolkodásmódjával, jellemével összhangba nem hozattak, hogy egyszerre uj vagyonjogi viszonyok teremtettek, és századok müve, mint haszontalan rongy, a lomtárba dobatott, hogy a fejlődés egymásutánjának szükséges volta fel nem ismertetett. [3])

Ezen azonban ma már nem segithetünk, de használjuk fel legalább szomoru tapasztalatainkat arra, hogy okuljunk a jövőre nézve. Nem czélom az ősiség mellett apologiát irni, sem az általa teremtett vagyonjogi állapot uj életre ébresztésén fáradozni, s e

---

[1]) *Roscher:* National-Oeconomie des Ackerbaues 309. lap. V. ö. *Kautz Gyula:* A nemzetgazdaság rendszere. 298. l.

[2]) *Roscher:* i. m. 309. l.

[3]) Az ily átmenet nélküli veszélyes következtetésekre és a középosztály fontosságára nézve lásd *Kautz* i. m. 299. l.

részben is követem *Roscher* tanácsát, ki is, midőn a vagyon tulságos mozgósitásának veszélyeit fejtegeti, hozzá teszi azt is, ha valaki azért, mert valamely nép még nem érett a vagyonmozgósitás szabadságára, e bajt azzal akarná orvosolni, hogy a vagyon középkori megkötöttségét létesitse, az oly gyógyszert fogna használni, mintha a gyermeket egész életén bölcsőre és pelenkára fogná kárhoztatni azért, hogy magát vagy másokat meg ne sérthessen. [1]) A nemzet fejlettsége, hajlama, gondolkodásmódja s szokásaihoz alkalmazva kell tágitni e korlátokat.

A nemzetgazdászok által erre ajánlott szerek és ellenszerek taglalása nem tartozik körünkhöz; annyi azonban bizonyos, hogy azon uton, melyet annak idején a magyar államférfiak követni akartak, [2]) t. i. közvetlen eszközök alkalmazása ma már aligha vezetne sikerre. Mióta e tervek felmerültek, sok és nagy változások történtek, s azok az eszközök, melyek évtizedek előtt sikereseknek mutatkozhattak, ma már, midőn a szabad rendelkezés hoszszu évek során át gyakoroltatván, annak korlátolása az egyéni jog és szabadság megsértésének tekintetnék; tehát közvetett eszközökkel kell oda hatni, hogy a népben a birtok fentartására való hajlamok felébresztessenek. *Roscher* több rendbeli ily eszközöket ajánl, s fel is sorolja részletesen ide vonatkozó javaslatait. [3]) E javaslatok mind igen csekély tényezőknek tünnek fel egyenkint, s még sem kétkedünk, hogy összemüködés, ha az következetesen alkalmaztatik, czélját nem

---

[1]) *Roscher* : i. m. 44. lap.

[2]) Tudjuk, hogy a jobbágyi birtokra az 1836. évi V. törvényczikk állapitotta meg a minimumot. *Széchenyi* a minimumot nemesi birtokra is meghatároztatni kivánja, midőn 1838-ban Pestmegye gyülésén igy szóllott: »Szegényebb nemeseink jelen állapotja aggasztó a szegénység s az ebből eredő miveletlenség miatt . . . a tisztujitások alkalmával tapasztaljuk, hogy a magyar alnemes személyében egyesiti a spanyol grandot, a franczia gascognit es a henye hottentottát. Ötven hold legyen tehát a minimum, melynél kevesebbet a nemes ember ne birhasson. ugy azonban, hogy ez szük határu megyékben 20 hold is lehessen. — Hasonló értelemben szóllottak *Jósika Miklós*, *Fogarassy János*, és *Fényes Elek* is. Más részről a maximum megállapitásával is foglalkozott a törvényhozás ; igy az 1827. évi országos választmány 500 telek maximum megállapitásával gondolta a nagybirtokból származó bajoknak elejét vehetni. V. ö. *Benczurnak* a hitbizományokról szólló pályanyertes művében foglalt érdekes fejtegetéseket 217—218. lap.

[3]) *Roscher* i. m. 476. s köv. l. V. ö. *Kautz* : i. m. 300. lap.

téveszténdi el. Mi ily tényezőnek tartjuk a mi öröklési jogrendszerünket is. A birtok családi voltának érzetének következménye a családi fészekhez való ragaszkodás, s ha ily népnél, melynek kebeléből az az érzet még ki nem hamvadt, ez ápoltatik, ez emelni fogja a ragaszkodást s a természetévé vált hajlam fogja őt visszatartani az attól való megválástól. [1])

Hogy népünknél ez igy van, arról minden lépten-, nyomon meggyőződhetünk, ha életét, gondolkodásmódját s tényeit kellő vizsgálat alá vesszük. Hogy csak egy példát emlitsek is: miért van ma is napirenden, ellenére a törvény tilalmának a birtok elzálogositása? bizonyára annál a reménynél fogva, hogy azt sorsának jobbra fordultával visszaválthatja, s igy családi örökjét gyermekei számára megőrzenie sikerülend.

De ez a dolgok természetes rendje is. Ha nem a birtokra, hanem annak értékére helyeztetik a sulypont, ha a szükség-örökösök pénzzel elégittetnek ki az idegen végrendeleti örökös által, s ez ül a családi birtokba, ez elfojt minden ragaszkodást a birtok iránt, megszünik a kegyelet minden érzete, ha a birtok családi jellegéből kivetkőztetik, értékké válik, mint a pénz, és folytonos forgalom tárgya lesz. Pedig mily természetesnek látszik ez elvont észjogi szempontból, oly hátrányos a nemzetgazdászatra, főleg földmivelő népnél, melynek a világ forgalom felől sejtelme nincs, s melynél a birtok folytonos változása megölője az észszerü gazdálkodásnak, s pusztitója a hazai tőkének.

Oly népnél is, mint a magyar, melynél csak is az okszerü gazdálkodás által remélhető a nemzeti vagyon szaporodása, kétszerte veszélyesebb a népet elválasztani a családi tüzhelytől, és a spekulácziok veszélyes örvénye felé terelni. Ily nép annál boldogabb, melynél inkább lekötve érzi magát ingatlan birokához, mennél drágább kincsének tekinti azt, és a magyar ember előtt ez annál becsesebb, mennél szentebb előtte a családi érzelem; önkénytelenül — a nél-

---

[1]) A család fenntartási érzületre igen nagy sulyt fektet *Kautz* is: »sokkal ajánlatosabb egy államra nézve — mond Kautz — hogyha a minimum szabály helyett a telekbirtok forgalmi szabadságának eszélyes élvezetére a földmives osztályt az által törekszik képessé tenni, hogy értelmiségét, a családi erkölcsöket fejlessze, *és a család fenntartási érzület terjedésére és megszilárditására hat.*

kül, hogy tanulta volna, jogot tart a családi birtokhoz s ősi vagyonától csak is a legnagyobb szükségben válik meg. [1])

Fontos ez a közgaszdászatra, mert fejleszti a takarékosságot, és kétszerte fontos és szükséges oly könnyelmü véralkatu népnél, mint a magyar.

Ha a gazda szerencsétlen évek folytán kiadásait fedezni nem lévén képes, hitelre szorul, ha birtokához ragaszkodik, takarékoskodni fog jobb időkben, hogy törleszsze a terheket, s megmentse vagyonát, melyhez annyira ragaszkodik; — mig, ha a vagyont egy puszta értéknek tekintve, ahhoz pusztán az anyagi érdek, és semmi nemesebb érzelem sem füzi, könnyen megválik tőle, pénzzé teszi azt mely igen könnyen, igen hamar elfogy, főleg ha egy kis könnyelmüség is találkozik annál, kinek kezében van.

A családi birtok érzete takarékosságra ösztönöz; ily birtok iránti érzék meg van népünknél; a nemzet-gazdászati érdekek is igénylik tehát, hogy ezt fejleszteni, nem pedig idegen intézmények behozatala által elfojtani törekedjünk.

Erre egyik főeszköz van az öröklési törvényekben, a visszaháramlás ád a birtoknak valódi családi jelleget, tartsuk fenn ezt, és ne keveseljük ezt az eszközt, ne keveseljük főleg mi, kik nem vagyunk oly szerencsés helyzetben, hogy fennhangon mondhatnók: nekünk mindegy, hogy a birtok Péter vagy Pál kezében van, nekünk minden alkalmas eszközt fel kell használnunk arra, hogy a birtok, mely magyar kézben van, magyar kézben maradjon is.

A nemzet-gazdászati tekintet tehát nálunk a hazafiui érdekkel kapcsolatban jelentkezik.

A nemzet-gazdászat általános szempontból is általjában azt kivánja az öröklési törvényektől, hogy egy részről a birtok túlságos eldarabolása, másrészről a nagy birtokoknak egy kézben való egyesitése lehetőleg megakadályoztassék. [2]) Az első a visszaháram-

---

[1]) A birtok állandósitásának fontosságára nézve. V. ö. *Rotteck:* Lehrbuch der ökonomischen Politik. 223. lap.

[2]) L. *Schäffle*: Das gesellschaftliche System der menschlichen Wirthschaft. II. k. 345. l. Habár a nagy birtok iránti ellenszenv ma már nem oly nagy, mint ezelőtt volt nemzetgazdászainknál. Igy *Rotteck* a hitbizományok felállitását e szempontból is ellenzi. (L. Lehrbuch der öconomischen Politik. 222. lap.) Ma *Roscher* elismeri, hogy a meghatározott számu, jogilag észszerü

lási rendszer folytán kétség kivül inkább eléretik, mint ha az eredetére való tekintet nélkül a két ág között osztatik fel, s e mellett a felosztás mégis sokkal több felé történik, semhogy ennek folytán a birtoknak a közgazdaságra veszélyes öszpontositásától lehetne tartani. Tehát a visszaháramlási rendszer e részben is inkább megfelel a közgazdaság igényeinek, mint a modern rendszerek.

Ezek szerint *a magyar öröklési rendszer nem csak hogy nem ellenkezik az okszerü közgazdasági elvekkel, hanem inkább azokat sokkal jobban elömozditja, mint a modern európai rendszerek.*

IV. Az ellenvéleményüeknek egyik fő jelszava, hogy egész Európa előtt szégyenlenünk kellene magunkat, oly régen túlélt alapon álló öröklési törvénynyel, mint a magyar öröklési jog, a kodifikaczio terén fellépni. Én ellenkező nézetben vagyok és inkább azt az irányt látom a tudományban, hogy az a jogfejlődést, a nemzet viszonyait, szokásait és érzületét első sorban figyelembe veendőnek tartja az örökösödési törvények alkotásánál. Ha az európai tudományt hasznositani akarjuk törvényhozásunknál, ne csak az eredményt tekintsük, hanem legyünk arra is figyelemmel, hogy mi volt ez eredmény indoka; vegyük e mellett figyelembe azt, mit a tekintélyek a hazai jog fontosságáról és a törvényhozás feladatáról mondanak.

Ha egy *Bluntschli* alkotásaira hivatkozunk, hallgassuk meg azt is, mit Bluntschli a törvényalkotást illetőleg mond: »*Unbekümmert um den Streit der Gelehrten* — mond Bluntschli — muss er zu schöpfen verstehen in dem Quell des lebendigen Geistes. Er muss das innere Bedürfniss die Natur der bewusteren Menschheit studiren und von da aus, was er als sicher, als nothvendig erkannt hat.... so weit es wirklich volks- und zeitgemäss ist neu auszusprechen.« [1]) Figyelmeztet más helyütt, hogy a törvényhozónak akkor, midőn a hazai jog kodifikacziójáról van szó, midőn a régi intézmények átültetése forog kérdésben, határozottan conservativ irányban kell eljárnia; nem tabula rasat tanácsol ő teremteni, hanem óvatos eljárást akkor, midőn az elavult intézmények kiküszöbölésére vállalkozik a törvényhozó: »Er wird — mond — sogleich

---

alapon rendezett hitbizományok felállitása üdvös hatással lenne. (National-Oeconomie des Ackerbaues 309 lap.)

[1]) Privatrechtliches Gesetzbuch für den Canton Zürich. I. köt. XIV. lap.

wahrnehmen, dass in dem hergebrachten Recht viel veraltetes da ist. Das muss mit sicherer Hand, ohne gesunde Theile zu verletzen, weggeschnitten werden,[1]) stb. És különösen a család és az öröklési jog az, melynek a nép érzületével való párhuzamos fejlődését elismerik a tudósok, s azért kimondják, hogy e részben a különböző nemzetek egy kalap alá nem vonhatók. Igen találóan mondja *Binding:* »Nicht blos die Eltern und Kinder, sondern überall auch Verwandten gehören zur Familie, und in der verschiedenen Art und Weise der Regelung aller dieser im Erbrechte, drückt sich nothwendig aus Volks eigenthümlichkeit aus. Mann konnte bei der an sich vorhandenen Gleichheit dieser Grundverhältnisse geneigt sein, überall auch gleiche Behandlung derselben zu erwarten, gerade aber zeigt es sich gleich von vornhinein die Eigenartigkeit der Völker.« [2]) Midőn *Vering* az örökösödési jogot jellemezve mondja: »und darum spiegelt sich auch insbesondere in dem Erbrechte eines Volks die Eigenthumlichkeit seines Characters, die Besonderheit seiner nationellen Anschauungen und Bestrebungen rechtgetreulich wieder: wir finden die ganze innere Gesichte des Volks in seinem Erbrechte ausgeprägt,« [3]) csodálkozik az ember, hogy épen azok, kik a külföldi tekintélyekre szeretnek oly nagyon hivatkozni, veszik az öröklési jog speczialis jellegét oly kevéssé figyelembe, s akkor midőn a németeknél a törvényalkotás terén is felébredve a nemzeti érzet, felébredve a nemzeti szellem, melyről szólva mondja *Stahl*: »Unverkennbare Thatsache ist es, dass wir in eine Periode tretten, in welcher der Juristenstand in einem grade wie nie früher von der Kenntniss des deutschen Rechts, und demzufolge auch von seinem Geiste und dem Maasse seiner Beurtheilung erfüllt sein wird. Dass dadurch das deutsche element je mehr und mehr zu kommenden grösseren Boden gewinnen muss, ist ein fasst unausbleiblicher Erfolg, und eine der besten Hoffnungen für den vaterländischen Zustand. Die Bekenner der Lehre, welche zuerst den Zusammenhang von Recht und Volk, und damit die nationale Bedeutung des Rechts zum wissenschaftlichen Bewusstsein brachte, können und werden nicht anders, als sie mit Freude be-

[1]) U. o. XIII. lap.

[2]) *Binding:* Hauptgrundzüge des künftigen Erbrechts. (Archiv für die civilistische Praxis.) Uj folyam VII. kötet. 401. lap.

[3]) Römisches Erbrecht (előszó.)

grüssen,« [1]) midőn — mondom — a német jogászoknál a hazai jog iránt ily szellem kezd ébredni, abból a magyar jogászok azt a következtetést vonják le, hogy sutba kell dobni a hazai intézményeket, s részint a római jog idegen terményeit, részint az ujabb kodexek intézményeit kivánják átültetni, melyek között vannak olyanok is, és pedig nem csekély számban, melyeket a nemzeti szellem ébredése hozott létre, s melyek azért sokkal speczialisabb jellegüek, semhogy a tudomány terményei gyanánt általános elfogadásra tarthatnának, vagy tartanának igényt.

Ki a jogászaink között terjedő irányt figyelemmel kiséri, lehetetlen erre a meggyőződésre nem jutnia. Hiszen tények igazolják azt. A magyar jogászgyülésnek az öröklési jogra vonatkozó határozatai ez irány kétségbevonhatlan bizonyitékai gyanánt jelentkeznek. Az öröklött és a szerzeményi vagyon közötti különbséget megszüntetik, a házastársak örökösödési sorrendjére nézve a szász törvény intézményeit fogadják általában el.[2]) Egy a kodifikaczióhoz igen közel álló jogtudóstól hallottam, hogy öröklési sorrendre az osztrák parentalis rendszer lesz elfogadásra ajánlva, némely a graubündeni kodexből átveendő módositásokkal.

Egy igen szakképzett ifju jogtanár, ki nem győzi elég kiméletlenül ostorozni azok obscuritását, kik a magyar öröklési rendszer védelmére fel mernek lépni, a fiágnak a nőág felett előnyben való részesitését ajánlja oly alakban, mint az a zürichi törvénykönyvben foglaltatik [3]) stb. És ezen különféle intézmények halmaza lenne azután a magyar öröklési jog. Ez irányra igen találóan illenek *Gerbernek*, a mult századok jogtudományának jellemzésére mondott szavai: »Ohne den Gedanken, dass das Recht keine einzelne, willkürliche Thatsache im Volke, sondern eine, mit dem Kern seines Lebens verbundene Erscheinung, ja dieses Leben selbst sei von einer besonderen Seite angeschaut [4])…. Az, hogy magyarok részére akarunk kodifikálni, figyelembe is alig jön.

A római jog behatása alatt keletkezett külföldi törvények kö-

---

[1]) *Stahl*: Über den Werth des römischen Civilrechts.

[2]) Jogászgyülési évkönyv III. folyam (1872) 144. lap.

[3]) *Katona Mór*: Törvényes örökösödés a magyar jogban, az 1872. évi »Jogtudományi Közlönyben«.

[4]) Über deutsches Recht und deutsche Rechtswissenschaft (Gesammelte juristische Abhandlungen I. k. 9. lap.)

zül egy sem bánt el ily röviden a hazai jog maradványaival, a még fennmaradt intézmények mindenütt nagyobb figyelemben részesültek. Hogy ez állitásom beigazolására ne emlitsem a porosz Landrechtet, mely a különböző szokásos intézményeket teljes mérvben fenntartotta, ne emlitsem a franczia kodenak a visszaháramlási jog, a köteles rész minőségének megállapitása, sőt a közszerzeményi jogra alapitott egész házassági vagyonjog rendszer körül a mult intézményeire tekintettel történt eljárását, csak a szász jogot hozom fel, melyről ismeretes, hogy benne az ujabb római jogi doktrinák nyertek kifejezést s mégis ez iránya mellett is figyelemmel volt a hazai intézményekre, s tért engedett azoknak szemben a római jog tanaival mindenütt, hol azt a nép közérzülete folytán szükségesnek tartotta, mint azt egész családjoga, sőt öröklési jogának is több intézményei, p. o. azon régi német szabály fenntartása, hogy a házastárs a gyermekekkel együtt örökösödik, is tanusitja. Mióta pedig felébredt a nemzeti szellem, azóta főleg azok az országok, melyekbe a római jog uralma s főleg a család és öröklési jogra vonatkozó intézménye kevesbé birt behatni, egész bátran engedett tért a hazai intézményeknek kodexeiben, pedig sokra közülök inkább reá illenék az elavultság jellege, mint a mi öröklési törvényeinkre.

Láttuk, hogy a zürichi törvény mily szoros korlátok közé szoritja a végrendelkezési jogosultságot s e mellett fenntartja a fiág előnyét a női ág felett. A graubündteni kodex megkülönbözteti a végrendelkezési jogosultságra vonatkozólag az ősi és a szerzett vagyont; a schaffhauseni törvény pedig épen az ági örökösödést állapitja meg; pedig mindezek a törvények a legujabb kor szülöttei, elismert tudományos férfiak alkotásai, kik nem féltek attól, hogy a hazai jogintézményeknek modern alakba való átültetéseért kineveti őket a tudós világ, mitől a mi jogászaink annyira féltik hazai intézményeinket. És nem jutott senkinek eszébe a törvények ezen irányát itélni el, sőt ellenkezőleg, midőn *Bluntschli* a berni törvénykönyvet birálja, melynek bár alapjául az osztrák polgári törvény szolgált, számos igen sajátlagos intézményeket tartott fenn, következőleg szóll: » »Auf der anderen Seite aber verdient es Anerkennung, dass doch etwas kecker, als im österreichischem Gesetze einzelne Parthien des einheimischen Rechts erhalten worden sind. Das gibt ihm wenigstens eine nationale Färbung.« [1]) Tehát, ha

[1]) Züricher Privatrecht XXV. lap.

nemzeti jelleget, ha az sajátságos intézményekben jelentkezik is, mint előnyt emeli ki.

Szóval, azok az országok is, melyekben a római jog érvényt nyert, s még inkább azok, hol az teljesen behatni nem birt, igyekeznek fenntartani nemzeti intézményeiket; csak mi nem akarjuk követni e példát, hol idegen jog sohasem birt tért foglalni, mi nem akarjuk, vagy nem merjük fenntartani nemzeti intézményeinket, mert attól tartunk, hogy a külföldön ezért megbotránkoznak.

Tanuljunk e részben is őseinktől. Igaza van *dr. Wenzel Gusztávnak*, midőn azt mondja, hogy »a mivelt nemzetek jogai között azon kölcsönös solidaritás, mely az európai kultura emelkedésének egyik leghatalmasabb tényezője volt, a magyar jog alkotására és fejlődésére mindig hatalmas befolyást gyakorolt;« de *Wenzel* e szavaiból nem az következik, mit *Vajkay* akar kivonni belőlük, midőn ezekből indulva ki érvelésében, azokat, kik a magyar öröklési jogrendszerhez ragaszkodnak, idétlen kardcsörtetőknek nevezi.[1]) Őseink soha sem zárkóztak el a külföldi intézmények előtt, ismerték azt a solidaritást, mely alól kibuvniok nem szabad, ha az európai népcsaládok között tartós életet kivánnak biztositani maguknak, de tudatával birtak annak is, hogy müködésük czéljának a magyar jelleg megóvása kell, hogy legyen, ha nem csak azt akarják elérni, hogy a Duna és Tisza között egy nép éljen, hanem azt, hogy a nép magyar legyen; s azért is nem reczipiálták a külföldi törvényeket, hanem átvették belőlük az eszmét s a kivitelt a hazai viszonyokhoz, a hazai gondolkodásmódhoz alkalmazva, s ebben az irányban fejlesztve ez intézmények, nemcsak nemzeti szinezetet nyertek, hanem valódi hazai intézményekké, a népnek testévé és vérévé váltak.

Midőn szent István országát az akkori államok sorába igtatni kivánván, látta, hogy az ősföldről behozott intézmények többé teljes érvényükben fenn nem tarthatók, s a Karolingiak államrendszere felé irányulván tekintete, annak alapján meghonositotta a vármegyei rendszert, nem törölte el mindenestől a fennálló intézményeket, s nem ültette át a »Gauverfassung«-ot olyképen, mint ma sokan a külföldi institutiókat átültetni akarják, hanem beillesztette azt a fennálló rendszerbe, alkalmazta azt a hazai viszonyok és szokásokhoz, s azért átment a nép vérébe, s egy speczialis magyar in-

[1]) Tanulmányok a német jog és történelme köréből 132. lap.

tézmény fejlödött belőle, mely századokon át alkotmányunk egyik leghatalmasabb védbástyáját képezte.

De midőn a vármegye-rendszer elégtelen volt a honvédelemre, nem törülték azt egyszerüen el, s vették át helyette az, akkor egész Európában uralkodó hübéri rendszert, hanem ebből ismét csak az eszmét kölcsönözték, s azt hazai viszonyainkhoz egy önálló rendszerré fejlesztették, a megyékből politikai testületek alakultak, s a honvédelem uj alapon szerveztetett, olyképen, hogy képesek voltak oly hatalmas ellenség ellen is, mint a török, megvédeni a hazát, mert a rendszer a magyar nép érzületéhez alkalmazva nyert érvényt, a harczos nem a hübérurért, hanem a hazáért küzdött, s vezérében nem urát, hanem mint véle együtt a hazát védő s érdemeiért nyert kitüntetés folytán felette álló s ugyanazért a czélért küzdő honfitársát látta. Szóval, mert a rendszer megegyezett a nép érzületével s gondolkodásmódjával, mely szolgaságot nem tür, s azért az egyes urért való küzdelemben nem tudna lelkesedni; de ha e küzdelem a haza védelmére irányul, szivesen hozza életét és vérét áldozatul.

Midőn *Verböczy* a külföldi egyetemeken szerzett tudományát a hazai törvényalkotás terén érvényesitette, bár azt látta, hogy jogtudománynak Európa szerte csak a római jog tartatik, még sem ijedt meg attól, hogy ha nem a római intézményeket ültetendi át kodexébe, tudományossága válik kérdésessé, s kárba vesz minden tanulmánya, hanem felkutatva a hazai jogszabályokat, azok rendszerbe szedésénél érvényesitette tudományát, s létre is hozott egy oly müvet, mely speciálisan magyar, melynek minden sora nemzeti jelleggel bir s mégis méltán büszke lehet rá a magyar, mert egy nemzet sem lesz képes a XVI. századból hason jogi müvet felmutatni.

És ez az önálló alkotás akkor történt, midőn a keresztyénség uralmával, az egy akol egy pásztor eszméjének terjesztésével egész Európában a kosmopolitikus irány nyert elterjedést, midőn uralgó eszmévé vált, az egy vallás mellett, egy törvény lehetősége, midőn mindenfelé elhanyagoltatott a hazai jog mivelése, a lomtárba hajittattak a nemzeti törvények, hogy helyet engedjenek a tudományosan mivelt római jog kosmopolitikus tanainak; ebben az időszakban, ez általánosan elterjedt irány mellett, érzetével birt a magyar annak, hogy ettől az iránytól távol kell tartanunk magunkat, s ha

magyarok akarunk maradni, meg kell őrizni nemzeti jogintézményeinket; és most, midőn a kosmopolitikus irányt a nemzeti ébredés váltotta fel, midőn fáradhatlanul kutatják más népek nemzeti intézményeik maradványait s igyekeznek azokat a korhoz idomitott alakban ujra életre ébreszteni, mi intézményeinket, mint értéktelen foszlányt egyszerüen a történetnek kivánjuk átadni, hogy helyet adjunk annak, mi egészen más jellegü, müveltségü s gondolkozásu népeknél, egészen más viszonyok között fejlődött. Csak nekünk nincs szükségünk arra, hogy megőrizzük hazai intézményeinket s ha valaki e mellett szót emel, szerény véleménye legfeljebb egy élcz tárgyaul zsákmányoltatik ki.

Midőn egy *Tóth Lőrincz* által az országbirói értekezleten felhozott, s *dr. Wenzel Gusztáv* által a jogászgyülésen is felemlitett eset, a magyar jogászok közt is elterjedt, az épen ily élcz tárgyává vált. Az emlitett magyar jogtudósok ugyanis a magyar öröködési törvények fenntartásának szükségét, fajunk fenntartása érdekében is szükségesnek lenni állitván, azt a nálunk épen nem ritka esetet emlitették fel, hogy egy idegen egy magyar nőt nőül vevén, attól gyermeke született, s előbb elhalván a nő, majd a gyermek, a vagyon az osztrák vagy hason törvények szerint külföldi kezekre kerülne: ekkor ki egy, ki más izetlen élczet mondott, *Teleszky* pedig — valószinüleg a magyar elem hatalmassága érzetében — azt röviden azzal ütötte el: »hogy azért a jogállapot nem fog felfordulni, hiszen a mi nálunk megtörténik, megtörténik más országokgokban is, és a németek, a zürichiek, az osztrákok bizonyára nem esnek kétségbe, ha a vagyon itt-ott kivándorol, mert ez kölcsönösen kiegyenliti magát. Pedig, ha van ok félelemre, ugy bizonyára a dusgazdag nemzetek inkább félhetnek, mint mi, a szegényebb nemzet, és én merem állitani, hogy ez elv keresztül vitele több vagyont fog Magyarországba beszármaztatni, mint innen kivinni.[1])

E szavak kétszeres figyelmet érdemelnek, mert világot vetnek az ellennézetüeknek egész gondolkodásmódjára. A magyar elemet, a magyar vagyont párhuzamba teszi a némettel, a mi maroknyi népünk helyzetét ezzel kivánják azonositani. Ez épen azon téves kiindulási pont, mely a viszás helyzetet teremti, mert a sajátlagos viszonyok előtt szemet huny, s azokat néhány frázissal elütni ele-

[1]) Jogászgyülési Évkönyv II. folyam (1871) II. rész. 63. lap.

gendőnek tartja, hogy modern alkotását indokolja. Ha egy aránylag oly parányi nép, mint a magyar konkurrál egy oly nemzettel, mint a német, ennek szükségképen az előbbi hátrányára kell már csak azért is válnia, mert nálunk a csekély fogyatkozás is érzékeny sebet ejt, mig amott a nagyobb sem képez jelentékeny tényezőt. A külföldön régen, igen régen áll érvényben az az öröklési rendszer, mely után a mi kodifikátoraink sóvárognak; ugyan mennyi vagyon jött be ez uton az országba? legalább alig hiszem, hogy valaki jelentékeny eredményt tudna kimutatni; mig az osztrák törvény uralmának rövid idejéből is, majd minden vidéken, majd minden városban felmutathatók oly specziesek, kik magyar családi vagyonon hizva, szidják a magyart, vagy eladva az örökséget, külföldön prédálják el annak értékét.

Teleszky számitásából csak egyet fejtett ki, t. i. a helyzet kellő figyelembe vételét, azért követte el azt a tévedést, hogy a kozmopolitikus örökösödési törvényekből a magyar elem előnyére vont következtetést; elfeledte, hogy 40 millió németből több tartózkodik Magyarországban, mint a 8 millió magyarból Németországban; — pedig csak a fővárosban kellett volna körülnéznie, a vasutak, gőzhajók, s más iparvállalatok és pénzintézetek elemeit kellett volna figyelembe vennie, s párhuzamba állitani az egyes külföldi városokban élő magyarok szerény számával s helyzetével, s e mellett az itt tartózkodó külföldiek vagyoni viszonyára vetni egy pillantást, s meggyőződött volna, hogy bizony nem a milliomosok hagyják oda hazájukat, hogy attól távol keressenek alkalmazást; belátta volna, hogy szegénységünk mellett is, helyzetünkben több félteni valónk van nekünk tőlük, mint nékiek mi tőlünk, s van okunk védvámot állitani fel ellenük, mert el vagyunk árasztva oly elemmel, mely egetverő lármát csinál azért, mert megmerjük követelni, hogy Magyarországban magyarúl beszéljenek; okunk van szegénységünk mellett is félteni a magyar vagyont, s lehetőleg megakadályozni, hogy saját rövidlátásunk folytán alkotott törvények azt szerencsés házasságok által oly könnyen kezeikbe ne játszák.

Bölcsen belátta azt már *Széchenyi* is, hogy a magyar nép az idegen fajok absorbeálása által nem fog nagygyá válni, midőn egyik művében igy szólt: »Sokkal erősebben szomjazom a magyar nép kifejlését, csinosbulását, s magában növekedését, mintsem hogy kivált nagyobb számu, bármily derék bevándorlók iránt különös

vonzódással viseltetném.« [1]) És teljesen igaza van neki épen ugy, mint *Benczurnak*, midőn annak ád kifejezést, hogy »minden igyekezetünket, minden törekvéseinket abban kell összpontositanunk, hogy a magyar földet magyarok kezében tartsuk meg,« [2]) s ennek elérése végett a sajátlagos helyzet által indokolt különleges intézményektől sem szabad visszariadnunk.

Erre azonban ismét azzal válaszolnak az ellennézetüek, hogy ha oly nagy súlyt fektetünk a családok fenntartására, s illetve czélul ezt tüzzük ki, miért nem választjuk a legczélravezetőbb eszközt, és miért nem állitjuk helyre az ősiséget minden következményeivel együtt? Igy érvelt *Teleszky* a magyar jogászgyülésen, s nemcsak egyedül áll, ki a magyar örökösödési törvények életrevalóságát ily sophismával akarná nevetségessé tenni, ily eklatáns példával kivánná demonstrálni, hogy mennyire lejárt kora annak, mit mi akarunk.

Igen is én és ugy hiszem mindannyian, kik a magyar öröklési rendszer fenntartása mellett buzgólkodunk, igen jól tudjuk azt, hogy ilynemü szabályok behozatala tönkre tenné a nemzetet, megzsibbasztaná annak haladását, s ez által életrevalóságát; a családok fenntartásának értelme pedig csak akkor van, ha ez által a nemzet oly módon való fenntartása éretik el, hogy az az europai népcsaládok között méltó helyen álljon. Hogy ezt az ősiségi törvények visszaállitásával elérni nem lehet, azt talán mi is képesek vagyunk belátni, mind a mellett is, hogy Unger s mások tudományos müvei mellett hazai jogtörténelmünkre is merünk egy pillanatot vetni oly hiszemben, hogy tán ott is található még értékes anyag, mely okkalmóddal hasznositható.

De azért, hogy ez uton a család fenntartás vagy helyesebben a családi vagyon megkötöttsége nem eszközölhető, ha ezen intézmény többé nem életre való, vajjon mulhatlanul el kell-e dobni minden eszközt, mely habár közvetve, a családi vagyon fenntartására, a családi érzet emelésére irányul?

Avagy ellenfeleink, kik eként érvelnek, nem ismernek-e a maguk szempontjából az élők között, és a halál esetére történt

---

[1]) Széchenyi: Eszmetöredékek a Tiszavölgy rendezéséről. 27 lap.

[2]) Benczur: A magyarországi hitbizományok czélszerü átváltoztatásáról. (Az akadémia által 1846-ban pályadijjal koszoruzott munka.) 197. lap.

rendelkezés között semmi különbséget.? Hiszen tán azok is, kik a köteles rész intézménye ellen küzdenek, ő nékiek épen oly, vagy sokkal nagyobb joggal mondhatnák, hogy, ha az apának kötelessége vagyonának egy részét gyermekére hagyni, miért nem korlátoltatik ebben már életében? hiszen az élők közötti szabad rendelkezés megengedése által az egész köteles rész intézménye illusoriussá válhatik. Lám; — és mégis belátják ők is, hogy az élők között való szabad rendelkezés megengedése mellett is mily fontos a köteles rész intézménye; mi joggal akarják tehát nekünk azt a meggyőződésünket elvitatni, hogy az élők közötti szabad rendelkezés megengedése mellett a családi vagyon fentartására az öröklési törvények által is lehet, és pedig nem csekély mérvben hatni.

De különben is itt első sorban nem is a családok és a családi vagyon fenntartása, annal kevésbé annak minden áron, minden uton és módon és minden eszközök felhasználásával való fenntartása vagy megkötése, hanem az örökösödési törvények vannak szóban, s e szempontból kiindulva, teszszük mi akként fel a kérdést, hogy miután azokhoz az elvekhez, melyeken mai öröklési rendszerünk nyugszik, népünk meggyőződéseinek teljes erejével ragaszkodik, fenntarthatók-e a mai kor viszonyai, s egyéb a törvényhozás által szem elől nem téveszthető követelményekkel szemben.? És ha mindent szemügyre véve, arra a meggyőződésre jutunk, hogy mig egyrészről történeti fejlődésünk okszerü következményeként jelentkezik e törvények fenntartása, másrészről arról kell meggyőződnünk, hogy ezek az elvek sem a jogbölcsészet alapelveivel nem állanak ellentétben, sem a nemzet gazdászati követelményeit nem sértik, sőt inkább előmozditják, hogy végül az europai kodifikaczió iránya sem a mult intézményeinek eltörlésében, a történeti fejlődés megvetésében nyilvánul, hanem ellenkezőleg mindezek első sorban való figyelembe vételét, s az intézményeknek nem eltörlését, hanem azok korszerü átalakitását tüzi ki czéljául, s azt tényleg foganatositja is, ha — mondom — mi ezekhez hozzátesszük azt is, hogy ezen öröklési rendszer fenntartása által a családi érzület, a családi szellem megőrzése s a családi vagyon lehető fenntartása is előmozdittatván, ez fajunk érdekében is kivánatosnak, sőt szükségesnek tünik fel; vajjon lehet-e akkor az érvelés végét kiszakitva, gunynyal odavetni, hogy, ha a családok fentartása a czélünk, hozzul vissza az ősiséget érvelhet-e igy szellemdús ember, ha csak álláspontját nem látja

annyira megingatva, hogy a fűszálhoz való kapaszkodás merész mestersége által vélvén magát a felszinen megtartani, diadal-érzettel vonul vissza, ha e fogással sikerült neki tapsra ragadni a közönséget.!

Igen is, mi fenn akarjuk tartani a magyar öröklési rendszert, s nem riaszt bennünket ettől vissza az a további kedvencz érv sem, hogy e törvények, arisztokratikus irányuknál fogva, demokrat állam szervezetébe nem is illenek.

Mi a magánjog s különösen az örökösödési jog terén a liberalismus? ez oly problematikus, hogy majd az egyik majd a másik elv hivei vindikálják intézményeiknek a liberalis-demokrat jelleget. A franczia forradalom alatt a végrendelet megszoritását tartották a demokrát irány követelményének, mert ez által vélték megakadályozni a vagyon összpontositását s ezzel a vagyon családi jellegét szentesitették oly módon, hogy attól a tulajdonos akaratja sem foszthatja meg a természet rendelése szerint igénynyel biró családtagokat, mig mások, s főleg az angol jogászok, a teljes végrendelkezési szabadságban látják a liberalismust, pedig ez mily gyakran megsérti a családi kegyeletet, s a családi érzetet az állam alapját veszélyeztető mérvben ingathatja meg, másrészről a hitbizományok korlátlan felállitására s igy végeredményében épen a demokratikus irány ellenkezőjére vezethet.

Egyik rendszer hivei az államnak az öröklésből való kizárásában keresik a liberalismust, mig a St. Simonisták minden hagyatéki vagyonban az állam rendelkezését kivánják érvényre juttatni, s mintegy az adományozási rendszernek modern domokratikus alakban adni uj életet. S melyik mindezek közül a legliberalisabb? Láttuk, hogy az európai törvényhozásokban feltétlen elfogadást egyik sem talált, s azok az öröklési jog szabályozásánál nem egyes jelszók után indulnak, hanem azt tüzik ki czélul, hogy öröklési joguk az állam intézményeivel s czéljaival megegyezőleg rendeztessék.

A demokraczia és aristokraczia jelszók keretébe sok minden rendszer, sok mindenféle intézmény elfér. Nemes irányban, nemes értelemben hasznos mindegyik a maga körében, mig félreértett alkalmazása egyiknek ugy, mint a másiknak károsan hathat. A demokraczia palástja a születési aristokraczia ellen használtatik fel, s ezen áldemokraczia más uton szintén arisztokrácziát teremt, melynek azonban sem családja, sem hazája. Ez a demokratikus arisztо-

kraczia nem fogja fentarsani a magyar fajt, a pénzarisztokracziának »ubi bene ibi patria«; ily irányba terelni én a magyar népet nem csak hogy nem akarom, hanem ellenében épen ellenszerül kivánnám felhasználni az ősi földhöz való ragaszkodás érzékének fejlesztését; ha ezt mindjárt arisztokratai iránynak tetszik is nevezni, oly nemes irány ez, melyet a czím kedvezőtlen hangzata kedveért elhagyni saját érdekeinkkel fogna ellenkezni.

A családi érzék neveli az erkölcsöt, s a család iránti szeretét, a családi névhez való ragaszkodás, az ősök emléke iránti kegyelet, anyagi korunkban a nemesebb érzelem fejlesztését mozditja elő, s hazaszeretetre tanit. Ne bánjunk el oly könnyen e hajlamokkal, s ne akarjuk azokat egyes jelszók kedvéért a lomtárba hajitani. E hajlamok, e gondolkodásmód volt sok tekintetben forrása annak a hazaszeretetnek, melylyel a magyarral egyik nemzet sem versenyezhetett. A hazaszeretetre igen nagy szükségünk van, ha magyarok akarunk maradni; ne lépjünk le tehát az ösvényről, melyen előttünk áll az eredmény, a kisérletek bizonytalan mezejére, hol könnyen fájdalmas lehet a kiábrándulás, és lehetlen a visszatérés.

Miután pedig én ekként vagyok meggyőződve, miután öröklési törvényeink fenntartását viszonyaink között minden tekintetek kivánatossá teszik, s az ellenök felhozott érvek nélkülöznek minden elfogadható alapot, megkisértendem kifejteni azt is, hogy mily alakban vélném az ősi és a szerzeményes vagyon közötti különbséget öröklési törvényeinkben fenntartandónak. Hogy ősi intézményeinkből sokat fel kell áldoznunk, s azokat a kor követelménye szerint alakitani át, az a dolog természetéből következik: de midőn az áldozatokat kiszemeljük, ne téveszszük szem elől *Montesquieunak* örökké igaz szavait: »*Ha valamely intézmény túlélte magát, bontsuk le ugyan, de remegő kézzel tegyük ezt, nehogy olyat romboljunk le, mely csak a korlátolt szem előtt látszik túléltnek.*«

II. FEJEZET.

Mily alakban lenne az ősi s szerzett vagyon közötti különbség fenntartandó öröklési törvényeinkben.

I. A kérdés gyakorlati részének megoldásához érkezvén, mindenekelőtt az a kérdés lép előtérbe, hogy mely vagyon legyen ősi vagy öröklött, és mely vagyon szerzeménynek tekintendő? E kérdéssel e helyütt annál inkább tisztába kell jutnunk, mert a régi hazai jogunkban felállitott fogalom meghatározás a mai viszonyok között már helyt nem foglalhat, az pedig, melyet az országbirói értekezlet felállitott — mint annak helyén kimutattuk — sokkal hiányosabb, semhogy alapul elfogadható lenne.

Ha a külföldi törvényekre vetjük e végből szemeinket, azok között, melyeknek elveit ismertetni alkalmunk volt, kettőre akadunk, mely különbséget állit fel az ősi és a szerzett vagyon között, s melyek annál fogva annak fogalmát közelebbről meghatározzák. Jelesül a graubündteni és a schaffhauseni törvények. *A graubündteni törvény szerint:* öröklött vagyon alatt az a vagyonérték értetik, mely az örökhagyó elődjeitől törvényes öröklés, tehát nem végrendelet, vagy ajándék utján háramlott. E minősités szerint tehát a végrendelet utján hárult vagyon minden esetben szerzett vagyonnak lenne tekintendő, minél fogva e fogalom meghatározás ellen ugyanazok az érvek harczolnak, melyek a régi öröklési jogunk szerint az ősi és szerzeményes vagyon közötti különbség alkalmazása ellen felhozhatók.

E meghatározásnak ugyanis volt igen helyes indoka, midőn az örökhagyó az ősi vagyonban való intézkedésben korlátolva volt; de már ez azért sem fogadható el, mert ez esetben a vagyon minősitése az örökhagyó tetszésétől lenne feltételezve. E minősités tehát nem felel meg annak a czélnak, melyet mi öröklési törvényeinkben elérni óhajtunk. Sokkal helyesebb ennél a *schaffhauseni törvény* fo-

galom meghatározása, s azt hisszük, ha ezt elfogadjuk, a czélnak teljesen megfelelő fogalmat állitunk fel. Az emlitett törvény ugyanis a különbséget következőleg állitja fel:

Öröklött vagyon a hagyaték az a része (értéke), melyet az örökhagyó törvényes örökösödés utján, vagy osztályrészének előleges kiadása folytán kapott, ugy az a vagyon is, melyhez végrendeleti intézkedés folytán jutott, a mennyiben ezt törvényes öröklés utján is megnyerte volna. A mi a hagyatékban e vagyonon felül létezik: az szerzemény.

Ezt a szempontunkból is helyes fogalom meghatározást elfogadva, szükségesnek látnám még hozzá tenni: Az az öröklött vagyon, mely az örökhagyó egyik, vagy másik ágán levő rokonai között egyszer már osztály tárgyát képezte: *ági vagyonnak,* és pedig arról az ágról származott vagyonnak tekintendő, mely ágról az s illetve az annak megfelelő vagyonérték az örökhagyóra, tekintve annak jogelődjére szállott.

Az öröklött vagyon ugyanis nem képez mindig ági vagyont, p. o. a szülék közszerzeménye az egyik szüle elhunyta után azok gyermekére száll, s ennél fogva e vagyon öröklött vagyona lesz a gyermeknek, de csak szemben atyjával képezne ági vagyont, a további felmenőkre s azok leszármazóira nézve azonban ilyennek nem tekinthető, mert azok ágán e vagyon osztály tárgyát soha sem képezte. Fontos ez a visszaháramlás, illetve öröklési jog megállapitására nézve is, mint azt alább látandjuk.

Szükségesnek látnám továbbá, ha a törvény a vagyon minőségére nézve bizonyos vélelmeket, vagy ha *Unger* fogalom meghatározása szerint ugy tetszik — *ideiglenes valóságokat* (Interims Wahrheiten) állitana fel megkönnyitené ez az itélő biró helyzetét, s nem tenné a bizonyitási kötelezettséget szerencsejátékká ahhoz képest, a mint egyik vagy másik fél lép fel, vagy kell fellépnie felperesként.

Ily vélelmek felállitása a törvényhozásban nem fog példa nélkül állani. Igy p. o. az osztrák törvény az előbb fennállott különböző házassági vagyonjog rendszerek folytán származható hibás törvényértelmezés megelőzése végett azt a szabályt állitotta fel, hogy az vélelmeztetik, miszerint minden szerzemény a férjtől származik. Hasonlólag a francia törvény szerint minden ingatlan a közös vagyonból szerzettnek vélelmeztetik, ha csak be nem bizonyit-

tatik, hogy a házasság előtt valamelyik házastárs tulajdona, vagy jogszerű birtoka volt, vagy hogy az a házasság tartama alatt öröklés vagy ajándékozás utján szállott reá.

Ily vélelmek felállitását annál inkább szükségesnek tartom, mert nálunk a vagyon nagy részét az ingatlan képezi, melynél a vagyon eredetét, főleg a telekkönyvi intézmény mellett bebizonyitani kevesebb nehézséggel jár; de a régibb időkre is tanukon kivül a szerző levelek, bevallási könyvek, urbéri lajstromok és más segédforrások állanak az illetők rendelkezésére, ugy, hogy hosszas tapasztalatom után mondhatom, hogy az ingatlanok eredetének bebizonyitása nem sok nehézségekbe ütközik; tehát a vélelmek felállitása csak a hagyatéki vagyon rendszerint csekélyebb értéket képviselő részére, az ingóságokra mutatkozik szükségesnek.

Mennél nagyobb jelentőséggel bir ugyanis az ingatlan vagyon, annál jelentéktelenebb szerepe jut az ingóságnak, s ez oknálfogva, de romlandósága miatt is, ennek eredetét illetőleg a bizonyitás gyakran igen nagy nehézségekkel van összekötve.

E nehézségekből származott hátrányokat azután mindig az kénytelen szenvedni, kinek felperesként kell fellépnie, mert a bizonyitás számos esetekben nem sikerülvén, ez mindig alperes javára szolgál, s ez által a vagyon minőségének meghatározása valóságos sorsjátékká válik. Ennek megelőzése végett kimondandónak vélem, hogy:

a) az ingatlan vagyon tartozékai az ingatlan vagyonnal egyenlő eredetünek vélelmeztetnek. Ha tehát az ingatlan vagyon öröklött, azok is öröklötteknek, ha szerzeményi, azok is az ingatlan szerzője által szerzetteknek vélelmeztetnek.

Ez legjobban megfelel a valóságnak is. Tudjuk ugyanis, hogy a gazdaság, főleg a parasztgazdaság, rendszerint felszerelve száll az örökösökre, s népünk, ha módja van szerezni, azt rendszerint nem a felszerelmény szaporitására, hanem ingatlan szerzésére forditja, s felszerelvényt csak a már haszonvehetlenné vált régibb pótlása végett szerez. Ez a szabály; más eset csak kivétel s azért, mert ritkább és szembetünőbb, könnyebben bebizonyitható.

Nem változtat e feltevés helyességén az sem, ha az illető vagyonát öröklött pénzen szerezte, mert a pénz honnan lett származása a mi viszonyaink között, hol a készpénzbeli örökség a ritkább esetek közé tartozik, de különben is valahol elhelyezve volt, rend-

szerint minden nehézség nélkül bizonyitható, az nem esvén a vélelmek egyikének kategóriájába sem. Az öröklött pénz az egész vagyon értékéből a nélkül is levonandó, s csak a fennmaradó rész fogja a szerzeményt képezni; a fentebbi elv tehát akkor is ugy magára a szerzett ingatlanra, mint annak felszerelvényére biztos alkalmazást keres.

b) Üzlethez, vagy mesterséghez tartozó eszközök és felszerelvények az illető öröklött, vagy szerzeményi vagyonának vélelmezendők ahoz képest, mint az illető az üzletet maga alapitotta, szerezte vagy örökölte.

Ez intézkedésnek természetesen főleg vidéki helyekre, hol ilynemü üzletek jelentéktelenebbek, lenne jelentősége; nagyobb helyeken az ellenkező bebizonyitása könnyen eszközölhető lévén.

c) egyéb ingóságok [1]) a házastársak közös vagyonának tekintetnek, s mint ilyenek jönek osztály alá.

Ugy hisszük, hogy ez is megfelel a tényleges viszonyoknak. Az ingóságok romlandók; azok, melyeket a házastársak az egybekelés alkalmával összehordanak, évek során át elpusztulnak, de ha ez nem történik is, annyira közös czélra szolgálnak azok; ha valahol, ezekre nézve lehet a vagyonközösség és pedig annál is inkább nyugodtan kimondható, mert ha egyik vagy másik tárgy el nem pusztul is, az csak véletlennek mondható, s tán épen azért nem pusztult el, mert a másik házastárs hason ingósága volt napi használaton.

Ugyanez áll nemcsak a szorosan vett házi szerekre, hanem a házi állatokra, gabona és életnemüekre, szóval minden más ingóságára a földmives népnek, melynek nincs saját ingatlansága, vagy ha van is, az annak tartozékainak nem tekinthető.

Nem tartjuk ugyan e nézeteinket csalhatatlanoknak, sem azoknak az öröklési törvényekbe leendő felvételét mellőzhetetlennek, hanem csak meg akartuk penditeni az eszmét arra nézve, hogy az öröklési perekben némi biztosság szereztessék s elhárittassanak azok a nehézségek, melyek a vagyon eredetének bebizonyitása körül felmerülnek, s mely nehézségeket ellenfeleink öröklési törvényeink ellen érvül felhasználni oly nagyon szeretnek.

[1]) Természetesen pénzkövetelések stb. nem értetnek itt az ingóságok alatt, minek a zürichi törvényekben találjuk példáját (196. §.)

Áttérve ezek után feltett kérdéseink részleteire: ha egy futó pillanatot vetünk az ősi vagyon helyzetére régi örökségi jogunkban, annak jellegét abban fogjuk felismerni, hogy az a család oly elidegenithetlen vagyonát képezte, melyet a tulajdonos sem életében, sem halála esetére örök tulajdoni joggal át nem ruházhatott. Ily minőségü vagyonra a hűbériség megszünte s általában a birtoklási viszonyok átalakulása folytán másutt, sem az ősiség megszünte után nálunk nem találunk, s azt — mint már többször emlitettük is — életre ébreszteni egy józan gondolkozásu embernek sem jut eszébe e hazában; de azért a vagyon e minőségének lehet s viszonyaink között kell is lenni jelentőségének.

Ha végignézünk az európai törvényeken, a tulajdonosnak vagyonáról való végrendelkezési szabadságát, bizonyos körülmények között, kisebb-nagyobb mérvben korlátolva találjuk; legnagyobb részében a törvényeknek e korlátolás a római jogból átvett köteles rész intézménye által, a vagyon eredetére való tekintet nélkül foglal helyet, mig több svájczi törvények, igy jelesül a graubündteni, és a schaffhauseni erre nézve a törzs, vagyis ősi és a szerzeményi vagyon között is tesznek különbséget, s amabban az örökhagyó végintézkedési jogát jobban kórlátolják, mint az a szerzeményi vagyonra nézve korlátolva van.

Másik különbség, mely e törvények között felmerül, az, hogy mig némelyek az örökhagyónak csak annyit tesznek kötelességévé, hogy vagyonából bizonyos hányadrészt a törvényben kijelölt szükség örökösöknek hagyni tartozik, addig más kodexek a köteles részt oly vagyon rész gyanánt jelölik ki, mely felől az illetőnek intézkednie nem szabad.

Végül eltérésre akadunk a szükség-örökösül kijelölt személyek tekintetében is, mennyiben a legtöbb törvény ilyenekül csak a fel- és a lemenőket jelöli ki, mig a franczia törvény a testvéreket, a svajcziak pedig az öröklésre képes rokonság legnagyobb részét s bizonyos esetekben a házastársat is a szükségörökösök közé sorozzák

A mi ma érvényes öröklési törvényünk — mint fenntebb kimutattuk — törvényes osztályrésznek a vagyon oly bizonyos részét jelöli ki, mely felől az örökhagyónak, ha szükség örökösei vannak, intézkednie nem szabad. Egyébként a köteles részre vonatkozólag való intézkedései, mint annak helyén kimutattuk, oly hiányosak, hogy a jövő törvényhozás alapjául aligha szolgálhatnak.

Részünkről legalább az alapot nem itt keressük, hanem az örökhagyó szabad rendelkezésének megszoritását kisértjük meg a vagyon minőségével hozni kapcsolatba, tekintettel a hazai jog fejlődésére, a magyar nemzet felfogására és jogérzetére.

Nem tartjuk helyén itt bővebben annak bizonyitásába bocsátkozni, hogy a törvény az az intézkedése, hogy a gyermekek és szülék egymás irányában fennálló s a családi kapcsolatból eredő kötelezettsége folytán a halál esetére való rendelkezésben is korlátolva legyenek, illetve, hogy a vagyon egy része ez örökösök számára fenntartassék.

Annál kevésbé lenne pedig helyén e kérdés bővebb fejtegetésébe bocsájtkozni, mert épen a magyar tudományos akadémia tüzött ki e kérdésre pályadijat, melyet az összes pályázók, kik mind a köteles rész intézménye mellett szólaltak fel, dicséretesen oldottak meg. Utaljuk tehát ezek munkáira azokat, kiknek ezen intézmény hasznos, sőt szükséges volta felől kétségei vannak.[1]) Mi mint eldöntött kérdést tekintjük azt, hogy a törvényhozásnak olynemü intézkedések megtétele mellőzhetlen kötelességében áll, melynél fogva a szabad végrendelkezési jog bizonyos személyek irányában korlátoltassék.

A köteles részt, mint láttuk, a római jog eszméje. A keleti népeknél ugy, mint a germánoknál és a magyaroknál feleslegessé tette azt a vagyonnal való szabad rendelkezés korlátozása. A középkori olasz városoknál a szabad végrendelkezés a római jog befolyása folytán elterjedvén, s az ősi és a szerzeményes vagyon közötti különbség helyt nem foglalhatván, a lemenők és sok esetben a felmenők biztositása végett — mint annak helyén láttuk — az örökhagyó végrendelkezési jogosultsága a vagyon bizonyos hányadára korlátoltatott, vagyis a római jognak ez az eszméje kisebb-nagyobb eltérésekkel és módositásokkal elfogadást talált. (Igy Luczában, Vicenzában, Orientoban, Bolognában stb.) Először tehát Olaszor-

---

[1]) *Bozóky Alajos*: A köteles részről. *Katona Mór*: A köteles részről. *Madarassy* és *Batlai*: Az örökösödési köteles részről. Mindhárom dicséretre méltatott pályamű. Igen sajnáljuk, hogy a pályadij nyertes mű közlése csak most kezdetvén meg a »Magyar Igazságügy« czimü jogi folyóiratban, azt fel nem használhattam. Igen érdekesek továbbá a kérdésre nézve a IV. magyar jogászgyülés tárgyalásai, s különösen dr. Emmer Kornél előadmánya (lásd az 1874. évi jogászgyülési évkönyvet.)

szágban fogadtatott el a köteles rész intézménye; s hogy az ily alakban fogadtatott el, az a viszonyok természetszerü következménye. Szintugy természetes következménye volt a római jog felvétele folytán átalakult jogrendnek, hogy a többi európai államok is, melyekben a hazai jog fejlődését a római jog megakasztotta, a köteles rész intézményét ettől átvették, és megelégedtek annak bizonyos nemzeti jelleget az által kölcsönözni, hogy mint a franczia s a svajczi törvények a köteles részt a vagyon oly része gyanánt jelölték ki, mely felől intézkedni nem szabad.

Másként áll e dolog nálunk, hol a római jog soha érvényben nem lévén, a köteles rész hason alakban sokkal rövidebb idő óta áll fenn, semhogy az a nép vérébe átment volna aképen, hogy az czélszerübben, a nemzeti érzület és gondolkodásmódnak megfelelőbben, sőt, merem mondani, az emberi természet és érzetnek megfelelőbb módon rendezhető ne lehetne, ha megszabaditjuk magunkat azoktól a békóktól, melyektől a román és germán államoknak az ott tért foglalt római jog felvétele s az ezzel más irányt nyert jogfejlődés folytán magukat megszabaditani nem lehetett.

Ugy vagyok meggyőződve, hogy a helyesebb utra az az eszme, hogy a köteles rész a vagyon bizonyos fenntartott részét képezi, önkényt reá vezet. Fenntartottnak kijelölni a vagyon bizonyos részét, és kimondani, hogy ezen vagyonrész felől rendelkezni nem szabad, a nélkül, hogy kijelöltetnék, melyik legyen az a vagyonrész, mely a rendelkezés alól elvonatik, már magában is oly viszás, hogy önkénytelenül is az a kérdés lép előtérbe, ha vajjon nem lehetne-e közelebbről megjelölni azt a vagyont, melyre a végrendelkezési jog ki nem terjed. Úgy hiszem, hogy lehet, és pedig olyképen kijelölni ezt a vagyonrészt, hogy mig ez által a magyar felfogásnak adunk kifejezést, a köteles rész jogphilosophiai indokának is inkább megfelelünk, s inkább eleget teszünk az e részben támasztható igényeknek is, mintha minden közelebbi meghatározás nélkül, csupán a vagyon hányad-részének számszerü megállapitására szoritkozunk.

Ha észjogilag indokolható, vagy ha általában indokolható a köteles rész, vagyis hogy a szüle gyermeke, s a gyermek szüléi irányában a vagyon bizonyos része feletti rendelkezésben korlátoltatik, nem kétszeresen indokolt-e, hogy az intézkedés alól elvont vagyonnak első sorban is az a vagyon jelöltessék ki, melyet az örökhagyó

maga is örökölt. Ha saját szerzeményére, saját verejtékének keresményére indokoltnak tekinthető az atya rendelkezési szabadságának megszoritása, úgy bizonyára még több indokkal bir első sorban azt a vagyont vonni el a szabadrendelkezés alól, mert talán csak azért szállott reá, mert a törvényhozás az örökösödésre nézve oly intékedéseket tett, melyek folytán az reá szállhatott; s azért érezheheti magát kétszeresen is jogositva a törvényhozás a felett is rendelkezni, hogy e vagyon halála esetén kire szálljon. Magában az emberi természetben gyökerezik az, hogy ha a vagyon egy részével való rendelkezés megtiltatik, az az öröklött vagyon legyen. Láttuk, hogy már az őskor népeinél is a vagyon teljes megkötöttségének megszüntetése először is a szerzett vagyonnal való rendelkezés megengedése által (p. o. a hinduknál) vette kezdetét; de még a germánoknál is a szerzett vagyonnal való rendelkezés megengedése által töretett az első rés a törzs-vagyon rendszeren: s valóban, ha általában szükséges is a végrendelkezést korlátolni, ezt első sorban az öröklött vagyonra nézve tenni legészszerübb indokkal bir. Annál inkább áll ez a magyar felfogás szempontjából, mely attól — az európai kodexek egy részében érvényt nyert — felfogástól, hogy a köteles rész a hagyaték terhe gyanánt jelöltessék ki, lényegesen különbözik: különbözik pedig főleg a családi vagyon felfogása folytán, mit a köteles rész intézményével kapcsolatba hozva a mellett, hogy a magyar felfogás értelmében cselekszünk, mert a rendelkezés alól elvont vagyont nem eszményileg állapitjuk meg, hanem önálló, meghatározott vagyonrészt jelölünk ki fenntartott vagyon gyanánt, s a köteles részt nem minősitjük a hagyaték terheként, általa bizonnyára legkevesebb érdeket sértünk meg és egy igen fontos nemzetgazdászati tényező alkotását, a családi vagyon létesitését eszközöljük.

Fentebb, midőn a nemzetgazdászat által az öröklési jog tekintetében támasztott követelményekről szóllottunk, megpenditettük e kérdést, s röviden megérintettük, hogy a család egy czélra való müködése, a családi vagyon fentartása, javitása, sőt nagyobbitását illetőleg czélszerü örökösödési törvények által mily mérvben mozdithatjuk elő.

Kétség kivül egyik legszellemdúsabb védője a családi vagyon jelentöségének, s annak az örökösökre egész teljében való átháramlásának, úgy nemzetgazdászati, mint ethikai és politikai indokoknál

fogva *Le Play: reforme sociale* czimü munkájában. Az ő eszméje szerint a család tulajdonképi élelmi forrását képező vagyon: a családi ház és tartozmányai, a paraszt telek, vagy gyár, s ennek üzleti tőkéi (real estates) azon gyermekre szállanak, melyiket a végrendelet nélkül elhalt atya magához üzlettársul fogadott; a többi vagyon (personal estates) egyenlően lenne felosztandó. Ez lenne *Le Play* véleménye szerint a törzs családnak (familie souche) megfefelő öröklési rendszer, mely ugyan — mint beismeri — jogilag nehezen indokolható s egyes esetekben hatása nem volna mindig igazságos, de sokkal inkább megfelelne az adott viszonyoknak, s nem fogná az atya halála után azonnal széttépni a családi köteléket, hanem inkább ösztönzőül szolgálna a családi törzsvagyon fentartására a későbbi nemzedéknek is. [1])

Nem kell hosszasan fejtegetnünk, hogy a családi vagyonnak ily alakban való létesitése a mennyire szokatlan lenne, oly visszahatással fogna találkozni, s nem is az alak utánzandó példáját kivántam vele előadni, hanem az eszmét akartam megismertetni, mely a mi körülményeinkre alkalmazva, igen fogékony talajra fogna találni.

Nálunk meg van az érzék a családi vagyon iránt ; ha ez ápoltatik és fejlesztetik, az eredménynek nem lehet be nem következnie és valamint egyrészről a mi viszonyaink az ily irányban való müködésre kétszerte alkalmasabbak, mint a nyugoti népekéi, épen úgy másrészről kétszerte szükségesebb nálunk, mint másutt, ez irány megtestesitésére való tevékeny müködés.

Az iparos országokban nem az ingatlanság képezi a vagyon legjelentékenyebb részét, s e mellett e vagyon is szoros összeköttetésbe jutván az iparral, forgalma annak is sokkal nagyobb, mint oly földmivelő államban, minő hazánk.

Iparos országban, ha a törzsvagyon megőriztetik, vagy szaporittatik is, e törzsvagyonnak rendszerint csak értéke lesz meg; de az a vagyon, mely örököltetett, természetben annál ritkábban fog meglenni, a mennél élénkebb valamely országban az üzleti szellem, mennél nagyobb a forgalom. Hogy ily államban jobban meg-

[1]) V. ö. Schäffle: Das gesellschaftliche System der menschlichen Wirthschaft. II. kötet. 524. lap.

felel a czélnak nem meghatározott vagyonrészt, hanem csak annak számszerüleg meghatározott, bizonyos hányad részét vonni el a szabad rendelkezés alól, annál is inkább a dolog természetéből következik, mert abban az esetben is, ha a vagyon meghatároztatnék, p. o. az öröklött vagyon jelöltetnék ki oly vagyonként, mely felett végrendelkezni nem engedtetnék meg, az a sürü forgalom folytán más alakban fogna mégis az örökösökre átszállani; igy ott ez az intézkedés nemzet-gazdászati eredményei sokkal csekélyebbek lennének, mert a családi vagyon létesitése ez uton sem fogna jelentékeny mérvben előmozdittatni.

Nem igy nálunk, hol az ingatlanhoz való ragaszkodás, a családi vagyon iránt való érzék él a nép szivében, melyet az ősi vagyon minden fűszálához egy-egy kedves emlék köt; nálunk ritkább az ingatlan forgalma, s ha az öröklött vagyon visszaháramlása kimondatik, rendszerint ugyanaz a vagyon szálland vissza, mely örököltetett; ugyanez az eredmény állana be akkor is, ha az öröklött vagyon feletti rendelkezés megtiltatnék, s ezen az uton legtermészetesebb módon létesitve lenne a családi vagyon, mely összetartó kapcsot képezne a család tagjai között, ápolni fogná a családi érzést, és mindezt a nemzet szellemének, a nemzet érzületének megfelelő módon lehetne elérni, *ha oly vagyonként, mely felett a végrendelkezés megtiltatik, első sorban az öröklött vagyon jelöltetik ki.* [1])

Második kérdés, mely e helyütt felmerül, hogy tekintettel az öröklésre hivatott személyekre, mily mérvben szoritassék meg az öröklött vagyonnal való végrendelkezés?

A gyermekekre nézve kérdés nem lehet, hiszen a köteles rész intézményének a szüléknek gyermekeik irányában tartozó kötelessége adott életet. De valamint indokolt, hogy az öröklött vagyon, első sorban a gyermekekre szálljon, ugy még több indokkal bir, hogy a szülékre viszszaszálljon az a vagyon, mely tőlük származott

---

[1]) Ez fogná a magyar felfogás szerint megtestesiteni azt a képet, melyet *Unger* a római jog köteles rész ellenében felállit, midőn mondja: » . . . so sollte der freien letztwilligen Verfügung des Erblassers nur ein bestimmter Theil des Erbvermögens anheim gegeben sein; *wehrend das übrige bei seinen nächsten Blutsverwandten als ihnen verfangen Kraft Rechtens zu verbleiben hätte*, L. Unger: Erbrecht 334. lap.

s ezt a gyermekeknek idegenek javára történendő végrendelkezése által tőlük elvonni szabad ne legyen. A gyermekek után tehát szükség örökösök a szülék is lennének, arra a vagyonra nézve, mely tőlük származott.

Ezzel azonban az öröklött vagyonra igénynyel biró szükség örökösök sorát nem zárnám be, bevonnám még e körbe a testvéreket is, az örökhagyóra vélök közös szülöktől háramlott vagyonra nézve.

Családi vagyonról van szó, mely a szüléktől származott és megoszlott gyermekeik között, kiknek egyike az örökhagyó volt, és a többiekre e vagyonból azért jutott kevesebb, mert az örökhagyó is élt és ő is örökölt; méltányosnak s annak az iránynak, melynek ápolását és fejlesztését fajunk érdekében oly kivánatosnak tartom; a családi vagyonhoz való ragaszkodás előmozditására ható iránynak következményeként tekintem a testvéreknek szükség öröklési jogát az öröklött vagyonban. Midőn *Welcker* a testvérek szükség örökösödési jogát védelmezve, indokul hozza fel, hogy ez azért méltányos, mert a testvérek azért örököltek kevesebbet, mivel az örökhagyó is élt, [1]) nincs egészen igaza, mert a testvér szerzeményes vagyona e körön egészen kivül esik, s *Welker* mégis a vagyon minőségére való tekintet nélkül kivánja megállapittatni azok szükség örökösi jogát; a mi szempontunkból azonban, kik csak a szüléktől öröklött vagyont jelöljük ki a testvérek köteles része gyanánt, ez indok logicai helyessége alig vitatható el, mignem nemzetgazdászati szempontból való czélszerüsége, a fentebb előadottak folytán, kétséget sem szenvedhet; s ez által el lesz háritva az a fentebb emlitett s több európai kodexben jelentkező viszásság is, hogy a testvérek, jóllehet köteles részre jogositva nincsenek, mégis megelőzik az öröklésben a köteles részre jogositott nagy szülőket.

Az öröklött és a szerzeményi vagyon közötti különbség tehát első sorban a köteles rész intézményével kapcsolatban jelentkeznék, vagyis:

a) az öröklött vagyon fölött az örökhagyónak halála esetére intézkedni akkor, ha leszármazói maradtak, nem szabad;

b) ha leszármazók ugyan nem maradtak, de életben vannak a szülék, vagy azok egyike nincs életben, van, az öröklött vagyon-

---

[1]) Rotteck és Welcker: Staats-Lexikon V. kötet. »Erbrecht« szó alatt.

nak arról a részéről, mely az életben maradt szüléről, vagy szülékről szállott az örökhagyóra, nem végrendelkezhetik;

c) ha sem leszármazók, sem szülék, vagy azon szüle, kitől a vagyon származott, nincs életben, de maradtak az örökhagyónak testvérei, arról az öröklött vagyonról nem szabad végintézkednie, mely reá az életben maradt testvérekkel közös szüléktől származott;

d) ha sem lemenők, sem szülék, sem testvérek nem maradtak, de vannak életben további felmenők, az örökhagyónak arról a vagyonról nem szabad végrendelkeznie, mely reá e felmenőktől háramlott.

Az öröklött vagyonnak e fejezet kezdetén adott fogalmából következik az is, hogy e szabályok akkor is állanak, ha az öröklött vagyon természetben nincs meg, de van annak megfelelő vagyonérték, mely amazt pótolja. Régi magyar jogszabály, hogy az elidegenitett ősi vagyon a szerzeményből pótlandó, mely itt csak uj életet, uj alkalmazást nyer, s melynek szükséges voltát bővebben fejtegetni felesleges lenne.

Valamint a törvényes osztály rész, ugy az öröklött vagyonban való szükséges örökösödés is a leszármazókat általában, tehát nemcsak a gyermekeket, hanem ezek további leszármazóit is illetni fogná akképen, hogy ha e gyermekek egyike törvényes utódok hátrahagyásával elhal, akkor ezek lépnek szüleik helyébe és együtt fogja illetni őket az, mi elhunyt szülőjüknek járt volna; vagyis ezek törzsenként (per stirpes) örökösödnek.

Az öröklésnek akkor is ez elv szerint kell történnie, ha csupa unokák konkurrálnak, mert az unokák a családi vagyonban való részesüléshez joga elhalt szüleiket illetendő rész aránya által van feltételezve, s habár e joguk önálló is, s ők nem atyjuknak jogán, hanem saját joguk és az örökhagyóvali vérségi összeköttetésük folytán örökölnek is, oly öröklési rendszernél, melynél a vagyon eredete határoz, az esetleg visszaszáll is arra, kitől származott, az e vagyonban való részesülési jognak is, mindig tekintettel az első szerzőtől való leszármazásra, törzsenként kell történni, a nélkül, hogy ennélfogva oly anomália fejlődnék ki, mint minőt a törzsenkénti örökösödés tekintetében azokat az öröklési rendszereket illetőleg kimutattunk, melyek a vagyon eredetétől el-

vontan, egyedül csak a rokonsági fok közelségében kivánják az öröklésre való jogosultságot feltalálni.

Merülhetnek azonban a képviseleti jog tekintetében is kétes kérdések, melyekre az egyes törvények alapelveinek előadásánál is figyelmeztettük olvasóinkat.

Ilyen kérdés leggyakrabban a kitagadás esetében fordulván elő, hogy erre válaszolhassunk, azt a kérdést kell előbb megoldanunk, ha vajjon az általunk tervezett öröklési rendszerben helyt foglaljon-e általában a kitagadás? Valamint a szüléknek a gyermekek iránti kötelezettségeit a legszigorubb mérvben, és azok rendelkezési jogának lehető megszoritása által is érvényesiteni kivánjuk, úgy azt sem ismerhetjük félre, hogy mindezek a kötelezettségek megszünnek az érdemtelen, a hálátlan gyermek irányában. A kitagadás aunyira az emberi természetben gyökerezik, hogy ezt majd minden törvény, alapuljon annak öröklési joga bármely rendszeren elfogadta. Hazai jogunkban is érvényt nyert ez az elv, csakhogy más alakban alkalmaztatott. Ez alaknak a korral változnia kell, s azért a kitagadást, mint nemcsak czélszerü, hanem feltétlen szükséges intézményt bizonyos meghatározandó esetekben megengedtetni vélem. Melyek legyenek ezen esetek? Az feltett tárgyunkra nem bir jelentőséggel, de különben is, annyira azonosan vannak azok az európai törvényekben megállapitva, hogy e részben a további vitatás igen meddő lenne.

A kitagadás tehát megengedendő lévén, az a további kérdés lép előtérbe, hogy ha a szülő kitagadtatik s gyermekei vannak, azokra is kihat-e a kitagadás, mely a szülét érte.

A régibb törvényhozások a képviseleti tant mereven alkalmazván, a kitagadás sulyát a gyermekekre is kiterjesztették. Igy az osztrák törvény szerint is, ha a kitagadott gyermek túlélte szülejét, az unoka nem részesül az örökségben; mig a porosz, szász, zürichi és franczia törvények a kitagadott gyermeket nem létezőnek tekintik, s ennél fogva az unoka szükség öröklését abban az esetben is megállapitják, ha annak kitagadott szüleje az örökhagyó nagyszülét túlélte.

Ez kétség kivül helyes is, s kétszerte helyes a mi álláspontunknál fogva. A családi vagyonra nézve megvan az unokák öröklési igénye, melyet csak azért nem érvényesithet, mert közte és az örökhagyó között van a szüle, kit ez az igény első sorban illet; de

ha az atya erre méltatlanná válik, s ennélfogva elveszti a családi vagyonra való igényét, ez nem hathat ki az unokára, kinek ebbeli igénye saját jogközösségi összeköttetésén alapszik, s ki semmi oly tényt nem követett el, melynél fogva e törvényes jogától megfosztható lenne.

Másik kérdés merül fel abban az esetben, ha a gyermek lemond örökléséről, azonban az örökhagyó elött halván el, az örökséget, melyről lemondott, tényleg át nem vehette.

A külföldi törvények e részbeni intézkedései is eltérnek egymástól. A franczia törvény az ily lemondást általában megtiltja. A porosz törvény szerint a szüle örökségéről lemondásának a gyermekekre nézve nincs semmi hatálya, s azért a lemondás a gyermekeket önálló öröklési joguktól meg nem foszthatja. A zürichi és szász törvények pedig a lemondás érvényét csak a lemondó személyére szoritják, s igy, ha ő az örökhagyó előtt, tehát mielőtt az öröklési joga megnyilt volna, hal el, lemondása utódjai jogára semmi befolyással sincs, mig az osztrák törvény nem ismervén el az unoka önálló öröklési jogát, e lemondást arra is kötelezőnek mondja ki.

Álláspontunknál fogva igen természetesnek tartom e kérdésre is a választ. Az unoka épen ugy igénynyel bir a családi vagyonra, mint a gyermek; mindegyik lemondhat saját igényéről, de más igényéről lemondani egyik sincs jogositva. Ha tehát a gyermek lemond igényéről, s túléli az örökhagyót, természetes, hogy az unokának nem lehet igénye, mert ennek érvényesitésében gátolja szüleje, ki ha örökségi részét tényleg kezeihez vette volna is, azzal tetszése szerint cselekedhetett volna, tehát arról le is mondhatott; — ha ellenben a lemondó szüle meghal az örökhagyó előtt, tehát még mielőtt megnyilt volna joga ahoz, miről lemondott, az unoka családi összeköttetése folytán a családi vagyonra való igényét szülője nem létében saját jogánál fogva van érvényesiteni jogositva; ő reá tehát a szülének lemondása kihatással nem lehet.

Vagyis összevonva a mondottakat: a családi vagyonra a szükség-örökösöknek önálló igénye levén, az egyik ténye a másik igénynyel biró családtag jogaira kihatassal nem lehet.

Még egy kérdésről kell emlitést tennem, mielőtt a lemenőknek a családi vagyonban való örökösödése iránti nézeteim kifejtését befejezném.

Láttuk, hogy előbbi jogrendszerünkben a jogegyenlötlenség elvénél fogva, a fiuk a leányok felett előnyben részesültek; e kérdés különösen a családi vagyonban való öröklésnél érdemel figyelmet; s azt annál kevésbbé tartom mellőzhetőnek, mert külföldi törvényekben, igy jelesül a zürichiben is, a férfiaknak a nők feletti előnye van megállapitva, s mert hazai viszonyaink szempontjából is szóba hozatott e kérdés, jelesül: *Katona Mór* fiatal jogtudósunk igen nyomós érvekkel lépett fel annak védelmére, hogy a férfiak a nők felett a törvényes öröklésnél előnyben részesittessenek;[1]) s minthogy régi jogrendszerünkben ez az előny a vagyon minőségével jelentkezett kapcsolatban, azt e helyütt, midőn a vagyon minőségének a törvényes öröklésre való befolyása forog szóban, s ennélfogva annak fonala ott veendő fel, hol 1848-ban elszakittatott, megemlités nélkül hagyni nem lehet.

E kérdés megbirásánál két szempont veendő figyelembe; először az öröklési jog történeti fejlődése, másodszor a nemzetgazdászati szempont, mely utóbbira fektette *Katona Mór is* a kérdés sulypontját.

Ha e kérdést jogtörténeti szempontból vizsgáljuk, arra az eredményre kell jutnunk, hogy a férfiaknak a nők feletti előnye a magyar jogrendszernek épen abban az intézményében nyilvánult, melyet az 1848. évi törvények eltöröltek, t. i. az adomány- rendszerben.

Csak is adomány- rendszer és az adományos javakkal kapcsolatban jelentkező honvédelmi kötelezettség volt az indok, melynél fogva a férfiaknak a nők feletti előnye a magyar öröklési törvényben helyt foglalt.

Hogy csak is ez a speczialis indok volt ennek alapja, s hogy ez előjog a magyar jogrendszerben általános jelentőségre nem emelkedett, tanusitja maga az egész jogrendszer, tanusitja különösen az a körülmény, hogy másutt, mint az adományos javakban, a férfiak ily előjogára nem találunk. [2])

[1]) A törvényes örökösödés a magyar jogban, az 1872. évi »Jogtudományi közlöny« 28. számában.

[2]) Meg nem engedték ezt — mond Pulszky Ferencz, a férfiaknak a nők feletti előjogáról szólván — a magyarok fogalmai a személyes szabadságról, s nemei egyenlőségről, azon fogalmak, melyek maguk tették lehetővé, hogy Nagy Lajos halála után leányára szálljon a korona.« Athenaeum. 1839. II. félévi 15. sz.

A nemesi nem adományos ősi, ugy mint a szerzeményi jószágokban, valamint a polgári javakban való öröklésnél általában a jog egyenlőség elve uralkodott; ugyanezt állapitotta meg az 1840. évi törvényhozás is a jobbágyi javakra nézve; sőt, hogy a férfi ág előnye csak is a honvédelmi kötelezettség által parancsolt szükségességnek tekintetett, tanusitja az is, hogy a mily mérvben e kötelezettség a hadászati rendszer átalakulása folytán jelentőségéből veszteni kezdett, oly mérvben kezdett tért foglalni az adományoknak a nő ágra való kiterjesztése is úgy, hogy az utóbbi korban az adományok igen tekintélyes része mindkét ágra szólt.

E kérdésre nézve tehát a jogfejlődést vizsgálva, ellenkező eredményre jutunk, mint az ősi és szerzeményes javak közötti megkülönböztetést illetőleg. Mig ugyanis — mint fentebb kifejtettük — az adomány rendszertől függetlenül fejlődött a javak ősi, vagy szerzeményi minőségének jelentősége, s az ezekben való öröklési rend, a társadalmi állásra és a vagyonra való tekintet nélkül, a magyar nép minden osztályánál általános jogszabálylyá vált, addig a férfi ág előnye csak is az adományos javakban jelentkezik, s általános érvényre mellette a jogegyenlőség elve emelkedett. Az adományrendszer megszüntével tehát a történeti fejlődés természetszerü következményeként meg kell szünnie az ezzel kapcsolatos előjogoknak is, s az általánosan érvényt nyert jogegyenlőségnek kell tért foglalnia.

Jogtörténeti szempontból tehát a férfiak előnye a nők felett indokolva nincs.

Hátra van azonban a nem kevésbé fontos nemzetgazdászati szempont. Ennek a fennforgó kérdésben való fontosságát igen nyomós érvekkel kisérve fejti ki *Katona*, s azért az ő érveléseit fogjuk előadni, s megvizsgálni, mennyiben helyt állók azok a mi viszonyainkra tekintettel:

»Ujabb időben — mond Katona — a kisbirtok, hová különösön a jobbágy-telkek tartoznak, oly fenyegető mérvben apróztatik fel, hogy méltán tarthatni oly állapotoktól, melyek szomoru következményeit már több állam sinli; s pedig egyik főoka a birtok földarabolásának a testvérek egyenlő osztozkodása, mert több testvér jutván az örökösödéshez, egyik sem lesz képes a másikat kifizetni, s ha egyik megtartja is, több testvér létében tönkre kell mennie.«

»Birtokfeldarabolási tilalom, vagy egyéb mesterséges eszkö-

zők, mert károsak, nem segitenek a bajon, csak természetes korlátok által, melyeket az örökösödés szabályozása nyujt, lehetne sikert aratni. Nem volna e tehát tanácsos, ha ily tekintetből a törvényhozás kimondaná, hogy a leány ne kapjon teljesen egyenlő részt a fiuval, hanem valamivel kevesebbet, p. o. a leánynak járó 4 rész után a fiu kapjon ötöt; azután meg a fiuk jogositva legyenek a birtokot a valódi becsáron alól, p. o. a birtok $^1/_8$-ától $^1/_5$-éig való levonással megtartani.«

Hogy a gyermekek között, a nemre tekintettel, teendő különbség ellenkezik a józan jogi elvekkel, s főleg azzal a tannal, melyet *Katona Mór* és nézet társai hirdetnek, t. i. hogy az öröklési jog kizárólag rokoni kapcsolat közelségére alapittassék, s azt az elvet, a rokoni szeretet elvét látják még a távolabbi rokonok öröklésében is megsértve a magyar jogrendszer által, — azt hosszabban fejtegetni is felesleges.

Mi is érvényre kivánjuk emelni a rokoni szeretetet, s ott, hol e szeretet nem a véletlen müve, hanem a természet törvényei által van indokolva, t. i. a szüle, gyermek és testvérek között, ezt következetesen keresztül is akarjuk vinni, s azért a férfiaknak előjoggal való felruházása felállitott elveinkkel is ellenkezném, s e mellett nem látom be ennek nemzetgazdászati előnyeit sem, sőt merem állitani, hogy ez, e szempontból tekintve is a dolgot, viszonyaink között inkább hátrányos, mint előnyös lenne.

Két eset állhat ugyanis elő: vagy magukhoz váltják a fiuk a leányok részét, vagy nem. Az előbb emlitett eset a rendszerinti állapot, melynek bekövetkezését a törvény feltételezné, s csak a kényszer mellőzése végett állitaná fel permiszive a beválthatást; az utóbbi tehát a kivételes.

Nézzük először a kivételes állapotot. Ez esetben a birtok épen ugy elapróztatnék, csakhogy a leányok még kisebb részletet kapván, a nemzetgazdászati hátrány, a leányok részének csekélyebb volta folytán, még érzékenyebben jelentkeznék. De elismerjük, hogy ez csak kivételes lenne, s azért a rendszer elejtésére indokul nem szolgálna; lássuk tehát a másik, a rendszerinti esetet, vagyis midőn a fiuk magukhoz váltják a leányok részét, rendszerint természetesen hitelük igénybe vételével; mert az alig fog kétségbevonatni, hogy az, miszerint a magyar ember tőkepénzzel rendelkezzék, legkivételesebb esetek közé tartozik.

Robertus hiteles adatokkal kimutatta, hogy a föld birtok eladósodott voltának nem az üzlet hiánya, vagy az intensivebb gazdálkodás folytán szükségessé vált beruházásokra forditott összegek sem a rosz háztartás, hanem főleg az örökösödések alkalmával történt vagyonátruházások, s illetve az ingatlan átvevője által az örökös társaknak fizetett jutalék folytán származik. [1])

Ha ez a helyzet külföldön, hol a birtokos oly olcsó tőkepénzhez jut, miként áll még a helyzet nálunk, hol épen a kisbirtokosoknak nincs hitelintézete, s azért még a takarékpénztári kölcsönöknél is a váltó hitelre kénytelen szorulni, mely hogy országunk változó égalji viszonyai s termékenységének ebből származó bizonytalansága folytán mily könnyen — mondhatnám rendszerint — a pusztulás örvényébe taszitja az illetőt, azt a mindennapi tapasztalás mellett bővebben bizonyitani felesleges lenne. [2])

A kisbirtok, ha tehermentesen jut a birtokos kezébe, rosz időjárás mellett megtartható a józan gazda kezében; nagyobb birtok teherrel átvéve maga után ragadja a kisebbet is, és e teher elegendő sulyos lesz akkor is, ha a leányok öröklési jutaléka leszállittatik is, [3]) mert nem szabad hitelviszonyainkat szem elől tévesztenünk, melyek között még a kevésbé jelentékeny teher is bukással fenyegeti a mezei gazdát.

Minthogy tehát a férfiaknak a nők felett előnyben való részesitése sem jogfejlődésünknek nem következménye, sem a józan jogelvekkel nem egyezik meg, nemzetgazdászati szempontból is inkább hátrányosnak, mint előnyösnek mutatkozik: *a jogegyenlőség elvét az öröklött vagy családi vagyonban való öröklésnél is teljes mérvben alkalmazandónak tartom.*

II. A lemenőknek az öröklött vagyonban való öröklési jogát ezzel befejezve, elértünk a kérdés másik, nehezebb részéhez, mely az ági öröklési rendszer ellen igen háladatos fegyverként szokott felhasználtatni: értjük a szülék örökösödését.

Annak az általunk felállitott, s mai örökösödési jogunkban

---

[1]) L. *Schäffle*: Das gesellschaftliche System der menschlichen Wirthschaft. 55. lap.

[2]) Ilynemü kölcsönök hátranyára nézve lásd különösen: *Kautz*: A nemzetgazdaság rendszere. 348. lap.

[3]) Az örökségi jutalékkal átvett terhek természetére nézve V. ö. *Roscher*: National-Oeconomie des Ackerbaues. 404. lap.

is érvényes elvnek folytán ugyanis, hogy az életben maradt szülő csak is a tőle származott vagyonban örököl, az az eset állhat elő, hogy épen az a szüle marad életben, kitől vagyon nem származott, s ennélfogva a másik szüle után maradt vagyont a távolabbi oldalrokonok elviszik előle, mi a természetes érzetet mélyen sérti, s azért szokott igen csattanós fegyverként felhasználtatni ellenünk.

Mielőtt e részbeni közvetitő nézeteinket kifejtenők, szabad legyen előre bocsájtanunk, hogy ez az eset sokkal ritkábban fordul elő, semhogy oly nagy gravamenek forrásaul szolgálna, mint azt ellenfeleink elhitetni szeretnék. Tanuja saját jogéletünk. A magyar jogászról csak nem mondhatja el senki, hogy szereti a hazai törvények hiányait takargatni, ellenkezőleg azt látjuk, hogy minden egyes esetben felmerülő helytelenségből szeretnek oly zajt ütni, mintha e miatt a föld rögtön sarkából mozdulna ki: s én ellenére, hogy a legnagyobb figyelemmel kisérem a magyar jogi irodalmat, 14. év alatt egyetlen oly panaszt sem olvastam, melyre a fentebbi törvényes szabály adott volna okot; és ez természetes is.

Maga a szülék öröklése is, már a dolog természeténél fogva, a itkább esetek közé tartozik, még ritkább azonban, hogy mindazok a körülmények találkoznának, melyek folytán a fenforgó eset viszássága egész teljében előtérbe lép. Ehez még szükséges, hogy ne épen az a szüle haljon meg előbb, kitől a vagyon származott, s hogy az épen a nő legyen, mert ha a férfi lett volna, a nőt özvegyi joga biztositja; szükséges továbbá, hogy az elhalt nő férjéről ne gondoskodott legyen. Hogy ennyi körülmény mily ritkán találkozik, az a dolog természetéből következik. Mind a mellett mégis lehet reá eset, s akkor csakugyan hajmeresztő lenne, hogy a szülő koldusbotot vegyen kezébe, mialatt gyermeke, vagy a legtávolabbi rokonok nevetve osztoznak. Ezen mindenesetre segitni kell, s erre nézve elfogadjuk *Vajkay* által a magyar jogászoknak, nem minden gúny nélkül adott tanácsát, [1]) és ehhez képest a schaffhauseni törvényre irányozzuk figyelmünket. Elfogadjuk annak alapját, s csak a kivitelben térünk el némileg.

---

[1]) Ajánluk — mond Vajkay — a schaffhauseni törvény ide vonatkozó intézkedését ismertetve — ezen intézkedést a jog lovagiasságára, mint főkellékre oly nagy súlyt fektető kartársaink különös figyelmébe, kik az ideiglenes törvénykezési jog által megállapitott örökösödési jog elveibe szerelmesek. Tanulmányok a német jog és történelme köréből. 126. l.

A schaffhauseni törvény szerint ugyanis, oly esetben, midőn az örökhagyó szüleinek egyike előtt elhalt volna, azt első sorban leszármazottjai, további sorban szülői, végre oldalrokonai helyettesitik ugyan képviseleti joguknál fogva, *de az ezeknek jutandó vagyonrész holtiglani haszonélvezete a tulélő másik szülénél marad.* Van a haszonélvezet ilyen példája a franczia törvényben is, t. i., midőn a szüle a testvéreknél távolabb foku oldalrokonokkal együtt van az öröklésre hivatva, mely esetben az utóbbiakra esendő vagyonrész holtiglani haszonélvezete a szülőt illeti. Tehát itt is történik méltánytalanság, hol nem a vagyon eredetének jelentőségében, hanem a felállitott elvben fekszik annak indoka.

Elvileg a haszonélvezeti jogot én is elfogadom s elhárítva látom általa, minden a méltánytalanságból vont érv élét, mert gondoskodva van a szüléről holtig a házastársától származott családi vagyonból. Hogy a vagyont örök tulajdonul megnyeri, annál kevesebb nyomatékkal bir, mennél ritkább s kivételesebb ez az eset, mely tehát épen e kivételességénél fogva sokkal jelentéktelenebb, semhogy egy egész rendszer felforgatására indokul szolgálhatna.

De midőn elfogadom az elvet, a kiviteli módozatnak szeretnék más alakot adni. Nem vagyok ugyanis általában barátja a haszonélvezeti jogok szaporitásának, melyek igen kedvező alkalmul szolgálnak a föld termő erejének kizsákmánylására, s ennél fogva nemzetgazdászati szempontból is hátrányosak; annál kevésbé pártolhatom azt a fennforgó esetben, midőn rendszerint már elaggott egyénekre száll a haszonélvezeti jog, kik maguk tehetetlenek lévén, e testi gyarlóságuk más haszonlesők által zsákmányoltatik ki, s a föld ereje általuk kiszipoltatik, a nélkül, hogy ebből a haszonélvezetre jogosultra is haszon származnék. Sokkal czélszerübbnek tartanám tehát a haszonélvezetet a lakásra szoritani, a birtokot pedig az örökösöknek engedni át oly kötelezettséggel, hogy a haszonélvezetre jogosult halálaig attól egy bizonyos, szükség esetén az örökösödési biróság által meghatározandó összeget fizessen. Magától értetvén, hogy a pontos fizetés biztositására, a törvény szerint helyt fogható minden biztositási intézkedések alkalmazhatók lennének. A minden részről való érdekeket ez által látnám legczélszerübben kiegyenlitve s igy megoldva ezen kérdést, mely — ismétlem — a nélkül is igen ritkán fordul elő.

III. Az ősi vagyon mellett áll a szerzeményi vagyon, és mi-

dőn a két külön minőségü vagyonnak az öröklésre való befolyását figyelembe veszszük, önkénytelenül is azon kérdés merül fel, hogy miután a végrendelkezést szükségörökösül kijelölt rokonok létében az öröklött vagyonban teljesen kizárjuk, s ez által e vagyonnak családi jelleget kölcsönözünk, vajjon más részről a szerzeményi vagyonban teljesen szabad intézkedést kivánunk-e megengedni?

Nálunk igen el volt és van terjedve az a nézet, hogy régibb jogunk szerint az első szerző szerzeményi vagyonáról egészen szabadon rendelkezhetett, és ebből gyermekeit minden ok nélkül is kizárhatta.

Kifejtettük annak helyén, hogy mi Verbőczy ide vonatkozó szabályait nem eként értelmezzük, és hogy az élet sem eként értelmezte, legnagyobb bizonysága az, hogy több százados joggyakorlatunk alatt sem nyilt alkalom e kérdést határozottan s ily tartalmu jogesetre keletkezett döntvény által megoldani.

Verbőczy szavai; »nam pater filii et e contra filius patri, quidquid rerum et bonorum poteret acquirere, jure naturali tenetur,« elannyira kifejezik az atya és fiunak a természet rendje szerint egymás irányában tartozó kötelmeit, hogy méltán megérdemlik, miszerint a magyar jogász által kellő figyelembe vétessenek akkor, midőn az örökösödési törvények mikénti szabályozása felől gondolkozik.

A szüle kötelme az által, hogy öröklött vagyonát gyermekére hagyja, nem érhet véget. Ezzel csak egy részét teljesiti szülei kötelességének. A társadalomban élő egyén nem önczél, kötelmei vannak annak családja iránt, melyek a siron tulra is kihatnak s melyeket szerzett vagyonából is teljesiteni tartozik.

Azok az érvek, melyek a köteles rész szükséges volta mellett harczolnak, nemcsak az öröklött vagyonra, hanem a szüle és a gyermek vagyonára egyáltalán alkalmazhatók; az, hogy az öröklött vagyonra nézve inkább állanak, nem vonja azt a következményt maga után, hogy azok a szerzeményi vagyonra általában ne alkalmaztassanak. Ebből a legnagyobb viszásságok származhatnának; ha például a szerzemény tetemesen felülmulja az öröklött vagyont, vagy ha a dúsgazdag szerzőnek semmi öröklött vagyona sem lenne, a szükség-örökös a törvény oly intézkedése által, mely csak az öröklött vagyonról tiltaná meg a szabad végrendelkezést, mig a szerzeményes vagyonban teljesen szabad kezet engedne, hátrányban lenne

s reá több előnyt nyujtana oly szabály, mely a köteles részt a vagyon eredetére minden tekintet nélkül, annak bizonyos hányadában állapitja meg. Ily rendszabály tért nyitna a szülei önkénynek; ez nem kifolyása a magyar jellegnek. Legmagyarabb törvénykészitőnk is kimondja, hogy az apa fiának szerez és viszont. Ezen nemes elvnek kivánnék én is érvényt szerezni.

Megengedném ugyan ennél fogva, hogy az örökhagyó szerzeményi vagyona felett szabadon rendelkezhessék ugyan, de bizonyos foku rokonait e végrendelkezésnél mellőznie nem lenne szabad.

Az öröklött vagyon tehát a vagyon oly része lenne, mely felett az örökhagyónak, ha szükségörökösei vannak, végrendelkeznie nem szabad, s ha rendelkezett, e részbeni végrendelete semmis.

A szerzeményi vagyon felett azonban a végrendelkezés meg van engedve, de abból az örökhagyó tartozik a törvényben kijelölt rokonainak bizonyos részt hagyni, ellenesetben azok ezen köteles rész kiegészitését követelhetik.

Ez elv folytán első kérdés, mely felmerül, hogy kiket illessen köteles rész a szerzeményi vagyonból? és mily része legyen az a vagyonnak, melyet az örökhagyó, mint köteles részt hátrahagyni tartozik?

A köteles részre jogosult személyeket illetőleg Verbőczy felfogását tartom alkalmazandónak, annál is inkább, mert az a mai modern felfogással is megegyezik, vagyis köteles részre jogositottaknak tartom a gyermekeket, ezek leszármazóit s ezek nem létében a szülőket, illetve ezek nem létében a további felmenőket.

A testvérek jogosultsága itt már nem bir azzal az indokkal, mint az öröklött vagyonban, mert a szerzeményben nem örökösödtek volna abban az esetben sem, ha az örökhagyó nem élt volna.

A szerzeményi vagyonnál kizárólag a kölcsönös személyes viszony és az ebből eredő családi kötelesség határoz, mely csak is a fel- és lemenő rokonok között létezik egész teljében.

A köteles rész mérvét illetőleg azt a lemenőkre nézve a szerzeményes vagyon felében, a felmenőkre nézve pedig annak $^1/_3$ részében vélném megállapitandónak.

Felhozható lenne ez ellen, hogy, ha az öröklött vagyon egészen, és a szerzemény felében a gyermekekre száll, a szülle rendelkezési jogosultsága tulságos mérvben meg lesz szoritva; ámde én ezt a törvény előnyének tartom. Azt, a ki életet adott, azzal, kinek

életet adott, a természet által oly szorosan füzvék egymáshoz, hogy a törvényhozó, midőn e köteléket az anyagi érdekek közössé tétele által szorosabbá fűzi, csak is rendeltetésének tesz eleget, mert kifejezést rendel adatni annak, mit a természet törvénye ir elő.

Mint láttuk, ez az ujabb jogbölcsészet iránya is, mely eltérve a Kant által felállitott elvtől, mely az örökhagyó akaratját jelöli ki az öröklés alapjául, a családi összeköttetésre alapitja az öröklést, s e mellett a végrendelkezést csak is kivételesen engedi meg.

Ez az elv egyez meg legjobban a magyar gondolkozás módjával, s a magyar jog fejlődésével is. A szerző intézkedési jogosultságát család körébeni öröklési rend szabályozására s nem arra használta fel, hogy akkor is, midőn lehetett, idegeneket ültetett volna szerzett vagyonába.

E családi érzéket nálunk idegen törvény nem háboritotta; ápolnunk kell tehát azt annál is inkább, mert annak nagy jelentőségét és befolyását az államéletre ott is be kezdik látni, hol az idegen jog a hazai jog fejlődésének más irányt adott.

A germán jog szoros családi jellegét a római jog felvétele törte meg, de mióta felébredt a nemzeti érzület s ezzel együtt a családi kötelék szorosabbra füzését állami tekintetekből is szükségesnek látják s az örökhagyó végrendelkezési jogosultságát a család irányában igen szoros korlátok közé szoritják. Például szolgálnak erre a svajczi kodexek fenntebb részletesen ismertetett intézményei.

Miért ne követnénk mi is e kodexek elveit, midőn ezek népünk jogérzetével, gondolkodásmódjával és jogfejlődésünkkel sokkal inkább megegyeznek, mint az osztrák vagy szász törvényeknek a római jog befolyása alatt keletkezett intézményei.

A gyermekekkel megáldott örökhagyónak megengedett oly végrendelkezési szabadság, mely idegenek javára szerzett vagyonának felére terjed ki, ha az atya családi kötelmeit figyelembe veszszük, nem fog tulságos megszoritásként tűnni fel. Idegenek irányában — mondom — mert a család körén belül az atyának szerzeményi vagyonában nagyobb rendelkezési szabadságot engednék. Mert habár való is, hogy a gyermekek mind egyenlően gyermekei atyjuknak, s igy azokat egyenlően kellene szeretnie, másrészt az sem vonható kétségbe, hogy a gyermekek nem egyenlők, nem egyenlően becsülik meg gyakran szüleiket, az egyik jobban és erkölcsö-

sebben viseli magát a másiknál; egyik tán jobb keze atyjának, ki néki a vagyonszerzésben segédkezet nyujt, mig a másik a dolgot, a hol csak lehet, szereti elkerülni; ilyen és sok más hasonkörülményekkel találkozunk az életben, melyek a szüle nagyobb szeretetét egyik vagy másik gyermeke irányában indokolttá teszik.

Méltányosnak tartom tehát, hogy midőn a szüléknek gyermekek létében az öröklött vagyon felett végrendelkezési jogosultsága általában nincs, midőn szerzeményeik fele is a család számára tartatik fenn, e fenntartott szerzeményi vagyon feletti végintézkedésnél hajlamaik kifejezésének is tér engedtessék; és pedig olyképen, hogy a szerzett vagyon fele részének feléről, vagyis az egész szerzemény $^1/_4$ részéről, gyermekei között a szüle minden korlátolás nélkül tehessen végrendelkezést, s csak is a másik felét, vagyis a szerzemény $^1/_4$ részét tartozzék egyenlő osztály alá fennhagyni.

Az atya ilynemü jogosultsága megfelel a magyar felfogásnak is. Ősidőktől fogva jogositva volt a szerző szerzett vagyonában az öröklést rendezni, és ma sem ritka eset, hogy a családapa életében megosztoztatja gyermekeit, s ez osztály alkalmával egyik-másik gyermeke irányában hajlamainak kifejezést ád. Ez az emberi természetben gyökerezik, és nem is példátlan a törvényhozásban: igy jelesül a zürichi és a schaffhauseni törvényekben hason rendelkezésekkel találkozunk.

Hogy a szülék köteles részét kisebbre vélem meghatározandónak, mint a gyermekekét, az abban a különbségben rejlik, mely ama helyzet között felmerül, mely az öröklésnél egy részről a szüle, másrészről a gyermekre nézve jelentkezik. A gyermek rendszerint élete legszebb korában van, ki előtt egy egész élet áll minden reményeivel, minden gyönyöreivel, kinek vagyon kell, hogy életet kezdjen, hogy családot alapitson; a szüle rendszerint egy élete javát tulélt aggastyán, kinek fővágya a holtiglan tartó gondtalan élet.

A dolog természetéből folyik, hogy ez utóbbi igényeinek sokkal mérsékeltebbeknek kell lennie, mint amazénak, ki még maga sem tudja, hogy vagyona mily gyümölcsöket hozand. De e mellett az is figyelmet érdemel, hogy a szülék között a vagyon nem oszlik annyi felé, mint az a gyermekeknél rendszerint megtörténik; és végül, hogy az a külön jogositvány, mely a szüléknek gyermekeik egymás közötti előnyben részesitése által adatik, s mely egyik vagy másik köteles részét leszállithatja, a szüléknél helyt nem foghat.

A szerzeményes vagyonban engedett rendelkezési szabadság még egy más kérdést is előtérbe tol, melyet mellőznünk szintén nem szabad, t. i. az örökségi s illetve a köteles részbe való beszámitást; vagyis, hogy tartozik-e a gyermek annak, mit szüleitől már előre kapott, köteles részébe leendő beszámitását megengedni? Nézetem szerint különbséget tennék oly eset között, midőn csupán gyermekek közötti osztály forog szóban, vagy hogy gyermekek idegenekkel konkurrálnak.

Első esetben az előre kapott résznek beszámitása ellen, forogjon akár családi, akár szerzeményi vagyon, akár szükségbeli, akár törvényes öröklés szóban, semmi kifogás sem tehető. Ha az atya végrendeletében nem tett különbséget gyermekei között, az vélelmezendő, hogy egyenlően akarta őket vagyonában részesiteni; s nálunk különösen általánosan szokásban van, hogy midőn a fiu megházasittatik, vagyis saját szárnyára bocsájtatik, avagy a leány férjhez adatik, annak örökségi része fejében bizonyos előleg adatik ki, melynek örökségi részébe való beszámitása a dolog természetéből következik.

Annak közelebbi részletezése, hogy mily előlegek képezzék a beszámitás tárgyát, nincs összefüggésben kérdésünkkel; de különben is több külföldi törvények, p. o. a szász és a zürichi, ezen kérdést igen elfogadhatólag megoldották.

E beszámitásnak azonban — mint emlitettem is — csak a gyermekeknek egymás közötti osztálya esetén adnék helyet, ellenben, ha a gyermekek idegenekkel osztoznak, az öröklött vagyis családi vagyonba beszámitást csak is abban az esetben engedném, ha az illető gyermek a nyert előleget határozottan a családi vagyonból járó osztályrész fejében fogadta el, vagy a nékie kiadott ingatlan az örökhagyónak öröklött vagyonát képezte. A nem ily minőségü, vagy ily feltétel alatt nyert előlegek azonban csakis az előleget nyert gyermeknek a szerzeményi vagyonból járó köteles, vagy örökségi részébe, vagyis csak akkor nyerhetnek beszámitást, ha az a vagyonérték, mely az örökhagyó öröklött vagyona értékének megfelel, már fedezve s illetve az erre jogositott örökösöknek osztályrésze biztositva van.

E rendelkezés indokát az a, soha szem elől nem téveszthető czél képezi, hogy a családi vagyonra nézve a család tagjainak oly génye van, melyet az örökhagyó akaratja sem vonhat el tőlük,

mely felett rendelkeznie sem szabad, s ennél fogva ebbe beszámitás is csak akkor foglalhat helyt, ha a nyert előleg e vagyon rovására adatott, vagy épen e vagyon egy része szolgáltatott ki, ellenben a szerzeményi, mint szabad rendelkezés alatt álló vagyonra nézve hason indok fenn nem forogván, az ebből járó osztályrészbe mind az, minek beszámitását a törvény általában megengedi, beszámitandó lenne.

IV. Az öröklött és a szerzeményes vagyon közötti nevezetes különbség, mely a megtámadásban kiválólag részesül, az oldalági öröklésnél merül fel, kimondatván, hogy a vagyon arra az ágra száll vissza, a melytől származott.

E helyütt lép azonban előtérbe az a különbség jelentősége, mely fenntebb az ági és az öröklött vagyon közötti megkülönböztetés szükséges voltát indokolja.

Az ágnak csak ahoz a vagyonhoz lehet igénye, mely ágában már osztály tárgyát képezte, s ez által valóságos ági vagyonná vált; az első szerző felmenői, vagy oldalrokonainak azonban nincs e vagyonhoz semmi igényük, mert az nem származott az ő családjuktól, hanem az örökhagyó által szereztetett. E megkülönböztetés által el lenne az a kétely és az ebből származó viszásság is háritva, mely az országbirói értekezlet által megállapitott szabályok folytán felmerül abban a fenntebb felhozott esetben, ha a közszerző házastársak egyike meghal s utána a reá esendő vagyon felében gyermeke örököl, s ez szinte meghal, hogy vajjon életben lévő szüleje vagy az oldalrokonokra száll-e ily esetben az öröklési jog; ha az ági vagyon, mint az öröklött vagyonnak egy neme, ettől megkülönböztetik, kérdés sem lehet, hogy az öröklési jog a szülét illeti.

Ezen igen gyakori esetben felmerülhető kétely elháritása végett tehát, kimondandónak vélném, hogy: *öröklött vagyonban, ha az egyszersmind ági vagyont is képez, az örökhagyónak azon az ágon levő legközelebbi rokonai öröklnek, a mely ágtól a vagyon származott;*

oly öröklött vagyonban, mely még egyik ágban sem képezte osztály tárgyát, mely tehát ági vagyonnak nem tekinthető, az oldalági rokonok öröklése a szerzeményi vagyonra nézve fennálló szabályok szerint történik.

Magától értetvén, hogy a szerzeményi vagyonra nézve a je-

lenleg fennálló öröklési rendszert vélem fenntartandónak, a házastársak öröklését illető s azonnal előadandó módositásokkal.

V. A vagyon eredetének az öröklésre való befolyása hazai jogunkban a házastársak vagyonjogi rendszerénél, s különösen a közszerzeményeknél és ezekben, valamint a szerzeményi vagyonban való örökösödésnél jelentkezik.

E helyütt lesz tehát megoldandó az a kérdés, ha vajjon fenntartandó-e ez a rendszer, vagy mily módositással, avagy más s jelesül mily rendszerrel lenne az pótolandó?

Láttuk, hogy hazai törvényeink e tekintetben az általánosan érvényes rendszerek egyikét sem fogadták el; minden házastársnak megvolt saját vagyona feletti intézkedési szabadsága, s csak mi a házasság tartama alatt szereztetett tekintetett közszerzeménynek.

A közszerzemény intézménye, — nézetem szerint — anynyira megfelel az életnek, annyira megegyezik a jól felfogott családi élet czéljával és rendeltetésével, hogy azt, ha nem léteznék is, behozni feltétlenül szükségesnek s minden rendszerek között legczélszerübbnek tartom. Ennek némi bizonyságául tán az a tény is szolgálhat, hogy Európaszerte kisebb-nagyobb eltéréssel e rendszer van leginkább elterjedve.[1])

Ezen, ha a házassági viszonyt, a házas életet vizsgáljuk, csodálkozni legkevésbé sem fogunk.

A házasság czélja s rendeltetése nem igényli, hogy a házastársak vagyona közösnek nyilvánittassék, s a nő kényszerülve legyen saját vagyonát akaratja ellen is, férje uralma alá bocsájtani; legkevésbé volna azonban ily rendszer czélszerű hazánkban, hol a százados gyakorlat a nőnek a házaséletben sokkal önállóbb, sokkal magasztosabb szerepet jelölt ki. De viszont az, hogy a házasság tartama alatt e vagyon bizonyos tekintetben egyesittessék, minden törvényes intézkedés nélkül, minden jó házaséletben önként bekövetkezik.

A házasság maga egy az egész életen át jó- s balsorsban folytatandó közösség, melynél a házastársak mindegyike a házasság czéljaira ugy vagyonának jövedelmeivel, mint személyes szorgal-

---

[1]) L. ezen intézmény s annak elterjedéséről *Binding*: Über die Hauptgrundlagen des künftigen ehelichen Güterrechtes. (Archiv für die civilistische Praxis 50. k. 49. s. köv. lap.)

mával közremüködni, magát kötelezi. Képzelhető-e itt az életben előforduló legszámosabb, s igy a törvény alkotásánál irányadóul szolgáló esetekben, elkülönzött vagyonkezelés?

Ha két egyén házassági viszonyra lép, ki fogna magának oly kezelést képzelni, hogy a férfi felszámitja napszámját, mit neje szőlejében, vagy igáinak munkáját, melyekkel neje tanyáján dolgozott? vagy, hogy melyikük tehenének tejét fogyasztották el a háznál, mig a másik a tanyán bornyu-nevelésre fordittatott; hogy mit érnek azok a gyümölcsfák, melyek csemetéi a férj gyümölcsöséből a nő szőlőjébe ültettettek, vagy melyekkel a férfi erdejéből a nő földje körül lett ültetve? szóval hol a vagyon teljesen elkülönözve kezeltetik, meg lehessen birálható, hogy a szerzemény mennyiben illesse egyik vagy másik felet? Áll pedig ez az élet más viszonyai között is nemcsak a gazdáknál, sőt merem mondani, helyt foglal oly házasságoknál is, melyeknél a házastársak egyike vagyontalan.

Mig az iparos boltjában, vagy a vásáron értékesiti készitményét, a gazdaságot a nő kezeli, sőt még czikkeinek elárusitása körül is segédkezet nyujt, mit az, ki vidéki életünket ismeri, legkevesbé von kétségbe, mert csak egy heti, vagy országos vásárra való tekintet erről kellőleg meggyőzi; ki meri állitani, hogy itt a nő nem szerző társa a vagyonnak; de ki merne arra vállalkozni, hogy azt kiszámitsa, mily arányban járult a szerzeményhez.

Ha földmüveseknél a házasok egyikének vagyona nincs, vajjon a másik munkája nem járul-e a szerzéshez. Az a férj, ki éjjelt nappallá tesz, hogy neje földjét megmunkálja, az a vagyontalan nő, ki baromfi tenyésztés, tehén- s juhtej értékesitése s más uton-módon egész kis tőkepénzt gyüjt, mig férje dolgozik, nem járult-e, ha közös vagyon szereztetik, annak megszerzéséhez?

Szóval, minden viszonyok s magának a házassági viszonynak benső vizsgálata e rendszer helyességet fogja igazolni.

Általában az életben a férfi van hivatva természetadta rendeltetése s képessége folytán a család élelmének megszerzésére s illetve a család vagyonának kezelésére; mig a nő a házi tüzhely körül a gyermekeket neveli s mozog a maga körében, mely tevékenysége által vagy közvetlen hozzájárul a családi vagyon szerzéséhez, vagy legalább annak megtakaritására nyujt segédkezet.

Ugyan — azt mondatta Wawrik a harmadik magyar jogászgyülésen, — hogy a vagyonszerzés és a vagyon fenntartás két kü-

lönböző fogalom;[1]) és ebben igaza is van; de annyi is bizonyos, hogy mindkettőnek össze kell müködnie, hogy a szerzemény létesüljön. Szerzés megtakaritás nélkül szerzeményt eredményezni soha sem fog, és ebben van különösen főszerepe a nőnek, ebben tanusitja kiváló hatását a női müködésnek az élet, a társadalom minden osztályaiban.

A legiparkodóbb, a legszerzőbb férfi sem tud vagyonra szert, tenni, sőt még gyakran anyagi romlását okozza a fényüző, a préda a családi teendőkkel mitsem gondoló nő; mig a szorgalmas, a takarékos s gondos házi anya a férfiban is a szerzési kedv, a munkásság felébresztésére hat; s vajjon az a nő, ki a család körében alkalmazott takarékosság által teszi lehetővé, hogy mit a férj szerez, annak nagy része meg is maradjon, nem járul-e a szerzeményhez? nincs-e annak, ki meg von magától pompát s élvezetet, hogy elvégezhesse sajátkezüleg azt, a mire képes, s nem kényszeriti férjét azt pénzért teljesittetni, érdeme? nincs-e tényleges közremüködése a szerzés körül, a sok nélkülözés, munka, lemondás dija csak az legyen, hogy férje halála után mint idegennek utat mutassanak abból a vagyonból, melynek megszerzésénél oly kiváló része volt.

E rendszer ellen egyik főérvül felhozatnak azok a nehézségek, melyek a vagyon eredetének s illetve annak kinyomozása körül felmerülnének, hogy a vagyon melyik része képez közszerzeményt; s erre nézve *Teleszky* is jónak látta *Gerbernek* azon élczes megjegyzését a magyar jogászgyülésen reprodukálni, hogy ez esetben hármas könyvvezetés fogna igényeltetni. [2]) Felhasználja ezt *Teleszky* is, habár fejtegetéseiben Gerberrel egészen ellenkező eredményre jut.

Gerber abból az alapból indúl ki, hogy miután a közszerzeményi intézmény mulhatlanul maga után vonja azt a következményt, hogy a házastársak vagyona leltároztassék, ez a hatósági közbenjárást nem nélkülözheti. Mennyire sérti azonban ez az eljárás — mond Gerber — a finomabb érzéket, midőn a jegyző a még alig megalapitott házba belép, és a mindkét részről hozott vagyon leltározását eszközli. [3])

---

[1]) L. Jogászgyülési Évkönyv III. folyam 74. lap.

[2]) L. Jogászgyülési évkönyv 1873. évi IV. köt. II. r. 84. lap.

[3]) *Gerber*: Betrachtungen über Güterrecht der Ehegatten nach deutschem Recht. (Juristische Abhandlungen. 322. l.)

Mint *Binding* igen helyesen megjegyzi, hogy itt Gerber szeme előtt a württenbergi jog lebeghetett, mely a kölcsönös érdekeket valóban a hatósági beleavatkozás által tartja és rendeli megóvandónak; [1]) ez azonban e törvénynek egyik kivételes sajátlagossága. Azokban a más országokban fennálló számos törvényekben, melyek hason intézmény alapjául szolgálnak, a hatósági beavatkozásról, vagy a hiteles leltár felmutatásáról emlités sincs, hiába keresnénk ily intézkedéseket a bajor Maximilian-féle kodexben, az annyira elterjedt, «Solmser Landrecht«-ben, mely egész Nassauban s Hessen Darmstadt nagyrészében törvényerővel bir, a számos statutumok alapjául szolgáló »Frankfurter Reformation«-ban, a pfalzi trieri Landrechtekben, s számos más törvényekben. Ilynemü hatósági leltárt a Code Civil sem ir elő. [2]) És azért mégis századok óta fennáll az intézmény tanuságaul annak, hogy a nehézségek inkább az egyes túlbuzgó reformátorok agyában, mint a gyakorlatban léteznek.

A házastársak közszerzeményi joga nálunk is századok óta fennálló intézmény, mely ma is érvényben áll, s igen nagy kedveltségben részesül, pedig ilynemü beavatkozás nálunk sincs szokásban; s tudjuk, hogy az 1840. VIII. törvényczikk 15 §-ának az a rendelkezése, mely a nő hozományának összeirását, s a helység ládájában leendő megőrzését rendeli, a gyakorlatban nem igen nyert alkalmazást, és még sem voltak nagyobb nehézségek a vagyon eredetének kinyomozása körül; miről oly tekintélyek, mint *Pósfay Károly* kir. táb. biró, és *Hoffmann Pál* jogtanár, saját gyakorlati tapasztalataik alapján tettek a negyedik magyar jogászgyülésen bizonyságot. [3])

De legjobban szól e rendszer előnye mellett az, hogy azok is, kik annak ellene vannak, a positiv javaslatok terén ingadoznak, s még bonyolódottabb, s igazságtalanabb rendszereket ajánlanak.

Gerber ki karrikaturának nevezi a közszerzeményi intézményt, annak igazságtalanságát minden uton és módon kimutatni törekszik, végeredményben a férj teljes uralmának megállapitása által, kit a nő vagyona feletti rendelkezés is illetne, akép véli a kérdést meg-

---

[1]) *Wächter*: Württembergisches Privatrecht. I. k. 442—446. lap.

[2]) *Binding*: id. ért. 76—77. lap.

[3]) Jogászgyülési Évkönyv. IV. k. II. r. 87. és 93. l.

oldandónak, hogy a szerzemény a férj tulajdonává válik; [1]) hason intézkedést tart tehát helyesnek ahoz, melyet a római jog befolyása alatt, az osztrák törvény létesitett. Csakhogy ez a tervezett alakban helytelenebb, igazságtalanabb és következetlenebb a római jog hason intézményénél.

A római jog a házassági terhek viselését kizárólag a férfira ruházta, a nő vagyonával — »ados« egyedüli kivételével — ehez nem járult; a férfi tehát saját vagyonát kezelvén, családját ebből vagy keresményéből tartván fenn, természetes, hogy a szerzemény is őt illette. [2]) Ebben van következetesség. De hogy a nő vagyona úgy járuljon a családi terhek viseléséhez, mint a férjé, sőt lehet, hogy az egész vagyon csak is az ő tulajdona, és mindemellett a szerzemény mégis a férjé legyen, hogy a nő a házasság tartama alatt megfosztassék majdnem minden önállóságától, majdnem mint den rendelkezési képességtől, s jutalmúl azt nyeri, hogy vagyona jövődelmeiből szerzett javakból kizáratván, azok a férj tulajdonává váljanak. Ily rendszer lehet megszokott sajátlagos, s azért mintegy vérévé vált intézménye egyes nemzetnek, de hogy helyes, igazságos, vagy következetes legyen, arról szó sem lehet. E rendszer behozatala tehát, főleg nálunk, — hol az ellenkező irány, az ellenkező gondolkodásmód érvényesült, mely a házastársak teljes egyenjoguságában nyerte legdicsőbb kifejezését, — szóba sem jöhet.

Teleszky a magyar viszonyokból kindulva, a teljesen elkülönzött vagyonrendszert ajánlja; de positiv javaslataiban igen bonyulúlt, ingatag térre jút, mely részben előre bocsájtott érvelésével való ellenmondást is foglal magában. Ilyen gyakorlatilag nehezen kivihető, a házasság magasztosabb fogalmával ellenkező, s nálunk teljesen idegenszerü az a javaslata: »hogy a házassági viszonyból felmerülő összes kiadások fedezéséhez a nő vagyona és jövedelme arányában hozzájárulni tartozik; [3]) mely inditványban foglaltak visszásságát még inkább kellő meztelenségében tüntette fel *Kleckner,* midőn a törvényhozás által kimondandónak vélte, mily módon legyen kezelendő és kiszolgáltatandó az a jövedelmi arány, melylyel a nőt a házassági terhek viseléséhez a törvényhozás kötelezi;

---

1) *Gerber*: idézett értekezésében. 332. s köv. l.
2) V. ö. *Binding*: id. ért. 80. lap.
3) Jogászgyülési évkönyv IV. k. II. r. 81. lap.

továbbá kimondatni kivánta azt is, hogy ha a férj kezeli a nő vagyonát, mily diligentiáért, abstract vagy konkret diligentiáért legyen-e felelős? [1])

Vajjon nem szállja-e meg némi borzadály a házassági viszony magasztos fogalma iránt érzékkel biró embert, ha e szent szövetséget ily anyagi szabályokkal látja megfertőztetve, melyre nézve a törvény alapszabályokat alkot épen úgy, mintha csak valamely közkereseti társaság forogna szóban, melyben a részesülés aránya, és az osztalékhoz való jogosultság pontosan meghatározandó. Ily eljárás a mellett, hogy a házasság benső, nemesebb czélját az anyagi érdekek előtérbe tolása által veszélyeztetné, a nemzet erkölcsi érzetének fejlődését igen veszélyes irányba terelné.

A kor anyagisága ugy is mindinkább veszélyezteti a házasság nemesebb értelemben való felfogását; ugy is szeretik azt üzletnek tekinteni, melynél háttérbe szorul a személyes hajlam, s a házasságra lépés az anyagi helyzet javitására czélzó eszköznek tekintetik. Látjuk naponként, főleg nagyobb városokban, hol e kór fokozottabb mérvben nyer terjedelmet, hogy az ártatlan gyermeteg leány sem lát semmi különöst abban, hogy egy 60. éves férfihoz menjen nőül, ha az kibirja vagyonával elégiteni fényűzési hajlamait vagy az élte virágjában levő ifju, minden rokonszem nélkül köt házassági frigyet, ha a nő hozománya élveinek kielégitésére reményt nyujt. Ily veszélyes áramlatnak csak ápolása lenne, ha a törvényhozás a vagyonjogi viszonyok szabályozásánál nem a házasság belső lényét, nem *Verbőczy* azon magasztos szavait, hogy a férj és a nő egy test, tartaná szem előtt, hanem tisztán az anyagiság terére lépve, részvényenként osztaná ki, hogy melyik házastárs mennyiben tartozik a házassági viszonyból származó kiadásokhoz járulni, hogy igy a külön vagyon osztaléka csorbát ne szenvedjen. A valódi, a romlatlan magyar sziv nem ily szempontból fogja fel a házasságot, ily szempont csak annak az elkorcsosult iránynak fogna kedvezni, mely a házasság magasztos eszméjét üzletté törpiti, s mely kihat az egész családi életre, s kiirtja a nemes érzést, megrontja az erkölcsöt, mely nélkül »Róma s erős Babylon leomlott.«

Már magában tehát azért sem pártolhatnánk az elkülönözött vagyonjogi rendszert oly alakban, mint azt *Teleszky* inditványozta; de nem pártolhatjuk azt további részleteiben sem, melyek szerint az

[1]) Jogászgyülési évkönyv IV. k. II. r. 90. lap.

ingatlan szerzemények tulajdonához való jogosultságot kizárólag a telekkönyvi bejegyzéstől feltételezi. Én ezt sem oszthatom ily alakban. — De legjobban kimutatja annak a térnek ingatag voltát, melyre *Teleszky* lépett, inditványájának utolsó pontja, mely szerint a házastársak közös birtoklásában levő, s egyik vagy másik fél kizárólagos tulajdonának nem igazolható ingóságok a férjet és nőt egyenlően illető közös vagyonnak tekintendők. [1])

Igen különös ez azok után, melyeket ő véleményének indokolására előre bocsajtott, midőn a vagyon eredete kinyomozásának nehézségeit is szóba hozván, *Gerbernek* a hármas könyvelésre nézve mondott élczét találta alkalmazandónak, s mégis utoljára oly vélelem felállitására jut, melylyel épen a közszerzeményi rendszer védői vélik a felmerülő nehézségeket elháríthatóknak. Hiszen az ingatlanoknál e részben nincs nehézség, a telekkönyv és a szerzési okmány elhárit minden kétséget; nehézség csak az ingóságoknál lehet, melynek megoldásánál *Teleszky* hozzánk hasonló engedményre jutott. [2])

Tartozom még annak indokolásával, hogy az ingatlan szerzemények tulajdonjogához való jogosultságot mért nem tartom a telekkönyvi bejegyzéstől függővé tehetőnek; sőt azt a legigazságtalanabbnak tartanám, mert sem a közszerzemény, sem a szerzemény gyöke, vagy a szerző nem határozna, hanem kizárólag az jönne tekintetbe, kinek volt alkalma a vagyont a maga nevére iratni.

Ennek a telekkönyvi intézmény nem áll utjában. A telekkönyv czélja harmadik jóhiszemü jogszerzők jogának megvédése; ezt háboritani senki sem kivánja; ha a vagyonra harmadik bármi jogot szerzett, annyiban, a mennyire e jog terjed, kevesebbedik a közszerzemény; de ennek nem kell, nem szabad kihatással lenni szemben az első szerzővel, hacsak a legnagyobb igazságtalanságokat előidézni, s illetve törvényesiteni nem akarjuk az által, hogy a telekkönyvbe be nem jegyzett felet közös tulajdonjogának érvényesitésétől egyszerüen elzárjuk.

Tudok egy esetet, midőn sulyos betegségben fekvő férj a közkeresményi pénzt átadta nejének, hogy árverés utján vegyen meg

---

[1]) Jogászgyülési évkönyv IV. f. II. r. 86. l.

[2]) Különben azt, hogy *Teleszky* inditványa még bonyolódottábba tenné a viszonyt, igen szépen kimutatta *Sághy* tanár is. L. a jog.-gyülés id. évkönyvében. 102. l. foglalt beszédet.

egy telket. A nő azt megvette, s kizárólag a maga nevére iratta. A férj rövid időn meghalt s gyermekei maradtak. Mi igazság volna tehát itt, megfosztani e gyermekeket attól, hogy e vagyon közszerzeményi minőségét bebizonyitsák, midőn arra harmadik személy még jogot nem szerzett? Még több eset van, midőn a férj a közszerzeményes vagyont saját nevére veszi meg; s igen különös lenne, ha csupán ezért a legtávolabbi rokon is utat mutathatna a nőnek, kinek véres verejtéke által, vagy tán saját vagyonának jövedelméből szereztetett az a pénz, melyen az ingatlan megvásároltatott. Ezzel a telekkönyvi rendszernek semmi köze nincs. A közszerzeményi intézmény megállapitása tehát ez oldalról sem szenved nehézséget.

És ha ezek után most egy futó tekintettel párhuzamot vonnunk ama rendszerek között, melyek vagy a nőt fosztják meg önállóságától s a férj uralmát szentesitik, vagy a házastársak közötti viszonyt oly szempotból fogják fel, mintha két idegen lépne közösségbe, s az ehhez való járulási arányt egy közkereseti társaság alapszabályaihoz hasonló módon vélik szabályozhatni, s ezzel szembe állitják a közszerzeményi intézményt, lehetetlen, hogy az utóbbinak ne adjunk előnyt, mint a mely a házasság magasztosabb felfogásának leginkább megfelel. Mindkét házastárs megtartja a vagyona feletti rendelkezést, de mindkettő vagyonának összes jövedelme a házassági viszonyból fennálló kiadások fedezésére szolgál, s a mi fenmarad, a mi megtakarittatik, közös vagyont képez, melynek megszerzéséhez mindegyik saját tehetsége szerint járult vagyonával, vagy munkájával.

Ilyennek kell a helyesen felfogott házassági viszonynak lenni; s azért ezt kell a törvényhozásnak ápolni, főleg oly országban, mint nálunk, hol a nép nagy része e százados intézményhez, melyen még az osztrák törvénynek sem volt ideje rést törni, [1]) teljes rokonszenvvel, teljes meggyőződéssel ragaszkodik.

És mert igy vagyok meggyőződve, mert teljesen igazat adok *Teleszky* azon szavainak, hogy-ha a kodifikationak általában tekintettel kell lennie, a hazai jog használható tételeire, ha az eddig ér-

[1]) Az ősiségi patens 12. §-a ugyanis az 1853. május 1-éig kötött házasságokra nézve a közszerzeményi jogot fenhagyta, tehát az osztrák törvény intézkedési nem igen nyerhettek alkalmazást.

vényben volt és a viszonyoknak megfelelő jogintézményeket a kodifikator elegendő indok nélkül felforgatni, és talán épen ellentétes irányu intézkedésekkel pótolni nincsen hivatva: akkor épen bizonynyára a házastársak életébeni vagyonjogi viszonyokat szabályozó törvényeknél kétszeresen megfontolandó, van e elegendő indok a gyökeres változtatásra«? [1]) s mert azt tartom, hogy nincs, vélem a kérdést aként megoldandónak, mint azt *Pósfay Károly* inditványozta a magyar jogászgyülésen; mely szerint:

1. A házasságra lépés előtt szerzett, ugy általában az örökölött vagyon, mindegyik házastárs rendelkezésétől függő vagyont képezzen.

2. A házasság tartama alatt közösen szerzett vagyon a házastársak közös vagyona legyen.

3. A házastársak vagyonjogi viszonyaik eltérő szabályozása megengedtessék. [2])

Ezek után áttérek a kérdés második s tulajdonkép feltett kérdésünk keretébe tartozó, részére, t. i. a közszerzeményi vagyonban való öröklés megoldására, s itt, miután a közszerzemény jogosultságát kimutattam, azt hiszem, igen rövid lehetek annak indokolásánál, hogy hazai törvényeink intézkedéseit e részben is fentartandónak vélem.

A közszerzeményi intézménynek ez képezi koronáját, csak is annak kimondása, hogy gyermekek nem létében a közszerményi vagyonban a házastársak egymás után kölcsönösen örökösödnek, egyenlitheti ki azon, különben el nem mellőzhető igazságtalanságokat, melyek a közszerzemény vélelmének felállitása által felmerülnének.

Hogy a közszerzeményi rendszer leghelyesebb, s a házasság nemesebb értelemben vett czéljának leginkább megfelel, azt fentebb kimutattuk, de utoljára tagadhatlanul mégis fikczión alapszik, s a mely fél a szerzéshez épen nem, vagy csekély mérvben járult, közszerzővé váland. A rendszereken e részben tehető nehézségeket is kiegyenliti a kölcsönös örökösödés. Ha gyermekek vannak, a vagyon a gyermekekre száll; ezzel rendszerint ki vannak a házastársak

---

[1]) Jogászgülési Évkönyv. IV. f. II. r. 73. lap.

[2]) U. o. 88. lap.

béküldve; hiszen a jó családatya s anyánál a gyermekek képezik a szerzésre ösztönző rugót; s ha nincs gyermek, örököl a házastárs, s ez által kiegyenlittetik az a nehézség, hogy nagyobb, vagy kisebb mérvben járult-e a szerzéshez.

De a közszerzemény helyesen felfogott lényegének ez következménye is. A szerzett vagyon tulajdona mindkét házastársnak, kiknek mindegyike e jog gyakorlatában a másik tulajdonos joga által korlátoltatik, másként elkülönözve és vagyon nincs; tehát az egyik fél elhal, s a fennállott korlátolás megszünik, az eddig az egész vagyonra korlátolt tulajdonjog korlátlanná válik.

De továbbá maga a közszerzemény eszméje a közös közremüködésen alapszik, feltételezi a közös fáradságot, s azért válik közössé. A helyesen felfogott következtetés vonja maga után azt a megoldást, hogy egyik fél halála után a vagyon szerzésében közösen fáradt, s ehez meg nem határozható arányban hozzájárult másik fél előtt azt idegenek el ne vigyék.

És ha e logikai érvekhez egy nemzet százados multja, egy intézményhez való ragaszkodása járul, ha az benne legszentebb meggyőződéssé szilárdult; valóban nem találnék okot annak megváltoztatására; s azért a közszerzeményi javakban a házastársak kölcsönös öröklési jogát megállapitandónak vélem.

Másként áll a dolog a házasság előtti szerzeményekre nézve. Régibb törvényeink ugyan e részben nem tettek különbséget; s ennek meg volt a maga indoka, mert az oldalrokonok öröklési joga a jogközösség által volt feltételezve, s azokat a nem adományos szerzeményekben öröklési jog általában nem illette; itt tehát méltányos volt a fiskus előtt a házastárs, a jó és balsorsbani frigyes öröklési jogát megállapitani.

Az országbirói értekezlet ugyan az oldalagos örökösödést a szerzeményi javakban is megállapitotta, de csak házastárs nem léte esetén; tehát első sorban azt rendelte örökösül.

Miután itt nem harczolnak azok az érvek, melyek a közszerzeménybeni kölcsönös öröklés mellett félhozhatók, a házastárs ez előjogát még szemben a testvérekkel is nem tartom az elvek folyományának, melyeket e mű során vitattam; de másrészről a házassági viszonyt sokkal bensőbbnek tartom, semhogy az abból folyó kötelezettségeket a halál által egyszerüen elszakitottaknak

tekinthetném, s azért is a házasság előtt szerzett vagyonban a hátrahagyott házastársat az oldalrokonokkal együtt vélném az öröklésre hivatottnak kimondani; vagyis az országbirói értekezlet elvét ilyképen módositani. Az öröklés arányára nézve pedig leghelyesebbnek vélnék oly gradacziót felállitani, mint a szász, vagy zürichi törvényekben a házastársak öröklésére általában fel van állitva; mely szerint a házastársat a szerzett vagyonból annál nagyobb jutalék illetné, mennél távolabbi rokonokkal konkurrál az örökösödésnél.

Tudom, hogy az általam tervezett rendszer ellen annak bonyolultsága fogja a főellenvetést képezni. Századokig éltünk e rendszer mellett s élünk ma is, és nem hogy tulélte volna az magát, nem hogy ne szolgáltatott volna életrevalóságáról tanubizonyságot, hanem inkább azt látjuk, hogy elvei országszerte a legnagyobb rokonszenvvel találkoznak. Az öröklési törvényeknél az egyszerüség mellékes dolog, s igen nagy hibának tartanám, ha annak, hogy a törvény néhány szakaszszal rövidebb legyen, egy magasztos, egy népünk életére fontos czél hozatnék áldozatul.

Jóllehet nekünk, kik hazai intézményeinkhez ragaszkodunk vetik szemünkre, hogy magasabb európai szinvonalra nem tudunk emelkedni, én mégis azt hiszem, hogy magasztosabb az a szinvonal, mely a nemzet életérdekeit tartja szem előtt, mint az, mely a tudomány magaslatán áll, de a fáktól nem látja az erdőt; elvontan s nem a nemzet életérdekeire tekintettel, akarja alkalmazni a tudomány elveit.

Ha elakarjuk érni azt, minek *Tisza Kálmán* az 1875. évi szeptember 17-én, a felirati vita alkalmával tartott beszédében kifejezést adott, midőn azt mondta: »*minden erőnk, minden igyekezetünk javaslataink összeségében abban fog összpontosulni, hogy a magyar allamot,* **mint magyar államot**, *megtartani, virágzóvá tenni lehessen,*« az általában kimondott czélt a magánjogi törvények alkotásánál sem szabad szem elől téveszteniünk; és hol van erre tér, ha nem a család és öröklési jog szabályozásánál?

A magánjog többi részei a kosmopolitikus jellegtől meg nem óvhatók; a villany és gőz sokkal közelebbi összeköttetésbe hozta a népeket, sokkal közösebbé tette az érdekeket, semhogy a kötelmi jog és a telekkönyvi intézmény által egészen uj rendszert nyert dologbeli jogok terén ne a kosmopolitikus irányt kellene előtérbe helyeznünk, ha Európa mivelt népei között élni s méltó helyet elfog-

lalni akarunk. Nem igy áll ez a család és az öröklési jog tekintetében. E jogok legsajátabb belügyeink, melyeknél a külfölddel semmi közös érintkezésünk, semmi közös érdekünk nincs. E téren lép tehát első sorban elő sajátlagos viszonyaink kellő figyelembe vétele, annak a czélnak előmozditása, hogy necsak mint állam, *hanem mint magyar állam* állhassunk fenn. A nemzeti jelleget, a nemzeti sajátságot, a nemzeti geniust e törvények terén ápolnunk kell; e törvények által kell oda hatni, hogy a családiasság, a családi vagyon iránt való érzék ápoltassék a népben, hogy lehetőleg megakadályoztassék, hogy a magyar vagyon idegen kézre ne kerüljön, szóval, hogy magyarok maradjunk, ezt tartom első s főczélnak a törvény alkotásnál, mert én is *Széchenyivel* tartok, midőn azt mondja: »Én honunk magyar és alkotmányos felvirágzása után sóvárgok s ha teljességgel nem tudnám megőrizni mindkettőt, inkább az alkotmányon, mint nemzetiségemen engednék ejtetni csorbát, *mert nemzetiség isteni mű,* alkotmány pedig emberi készitmény, *ugy hogy ha el van törve, megsemmisitve, hamvaiból többé nem éleszti azt fel halandó,* midőn magához hű, egészséges nemzet könnyen szerez alkotmányt. Bizony nem igen törődöm, több vagy kevesebb ipar és szorgalom fejlik-e ki Magyarországban, vagy egyáltalán mi történik Magyarországgal, ha az általában megszűnik a magyarok szabad hazája lenni.« [1]) s mert igy vagyok én is meggyőződve, tartom szükségesnek e czél elérésére vezető minden eszközt felhasználni.

Lehet, hogy ez eszköz sokaknak szemében jelentéktelennek fog látszani; de ne feledjék el azok, hol közvetett eszközök által kivántatik valamely czél eléretni, az eszközök magukba véve mind csekélyeknek látszanak, s összeségükben képesek a világot megingatni sarkaiban. Épen, mint a mozaik, melynek egyes darabjai magukban apróbb porszemek s összeségükben a legszebb, a legegyöntetűbb alkotást képezik. És az öröklési jog nem is oly porszem e mozaikban, mint sokak előtt látszik, sokkal fontosabb és sokkal nagyobb következményei vannak annak, mi természetes is, ha annak a nép életére való közvetlen befolyását kellő figyelembe vesszük. A nagy Napoleon egy nemzet aristokracziája hatalmát vélte az öröklési joggal megdönthetni; láttuk, mily eredményeket vár attól a nemzetgazdászat, s én megvagyok győződve róla, hogy ily nagyok

---

[1]) Jelenkor 1845. évfolyam 38 és 48. szám.

s fontosak eredményei a nemzetiség fenntartása körül is, melynek ápolását sajátlagos viszonyaink minden uton s módon, és minden alkalommal oly szükségessé, sőt a nemzet fenntartása érdekében mellőzhetlenné teszik; és mert igy vagyok meggyőződve, e meggyőződésem folyománya az is, hogy, ha valahol, ugy az öröklési jog alkotásánál szem előtt kell tartanunk *dr. Wenzel Gusztávnak* az első magyar jogászgyülés lakomáján mondott, s e kérdésre oly találólag alkalmazható szavait: *ne csak jogászok legyünk, hanem magyarok is.*

TARTALOM.

I. SZAKASZ.

Lap.

II. SZAKASZ.

I. FEJEZET.

II. FEJEZET.

III. FEJEZET.

IV. FEJEZET.

III. SZAKASZ.

I. FEJEZET.

II. FEJEZET.

Budapest, 1876. Nyomatott az A t h e n a e u m r. társ. nyomdájában.